BIJBELVERKLARING.

DE
BIJBEL,

DOOR BEKNOPTE

UITBREIDINGEN,

EN OPHELDERENDE

AENMERKINGEN,

VERKLAERD;

DOOR

J. VAN NUYS KLINKENBERG,

A. L. M. THEOL. ET PHIL. DOCTOR, HOOG-LEERAAR IN DE H. GODGELEERDHEID EN KERKELYKE GESCHIEDENIS, AAN HET ILLUSTRE ATHENÆUM, EN PREDIKANT IN DE GEMEENTE TE AMSTERDAM; MITSGADERS LID VAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN TE VLISSINGEN.

TWINTIGSTE DEEL.

TE AMSTERDAM, BY

JOHANNES ALLART,

MDCCXC.

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

Met Adprobatie der Gecommitteerden van de Eerw. Klassis van Amsterdam.

den 6de July 1790.

INLEIDING

TOT HET

EUANGELIUM,

VAN

JOANNES.

Dit Euangelie heeft zoortgelyk een opschrivt, als alle de Geschiedverhalen der Euangelisten. Το Κατα Ιωαννην Ευαγγελιον. Deze opschrivten zijn, blijkens de eensluidendheid, van dezelvde hand oorsprongelyk, en, eerst na het verzamelen van den *Euangelischen Kanon*, voor de Boeken der Euangelisten geplaetst.

In onze Overzetting luidt dit opschrivt: *het Euangelie volgens (de beschrijving van)* JOANNES. — De geschiedenis van 's Heilands leven, daden en lotgevallen, heet een *Euangelie* of *blijde boodschap*, omdat het een verhael behelst van allergewichtigste en zeer heuchelyke zaken. — Het Euangelie *volgens* JOANNES zegt zo veel, als de geschiedenis van den Verlosser, volgens de aenteekeningen van JOANNES.

Tot nader verstand van dit gewijde Geschied-

verhael, het welk, in vele opzichten, moeilyk is om recht te begrijpen, hebben wy verscheidene zaken aen te merken. —— Wy beginnen, met

I. *Den Schrijver.*

Zijn naem was JOANNES of JONATHAN, beteekenende iemand, *die aengenaem is by den* HEER, of *de genade des* HEEREN (*a*). Hy was één der Apostelen van den eersten rang, en wordt daerom mede geteld onder die drie Apostelen, *die geacht werden pylaren te zijn*, Gal. II: 19.

Betreffende zijn geslacht en oorsprong; hy was een Galileer van afkomst, een zoon van ZEBEDÆUS en SALOME, de broeder van JACOBUS den groteren of oudsten, die door HERODES AGRIPPA onthoofd is, Hand. XII: 2. Matth. IV: 21. X: 2. XX: 20. XXVII: 56. Marc. XV: 40. XVI: 1. —— Volgens velen der Ouden, zou hy een bloedverwant van den Heiland geweest zijn (*b*). Maer hierin schijnen zy zich vergist te hebben. Dan moest ook zijn broeder JACOBUS een bloedverwant van den Zaligmaker geweest zijn, en dan kon de andere JACOBUS, bygenaemd *de kleine* of de jongere, niet ter onderscheiding de bloedverwant des Heeren geheten worden, Gal. I: 19. „ Zou dit „ ge-

(*a*) LAMPE *Prol. in* JOANNEM L. I. c. 1. §. 8. pag. 7.
(*b*) LAMPE l. c. p. 4.

„ gepast zijn geweest, by aldien de oudere JACO-
„ BUS even zo wel een broeder des Heeren ware
„ geweest?" (c)

Van zijn handwerk en beroep was hy een visscher, even als zijn Vader ZEBEDÆUS en zijn broeder JACOBUS de oudste. Hy werd, te gelijk met zijnen Broeder, van het vischnet geroepen, om den Heiland, als een bestendig Leerling, overal te vergezellen, en naderhand tot de waerdigheid van het Apostelambt verheven, Matth. IV: 21. Marc. III: 14, 17. Luc. V: 10. VI: 14. Hy was derhalven geen man van aenzien noch van letteren, Hand. IV: 13, maer een burgerman in Galilea. HIERONYMUS, CHRYSOSTOMUS, en andere Kerkvaders, hebben zich daerom vergist, wanneer zy JOANNES hielden voor eenen man van edelen huize, en dat hy, om die reden, by den Hogepriester CAJAPHAS bekend was, en daerdoor gelegenheid had, om PETRUS binnen te brengen, toen de Heiland voor den Joodschen Raed verhoord werd. Deze veronderstelling laet zich niet wel overéénbrengen, met het beroep van zijnen Vader, en zijne eigene handteering; ook is de Discipel, die PETRUS in de zael van CAJAPHAS bracht, onzes erachtens, niet JOANNES maer JUDAS geweest. Men vergelyke het gene wy by Kap. XVIII: 15, hebben aengeteekend. Misschien was hy oorsprongelyk uit het Koning-

(c) MICHAELIS *Inleid. tot het N. T.* II Deel. p. 352.

lyk geslacht van DAVID, en in zo ver kunnen hem de gemelde Kerkvaders eenen Edelman genaemd hebben (*d*).

Evenwel behoevt men niet te denken, dat hy een arm man geweest zy. Zijn Vader ZEBEDÆUS had zijn eigen schip, vischtuig en bedienden, Marc. I: 20. Ook wordt zijne moeder SALOME geteld onder die Godvruchtige vrouwen, welke den Heiland, ter gelegenheid van zijn laetste Paeschfeest, uit Galilea naer Jerusalem gevolgd waren, om Hem, in zijne armoede, uit hare goederen te ondersteunen, Matth. XXVII: 55, 56. Marc. XV: 41. Luc. VIII: 3. Zelvs bezat hy een eigen huis, denkelyk in Galilea, waerin hy de moeder des Heeren ontvangen, en van het nodig onderhoud verzorgd heeft, Joh. XIX: 27.

Het schijnt dat ZEBEDÆUS nog leevde, toen zijne beide zonen, JACOBUS en JOANNES, door den Heiland geroepen werden, Matth. IV: 21, 22; maer dat hy kort daerna gestorven zy. Dit zal de reden zijn, waerom SALOME, in het vervolg der geschiedenis, niet de huisvrouw van ZEBEDÆUS, maer *de moeder der zonen van* ZEBEDÆUS genaemd wordt.

Toen JOANNES door den Heiland, tot zijnen bestendigen volgeling, geroepen werd, staekte hy zijne visschers hanteering, Matth. IV: 21. Denkelyk heeft hy dit beroep, na den dood van zijnen Va-

(*d*) LAMPE l. c. p. 4, 5.

Vader, ten zijnen voordeele, aen huurlingen overgelaten; althans na des Heilands opſtanding, keerde hy weder tot zijn vorig beroep, Joh. XXI.

Over het algemeen beſluit men, uit Kap. I: 37-42, dat hy, eer hy den Heer JESUS leerde kennen, een Discipel van JOANNES *den Doper* geweest zy, en wel een van die twee, welken de Boetgezant tot JESUS wees (*e*). Ook houdt men hem voor den jongſten der Apostelen, gelijk men ook uit den tijd van 70 jaren, welken hy na 's Heilands hemelvaert geleevd heeft, beſluiten mag. Denkelyk was hy van zoortgelyke jaren, als de Heiland zelvs. De bepaling van den Kardinael BARONIUS (*f*), dat hy 22 jaren oud was, toen hy door den Heiland geroepen werd, is al te ſtout en geheel ongegrond (*g*).

By zijne roeping tot de hoge waerdigheid van het Apostelambt, kreeg hy, met zijnen Broeder JACOBUS, den naem van BOANERGES, of *zonen des donders*, Marc. III: 17. Zodanig eene naemsverwisſeling was een byzonder eerbewijs. In dit geval was het een teeken van 's Heilands uitnemende toegenegenheid; en deze naem had ook opzicht tot het gewichtig ambt, waertoe de beide broeders geroepen werden (*h*).

(*e*) LAMPE l. c. p. 18.
(*f*) *Ad Annum* 101.
(*g*) LAMPE l. c. p. 17.
(*h*) LAMPE l. c. p. 21, 22.

De benaming van BOANERGES, of zonen des donders, zag zekerlyk op de kracht en nadruk, met welke beide deze broeders het Euangelie zouden verkondigen, zodat zy, als het ware, de Godheid en heerlykheid van hunnen Meester, met eene donderende ſtem, zouden voorſtellen. —— Het kan zijn, dat deze grootſche eertijtel den beiden broederen aenleiding gegeven hebbe, tot dien onbezonnen yver, dat zy vuur uit den hemel op de Samaritanen wilden doen nederdalen, om hunne onbeſcheidenheid tegen den Heiland betaeld te zetten, Luc. IX: 54-56; en tot hunne vraeg aen den Verloſſer, om in zijn Koningrijk onmiddelyk naest Hem te mogen zitten, de een aen zijne rechte-, en de ander aen zijne ſlinkehand, Matth. XX: 21. (i)

Deze aenmerking geevt ons aenleiding, om nader onderzoek te doen, naer het karakter van JOANNES. —— Over het geheel was het zeer beminnelyk. Evenwel hy had, gelijk de grootſten der Heiligen, zijne zwakheden en gebreken.

In zijne jeugd was hy vry oplopend; maer met den ouderdom werd deze hitte merkelyk bekoeld. Wy vinden 'er eene duidelyke proev van, in den gemelden en zeer kwalyk geplaetſten yver tegen de Samaritanen, waerover hy van den zachtmoedigen Heiland ernſtig beſtraft werd, Luc. IX: 54.

Dien

(i) CAVE *Oudh. van het N. T.*

Dien zelvden oplopenden aert openbaerde hy ook, wanneer hy eenen zekeren iemand, denkelyk eenen Discipel van JOANNES *den Doper*, verbood, om langer Duivelen in JESUS naem uit te werpen, in de verbeelding, dat deze verrichting alleen aen JESUS Discipelen, als eerfte ambtenaren in zijn Koningrijk, toekwam, Marc IX: 38. —— Niet minder vertoonde hy zijne eerzucht, in het gemelde verzoek, om, met zijnen Broeder, de eerfte ambtenaers te zijn in JESUS Koningrijk, het welk hy toen nog, naer zijne vleefchelyke vooroordeelen, meende, dat eene aerdfche heerfchappy wezen zoude, Matth. XX: 20, 21. Marc. X: 35-37.

Maer met deze zwakheden, muntte hy uit, in deugden en beminnelyke hoedanigheden. —— Om JESUS wil verliet hy blijmoedig, zodrae hy geroepen was, zijne bloedverwanten, woonplaets en handteering. —— Hy gehoorzaemde zijnen Meester in alles, met de uiterfte volvaerdigheid. Dit betoonde hy in vele gevallen, byzonder in het toebereiden van den laetften Paeschmaeltijd, wanneer hy de allerduidelykfte proeven gav van zijn geloov, vertrouwen, en gehoorzaemheid, Luc. XXII: 8-13. —— Zijne lievde tot, en verkleevdheid aen den Heiland betoonde hy allerkennelykst, toen hy hem, hoe zeer hy met de overige Discipelen was gaen vluchten, wanneer JESUS werd gevangen genomen, Hem volgde tot onder het kruis, Joh. XIX. —— Vooral muntte hy uit in

lievde tot anderen. Er is niemand onder de Apostelen, die zo zeer en by herhaling, op de onderlinge lievde, heeft aengedrongen, als onze JOANNES, byzonder in zijnen eersten briev. HIERONYMUS verhaelt nog van hem, dat hy, wanneer hy door zijne hoge jaren dermaten verzwakt was, dat hy niet meer gaen en nauwlyks spreken kon, zich in de vergadering der Christenen te Ephesus liet dragen, om deze korte maer zeer nadrukkelyke vermaning te doen, *mijne kinderkens, hebt elkanderen liev* (*k*).

Hy werd ook van den Heiland by uitnemendheid bemind, en met aenmerkelyke voorrechten boven de andere Apostelen verwaerdigd. —— In vele byzondere gevallen genoot hy, met zijnen Broeder JACOBUS en met PETRUS, het vertrouwen van zijnen gezegenden Meester, zodat deze drie meermalen, by zeer merkwaerdige gebeurtenissen, zijn tegenwoordig geweest, tot welke de overige niet werden toegelaten; als by de opwekking van JAIRUS dochterken, Luc. VIII: 51, by 's Heilands verheerlyking op den berg, Matth. XVII: 1, en by den zwaren strijd in Gethsemane, Matth. XXVI: 37. Dan, ten aenzien van byzondere gunsten, was JOANNES nog boven JACOBUS en PETRUS verheven. Hy lag aen de tafel, onmiddelyk naest, en als in den schoot van zijnen Meester,

Kap

(*k*) HIERONYMUS *in Epist. ad Gal.* c. 6.

Kap. XIII: 23. XXI: 20. Ook was het een onderscheidend blijk van 's Heilands lievde, dat Hy, aen het kruis stervende, zijne moeder aen zijne zorg aenbeval, Kap. XIX: 26, 27. dat Hy hem na zijne opstanding bemoedigde, met de belovte van een lang leven, Kap. XXI: 22, waerdoor hy gelegenheid gehad heeft, om de Kerk, na den ondergang van het Joodsche Gemeenebest, in eenen bloeienden staet te zien, en dat hy, in zijn ballingschap op het eiland Patmos, met vele openbaringen van toekomende zaken verwaerdigd zy.

Hiervan daen heeft hy den naem verworven van *den Discipel, welken* JESUS *lievhad*, gelijk hy zich zelven meermalen beschrijvt, wanneer hy uit zedigheid zijnen naem verbergt. Wy mogen 'er uit besluiten, dat de Heiland, uit hoofde van het lievderijk en beminnelyk karakter van JOANNES, die byzondere genegenheid voor hem gehad hebbe, welke vriendschap genaemd wordt, en haren grond heeft in de overeenstemming van denkwijs en neigingen. — Er is die menen, dat de benaming van den *Dicipel, welken* JESUS *liev had*, te kennen geve, dat JOANNES de lijvknecht van den Heiland geweest zy, om Hem te dienen en op te passen (*l*). Maer 'er is niets, noch in de uitdrukking zelve, noch in het verkeer van den

(*l*) HEUMAN *Verkl. over het N. T.* IV *Deel* p. 108—

Heiland met JOANNES, het welk eenige aenleiding geevt tot zulk een zonderling denkbeeld. De XII, die den Verlosser allerwegen vergezelden, waren niet zijne knechten, maer zijne Leerlingen, en vrienden, welken Hy alles bekend maekte, wat Hy van zijnen Vader gehoord had, Kap. XV: 15. Ook strookt het niet met den staet van JESUS diepe vernedering, dat Hy eenen lijvknecht zou gehad hebben, om Hem te dienen. De Hoogleeraer HEUMAN beroept zich te vergeevsch op 1 Sam. XVI: 21, alwaer van DAVID gezegd wordt dat SAUL hem beminde, en tot zijnen wapendrager maekte: want hoe zonderling is de gevolgtrekking: derhalven geevt de uitdrukking, JESUS *had* JOANNES *liev*, te kennen, Hy maekte hem tot zijnen lijvknecht (*m*).

Van zijne bedrijven, nadat hy, met de overige Apostelen, de buitengewone gaven van den Heiligen Geest, op den Pinxterdag ontvangen had, vinden wy by LUCAS, in de Handelingen der Apostelen, maer weinig aengeteekend. —— Hy genas met PETRUS eenen kreupelen, die aen de deur van den Tempel zat te bedelen, Hand. III: 1-12. By die gelegenheid predikten zy JESUS, als den opgewekten Verlosser, voor vele toehoreren; hier over werden zy door de Oversten der Joden, in de gevangenis gesloten, scherpelyk ondervraegd,

(*m*) MICHAELIS l. c. II *De.l* p. 354-356.

vraegd, en onder zware bedreigingen wederom ontslagen, Hand. IV: 1-18. Naderhand werd hy met PETRUS, door de andere Apostelen, naer Samaria gezonden, om het Euangelie, het welk PHILIPPUS aldaer gepredikt had, verder uittebreiden, en den gelovigen de gaven van den Heiligen Geest, door oplegging der handen, mede te deelen, Hand. VIII: 14-25. Vervolgens is hy eenige jaren te Jerusalem gebleven. Toen PAULUS drie jaren na zijne bekeering te Jerusalem kwam, vond hy de Apostelen nog aldaer vergaderd, Hand. IX: 2-5. Zelvs schijnt onze JOANNES, nadat de andere Apostelen reeds waren uitgegaen, om het Euangelie allerwegen voortteplanten, nog eenen geruimen tijd te Jerusalem gebleven te zijn. Althans, toen PAULUS na 14 jaren wederom naer Jerusalem opging, vond hy daer JOANNES, zo wel als PETRUS en JACOBUS, Gal. II: 1, 9. Ook mogen wy uit de laetstgemelde plaets besluiten, dat JOANNES, na het vertrek van PAULUS en BARNABAS, die tot de Heidenen gezonden werden, met PETRUS en JACOBUS, nog eenigen tijd te Jerusalem en in het Joodsche land gebleven zijn, om het Euangelie aen de Joden te verkondigen.

Meer zeggen ons de gewijde schrivten niet, omtrent de verdere bedrijven en lotgevallen van JOANNES Voor het overige moeten wy met de Kerkelyke Geschiedschrijvers raedplegen, die ons

vele dingen verhalen, welke ten dele geloovwaerdig, ten dele onzeker, en ten dele fabelachtig zijn.

A. Tot de geloovwaerdige en zeer waerschijnlyke zaken, behoren de volgende.

Nadat JOANNES het Euangelie, eenen geruimen tijd, in het Joodsche land gepredikt had, begav hy zich naer Asia, om de leer van CHRISTUS te verkondigen, alwaer zy nog nooit gehoord was, en om de gelovigen, alwaer dezelve reeds was aengenomen, te versterken. Hy plantte aldaer de beroemde Gemeenten van *Smirna*, *Pergamus*, *Thyatyre*, *Sardis*, *Philadelphia*, en *Laodicæa*. Maer voornamelyk hield hy zich op te Ephesus, alwaer PAULUS reeds voorheen eene gemeente gesticht, en TIMOTHEUS tot opziener over dezelve had aengesteld, en aldaer is hy gestorven en begraven (*n*).

Maer wanneer heeft onze JOANNES het Joodsche land verlaten, en wanneer heeft hy te Ephesus zijn verblijv genomen? Dit is onzeker en niet te bepalen. Veel al houdt men het daer voor, dat hy in het Joodsche land gebleven zy, zo lang MARIA, de moeder des Heeren leevde, welke, volgens het bericht van EUSEBIUS, in het 15de jaer na 's Heilands hemelvaert gestorven is. —— Zo veel schijnt men te mogen vast,

(*n*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. c. c. I.

vastſtellen, dat JOANNES te Epheſus niet geweest zy, zo lang als PAULUS leevde. PAULUS was de eerſte ſtichter der gemeente te Epheſus, alwaer hy zich drie jaren heeft opgehouden, Hand. XIX. Zo zegt ook IRENÆUS, by EUSEBIUS (*o*), dat PAULUS de gemeente van Epheſus geſticht, en dat JOANNES zich, tot de tijden van TRAJANUS toe, by dezelve onthouden hebbe. Van Epheſus deed PAULUS eenen korten tocht naer Macedonien en de Grieken; in het wederkeeren, ontbood hy de Ouderlingen der gemeente van Epheſus by zich te Mileta, en waerſchouwde hen tegen de verleiders, die eerlang zouden opſtaen, Hand. XX. Toen ter tijd is zekerlyk JOANNES te Epheſus niet geweest: want had zich aldaer zulk een voornaem Apostel bevonden, dan zou PAULUS het niet nodig geacht hebben, de Ouderlingen van die gemeente tot zich te ontbieden. Ook vinden wy, tot op den dood van PAULUS toe, nergens eenig blijk, dat JOANNES toen ter tijd reeds te Epheſus geweest zy. PAULUS van Epheſus vertrekkende, liet TIMOTHEUS aldaer blijven, om die gemeente te beſtuuren, 1 Tim. I: 3, 4. III: 14, 15. 2 Tim. I: 18. Nu veronderſtelt de tedere zorg, met welke hy die gemeente aen TIMOTHEUS aenbeveelt, dat de Apostel JOANNES

(*o*) L. c. l. III. c. 23.

aldaer niet zy tegenwoordig geweest. Voeg er by, dat PAULUS tweede briev aen TIMOTHEUS, Kap. IV: 19. de groetenis doet aen PRISCA, AQUILA, en het huis van ONESIPHORUS, zonder eenige melding te maken van den Apostel JOANNES. Uit dit alles mogen wy besluiten, dat JOANNES, by het leven van PAULUS, zijn verblijv te Ephesus nog niet genomen hebbe (*p*). Maer waer heeft zich JOANNES, geduurende al dien tijd, onthouden? Zommigen menen, dat hy toen onder de Parthers het Euangelie verkondigd, en aen de gelovigen in die gewesten zijnen eersten briev gezonden hebbe, en dat hy, na den dood van PAULUS, uit Parthien naer Asia en Ephesus vertrokken zy (*q*). Dan de prediking van JOANNES onder de Parthers is op zijn best zeer onzeker. Hiervan in het vervolg nader.

Voor het naest zouden wy denken, dat JOANNES zich in en omtrent Jerusalem onthouden hebbe, tot dat de verwoesting van die Stad begon te naderen. Althans, zo lang de Christenen binnen Jerusalem en in het Joodsche land nog veilig waren, was de tegenwoordigheid van den Apostel JOANNES aldaer hoogstnoodzakelyk; vooral nadat PETRUS tot de verstrooide

Chris-

(*p*) BURMANNUS *Harmonie I Deel* p. 479—

(*q*) MILL *Proleg. in* N. T. §. 150.

Christenen onder de Joden vertrokken was, 1 Petr I: 1. V: 13, en JACOBUS door HERODES AGRIPPA onthoofd was, even na den dood van den Stadhouder FESTUS (*r*). —— Na het vermoorden van JACOBUS, begonden reeds de binnenlandsche beroerten in Judæa, onder den Stadhouder ALBINUS, en vooral GESSIUS FLORUS. Ondertusschen maekten de dood van NERO, en de bewgingen onder de kortstondige Keizeren GALBA, OTHO, en VITELLIUS, dat de belegering van Jerusalem nog wat verwijlde, tot dat VESPASIANUS de heerschappy aenvaerd, en zijnen zoon TITUS gezonden had, om de belegering voortte-zetten en te voltooien. —— De Heiland had zijnen Apostelen gewaerschouwd, dat de Christenen Jerusalem verlaten moesten, wanneer zy die Stad door heirlegers omcingeld zagen, Luc. XXI: 20, 21. Nu begon de Joodsche oorlog in den laetsten tijd van NERO, omtrent het jaer 66 van de gemene telling. Toen werd Jerusalem door CESTIUS belegerd, en had deze zich de beste gelegenheid niet, tegen alle verwachting, laten ontglippen (*s*), zou het lot der Joden al aenstonds zijn beslist geworden. Dit gav aenleiding, dat vele voorname Joden de vlucht namen (*t*), en dat de Christenen

(*r*) JOSEPHUS *Ant. Jud.* l. 20. c. 8.
(*s*) JOSEPHUS *Bello Jud.* l. II. c. 24.
(*t*) JOSEPHUS *de Bello Jud.* l. II. c. 25.

eene fchuilplaets zochten in het ftedeken Pella (*u*)

Nu is het zeer onwaerfchijnlyk, dat JOANNES nog langer te Jerufalem gebleven zy. (*v*). —— Van Jerufalem vertrokken zijnde, begav hy zich naer Afia, en plantte aldaer de voorheen gemelde gemeenten. Hy vestigde zijne woonplaets binnen Ephefus, en leevde aldaer tot den tijd van TRAJANUS, die, omtrent het begin der tweede Eeuw, het Roomfche Keizerrijk aenvaerdde.

Hy verkoos de vermaerde Stad Ephefus tot zijne woonplaets, zeekerlyk op aendrijving van den Heiligen Geest, om dat het de hoofdftad was van klein Afia, zeer bloeiende door den koophandel, zodat 'er een grote toevloed was van vreemdelingen, die de leer van het Euangelie aldaer horen, en allerwegen verfpreiden konden. Zulk eene plaets was, na den dood van alle de overige Apostelen, zeer gefchikt voor JOANNES, om het opzicht te hebben over alle de gemeenten, en ieder een met zijnen raed te dienen (*w*). Vooral verkeerde zijne zorg, omtrent de gemeenten in Afia, aen welke hy ook brieven gefchreven heeft, Openb. II, III. Ook heeft hy deze gemeenten, van wel-

(*u*) EUSEBIUS *Hift. Eccl.* l. III. c. 5.
(*v*) LAMPE l. c. p. 45-47.
(*w*) LAMPE l. c. p. 50, 51.

tijd tot tijd bezocht, 2 Joh. vs. 12. 3 Joh. vs. 13, 14, (*x*).

Evenwel was zijn verblijv te Ephesus niet bestendig; onder den Keizer DOMITIANUS, die eene zware vervolging tegen de Christenen aenrichtte, werd hy naer het eiland Patmos gebannen. Hy zelvs zegt uitdrukkelyk, dat hy aldaer was, *om het woord van God, en het getuigenis van* JESUS CHRISTUS, Openb. I: 9, en aldaer heeft hy zijne Openbaringen ontvangen (*y*). —— *Patmos* was een eiland in de Egeësche zee, thans de Archipel genaemd, en diende by de Romeinen tot eene plaets van ballingschap. Het was niet ver van Ephesus gelegen. Hedendaegsch wordt het Palmosa genaemd, en de inwoners vertonen nog een huis, alwaer JOANNES zijn verblijv zou gehad hebben, en noemen het zelve de *Apoclyps* (*z*).

EUSEBIUS bepaelt den tijd, op welken JOANNES naer Patmos verbannen is, tot het einde der regeering van Keizer DOMITIANUS (*a*), en in zijne *Kronijk* zegt hy, dat dit geschied is, in het 14de jaer van DOMINITIANUS, het 96ste na CHRIS-

(*x*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 23.

(*y*) EUSEBIUS *in Chronico anno* DOMITIANI 14. *Hist. Eccl.* l. III. c. 18.

(*z*) *Algemene Hist.* VII *Deel* p. 209. BACHIENE *H. Geographie* III Deel p. 906.

(*a*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 18. l. V. c. 8.

TUS geboorte. Het zeggen van EPIPHANIUS (*b*), dat JOANNES, onder de regeering van Keizer CLAUDIUS, op het eiland Patmos verkeerd hebbe, en van daer wedergekeerd zy, is blijkbaer een misslag, daer 'er geen schijn is, dat 'er onder CLAUDIUS eene vervolging tegen de Christenen zou plaets gehad hebben (*c*). —— Nadat DOMITIANUS 15 jaren geregeerd had, werd hy opgevolgd door COCCEJUS NERVA, die aen den genen, die door zijnen voorzaet verbannen waren, vryheid gegeven heeft, om tot hunne woonplaetsen terug te keren (*d*). Dusdoende keerde ook JOANNES weder naer EPHESUS. Deze wederkering brengt EUSEBIUS in zijn *Kronijk*, tot het eerste jaer van NERVA, het 98ste na 's Heilands geboorte. De Apostel zal derhalven twee jaren in ballingschap hebben doorgebracht.

Na dien tijd heeft hy nog drie jaren geleevd. EUSEBIUS stelt zijnen dood, onder de regeering van TRAJANUS (*e*), en wel op het 3de jaer van den Keizer, het 101ste na CHRISTUS geboorte (*f*). Het is meer dan waerschijnlyk, dat hy eenen zachten dood gehad hebbe, althans de Ouden ma-

(*b*) *Hær.* 51.
(*c*) *Tijdrekenk. Aenm. achter* EUSEBIUS *Kerk. Gesch.*, *vertaald door* VAN DER MEERSCH p. 63. LAMPE l. c. p. 60—
(*d*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 20.
(*e*) *Hist. Eccl.* l. II. c. 39. l. III. c. 23.
(*f*) *In Chron.*

maken gene melding van zijnen marteldood (*g*). EUSEBIUS zegt, dat hy te Ephesus gestorven en begraven zy (*h*).

B. Wy komen tot de byzonderheden, welke van JOANNES verhaeld worden, maer geheel onzeker zyn.

Hiertoe behoort, dat hy, geduurende het leven van PAULUS, onder de Parthers het Euangelie zou gepredikt hebben, en van daer, na den dood van PAULUS, naer Asien gekomen zijn. Dit alles steunt op eene overlevering, dat hy zijnen eersten briev aen de Parthers zou geschreven hebben. Maer deze byzonderheid wordt in geen één Grieksch afschrivt gevonden. Ook vindt men by de Ouden, gene melding van JOANNES prediking onder de Parthers. Dit zou EUSEBIUS niet verzwegen hebben, daer hy verhaelt, dat THOMAS onder de Parthers gepredikt hebbe (*i*), en dat Asia aen JOANNES zy te beurt gevallen (*k*). Het bericht der Jesuitsche zendelingen, dat onder de *Bassoren*, een volk van Indien, eene overlevering ware, dat JOANNES aldaer het Christendom zou hebben ingevoerd (*l*), is ook niet voldoende.

(*g*) LAMPE l. c. p. 96.
(*h*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 1. l. III. c. 31.
(*i*) CALOVIUS *Prol. ad primam* JOANNIS.
(*k*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 1.
(*l*) BARONIUS *An.* ad annum. 44. §. 33.

Even onzeker is het, of JOANNES altoos ongehuwd geweest zy. Maer het is geheel onwaerschijnlyk, dat hy de bruidegom zou geweest zijn te Cana, Joh. II, en dat hy, door zijne roeping tot 's Heilands bestendigen volgeling, van de voltrekking des huwelyks zou zijn terug gehouden (*m*).

Ook blijkt het niet genoegzaem, dat hy, nadat hy zich te Ephesus gevestigd had, nog eene reis naer Jerusalem zou gedaen hebben. Dit verhaelt EUSEBIUS (*n*). „ Men zegt, schrijvt „ hy, dat na den marteldood van JACOBUS, en „ de daerop terstond gevolgde inneming van „ Jerusalem, die genen der Apostelen en Dis„ cipelen van den Heiland, die nog in leven „ waren, van alle kanten byéén kwamen, be„ nevens de naestbestaenden van onzen Heer „ naer het vleesch: want velen van dezelve wa„ ren, op dien tijd, mede nog in leven; dat zy „ alle te zamen beraedslaegden, wien men met „ de opvolging van JACOBUS behoorde te ver„ waerdigen enz." Indien nu alle de Apostelen en Discipelen, die toen nog in leven waren, zijn te zaem gekomen, dan moet 'er ook JOANNES, de langstlevende van alle de Apostelen, zijn tegenwoordig geweest. —— Zo veel is zeker, dat 'er zodanig een vergadering te Je-

(*m*) LAMPE l. c. p, 14, 15.
(*n*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 11.

Jerusalem niet gehouden zy: want deze Stad was reeds ingenomen en verwoest. Ook bepaelt EUSEBIUS de plaets niet; hy beroept zich niet op het gezach van eenigen schrijver; en hy verhaelt het alleen op een bloot gerucht, op een *men zegt*. De gehele zaek is daerom bedenkelyk.

Er is die menen, dat JOANNES niet alleen naer *Patmos* verbannen, maer ook tot de Mijnwerken veroordeeld zy (*o*). Maer deze zaek steunt althans op gene genoegzame getuigenissen (*p*).

C. Er worden nog verscheidene byzonderheden van JOANNES verhaeld, welke fabelachtig zijn.

Hy zou, ten vertoge van zijne Priesterlyke waerdigheid, doorgaens eene gouden plaet op het voorhoofd gedragen hebben. Dit verhaelt EUSEBIUS uit POLYCRATES. „ In Asien zijn
„ grote lichten ondergegaen, welke op den dag
„ van 's HEEREN verschijning zullen opstaen,
„ wanneer Hy met heerlykheid uit den hemel
„ zal komen, en alle de Heiligen opwekken; —
„ gelijk ook JOANNES, die op den borst des
„ HEEREN lag, die Priester geweest is, eene
„ voorhoofdplaet droeg, Martelaer en Leer-
„ meester was. Deze is te Ephesus ontsla-
„ pen (*q*).

(*o*) VAN TIL *Opus Anal.* Tom. II. p. 720, 721.
(*p*) LAMPE l. c. p. 66.
(*q*) *Hist. Eccl.* l. V. c. 24.

Dan het heeft geen betoog nodig, dat het Priesterschap, met den aert van het Euangelie, en het Apostelambt, ten eenemael onbestaenbaer zy; dat het dragen van eene gouden voorhoofdplaet met de nederigheid van eenen Apostel niet overeenkwam; dat de ongelovige Joden JOANNES niet zou hebben toegelaten, het cieraed van den Hogepriester te dragen; en dat de Heidenen zich daeraen grotelyks zouden geërgerd hebben (*r*). —— Wy mogen 'er uit besluiten, dat de aengehaelde POLYCRATES aen een verdichtsel geloov geslagen hebbe; of misschien heeft hy zich, op eene verbloemde wijs, uitgedrukt, zullende te kennen geven, dat JOANNES, de langstlevende der Apostelen, vooral na den dood der overige, by de Christenen in dezelvde achting was, als de Hogepriester by de Joden (*s*).

Het is eene zeer bekende overlevering, dat JOANNES, ten tijde der vervolging van den Keizer DOMITIANUS, te Rome, in eenen ketel kokende oly geworpen, en 'er, zonder eenige smerten of nadeelen van te lijden, ongeschonden zy uitgekomen, en dat hy daerop naer het eiland *Patmos*

(*r*) LAMPE l. c. l. III. §. 4. CLERICUS *Bibl. Choif. Tom.* IV. p. 125. WEISMANN *Hist. Eccl.* N. T. *Tom.* I. p. 47.
(*s*) CLERICUS *Hist. Eccl.* p. 519. BINGHAM *Orig. Eccl. Tom.* I. p. 139.

mos gebannen zy. —— Deze overlevering heeft haren grond in het verhael van TERTULLIANUS (*t*). Hy roemt de gemeente van Rome, met deze woorden: „ Wat is dat eene gelukkige gemeente, aen welke de Apostelen „ hunne ganſche leer, met hun bloed, hebben „ ten beste gegeven? daer PETRUS zijnen Heer „ in lijden wordt gelijk geſteld? daer PAULUS „ eene kroon wordt opgezet, door den uitgang „ van JOANNES? daer de Apostel JOANNES, nadat „ hy in brandende oly gedompeld, doch niet „ beſchadigd was, naer het eiland Patmos gebannen werd."

Maer van deze ganſche zaek, welke zeer merkwaerdig wezen zou, indien zy werkelyk gebeurd was, ſpreekt EUSEBIUS nergens, en 'er is niemand voor hem, die 'er van gewaegt, dan alleen de aengehaelde TERTULLIANUS. Ook was de vervolging onder DOMITIANUS zo geweldig niet, dat 'er dergelyke onmenſchelyke wreedheden zouden gepleegd zijn, zodat zy, volgens TERTULLIANUS zelven, ſlechts eene beproeving geweest zy (*u*). Voeg 'er by, dat die ſchrijvers, die de verbanning van JOANNES verhalen, zulk eene zeer merkwaerdige gebeurtenis, wanneer zy de verbanning was voorafgegaen, niet

(*t*) *De Præſcr. Hæret.* c. 36.
(*u*) *Apolog.* c. 5.

zouden verzwegen hebben. Wy voegen ons daerom by de genen, die deze gansche zaek voor een verdichtsel houden (*v*), te meer omdat TERTULLIANUS zeer ligtgelovig was (*w*). — De grote MOSHEIM stond eerst in twijffel (*x*); maer naderhand is hy op de gissing gekomen, of JOANNES misschien ter dood veroordeeld, maer door het een of ander toeval ontkomen zy, en dat iemand daervan, by wijs van gelykenis, gezegd hebbe, dat hy uit de kokende oly onbeschadigd was terug gekomen, even als men zegt van iemand, die een oogenschijnlyk doodsgevaer ontkomen is, dat hy uit het vuur of uit het water getrokken zy (*y*).

Wijders heeft men verhaeld, dat de Apostel JOANNES, in een bad willende gaen, en verstaen hebbende, dat 'er EBION en CERINTHUS, of één van beide in waren, zou terug gekeerd zijn, om zijnen afkeer van deze dwaelgeesten te betonen, en dat het badhuis terstond, na zijn vertrek, zou ingestort wezen, zodat die ketters verpletterd wierden. Dit verhaelt IRENÆUS, uit eene overlevering van POLYCARPUS (*z*), en EU-

(*v*) NEWTON *Obs. in* DAN. *&* *Apocal.* p. 164— CLERICUS *Hist. Eccl.* p. 508— LAMPE l. c. p. 56— HEUMAN *Bibl. Brem.* Cl. III. p. 316— Cl. IV. p. 906—

(*w*) BARONIUS *Annal. ad annum.* 201.

(*x*) *Bibl. Brem. Cl.* IV. p. 29—

(*y*) *De rebus Christ. ante* CONSTANT. M. III.

(*z*) *Contra hæres.* l. III. c. 3.

EUSEBIUS wederom uit hem (*a*). —— Maer deze gebeurtenis schijnt, met het zachtmoedig en lievderijk karakter van den Apostel, niet bestaenbaer (*b*). IRENÆUS was zeer geneigd, om verdichtselen over te nemen (*c*). Voeg 'er by, dat EPIPHANIUS ook dezelvde zaek verhale, maer op eene zeer verschillende wijs (*d*). —— Dit verhael is ten minsten zeer bedenkelyk, zo niet geheel verwerpelyk (*e*).

Voorts zou de Apostel eenen zekeren jongeling, op eene zeer byzondere wijs, bekeerd hebben. Deeze gebeurtenis teekent EUSEBIUS uit CLEMENS *van Alexandrien* aen (*f*). „ CLEMENS de Alexandrier, zegt EUSEBIUS, van „ dien tijd spreekende, verhaelt ook nog eene „ geschiedenis, welke, voor alle lievhebberen „ van het voortreffelyke en heilzame, nodig „ is. Zy is te vinden in zijn geschrivt, het „ welk ten ten tijtel heeft, *welke rijke zalig* „ *wordt?* —— „„ Hoor, zegt hy, niet een „„ verdichtsel, maer een waeracntig verhael, „„ het welk ons, omtrent den Apostel JOANNES, „„ overgeleverd, en ter gedachtenis bewaerd

(*a*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 18. l. IV. c. 14.
(*b*) ARNOLD *Kerk en Ketter Hist.* I *Deel* l. I. c. 4. §. 21.
(*c*) GRABIUS *Spicil. Patr. Tom.* II. p. 230.
(*d*) *Hær.* 30. c. 24.
(*e*) LAMPE l. c. p. 67-71. BAYLE *Dict. Art.* CERINTHUS lit. C.
(*f*) *Hist. Eccl.* l. III c. 23.

,,,, is. Als hy na den dood des dwingelands,
,,,, uit het eiland Patmos, weder te Ephesus
,,,, gekoomen was, ging hy, daertoe verzocht,
,,,, naer de naestgelegene plaetsen, om Bis-
,,,, schoppen aen te stellen. —— Komende
,,,, dan ook in eene der niet verre van
,,,, Ephesus afgelegene steden, zo vertrooste
,,,, hy daer ook de broederen, en onder
,,,, allen zich naer den aengestelden Bis-
,,,, schop wendende, als hy eenen jonge-
,,,, ling zag, van eene schone lichaems gestalte
,,,, en vaurigen geest, zeide hy, *dezen beveel*
,,,, *ik u met allen ernst aen.* —— Maer hy te
,,,, vroeg van toeverzicht ontslagen, werd
,,,, door zommige luie en ongebondene mede-
,,,, jongelingen aengezocht. —— Dus werd hy
,,,, allengskens aen de ondeugd gewend. ——
,,,, Zijne makkers nam hy met zich, en maekte
,,,, met hem eene bende rovers uit, waervan
,,,, hy het opperhoofd werd. —— Ondertus-
,,,, schen was 'er eenige tijd verlopen, wanneer
,,,, JOANNES in die Stad wederom geroepen
,,,, werd. De Apostel, verricht hebbende waer-
,,,, toe hy gekomen was, zeide tot den Bis-
,,,, schop, stel my weder ter hand het pand,
,,,, het welk ik en CHRISTUS, hebben toe-
,,,, vertrouwd —— De Ouderling gav eene
,,,, diepe zucht, en zeide halv schreiende, dat
,,,, hy gestorven was. *Hoe en welke dood*, zeide

,,,, JOAN-

„„ JOANNES? *Hy is Gode gestorven*, antwoordde
„„ de Bisschop: *want hy is tot godloosheid verval-*
„„ *len, en verloren gegaen, hy is, om kort te gaen,*
„„ *een rover geworden.* —— Hierop ging de
„„ Apostel te paerd, en ter plaetse, daer
„„ zich de rovers onthielden, gekomen zijn-
„„ de, werd hy van hunne voorwacht gevan-
„„ gen genomen, terwijl hy sterk riep,
„„ *brengt my by uwen Oversten.* Deze ondertus-
„„ schen stond, zo gewapend als hy was, te
„„ wachten, maer toen hy zag, dat het JOAN-
„„ NES was, begav hy zich uit schaemte op de
„„ vlucht. De Apostel, zijne jaren vergeten-
„„ de, vervolgde hem met verbaesden drivt, en
„„ riep: *wat vlucht gy, mijn zoon, voor uwen*
„„ *Vader, die ongewapend en hoog van jaren is?* —
„„ *daer is nog hoop voor uwe behoudenis; ik zal by*
„„ CHRISTUS *voor u instaen; des noods voor u gewil-*
„„ *lig sterven, gelijk* CHRISTUS *voor ons gestorven*
„„ *is; ik zal mijne ziel voor de uwe geven;*
„„ *sta; geloov my,* CHRISTUS *heeft my gezonden.*
„„ Hy dit horende, stond eerst stil, met de
„„ oogen naer de aerde geslagen; daerop
„„ wierp hy zijne wapenen wech, begon te
„„ beven, en bitter te wenen. —— De Apos-
„„ tel bleev borg, en bezwoer hem, dat hy
„„ van CHRISTUS vergiffenis voor hem verkre-
„„ gen hadde. —— Waerop hy by God met
„„ menigvuldige gebeden aenhield, in gedu-

„„ rig vasten met Hem ſtreed, met allerhande
„„ redenen uit de H. Schrivtuur zijn gemoed
„„ ſtreelde, en niet eer van hem ſcheidde,
„„ voor dat hy hem aen de Kerk had weder-
„„ gegeven.""

Dan het is ten eenemael ongeloovbaer, dat de Apostel, in zijnen hogen ouderdom, toen hy aenmerkelyk verzwakt was, dezen Jongeling te paerd zou vervolgd hebben. Ook worden den Apostel woorden in den mond gelegd, welke zeer onvoegzaem zijn; zou JOANNES voor hem ſterven, en zijne ziel geven voor de ziel van den jongeling? zou dit de tael geweest zijn van eenen Apostel, die zo zeer was opgenomen met de algenoegzame kracht van CHRISTUS volmaekte verzoening, 1 Joh. I: 7. II: 1, 2. IV: 9? —— Voor het naest zal de zaek der bekeering van den jongeling zelve hebben plaets gehad; maer de gebeurtenis zal met vele verdichte omſtandigheden zijn opgecierd, en misſchien heeft dit CLEMENS *de Alexandrier* willen te kennen geven, wanneer hy zegt, dat het *geen verdichtſel*, dat is, niet geheel een verdichtſel is (*g*).

Het is ook een verdichtſel, dat deze Apostel eenen beker met vergivt zou uitgedronken hebben, zonder eenig nadeel te lijden, al ver-

(*g*) LAMPE l. c. p. 73— WEISMANN l. c. *Tom.* I. p. 46.

vertoont men nog te Rome in de Kerk van St. Jan, dezen gewaenden beker. —— Dit verdichtsel heeft aenleiding gegeven, dat de schilders en de beeldhouwers den Apostel verbeelden, met eenen beker, uit welken een slang voorkomt (*h*).

Met recht wordt ook de vertelling verworpen, dat de Apostel den Tempel van Diana te Ephesus zou verwoest hebben. Zulk eene onderneming, van welke niemand, buiten NICEPHORUS (*i*), melding maekt, zou zekerlyk een algemeen gerucht, en zeer grote beroeringen ten gevolge gehad hebben. Denkelyk moet dit verhael in eenen verbloemden zin worden opgevat, voorzover JOANNES, door zijne prediking, aen Diana zo veel nadeel hebbe toegebracht, dat haer Tempel slechts maer door weinigen bezocht wierd (*k*). —— Even zo verwerpelyk zijn de verhalen, dat JOANNES, na zijnen dood, aen Keizer THEODOSIUS, en aen GREGORIUS, bygenaemd den *Wonderwerker*, zou verschenen zijn (*l*).

Eindelyk heeft men, uit het zeggen van den opgewekten CHRISTUS tot PETRUS, omtrent onzen JOANNES, *indien ik wil, dat hy blijve, tot*

(*h*) THOMASIUS *de poculo* JOANNIS c. 3.
(*i*) *Hist. Eccl.* l. II. c. 42.
(*k*) LAMPE l. c. p. 90, 91.
(*l*) LAMPE l. c. 101, 102.

dat ik kome, Kap. XXI: 21, 22. aenleiding genomen, om te beweren, dat de laestgemelde Apostel niet gestorven zy. Zommigen hebben gedacht, dat hy, even als HENOCH en ELIA, levendig ten hemel zy opgenomen: anderen dat hy wel begraven, maer niet gestorven zy, zodat hy, eenigen tijd in het grav geslapen hebbende, 'er wederom zy uitgegaen, zonder dat men wete waerheen. Hiervan daen hebben zommige bedriegers voorgegeven, dat zy JOANNES de Apostel waren. Zelvs in het begin der XVI Eeuw was 'er nog een aenhang in Engeland, die den Apostel verwachtte, ter herstelling van de vervallen Engelsche Kerk, zodat zy elken vreemdeling vraegden, of hy de Apostel JOANNES was (*m*). —— Dan wy hebben reeds gezien, dat de Apostel te Ephesus gestorven en begraven zy, en over het gemelde zeggen van den Heiland vergelyke men onze Uitbreiding op die plaets.

Dan laten wy

II. *De echtheid van dit Euangelium*

Wat nader betogen.

Dat dit Euangelium waerlyk, door JOANNES den Apostel, geschreven zy, is allerblijkbaerst. Dit wordt

(*m*) NIEUWLAND *Letterk. Verlust.* II. *Deel* p. 207.

wordt door het eenparig getuigenis der oudheid bevestigd.

Dit leren de duidelyke aenhalingen van dit Euangelium, door de Kerkvaders der tweede en derde Eeuw. —— JUSTYN *de Martelaer* zinspeelt hier en elders op de voorreden van JOANNES Euangelium, en haelt de plaets Kap. III: 3, 4. uitdrukkelyk aen (*n*). TERTULLIANUS noemt, met zo vele woorden, de Euangelien van JOANNES en MATTHÆUS (*o*). Zelvs heeft HERACLION in, de tweede Eeuw, reeds verklaringen gegeven van dit Euangelie (*p*). Deze HERACLION was een leerling van VALENTINUS, en beyvert zich, om de woorden van den Euangelist in den zin der Gnostieken te verdraeien; maer juist deze byzonderheid levert ons een bewijs op, dat de Gnostieken van dien tijd, aen de echtheid van dit Euangelium, niet getwijffeld hebben.

EUSEBIUS spreekt van JOANNES Euangelie, als een boek van eene ontwijffelbare echtheid. „ Laten „ wy nu spreken, zegt hy, van de schrivten van „ den Apostel JOANNES, welke hem van allen, „ zonder tegenspraek worden toegeschreven. „ Vooreerst dan moet men zijn Euangelie, het „ welk by alle Kerken, welke onder den hemel „ zijn, bekend is, zonder twijffeling aennemen. —

(*n*) *In Apolog.* II.

(*o*) *Contra* MARCIONEM l. IV. c. 5.

(*p*) GRABE *Spicil. Patr. Tom.* II. p. 85.-117.

„ Wat nu verder de ſchrivten van JOANNES aen-
„ gaet ; behalven het Euangelie, wordt ook de
„ eerſte zijner brieven, zo van allen ten huidigen
„ dage als oulings, zonder twijffeling erkend;
„ maer de twee andere worden tegengeſpro-
„ ken" (*q*). —— Elders haelt die zelvde EUSEBIUS
de woorden van ORIGENES aen. „ In het eerſte
„ Boek zijner Uitleggingen over MATTHÆUS Euan-
„ gelie, getuigt hy, overeenkomſtig met den re-
„ gel der Kerke, dat hy alleen van vier Euange-
„ lien kennis heeft, op deze wijs ſchrijvende :
„„ Gelijk ik by overlevering geleerd heb, we-
„„ gens de vier Euangelien, welke alleen in de
„„ Kerke Gods, welke onder den hemel is, zon-
„„ der tegenſpraek worden aengenomen,. dat na-
„„ melyk het eerſte Euangelie geſchreven is van
„„ MATTHÆUS; — het tweede is dat van MARCUS; —
„„ het derde Euangelie is dat van LUCAS; — het
„„ laetſte is dat van JOANNES"" (*r*).

Voorts zullen wy niet herhalen, het gene wy, by eene andere gelegenheid, over de echtheid der vier Euangelien hebben aengeteekend, het welk, op dat van JOANNES in het byzonder, kan worden toegepast (*s*).

Alleenlyk verdient het nog onze opmerking, dat de zogenaemde ALOGI, in de derde Eeuw ont-

(*q*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 24.
(*r*) *Hist. Eccl.* l. VI. c. 25.
(*s*) *Onderwijs in den Godsdienst* IV Deel p. 69—

ontstaen, volstrektelyk ontkenden, dat JOANNES de Apostel dit Euangelie hebbe opgesteld, en het zelve aen CERINTHUS toeschreven. Deze lieden werden Αλογοι, dat is, *Verwerpers van het* WOORD genaemd, omdat zy de uitdrukking (*t*) Λογος, of het WOORD, niet konden dulden. —— EPIPHANIUS verhaelt, dat zy dezen naem gekregen hebben, omdat zy τον Λογον, het WOORD, het welk JOANNES beschrijvt, als den waerachtigen en eeuwigen God, verwierpen, beweerende dat CHRISTUS niet dat WOORD, maer slechts een bloot mensch zy. — „ Dit zegt hy, is dan de mening der ALOGI. Dezen naem geven wy hun, en zy zullen in het „ vervolg van ons niet anders genoemd worden: —— want zy hebben de gezegde kettery, „ gehad, dat zy de boeken van JOANNES verwierpen. Omdat zy nu dat WOORD niet aennemen, „ het welk door JOANNES gepredikt is, zullen zy „ Αλογοι genaemd worden, — zy erkennen noch „ het *Euangelie* van JOANNES, noch zijne *Openbaring*. „ Zy schamen zich den heiligen JOANNES openlyk „ tegen te spreken, daer zy niet twijffelen, of „ hy is onder de Apostelen geteld, en van den „ Heer byzonder bemind geweest. Daerom hebben zy eene andere reden verzonnen, om de „ schrivten van den Apostel te veroordeelen: want „ zy zeggen, dat dezelve niet van JOANNES, maer

(*t*) EPIPHANIUS *Hær.* 51.

„ van CERINTHUS zijn, en menen dat zy niet waer-
„ dig zijn, om door de Kerk goedgekeurd te
„ worden."

De Geschiedkundigen verschillen zeer, over deze zogenaemde Αλογοι. —— De Hoogleeraer LAMPE is van oordeel, dat zy niet met de Gnostiken moeten vermengd, of geteld worden onder de genen, die de Godheid van CHRISTUS lochenden (u). Dan het schijnt ons uit de aengehaelde plaets van EPIPHANIUS klaer genoeg, dat de ALOGI, hoewel zy voorgaven met de Kerk overeen te stemmen, aen de dwalingen van CERINTHUS zeer naby kwamen. —— De zogenaemden ARTEMONIUS brengt de Αλογοι tot de *Montanisten*, die in de leer der Drieëenheid rechtzinnig waren, en bedient zich voorts van de veronderstelling der Αλογοι, dat het Euangelie van JOANNES onecht zy, om zijn ongegrond voorgeven te bevestigen, dat er Joh I: 1, niet moet gelezen worden, *het woord was God*, maer WOORD *van God* (v). Maer nergens wordt den *Montanisten*, door eenigen ouden Schrijver, ten laste gelegd, dat zy het Euangelie van JOANNES zouden verworpen hebben. Voeg 'er by, dat TERTULLIANUS, die zich by de party der *Montanisten* gevoegd heeft, de dwalingen, welke met de leer der Drieëenheid strijdig wa-

(u) L. c. p. 144.
(v) *Euang.* JOANNIS *Illustr.* p. 88 - 419.

waren, vooral uit het Euangelie van JOANNES wederlegd hebbe (*w*). —— De Hoogleeraer VENEMA is van gedachten, dat EPIPHANIUS hierin gedwaeld hebbe, daer 'er tusschen hen en CERINTHUS geen groot onderscheid zou geweest zijn. Volgens zijn Hoog Eerw. zulke de Ἀλογοι de zodaenigen geweest zijn, die de *Openbaring* van JOANNES, om het duizendjarig Rijk, verworpen hebben, en tevens zijn Euangelie, niet alleen omdat het van den zelvden Schrijver is, maer ook omdat zy ontkenden, dat de Prophetische gaven van den Heiligen Geest, welke in dat Euangelie beloovd worden, in de Kerk plaets hadden (*x*).

Dan wat 'er ook van de ALOGI, en hunne gevoelens, wezen moge; zo veel is zeker, dat deze lieden te laet gekomen zijn, dan dat zy eenig gezach zouden gehad hebben, om de echtheid van JOANNES Euangelie, het welk reeds eene geheele eeuw lang algemeen erkend was, eenigermate twijffelachtig te maken (*y*). —— Ook is de ongegrondheid van het voorgeven, het welk aen de ALOGI door EPIPHANIUS wordt toegeschreven, dat dit Euangelie door CERINTHUS zou zijn opgesteld, uit den inhoud allerklaerlijkst, daer het zelve tegen de dwalingen van CERINTHUS, en andere Gnos-

(*w*) WEISMANNI l. c. *Tom.* I. p. 182, 183. WESSELING *Probab.* c. 30.

(*x*) *Hist. Eccl. Tom.* III. p. 559, 560.

(*y*) LAMPE l. c. p. 141.

tieken, geschreven is, gelijk in het vervolg nader blijken zal (z). Daerom merkt ook EPIPHANIUS op (a), dat de handelwijs der ALOGI, in te beweren, dat CERINTHUS de schijver is van dit Euangelie, zeer ongerijmd zy, daer de dwalingen van CERINTHUS in het zelve wederlegd werden.

Maer is alles, wat wy thans in dit Euangelie vinden, echt, en door den Apostel JOANNES zelven geschreven?

De geschiedenis van de overspeelster, Joh. VII: 53— VIII: 11. is door velen in twijffel getrokken, gelijk BEZA, GROTIUS, CLERICUS, en anderen, die op de gedachten gekomen zijn, dat dit verhael, door eene vreemde hand in het Euangelie van JOANNES zy ingelascht, omdat dit stuk in eenige Exemplaren van het Nieuwe Testament ontbreekt, en omdat men, in deze geschiedenis, onoplosbare zwarigheden meende te vinden. Onder de lateren houdt ook de Hoog Geleerde VENEMA deze plaets voor ondergeschoven (b).

Dan onzes erachtens is dit verhael echt, en door den Apostel zelven geschreven. Laten wy eerst onze bewijzen aenvoeren, en dan de zwarigheden pogen op te lossen.

ℵ. Onze bewijzen ontlenen wy

A. Vooreerst uit het verband. Kap. VIII: 12. leest men in alle de handschrivten, Παλιν ουν

(z) MICHAELIS *Inl. tot het N. T.* II *Deel* p. 402, 403.
(a) L. c.
(b) *Hist. Eccl. Tom.* III. p. 56.

ὁ Ἰησους αυτοις ελαλησε, JESUS *sprak wederom tot hen.* Dit wijst ons allerduidelykst naer eenige woorden, welke de Heiland te voren tot de Pharizeeuwen gesproken had. Nemen wy nu de geschiedenis van de overspeelster, Kap. VII: 53— VIII: 11. uit den Text wech, dan vinden wy gene woorden, welke de Goddelyke Leeraer tot de Pharizeeuwen gesproken heeft: want Kap. VII: 45-52. verhaelt de Euangelist, wat er in den groten Raed gebeurd is, zonder dat de Heiland tegenwoordig was, en wat de leden van het Sanhedrin, met hunne dienaren, welke zy hadden uitgezonden, om JESUS te vangen, gesproken hebben.

B. Een ander bewijs vinden wy Kap. VIII: 15, alwaer de Heiland tot de Pharizeeuwen zegt, *gy oordeelt naer het vleesch; ik oordeel*, dat is, veroordeel *niemand.* In dit zeggen schijnt ons een kennelyke weerslag te leggen, op 's Heilands handelwijs, omtrent die overspelige vrouw, tegen welke Hy geen veroordeelend vonnis had willen uitspreken.

C. Hier komt nog by, dat het getal der handschrivten, in welke dit geval gelezen wordt, onvergelykelyk groter zy, dan dat der genen, in welke deze gebeurtenis ontbreekt. HIERONYMUS heeft reeds opgemerkt, dat deze geschiedenis, in vele handschrivten,

zo wel Griekſche, als Latijnſche, gevonden worde (*c*). STEPHANUS vond dezelve ten minſte in 11 handſchrivten. BEZA heeft 17 handſchrivten vergeleken, en onder alle deze was 'er ſlechts één, waerin deze geſchiedenis ontbrak. Daer nu deze plaets in verre weg de meeste handſchrivten gevonden wordt, is het althans hoogstwaerſchijnlyk, dat dezelve echt zy, en tot den Text behore (*d*). —— RICHARD SIMOM, een man by uitnemendheid bedreven in de oude handſchrivten van het Nieuwe Testament, verzekert ook, dat het getal der *codices*, in welke deze geſchiedenis ontbreekt, in vergelyking met de andere zeer gering zy (*e*).

D. Het is onmogelyk, dat deze geſchiedenis, door eene vreemde hand, zou zijn ingelascht. De oudſte Kerkleeraers hebben dit verhael gehouden voor een echt gedeelte van JOANNES Euangelie. Maer deze zouden dit vreemde byvoegſel, indien het zodanig geweest was, zekerlyk ontdekt en verworpen hebben (*f*). —— TATIANUS, een ſchrijver van de II Eeuw, heeft dit verhael voor echt gehou-

(*c*) *Contra* PELAGIUM l. II.

(*d*) LILIENTHAL *Oordeelk. Bijbelverkl.* XVI Deel p. 505 - 509

(*e*) *Hiſt. Crit. du N. T.* c. 13.

(*f*) HEUMANN *Verkl. over het* N. T. III *Deel* p. 312.

houden (*g*); zo ook AMMONIUS in de III Eeuw (*h*). Van deze gebeurtenis wordt mede gewach gemaekt door AMBROSIUS (*i*), AUGUSTINUS (*k*), en CYRILLUS *den Alexandrier* (*l*), zelve in de zogenaemde *Constitutiones Apostolicæ* (*m*), van welke wy, by eene andere gelegenheid (*n*), gesproken hebben.

3. Dan laten wy de tegenwerpingen der genen, die de geschiedenis voor onecht houden, kortelyk ter toetse brengen.

A. Vooreerst beroept men zich op eenige Exemplaren van het Nieuwe Testament, in welke dit verhael geheel ontbreekt. —— Maer 'er zijn zeer waerschijnlyk redenen van te geven, waerom men dezelve in zommige afschrivten hebbe uitgelaten. Men meende 'er onoplosbare zwarigheden in te vinden. Al zeer vroeg was men beducht, dat de Heidenen uit deze geschiedenis aenleiding nemen zouden, om den Heiland te verwijten, dat Hy grove misdaden verontschuldigd had, of dat de zwakken zich daeraen ergeren zouden.

(*g*) *Harm. Euang.* c. 12.
(*h*) *Harm. Euang.* p. 123.
(*i*) *De Spir. S.* l. II. c. 1. *Epist.* l. VI. *Epist.* 51, 52.
(*k*) *De consensu Euang.* l. IV. c. 10. *Tract.* 32. *in* JOANNEM.
(*l*) *In* JOANNEM c. 14—
(*m*) COTELERIUS *Patr. Apost. Tom.* I. p. 234.
(*n*) XVIII *Deel Inl.* p. LVII.

Deze kwalyk geplaetste nauwgezetheid heeft AUGUSTINUS reeds afgekeurd (*o*). Hier door is het ook veroorzaekt, dat men deze plaets, uit de meeste *Lectionaria*, dat is, Exemplaren, welke geschikt waren tot de openbare voorlezing, heeft wechgelaten, byzonder by de Grieken. Evenwel staet zy in zommige *Lectionaria*, om op het Feest van *Pelagia*, en van de *Egyptische Maria*, alsmede op andere heilige dagen te worden voorgelezen (*p*). Uit dit zelvde beginsel hebben ook de Armeniers deze geschiedenis verworpen, omdat zy derzelver voorlezing zeer schadelyk oordeelden (*q*).

B. Eene andere tegenwerping ontleent men uit den Kerkelyken Geschiedschrijver EUSEBIUS, die zegt, dat PAPIAS deze geschiedenis uit het zogenaemde *Euangelie der Hebreeuwen* genomen hebbe (*r*). „ PAPIAS, schrijvt hy, verhaelt „ mede eene andere geschiedenis, wegens „ eene vrouw, welke van den Heer van „ vele zonden beschuldigd werd; welke ge„ schiedenis in het Euangelie volgens de „ Hebreeuwen vervat is." GROTIUS en vele an-

(*o*) *De adult. conj. ad* POLLENTIUM l. II. c. 7.

(*p*) ROSENMULLER *Scholia in N. T. Tom.* II. p. 283. *Edit. Sec.*

(*q*) COTELERIUS *Patr. Apost. Tom.* I. p. 235.

(*r*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 39.

andere geleerden besluiten 'er uit, dat de geschiedenis van de overspeelster, uit het Euangelie der Hebreeuwen, zy overgenomen (*s*).

Dan het is gansch niet zeker, of EUSEBIUS de geschiedenis in geschil bedoele. De vrouw, van welke wy by JOANNES lezen, werdt slechts van ééne misdaed, van overspel beschuldigd, en niet *van vele zonden*. Daerenboven deze vrouw werdt niet door den Heer beschuldigd, maer door de Schrivtgeleerden en Pharizeeuwen. Zelvs indien hier al de vrouw, welke in overspel gegrepen was, bedoeld wordt, zou men 'er nog niet meer uit kunnen besluiten, dan dat PAPIAS 'er vele byzonderheden, uit een der apocryphe boeken, bygevoegd hebbe.

C. De Kerkvader CHRYSOSTOMUS, zegt men verder, heeft Leerredenen geschreven, over het Euangelie van JOANNES, maer men vindt by hem gene *Homilie* over de geschiedenis van de overspelige vrouw. —— Het is zo. Maer evenwel hy spreekt van deze gebeurtenis op andere plaetsen (*t*). Ook heeft die Kerkvader niet van alles, wat in JOANNES voorkomt, eene byzondere verklaring gege-

(*s*) FABRICIUS *Cod. Apocr.* N. T. *Tom.* I. p. 356.
(*t*) *Homil. in* JOANNEM. CROJUS *Obs. ad N. T.* c. 17.

ven. Eindelyk is het zeer mogelyk, dat die Homilie, gelijk eenige andere, zy verloren geraekt.

D. De schrijvwijs in deze geschiedenis zou zeer verschillen van die, waervan zich de Apostel JOANNES zich anders gemeenlyk bedient. Maer deze gewaende verschillendheid is zo gemakkelyk niet te bewijzen, zodat ook anderen dezelve niet bemerken.

E. Verder wil men nog eene tegenwerping ontlenen uit de menigte der verschillende lezingen, welke in dit geschiedverhael voorkomen. Maer, by andere plaetsen, welker echtheid niet wordt in twijffel getrokken, vindt men niet minder verschillende lezingen. Ook maken zy gene merkelyke verandering in den zakelyken zin. Voorts kan het zeer wel zijn, dat men deze plaets, nadat 'er twijfselingen over gerezen waren, met minder nauwkeurigheid hebbe afgeschreven (*u*).

F. Eindelyk maekt men eenen zeer groten ophef van de onoplosbare zwarigheden, welke in deze geschiedenis zouden voorkomen. Dan 'er is in alle de redenen en handelingen, welke hier aen den Heiland worden toegeschreven, niets te vinden, het welk voor Hem

(*u*) LILIENTHAL *Oordeelk. Bijbelverkl.* VII *Deel* p. 138— XVI *Deel* p. 514.

Hem onbetamelyk wezen zou (*v*), —— Dan laten wy de zwarigheden kortelyk onderzoeken.

α. Volgens zommigen is het valsch, het gene Joh. VIII: 5. gezegd wordt, dat MOSE bevolen had het overſpel met ſteniging te ſtraffen. —— Het is waer Lev. XX: 10, en Deut. XXII: 22, wordt ſlechts de doodſtraf in het gemeen voor eene overſpeelſter bepaeld, zonder van het ſtenigen te ſpreken. Dan reeds lang voor 's Heilands tijden, heeft men het overſpel met ſteniging geſtraft, verg. Ezech. XVI: 38, 40. Ook ſluiten de aengehaelde plaetſen van MOSE de ſteniging geenzins uit. In tegendeel mag men, uit vergelyking van Deut. XXII: 20, 21, 23, 24, beſluiten, dat de bedoelde doodſtraf de ſteniging geweest zy. Immers eene ondertrouwde dochter, welke zich in ontucht verliep, moest geſtenigd worden, en zou 'er dan eene mindere ſtraf bepaeld zijn, voor eene getrouwde vrouw, welke eigenlyk gezegd overſpel begaen had (*w*)?

β. Anderen komt het zeer vreemd voor, dat

(*v*) LILIENTHAL l. c. XVI *Deel* p. 514-518. MICHAELIS *Inl. tot het N. T.* I Deel p. 573— *Moſaisch Recht* §. 262. *De Christen* VI *Deel* p. 83—

(*w*) MICHAELIS *Moſaisch Recht* §. 261—

een Richter eene misdaed, aen welke hy zelvs ſchuldig is, niet in eenen anderen zou mogen ſtraffen, vs. 7. —— Maer de Heiland ſpreekt in het geheel niet van Richters. De Schrivtgeleerden en Pharizeeuwen, die de overſpeelſter tot den Heiland brachten, kwamen hier voor als aenklagers en getuigen, en het was het werk niet van den Richter, maer van de getuigen, om den eerſten ſteen op den misdadiger te werpen (*x*).

γ. Er is die menen, dat de Heiland, door het zeggen, *die van ulieden zonder zonde is, werpe den eerſten ſteen op haer*, vs. 7; zich zou vergrepen hebben tegen de Romeinen, als wilde Hy den Joden de macht, om halsrecht te doen, wedergeven. —— Maer 'er ligt niets minder dan dit in zijne woorden. De Joodſche Opperhoofden velden de doodvonnisſen, volgens hunne eigene wetten, en verzochten den Landvoogd om de volvoering. Zo zouden zy ook in dit geval gedaen hebben, indien de Heiland hen niet beſchaemd had, en in geval van ſteniging, moesten zy, die de overſpeelſter betrapt en beſchuldigd hadden, op haer den eerſten ſteen werpen.

δ. Het

(*x*) MICHAELIS l. c. §. 233.

δ. Het gene omtrent het ſchrijven van den Heiland op de aerde gezegd wordt, zou geheel onwaerſchijnlyk wezen, vs. 6, 8. Dan wy hebben, in onze uitbreiding van deze plaets (y) aengemerkt, dat JESUS eigenlyk niets wezenlyks geſchreven, maer alleenlyk de gedaente aengenomen hebbe, als of Hy iets ſchreev; gelijk ook het oorſprongelyk woord, door *ſchrijven* vertaeld, meermalen gebruikt wordt, voor het trekken van figuuren, zonder dat men leesbare woorden ſchrijvt. Nu kon 'er, van wegens de menigte des volks, het welk in den Tempel zamen kwam, ligtelyk zo veel ſtof gevonden worden, dat men daerop eenige trekken maken konde. —— Door deze handelwijs, wilde de Heiland aentonen, dat Hy het voorſtel van zijne vyanden gene opmerking waerdig keurde.

ε. Eindelyk houdt men het voor onwaerſchijnlyk, dat 'er, onder alle deze aenklagers, geen één eenige zou geweest zijn, die niet ſchuldig was aen overſpel, vs. 9. —— Dan men wete, dat de ontucht, in dezen tijd van diep bederv, zeer algemeen was by de Joden, onder alle rangen van

(y) P. 168.

menschen, en dat hier, onder de hoofdzonde van echtbreuk, alle ontuchtigheden bedoeld worden.

Ook is 'er bedenking over het laetste Kapittel, het welk, volgens zommigen, mede onecht en van eene vreemde handzou. Zo hebben het GROTIUS, (z) VOSSIUS (a), CLERICUS (b), en anderen begrepen. JOANNES, de Ouderling te Ephesus, zou 'er het geschiedverhael Kap. XXI, na den dood van den Apostel hebben bygevoegd, naer dien hy het zelve, uit den mond van den Apostel, menigmalen gehoord, en mogelyk ook in zijne byzondere schriften aengeteekend gevonden had. —— Maer, onzes erachtens, is ook Kap. XXI. echt, en van den Apostel JOANNES zelven oorspronkelyk, de twee laetste versen misschien uitgezonderd. — Trouwens de schrijvstijl stemt volkomen overeen met dien van den Apostel. By voorbeeld het *μετα ταυτα na dezen* by den aenvang van een nieuw verhael vs. 1. vindt men ook Kap. V: 1. VI: 1. VII: 1. XIX: 38; de beschrijving van zijn eigen persoon vs. 7, 20; het overtollige *ουν* vs. 5, 7, 9, 13, 15; de spreekwijs *λεγει ο Ιησους* JESUS *sprak* vs. 5, 10, 12, 15, 16, 17, 22. Ook is 'er niemand onder de

(z) *In notis ad Joh.* XX: 30, 31.
(a) *Harm.* l. III. c. 4. §. 8.
(b) *Bibl. Univers Tom.* XII. p. 437.

de oude Kerkvaders, die de echtheid van Kap. XXI. eenigermate heeft in twijffel getrokken. TERTULLIANUS noemt wel Joh. XX: 30, het *slot van zijn Euangelie* (*c*), maer evenwel hy beroept zich elders (*d*), op Joh. XXI: 23 (*e*). Dit Hoofdstuk is eene bylaeg, of een aenhangsel, het welk de Apostel naderhand by zijn Euangelie gevoegd heeft, met een byzonder oogmerk, omdat het zaken behelst, welke tot zijn persoon eene byzondere betrekking hadden, gelijk wy, in onze *Uitbreidende verklaring* ter gemelde plaets, breder hebben aengetoond.

Eindelyk heeft de Schrijver van het zogenaemde *Abregé de l'Histoire Ecclesiastique par l'Abbé de Fleury* der waereld willen wijs maken, dat de woorden van de voorreden Kap. I: 1-5, op het Concilie van Chalcedon, door eenen schalkschen Priester verzonnen, en by dit Euangelie gevoegd zijn. —— Maer dit voorgeven is zo ongerijmd, dat het zich zelven verwoeste. De schalksche Priester zou veel te laet in de waereld gekomen zijn, om zulk een bedrog te plegen. In het jaer 451, wanneer het Concilie van Chalcedon gehouden werd, waren de afschrivten en vertalingen van het Nieuwe Testament zo veel-

(*c*) *Adverf.* PRECÆUM c. 20.
(*d*) *De anima* c. 50.
(*e*) CALOVIIUS *Bibl. Illustr.* N. T. *Tom.* I. p. 827. LILIENTHAL *Oordeelk. Bijbelverkl.* XVII *Deel* p. 273-276.

vuldig, dat dergelyk een byvoegſel volſtrekt onmogelyk ware. Of waren de leden van dat Concilie zo onnozel, dat zy zich eene plaets, by uitnemendheid merkwaerdig, als echt lieten opdringen, welke niemand hunner ooit te voren in eenig exemplaer van JOANNES Euangelie gevonden had? Ook zou het niet veel moeite kosten, om uitvoerig aentetonen, dat vele Kerkvaders, die voor het Concilie van Chalcedon bloeiden, de inleiding van JOANNES Euangelie hebben aengehaeld. —— AUGUSTINUS, by voorbeeld, die 11 jaren voor het gemelde Concilie geſtorven is, dankte God, dat Hy hem eenige boeken der nieuwe Platonisten had doen ter hand komen: „ waerin het beginſel van JOANNES Euan-
„ gelie, *in den beginne was het woord*, en eenige
„ verſen daerop volgende, niet wel in die eigen
„ woorden, als by JOANNES, maer nochtans in
„ den zelvden zin gevonden wierden (*f*). Elders
„ zegt hy, dat SIMPLUCANUS, Bisſchop van Mi-
„ laen, hem menigmalen verhaeld had, dat de
„ Platoniſche Wijsgeeren, de eerſte woorden van
„ JOANNES Euangelie, *in den beginne was het*
„ WOORD, *en het* WOORD *was by God, en het* WOORD
„ *was God*, met zo veel verwondering lazen, dat
„ een van hun gewoon was te zeggen, dat men
„ die woorden, in gouden letteren, op de ver-
„ he-

(*f*) *Confeſſ.* l. VII. c. 9.

„ hevenste plaetzen der Kerken behoorde te „ schrijven" (*g*). —— EUSEBIUS, die meer dan eene gehele eeuw voor het Concilie van Chalcedon geleevd heeft, zegt ergens: „ Te recht „ heeft JOANNES de geslachtrekening van onzen „ Heiland naer het vleesch met stilzwijgen voor„ bygegaen, omdat dezelve reeds door MAT„ THÆUS en LUCAS was te boek gesteld; en hy „ heeft met deszelvs Godheid een begin ge„ maekt" (*h*). —— Dadelyk zullen wy, by eene andere gelegenheid, eene plaets van den Keizer JULIANUS, dien bitteren vyand van het Christendom, aenhalen, in welke hy allerduidelykst het oog heeft op de voorreden van JOANNES Euangelie (*i*).

Wy gaen over tot

III. *Den Godlyken oorsprong van* JOANNES *Euangelie.*

Deze vloeit uit de echtheid van zelvs voort. — JOANNES was niet alleen een geloovwaerdig getuige, die niet bedrogen was, die niet heeft willen, en die niet heeft kunnen bedriegen (*k*); maer hy was ook een Apostel. Nu werden de Apostelen, door den Geest der onfeilbaerheid, in alle waer-

(*g*) *De Civ. Dei* l. X. c. 29.
(*h*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 24.
(*i*) BARUETH *Wederl. der D.isten* p. 179—
(*k*) LAMPE l. c. p. 229, 230.

heid geleid. Dit getuigt ook onze JOANNES, Kap. XIV: 26. XV: 26, 27. XVI: 13. XX: 22, 23. Dit getuigenis heeft hy met wonderen bevestigd, Hand. III. VIII. Gevolgelyk zijn alle de boeken, welke de Apostelen over JESUS leer, daden en lotgevallen, geschreven hebben, Godlyke boeken, ingegeven door den Geest van den God der waerheid (*l*). —— Maer nu hebben wy zo even bewezen, dat dit Euangelie echt, en door den Apostel JOANNES geschreven zy. Derhalven is het ook van eenen Godlyken oorsprong.

Daerenboven zou men, in dit Euangelie zelvs, verscheidene inwendige kenmerken van eenen Godlyken oorsprong kunnen aenwijzen (*m*).

De bovengemelde Keizer JULIANUS is de eenigste, uit alle de vyanden van het Christendom, die den Apostel JOANNES van valschheid en kwade trouw beschuldigd heeft. „ Noch PAULUS, zegt „ hy, noch MATTHÆUS, noch LUCAS, noch MARCUS, „ heeft JESUS God durven noemen. Maer de „ goede JOANNES is de eerste geweest, die dit heeft „ durven ondernemen. —— Eenige weinige din„ gen van JOANNES *den Doper* vermeld hebbende, „ keert hy weder tot het WOORD, het welk door „ hem gepredikt werd, en zegt, *het* WOORD *is* „ *vleesch geworden, en heeft in ons gewoond;* maer „ hoe,

(*l*) *Onderwijs in den Godsd. IV Deel.* p. 282—

(*m*) LAMPE l. c. p. 235—239.

„ hoe, vreesde hy te zeggen. —— Dan langzaem „ en heimelyk, onze ooren eenigermate bedriegende, zegt hy, dat JOANNES *de Doper*, dit getuigenis „ van CHRISTUS JESUS gegeven hebbe, namelyk — „ dat het WOORD *God* zy" (*n*). —— Maer het is blijkbaer valsch, dat JOANNES het eerst ondernomen hebbe, om JESUS God te noemen. Die gewichtige grondwaerheid van het Euangelie was, zo wel door PAULUS, als door de overige Euangelisten, allerduidelykst geleerd. Het is waer, JOANNES verklaert niet, hoe het WOORD *zy vleesch geworden*; en dit kon hy ook niet verklaren, omdat het eene grote verborgenheid is, welke het menschelyk verstand verre wech te boven gaet. Ook is het een kennelyke leugen, dat de Apostel bedrieglyk te werk gae, wanneer hy zich beroept op het getuigenis van JOANNES *den Doper*: want eer hy dit getuigenis aenhaelt, had hy reeds eene zeer verhevene beschrijving gegeven van 's Heilands Godlyke waerdigheid, vs. 1— (*o*).

Dan laten wy onderzoek doen, naer

IV. *De plaets alwaer, en den tijd, wanneer* JOANNES *zijn Euangelie geschreven heeft.*

Zo veel is in het algemeen zeker, dat JOANNES dit Boek, na de drie vorige Euangelisten, geschre-

(*n*) CYRILLUS l. X. p. 327.
(*o*) LAMPE l. c. p. 231—234.

ven hebbe. CLEMENS *de Alexandrier* noemt JOANNES den *laetsten* der Euangelisten. „ Eerst zegt hy, „ zijn die Euangelien gefchreven, welke de ge„ flachtregisters onzes Heeren bevatten. —— De „ *laetste van allen* was JOANNES" (*p*). Dit bevestigt EUSEBIUS zelvs. „ Laeten wy, schrijvt hy, nu „ fpreken van de fchrivten van den Apostel JOAN„ NES. —— Vooreerst dan moet men zijn Euan„ gelie, het welk by alle Kerken, welke onder „ den hemel zijn, bekend is, zonder twijffeling „ aennemen. En dat het van de Ouden, op de „ vierde plaets, achter de drie andere gelezen „ werd, is niet buiten reden" (*q*). Om gene andere getuigenisfen aen te halen (*r*). —— In zommige affchrivten volgt het Euangelie van JOANNES wel onmiddelyk op dat van MATTHÆUS, voor die van MARCUS en LUCAS; dan dit is niet gefchied, om de tijdorde te volgen, maer omdat JOANNES, als een Apostel, den voorrang verdiende boven MARCUS en LUCAS (*s*).

Maer waer en wanneer heeft JOANNES zijn Euangelie gefchreven? De zaek wordt zeer verfchillendlyk begrepen.

Zommigen zijn van oordeel, dat JOANNES zijn Euan-

(*p*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. VI. c. 14.

(*q*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 24.

(*r*) EPIPHANIUS *Hær.* 31. HIERONYMUS *de Script. Eccles.* c. 9. AUGUSTINUS *de consensu Euang.* l. I.

(*s*) FABRICIUS *Codex Pseudepigr. N. T. Tom.* III. p. 598.

Euangelie reeds voor de verwoesting van Jerusalem geschreven hebbe. Deze is de mening van den Hoogleeraer LAMPE, die het nader bepaelt tot het XXXII^ste jaer na 's Heilands hemelvaert (t). Dan met deze gedachte kunnen wy ons niet vereenigen. Volgens het getuigenis der Ouden, heeft JOANNES zijn Euangelie in Asien geschreven, toen hy zich te Ephesus had neergezet. Dit zegt IRENÆUS uitdrukkelyk (u), in de bekende plaets, welke EUSEBIUS heeft aengehaeld (v): „ Nader- „ hand gav ook JOANNES, de Discipel des Heeren, „ die ook op zijnen borst had gelegen, het Euan- „ gelie in het licht, wanneer hy te Ephesen in Asia „ zijn verblijv had." Dit bevestigt ook HIERONYMUS, zeggende: „ Wanneer JOANNES in Asia was, „ is hy, door bykans alle de toenmalige Bisschop- „ pen van Asia, en de gezantschappen van vele „ Kerken, gedwongen, om over de Godheid van „ den Verlosser te schrijven" (w). Maer nu is JOANNES, gelijk wy boven gezien hebben, eerst naer Asien vertrokken, toen de verwoesting van Jerusalem kort op handen was. Derhalven kan hy, voor dien tijd, zijn Euangelie niet geschreven hebben.

Ook zijn de bewijzen van den Heer LAMPE, OR-

(t) L. c. 156-163.
(u) *Contra Hær.* l. III.
(v) *Hist. Eccl.* l. V. c. 8.
(w) *Proœm in* MATTHÆUM.

zes erachtens, van weinig of geen gewicht. —— Zijn eerste bewijs is ontleend uit Joh. XXI: 24: *deze is de Discipel, die van deze dingen getuigt, en deze dingen geschreven heeft, en* WY WETEN, *dat zijn getuigenis waerachtig is.* Dit zou veronderstellen, dat 'er, toen JOANNES zijn Euangelie schreev, nog eenige ooggetuigen van 's Heilands daden in leven, en by JOANNES in Asia tegenwoordig waren (x). —— Maer behalven, dat deze woorden misschien van eene latere hand zijn, is de gevolgtrekking geenszins richtig; zo hebben CHRYSOSTOMUS en THEOPHYLASTUS, gelijk zijn Hoog Eerw. zelvs opmerkt, in het enkelvouwig getal gelezen, *ik weet.* Ook is het in den schrijvstijl van JOANNES zeer gewoon, van eenen enkelen persoon in het meervouwig getal te spreken, by voorbeeld Kap. III: 11, 12; en van zich zelven zegt hy 1 Joh. I: 4: *deze dingen* SCHRYVEN WY *u, opdat uwe blijdschap vervuld zy.* Uit de aengehaelde plaet derhalven Joh. XXI: 24. kan men geenszins afleiden, dat 'er, toen JOANNES zijn Euangelie schreev, nog ooggetuigen van 's Heilands daden in levendigen lijve, en by den Apostel te Ephesus tegenwoordig waren.

Het tweede bewijs is genomen uit Kap. V: 2: *daer* IS *te Jerusalem, aen de schaepspoorte, een badwater*, enz. De redenering is deze; indien JOANNES

(x) LAMPE l. c. p. 159.

NES zijn Euangelie na de verwoesting van Jerusalem geschreven had, zou hy in den voorledenen tijd gezegd hebben, *daer* WAS *te Jerusalem*, enz. (y). —— Maer zulk eene redenering zou men van zulken man, als de Heer LAMPE was, nauwlyks hebben kunnen verwachten, die zo menigmalen had waergenomen, dat het onzen Euangelist zeer gemeenzaem zy, den tegenwoordigen tijd, in de beteekenis van den tegenwoordigen, te gebruiken, gelijk Kap. I: 5, 9, 15, 21, enz. Ook is 'er niets gewoner, dan dat plaetsen genoemd worden naer de vorige gesteldheid. Zo lezen wy, by voorbeeld, van NEHEMIA, dat hy door de Dalpoort getrokken zy, hoe zeer die poort geheel verbrand was, Neh. II: 13. (z).

Eindelyk beroept zich de Hoog Gel. Schrijver op vele Overzettingen en Uitleggingen (*a*). Maer, om 'er niet meer van te zeggen, deze zijn veel te jong, dan dat zy tegen het aengehaelde getuigenis van IRENÆUS en HIERONYMUS zouden kunnen gesteld worden.

JOANNES dan, die het Joodsche land, kort voor Jerusalems verwoesting, verliet, heeft zijn Euangelie geschreven, toen hy zijne woonplaets te Ephesus in Asia genomen had. Maer vermits hy tusschen beide naer Patmos verbannen is, blijvt

(y) l. c. p. 159, 160.
(z) HARTMAN *Huisbijbel over de vier Euangelisten* p. 171.
(*a*) l. c. p. 160, 161.

de vraeg nog overig, of hy zijn Euangelie, vóór dan wel na dit ballingschap, of wel op Pathmos zelvs geschreven hebbe?

Dat de Apostel zijne *Openbaring*, geduurende zijn ballingschap, op het eiland Patmos geschreven hebbe, is boven alle bedenking, Openb. I: 9, 10. Zy die menen, dat de Apostel ter zelvder plaets zijn Euangelie geschreven hebbe, verdienen weinig aendacht, daer zy de aengehaelde getuigenissen van IRENÆUS en HIERONYMUS, zonder genoegzamen grond, tegenspreken (*b*). —— Het is waer, men heeft de plaets van IRENÆUS zo willen verklaren, als of hy niet op het schrijven, maer op de openbare uitgaev van JOANNES Euangelie het oog hadde, zodat het eerste op het eiland Pathmos, en het tweede te Ephesus zou geschied zijn. Dan het is uit het verband van IRENÆUS woorden allerduidelykst, dat hy het schrijven van JOANNES Euangelie bedoele: „ MARCUS, zegt hy, *beschreev* „ ons insgelyks het gene PETRUS gepredikt had; „ en LUCAS, PAULUS metgezel, stelde te boek het „ Euangelie, het welk van PAULUS was gepre„ dikt." Onmiddelyk daerop laet hy de aengehaelde woorden volgen, *naderhand gav ook* JOANNES enz." (*c*). HIERONYMUS spreekt uitdrukkelyk van *schrijven* (*d*). —— Ook is het zeer onwaerschijn-

(*b*) LAMPE l. c. p. 152 - 154.

(*c*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. V. c. I.

(*d*) *Proœmio in* MATTHÆUM.

schijnlyk, dat 'er eenige merkelyke tijd, tusschen het schrijven en het uitgeven van JOANNES Euangelie, verlopen zy.

De vraeg is dan nog overig, wanneer heeft de Apostel dit Euangelie te Ephesus geschreven, voor zijne verbanning naer Pathmos, of nadat hy van daer was wedergekeerd?

Zeer velen zijn van oordeel, dat JOANNES het Euangelie vóór zijn ballingschap geschreven hebbe. —— Zy beroepen zich op eene plaets van EUSEBIUS (*e*). „ MARCUS en LUCAS hadden hunne „ Euangelien reeds in het licht gegeven, wan„ neer JOANNES, die tot nog toe het Euangelie by „ monde had verkondigd, eindelyk, gelijk men „ verhaelt, ter volgende oorzaek zich tot het „ schrijven begav, enz." Hier uit besluit men, dat het Euangelie het eerste geschrivt zy van JOANNES, en, vermits hy zijne Openbaring op Pathmos heeft te boek gesteld, meent men daer uit te mogen afleiden, dat hy zijn Euangelie, voor zijn verbanning naer Pathmos, geschreven hebbe (*f*). —— Maer wy voor ons kunnen geheel niet zien, dat deze redenering steek houde. EUSEBIUS zegt alleenlyk, dat JOANNES, nadat hy het Euangelie langen tijd verkondigd had, zich tot het schrijven van het zelve begeven hebbe. Die

(*e*) *Hist. Eccl.* l. III c. 24.
(*f*) BURMANN l. c. p. 513.

wijst genen bepaelden tijd aen, en beslist niet, of JOANNES, voor zijn Euangelie, een ander geschrivt had opgesteld, dan niet. Het geevt alleenlyk te kennen, dat JOANNES, nadat hy langen tijd het Euangelie gepredikt had, zich gezet hebbe, om op zoortgelyk eene wijs, als de vorige Euangelisten gedaen hadden, een verhael van JESUS daden en lotgevallen op te stellen.

Wijders meent men een bewijs te vinden, in JOANNES *Openbaring*, dat hy het Euangelie vóór dezelve, en gevolgelyk eer hy naer het eiland Pathmos gebannen werd, geschreven hebbe. Men beroept zich op Kap. I: 1, 2, en 9. — Op de eerste plaets, zegt hy, *dat hy het woord van God betuigt en het getuigenis van* JESUS CHRISTUS, *en al wat hy gezien heeft.* Hier meent men, heeft hy het oog, op het geschreven getuigenis, het welk hy van JESUS CHRISTUS in zijn Euangelie gegeven had (*g*). Maer, behalven dat het op zijn minst zeer twijffelachtig zy, of het opschrivt van de *Openbaring*, Kap. I: 1, 2, van den Apostel zelven oorsprongelyk zy, zo kunnen de woorden even zo goed van een mondeling, als van een schrivtelyk getuigenis, verstaen worden. —— Even zo weinig kracht schijnt 'er ons te leggen in het bewijs, het welk men ontleent uit Kap. I: 9: *Ik* JOANNES — *was in het eiland genaemd Pathmos, om het woord Gods*

(*g*) BURMANN l. c. p. 515.

Gods, en om het getuigenis van JESUS CHRISTUS. Dit verklaert men wederom van zijn Euangelie. „ Om „ *dat Woord* was hy gebannen, omdat hy, in zijn „ *Euangelie*, deszelvs Godheid zo krachtig verde„ digd had, tegen de opkomende verlochenaers „ van dezelve, die, door dat geschrivt verbit„ terd zijnde, in eenen tijd van openbare vervol„ ging, zeer ligtelyk hebben kunnen mederwer„ ken tot zijn ballingschap." (*h*). Maer nergens berichten ons de oude schrijvers, die melding maken van JOANNES ballingschap op Pathmos, dat hy derwaerds verbannen zy, om het schrijven van zijn Euangelie. Keizer DOMITIANUS had een aental van Christenen verbannen, en het is ligtelyk te denken, dat dit mede het lot geweest zy van den Apostel, die het hoofd was der Asiatische Gemeenten, en zich jaren achter een beyverd had, om het *woord God en het getuigenis van* JESUS CHRISTUS, dat is de leer van het Euangelie, onvermoeid te prediken; en het is geheel ongeloovbaer, dat de verlochenaers van CHRISTUS Godheid eenigen invloed, op Keizer DOMITIANUS en zijne vervolging, gehad hebben.

Wy voegen ons daerom by die genen, die het daer voor houden, dat JOANNES zijn Euangelie, na zijne terugkomst van het eiland Pathmos, te

(*h*) BURMANN l. c. p. 514.

Ephesus geschreven hebbe (*i*). EPIPHANIUS zegt, dat de Apostel het Euangelie geschreven hebbe, „ in zijnen hogen ouderdom, toen hy meer dan „ 90 jaren bereikt had, na zijne terugkomst uit „ Pathmos." (*k*). Ook was 'er, toen JOANNES zijn Euangelie besloot, reeds een gerucht onder de Christenen uitgegaen, dat hy nimmer sterven zou, Kap. XXI: 23. Hy moet derhalven op dien tijd reeds hoog bejaerd geweest zijn Althans dat de Apostel zijn Euangelie na de *Openbaring* geschreven heeft, menen wy daeruit te mogen afleiden omdat de benaming van het WOORD, waermede hy zijn Euangelie begint, vry duidelyk ontleend is, uit het gezicht, het welk hy Openb. XIX: 13, heeft aengeteekend (*l*). Dan over deze byzonderheid in het vervolg nader.

Niet minder verschil is 'er,

V. *Over de aenleiding tot het schrijven van dit Euangelie, en het oogmerk, het welk de Apostel daerin bedoelt.*

De Ouden berichten ons, dat JOANNES, door eenige opzieneren der Gemeenten in Asia en andere Christenen, verzocht zy, om het gene door de drie

(*i*) BARONIUS *Andal. ad Ann.* 97. MILLIUS *Proleg. in N. T.* §. 181— FABRICIUS *Bibl. Græc.* l. IV. c. 5. §. 6.

(*k*) *Hær.* 51.

(*l*) *Boven* XVIII *Deel Inleid.* p. XII.

drie eerfte Euangelisten met ftilzwijgen was voorbygegaen, te boek te ftellen, en dat tevens het opkomen van gevaerlyke dwalingen hem bewogen hebbe, om de eeuwige Godheid van CHRISTUS met opzet te betogen.

Het eerfte verhaelt EUSEBIUS (*m*). „ Als de drie „ bovengemelde Euangelien reeds ieder een, en ook „ hem in handen gekomen waren, zegt men, dat „ JOANNES dezelve goedgekeurd, en de waerheid „ van dezelve met zijn getuigenis bevestigd „ heeft; doch hy oordeelde, dat 'er alleen nog aen „ ontbrak het verhael van die dingen, welke in „ het eerst, en in den beginne der prediking van „ CHRISTUS, gedaen waren. En indedaed het is zo: „ want men kan duidelyk zien, dat de drie andere „ Euangelisten alleen die dingen gefchreven heb„ ben, welke onze Heiland, in het verloop van „ een jaer, nadat JOANNES *de Doper* in den kerker „ geworpen was, verricht heeft; en dat zy dit, in „ het begin van hunne Historien, duidelyk te „ kennen geven." —— In deze plaets moet men onderfcheid maken, tusfchen de overlevering, welke EUSEBIUS opgeevt, fchrijvende *men zegt*, en tusfchen zijne eigene aenmerking, welke hy 'er bygevoegd heeft: *en indedaed het is zo: want men kan duidelyk zien* enz. „ De overlevering, een „ historisch verhael behelzende, verdient ont-

(*m*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 24.

„ zach, en mag om den eerbied, welken men in
„ dit geval voor de oudheid hebben moet, niet
„ ligt gewraekt worden; te meer omdat, in dit ge-
„ val, de vergelyking der vier Euangelisten de-
„ zelve ten vollen bevestigt" (*n*). Maer in de aenmerking, welke EUSEBIUS 'er van zich zelven heeft bygevoegd, begaet hy eenen groven misslag, dat namelyk de drie vorige Euangelisten alleen de verrichtingen van den Heiland, geduurende het laetste jaer van zijne openbare bediening, zouden geboekt hebben. Hy wist wel, dat 's Heilands Prophetische bediening drie of vier jaren geduurd had (*o*), maer daer in dwaelde hy, dat hy meende, JOANNES *de Doper* was maer één jaer, voor het eindigen van 's Heilands Prophetische bediening, gevangen genomen.

Zo veel mogen wy dan uit deze plaets van EUSEBIUS besluiten, dat 'er in zijnen tijd eene algemene overlevering onder de Christenen geweest zy, volgens welke JOANNES zijn Euangelie geschreven had, om eenige merkwaerdige byzonderheden welke door de drie vorige Euangelisten waren overgeslagen, op te teekenen. Ook zegt hy uitdrukkelyk, dat JOANNES, *verzocht zijnde, die dingen in zijn Euangelie vervat heeft.*

Het ander, dat JOANNES zijn Euangelie geschreven

(*n*) BURMANN l. c. p. 519, 520.
(*o*) l. c. l. I. c. 10.

ven hebbe, om de opkomende dwalingen der genen, die de eeuwige Godheid van CHRISTUS bestreden, te keer te gaen, getuigt IRENÆUS, een leerling van POLYCARPUS, die JOANNES zelven gehoord had, met zo vele woorden (*p*). „ Wanneer „ JOANNES, de Discipel des Heeren, dit geloov „ verkondigde, en door de prediking van het „ Euangelie die dwaling wilde wechnemen, die „ door CERINTHUS onder de menschen gezaeid „ was, ja al lang te voren door de zogenaemde „ Nicolaiten, zijnde een afzetsel van de valschelyk zogenaemde *wetenschap* of Gnostieken, heeft „ hy, om hen te wederleggen en te bewijzen, „ dat 'er maer één God is, die alles door zijn „ WOORD gemaekt heeft, — zijn Euangelisch „ onderwijs met deze woorden aengevangen, „ *in den beginne was het* WOORD enz." —— Dit getuigenis is by den Heer LAMPE van geen gewicht (*q*), op grond zijner veronderstelling, dat CERINTHUS en zijne dwalingen op dien tijd, toen JOANNES zijn Euangelie schreev, nog onbekend waren. Dan deze veronderstelling is valsch, gelijk in het vervolg nader blijken zal. Ook is 'er geen grond, om dit getuigenis van IRENÆUS te verwerpen. „ De „ hoge ouderdom van IRENÆUS, en de omstandig-

(*p*) *Contra Hæres.* l. III. c. 11.
(*q*) l. c. p. 182, 183.

„ heid, dat hy een leerling van POLYCARPUS, die
„ JOANNES van perfoon kende, geweest is, geven
„ aen zijn getuigenis een groot gewicht; en wanneer
„ neer dat wat hy meldt, ook niet zo vele innerlyke
„ waerfchijnlykheid hadde, gelijk ik naderhand
„ hand zal tonen, zo zou het evenwel, flechts als
„ een getuigenis befchouwd, niet zonder zeer
„ gewichtige gronden verworpen, maer op zijn
„ allerminst, niet minder dan allerlei gisfingen
„ of mogelykheden moeten geteld worden" (*r*).

Het zeggen van IRENÆUS wordt door HIERONYMUS bevestigd (*s*). „ Wanneer JOANNES, fchrijvt
„ hy, in Afien was, en het zaed van zommige
„ ketteren al begon uit te fpruiten, als van
„ CERINTHUS, EBION en anderen, die ontkennen,
„ dat CHRISTUS in het vleesch gekomen is, — werd
„ hy genoodzaekt, van bykans alle de toenmalige
„ Bisfchoppen in Afia, en door bezendingen
„ uit vele Gemeenten, om over de Godheid van
„ den Zaligmaker wat nadrukkelyker te fchrijven."
HIERONYMUS voegt elders het een en ander te zamen, dat namelyk het verzoek van vele Bisfchoppen en gemeenten, om het gene de vorige Euangelisten waren voorbygegaen, met opzet aen te teekenen, en tevens de opkomende dwalingen der Gnostieken te keer te gaen, den Apostel JOAN-

(*r*) MICHAELIS l. c. II *Deel* p. 364, 365.
(*s*) *Proœm. in* MATTHÆUM.

JOANNES, tot het ſchrijven van zijn Euangelie, aenleiding gegeven hebben (*t*).

Op grond derhalven van deze onlochenbare getuigenisſen der Oudheid, is 'er by ons geen twijffel meer overig, of het oogmerk van JOANNES, by het opſtellen van dit Euangelie, is tweeledig, deels om eenige merkwaerdige byzonderheden, in het leven van den Heiland, welke de vorige Euangelisten hadden overgeſlagen, op te teekenen, deels om de dwalingen der Gnostieken, omtrent den perſoon van onzen Verlosſer, te wederleggen. „ Waeruit men byna beſluiten zou, dat dit een „ gansch nieuw Euangelium is, in vergelyking „ der drie voorgaende, omdat het zo weinig ge„ ſchiedenisſen en zaken met de andere gemeen „ heeft; en te gelijk een nieuw en byzonder in„ zicht in het ſchrijven beoogt" (*u*).

De zaek wordt bevestigd, door den inhoud van dit Euangelie zelvs. —— Het behelst zeer vele en allergewichtigſte bylagen, tot de levensgeſchiedenis van den Verlosſer, van welke de vorige Euangelisten in het geheel gene melding gemaekt hebben, gelijk wy, over de *nuttigheid van dit Euangelie* handelende, by de ſtukken nader zullen aentonen. —— Dat de Apostel daerenboven de dwalingen der Gnostieken te keer gae, en overtui-

(*t*) *Catal. Script. Eccleſ.*
(*u*) BURMANN l. c. p. 523, 524.

gend bewijze, dat JESUS Gods Zoon zy, eenswezens en van dezelvde waerdigheid met den Vader, is uit den inhoud van het Euangelium zelvs klaer genoeg. —— In de voorreden leert hy allerduidelykst, dat JESUS waerachtig God zy, bezittende het zelvde wezen en dezelvde oneindige waerdigheid als de Vader, als mede dat Gods eeuwige Zoon de menſchelyke natuur hebbe aengenomen, zodat Hy een mensch zy, niet ſlechts in ſchijn, maer indedaed en in de waerheid, Kap. I: 1-18. De Apostel teekent verſcheidene redenvoeringen van den Verlosſer aen, in welke Hy ſtellig verklaerd heeft, dat Hy Gods Zoon zy, eenswezens, en van dezelvde waerdigheid met den Vader, Kap. V, XII. —— Hy bewijst, dat JESUS een waerachtig menſchelyk lichaem gehad hebbe, en indedaed geſtorven zy, Kap. XIX: 31-37. —— Het oogmerk, waertoe hy zijn Euangelie geſchreven heeft, geevt hy zelvs op in dezer voege: *deze dingen zijn geſchreven, opdat gy geloovt, dat* JESUS *is de* CHRISTUS *de Zoon van God*, dat is te zeggen, op dat gy op genoegzame gronden zoudt verzekerd wezen, dat JESUS, van CHRISTUS den Zoon van God, niet onderſcheiden zy, zodat JESUS, niet alleen by zijnen Doop CHRISTUS geweest, maer ook, by zijn lijden en na zijnen dood, CHRISTUS gebleven zy (*v*).

Hoe

(*v*) IRENÆUS *adv. Hær.* l. III. c. 16.

Hoe blijkbaer is dit alles ingericht tegen de *Gnostieken*, tegen welke hy zich, ook in zijnen eerſten Briev, verzet heeft? — Deze lieden, die eene meer dan gemene wetenſchap en verlichting voorwendden, ontkenden wel niet volſtrektelyk de Godheid van CHRISTUS, maer zy leerden tevens zodanige dingen, welke kennelyk inſloten, dat CHRISTUS een wezen was van lageren rang, en mindere waerdigheid, dan de Allerhoogſte God (*w*). Waerlyk indien CHRISTUS gene hogere waerdigheid bezat, dan CERINTHUS en de Gnostieken in Hem erkend hebben, zou Hy met niet veel meerder recht God genaemd worden, dan MOSE, ELIA, ELIZA en andere Propheten, over welke ook de Geest gekomen is (*x*). —— De dwaling van CERINTHUS en zijne aenhangeren wordt, door IRENÆUS (*y*), met deze woorden opgegeven: „ Een „ zekere CERINTHUS in Aſia leerde, dat de waereld „ gemaekt zy, niet door den eerſten God, maer „ door eene zekere kracht (*Virtute*), zeer onder„ ſcheiden van, en merkelyk minder, dan die „ Hoogheid, welke boven alles is; en dien God, „ die boven alles is, kent die gemelde kracht „ niet. Maer JESUS heeft hy daeraen onderge„ ſchikt, niet uit eene maegd geboren; (want dit „ kwam hem onmogelyk voor); Hy zou de Zoon

(*w*) VITRINGA *Obſ.* S. l. V. c. 10.
(*x*) VITRINGA l. c. l. V. c. 12. §. 8.
(*y*) *Contra Hær.* l. I. c. 26.

„ geweest zijn van JOSEPH en MARIA, op zoortge-
„ lyk eene wijs, als alle andere menschen, en
„ door zijne rechtvaerdigheid, voorzichtigheid,
„ en wijsheid, zeer veel vermogen gehad hebben
„ by de menschen. Na den doop zou CHRISTUS,
„ in de gedaente van eene duive op JESUS, van
„ die Hoogheid, welke boven alles is, zijn neder-
„ gedaeld; daerop zou CHRISTUS den onbekenden
„ Vader aengekondigd, en krachten verricht heb-
„ ben; op het laetst zou CHRISTUS wederom van
„ JESUS zijn wechgevlogen, zodat JESUS zou ge-
„ leden hebben en opgestaen zijn." JOANNES, zegt die zelvde IRENÆUS, op eene andere plaets (z), wilde de dwalingen van CERINTHUS en de Gnostieken te keer gaen, „ om hen te wederleggen en
„ te bewijzen, dat 'er maer één God zy, die alles
„ door zijn *Woord* gemaekt heeft; en dat niet,
„ gelijk zy zeiden, een ander de Schepper zy, en
„ een ander de Vader des Heeren, een ander de
„ Zoon van den Schepper, en een ander der ver-
„ hevene wezens CHRISTUS, die niet kunnende
„ lijden, op JESUS, den Zoon van den Schepper, is
„ nedergedaeld, en wederom wechgevlogen naer
„ zijne *Volheid*; dat de *Eeniggeborene* wel het begin
„ zy, maer het *Woord* de waeractige Zoon van
„ den *Eeniggeborenen* enz." —— Op zoortgelyk eene wijs, spreekt ook EPIPHANIUS over de dwalingen van CERINTHUS (a). Ein-

(z) l. c. l. III. c. 2.
(a) *Hær.* 28.

Eindelyk beroepen wy ons op het slot van dit Euangelie, Kap. XXI: 24: *wy weten, dat zijn getuigenis waerachtig is.* Dit is eene bevestiging der waerheid van het gene JOANNES geschreven had, door de opzieners der Gemeenten in Asien, die by de Christenen als alleszins geloovwaerdig bekend stonden. —— Voor het naest zullen de gemelde Opzieners 'er deze bevestiging, na den dood van JOANNES, hebben bygevoegd, toen dit Euangelie allerwegen verspreid werd, om deszelvs echtheid te staven. Maer deze byzondere zorg der Asiatische Opzieneren, voor dit Euangelie, schijnt de oude overlevering te bevestigen, dat de Apostel het zelve op hun verzoek geschreven hebbe (*b*).

De Hoogleeraer LAMPE heeft de zaek geheel anders begrepen, menende dat JOANNES zijn Euangelie ten behoeve der Joden geschreven hebbe, om hen te overtuigen, dat JESUS de MESSIAS zy, en, wanneer zy zich niet wilden laten overtuigen, de billykheid der Godlyke oordeelen, over hun hardnekkig ongeloov te betogen (*c*). —— Maer deze veronderstelling rust op eene andere, welke wy reeds wederlegd hebben, dat JOANNES zijn Euangelie, voor den ondergang van het Joodsche Gemenebest, geschreven hebbe.

Daerenboven, toen JOANNES zijn Euangelie opstelde, had hy gene uitsluitende betrekking tot

(*b*) HARTMAN l. c. p. 192.
(*c*) l. c. p. 212, 213.

de Christenen uit de Joden. Zo lang hy zich te Jerusalem ophield, was hy in het byzonder een Apostel der besnijdenis; maer nadat hy zijne woonplaets te Ephesus genomen had, heeft hy het bestuur gehad over alle de Gemeenten van Asia, aen welke hy daerom ook zijne Brieven, welke in de *Openbaring* voorkomen, geschreven heeft. Nu bestonden deze Gemeenten niet alleen uit bekeerde Joden, maer ook en zelvs meerendeels uit Heidenen, die het geloov in JESUS naem beleden. —— En wat het laetste gedeelte van JOANNES veronderstelde oogmerk aengaet, om de billykheid der Godlyke oordeelen, over het hardnekkig ongeloov der Joden aentetonen; zo veel is zeker, dat de Joden zich, door hun ongeloov, schromelyk bezondigd hadden, daer hun zulke overvloedige middelen van overtuiging waren toegediend. Maer had de Apostel het boosaertige van dat ongeloov, en de rechtvaerdigheid van God, in den ondergang van het Joodsche Gemenebest, willen aentonen, dan zou hy des Heilands voorzegging, omtrent de verwoesting van Jerusalem, niet hebben overgeslagen, en zekerlyk verhaeld hebben, hoe de Verlosser tranen van medelyden, over het hardnekkig Jerusalem, en haren naderenden ondergang geweend hebbe (*d*). Het ongeloov der Joden kwam den Apostel in het geheel niet vreemd voor.

(*d*) HARTMAN l. c. p. 185, 186.

voor. By eene zekere gelegenheid, maekt hy deze aenmerking, dat het hardnekkig ongeloov der Joden, reeds overlang, door de Propheten allerduidelykst voorspeld ware, Kap. XII. —— Voor het overige geevt hy een verhael van JESUS leven, gesprekken en daden. Maer „ kan men
„ zich voorstellen, dat de Schrijver van eene le-
„ vensgeschiedenis van JESUS, met dat zeer be-
„ paelde oogmerk, een beschuldigings-geschrivt
„ tegen de Joden zal schrijven, wanneer hy dit
„ oogmerk zelvs met geen woord ontdekt? ——
„ Een Euangelie in een beschuldigings-geschrivt
„ tegen de Joden te veranderen, is toch niet het
„ ligte en natuurlyke, dat men, zonder JOAN-
„ NES uitdrukkelyke verklaring, met recht doen
„ kan" (*e*).

Dan vermits de Hoogleeraer LAMPE 'er zich op heeft toegelegd, om het vry algemeen begrip, dat JOANNES zijn Euangelie geschreven hebbe, om de dwalingen van CERINTHUS en de Gnostieken tegen te spreken, met opzet te wederleggen (*f*), dienen wy zijne bewijsredenen wat nader ter toets te brengen.

A. Het eerste bewijs bestaet hierin, dat CERINTHUS, eerst na den dood van JOANNES, is voor den dag gekomen, en wel niet voor de tijden van HA-

(*e*) MICHAELIS l. c. II *Deel.* p. 361, 362.
(*f*) l. c. p. 181—

DRIANUS of ANTONINUS PIUS. —— Het is waer, de Geleerden zijn het niet eens, of CERINTHUS tot de Dwaelgeesten der eerfte, dan wel tot die der tweede Eeuw behore. Ons komt het evenwel het waerfchijnlykfte voor, dat hy reeds op het laetst der eerfte Eeuw gebloeid hebbe (*g*). Dan hier op zullen wy niet eens ftaen; alleenlyk beroepen wy ons op de overlevering, dat de Apostel met CERINTHUS te gelijk in een bad zou geweest zijn. Dit verhael is wel, gelijk wy boven reeds hebben opgemerkt, op zijn allerminst zeer bedenkelyk. Maer evenwel de overlevering is zeer oud, en volgens IRENÆUS (*h*), van POLYCARPUS oorfprongelyk. Hoe zeer men nu de zaek zelve verwerpen moge, blijkt 'er evenwel zo veel uit, dat de Ouden 'er niet aen getwijffeld hebben, of CERINTHUS hebbe gelijktijdig met den Apostel JOANNES geleevd. Het verwondert ons daerom zeer, dat de Heer LAMPE dit verhael flechts in twijffel getrokken hebbe (*i*). Was CERINTHUS eerst na den dood van JOANNES opgeftaen, dan was dit ganfche verhael blijkbaer valsch.

IRENÆUS getuigt uitdrukkelyk, dat CERINTHUS een tijdgenoot van JOANNES geweest zy, en dat de

(*g*) TILLEMONT *Memoires Tom.* II. p. 25, 224.
(*h*) *Contra Hær.* l. III. c. 3.
(*i*) l. c. p. 67—71.

de Apostel zijn Euangelie tegen dien dwaelgeest gefchreven hebbe. Dit getuigenis verwerpt de Professor (*k*), en beweert, dat CERINTHUS eerst in de tweede Eeuw zy opgekomen, en onder ANTONINUS nog gebloeid hebbe (*l*). Maer het zy eens zo, dat CERINTHUS, nog onder ANTONINUS gebloeid hebbe, vloeit daeruit nu voort, dat hy, ten tijde toen JOANNES zijn Euangelie fchreev, geen gevaerlyk ketter kan geweest zijn? Onzes erachtens heeft JOANNES zijn Euangelie gefchreven, nadat hy van Pathmos was terug gekomen. Dit gefchiedde onder NERVA. Nu regeerde NERVA maer een groot jaer, TRAJANUS ruim 19, en HADRIANUS ruim 20 jaren. Veronderftellen wy nu, dat JOANNES, zelvs aenftonds na zijne terugkomst van Pathmos, zijn Euangelie gefchreven hebbe, en dat CERINTHUS, in den ouderdom van 80 jaren, onder de regeering van ANTONINUS geftorven zijn, dan kan hy reeds, in het eerfte jaer van NERVA, een man geweest zijn van by de 40 jaren (*m*).

Maer gefteld zijnde, dat CERINTHUS eerst na den dood van JOANNES zy voor den dag gekomen; zo veel is althans uit de brieven van PAULUS, byzonder aen TIMOTHEUS, zeker, dat de Gnostieken en hunne dwalingen, ten tijde der

(*k*) l. c. p. 182, 183.
(*l*) l. c. p. 185.
(*m*) HARTMAN l. c. p. 176.

Apostelen, reeds zijn bekend geweest. —— Het is niet onwaerschijnlyk, dat PAULUS op de gewaende wetenschap der Gnostieken zinspele 1 Cor. VIII: 1. *de kennis γνωσις maekt opgeblazen*, en 1 Tim. IV: 20, alwaer hy spreekt van de *valschelyk genaemde wetenschap*. Hy bedoelt de verdichtselen der Gnostieken, omtrent de uitvloeiselen uit de Godheid, onder de benaming van *oneindige geslachtreekeningen*, 1 Tim. I: 4, en *leringen der duivelen*, 1 Tim. IV: 1. — Apostel JOANNES zelvs spreekt duidelyker van de Gnostieken en hunne dwalingen in zijnen eersten briev. Hy spreekt van menschen, die lochenden dat JESUS de CHRISTUS was, Kap. II: 22; zy lochenden niet, dat JESUS de MESSIAS was: want dan zouden zy zich niet onder de Christenen hebben kunnen rangschikken, maer zy ontkenden, dat JESUS één en dezelvde persoon was met CHRISTUS. Zy lochenden dat JESUS CHRISTUS in het vleesch gekomen was, bewerende dat Hy slechts den schijn van eenen mensch had aengenomen, Kap. IV: 3. Zy lochenden dat JESUS de Zoon van God was, naerdien zy Hem beschouwden, als een uitvloeisel uit de Godheid, maer van minderen rang, Kap. IV: 9, 15. De Apostel beschrijvt deze dwaelgeesten als Antichristen, als lieden die uit den schoot der Christelyke Kerk waren voortgekomen, maer zich openlyk van dezelve

had-

hadden afgescheiden, en eenen byzonderen aenhang uitgemaekt, Kap. II: 18, 19. —— Wy mogen 'er uit besluiten, dat de Gnostieken, reeds ten tijde van PAULUS, hunne dwalingen in het heimelyke verspreid hebben, en dat zy 'er, toen JOANNES zijnen eersten Briev schreev, openlyk voor zijn uitgekomen, als wanneer zy zich reeds van de Christen Kerk hadden afgescheiden. Daerenboven is het eene algemene overlevering der Ouden, dat de Gnostieken, die in de tweede Eeuw eenen afzonderlyken aenhang uitmaekten, reeds ten tijde der Apostelen eenen aenvang gemaekt hebben van het verspreiden hunner dwalingen (*n*).

Veronderstellen wy nu eens met den Heer LAMPE, het gene wy evenwel, om het uitdrukkelyk getuigenis van IRENÆUS, niet kunnen toestaen, dat CERINTHUS eerst na den dood van JOANNES zy voor den dag gekomen, zou daerom de Apostel niet zijn Euangelie hebben kunnen schrijven, om de dwalingen der Gnostieken, van welke CERINTHUS in de tweede eeuw zulk een voornaem hoofd geweest is, te wederspreken?

B. Het twede bewijs van den Hoogleeraer bestaet hierin, dat het Euangelie van JOANNES niet regelrecht gekant is, tegen de dwalingen van

(*n*) PEARSON *Vind. Ignat. Part.* II. c. 6.

CERINTHUS. „ Laten wy nu de *leer van* CERIN-
„ THUS beschouwen. Indien men toch stellen
„ moest, dat JOANNES tegen hem geschreven
„ heeft, dan moet 'er noodzakelyk veronder-
„ steld worden, dat die waerheden, welke
„ JOANNES op zich nam regelrecht te bewijzen,
„ door CERINTHUS ontkend zijn. Zelvs mogt
„ men van eenen verstandigen schrijver ver-
„ wachten, dat hy, in het zamenstellen der
„ geschiedenis van JESUS CHRISTUS, voorname-
„ lyk zou staen op die byzonderheeden, welke
„ tegen het zamenstel van de party regelrecht
„ waren aengekant. Maer ik zal kortelyk be-
„ wijzen, dat noch het een, noch het ander, in
„ ons Euangelie plaets hebbe. (*o*)."

Dan wy beweren niet, dat de Apostel een redenkundig zamenstel geschreven hebbe, om de dwalingen van CERINTHUS, van stuk tot stuk, uitvoerig te wederleggen. Hy schreev eene geschiedenis van JESUS leven, leer, daden, en lotgevallen; hy bepaelde zich tot zulke byzonderheden, welke door de vorige Euangelisten waren overgeslagen, en vooral tot dezulke, waeruit elk een oplettend lezer ligtelyk bemerken kon, dat CERINTHUS en zijne aenhangers, omtrent den persoon van CHRISTUS, grovelyk dwaelden. Dit was tot het oogmerk van den Apostel genoeg en zeer voldoende.

Hy

(*o*) l. c. p. 189.

Hy verklaert, met het gezach van eenen onfeilbaren Apostel, dat JESUS waerachtig God zy, bezittende het zelvde wezen en dezelvde waerdigheid met den Vader, Kap. I: 1. —— Hy teekent ettelyke zeer merkwaerdige redenvoeringen van den Heiland aen, in welke Hy uitdrukkelyk verklaerd heeft, dat Hy Gods zelvswezige Zoon zy, een deelgenoot van dezelvde oneindige Goddelyke natuur met zijnen eeuwigen Vader, Kap. V, X, XII. Nu moest de dwaling van CERINTUS van zelvs vervallen, die wel de Godheid van CHRISTUS niet met ronde woorden ontkende, maer evenwel zodanige dingen beweerde, die de eeuwige Godheid van CHRISTUS volstrekt verwoestten; dat CHRISTUS namelyk een uitvloeisel ware uit de Godheid, maer een wezen van veel lageren rang dan de Allerhoogste God, en uitgesloten uit dat Πληρωμα, uit die plaets van gelukzaligheid, alwaer de Opperste God verondersteld werd zijn gerust verblijv te hebben (*p*). — THEODORUS, de lederbereider, wordt wel de eerste genoemd, die beweerd heeft, dat CHRISTUS een bloot mensch ware (*q*). Maer CERINTHUS verspreidde eene fijnere dwaling, dat namelyk de CHRISTUS, die zich met den mensch JESUS, by zijnen Doop

(*p*) VITRINGA *Obs. S.* l. V. c. 12. §. 8.
(*q*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. V. c. 28.

vereenigd had, wel in zekeren zin God en Gods Zoon ware, maer evenwel flechts zo, dat de CHRISTUS een uitvloeifel der Godheid ware van veel lageren rang en van veel mindere waerdigheid, dan de Allerhoogfte God. „ Een zeker „ CERINTHUS in Afia, zegt IRENÆUS, leerde, — „ dat JESUS de Zoon van JOSEPH en MARIA ge„ weest zy, en dat CHRISTUS na zijnen doop, „ in de gedaente van eene duiv, op Hem zy „ nedergedaeld, van die Hoogheid, welke bo„ ven alles is (*r*)."

De Apostel deed uit de gedragingen en verklaringen van den Heiland blijken, dat Hy volmaekt heilig ware, zonder eenige zonde, Kap. VIII: 46. Hy had nimmer gelogen, maer alle menfchen, die langs den gewonen weg van voortteeling geboren worden, zijn verdorven en leugenaers, Kap. III: 6. Rom. III: 4. —— Deze byzonderheid was derhalven ook genoegzaem en zeer voldoende, om te doen opmerken, dat JESUS niet, langs den gewonen weg, uit JOSEPH en MARIA ware voortgefproten.

De Gnostieken beweerden, dat JESUS flechts een mensch in fchijn ware. Maer ter wederlegging van deze dwaling, was het genoeg op te merken, dat het WOORD zy *vleesch geworden*; dat Gods Zoon eene zwakke menfchelyke natuur,

(*r*) *Contra Hær.* L. I. c. 26.

tuur, met alle hare ongemakken, aen welke alle andere menfchen onderworpen zijn, hebbe aengenomen; en dat Hy in onze menfchelyke natuur, als in eenen tabernakel, niet in fchijn, maer indedaed, eenen geruimen tijd gehuisvest hebbe, Kap. I: 14.

C. Als een derde bewijs brengt de Hoog Leeraer by, dat de fchrivten van JOANNES by CERINTHUS in grote achting waren (*s*). — Dan deze byzonderheid doet indedaed niets ter zake. De echtheid van JOANNES Euangelie, en deszelvs daeruit voortvloeiende Godlyke oorfprong was, in de tweede Eeuw, buiten alle bedenking. CERINTHUS en de Gnostieken konden daerom dit Euangelie niet verwerpen. Er bleev derhalven voor hun niets anders over, dan het zelve te verdraeien tot hun eigen verderv. Apostel PETRUS klaegde, reeds in zijnen tijd, over deze hoogstverdervelyke handelwijs, 2 Petr. III: 16.

Wy menen derhalven het meest gewone begrip genoegzaem betoogd en verdedigd te hebben, dat het verzoek der opzieneren van de Afiatifche Gemeenten den Apostel JOANNES aenleiding gegeven hebbe, tot het fchrijven van dit zijn Euangelie, en dat hy daerby een tweeledig oogmerk gehad hebbe, deels om eenige merkwaerdige byzonder-

(*s*) l. c. p. 198—

heden, in de geschiedenis van 's Heilands leven, welke door de vorige Euangelisten waren voorbygegaen, aen te teekenen, deels ook om de verdervelyke dwalingen der Gnostieken te wederspreken.

VI. *Over de nuttigheid van* JOANNES *Euangelie.*

Het levert ons de allerduidelykste bewijzen op, voor die grote waerheid, welke den meest wezenlyken grondslag van onzen beminnelyken Godsdienst uitmaekt, dat JESUS waerachtig en eeuwig God zy, eenswezens en van dezelvde oneindige waerdigheid, met den eeuwigen Vader. —— Hier van daen heeft de Apostel den eernaem gekregen van den GODGELEERDEN, in het opschrivt boven zijne *Openbaring* geplaetst. Wanneer hem deze naem gegeven zy, kunnen wy niet bepalen. Zo veel is zeker, dat EUSEBIUS hem denzelven, reeds in het begin der IV^de^ Eeuw, gegeven hebbe (*t*). Naderhand is deze eeretijtel van JOANNES meer in algemeen gebruik gekomen (*u*).

Daerenboven heeft hy verscheidene merkwaerdige byvoegselen by de vorige Euangelien gevoegd, welke van het alleruiterste belang zijn. Daerdoor wordt het Godlyk gezach der vorige Euan-

(*t*) *Præpar. Euangel.* l. XI. c. 18.
(*u*) SUICERUS *Thes. Eccl. in voce* Θεολογος.

Euangelien geenzins verminderd, gelijk de Heer LAMPE zich verbeeldt (*v*), die daerom niet dulden kan, dat men dit geſchrivt een byvoegſel, of eene verzameling van bylagen, tot de vorige Euangelien noeme: want 'er hadden ook nog, by het Euangelie van JOANNES, zeer vele bylagen kunnen gevoegd worden, Kap. XXI: 25.

Hy heeft zeer vele allergewichtigſte gebeurtenisſen, welke door de drie andere Euangelisten geboekt waren, overgeſlagen, omdat hy het niet nodig oordeelde dit alles te herhalen, daer die ſchrivten onder de Christenen reeds genoeg bekend waren; by voorbeeld, de geboorte niet alleen van JOANNES *den Doper*, maer ook van den Heiland zelven, de verzoeking van den Verlosſer door den Satan, de verheerlyking op den berg, de angſten van den Heiland in Gethſemane, de inſtelling van Doop en Avondmael enz. Hierdoor erkende hy de echtheid en den Godlyken oorſprong van de drie andere Euangelien. „ Dat hy dan het gene „ zy gemeld hadden, met ſtilzwijgen, voorbyging, „ moest de Christenen van zijnen tijd niet alleen, „ maer ook die van alle volgende eeuwen, overtui„ gen, dat hunne geſchiedverhalen, zo wel als „ het zijne, voor Godlyke ſchrivten moesten ge„ houden worden, die door God zelven beſtemd „ waren, om tot onderrichting der Christenen,

(*v*) l. c. p. 177.

„ tot het einde der waereld toe, te dienen. Zy
„ moesten 'er uit afnemen, dat de vier Euangelien
„ by elkander behoren, en dat de Heilige Geest
„ zich van deze vier mannen bediend heeft, om
„ te laten opteekenen, het gene Hy wilde dat
„ van JESUS zoude opgeteekend, en der vergetel-
„ heid ontrukt worden" (*w*). —— Ook was hy zelvs, als 's Heilands zeer byzondere vertrouwling, by vele gebeurtenisfen, welke nog niet aengeteekend waren, in perfoon tegenwoordig geweest, en onder deze waren 'er de zodanige, welke aen de andere Apostelen, of geheel niet, of immers niet zo omftandig waren bekend geworden.

De merkwaerdige gebeurtenisfen, welke JOANNES, als zo vele byvoegfelen tot de drie vorige Euangelien, heeft aengeteekend, zijn voornamelyk de volgende: Behalven de zeer gewichtige Voorreden, welke regelrecht, tegen de dwalingen der Gnostieken is ingericht, Kap. I: 1-18.

Geevt hy het zeer aengelegen getuigenis op, het welk JOANNES *de Doper*, omtrent den oneindig waerdigen perfoon van den Verlosfer, heeft afgelegd, Kap. I: 19-36.

Hy befchrijvt het verbafend wonderwerk, het welk de Heiland, op de bruiloft te Cana in Galilea, verricht heeft, Kap. II: 1-11.

Hy verhaelt, hoe de Zaligmaker zijne heerlykheid,

(*w*) HEUMANN l. c. IV *Deel* p. 561.

heid, in den Tempel te Jerusalem, vertoond hebbe, Kap. II: 13-23.

Hy teekent het zeer merkwaerdig gesprek aen, het welk de Godlyke Leeraer met NICODEMUS gehouden heeft, Kap. III: 1-21.

Hy spreekt van nog een zeer gewichtig getuigenis, het welk JOANNES *de Doper* van den Verlosser gegeven heeft, Kap. III: 26-36.

Hy geevt ons bericht van de onderhandeling, welke de Heiland met de Samaritaensche vrouw gehad heeft, Kap. IV.

Hy verhaelt het verbasend wonderwerk, het welk de Godlyke Leeraer te Jerusalem, by de vijver Bethesda, verricht heeft. Vermits dit op eenen Sabbath geschiedde, namen het de Pharizeeuwen zeer euvel. Dit had ten gevolge, dat de Heiland voor den Groten Raed ontboden werd. Daer deed Hy eene zeer uitmuntende redenvoering, met eene allerduidelykste verklaring, omtrent de hoge waerdigheid van zijn persoon, Kap. V.

De Euangelist geevt niet alleen een omstandig bericht van het grote wonderwerk, waerdoor de Heiland eene schaer van 5000 menschen, met eenen zeer geringen voorraed, verzadigd had, het welk ook de andere Euangelisten reeds hadden aengeteekend; maer hy deelt ook de zeer gewichtige gesprekken van den Godlyken Leeraer mede, tot welke dit wonderwerk aenleiding gegeven

heeft. Ook voegt hy 'er deze byzonderheid by, dat de menigte den Heer JESUS tot Koning wilde uitroepen, Kap. VI.

Hy verhaelt, hoe de Heiland op het Loovhuttenfeest, in den Tempel geleerd hebbe, hoe Hy, ten aenhoren niet alleen van het volk, maer ook van de Joodſche Overheden, verklaerd hebbe, dat zijne leer van eenen hemelſchen oorſprong, en dat Hy van God gezonden ware; hoe de Opperhoofden van het volk, zeer misnoegd over de achting, welke zommigen voor Hem en zijne leer betoonden, Hem wilden gevangen nemen, en hoe deze boosaertige pogingen verydeld wierden, Kap. VII.

Hy is de eenigſte der Euangelisten, die eenige melding maekt van de geſchiedenis der overſpeelſter, Kap. VIII: 1-11.

Hy voegt 'er by, hoe de Heiland den hoofdinhoud van zijne leer, in eene nadrukkelyke verklaring, hebbe voorgeſteld, het welk wederom aenleiding gav, dat Hy met eenige Pharizeeuwen in een twistgeding geraekte, en de eer van zijne bediening verdedigde, Kap. VIII: 12-59.

Hy beſchrijvt de wonderdadige genezing van eenen blindgeborenen, welke aenleiding gav, dat de Joodſche Raed dezen man ontbood, en, toen hy JESUS bleev belijden, in den ban deed, Kap. IX.

Hy teekent het zeer merkwaerdig geſprek aen, het welk de Heiland hield met eenige Pharizeeuwen, waerin Hy uitdrukkelyk verklaerde, dat

Hy

Hy de MESSIAS Gods Zoon was, Kap. IX: 40—X: 21.

Hy voegt 'er het twistgeding by, het welk de Heiland, by gelegenheid van het Feest der vernieuwing van den Tempel, met de Overſten der Joden gehouden heeft, Kap. X: 22-39.

Hy is de eenigſte der Euangelisten, die melding maekt van dat grote wonderwerk, waerdoor de Heiland den doden LAZARUS, die reeds vier dagen geſtorven was, heeft opgewekt, Kap. XI: 1-44.

Hy voegt 'er by, hoe dit geval aen den Groten Raed gebracht werd, die daerop beſloot, om den Heiland van kant te maken, Kap. XI: 45-53.

Hy bericht ons hoe de Heiland, by gelegenheid van zijnen laetſten Paeschmaeltijd, de voeten zijner Discipelen gewasſchen hebbe, Kap. XIII.

Hy geevt ons de laetſte afſcheidsreden op, welke de Heiland in denzelvden nacht, in welken Hy verraden werd, na den Paeschmaeltijd, tot zijne Apostelen gehouden, als mede het gebed, het welk Hy, by die gelegenheid, voor hen gedaen heeft, Kap. XIV—XVII.

In de geſchiedenis van 's Heilands lijden heeft hy verſcheidene zeer wetenswaerdige byzonderheden ingelascht, betreffende vooral de handelingen van den Romeinſchen Stadhouder PONTIUS PILATUS, en den dood van den Verlosſer, Kap. XVIII, XIX.

In de geſchiedenis van 's Heilands opſtanding,

geevt hy een zeer omſtandig bericht van de verſchijning aen MARIA MAGDALENA, en aen de Apostelen, in de tegenwoordigheid van THOMAS, als mede aen de Galileſche Zee, en het gene by die gelegenheid is voorgevallen, Kap. XX, XXI.

Eindelyk is ook dit Euangelie van grote nuttigheid in de tijdrekenkunde, naerdien wy daeruit leren, dat de Heiland, geduurende zijne openbare bediening, vijf Paeschfeesten gevierd heeft. — By gelegenheid van het eerſte Paeschfeest te Jeruſalem zijnde, dreev Hy de kooplieden en de wisſelaers uit den Tempel, Kap. II: 13-22. In het volgende jaer, vierde Hy het tweede Paeschfeest, Kap. IV: 45. Van het derde ſpreekt de Euangelist, Kap. V: 1. Het Paeschfeest van het vierde jaer woonde Hy te Jeruſalem niet by, omdat de Overheden der Joden voornemens waren, hem van kant te maken, wanneer Hy op het Feest kwam, daer ondertusſchen zijne uur nog niet gekomen was (x). Het laetſte en vijfde Paeschfeest heeft Hy, des avonds voor zijnen verzoenenden kruisdood, met zijne Apostelen gehouden, Kap. XIII: 1, vergel. Matth. XXVI: 17. Marc. XIV: 12. Luc. XXII: 7.

(x) SCHUTTE *H. Jaerboeken* II *Deel* p. 105, 106.

VII. *Over*

VII. *Over de ſchrijvwijs van* JOANNES *in dit Euangelie.*

Dit Euangelie is niets minder dan een zamenſtel van wederleggende Godheid, maer een geſchiedkundig verhael. Zijn oogmerk was wel de dwalingen van CERINTHUS en de Gnostieken te wederſpreken; dan dit doet hy niet in een redenkundig vertoog. Hy bepaelde zich, in zijne verhalen, vooral tot zulke byzonderheden, waeruit elk een oplettend lezer ligtelyk bemerken kon, dat CERINTHUS en zijne aenhangers, omtrent den perſoon van CHRISTUS, grovelyk dwaelden, gelijk wy boven reeds hebben opgemerkt. —— Wy kunnen ons daerom niet vereenigen, met het begrip van den Heer Hofraed MICHAELIS (y), volgens het welk JOANNES, in het begin van zijn Euangelie, eerst korte tegenſtellingen tegen de dwalingen der Gnostieken maken, en dan zulke wonderen en redevoeringen van JESUS aenteekenen zoude, welke deze tegenſtellingen bevestigen. Dit ontwerp is te kunſtig en te zeer gedrongen.

De *Voorreden* Kap. I: 1-18. is kennelyk ingericht, om de dwalingen der Gnostieken te wederſpreken. Zy behelst duidelyke tegenſtellingen tegen die dwalingen, en deze tegenſtellingen waren genoegzaem, daer de echtheid van dit Euangelie, en des-

(y) l. c. II *Deel* p. 379—397.

zelvs daeruit voortvloeiend Godlyk gezach, boven alle bedenking waren.

Tot nader verstand van deze *Voorreden*, hebben wy in onze uitbreidende verklaring verscheidene dingen aengemerkt, dan wy dienen 'er hier nog het een en ander by te voegen.

De Apostel bedient zich van eenige uitdrukkingen, welke by de Gnostieken zeer gewoon waren, maer vry vreemd luiden in onze ooren, van het *Woord*, den *Eeniggeborenen*, het *Licht*, het *Leven*, de *Volheid* enz. Deze waren kunstwoorden, van welke zich de Gnostieken bedienden, om daerdoor hunne dwalingen uittedrukken. Om nu deze dwalingen te wederspreken, gebruikt de Apostel dezelvde kunstwoorden, ten vertoge dat alles, wat zy omtrent de verdichte uitvloeisfelen der Godheid beweerden, in eenen gezonden zin op JESUS, aengemerkt als Gods eeuwigen en zelvswezigen Zoon, toepasselyk zy.

Voornamelyk bedient zich de Apostel van de benaming WOORD, Λογος, het welk den Gnostieken zeer gewoon was, en hy leerde, om aen te tonen, hoe zeer hy hunne dwalingen, omtrent de Æones of uitvloeisels der Godheid, afkeurde, dat het WOORD, het welk hy bedoelde, de eeuwige Zoon was van den Allerhoogsten God, eenswezens met den Vader, en de Almachtige Schepper aller dingen. —— De Gnostieken droomden van veelvuldige Æones, welke uit de Godheid waren voortge-

gevloeid, en, naer hunne verschillende werkingen, de onderscheidene namen droegen van *Licht*, *Leven* enz. Maer JOANNES verwerpt deze verdichtselen, en leert dat alles, wat de Gnostieken van die Æones vercierden, op JESUS CHRISTUS, Gods eeuwigen, zelvswezigen en eeniggeboren Zoon, in eenen gezonden zin toepasselyk zy. —— De Gnostieken beweerden, dat de Allerhoogste God een onbezorgd leven leidde, zonder zich met de waereld te bemoeien, in den verst afgelegenen hemel, in eene plaets, welke zy *Volheid* Πληρωμα noemden. Daer tegen leerde JOANNES, dat Gods Zoon, voor de schepping der waereld, eeuwig by zijnen Vader geweest was, genietende eene onuitsprekelyke gelukzaligheid.

Dan laten wy ons wat nader bepalen, by het voornaemste kunstwoord van WOORD of Λογος. „ De „ Gnostieken, heb ik in de *Uitbreiding* (z) ge- „ schreven, verstonden, door het WOORD Λογος, „ het eerste en voornaemste uitvloeisel uit de „ Godheid, het welk in orde en rang onmiddelyk „ volgde op den eeuwigen God." Dan naderhand heb ik uit IRENÆUS geleerd, dat CERINTHUS door het WOORD een uitvloeisel bedoelde, het welk niet onmiddelyk uit den Allerhoogsten God, maer uit den EERSTGEBORENEN was voortgekomen. CERINTHUS leerde, zegt de gemelde Kerkvader (a),

(z) p. 4.
(a) *Contra Hær.* l. III. c. 11.

„ dat de EENIGGEBORENE het begin was (van de „ uitvloeiſelen namelyk) maer dat de LOGOS, het „ WOORD, de Zoon was van den EENIGGEBORENEN." Men gelieve daerom de gemelde plaets dus te verbeteren: „ De Gnostieken verſtonden over het „ algemeen, door het WOORD Λογος, den eerſten „ en voornaemſten Æon, die in orde en rang on„ middelyk volgde op den Allerhoogſten God; „ maer CERINTHUS had dit byzondere, dat de EE„ NIGGEBORENE onmiddelyk van den hoogſten God, „ en het WOORD eerst van den EENIGGEBORENEN „ zou ontſtaen zijn." Hier tegen leerde JOANNES, dat het WOORD en de EENIGGEBORENE dezelvde Perſoon zy, namelyk de eeuwige en zelvswezige Zoon van den Allerhoogſten God.

Maer hoe zijn de Gnostieken aen die uitdrukking van het WOORD gekomen? Waerom noemde JOANNES den Verloſſer met dien naem? en was die naem gepast voor den Heiland? —— Laten wy deze vragen kortelyk beantwoorden.

A. De Gnostieken hadden de benaming van ΛΟΓΟΣ of WOORD zekerlyk ontleend, uit de Oosterſche Wijsbegeerte. Dit mag men in het algemeen vastſtellen. Maer het is zeer moeilyk iets naders te bepalen, en het onderzoek van deze zaek behoort eigenlyk tot de geſchiedenis der Wijsbegeerte.

PLATO en zijne naervolgers bedienden zich

vry

vry gemeenzaem van het Woord Λογος. —— Men heeft opgemerkt, dat de Brachmannen in Indien ook van den Λογος spreken. Door God verstonden zy de ziel der waereld, en dezen God noemden zy den Λογος. Dit was derhalven een gehele andere Λογος, dan die van PLATO en de Gnostieken. Volgens de laetsten, is de Λογος van God onderscheiden, maer de Indianen noemen God zelven den Λογος, om Hem van de stof te onderscheiden, en te verklaren, hoe alles door de ziel van de waereld voortgebracht en bestuurd worde (*b*). —— PLATO schijnt de benaming van Λογος van ZOROASTER, en andere Oosterfche Wijsgeeren, overgenomen te hebben, en uit die zelvde Oosterfche Wijsbegeerte hebben ook de Gnostieken hunne verdichtselen ontleend (*c*). Deze zelvde beginselen der Oosterfche Wijsbegeerte zijn ook tot de Joden doorgedrongen, en hiervan daen is het, dat men de benaming van Λογος ook aentreft, by PHILO, ten zy dat PHILO de Wijsbegeerte van PLATO, in welke zeer veel uit de Oosterfche Wijsbegeerte was overgenomen, omhelsd hebbe (*d*). —— Hoe algemeen de benaming van

(*b*) BRUCKER *Hist. Crit. Phil. Tom.* I. p. 205.

(*c*) MOSHEIM *Hist. Christ. ante* CONSTANT. M. *Sect.* II. p. 375—

(*d*) FABRICIUS *Syll. Disp.* p. 150— MOSHEIM *ad* CUDWORTHI *Syst. Intell.* p. 641. BRUCKER l. c. *Tom.* II. p. 811.

het WOORD in het Oosten bekend zy, blijkt zelvs uit den *Alcoran*, waerin dezelve meermalen voorkomt: Sur. III: 34. wordt van JOANNES *de Doper* gezegd, dat hy het WOORD, het welk van God was, bekrachtigd hebbe; en door dit WOORD wordt de Heiland bedoeld; blijkens vs. 40, alwaer de Engel Gabriel wordt ingevoerd, sprekende tot MARIA: „ O MARIA, God verkon„ digt u dat WOORD, wiens naem is CHRISTUS „ JESUS" (*e*).

Wy besluiten 'er uit, dat de benaming van Λογος, uit het Oostersche Wijsbegeerte oorsprongelyk zy, dat PLATO dezelve daeruit, en PHILO wederom uit PLATO, hebbe overgenomen. Uit deze zelvde bronnen hebben ook de Gnostieken hunne verdichtselen geschept.

B. Maer waerom noemde JOANNES den Verlosser met dezen naem? zou hy denzelven van PHILO, en door dezen van PLATO, hebben overgenomen? Dit heeft CLERICUS met eenen groten toestel van geleerdheid beweerd (*f*). Maer onze Apostel was geen man van letteren, Hand. IV: 13; het is derhalven geenzins te vermoeden, dat hy de schrivten van PHILO gelezen hebbe, of eenigzins bedreven ware in de Oostersche Wijsbegeerte, welke alleen aen eenige weinige geleerden onder de Joden bekend was. Wy

(*e*) *Merg der Akadem. Verhand.* VI *Deel*, p. 191, 192.
(*f*) *Comment. in* JOH. I: 1-18.

Wy voor ons zijn van oordeel, dat de Apostel den naem van Λογος ontleend hebbe uit een der gezichten, met welke hy op het eiland Patmos verwaerdigd is, in het welk Gods Zoon hem verschenen is, en zich zelven het WOORD genaemd heeft. Wy hebben het oog op Openb. XIX: 11-13. *Ik zag den hemel geopend, en ziet een wit paerd, en die op het zelve zat was genaemd getrouw en waerachtig, — en zijn naem wordt genaemd het* WOORD GODS.

De benaming van het WOORD GODS was derhalven den Christenen in Asia reeds bekend uit de *Openbaring*. Zy wisten, dat Gods Zoon zich zelven dien naem gegeven had. —— Vermits nu CERINTHUS en de Gnostieken den naem van het WOORD uit de Oostersche Wijsbegeerte ontleend hadden, en CHRISTUS, die zich, volgens hun begrip, met den mensch JESUS by zijnen Doop vereenigd had, het WOORD noemden, bewerende, dat Hy slechts een uitvloeisel zy van de Godheid, van eenen lageren rang, en eene mindere waerdigheid dan de Allerhoogste God; noemde JOANNES den Verlosser met den naem van het WOORD, welken Hy zich zelven gegeven had, en leerde dat dit WOORD Gods eeuwige Zoon zy, zelvswezig en van gelyke waerdigheid met den Vader.

Dit alles steunt op de veronderstelling, welke wy boven hebben reeds opgegeven, dat JOANNES

„ niet uitſpreken (*l*).” Daerenboven indien de benaming van MEMRA, voor eenen Goddelyken Perſoon, by de Joden zo gewoon geweest was, zou de Heer JESUS 'er zich ook wel eens van bediend hebben; maer dit vinden wy nergens (*m*).

Even zo ongegrond ſchijnt ons de gedachte van anderen, die menen, dat JOANNES de benaming van het WOORD uit de Schrivten van het Oude Testament ontleend hebbe (*n*), om daer door de overeenſtemming aentetonen, welke 'er is tusſchen de Schrivten van het Oude en Nieuwe Testament, niet alleen in de leerſtukken, maer zelvs in de uitdrukkingen. — Men meent de benaming van het WOORD, voor den tweeden Perſoon in de aenbiddelyke Godheid, te ontmoeten Pſ. XXXIII: 6; *door het* WOORD *des* HEEREN *zijn de hemelen gemaekt* (*o*). Maer hier kan, door het *woord des* HEEREN, zeer voegzaem Gods almachtig bevel verſtaen worden. Het is waer, PHILO zegt ergens (*p*), „ het „ WOORD is Gods beeld, door het welk de ge„ hele waereld geſchapen is.” Dan men behoevt

(*l*) MICHAËLIS l. I. II. *Deel* p. 370, 371.

(*m*) DEYLINGIUS *Obſ. S. Tom.* I. p. 247, 242.

(*n*) WITSIUS *Miſcel. S. Tom.* II. p. 102— DEYLINGIUS l. c. p. 249.

(*o*) LAMPE *Diſſ. Philol. Theol. Tom.* I. p. 172—

(*p*) *De Monarch.* l. II.

hoevt zich niet te verwonderen, dat een geleerde Jood, geheel doortrokken met de beginſelen der Oosterſche Wijsbegeerte, diezelvde beginſelen in de gewijde ſchrivten meende te ontdekken. Hoe gemeen is het, menſchelyke begrippen in de Godlyke Schrivten in te dringen, en de laetſte uit de eerſte te verklaren? De vraeg is eenvouwig, of de gewijde Dichter, ſprekende van דבר יהוה, het welk de LXX vertalen door Λογος Κυριου, denzelvden Godlyken Perſoon bedoeld hebbe, welke JOANNES het WOORD noemt? Dit ſchijnt ons op zijn allerminst zeer moeilyk om te bewijzen.

Verder beroept men zich op Hagg. II: 5, 6, alwaer de HEER tot de wedergekeerde Joden ſpreekt, byzonder tot hunne Opperhoofden, ZERUBBABEL den Vorst, en JOSUA den Hogepriester: *weest ſterk, want ik ben met ulieden, met het* WOORD, *in het welk ik met ulieden een verbond maekte, als gy uit Egypte optoogt; en met mijnen* GEEST *ſtaende in het midden van u.* Door het WOORD zal de tweede, en door den GEEST de derde Perſoon, in de aenbiddelyke Drieëenheid bedoeld worden. —— Dan onzes erachtens, leert ons het gehele beloop van zaken, dat het *Woord* beteekene het woord der belovte, welke de HEER oudtijds aen Israël gedaen had, en dat de *Geest* dien yver en kloekmoedigheid aenduide, welke de HEER in de gemoederen der Joden;

byzonder van ZERUBBABEL en JOSUA, verwekken zoude (*q*).

Eindelyk brengt men nog by het zeggen van Koning DAVID, 2 Sam. VII: 21. vergel. 1 Kron. XVII: 19. Het gene, dus redeneert men, in de eerste plaets het WOORD des HEEREN heet, wordt in de andere plaets, de KNECHT des HEEREN genaemd; derhalven komt de KNECHT des HEEREN, dat is de MESSIAS, voor onder de benaming van het WOORD des HEEREN (*r*). —— Maer dit is onbegrijpelyk ver gezocht. Niets is 'er natuurlyker en eenvouwiger, dan dat Koning DAVID zich zelven des HEEREN *knecht*, en de belovte, welke God hem gedaen had, des HEEREN *woord* noeme.

Ten slotte moet ik 'er nog byvoegen, dat de Λογος van PLATO en PHILO zeer veel verschille, van den Λογος by JOANNES. —— De denkbeelden, welke PLATO van God had, waren zeer ingewikkeld en verward, en daerom waren zijne voorstellen ongemeen duister en raedselachtig. Volgens hen was de Λογος het denkbeeld van de waereld in God, gemaekt voor de wording der waereld, en het model van de waereld. Hier van daen beweerden de nieuwe Platonisten, dat de denkbeelden of modellen van alle zichtbare

(*q*) *Boven* XVII *Deel* p. 336, 337.
(*r*) WITSIUS l. c. p. 102.

bare dingen, door de Godlyke natuur, van alle eeuwigheid zijn voortgebracht (*s*). Hunne zogenaemde Drieëenheid was derhalven eene Drieëenheid niet van perfonen, maer flechts van denkbeelden. Zy verftonden door den Λογος, die reden of die wijsheid, welke in God is, en gevolgelyk was de Λογος by hen niet anders dan eene Godlyke Volmaektheid, welke van God zelven niet onderfcheiden is (*t*).

PHILO verfchilde daerin van PLATO, dat hy niet drie, maer vier beginfelen der zaken ftelde; hy plaetfte namelyk den Opperften God, boven deze beginfelen, fprekende van God, van het Woord Gods, van den Sch pper, en van den Beftuurer der waereld (*u*). Maer de drie Godlyke natuuren, van welke hy fpreekt, zijn flechts drie denkbeelden, of drie onderfcheidene betrekkingen. Hy befchouwt den eenigen God, in driederlei opzicht, als beftaende van eeuwigheid, als den Schepper, en als den Beftuurer der waereld (*v*). —— Hoe hemelsbreed verfchilt dit van de denkbeelden, welke ons de Apostel JOANNES, en de andere heilige Schrijvers, omtrent de aenbiddelyke Drieëenheid inboefemen?

(*s*) MOSHEIM *ad* CUDWORTHI *Syft. Intell. Tom.* I. p. 310.
(*t*) MOSHEIM l. c. p. 675.
(*u*) *De Profugis* p. 465.
(*v*) MOSHEIM l. c. p. 644—

C. Gods Zoon had zich zelven in een gezicht, met het welk JOANNES op Patmos verwaerdigd was, het WOORD *van God* genoemd, Openb. XIX: 11-13, en van daer heeft de Apostel deze benaming ontleend. —— Maer was die naem gepast voor den Heiland? Men heeft verschillende redenen van deze benaming gegeven.

By de Grieken heeft de benaming van Λογος eene veel rijkere beteekenis, dan de uitdrukking het WOORD by ons heeft; de Grieken gebruiken dezelve van de *reden*, de *gedachte*, den *grond* en *oorzaek* eenes dings, een *besluit*, eene *betrekking*, eene *evenredigheid*, en van een *gesprek*. De Griekſche Wijsgeeren onderscheiden, in de menschelyke ziel, een *inwendigen* en eenen *uitwendigen* Λογος; door den eersten verstaen zy de gedachten, en door den laetsten de woorden, met welke men zijne gedachten openbaer maekt. — Alle deze beteekenissen kunnen hier zekerlyk niet te pas komen. Die van *Reden* en *Gesprek* komen het meest in aenmerking.

α. Zommigen vertalen het door de *Reden* of *Wijsheid*, en menen, dat deze benaming eene zinspeling zy op die van *Wijsheid*, onder welke Gods Zoon voorkomt, Spreuk. VIII. (*w*).

β. Anderen menen, dat de benaming van *Woord* of

(*w*) VITRINGA *in Apocal.* p. 825. RUIMIG *Zinneb.* p. 1627.

of *Reden* betrekkelyk zy tot de eeuwige Generatie van den Zoon, omdat, gelijk de reden of gedachte eene inwendige daed, of inwendige werkzaemheid van de ziel is, en eenigermate de ziel zelve, aengemerkt als werkzaem, alzo ook de Zoon eenswezens is met den eeuwigen Vader, en van Hem door eene inwendige werkzaemheid voortkomende. — Zo hebben het velen der Ouden begrepen. „ De Zoon is de Λογος, zegt CHRYSOSTO„ MUS (*x*), — om ons zijne vereeniging met „ den Vader te leren;" en op eene andere plaets, „ de Zoon wordt de Λογος genaemd, „ omdat Hy van den Vader gegenereerd is: „ want gelijk mijn woord uit mijne ziel ge„ boren wordt, zo is ook de Zoon van den „ Vader geboren" (*y*). Op zoortgelyk eene wijs drukt zich ook GREGORIUS *van Nysse* uit, „ een woord wordt in het hart geboren, door „ zekere onbegrijpelyke en onstoffelyke ge„ neratie, en blijvt inwendig onbekend, tot „ dat het, door eene tweede generatie, welke „ lichamelyk is, door de lippen geboren, en „ dusdoende aen allen bekend wordt. Maer „ met dit alles wordt het van de ziel, welke „ het zelve gegenereerd heeft, niet afge-

(*x*) *In Psalmun* XLV.
(*y*) *Tom.* V. *Homil.* 18.

„ ſcheiden. —— Even zo is ook de Zoon, „ op eene onzichtbare, onverklaerbare, en „ onbegrijpelyke wijs van eeuwigheid, door „ den Vader gegenereerd; en Hy was by den „ Vader, als in eene zekere ziel onbekend, „ tot dat Hy uit eene zekere ziel, uit de „ Heilige Maegd namelyk, zonder bederv, „ zonder zaed, naer het vleesch geboren is, „ en zich aen de waereld vertoond heeft, „ zijnde evenwel niet afgeſcheiden van de „ verborgene zelvſtandigheid des Vaders, die „ Hem gegenereerd heeft" (z). GREGORIUS geevt 'er drie redenen van, dat Gods Zoon de Λογος genaemd wordt. De eerſte is deze: „ omdat Hy tot den Vader ſtaet, als een „ woord tot de ziel, niet alleen uit hoofde „ der Generatie, in welke niets lijdelyks „ plaets heeft; maer ook om zijne vereeni- „ ging met den Vader" (a). Op zoortgelyk eene wijs ſpreekt ook THEOPHYLACTUS (b). CHRISTUS wordt het *Woord* genaemd, „ om „ ons te leren, dat gelijk een woord uit de „ ziel, zonder lijding, geboren wordt, alzo „ ook Hy van den Vader, zonder eenige „ lijding, geboren is."

γ. Er is die menen, dat de benaming van Λογος, in

(z) *Oper. Tom.* II. p. 27.
(a) *Orat.* 36.
(b) *In* JOH. I.

in nog eene andere betrekking, zie op de eeuwige Generatie van den Zoon. Gelijk de ziel, zegt men, door het WOORD, als eene beeldtenis van zich zelve uitdrukt, zo is ook de Zoon het beeld van den Vader, zo als de Heiland zelvs zegt, *die my gezien heeft, heeft den Vader gezien*, Joh. XIV: 9. Op deze wijs schijnt het ook de Heer *van* HAMELSVELD te begrijpen, zeggende: „ De briev aen de Hebreën spreekt van CHRISTUS, in deze zelvde „ betrekking, in dit zelvde opzicht, onder „ andere beelden, daer wordt Hy genaemd „ *het afschijnsel van Gods heerlykheid, en het* „ *uitgedrukte beeld der Godlyke zelvstandigheid.* — „ Wien dit verstaenbaer is, behoevt dit „ slechts in gedachten te hebben, en hy zal „ tevens den zin verstaen, hoewel op eene „ andere wijs, en onder een ander beeld, „ van het gene JOANNES met *Logos* zeggen „ wil" (*c*).

3. Voor het naest evenwel zouden wy ons voegen by de zalken, die het WOORD of de *Reden*, by wijs van overnoeming, nemen voor den *Spreker* of *Redenaer*, en denken, dat de Zoon Gods WOORD of Spreker genaemd worde, omdat de Vader door Hem tot de menschen gesproken heeft. Gelijk iemand door *woor-*

(*c*) *Korte aanmerk. over* JOANNES p. 292.

den zich zelven aen anderen bekend maekt; en hem zijne gedachten en voornemens mededeelt, zo heeft zich ook God de eeuwige Vader, door zijnen Zoon, aen de menfchen bekend gemaekt. De Zoon, zegt AUGUSTINUS (*d*), „ wordt daerom het *woord* van den „ Vader genaemd, omdat Hy den Vader be„ kend maekt: want, gelijk wy met onze „ woorden te weeg brengen, wanneer wy de „ waerheid fpreken, dat onze mening aen „ den genen die ons hoort bekend worde, „ en dat de geheimen van ons hart, door „ dergelyke teekenen, tot de kennis van „ eenen anderen worden overgebracht; zo „ wordt ook die Wijsheid, welke de Vader „ gegenereerd heeft, omdat wy kennis krij„ gen van de verborgene mening des Va„ ders, zeer gepast zijn *Woord* genaemd."

Trouwens het is de Zoon, door welken de Vader tot de menfchen gefproken heeft, om hun zijnen wil bekend te maken. Hy verfcheen oudtijds aen, en fprak tot de Vaderen, als de Engel van Gods aengezicht. Hy *fprak de levendige woorden* op Sinai, Hand. VII: 38. *Door zijnen Geest fprak Hy in de Propheten*, 1 Petr. I: 11. *In de laetfte dagen heeft God tot ons gefproken, door zijnen Zoon*, Hebr. I: 1. *De eenig-*

(*e*) *De fide & Symb.* c. 3.

eeniggeborene Zoon des Vaders heeft Hem ons verklaerd, Joh. I: 18. Vergel. Joh. VII: 16. VIII: 28. XII: 49. XIV: 10, 24.

Men zegge niet: „ alle de Propheten wa„ ren gezanten en fprekers van God, maer „ geen één Apostel zou iemand van hun ooit „ den *Godlyken Logos* genoemd hebben, en „ wel in dat verband, daer deze bewoording „ hierin ftaet" (*e*). Er is een hemelsbreed onderfcheid, tusfchen het fpreken van CHRISTUS en dat der Propheten. CHRISTUS fprak op zijn eigen gezach, en uit de volheid van die oneindige wetenfchap, welke Hy, als Gods zelvswezige Zoon, met den Vader gemeen heeft. Hy fprak het gene niemand fpreken kon, dan Hy, die zelvs waerachtig God is. Hy fprak woorden, welke kenmerken waren van zijne eeuwige Godheid. —— De naem derhalven van WOORD en SPREKER, moet, overeenkomftig de oneindige waerdigheid van Hem, die het woord voert verftaen worden (*f*).

Dan 'er is nog iets, in de *Voorreden* van JOANNES Euangelie, het welk eene nadere opmerking verdient. Te weten Kap. I: 6-8. leert hy, dat JOAN-

(*e*) *van* HAMELSVELD l. c. p. 293.
(*f*) WITSIUS l. c. p. 108.

NES *de Doper* het *Licht* zelvs niet ware, zijnde alleenlyk een bloot mensch, gezonden om van het *Licht* te getuigen; en dat derhalven de Heer JESUS een perſoon zy van oneindig meerdere waerdigheid dan de Boetgezant.

Het wanbegrip van zommige Gnostieken, dat één van de *Æones* zich met JOANNES *de Doper* vereenigd had, ſchijnt aenleiding gegeven te hebben, tot den aenhang van de zogenaemde *St. Jans Christenen*, anders *Sabiers* geheten, die JOANNES *den Doper* als den MESSIAS eerbiedigen, en nog ten huidigen dage in het Oosten gevonden worden. — Tegen dit wanbegrip verzet zich de Euangelist allerduidelykst, lerende dat JOANNES *de Doper* het Licht zelvs niet geweest zy, maer alleen een dienaer, gezonden om getuigenis te geven van CHRISTUS, die in de waereld gekomen was, om het menschdom te verlichten, Kap. I: 6-8. — Hiertoe ſchijnt ook onze Euangelist de merkwaerdige getuigenisſen aen te teekenen, welke JOANNES *de Doper* omtrent den Heiland gegeven had, Kap. I: 19-34. Aen eenige afgevaerdigden van den Joodſchen Raed, verklaerde de Boetgezant, dat JESUS een perſoon ware van oneindige waerdigheid, zo dat het voor hem eene nog veel te grote eer ware, om JESUS de allergeringſte dienſten te bewijzen, als daer was, by voorbeeld, zijnen ſchoenriem te ontbinden? Ook getuigde de Boetgezant, met eene volkomene overtuiging, op grond

grond van het gene hy by JESUS doop gezien had, dat die verheven Persoon de Zoon van God zy. By eene andere gelegenheid, beschreev hy den Heer JESUS, als den Borg van zondaren, die gekomen was, om de overtredingen te verzoenen, Kap. I: 36. —— Na verloop van eenigen tijd, verklaerde de Doper, dat JESUS hem in waerdigheid oneindig overtrof; dat hy slechts zijn Voorloper was, om den weg voor Hem te bereiden; dat JESUS van eenen hemelschen oorsprong was; dat het getuigenis van JESUS het getuigenis van Gods Zoon zelven was; en dat elk, die dat getuigenis gelovig aenneemt, eindeloos zal zalig worden, Kap. III: 28-36.

Duidelyker, en op eene meer overtuigende wijs, kon Apostel JOANNES de gemelde dwaling, omtrent zijnen naemgenoot den DOPER, niet wederspreken.

Ten huidigen dage zijn 'er nog afstammelingen der genen, die in de vroegste tijden dit wanbegrip gevoed hebben. Zy wonen in Persien en Arabien, en voornamelyk te Basfora. In het Oosten zijn zy bekend, onder den naem van SABIANEN of SABIERS. „ SABIERS, zegt de Ridder MI„ CHAELIS (*g*), is een Godsdienstnaem. ——
„ Het wordt in tweederderlei beteekenis geno-

(*g*) *Orient. und Exeget. Biblioth.* XV *Theil* p. 131, 152. XVII *Theil* p. 54—

„ men. Zomtijds heten alle de Heidenen, by de „ Arabiſche Schrijveren, SABIERS, omdat zy den „ Heer des Hemels, צבא השמים, aenbidden, „ en zo moet men dezen naem ook verſtaen, „ wanneer MAIMONIDES en andere Joden van de „ gewoonten der SABIERS ſpreken. In eenen enge- „ ren zin beteekent die naem eenen Godsdiensti- „ gen aenhang, welker Godsdienstboeken de „ Heer NORBERG heeft overgezet, en die men „ *St. Jans Christenen* noemt." —— Zy noemen zich zelve MENDAI IJAHI of *Leerlingen van* JOANNES.

De Kancelier MOSHEIM is van oordeel, dat zy afſtammen van de oude *Hemerobaptisten*, onder de Joden dus genaemd, omdat zy zich dagelyksch waschten, als een Godsdienstig gebruik, tot zaligheid noodzakelyk; en dat JOANNES, welken zy aenmerken als den grondvester van hunnen aenhang, niet JOANNES *de Doper* zy, maer een andere JOANNES, die het hoofd geweest is van de Joodſche Hemerobaptisten (*h*).

De Abt CALMET ſpreekt ook kortelyk over deze Discipelen van JOANNES *den Doper* (*i*). Volgens hem zouden zy hunnen afkomst hebben uit Chaldea, en oude Leerlingen van ZOROASTER geweest zijn;

(*h*) *Hist. Eccl. Sæc.* XVI. *Sect.* III. *Part.* I. c. 2. §. 17. *De rebus Christ. ante* CONSTANTINUM M. p. 44.
(*i*) *Oudh. van het N. T. I Deel* p. 315, 316.

zijn; zy zouden den Doop van JOANNES ontvangen, en eene vermenging gemaekt hebben van de Christelyke leer, met de Joodsche gebruikelykheden, en daerby naderhand nog vele verdichtselen der Muhamedanen gevoegd hebben. Hy besluit, „ dat die Christenen, indien zy nog met dezen „ naem genoemd mogen worden, noch Joden, „ noch Afgodendienaers, noch Mahometanen „ zijn; en dat de onkunde en het bygeloov de „ zeden van het Christendom vervalscht hebben, „ welke zy in den beginne door iemand hadden „ kunnen ontvangen, als by voorbeeld door APOL- „ LOS, die genen anderen Doop kende, buiten „ dien van JOANNES" (*k*).

De Schrijvers van de ALGEMENE HISTORIE, *door een gezelschap van geleerde mannen in Engeland*, vermengen de SABIERS met de afgodische Arabieren, die de starren dienen (*l*), en de nadere beschrijving, welke zy van Sabiers geven, hangt weinig te zamen. Zy zouden sterk voor de eenheid van God pleiten, en evenwel offeranden doen aen de afgoden; van de Heilige Schrivten zouden zy alleen de Psalmen aennemen, en dan nog een ander boek hebben, het welk zy geloven door ADAM geschreven te zijn; zy zouden grote achting hebben voor den Tempel van Mecca, gelijk ook voor de

(*k*) p. 317.
(*l*) XVI *Deel* p. 62—4

gravſpitſen, in één van welke SABI, de uitvinder van hunnen Godsdienst, zou begraven liggen; zy zouden in bedevaert gaen naer *Harran*, of uit eerbied voor de gedachtenis van ABRAHAM, of van SABI EBN MARI, die in ABRAHAMS tijd leevde, en van eenigen voor den eerſten verbreider van hunnen Godsdienst wordt aengezien; zy zouden voor de gravſpitſen eenen haen, een zwart kalv, en wierook offeren; voor dat het Christendom en Muhammedanendom opkwamen, zou het grootſte gedeelte der waereld den Sabiſchen Godsdienst beleden hebben (*m*).

LUÏSCIUS, in zijn *Woordenboek* (*n*), ſpreekt ook van deze lieden, welke hy SABEERS of SABIANEN noemt, zeggende dat deze aenhang *een mengelmoes is van het Kristen- Jooden- Mahometanendom, en het Heidensch bygeloov.* Voorts zouden zy vier Sacramenten erkennen, den Doop, het Avondmael, de Priesterorde, en den Huwelyken ſtaet; zy zouden hunne hostien maken van fijn gezift meel, het welk zy met wyn of oly tot een deeg kneden, en den wyn, welken zy by het Nachtmael gebruiken, uit roſijnen persſen; zy zouden de Zon aenbidden, als den grootſten van alle de Goden, de Maen, als de grootſte Godin, en de Starren, als mindere Godheden. —— Deze zelvde

(*m*) *Ibidem* p. 66 - 68. *in de Noot.*

(*n*) VII *Deel* p. 454, 455.

de dingen vindt men ook in het *Woordenboek* van HOOGSTRATEN (*o*).

De zeer geleerde BAYERUS was van oordeel, dat de MENDIANEN of *Leerlingen van* JOANNES een tak waren van de oude Manicheen, en dit schijnt ook het gevoelen van LA CROZE geweest te zijn (*p*).

In zo veel onzekerheid, omtrent de SABIERS, heeft men verkeerd, tot dat de Heer NORBERG, die voor ettelyke jaren, op kosten des Konings van Zweeden, met den Heer BJORNSTAHL, eene geleerde reis naer het Oosten deed, over dit gedeelte der Kerkelyke Geschiedenis, een nieuw licht verspreid heeft, het welk hy, deels uit de schrivten der Sabiers, deels uit mondelinge berichten te Constantinopolen, ontleend had. —— „ De Mendianen, schreev de uitmuntende MOS„ HEIM, in zijne *Kerkelyke Geschiedenis* (*q*), heb„ ben gewijde Boeken van eene zeer hooge oud„ heid. —— Vermits deze Boeken voor eenige „ jaren geplaetst zijn in de Boekery des Konings „ van Frankrijk, is het te hopen, dat zy van „ dienst zullen zijn, om ons een echter bericht „ van dit volk te geven, dan wy dus lang gehad „ hebben." Aen dezen wensch heeft de Heer NORBERG in vele opzichten voldaen.

(*o*) *Op den tijtel* SABEERS *of* SABIANEN.
(*p*) MOSHEIM *Hist. Eccl.* l. c. p. 728.
(*q*) l. c.

In eenen briev, welken hy 18 Oct. 1779, uit Constantinopolen, aen den Heer GJORWEL te Stockholm schreev, geeft hy hoofdzakelyk het volgende bericht. Een geleerde Abt van Aleppo had, op de vraeg, of hy eene Secte in het Oosten, Sabiers genaemd, kende, geantwoord: „In
„ eene landstreek *Elmarkab* genaemd, een dag
„ reizens van den Libanon, naer het Oosten,
„ vindt men een volk, het welk zich Galileers
„ noemt, makende een getal uit van 13 tot 14000
„ zielen, die hier en daer verstrooid in dorpen
„ woonen, en aen de Porte schatting betalen.
„ Voor ongeveer 150 jaren kwamen zy uit Ga-
„ lilea. Zy heten Galileers, omdat hunne Secte
„ in Galilea ontstaen is, ook wel Nazareers;
„ maer den naem van Christenen verdienen zy
„ niet. Zy geloven dat hun Godsdienst de-
„ zelvde zy, welke de Discipelen van JOANNES
„ *den Doper* beleden. Op hunne Feestdagen,
„ zijnde dezelvde, welke de Christenen vieren,
„ kleden zy zich in kameelsvellen, eeten kameels-
„ vleesch, ook honig, en springhanen, die in
„ den oven gebraden zijn; dit alles wordt op
„ eenen schotel gelegd, de springhanen rondom
„ den rand, en de honig in het midden. Met
„ zulke schotelen doen zy ook, op hunne Feesten,
„ geschenken aen hunne vrienden, en aelmoessen
„ aen de armen, die onvermogende zijn, om dit
„ heilige gerecht te kopen.

„ Den

„ Den Godsdienst oeffenen zy op de volgende
„ wijs: de Priester zit op zijnen ſtoel, onder-
„ ſteunt zijnen kin met de rechtehand, en leest
„ in een boek, geſchreven in de Galileeſche of
„ oude Syriſche tael. Het zelvde doen ook de toe-
„ horers, maer deze liggen op den grond, ver-
„ mits 'er, buiten den gemelden, geen ſtoel of bank
„ in de Kerk is. Ten laetſten gaet elk, de een
„ na den anderen, tot den Priester, en valt op
„ de knye; dan geevt hem de Priester den zegen,
„ met de rechtehand op het hoofd; dan ſtaet hy
„ op, en eet van den honig, met één der tien
„ lepelen, welke op de tafel liggen; vervolgens
„ neemt hy eenen ſpringhaen, en gaet zijnes
„ weegs. Die niet in de Kerk komen kan, verzoekt
„ iemand zijner vrienden, hem wat honig en
„ eenen ſpringhaen mede te brengen.

„ Hun Doop geſchiedt op de volgende wijs.
„ Zy wordt in de Kerk, in het byzijn van meer
„ lieden, verricht; daerby zijn maer twee getui-
„ gen, een man en eene vrouw; een derde per-
„ ſoon draegt het kint, het welk 40 dagen oud
„ is, tot den Priester; hy dompelt het driemalen
„ in water, buigt zich elke keer, en zegt, *ik doop*
„ *u met den Doop, zo als* JOANNES *de Doper doopte.*
„ Deze woorden ſpreekt hy uit, in de oude Sy-
„ riſche of Sabiſche tael.

„ Er ſtaet ook een predikſtoel in de Kerk.
„ Hier wordt in het Arabisch gepredikt; God

„ wordt genaemd de *Heer des Lichts*, en de *Koning*
„ *des Lichts.* Allen worden vermaend, den Doop
„ van JOANNES *den Doper* te eerbiedigen. Wanneer
„ men hen vraegt, wat zy van CHRISTUS geloven,
„ antwoorden zy. *Wy geloven noch aen hem, noch*
„ *wy geloven ook niet aen hem; maer dit geloven wy,*
„ *dat de ziel de genen, die aen den Heer des Lichts,*
„ *en aen* JOANNES den Doper *geloovt, na zijnen dood,*
„ *dit licht deelachtig worde, maer de ziel des genen,*
„ *die dit niet doet, zal na den dood gestraft worden.* —
„ *Wy dopen niet, in den naem des Vaders, des Zoons,*
„ *en des Heiligen Geestes; wy weten niet, welke woor-*
„ *den* JOANNES *by zijnen Doop gebruikt hebbe, en*
„ *daerom doen wy best, dat wy, by het verrichten van*
„ *zijnen Doop, maer zeggen;* ik doop u met den-
„ zelvden Doop, met welken JOANNES *den Doper*
„ zijne leerlingen doopte: *de Christelyke leer is*
„ *jonger dan de onze,* JOANNES *kende dezelve niet, en*
„ *die is onze Leeraer.*"

Dezen briev van den Heer NORBERG, die ons een veel beter denkbeeld geevt, omtrent den oorsprong en de leerbegrippen der Sabiers, heb ik gevonden in MICHAELIS *Orientalische und Exegetische Bibliothek* (*r*). Ook herinner ik my deze dingen, in de Nederlandsche vertaling van BJORNSTAHLS *Reizen*, gelezen te hebben; dan dit boek heb ik niet by de hand.

Ook

(*r*) XV *Theil* p. 143—

Ook heeft de Heer NORBERG, die na den dood van BJORNSTAHL, door den Koning van Zweden, terug ontboden en tot Professor te Lund beroepen werd, den 18 Oct. 1780, eene zeer merkwaerdige verhandeling aen de Maetschappy der wetenschappen te Gottingen aengeboden (*s*), in welke hy vele nieuwe en gewichtige ontdekkingen, omtrent den *Godsdienst en de tael der Sabiers*, heeft medegedeeld. —— Hy leert ons, dat de naem SABIERS afkomstig zy van het Oostersch woord צבע, of op zijn Galileesch צבא, het welk *dopen*, *indompelen* beteekent. SABIERS zal dan zo veel zeggen, als *Dopelingen*. Hiermede stemt de Ridder MICHAELIS overeen (*t*). — De Heer C. G. T. WALCH besloot 'er uit, in zijne waernemingen over de SABIERS, 21 July 1781. aen de gemelde Sociteit te Gottingen medegedeeld (*u*), dat de zogenaemde HEMEROBAPTISTEN, van welke JUSTYN *de Martelaer*, HEGECIPPUS (*v*), EPIPHANIUS, de Schrijver der *Constitutiones Apostolicæ* en andere Ouden melding maken, gene anderen geweest zijn, dan de SABIERS, of *Leerlingen van* JOANNES *den Doper*. Zelvs vindt men in den Koran melding van de SABIERS, Sur. II: 62. V: 78, die, gelijk de Heer WALCH te recht heeft aengemerkt, de *Leerlingen zijn van* JOANNES

(*s*) *Comment. Societ. Gotting.* Vol. III, IV.
(*t*) *Orient. und Exeg. Bibl.* XVII *Theil* p. 43.
(*u*) MICHAELIS l. c. XVII *Theil* p. 55—
(*v*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. IV. c. 22.

den Doper, in onderscheiding van de Joden en Christenen.

Eindelyk heeft de Heer NORBERG, uit de boeken der SABIERS zelve, welke hy te Parys heeft afgeschreven, nog opgemerkt, dat zy zich zomtijds eenvouwig *Mendai* of *Leerlingen* noemen, zomtijds *Mendai* JUCHJA, *Leerlingen van* JOANNES, zomtijds ook *Nazareers*, omdat zy van Nazareth, of uit Galilea oorspronglyk zijn (*w*).

De benaming derhalven van JOANNES of ST. JANS *Christenen*, die doorgaens aen deze lieden gegeven wordt, is zeer ongeschikt, naerdien zy niet den Heer JESUS CHRISTUS, maer JOANNES *den Doper*, als den MESSIAS en hunnen opperften Leeraer eerbiedigen.

Wy oordeelen het niet ongepast, hier deze aenmerkingen omtrent de SABIERS in te lasschen, en het is te wenschen, dat 'er omtrent deze Godsdienstige Secte nog nadere waernemingen mogen gedaen worden. —— Zo veel is onzes erachtens zeker, dat de Apostel JOANNES, hier en daer in zijn Euangelie, op de dwalingen der genen, die, reeds in zijnen tijd, te hoge gedachten hadden van JOANNES *den Doper*, het oog hebbe, en dat men, uit deze dwalingen, ettelyke plaetsen in zijnen eersten Briev, alwaer hy van het *licht* spreekt, verklaren moet.

VIII.

(*w*) MICHAELIS l. c. XX *Theil* p. 155, 156.

VIII. *Over de tael, in welke* JOANNES *zijn Euangelie geschreven heeft.*

Deze is zekerlyk de Grieksche geweest. Hy schreev te Ephesus, ten nutte der Asiatische Christenen, by welke het Grieksch de gewone landtael was. Ook zegt de Syrische Overzetter uitdrukkelyk, dat JOANNES zijn Euangelie te Ephesus, in het *Jonisch*, dat is in het Grieksch geschreven hebbe (*x*). —— Het voorgeven van SALMASCUS (*y*), dat JOANNES oorspronglyk in het Syrisch zou geschreven hebbe, heeft weinig wederlegging nodig. Het is waer, hy was een Galileer van oorsprong, en zijne moedertael was het Syrisch, maer hy had, met alle de Apostelen, de gaev der talen ontvangen. In zijne aenhalingen verschilt hy zomtijds wel van de Grieksche vertaling der LXX, zich houdende aen den oorspronglyken Hebreeuwschen Text, gelijk Kap. I: 23. VI: 31. XII: 40. XIII: 18. XIX: 37, maer op meeste plaetzen neemt hy zijne aenhalingen uit de LXX over, Kap. II: 17. X: 34. XII: 38. XV: 25. XIX: 24, 36 (*z*).

Er is een oud fragment voorhanden, het welk

(*x*) LAMPE l. c. p. 163.
(*y*) *De Hellenistica* p. 257—
(*z*) SIMON *Hist. Crit. du N. T.* c. 28.

aen EUSEBIUS wordt toegeschreven (*a*), waerin gezegd wordt, dat het Euangelie van JOANNES in alle talen, zo der Grieken als Barbaren, is *overgezet.* — Maer dit bewijst te veel; want onder Grieken en Barbaren worden alle volken bedoeld, zo beschaevd als onbeschaevd. Indien nu het Euangelie van JOANNES, in alle talen van alle volken, zo beschaevd als onbeschaevd, was overgezet, zou het in gene tael hoe genaemd oorsprongelyk geschreven zijn. —— Men moet derhalven het woord *overgezet* niet al te zeer drukken. De Schrijver wil in het algemeen zeggen, dat 'er gene tael zy, in welke het Euangelie van Joannes niet gelezen wordt (*b*).

IX. *Over den stijl van* JOANNES.

De Apostel heeft dit gemeen, met alle de Schrijveren van het Nieuwe Testament, dat hy zich zeer gemeenzaem bediene van Hebreeuwsche spreekwijzen. —— Voor het overige is zijn stijl eenvouwig en duidelyk, behalven in de Voorreden, alwaer hy zich verzet tegen de dwalingen der Gnostieken. Indien men de uitdrukkingen, welke in onzen tijd zeer ongewoon zijn, uit dit be-

(*a*) GRABIUS *Spic. Prat. Part.* II. p. 252, 253.
(*b*) LAMPE l. c. p. 163, 164.

beginsel verklaert, zullen zy een aengenaem licht ontvangen.

Evenwel zijn 'er eenige byzonderheden, welke men, in de uitlegging van dit Euangelie, wel moet in acht nemen. —— Hiertoe behoort de ongemene kortheid van stijl, en de overvloed van vele zaken, onder weinige bewoordingen. De Euangelist verzwijgt dikwerv omstandigheden, welke hy aen de overdenking van opmerkzame lezeren overlaet. Zomtijds geevt hy eenige redenen van den Heiland op, ter beantwoording van vragen of overleggingen zijner toehoreren, welke niet vermeld worden, en welke men daerom, zo uit de omstandigheden, als uit de gezegden van den Heiland, moot opmaken. De voorbeelden hiervan zal men, in onze *Uitbreiding*, vinden aengewezen. Onder de byzonderheden, welke tot den stijl van JOANNES behoren, is ook dit, dat hy, onder den naem van Joden, niet in het algemeen de ingezetenen van Judæa en de burgers van Jerusalem bedoele, maer de Opperhoofden van het Joodsche volk, de leden van den Groten Raed. Deze waerneming verspreidt een alleraengenaemst licht over eene menigte van plaetzen. Ook baent zy ons den weg, tot die zeer gewichtige ontdekking, dat de Heiland zich meer dan eens voor het Sanhedrin verantwoord, en plechtig verklaerd hebbe, dat Hy Gods Zoon zy in den allereigelykften zin.

Wijders menen de Taelkenners nog opgemerkt

te hebben, dat de ſtijl van JOANNES zeer bevallig, en in de ſchikking der woorden, ongemeen zoetvloeiende zy (*c*).

X. *De verdeeling van* JOANNES *Euangelie.*

Het beſtaet uit drie Hoofddelen.

I. De Inleiding, Kap. I: 1-18.

II. Een uitvoerig verhael van 's Heilands leven, leer en daden, in het welk vele byzonderheden voorkomen, van welke men by de vorige Euangelisten gene melding vindt, Kap. I: 19—XX: 31, en

III. Het aenhangſel, Kap. XXI.

I. Kap. I: 1-18. vinden wy de INLEIDING tot dit Euangelie, waerin de hoge waerdigheid van CHRISTUS Perſoon, tegen de dwaelgeesten van dien tijd, beſchreven wordt. —— Wy onderſcheiden 'er de volgende byzonderheden in.

א. Eerst leert de Euangelist, dat JESUS CHRISTUS waerachtig God zy, eenswezens met den Vader, en de Almachtige Schepper aller dingen, vs. 1-5.

ב. Daerna wederſpreekt Hy het wanbegrip van zommigen, die zich van JOANNES *den Doper* al te verhevene gedachten maekten, vs. 6-8.

ג. Wijders leerde hy, dat het gene de GNOSTIEKEN be-

(*c*) GLASSIUS *Philol.* S. L. I. *Tract.* 4. *Sect.* 3.

beweerden van dat uitvloeifel, het welk zy het LICHT noemden, in eenen gezonden zin, waerachtig ware van JESUS CHRISTUS, Gods eenigen Zoon, vs. 9-13.

ז. Verder verzekert hy, dat Gods eeuwige Zoon eene waerachtige menfchelyke natuur hebbe aengenomen, vs. 14.

ח. Vervolgens vermeldt hy het verheven getuigenis, het welk JOANNES *de Doper* van JESUS CHRISTUS gegeven heeft, vs. 15.

ט. Eindelyk fpreekt hy van het hemelsch onderwijs, het welk hy en zijne Medeapostelen van JESUS CHRISTUS ontvangen hadden, vs. 16-18.

II. Na deze INLEIDING volgt het lichaem van het Euangelie zelvs, beftaende in een uitvoerig verhael van 's Heilands leven, leer en daden, Kap. I: 19— XX: 31.

א. Vooraf gaet een bericht van de merkwaerdige getuigenisfen, welke JOANNES *de Doper* omtrent den Heiland gegeven heeft, Kap. I: 19-34.

A. Het eerfte getuigenis gav JOANNES *de Doper* aen eenige afgezondenen van den Joodfchen Raed, die hem verfcheidene vragen voorftelden, vs. 19-28.

B. Het tweede getuigenis van JOANNES *den Doper*, omtrent den Heiland, vinden wy vs. 29-34.

A. De Boetgezant ftelde niet alleen dit getuigenis voor, vs. 29.

B. Maer verklaerde ook, hoe JESUS hem als zodanig was bekend geworden, vs. 30-34.

C. Het derde getuigenis van JOANNES *den Doper*, omtrent den gezegenden Verlosfer, ontmoeten wy vs. 35, 36.

2. Wijders geevt de Euangelist bericht, van de eerfte Volgelingen, welke de Heiland geroepen heeft, Kap. I: 37-52.

A. De eerfte waren ANDREAS en een ongenoemde, vs. 37-41.

B. De derde was SIMON PETRUS, vs. 42, 43.

C. Daerop volgden PHILIPPUS en NATHANAEL, vs. 44-52.

3. Vervolgens geevt de Euangelist een omftandig verhael van 's Heilands openbare bediening onder de Joden, zich bepalende tot eenige voorname verrichtingen, gefprekken, leerredenen, en lotgevallen van den gezegenden Verlosfer.

A. In *Galilea.* —— Hier deed de Heiland een verbazend wonderwerk, Kap. II: 1-11.

A. De Euangelist verhaelt het wonderwerk zelve, vs. 1-10.

a. De aenleiding beftond hierin, dat de Zaligmaker met zijne Discipelen, op eene bruiloft te Cana genodigd zijnde, de-

dezelve met zijne hoge tegenwoordigheid vereerde, vs. 1, 2.

β. By deze gelegenheid deed de Heiland een verbasend wonderwerk, vs. 3-10.

a. De aenleiding was het gebrek aen wijn, vs. 3ª.

b. De toebereidselen tot het wonder vinden wy vs. 3ᵇ-7. en

c. De openbaerwording daervan, vs. 8-10.

B. De Euangelist voegt 'er eene aenmerking by, vs. 11.

B. Wijders vinden wy den Heer JESUS te *Jerusalem*, op het Paeschfeest, alwaer Hy zijne heerlykheid openbaerde, Kap. II: 12— III: 21.

A. Eerst begav Hy zich, met zijne bloedverwanten en Discipelen, naer Capernaum, alwaer Hy maer weinige dagen vertoevde, reizende vervolgens naer Jerusalem, Kap. II: 12, 13.

B. Het gene Hy te Jerusalem verricht heeft, vinden wy Kap. II: 14— III: 21.

α. In het openbaer, Kap. II: 14-25.

a. Voor het Feest, reinigde Hy den Tempel, Kap. II: 14-22.

a. Deze verrichting zelve vinden wy vs. 14-16. en

𝔞. De uitwerkſelen daervan, vs. 17-22.

1. Ten aenzien der Discipelen, vs. 17.

2. Met opzicht tot de Joden, vs. 18-22.

b. Wijders ſpreekt de Euangelist van het gene 'er, op het Paeschfeest zelve, te Jeruſalem is voorgevallen, Kap. II: 23-25.

β. In het heimelyke hield de Godlyke Leeraer een zeer merkwaerdig geſprek met NICODEMUS, Kap. III: 1-21.

a. Vooraf gaet eene korte beſchrijving van NICODEMUS perſoon, vs. 1.

b. Het geſprek van den Heiland, met dezen NICODEMUS, vinden wy vs. 2-21.

𝔞. Hy kwam des nachts tot JESUS, en verklaerde zijn gevoelen, omtrent dien Godlyken Leeraer, vs. 2.

𝔟. Deze verklaring gav aenleiding, tot eene zeer merkwaerdige redenwisſeling, vs. 3-22.

1. De Heiland leerde, dat de Wedergeboorte een zeer noodzakelyk vereischte zy in de

onderdanen van zijn Koning-
rijk, vs. 3.

2. Dit voorſtel werd door NICODEMUS niet recht verſtaen, vs. 4.

3. De Godlyke Leeraer trad daerom met hem in een uitvoerig geſprek, om hem nader te onderrichten, vs. 5-21.

—. De nadere verklaring van den Heiland vinden wy vs. 5-8.

——. NICODEMUS verraedde al wederom zijne diepe onkunde, vs. 9.

———. De Heiland beſtrafte hem daerover, vs. 10, en

————. Voegde 'er eene verdere onderrichting by, vs. 11-21.

/. De Heer JESUS verweet hem zijne ſchandelyke onkunde, vs. 11, 12.

//. Hy verklaerde duidelyk wie Hy was, en tot wat einde Hy in de waereld gekomen was, vs. 13-21.

†. Dat Hy uit den hemel oorſprongelyk ware, vs. 13.

††. Dat Hy gekomen ware, om zondaren zalig te maken, vs. 14, 15, en

†††. Dat het geloov volstrekt noodzakelyk zy, om deel te hebben aen zijne zaligheid, vs. 16-21.

C. Jerusalem verlaten hebbende, reisde de Heiland door *Judæa*, Kap. III: 22-36.

A. De Heiland verliet Jerusalem, onthield zich eenigen tijd met zijne Discipelen in Judæa, en doopte aldaer, vs. 22.

B. Dit gav aenleiding tot een geschil, tusschen de Discipelen van JOANNES *den Boetgezant* en de Joden, vs. 23-36.

α. Het geschil zelve vinden wy vs. 23-25.

β. JOANNES *den Boetgezant* besliste dit geschil, vs. 26-36.

a. De nadere aenleiding daertoe was de klacht van JOANNES Discipelen, dat JESUS ook doopte, vs. 26.

b. JOANNES gav een uitvoerig antwoord vs. 27-36, lerende,

𝔞. Dat JESUS zo wel de macht hadde, om te dopen als hy, vs. 27, ja zelvs

𝔟. Dat

b. Dat JESUS hem in waerdigheid, zeer verre overtrof, vs. 28-36. Trouwens

1. Hy JOANNES was slechts de Voorloper van CHRISTUS, vs. 28-30.
2. JESUS was van eenen hemelschen oorsprong, vs. 31.
3. JESUS getuigenis was het getuigenis van Gods Zoon zelven, vs. 32-35, en
4. Elk, die dat getuigenis gelovig aenneemt; zal eindeloos zalig worden, vs. 36.

D. Kap. IV: 1-42. verhaelt de Euangelist de verrichtingen en ontmoetingen van den Heiland, in het land der *Samaritanen.*

A. De reis van den Heiland naer, en zijne verrichtingen in het land der Samaritanen, vinden wy vs. 1-26. en

B. De gevolgen daervan, vs. 27-42.

A. Het eerste stuk behelst hoofdzakelyk de zamenspraek van den Godlyken Leeraer, met eene Samaritaensche Vrouw, en hare bekeering, vs. 1-26.

α. Vooraf vermeldt de Euangelist de aenleiding tot deze merkwaerdige gebeurtenis, vs. 1-6.

a. De eerste aenleiding bestond hierin;

dat de Heer JESUS, willende uit Judæa naer Galilæa reisen, zijnen weg nam door het land der Samaritanen, vs. 1-4.

a. De reden, waerom de Heiland het landschap Judæa verliet, vinden wy vs. 1, 2. en

b. De reis zelve, vs. 3, 4.

b. De nadere aenleiding van 's Heilands gesprek met, en de bekeering van de Samaritaensche Vrouw, bestond daerin, dat Hy uit vermoeidheid by eene fontein ging nederzitten, vs. 5, 6.

β. De zamenspraek van den Heiland, met de Samaritaensche Vrouw, en hare bekeering, vinden wy vs. 7-26.

a. De Godlyke Leeraer sprak met deze Vrouw, over het hoogste goed van eenen zondaer, en over de wijs, op welke het zelve verkregen wordt. Daerom begint Hy, met haer een denkbeeld te geven, van haren ongelukkigen toestand, vs. 7-18.

a. Vooraf gaet eene korte beschrijving van deze Vrouw, vs. 7[a].

b. Hierop volgt het begin van 's Heilands gesprek, vs. 7[b]-2.

1. Hy verzocht deze vrouw, om

om Hem drinken te geven, vs. 7b, 8.

2. Dit verzoek beantwoordde zy, met hare verwondering over dat voorstel te betuigen, vs. 9.

c. De Heer JESUS kwam vervolgens nader in gesprek met de Samaritaensche Vrouw, om haer in te leiden in een gezicht van haren ongelukkigen toestand, vs. 10-18.

1. Hy bracht haer onder het oog, dat zy van het hoogste goed geheel vervreemd ware, vs. 10-14.

2. Om deze Vrouw nader met zich zelven, en ook met Hem bekend te maken, sprak de Heiland over de levenswijs, welke zy voorheen geleid had, en gav daerin kennelyke blijken van zijne Alwetendheid, vs. 15-18.

—. Daertoe nam de Godlyke Leeraer aenleiding uit haer antwoord op zijn laetste gezegde, vs. 15.

——. De Heer JESUS verklaerde zich nader, en deed haer bemerken, dat Hy meer dan

een gemeen Perſoon was, omdat Hy door zijne Alwetendheid kennis had van haer vorig gedrag, vs. 16-18.

b. De Heiland gav deze Vrouw eene nadere onderrichting, omtrent den weg der zaligheid, vs. 19-26.

α. Eerst ſprak Hy over den aert van den waren Godsdienst, vs. 19-24.

1. De aenleiding daertoe werd geboren uit de redenen van deze vrouw, vs. 19, 20.

2. Het voorſtel van den Heiland, omtrent den waren Godsdienst, vinden wy vs. 21-24.

β. Wijders openbaerde de Heiland zich als den beloovden MESSIAS, vs. 25, 26.

B. De gevolgen van 's Heilands zamenſpraek met de Samaritaenſche vrouw, vinden wy vs. 27-42.

α. Het eerſte betreft de Discipelen, vs. 27.

β. Het tweede de Samaritaenſche vrouw, vs. 28-30.

γ. Het derde den Heer JESUS, vs. 31-38.

δ. Het vierde de inwoners van Sichar, vs. 39-42.

E. Wij-

E. Wijders kwam de Heiland in *Galilea*, en openbaerde ook aldaer zijne heerlykheid, vs. 43-53.

A. Hy reisde naer Galilea, zonder Nazareth aen te doen, vs. 43, 44.

B. In Galilea gekomen zijnde, werd den Heiland zeer ſpoedig de weg gebaend, om zijne heerlykheid, door een verbaſend wonderwerk, te openbaren, vs. 45-54.

α. Zijne leer en tegenwoordigheid was in Galilea zeer aengenaem, vs. 45. en

β. Hy verrichtte aldaer een zeer merkwaerdig wonderwerk, vs. 46-54.

a. De aenleidingen daertoe vinden wy vs. 46, 47.

b. Hierop volgde het wonderwerk zelvs, vs. 48-50.

c. Het had ten gevolge, dat de beweldadigde, met zijn gehele huis, tot het geloov bewogen wierd, vs. 51-53.

γ. De Euangelist beſluit dit verhael met eene gepaste aenmerking, vs. 54.

F. By gelegenheid van een volgend Paeschfeest, begav zich de Heiland wederom naer *Jeruſalem*, Kap. V.

A. De komst van den Godlyken Leeraer te Jeruſalem vinden wy vs. 1, en

B. Zijne verrichtingen aldaer, vs. 2-57.

α. De Heiland deed een verbasend wonderwerk, genesende op eenen Sabbath eenen mensch, die 38 jaren was krank geweest, vs. 2-16.

a. De gelegenheid tot deze wonderdadige genezing wordt beschreven vs. 2-4.

b. Het wonderwerk zelvs wordt opgegeven, vs. 5-9, en

c. De verstoordheid der Joodsche Overheden, die deze wonderdadige genezing, omdat zy op eenen Sabbath geschiedde, zo euvel opnamen, dat zy den Heer JESUS als eenen Sabbathschender doden wilden, vs. 10-16.

β. Dan Hy verdedigde deze verrichting zeer uitvoerig, tegen de Opperhoofden van het Joodsche volk, vs. 17-47.

a. Hy verdedigde zijne wonderdadige genezing, op eenen Sabbath verricht, door deze aenmerking, dat Hy, Gods eeuwige Zoon zijnde, daertoe recht en macht had, vs. 17, 18.

b. Hy leerde, dat Hy, Gods eigen Zoon zijnde, en dezelvde oneindige hoogheid met zijn eeuwigen Vader bezit-

zittende, aen de wet van den Sabbath niet gebonden ware. Vermits nu alles aenkwam op deze ſtelling, dat Hy in den gezegden zin, Gods eigen Zoon was, oordeelde Hy het nodig dezelve uitvoerig te betogen, vs. 19-38.

a. Het eerſte bewijs was daeruit ontleend, dat Hy niet alleen op Gods bevel leerde, maer ook het gene Hy verrichtte, als Gods Zoon deed, volgens den wil van zijnen Vader, en door dezelvde Godlyke kracht, vs. 19-24.

b. Het tweede bewijs was daeruit ontleend, dat Hy alle afgeſtorvene menſchen, in den laetſten dag der waereld, door zijne Godlyke kracht, zal opwekken en oordeelen. Deze grote waerheid, welke de Heiland reeds kortelyk had voorgeſteld, wordt nu nader opgehelderd en aengedrongen, vs. 25-29.

c. Het derde bewijs, voor de Godlyke waerdigheid van zijn Perſoon, ontleent de Heiland daeruit, dat Hy eenswezens zy met den Vader, vs. 30.

b. Eindelyk beroept Hy zich op het getuigenis van anderen, vs. 31-38.

1. Vooreerst op het getuigenis van God den Vader zelven, vs. 31, 32.

2. Daerna op dat van JOANNES *den Doper*, vs. 33-35.

3. Vervolgens verklaert Hy nader, welk een getuigenis zijn Vader Hem gegeven had, vs. 36-38, zo

—. In zijne wonderen, vs. 36, als

——. Met eene hoorbare ſtem by zijnen Doop, vs. 37, 38.

c. De Heer JESUS beſloot deze merkwaerdige redenvoering, met gepaste aenmerkingen en waerſchouwingen, vs. 39-47.

a. Hy beſtrafte de leden van den Groten Raed, over hun hardnekkig ongeloov, vs. 39, 40.

b. Als mede over gebrek aen lievde tot God, vs. 41-43.

c. Gelijk ook over ydele eerzucht, vs. 44.

d. Eindelyk bedreigt Hy hun Gods rechtvaerdig oordeel, vs. 45-47.

G. Kap.

G. Kap. VI. geeft de Euangelist een omstandig bericht, van het gene de Heiland vervolgens in Galilea geleerd en gedaen heeft.

A. Hy spijsde eene zeer grote menigte menschen, met eenen geringen voorraed van brood en visch, vs. 1-15.

α. De omstandigheden van tijd, plaets, en aenleiding, vinden wy vs. 1-4.

β. Het wonderwerk zelve, vs. 5-13, en

γ. Het uitwerksel daervan, vs. 14, 15.

B. In den volgenden nacht verrichtte de Heiland een verbazend wonderwerk op de zee, vs. 16-21.

C. Des anderen daegs begaven zich de scharen, welke wonderdadig gespijsd waren, naer de overzijde van de zee, en vonden den Heiland te Capernaum of daeromtrent. By deze gelegenheid hield Hy tot die menigte eene zeer merkwaerdige redenvoering, vs. 22-71.

α. De scharen gingen den Heiland zoeken, en vonden Hem te Capernaum of daeromstreeks, vs. 22-24.

β. Hy hield by die gelegenheid eene zeer merkwaerdige redenvoering, vs. 25-59.

a. De aenleiding daertoe vinden wy vs. 25.

b. De redenvoering van den Heiland wordt omstandig aengeteekend, vs. 26-58.

a. De Heer JESUS bestrafte de menigte, over de verkeerde oogmerken, met welke zy Hem gevolgd hadden, en vermaende hen, om meer verhevene dingen te bedoelen, vs. 26, 27.

b. Vervolgens stelde de Godlyke Leeraer, al in dezelvde zinspeling blijvende, verscheidene gewichtige zaken aen de menigte voor, by gelegenheid van zekere vragen, welke zy Hem deden, vs. 28-58.

1. De eerste vraeg met het antwoord, het welk de Heiland daerop gegeven heeft, vinden wy vs. 28, 29.

2. De tweede vraeg, en het antwoord van den Heiland daerop, wordt voorgesteld, vs. 30-33.

—. De vraeg vinden wy vs. 30, 31. en

——. Het antwoord van den Godlyken Leeraer, vs. 32, 33.

3. Hierop

3. Hierop volgde de derde vraeg, en het antwoord van den Heiland op dezelve, vs. 34-40.

—. De vraeg vinden wy vs. 34. en

——. Het antwoord van den Godlyken Leeraer, vs. 35-40.

4. De vierde vraeg werd gedaen door eenige Overheden van het Joodſche volk., die thans in de Synagoge te Capernaum waren, en de Heiland beantwoordde hen uitvoerig, vs. 41-51.

—. De vraeg vinden wy vs. 41, 42, en

——. Het antwoord van den Verlosſer, vs. 43-51.

5. Eindelyk deden de Joodſche Overheden nog eene vraeg, welke door den Heiland beantwoord werd, vs. 52-58.

—. De vraeg ontmoeten wy vs. 52. en

——. Het antwoord van den Hemelſchen Leeraer, vs. 53-58.

c. Vs. 59. bepaelt de Euangelist de

plaets, alwaer de Heiland deze redenvoering gehouden heeft.

γ. Het uitwerkfel van dit zeer merkwaerdig gefprek vinden wy vs. 60-71.

H. Wijders verhaelt ons de Euangelist, hoe de Heiland zich wederom naer *Jerufalem* begeven, en wat Hy aldaer verricht hebbe, Kap. VII: 1— X: 39.

A. Eerst op het Loovhuttenfeest, Kap. VII: 1— VIII: 1.

α. Het gene midden op het Feest is voorgevallen vinden wy Kap. VII: 1-36.

a. De Heer JESUS ging niet openlyk, maer heimelyk naer Jerufalem, om het Feest der Loovhutten by te wonen, Kap. VII: 1-10.

𝔞. De reden van dezen heimelyken optocht was gewichtig, vs. 1.

𝔟. De Heiland weigerde daerom, zich in gezelfchap van vrienden en bloedverwanten naer Jerufalem te begeven, vs. 2-9.

𝔠. Maer hy reisde heimelyk derwaerds, vs. 10.

b. Te Jerufalem heimelyk gekomen zijnde, omtrent het midden van het Feest, leerde Hy in den Tempel, vs. 11-36.

𝔞. Het

a. Het achter na komen van den Heiland gav aenleiding tot verschillende gedachten, vs. 11-13.

b. Omtrent het midden van het Feest, verscheen de Heiland te Jerusalem, en leerde aldaer in den Tempel, vs. 14-36.

1. Dit wordt in het gemeen voorgesteld, vs. 14.

2. Meer byzonder hield Hy een gesprek, zo met de Joodsche Overheden, als met eenige burgers van Jerusalem, vs. 15-19.

—. Met de Joodsche Overheden, vs. 15-24.

/. Zy waren verwonderd, over 's Heilands bekwaemheid in het leren, vs. 15.

//. Daeruit nam Hy aenleiding, om den hemelschen oorsprong van zijne leer aen te wijzen, vs. 16-19.

///. Zommigen uit het gemeen begonden Hem daerop te schelden, vs. 20; dan

////. Hy verdedigde zich en zijn gedrag volkomen, vs. 21-24.

——. Met eenige burgers van Jerusalem, vs. 25-29.

Zy meenden, dat JESUS de MESSIAS niet wezen kon, omdat zijne afkomst en geboorteplaets bekend waren, vs. 25-27.

//. De Heiland verklaerde, dat Hy van God gezonden was, vs. 28, 29.

3. Het uitwerksel van deze gesprekken vinden wy vs. 30-36.

—. De Opperhoofden van het volk, zeer misnoegd over de achting, welke zommigen voor den Heiland en zijne leer betoonden, wilden Hem gevangen nemen, vs 30-32.

——. Maer Hy verklaerde openlyk, dat hunne boosaertige voornemens ditmael zouden verydeld worden, vs. 33-36.

β. Het gene, op den laetsten dag van het Loovhuttenfeest, is voorgevallen, wordt aengeteekend Kap. VII: 37- VIII: 1.

a. De Heiland nodigde zijne toehoreren, om tot Hem te komen, en van Hem de levendige wateren van

's Gees-

'sGeestes gaven in overvloed te ontvangen, Kap. VII: 37-39.

a. De zaek zelve vinden wy vs. 37, 38, en

b. De Euangelist voegt 'er eene ophelderende aenmerking by, vs. 39.

b. De uitwerkfels van 's Heilands nodiging waren zeer onderfcheiden, Kap. VII: 40— VIII: 1.

a. De menigte zijner toehoreren was verdeeld; zommigen hielden Hem voor den MESSIAS, maer anderen konden niet begrijpen, dat de MESSIAS uit Galilæa komen zou, Kap. VII: 40-43.

b. De leden van den Joodfchen Raed wilden Hem vangen; maer ook deze onderneming was, om de voorheen meermalen gemelde reden, wederom vruchteloos, Kap. VII: 44— VIII: 1.

1. De dienaers, die vruchteloos wederkeerden, werden vinnig beftraft, Kap. VII: 44-49.

2. NICODEMUS was de eenigfte in den Raed, die voor JESUS in de bres fprong, Kap. VII: 50-53.

3. De Grote Raed fcheidde, en

JESUS begav zich naer den Olijvberg, Kap. VIII: 1.

B. De gesprekken en verrichtingen van den Heiland te Jerusalem, nadat het Loovhuttenfeest geëindigd was, worden ons uitvoerig aengeteekend, Kap. VIII: 2—X: 21.

α. De Godlyke Leeraer hield een zeer merkwaerdig gesprek, met zommigen uit de Pharizeeuwen, Kap. VIII: 2-20.

a. De omstandigheden van tijd en plaets vinden wy vs. 2.

b. Hierop volgt het gesprek van den Heiland, met zommigen der Pharizeeuwen, vs. 3-20.

𝔞. De Heiland werd in zijn onderwijs gestoord, door zekere ontmoeting, door welke zijne vyanden Hem zochten te verstrikken, vs. 3-11.

1. De Pharizeeuwen spanden Hem eenen listigen strik, vs. 3-6ᵃ.

2. Maer de Heiland verbrak denzelven, door zijne Godlyke Wijsheid, vs. 6ᵇ-11.

𝔟. Vervolgens stelde de Heiland den hoofdzakelyken inhoud van zijne leer, in eene nadrukkelyke verklaring, voor, en dit gav aenleiding,

ding, dat Hy wederom met andere Pharizeeuwen in een twistgeding geraekte, vs. 12-20.

1. De verklaring van den Heiland, welke den hoofdinhoud van zijne leer behelsde, vinden wy vs. 12.

2. Over dit gezegde ontstond een verschil, tusschen JESUS en sommige Pharizeeuwen, waerdoor Hy gedrongen werd, om de eer van zijne bediening te verdedigen, vs. 13-20.

—. In 's Heilands verdediging zelve, vs. 13-19, onderscheiden wy

/. Het bezwaer der Pharizeeuwen, vs. 13.

//. De verdediging van den Heiland, vs. 14-18, en

///. Het uitwerksel daervan, vs. 19.

——. De Euangelist voegt 'er eene aenmerking by, vs. 20.

β. Wijders hield de Godlyke Leeraer een uitvoerig gesprek tot de schaer, Kap. VIII: 21-59. Het behelst twee hoofddelen.

a. Het eerste vs. 21-24. bevat eene

algemene en ernstige waerschouwing, aen het ongelovig gros van zijne toehoreren, nopens het geduchte oordeel, het welk hun boven het hoofd hing.

a. De waerschouwing zelve vinden wy vs. 21.

b. Met deze waerschouwing dreven eenigen van de Oversten der Joden den spot, vs. 22. Waerop

c. De Heiland zijne gezegden nader verklaerde, met byvoeging, dat hunne boosaertige spotting de waerheid en het belang van zijne waerschouwing niet verminderde, vs. 23, 24.

b. In het tweede deel van dit gesprek, beantwoordde de Heiland eene tweederlei vraeg, vs. 25-59.

a. Het antwoord op de eerste vraeg vinden wy vs. 25-32.

1. De vraeg wordt voorgesteld, vs. 25ª.

2. Daerop volgt het antwoord van den Godlyken Leeraer, vs. 25ᵇ-29.

3. Dit had ten gevolge, dat velen in Hem geloovden, vs. 30-32.

b. Het

II. Het antwoord op de tweede vraeg was zeer uitvoerig, vs. 33-59. Wy onderscheiden 'er in,

1. De beantwoording van de vraeg zelve, vs. 33-47.

2. De wederlegging van den laster der Joden, waerdoor zy grotelyks verbitterd werden, vs. 48-59.

1. In het eerste stuk, vs. 33-47.

—. Wordt de vraeg voorgesteld, vs. 33.

——. Het antwoord van den Heiland diende ter wederlegging van den dwazen roem der Joden op hunne vryheid, en om nader te verklaren, welk eene vryheid Hy bedoelde, vs. 34-47.

/. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 34-38. De Pharizeeuwen hadden gepocht, en op hunne afkomst uit ABRAHAM, en op hunne vryheid vs. 33. Dan de Heiland wederlegt hunnen vleeschelyken roem, in eene omgekeerde orde.

†. Eerst ten aenzien van hunne gewaende vryheid, vs. 34-36.

††. Daerna met opzicht tot hunne afkomst uit ABRAHAM, vs. 37, 38.

//. Tegen dit vertoog, maekten de Pharizeeuwen eenige uitvluchten, welke de Heiland, ter nadere ſtaving van zijn gezegde, beantwoordde, vs. 39-47.

†. De eerſte uitvlucht, met de ontzenuwing daervan, vinden wy vs. 39-41[a]. en

††. De tweede tegenwerping, met de oplosſing, vs. 41[b]-47.

2. Vs. 48-59. wederlegt de Heiland den grouwzamen laster der Pharizeeuwen.

—. De bedaerde afkeering van hunne lastertael wordt in het gemeen voorgeſteld, vs. 48-50.

/. De lastering zelve vinden wy vs. 48. en

//. De

//. De bedaerde afkeering daervan, vs. 49, 50.

——. Evenwel gingen de Pharizeeuwen voort met lasteren, en werden hoe langs zo boosaertiger, vs. 51-59.

/. De aenleiding tot eenen nieuwen laster ontleenden zy uit eene verklaring, welke de Heiland deed, omtrent het geluk der genen, die in Hem geloven, vs. 51.

//. Dan ook deze lievderijke poging was, by de hardnekkige Pharizeeuwen, geheel vruchteloos. Zy zochten hunne lastertael te billyken, en wanneer zy dit niet doen konden, werden zy dermaten verbitterd, dat zy den Heiland ſtenigen wilden, vs. 52-59.

†. Zy zochten hunne vuile lastertael te billyken, vs. 52, 53.

††. De Heiland antwoordde wederom zeer

zachtmoedig, bewijzende, dat Hy zich zelven, met het hoogste recht, boven ABRAHAM verheven had, vs. 54-58.

†††. Dit antwoord verbitterde de Pharizeeuwen zodanig, dat zy Hem stenigen wilden, vs. 59.

γ. Kap. IX: 1-34. verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland, by het uitgaen van den Tempel, eenen blindgeborenen genezen hebbe, en wat daer by is voorgevallen.

a. De genezing van den blindgeborenen vinden wy vs. 1-7.

a. De voorafgaende omstandigheden worden beschreven, vs. 1-5.

1. De gelegenheid, by welke JESUS den ongelukkigen aentrof, vs. 1.

2. De vraeg, welke de Discipelen deden, en het antwoord van den Heiland, vs. 2-5.

b. Daerop volgt het wonderwerk zelvs, vs. 6, 7.

b. Deze wonderdadige genezing gav

aen-

aenleiding tot eene zeer merkwaerdige handeling van den Groten Raed der Joden, vs. 8-34.

a. Dit wonderwerk was zeer spoedig algemeen ruchtbaer, vs. 8-12.

b. De genezen blindeman werd voor het Sanhedrin gebracht, en aldaer plechtig ondervraegd, vs. 13-34.

1. Hy werd voor het Sanhedrin gebracht, omdat de genezing op eenen Sabbathdag geschied was, vs. 13, 14.
2. Aldaer werd hy ondervraegd, hoe hy zijn gezicht gekregen had, en wat hy van JESUS oordeelde, vs. 15-17.
3. Wijders handelden de Joodsche Overheden, met de ouderen van dezen man, om te onderzoeken, of hy blind geboren ware, vs. 18-23.
4. Daerna werd de man zelvs binnen geroepen, en men zocht hem te bewegen, dat hy aen JESUS de eer van dit wonderwerk ontzeggen zoude, maer toen hy JESUS bleev belijden,

werd hy in den ban gedaen, vs. 24-34.

d. Na verloop van eenige dagen, ontmoette de Heiland den blindgeborenen, welken Hy genezen had, versterkte hem in zijn geloov, en hield een zeer merkwaerdig gesprek met de Pharizeeuwen, die daerby tegenwoordig waren, Kap. IX: 35— X: 21.

a. De Heer JESUS ontmoette den blindgeborenen, en versterkte hem in zijn geloov, vs. 35-39.

b. By dit gesprek waren eenige Pharizeeuwen tegenwoordig, tot welke de Heiland eene merkwaerdige redenvoering hield, Kap. IX: 40. X: 21.

𝔞. De aenleiding was de vraeg der Pharizeeuwen, Kap. IX: 40.

𝔟. De Heiland beantwoordde hem, Kap. IX: 41— X: 21.

1. In het gemeen, vs 41.

2. Meer byzonder hield de grote Leeraer eene zeer gewichtige redenvoering over zich zelven, welke verschillende uitwerkselen had, Kap. X: 1-21.

—. De redenvoering zelve vinden wy vs. 1-18.

f. De

/. De Heiland bediende zich van eene eigenaertige gelykenis, welke Hy vervolgens, in de voornaemste byzonderheden, nader ophelderde, vs 1-5.

//. Hy verklaerde deze gelykenis nader, vs. 6-18.

†. De aenleiding was, dat de Pharizeeuwen dezelve niet verstonden, vs. 6.

††. De nadere verklaring vinden wy vs. 7-18.

‡. Omtrent de deur van den schaepstal, en de geheimzinnige beduidenis daervan, vs. 7-10, en

‡‡. Omtrent den Herder, vs. 11-18.

——. De uitwerkselen van deze redenvoering ontmoeten wy vs. 19-21.

C. By gelegenheid van het Feest der vernieuwing van den Tempel, geraekte de Heiland in een twistgeding, met de Oversten der Joden, Kap. X: 22-39.

α. De omstandigheden van tijd en plaets worden ons opgegeven, *vs.* 22, 23.

β. Het merkwaerdig gesprek van den Heiland, met de gevolgen daervan, wordt ons aengeteekend, *vs.* 24-39.

a. Het gesprek zelve vinden wy *vs.* 24-30.

𝔞. De aenleiding was eene vraeg der Schrivtgeleerden, *vs.* 24.

𝔟. Het merkwaerdig gesprek van den Heiland wordt beschreven *vs.* 25-30.

b. De uitwerkselen van dit gesprek worden ons opgegeven, *vs.* 31-38.

𝔞. De Pharizeeuwen wilden den Heiland steenigen, *vs.* 31.

𝔟. Dit gav aenleiding tot eene verdere woordenwisseling, waerdoor die boosaertige onderneming verydeld werd, *vs.* 32-38.

𝔠. De Pharizeeuwen wilden den Heiland grijpen, maer deze poging werd verydeld, *vs.* 39.

I. De Heiland begav zich vervolgens over de Jordaen naer *Bethabara*, en predikte aldaer, met dit gevolg, dat velen in Hem geloovden, Kap. X: 40-42.

K. Wijders ging de Verlosser naer *Bethanien*,

en wekte LAZARUS op uit de doden, Kap. XI: 1-53.

A. De geschiedenis zelve wordt omstandig aengeteekend, vs. 1-44.

α. De voorafgaende omstandigheden vinden wy vs. 1-33.

a. De Heer JESUS kreeg tijding, dat LAZARUS, zijn byzondere vriend, dood krank ware, vs. 1-5.

b. Na verloop van twee dagen, reisde Hy naer Bethanien, vs. 6-16.

𝔞. Zijne Discipelen raedden Hem deze reis af, uit aenmerking van het gevaer, waeraen Hy zich zo naby Jerusalem blootstelde, vs. 6-8.

𝔟. De Heiland beantwoordde deze zwarigheid, vs. 9-15.

1. Hy verklaerde, dat 'er gene redenen waren om te vrezen, vs. 9, 10. en

2. Gav hun bericht, omtrent het oogmerk van deze reis, vs. 11-15.

—. Met oneigenlyke uitdrukkingen, vs. 11-13.

——. Met duidelyke woorden, vs. 14, 15.

𝔠. Op aenrading van THOMAS, beslo-

ten de Discipelen, om hunnen Godlyken Meester kloekmoedig te volgen, vs. 16.

c. De Heer kwam te Bethanien aen, en hield 'er vooraf eenige merkwaerdige gesprekken, vs. 17-33.

𝔞. De komst van den Heiland te Bethanien, en de treurige omstandigheden, in welke Hy de zusters van LAZARUS ontmoette, vinden wy vs. 17-19.

𝔟. Daerop volgde zijn gesprek met MARTHA, vs. 20-27.

𝔠. Wijders de ontmoeting van MARIA, en hare zamenspraek met den Heiland, vs. 28-32.

𝔡. Eindelyk de ontroering van den Heiland, by gelegenheid der algemene treurigheid, vs. 33.

β. De opwekking van LAZARUS zelve wordt ons aengeteekend, vs. 34-44.

a. By het grav gekomen zijnde, weende de Heiland, het welk door de Oversten der Joden verscheidenlyk geduid werd, vs. 34-38.

b. Hy gav bevel om den steen aftenemen, en by deze gelegenheid openbaerde MARTHA op nieuws haer ongeloov, vs. 39, 40.

c. Na-

c. Nadat Hy gebeden had, deed Hy LAZARUS, door zijn Alvermogen, uit het grav komen, vs. 41-44.

B. De gevolgen van dit wonderwerk worden vs. 45-53. aengeteekend.

α. Velen erkenden JESUS voor den MESSIAS, vs. 45.

β. Anderen brachten het geval aen den Groten Raed, die daerop besloot, om den Heiland van kant te maken, vs. 46-53.

a. De aenbrenging vinden wy vs. 46.

b. De raedpleging van het Sanhedrin, vs. 47, 48.

c. Den voorslag van CAJAPHAS, vs. 49-52, en

d. Het besluit van den Raed, vs. 53.

L. Verder begav zich de Heer JESUS naer de Stad *Ephraim*, omdat zijne uur nog niet gekomen was, Kap. XI: 54.

M. Eindelyk verhaelt de Euangelist zeer uitvoerig, hoe de Heiland, voor de laetstemael, naer *Jerusalem* gegaen zy, om het Paeschfeest te vieren, als mede wat Hy, by die gelegenheid, gesproken en geleden heeft, Kap. XI: 55— XX: 31.

A. Eerst bericht ons JOANNES zeer uitvoerig, hoe de Heiland zijn laetste Paeschfeest te Jerusalem gevierd heeft, en het

gene daerby is voorgevallen, Kap. XI: 55— XVII: 26.

α. De voorbereidende omſtandigheden vinden wy Kap. XI: 55— XII: 50.

β. Het houden van den laetſten Paeschmaeltijd zelven, en de zeer merkwaerdige geſprekken, by die gelegenheid gehouden, Kap. XIII, XIV. en

γ. De laetſte redenen, welke de Heiland, na den Paeschmaeltijd, tot zijne Discipelen geſproken heeft, Kap. XV: 1— XVII: 26.

α. In het opgeven der voorbereidende omſtandigheden, Kap. XI: 55— XII: 50.

a. Herinnert de Euangelist, dat het voor den Heiland zeer gevaerlyk ware, zich naer Jeruſalem te begeven, zodat Hy, naer den mensch geſproken, wel redenen zou gehad hebben, om van het Paeschfeest terug te blijven, Kap. XI: 55-57.

b. Dan vermits thans het uur van zijn verzoenend lijden naderde, kwam JESUS evenwel, in weerwil van al het gevaer, te Jeruſalem, om het Paeschfeest te vieren, Kap. XII.

a. Eerst begav Hy zich naer Bethanien, vs. 1-11.

1. Zijne aenkomst aldaer vinden wy vs. 1.
2. Hy werd aldaer op een gastmael onthaeld, en door MARIA gezalvd, vs. 2-8.
3. By die gelegenheid, was 'er een grote toevloed van menschen, om JESUS en LAZARUS te zien, het welk de woede der Pharizeeuwen op nieuws gaende maekte, vs. 9-11.

B. Vervolgens begav zich de Heiland naer Jerusalem, vs. 12-50.

1. Hy deed zijne plechtige intrede binnen Jerusalem, vs. 12-19.
—. Deze intrede zelve wordt verhaeld, vs. 12-16, en
——. Het gevolg daervan, vs. 17-19.
/. Zo op de menigte, vs. 17, 18.
//. Als op de Pharizeeuwen, vs. 19.
2. By gelegenheid, dat eenige vreemdelingen, die te Jerusalem gekomen waren, om het Paeschfeest te vieren, hunne begeerte verklaerden,

om JESUS te zien, deed Hy eene zeer gepaste redenvoering, en onder het uitspreken van dezelve, werd 'er eene stem uit den hemel gehoord. Over het een en ander, maekt de Euangelist eenige aenmerkingen, vs. 20-50.

—. De redenvoering van den Heiland wordt aengeteekend, vs. 20-27.

/. De aenleiding vinden wy vs. 20-22.

//. De redenvoering van den Heiland zelve wordt opgegeven, vs. 23-27.

†. Eerst sprak Hy tot zijne Discipelen, vs. 23-26.

††. Wijders wendde Hy zich al biddende tot zijnen Vader, vs. 27, 28a.

——. Er werd eene stem uit den hemel gehoord, en by die gelegenheid, sprak de Heiland tot de schaer, over zijne verhoging aen het kruis, vs. 28b-36.

/. Er

/. Er werd eene ſtem uit den hemel gehoord, vs. 28[b].

//. Deze ſtem werd, door de menigte des volks, het welk thans in het voorhov van den Tempel vergaderd was, verſchillendlyk begrepen, vs. 29.

///. Daeruit nam de Heiland aenleiding, om van zijne verhoging aen het kruis te ſpreken, vs. 30-36.

†. Dit voorſtel vinden wy vs. 30-33.

††. Maer, omdat de menigte Hem niet begreep, verklaerde de Heer JESUS zich nader, en begav zich daerna naer den olijvberg, vs. 34-36.

———. De Euangelist beſluit het verhael van 's Heilands Prophetiſche bediening met eenige aenmerkingen, vs. 37-50.

/. Deze aenmerkingen ver-

keeren eerst over de geringe vrucht van 's Heilands lievderijke pogingen, van wegens het hardnekkig ongeloov des Joodſchen volks, vs. 37-43.

†. De geringe vrucht van JESUS prediking wordt voorgeſteld, vs. 37.

††. De oorzaek was het hardnekkig ongeloov des Joodſchen volks, waervan JESAIAS reeds geprophetεerd had, vs. 38-41.

†††. Evenwel waren 'er, zelvs van de aenzienlykſten, die in Hem geloovden, offchoon zy 'er uit menſchenvrees niet voor durvden uitkomen, vs. 42, 43.

//. De andere aenmerking van den Euangelist beſtaet hierin, dat de ſchuld van het ongeloov

der

der meeste Joden geenzins aen den Heiland moest geweten worden. Hy had alle mogelyke middelen in het werk gesteld, om dat hardnekkig volk te recht te brengen. Ten betoge daer van geevt JOANNES, by wijs van zamentrekkende herhaling, den zakelyken inhoud van 's Heilands prediking op, vs. 44-50.

β. Kap. XIII, XIV, verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland den laetsten Paeschmaeltijd gehouden, en wat Hy by die gelegenheid gesproken hebbe.

a. Het gene tusschen den Heiland en zijne Leerlingen is voorgevallen, terwijl JUDAS de verrader nog tegenwoordig was, vinden wy Kap. XIII: 1-30.

a. Eer de Euangelist tot dit verhael zelve overgaet, laet hy een gewichtig voorbericht vooraf gaen, waerin hy ons de bewe-

gende oorzaek van 's Heilands lievderijke verrichtingen, omtrent zijne Apostelen, tot eene voorbereiding van zijn lijden, opgeevt, vs. 1.

B. Het gene 'er aen den laetsten Paeschmaeltijd is voorgevallen, terwijl JUDAS de Verrader nog tegenwoordig was, vinden wy vs. 2-30. Hiertoe behoorde

1. De voetwasching door den Heiland, aen zijne Discipelen verricht, vs. 2-20.

—. Vooraf geevt de Euangelist bericht van den tijd, en 's Heilands merkwaerdige gemoedsgestalte, vs. 2, 3.

——. Hierop volgt de voetwassching zelve, vs. 4-20.

/. De voetwassching zelve, en het gene, by die gelegenheid, tusschen JESUS en PETRUS is voorgevallen, vinden wy vs. 4-11.

†. De voetwassching zelve wordt kortelyk verhaeld, vs. 4, 5.

††. Het

††. Het gene by die gelegenheid, tusschen den Heiland en PETRUS, is voorgevallen, wordt verhaeld, vs. 6-11.

//. By gelegenheid van deze voetwassching, hield de Heiland eene zeer merkwaerdige redenvoering, ter verklaring van deze handelwijs, vs. 12-20.

†. Eerst verklaerde Hy, wat zijn oogmerk in die verrichting geweest ware, om namelyk zijnen Leerlingen een voorbeeld van nederigheid en lievderijke hulpvaerdigheid, ter naervolging, te geven, vs. 12-17.

††. Daerna voegde Hy 'er een paer aenmerkingen by, vs. 18-20.

‡. Hy bepaelde zijne gezegden tot de rechte voorwerpen, vs. 18, 19, en

††. Nam eene bedenking wech, vs. 20.

2. Hierop volgde de nadere ontdekking van den Verrader, vs. 21-30.

—. De Heiland ging, in de nadere ontdekking van den Verrader, trapsgewijs en met alle zachtmoedigheid voort. —— Eerst maekte Hy, met ronde woorden, aen zijne Discipelen in het algemeen bekend, dat 'er onder hen een Verrader ſchuilde, vs. 21, 22.

——. De Heiland verklaerde zich duidelyker, vs. 23-26.

/. De aenleiding daertoe was de vraeg, welke JOANNES, op den wenk van PETRUS, aen den Heiland voorſtelde, omtrent den perſoon van den Verrader, vs. 23-25.

//. De onbewimpelde aenwijzing van den Verrader vinden wy vs. 26.

———; De

——. De gevolgen dezer duidelyke ontdekking van den Verrader worden ons aengewezen, vs. 27-30.

/. De aenleiding, waerdoor JUDAS tot het verhaesten van zijne schenddaed gedreven werd, is vs. 27-29, aengeteekend.

//. Vervolgens ging hy uit, om zijn grouwzaem ontwerp te volvoeren, vs. 30.

b. De gesprekken, welke de Heiland aen den Paeschmaeltijd, na het vertrek van den Verrader, met zijne overige Discipelen, tot hunne onderwijzing en vertroosting, gehouden heeft, worden vervolgens aengeteekend, Kap. XIII: 31—XIV: 31.

a. Eerst stelde de Heiland eenige onderwijzingen voor, welke de Elven in het gemeen raekten, Kap. XIII: 31-35.

1. Met opzicht tot zijn vertrek uit de waereld, vs. 31-33.

Hiervan spreekt Hy in tweederlei betrekkingen.

—. Zo als het heerlyk zijn zou voor Hem zelven, vs. 31, 32, en

——. Zo als het voor zijne Leerlingen smertelyk wezen zou, naer het vleesch, vs. 33.

2. Daerna waerschouwde Hy hen tegen de verzoekingen, aen welke zy zouden blootgesteld worden, vs. 34, 35.

ß. Hierop volgde een byzonder onderricht voor PETRUS, vs. 36-38.

γ. Wijders richtte de Heiland zijne aenspraek tot de elv Apostelen in het gemeen. Dit gav aenleiding tot ettelyke vragen, welke Hy hoofdzakelyk beantwoordde, Kap. XIV.

1. De algemene aenspraek van den Verlosser, aen alle de Discipelen, vinden wy vs. 1-4. Zy behelsde

—. Eene bemoedigende vertroos-

troosting, welke vs. 1. voorgesteld, en

——. Vervolgens nader aengedrongen wordt, vs. 2-4.

2. Deze aenspraek van den Heiland aen zijne Discipelen, gav aenleiding tot verscheidene vragen, welke Hy elk afzonderlyk beantwoordde, vs. 5-31.

—. De eerste vraeg was van THOMAS, vs. 5-7.

/. De vraeg vinden wy vs. 5, en

//. Het antwoord, vs. 6, 7.

——. De tweede vraeg was die van PHILIPPUS. vs. 8-21.

/. De vraeg vinden wy vs. 8.

//. Het antwoord van den Heiland, op deze vraeg, was zeer uitvoerig, vs. 9-21.

†. Eerst beantwoordde Hy de gemelde vraeg van PHILIPPUS, vs. 9-11.

††. Hierop wendde Hy

zich meer algemeen tot alle de elv Apostelen, met welke Hy thans, na het vertrek van JUDAS, aen tafel zat, vs. 12-31. Hy beloovde hun

I. De gaev der wonderwerken, vs. 12-15.

II. Den bestendigen bystand van den HEILIGEN GEEST, vs. 16, 17, alsmede

III. Dat Hy hen niet hulpeloos in de waereld laten zou, maer tot hun wederkeren, om hen nader te onderwijzen, vs. 18-20.

IIII. Eindelyk verklaerde Hy, dat Hem liev te hebben, het welk in het onderhouden van zijne geboden bestaet, genadig zal beloond

loond worden, vs. 21.

———. Eindelyk deed JUDAS THADDEUS eene vraeg, waerop de Heiland voortging in zijne redenvoering, vs. 22 31.

/. De vraeg van JUDAS wordt voorgesteld, vs. 22.

//. Zonder deze vraeg te beantwoorden, ging de Heiland voort in zijne redenvoering, vs. 23-31.

†. Hy drong nog eens aen, op de lievde tot Hem, en het bewaren van zijne woorden, vs. 23, 24.

††. Hy herhaelde de belovte, omtrent het zenden van den HEILIGEN GEEST, vs. 25, 26.

†††. Eindelyk nam Hy van hun een tederhartig afscheid, vs. 27-31.

γ. Kap. XV—XVII. teekent de Euangelist de laetste redenen aen, welk de Heiland, na den Paeschmaeltijd, tot zijne Discipelen gesproken heeft.

a. Het eerste deel van deze redenvoering is vermanend, Kap. XV: 1-17.

a. Deze vermaning wordt eerst geheimzinnig, onder eene gelykenis voorgesteld, vs. 1-8.

1. De gelykenis zelve vinden wy vs. 1, 2, en

2. De toepassing daervan op de Discipelen, vs. 3-8.

b. De Heiland voegde 'er eene tweede vermaning by tot lievde, vs. 9-17.

1. Eerst vermaende Hy zijne Apostelen, om Hem standvastig liev te hebben, vs. 9-11.

2. Daerna om elkanderen liev te hebben, vs. 12.

3. Vervolgens werden deze vermaningen, door ettelyke drangredenen, nader aengebonden, vs. 13-17.

b. Het tweede deel van deze redenvoering is belovend en bemoedigend, Kap. XV: 18— XVI: 4.

a. De Heiland bracht den Apostelen onder het oog, dat zy, even als Hy zelvs, aen den haet en de ver-

vervolgingen der waereld zouden worden blootgesteld, vs. 18-21.

b. Wijders betoogde Hy het onverschoonbare en strafwaerdige van dezen haet, vs. 22-25.

c. Daerna bemoedigde Hy zijne Apostelen, met de belofte van den HEILIGEN GEEST, vs 26, 27.

d. Verder vertroostte Hy hen tegen de vervolgingen, Kap. XVI: 1-4.

c. Het derde deel van 's Heilands laetste redenvoering tot zijne Apostelen, behelst een vertoog van de nuttigheid, welke voor hun, uit zijn aennaderend vertrek, zou voortvloeien, vs. 5-33.

a. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 5-15. Hier ontmoeten wy

1. Eene ingewikkelde bestraffing, vs. 5, 6.

2. Hierop volgt een voorstel van de nuttigheden, welke in des Heilands aennaderend vertrek lagen opgesloten, vs. 7-15.

—. Eerst in het gemeen, vs. 7.

——. Daerna wordt de zaek, in de byzonderheden, meer uitvoerig voorgesteld, vs. 8-15.

/. Zo ten aenzien van de ongelovige waereld, vs. 8-11.

//. Als met opzicht tot de Discipelen zelvs. vs. 12-15.

ſi. Wijders voerde de Heiland eenen troostgrond aen, die recht geschikt was naer hunne toenmalige omstandigheden. —— Hy verzekerde zijnen Apostelen, dat Hy niet voor altoos henen ging, maer dat Hy zou wederkomen, en door lijden in zijne heerlykheid ingaen, vs. 16-33.

1. Deze zaek wordt in het gemeen voorgesteld, vs. 16, en

2. In de byzonderheden nader uitgebreid, vs. 17-33.

—. In deze troostreden zou de Heiland verder zijn voortgegaen, indien Hy niet door in-

inspraek zijner Discipelen gestuit ware, vs. 17, 18.

——. Deze inspraek der Discipelen gav aenleiding, dat het gesprek van den Heiland eenigzins anders bestuurd wierd. Hy bediende zich, naer zijne wijsheid, van deze gelegenheid, vs. 19-33.

/. Om de Apostelen in hunne onwetendheid te onderwijzen, vs. 19-21.

//. Om hen in de toenmalige omstandigheden te bemoedigen, vs. 29, 30.

/. Het onderwijzend gedeelte vs. 19-28. had betrekking,

†. Deels tot het zien van den Heiland, voor eenen kleinen tijd, vs. 19-27.

‡. Dit onderwijs verkeerde omtrent de zaek zelve, het zien en niet zien van den Heiland, vs. 19-24.

‡‡. Omtrent de duistere wijs van voorſtel, vs. 25-27.

††. Deels tot het henen gaen naer zijnen Vader, vs. 28.

//. Dan de Heiland oordeelde het nodig, om de Apostelen, in de toenmalige omſtandigheden, te bemoedigen, vs. 29-33.

†. De aenleiding daertoe werd geboren uit het antwoord, het welk zy, op de vorige onderwijzingen van hunnen Meester, gegeven hadden, vs. 29, 30.

††. Hy ſprak hun daerom nog nader een woord van bemoediging en waerſchouwing, en bracht daermede deze geſprekken ten einde, vs. 31-33.

‡. Eerst maekte Hy eene algemene aenmerking over de gemelde

melde verklaring der Discipelen, vs. 31.

‡‡. Daerop volgde de waerschouwing en bemoediging zelve, vs. 32, 33. Zy verkeerde omtrent

‡. De verregaende geloovsbezwijking der Apostelen, vs. 32, en

‡‡. De nakende verdrukkingen, vs. 33.

3. De Verlosser, zijne afscheidsreden tot de Apostelen geëindigd hebbende, deed voor hun een hartelyk en merkwaerdig gebed, Kap. XVII.

a. By wijs van voorreden, beschrijvt de Euangelist de gebaerden van den biddenden Heiland, vs. 1[a].

b. Daerop laet Hy het gebed zelvs woordelyk volgen, vs. 1[b]-26. Wy onderscheiden 'er drie hoofddelen in.

α. Eerst bad de Heiland voor zich zelven, vs. 1[b]-5.

1. Hy bad om verheerlykt te worden, vs. 1[b].

2. Hy drong deze bede nader aen, vs. 2-4, en
3. Herhaelde dezelve nog eens, vs. 5.

B. Daerna bad de Heiland voor zijne Apostelen, die vervolgens het Euangelie onder alle volken zouden prediken, dat zy in hun geloov mogten bevestigd worden, ten einde hun Apostelambt behoorlyk, en met zegen waer te nemen, vs. 6-19.

1. Hy beval hen aen de gunstige lievdezorg van zijnen hemelschen Vader, vs. 6-10.
2. Meer byzonder bad Hy, dat zy in hun geloov mogten bewaerd en bevestigd worden, te meer, daer Hy hen eerlang verlaten zou, vs. 11-13.
3. Alsmede, dat zy onder de vervolgingen mogten gesterkt worden, vs. 14-19.

C. Wijders bad de Heiland voor allen, die, door den dienst der Apostelen, tot het geloov zouden bewogen worden, vs. 20-24.

—. Eerst

—. Eerst in het gemeen, vs. 20, en

——. Daerna meer byzonder, vs. 21-26.

/. Dat alle gelovigen onderling één mogten zijn, vs. 21-23.

//. Dat zy na dit leven eindeloos mogten verheerlykt worden, vs. 24.

b. Eeindelyk bad de Heiland nog eens voor zijne Apostelen, vs. 25, 26.

B. Kap. XVIII—XX. verhaelt de Euangelist het lijden en ſterven van den Verloſſer, alsmede de voornaemſte omſtandigheden van zijne opſtanding, zich bepalende tot zulke byzonderheden, welke ter nadere opheldering der berichten van de andere Euangelisten dienen konden.

a. De geſchiedenis van 's Heilands lijden en ſterven ontmoeten wy Kap. XVIII, XIX.

Wy onderſcheiden 'er vier hoofdbyzonderheden in; het gevangen nemen van den heiligen JESUS; zijne ondervraging in het paleis van den Hogepriester; het gene Hy ondergaen heeft, in het rechthuis van den Romeinſchen Stadhouder; en het gene Hy geleden heeft op Golgotha.

a. Het gevangen nemen van den Heiland wordt Kap. XVIII: 1-12, beschreven.

𝔞. Vooraf gaet eene beschrijving van den tijd en de plaets, vs 1.

𝔟. Hierop volgt de zaek zelve, vs. 2-12.

1. De aenkomst van zijne vyanden, gezonden om Hem te vangen, vinden wy vs. 2, 3.
2. JESUS gav zich gewillig over, hoewel Hy blijken liet, dat Hy zich, wanneer Hy gewild had, ligtelyk had kunnen redden, vs. 4-9.
3. PETRUS openbaerde, by die gelegenheid, eenen ontijdigen yver, vs. 10, 11.
4. Vervolgens werd de onschuldige JESUS gebonden en gevangelyk wechgeleid, vs 12.

b. Wijders werd de Heiland, in het paleis van den Hogepriester CAJAPHAS, ondervraegd, vs. 13-27.

𝔞. Eerst werd de lijdende Emanuel naer ANNAS, en vervolgens naer CAJAPHAS geleid, vs. 13, 14.

𝔟. Het gene ter laetstgemelde plaets is

is voorgevallen, vinden wy vs. 15-27.

1. PETRUS verlochende zijnen Meester, voor de eerstemael, vs. 15-12.

2. Ondertusschen werd de Heiland door CAJAPHAS ondervraegd, en, by gelegenheid van zijne vrijmoedige verantwoording, door eenen der dienaren geslagen, vs. 19-23.

3. Hierop volgen de andere verlocheningen van PETRUS, vs. 24-27.

—. De tweede, vs. 24, 25, en

——. De derde, 26, 27.

Het gene de Heiland, voor den richterstoel van den Romeinschen Stadhouder PONTIUS PILATUS geleden heeft, beschrijvt de Euangelist zeer omstandig, Kap. XVIII: 28—XIX: 16.

a. Het overgeven van den Heiland, door den Joodschen Raed, aen den Romeinschen Stadhouder, vinden wy Kap. XVIII: 28.

b. De Gerichtshandelingen van

PILATUS, den Romeinſchen Stadhouder, met den onſchuldigen JESUS, beſchrijvt onze Euangelist, in vele merkwaerdige byzonderheden, zeer omſtandig, Kap. XVIII: 29— XIX: 16.

1. Eerst handelde de Landvoogd met de Joodſche Overheden, vragende naer hunne beſchuldigingen tegen den gewaenden misdadiger, Kap. XVIII: 29-32.

—. De vraeg van den Stadhouder, naer de beſchuldigingen, en het antwoord der Joodſche Overheden, vinden wy vs. 29, 30, en

——. Het verdere geſprek van PILATUS met den Heiland, waerby de Euangelist eene gewichtige aenmerking gevoegd heeft, vs. 31, 32.

2. Daerna handelde de Stadhouder met den Heer JESUS zelven, om te verzoeken, of Hy zich aen de misdaed van gekwetſte Majeſteit tegen den Kei-

Keizer had schuldig gemaekt, en verklaerde Hem openlyk voor onschuldig, Kap. XVIII: 33-38.

—. De gemelde onderhandeling zelve vinden wy vs. 33-37, en

——. De plechtige verklaring van 's Heilands onschuld, vs. 38.

3. PILATUS bemerkt hebbende, dat JESUS onschuldig ware, zocht Hem los te laten; dan dit werd door de woede der Joden verhinderd, vs. 39, 40.

4. De Stadhouder beproevde nog verscheidene middelen, om het leven van den onschuldigen JESUS te beveiligen, Kap. XIX: 1-15.

—. Hy liet den Verlosser gestrengelyk geesselen, en, nadat Hy door de Soldaten wreedaertig mishandeld was, stelde hy Hem, in die erbarmelyke gedaente, aen het volk ten toon, om de

menigte, door dit deernis-
waerdig ſchouwſpel, tot
mededogen te bewegen.
Maer de Overpriesters
ſchreeuwden, dat Hy moest
gekruicigd worden, vs.
1 - 6ª.

/. Deze poging van den Stadhouder, om het leven van den Heiland te redden, vinden wy vs. 1 - 5.

†. JESUS werd gegeesſeld, vs. 1.

††. Door de Soldaten wreedaertig mishandeld, vs. 2, 3, en

†††. Aen het volk ten toon geſteld, om het zelve tot mededogen te bewegen, vs. 4, 5.

//. Ook deze poging van den Stadhouder mislukte, vs. 6ª.

——. Hy verklaerde nog eens, dat hy JESUS onſchuldig oordeelde, maer al wederom te vergeevsch, vs. 6ᵇ, 7.

———. Deze

———. Deze nieuwe beschuldiging gav aenleiding, dat de Stadhouder den Heiland op nieuws ondervraegde, vs 8-11.

————. De Stadhouder wendde nog verscheidene middelen aen, om den onschuldigen JESUS los te laten; maer alles was te vergeevsch. De woede der Joden was niet te stillen, dan met den dood van dien rechtvaerdigen, vs. 12-15.

5. Eindelyk zag de Stadhouder zich gedrongen, om bevel te geven, tot het kruicigen van den onschuldigen JESUS, vs. 16.

d. Ten laetsten verhaelt de Euangelist, wat de gezegende Verlosser op Golgotha geleden hebbe, met de gevolgen daervan, vs. 17-42.

a. Het lijden van den Heiland op Golgotha zelvs vinden wy vs. 17-30.

1. Het gene onder den weg gebeurd is, verhaelt de Euangelist vs. 17.

2. Het gene op Golgotha zelve is voorgevallen, vinden wy vs. 18-30.

—. De Heiland werd gekruicigd, vs. 18.

——. Het gene na de kruiciging is voorgevallen, ontmoeten wy vs. 19-27.

/. Er werd een opschrivt boven het kruis geplaetst, vs. 19-22.

//. De Soldaten verdeelden de klederen van den gekruicigden Verlosser, vs. 23, 24.

///. De gekruiste Heiland beval zijne moeder aen de lievdezorg van JOANNES

———. Al dat duldeloos lijden eindigde in den dood van den Middelaer, vs. 28-30.

/. Vooraf sprak Hy nog eenige merkwaerdige woorvs. 28-30ª.

//. Daerna blies Hy den laetsten adem uit, vs. 30ᵇ.

3. Het gene op 's Heilands laetste lijden gevolgd is, verhaelt de

Euan-

Euangelist, vs. 31-42. Hy brengt alles tot twee byzonderhen

1. Het doorsteken van 's Heilands zijde, ten blijke dat Hy waerlyk gestorven ware, vs. 31-37.

2. Zijne begravenis, vs. 38-42.

β. De geschiedenis van 's Heilands opstanding, of liever eenige verschijningen van den verrezen Verlosser, waeruit het onlochenbaer gebleken is, dat Hy waerlyk zy opgestaen, beschrijvt de Euangelist, Kap. XX. —— Te weten, Apostel JOANNES geevt eigenlyk geen bericht van 's Heilands opstanding. Ook vermeldt hy niet alle de verschijningen van den opgewekten Heilands. Het gene de vorige Euangelisten, omtrent deze allergewichtigste gebeurtenis, hebben aengeteekend, gaet hy met stilzwijgen voorby; of spreekt 'er zeer kortelyk van. Hy wilde alleenlyk eenige byvoegselen geven, of zommige byzonderheden nader uithalen. Voorts bepaelt hy zich tot zulke gebeurtenissen, by welke hy zelvs, als oog- en oorgetuige, is tegenwoordig geweest.

Wy onderscheiden, in dit Kapittel, drie hoofdbyzonderheden

a. Een geschiedkundig bericht, niet zo zeer van JESUS opstanding, als wel omtrent de gravkelder, die door MARIA MAGDALENA, PETRUS, en onzen JOANNES werd ledig bevonden, vs. 1-10.

b. Een omstandig verhael, aengaende drie verschijningen van den Heiland, tot een onlochenbaer bewijs, dat Hy waerlyk was opgestaen, vs 11-29.

c. Eene aenmerking van den Euangelist, omtrent het gewichtig einde, het welk hy in dit geschrivt bedoelde, vs. 30, 31.

a. In het eerste bericht, vs. 1-10, wordt

a. Eerst aengeteekend het gene MARIA MAGDALENA deswegen heeft waergenomen, vs. 1, 2, en

b. Dan de bevinding van zaken, door PETRUS en onzen Euangelist zelven, vs. 3-10.

b. Vs. 11-29, beschrijvt de Euangelist drie verschijningen van den opgewekten CHRISTUS.

a. Met de allereerste werd MARIA

MAG-

MAGDALENA verwaerdigd, vs. 11-18.

1. De aenleiding tot deze verschijning vinden wy vs. 11-13.

2. De verschijning zelve, vs. 14-18.

b. De vijfde verschijning geschiedde aen het gezelschap der Apostelen, des avonds van dien zelvden zondag, op welken de Heiland is opgestaen, vs. 19-23. Wy onderscheiden 'er in

1. De verschijning zelve vs. 19, en

2. Het lievderijk verkeer van den Heiland met zijne Discipelen, vs. 20-23.

c. De zesde verschijning geschiedde acht dagen later, aen het zelvde gezelschap der Apostelen, maer toen was 'er THOMAS ook by tegenwoordig, vs. 24-29.

1. THOMAS wilde in den beginne niet geloven, dat JESUS zich aen zijne Apostelen vertoond hadde, vs. 24, 25.

2. Maer nu werd hy van 's Heilands opstanding volkomen

overtuigd, vs. 26-29. Hier ontmoeten wy

—. De verschijning van den opgewekten Verlosser, vs. 26, en

——. Zijne zamenspraek met THOMAS, VS. 27-29

ε. Hierop volgt eene aenmerking van den Euangelist, omtrent het gewichtig einde, het welk hy in dit geschrivt bedoelde, vs. 30, 31.

III. Kap. XXI, behelst een aenhangsel op JOANNES Euangelie, het welk hy 'er, met een byzonder oogmerk, heeft bygevoegd. —— Te weten, zommigen hadden, uit zekere gezegden van den Heiland, by gelegenheid dat Hy zich in Galilea aen zijne Apostelen vertoonde, afgeleid, dat Apostel JOANNES, die reeds zeer hoog bejaerd was, nimmer sterven zoude. Hy oordeelde het daerom nodig, deze dwaling, by wijs van een aenhangsel tot zijn Euangelie, te wederleggen, en ten dien einde een omstandig verhael te geven van deze gansche verschijning, en de eigene woorden aen te teekenen, welke de Heiland, by gelegenheid van de gemelde verschijning, gesproken had. —— Het slot evenwel vs. 24, 24, schijnt ons een byvoegsel van eene andere hand te wezen. Dit

Dit Kap. XXI, behelst twee hoofdzaken.

א. Eene zeer merkwaerkwaerdige verschijning van den opgewekten Verlosser, aen zijne Apostelen in Galilea, welke, in de omstandigheden, zeer uitvoerig beschreven wordt, vs. 1-23, en

ב. Het slot, vs. 24, 25.

א. Het eerste stuk behelst twee hoofdzaken.

A. De gemelde verschijning van den verrezen Heiland, vs. vs. 1-14, en

B. Het zeer gewichtig gesprek, het welk de Verlosser, by die gelegenheid, met den Apostel PETRUS gehouden heeft, vs. 15-23.

A. In het verhael van de gemelde verschijning, vs. 1-14.

A. Geevt de Euangelist eerst bericht van de personen, aen welke, en de gelegenheid, by welke de opgewekte JESUS zich openbaerde, vs. 1-3.

B. Hierop volgt de verschijning van den opgewekten Verlosser, vs. 4-14.

α. De Heiland vertoonde zich aen zommigen van zijne Apostelen, in den vroegen morgen, vs. 4.

β. Hy openbaerde zich nader, en gav hun gelegenheid tot een meer gemeen-

zaem onderhoud, vs. 5-14. Hier ontmoeten wy

a. Eerst de redenwisfeling der Discipelen, met de daerop gevolgde wonderdadige vischvangst, vs. 5, 6.

b. Den indruk, welken het een en ander maekte, op het gemoed van PETRUS, vs. 7, 8.

c. Het onthael, het welk de Heiland hun toediende, vs. 9-13, en

d. Eene gepaste aenteekening van den Euangelist, vs. 14.

By deze gelegenheid hield de opgewekte Verlosfer een zeer merkwaerdig gefprek, met den Apostel PETRUS, vs. 15-23.

A. Eerst werd de Apostel PETRUS herfteld in zijne bediening, en in den hem opgedragen last, om JESUS lammeren en fchapen te weiden, vs. 15-17.

B. De Heiland voegde 'er eene Voorzegging by, waerin Hy het lot van PETRUS ingewikkeld, maer klaer genoeg voorfpelde, vs. 18-23.

a. De Voorzegging zelve vinden wy 18, 19[a].

a. Zy werd onder duistere en verbloem-

bloemde uitdrukkingen voorgesteld, vs. 18.

b. Dan de Euangelist voegt 'er eene nadere verklaring by, vs. 19ª.

β. De Heiland gav PETRUS bevel, om Hem te volgen, vs. 19ᵇ-23.

a. Het bevel zelve vinden wy vs. 19ᵇ.

b. Hierop volgde een gesprek over JOANNES, den schrijver van dit Euangelie, vs. 20-23.

𝔞. Dit gesprek wordt voorgesteld, vs. 20-22, en

𝔟. Daeruit is een aenmerkelyk misverstand voortgesproten, vs. 23.

ב. Na dit alles volgt het slot van JOANNES Euangelie, het welk 'er, onzes erachtens, door QUADRATUS, en andere opzieneren der Ephesische Gemeente, is bygevoegd, vs. 24, 25.

Uitlegkundige Schriyten.

In onze tael kan men, over het Euangelie van JOANNES, de volgende Schrijveren raedplegen.

F. A. LAMPE, *over het Euangelie van* JOANNES III Deelen. in 4°.

H. SIBERSMA, *over het Euangelie van* JOANNES in 4°.

C. HARTZOEKER, *over het Euangelie van* JOANNES IV Deelen. in 4°.

H. BRUYNING, *over het Euangelie van* JOANNES in 4°.

J. L. MOSHEIM, *Verklaring over het Euangelie van* JOANNES in 4°.

J. VAN NUYS KLINKENBERG.

Amsterdam den 24ste
Juny 1790.

HET

HET HEILIG

EUANGELIUM,

NAER DE BESCHRIJVING

VAN

JOANNES.

HET HEILIG EUANGELIUM, NAER DE BESCHRIJVING VAN JOANNES.

HET I. KAPITTEL.

HEt Euangelie van JOANNES bestaet uit drie Hoofddelen.

I. De Inleiding, Kap. I: 1-18.

II. Een uitvoerig verhael van 's Heilands leven, leer en daden, Kap. I: 19— XX: 31, en

III. Het aenhangsel, Kap. XXI.

I. *Kap. I: 1-18. vinden wy de* INLEIDING *tot dit Euangelie, waerin de hoge waerdigheid van* CHRISTUS *Persoon, tegen de dwaelgeesten van dien tijd, beschreven wordt.*

De andere Euangelisten maken eenen aenvang met de menschwording van den Verlosser, maer JOANNES klimt hoger op, en begint zijn Euangelie met te leren, dat JESUS voor zijne menschwording, ja van alle eeuwigheid bestaen hebbe, en dat Hy waerachtig God zy, éénswezens met den Vader.

Tot nader verstand van deze Inleiding, en de ongewone

uitdrukkingen, welke in dezelve voorkomen, hebben wy vooraf het een en ander op te merken.

Het oogmerk van JOANNES, vooral in deze Voorreden, was voornamelyk om zich te verzetten tegen zekere verdervelyke dwalingen, welke in zijnen tijd veel veld begonden te winnen. Wy bedoelen de Gnostieken, die eene menigte van uitvloeifelen uit de Godheid verdichtten, en onder dezelve die hoedanigheden verdeelden, welke Gods gezegenden Zoon, in eenen gezonden zin, alleen toekomen. Over dit ftuk hebben wy, in onze INLEIDING tot dit Euangelie, met opzet gehandeld. — Tegen deze dwalingen verzet zich nu JOANNES; niet dat hy dezelve uitvoerig wederlegge, maer hy geevt alleenlyk eenige tegenftellingen op. Dit was ook genoeg, ter onderrichting en overtuiging van de Christenen, die onzen JOANNES eerbiedigden als eenen Apostel, die, door den Geest der onfeilbaerheid, in alle waerheid geleid werd.

Nu zal men aenftonds begrijpen, waer het van daen kome, dat JOANNES zich, in deze INLEIDING, van zulke zonderlinge en by ons ongewone uitdrukkingen bediend hebbe, als het *Woord*, *Licht*, *Leven*, *Eeniggebooren*, *Volheid*, en dergelyke. — Deze fpreekwijzen waren by de Gnostieken zeer gewoon, en zy gebruikten dezelve als kunstwoorden, om daerdoor hunne dwalingen uit te drukken. Nu kon JOANNES gene betere tegenftellingen maken, tegen de dwalingen der Gnostieken, dan door hunne eigene kunstwoorden te gebruiken, en door te leren dat alles, wat zy omtrent de verdichte uitvloeifelen der Godheid beweerden, in eenen gezonden zin op JESUS, aengemerkt als Gods eenigen en zelvswezigen zoon, toepasfelyk zy.

Deze kunstwoorden zijn de volgende:

1. Het WOORD. Over deze Uitdrukking hebben wy, in onze INLEIDING, uitvoerig gehandeld. — De Gnostieken verftonden door het WOORD, ΛΟΓΟΣ, het eerfte en voornaemfte uitvloeifel uit de Godheid, het welk in orde en rang onmiddelyk volgde op den eeuwigen God. Nu is CHRISTUS, naer zijne Godlyke natuur, de eerfte

in orde en rang, onmiddelyk naest God den Vader. JOANNES nam daerom dit kunstwoord over, wanneer hy sprak van Gods zoon, en hy leerde dat het WOORD, het welk hy bedoelde, geen uitvloeisel ware uit de Godheid, maer de eeuwige zoon van God, éénswezens met den Vader, en de Almagtige Schepper aller dingen, vs. 1-3. Hier door verzette hy zich te gelijk tegen eene andere dwaling der Gnostieken, dat namelyk de Schepper der waereld, welken zy DEMEOURGUS noemden, een wezen ware, van den Hoogsten God ten eenemael onderscheiden.

2. De Gnostieken spraken ook van *Licht*, *Leven*, en *Eeniggeborenen.* — Zy verstonden 'er door zekere Æones, welke uit de Godheid waren voortgevloeid, en deze onderscheidene namen droegen, naer hunne verschillende werkingen en betrekking. — Maer JOANNES verwerpt deze uitvloeiselen, en leert dat God maer éénen eeuwigen en zelfswezigen Zoon hebbe, die de menschelyke natuur heeft aengenomen, en daerom zeer gepast de *eeniggeboren van den Vader* genaemd worde vs. 14. JOANNES voegt 'er by, dat alles, wat de Gnostieken van die wezens, welke zy *Licht* en *Leven* noemden, gewoon waren te verdichten, in eenen gezonden zin, op JESUS CHRISTUS, Gods eeniggeborenen zoon, toepasselyk ware vs. 4, 5, 7, 8, 9, 10.

3. De Allerhoogste God was, volgens de ongerijmde begrippen der Gnostieken, geheel onkenbaer, en in eenen eeuwigen nacht verborgen. Hy leevde onbezorgd, zonder zich met de waereld te bemoeien. Zy stelden de woning van den Allerhoogsten God in den verst afgelegenen hemel, en noemden deze woonplaets Πληρωμα, de *Volheid.* Aldaer hadden ook de eerste en voornaemste Æones hunne verblijvplaets. — Nu was CHRISTUS, volgens de Gnostieken, ook een uitvloeisel uit de Godheid, maer van lageren rang, zodat Hy uit dat Πληρωμα, de *Volheid*, was uitgesloten. Tegen deze dwaling leerde JOANNES, dat CHRISTUS, Gods eeuwige en eenige Zoon, van den beginne by God geweest ware vs. 1, 2.

Van dat woord Πληρωμα, *Volheid*, bedient zich JOANNES vs. 16, lerende dat het zogenaemde Πληρωμα der Gnostieken een louter verdichtsel ware, maer dat men den Heer JESUS in nadruk een Πληρωμα, eene volheid, mogt toeschrijven, wanneer men daerdoor verstond den rijkdom zijner algenoegzaemheid, en den overvloed van zijne genadegaven en weldaden.

Wijders moeten wy 'er nog byvoegen, dat JOANNES *de Doper*, volgens de leer van onzen Apostel, het *Licht* zelve niet geweest zy vs. 6-8. Wy mogen 'er uit besluiten, dat zommige der Gnostieken al te hoge gedachten hadden van JOANNES *den Doper*, en verdicht hebben, dat één van de Æones zich met JOANNES *den Doper* vereenigd had. — Dit wanbegrip schijnt aenleiding gegeven te hebben tot den aenhang der St. Jans Christenen, anders Sabeërs genaemd, die JOANNES *den Doper* als hunnen Propheet eerbiedigen, en nog in Persien en Arabien gevonden worden. — Tegen deze al te hoge gedachten, omtrent den persoon van JOANNES *den Doper*, leerde onze Apostel, dat JOANNES het *Licht* zelvs niet geweest zy, dat het gene de Gnostieken van het *Licht* verdichtten, aen CHRISTUS in eenen gezonden zin moest toegeschreven worden, en dat JOANNES alleen een dienaer geweest ware, gezonden om getuigenis te geven van CHRISTUS, die in de waereld gekomen was, om het menschdom te verlichten vs. 9.

Voorts herinnere men zich het gene wy, in onze INLEIDING, breder hebben aengeteekend. Het overige, het welk tot nader verstand van zaken nodig is, zullen wy in onze Uitbreiding inlasschen.

Wy onderscheiden, in de Inleiding van dit Euangelie, de volgende byzonderheden.

א. *Eerst leert de Euangelist, dat* JESUS CHRISTUS *waerachtig God zy, éénswezens met den eeuwigen Vader, en de Almachtige Schepper aller dingen, vs.* 1-5.

ב. *Daerna wederspreekt hy het wanbegrip van zommigen, die zich van* JOANNES den Doper *al te verhevene gedachten maekten, vs.* 6-8.

ג. *Wijders leerde hy, dat het gene de Gnostieken leerden, van dat uitvloeisel, het welk zy het* Licht *noemden, in eenen gezonden zin, waerachtig ware van* JESUS CHRISTUS, *Gods eenigen Zoon, vs.* 9-13.

ד. *Verder verzekert hy, dat Gods eeuwige Zoon eene waerachtige menschelyke natuur hebbe aengenomen, vs.* 14.

ה. *Vervolgens vermeldt hy het verheven getuigenis, het welk* JOANNES de Doper *van* JESUS CHRISTUS *gegeven heeft, vs.* 15.

ו. *Eindelyk spreekt hy van het hemelsch onderwijs, het welk hy en zijne Medeapostelen van* JESUS CHRISTUS *ontvangen hadden, vs.* 16-18.

1. Gods zoon, JESUS CHRISTUS, de Verlosser van zondaren, is eeuwig en waerachtig God. (*a*) In den beginne der waereld, by de eerste wording aller dingen, was reeds het Woort, de Zoon van God, die in den tijd de menschelyke natuur heeft aengenomen, vergel. vs. 14. Derhalven is Hy geen schepsel: want Hy bestond voor dat 'er iets geschapen werd. Hy bestaet van alle eeuwigheid; ende het Woort was (*b*) by Godt. De Zoon is een onderscheiden Persoon van den Vader, maer Hy is even eeuwig als de Vader, en 'er is nooit een tijd geweest, wanneer God was, en het Woord niet. De Gnostieken verdichtten een Woord, het welk uit de Volheid, in welke God wonen zou, is uitgesloten; maer het Woord, het welk Gods eigen en eeuwige Zoon is, was altoos by

(*a*) Spr. 8: 22. 1 Joh. 1: 1. (*b*) 1 Joh. 1: 2.

God, genietende eene onuitsprekelyke heerlykheid by Gods eer de waereld was, vergel. Kap. XVII; ende het Woort was zelvs Godt in den sterksten nadruk, als zijnde de Schepper van alle eindige wezens, vergel. vs. 3.

2. (c) Dit Woord was dan in den beginne, by de eerste wording der eindige wezens, reeds by Godt, trouwens, uit hoofde van het deelgenootschap aen dezelvde Godlyke natuur, is de Zoon van denzelvden rang, en van dezelvde waerdigheid als de Vader. Hy is derhalven geen uitvloeisel der Godheid, van eenen lageren rang, het welk uit de geruste verblijvplaets van den Allerhoogsten God zou uitgesloten zijn.

3. (d) Alle eindige dingen, welke by de Schepping het bestaen verkregen hebben, zijn door het selve Woord gemaeckt, en uit niets voortgebracht; ende sonder het selve en is geen dingh, zichtbaer of onzichtbaer, zienlyk of onzienlyk, redelyk of redeloos, gemaeckt, en tot het bestaen gebracht; dat gemaeckt is. Er is geen eenig schepsel, hoe ook genaemd, tot het bestaen gekomen, het welk niet door Gods Zoon is voortgebracht.

De Euangelist schijnt zich hier, in den eersten opslag, van eene nutteloze herhaling te bedienen; toen hy gezegd had, *alle dingen zijn door het zelve gemaekt*, mag men denken, behoevde hy 'er niet by te voegen, en dit sprak van zelvs, dat *zonder het zelve geen ding gemaekt is, dat gemaakt is.* — Maer door die herhaling en uitbreiding wilde de Euangelist alle uitzondering afsnijden, en deze aengelegene waerheid des te dieper in den geest van zijne lezeren inprenten. Voeg 'er by, dat de Hebreeuwen gewoon zijn, zich van dergelyke herhalingen, nadrukshalven, te bedienen; vergel. Jes. XXXIX: 4, *alles wat in mijn huis is, hebben zy gezien, en daer is niets in mijn huis, het welk ik Hun niet getoond heb.* Zo ook Jer. XLII: 4.

De Gnostieken onderscheidden den Schepper der waereld,

(c) Joh. 17: 5. (d) Genes. 1: 3. Ps. 33: 6. Eph. 3: 9. Col. 1, 16. Hebr. 1. 2.

reld van God. Een zeker uitvloeisel of Æon, van eenen lageren rang, zou de waereld voortgebracht hebben, en vermits 'er veel zedelyk en natuurlyk kwaed in de waereld is, beschouwden zy den Schepper als een boosaertig wezen. — Maer JOANNES leert, dat het WOORD, Gods eeuwige Zoon, die denzelvden rang en dezelvde waerdigheid met den Vader bezit, de almachtige Schepper zy van het gansch Geheelal, en dat 'er, buiten de Allerhoogste en oneindige Godheid, geen wezen zy, hoe ook genaemd, het welk niet door het WOORD, door den Zoon van God, die vleesch geworden is, vergel. vs. 14. tot het bestaen gebracht is.

4. De Gnostieken spreken van veelvuldige Æones, vooral van het *Leven* en het *Licht*. Dat uitvloeisel uit de Godheid, het welk zy het *Leven* noemen, zou aen de dode waereld het leven gegeven hebben, en een ander, het welk zy het *Licht* noemen, zou de oorzaek zijn, niet alleen van het stoffelyk licht, maer ook van het verstand, met het welk de menschen begiftigd zijn. De DEMIOURGOS, of Schepper der waereld, zou slechts aen de stof, waeruit het Geheelal bestaet, de gedaente en richting gegeven hebben, zodat alles dood en duister ware, tot dat een ander Æon aen zommige lichamen het leven mededeelde, en nog een ander, met het stoffelyk licht, de verstandige zielen der menschen voortbracht. Deze verdichtselen zijn ongerymd; maer het gene zy van het zogenaemde *Leven* en *Licht* beweren, is waerachtig van het WOORD, Gods eeuwigen Zoon. (*e*) In het zelve was het leven, of de bron van alle leven. Alle levendige wezens hebben het leven van het WOORD ontvangen, ende (*f*) het gemelde leven, die waerachtige bron des levens, was het licht der menschen. Aen Hem, die Gods eeuwige Zoon en de Almachtige Schepper is van het gansch Geheelal, hebben alle menschen hunnen redelyken geest, en hunne verstandige vermogens te danken.

(*e*) Joh. 5: 26. 1 Joh. 5: 11. (*f*) Joh. 8: 12. ende 9: 5. ende 12: 46.

5. (g) Ende het licht ſchijnt in de duyſterniſſe. Het Joodſche volk, het welk door vleeſchelyke vooroordeelen, en door de wanbegrippen van hunne Leeraers, zeer verblind was, woonde zo ver in de duisternis, verg. Jeſ. IX: 1. Maer Gods Zoon, in het vleesch verſchenen, verkeerde onder dat volk, om het zelve door zijn hemelsch onderwijs te verlichten. In zo ver *ſchijnt* of (liever in den voorledenen tijd) *ſcheen het* gemelde Licht onder het Joodſche volk, het welk *de duisternis* zelve was. Maer van dit hemelsch onderwijs hebben de Joden weinig gebruik gemaekt, ende de duyſterniſſe en heeft het ſelve niet begrepen of aengenomen. De verblinde Joden waren hardnekkig genoeg, om het hemelsch onderwijs van Gods Zoon ſmadelyk te verwerpen, en hunne oogen voor dat licht toe te ſluiten.

6. JESUS CHRISTUS, welken wy eerbiedigen als Gods eenigen Zoon, en den Schepper van het gansch Geheelal, is zo ver boven Joannes den Doper verheven, als de Heer meerder is dan zijn dienaer. (h) Daer was een zeker bloot menſche van Godt, als zijn dienaer, tot het Joodſche volk geſonden, om het zelve tegen de komst van den Verlosſer voor te bereiden, wiens name was Joannes.

7. Deſe quam als een Propheet, tot een getuygeniſſe, om onder het Joodſche volk, van Hem, die het waerachtig licht is, te getuygen, op dat ſy alle, die dezen Joannes hoorden, door hem gelooven ſouden, en bewogen worden, om Hem die het Licht is te eerbiedigen, en zijn onderwijs aen te nemen.

8. Zy dwalen derhalven geweldig, die Joannes te hoog verheffen. Hy en was het licht zelvs niet, maer hy [*was* flechts *geſonden*] op dat hy van het licht getuygen, en voor zynen Meester den weg bereiden ſoude.

9. (i) [*Dit*] Woord, deze eeuwige Zoon van God, wiens

(g) Joh. 3: 19. (h) Mal. 3: 1. Matth. 3: 1. Marc. 1: 2, 4. Luc. 3: 2. ende 7: 27. Joh. 1: 33. (i) Joh. 8: 12. ende 9: 5. ende 12: 46.

wiens dienaer Joannes geweest is, was het waerachtige licht, de bron van alle licht, 't welck verlicht een yegelick mensche komende in de werelt.

De laetste uitdrukking *komende in de waereld* kan men, volgens den aert van het oorspongelyke, betrekkelyk maken, of tot *eenen iegelyken mensch*, of tot *het waerachtig licht*. Op de eerste wijs zal het te kennen geven, dat het waerachtig licht alle menschen, wanneer zy geboren worden, verlichte; en volgens de laetste opvatting is de mening, dat Gods Zoon, wanneer Hy als mensch in de waereld kwam, eenen iegelyken mensch verlichtte.

Zekerlyk wordt het laetste bedoeld. Niet dat het waerachtig licht, in de waereld komende, elken mensch hoofd voor hoofd verlicht hebbe. Hy bestraelde alleen het Joodsche volk met zijn hemelsch onderwijs, en onder deze hebben nog de meesten zijne leer verworpen vs. 5. Maer zijn weldadig oogmerk strekte daertoe, en zijn onderwijs was daertoe ingericht, om alle menschen, die zijne prediking hoorden, door zijn onderwijs te verlichten, en de nevelen der vooroordeelen, door welke de Joden verduisterd waren, te verdrijven.

10. Hy was, wanneer Hy het vleesch had aengenomen, zichtbaer in de werelt, (*k*) ende de werelt is door hem gemaeckt. Hy die de almachtige Schepper der waereld is, kwam in de gestalte van eenen mensch in de waereld, om hare inwoneren, door zijn hemelsch onderwijs, te verlichten, ende de werelt en heeft hem niet gekent. De menschen die Hem gezien en gehoord hebben, waren hardnekkig genoeg, om Hem in zijne hoge waerdigheid niet te erkennen, en zijn onderwijs te versmaden.

11. Hy is gekomen tot het Joodsche volk, het welk by uitnemendheid het sijne was. De Gnostieken dwalen geweldig, wanneer zy de Joden beschouwen, als het byzonder volk van een zeker verdicht boosaertig wezen, het welk de waereld zou geschapen hebben, en door hen de

(*k*) Hebr. 1: 2. ende 11: 3.

Demiourgos genaemd wordt. CHRISTUS is de Schepper van alle dingen, en Hy had oudtijds de Joden onder zijne byzondere bescherming aengenomen, ende in zo ver was het Joodsche volk het zijne; maer de sijne en hebben hem niet aengenomen. De meesten der Joden hebben Hem, toen Hy zichtbaer in de waereld kwam, om hen te verlichten, smadelyk verworpen.

12. (*l*) Maer evenwel 'er waren eenige weinigen, die Hem in zijne hoge waerdigheid eerbiedigden, en zijn onderwijs gelovig aennamen. Deze hebben ook de gezegende vruchten van hunne geloovsgehoorzaemheid genoten: want soo vele hem aengenomen hebben, dien heeft hy macht en recht gegeven kinderen Godts te worden, [*namelick*] die in sijnen name gelooven. Zy, die het onderwijs van CHRISTUS aennamen, en Hem eerbiedigden voor den genen, die Hy waerlyk is, voor Gods Zoon, en den Verlosser van zondaren, hebben het onschatbaer voorrecht verkregen, dat zy Gods kinders zijn, en als zijne onderscheidene gunstgenoten behandeld worden.

13. Welcke niet uyt den bloede, noch uyt den wille des vleeschs, noch uyt den wille des mans, maer uyt Godt geboren zijn.

Deze uitdrukkingen, welke in den eersten opslag vry duister zijn, moeten verklaerd worden uit de voorrechten, op welke zich de Joden verhovaerdigden, en de Euangelist wil te kennen geven, dat *Gods kinderen* te zijn, volgens vs. 12, van onvergelyklyk meerder gewicht zy, dan alle de uitwendige voorrechten van het Joodsche volk. — Hy beschrijvt dezulken, die het onderwijs van CHRISTUS gelovig hadden aengenomen, als geestelyke kinders van God, *die uit God geboren zijn*, voorzover God hun, die dood waren door de misdaden en de zonden, Eph. II: 1, het beginsel van het geestelyk leven heeft medegedeeld. — Deze onderscheidt hy van Gods kinderen in eenen flauweren zin, die *uit den bloede*, *uit den wil des vleesches*, *uit den wil des mans* geboren waren. Te weten alle de Joden, voorzover

zy

(*l*) Jes. 56: 5. Rom. 8: 15. Gal. 3: 26. 2 Petr. 1: 4. 1 Joh. 3: 1.

zy het volk van Gods byzonder eigendom uitmaekten, waren oulings in eenen algemenen zin Gods kinderen. Dit voorrecht had zijnen grond in de lichamelyke geboorte uit ABRAHAM. Dan de Euangelist wil zijnen lezeren onder het oog brengen, dat het voorrecht der vleeschelyke geboorte uit ABRAHAM den Joden niet met al baten konde, wanneer zy CHRISTUS niet gelovig aennamen, en daerdoor betoonden, dat zy geestelyker wijs uit God geboren waren.

Uit den bloede geboren te zijn, zegt zo veel, als zijnen natuurlyken oorsprong uit ABRAHAM te hebben. Hierop beroemden zich de Joden, en verbeeldden zich, dat alle de natuurlyke kinders van ABRAHAM ook kinders van God waren, verg. Kap. VIII: 39. Maer onze Euangelist sprak van een geheel ander kindschap, het welk gegrond was in eene geestelyke *geboorte uit God* zelven.

Alle de nakomelingen van ABRAHAM waren *uit het bloed* van dien Aertsvader geboren, maer zy waren van twee onscheidene zoorten. Zommige waren *uit den wil des vleesches*, en andere *uit den wil des mans geboren.* — ISMAEL en zijne nakomelingen waren uit *het bloed van* ABRAHAM geboren, *naer den wil des vleesches.* Immers dat ABRAHAM, by de dienstmaegd HAGAR, zijnen zoon ISMAEL gewon, heeft men aen den vleeschelyken raed van SARA, en het opvolgen van dien vleeschelyken raed door ABRAHAM, toe te schrijven. — Maer ISAAC en zijne nazaten waren *uit het bloed* van ABRAHAM, naer *den wil des mans* geboren. Het oorspronggelyk woord door *man* vertaeld, zegt hier eenen echten man, even als Kap. IV: 16, 17, 18. Eph. V: 22, 28. Nu was ISAAC naer den wil van ABRAHAM, als den echten man, uit SARA geboren.

De Euangelist wil derhalven met één woord dit te kennen geven, dat de natuurlyke geboorte *uit het bloed* van ABRAHAM den Joden genen grond gav, om op de Goddelyke gunst, en de toekomende gelukzaligheid te hopen, te minder omdat zy de natuurlyke geboorte uit ABRAHAM gemeen hadden met de nakomelingen van ISMAEL, alleen met dit onderscheid, dat zy waren voortgekomen uit ISAAC, die

uit den wille des mans, daer ISMAEL *uit den wille des vleesches* geboren was.

14. (*m*) Ende het Woort, van het welk ik zulke verhevene zaken getuigd heb; die aenbiddelyke Persoon, die van eeuwigheid bestaen heeft, en by God geweest is, bezittende eene onnadenkelyke heerlykheid, en door welken het gansch Geheelal geschapen is; die aenbiddelyke Persoon is vleesch geworden, Hy heeft de menschelyke natuur met alle hare zwakheden aengenomen, ende Hy heeft eenen geruimen tijd onder ons gewoont, en in de menschelyke natuur als in eenen tabernakel gehuisvest, (ende (*n*) wy, ik en mijne Medeapostelen, hebben eenigen tijd sijne heerlickheyt aenschouwt, eene heerlickheyt als des eenighgeboren van den Vader,) (*o*) vol van genade ende waerheyt.

Het WOORD *is vleesch geworden.* — Het *vleesch* beteekent hier niet eenvouwig de menschelyke natuur, maer het wijst ons tevens naer de zwakheid der menschelyke natuur, en de veelvuldige ongemakken, aen welke de menschen onderworpen zijn. *God dacht*, dat de kinderen Israëls *vleesch waren*, dat is zwakke menschen, aen veelerlei onheilen blootgesteld, Ps. LXXVIII: 39. — JOANNES zegt niet, *het Woord is mensch*, maer is *vleesch* geworden, om daerdoor te kennen te geven, dat Gods Zoon eene zwakke menschelyke natuur, met alle hare ongemakken, hebbe aengenomen. Trouwens, naer zijne menschelyke natuur, werd de Verlosser als een teder kind geboren, en Hy was onderworpen aen alle de zwakheden en ongemakken der zwakke kindsheid.

Het WOORD, het welk vleesch geworden is, *heeft onder ons gewoond.* — Deze uitdrukking zegt vry wat meer, dan dat Hy eenigen tijd onder de menschen verkeerd hebbe. Het woord *wonen* beteekent eigenlyk *tabernakelen.* De toespeling is op den Tabernakel, in welken God oudtijds woonde, en op eene byzondere wijs tegenwoordig was. Even

(*m*) Jes. 7: 14. Matth. 1: 16. Luc. 1: 31. ende 2: 7. (*n*) Matth. 17: 2. 2 Petr. 1: 17. (*o*) Col. 1: 19. ende 2: 9.

Even zo heeft ook Gods Zoon onder ons *getabernakeld*, en eenen geruimen tijd hier op aerde, in onze menschelyke natuur, als in eenen tabernakel gehuisvest.

By wijs van tusschenreden, wordt 'er bygevoegd: *wy hebben zijne heerlykheid aenschouwd, eene heerlykheid als des eeniggeborenen van den Vader.*

Wy hebben zijne heerlykheid aenschouwd? — Er is geen twijffel aen, of JOANNES heeft hier het oog op die heerlykheid, in welke de gezegende JESUS zich op den berg Thabor vertoonde, toen Hy met eenen allerglansrijksten luister, en met eene hemelsche Majesteit vercierd was, Matth. XVII: 1-5. By die gelegenheid werd Hy, door eene stem uit den hemel, verklaerd voor den zelvsweezigen Zoon van den eeuwigen Vader. — Het woord *aenschouwen* zegt niet eenvouwig zien, maer met de grootste nauwkeurigheid beschouwen. *Wy*, zegt JOANNES, dat is, „ ik, „ en mijne Medeäpostelen, PETRUS en JACOBUS, *hebben de* „ *heerlykheid* van dezen aenbiddelyken Persoon van naby „ en zeer nauwkeurig beschouwd, toen Hy zich op den „ berg vertoonde, in den luister van zijne Godlyke Maje„ steit. Anderen zagen Hem als eenen gewonen mensch, „ behalven dat Hy, in veelvuldige wonderen, de kenne„ lykste blijken gav van zijne eeuwige kracht en Godlyk„ heid, maer wy hebben Hem van naby beschouwd, in „ den luister van zijne Godlyke heerlykheid, toen God Hem „ voor zijne gelievden Zoon verklaerde." De Apostel PETRUS „ drukt het uit, op deze wijs: *wy zijn aenschouwers geweest van zijne Majesteit, want Hy heeft van God zijnen Vader heerlykheid ontvangen, als zodanig eene stem van de hoogwaerdige heerlykheid tot Hem gebracht werd, Deze is mijn gelievde Zoon, in den welken ik mijn welbehagen heb*, 2 Petr. I: 16, 17.

Dit was *eene heerlykheid, als des Eeniggeborenen van den Vader.* — Het woordje *als* beteekent hier niet eene gelykheid, maer de wezenlykheid en waerheid der zake zelve. In dezen zin gebruiken het de LXX Neh. VII: 2; zo komt het dikwyls voor in het Nieuwe Testament. *Zy allen houden* JOANNES *voor* of *als eenen Propheet*, dat is, zy allen houden JOANNES voor eenen man, die waerlyk een Propheet is,

Matth. XXI: 26. 46. *Alze houde ons een iegelyk mensch, als dienaers van* CHRISTUS, dat is, een iegelyk houde ons voor de zodanigen, die in de daed en waerheid dienaers van CHRISTUS zijn, 1 Cor. IV: 1. — JOANNES had, met PETRUS en JACOBUS, de heerlykheid van CHRISTUS gezien, welke in de daed de heerlykheid was *des Eeniggeborenen van den Vader*, dat is, die van den Vader gezonden is, verg. Kap.I: 6. VI: 46. VII: 29. — JOANNES heeft byzondere redenen, om hier niet van het Woord, of van den Zoon des Vaders, maer van den EENIGGEBORENEN te fpreken. Hy verzette zich daerdoor tegen de dwaling van CERINTHUS. Gemeenlyk noemden de Gnosticken den voornaemften en eerften der Aones, die in waerdigheid de naeste was aen den Allerhoogften God, het WOORD. Maer CERINTHUS fpreekt van den EENIGGEBORENEN, en bedoelde daerdoor den opperften van alle de Æonen, en het WOORD zou, als een minder wezen, eerst van den EENIGGEBORENEN ontftaen zijn. De Euangelist bedient zich hier van deze benaming, om de gemelde dwaling van CERINTHUS te verwerpen, en te kennen te geven, dat CHRISTUS, blijkens zijne heerlykheid op den berg vertoond, door eene eeuwige geboorte, zijn perfoneel beftaen onmiddelyk van den Vader ontvangen had, en daerom dezelvde oneindige waerdigheid bezit, als zijn eeuwige Vader zelvs,

De woorden, *vol van genade en waerheid*, welke op deze tusfchenreden volgen, behoren tot de vorige uitdrukking, *Hy heeft onder ons gewoond.* — De Euangelist verzet zich weder tegen de Gnosticken, die twee Æones vercierden, welke zy *Genade* en *Waerheid* noemden, en hy wil te kennen geven, dat de hoedanigheden van die verdichte Æones, de zogenaemde *Genade* en *Waerheid*, by den Verlosfer, in zijn verkeer hier op aerde, hebben plaets gehad. Hy *heeft onder ons gewoond, vol van genade en waerheid*, voorzover Hy zijne leer, welke in nadruk de *Waerheid* behelsde, met eene minzame vriendelykheid onder de menfchen, heeft voorgefteld. Het woord *genade* wordt meermalen voor minzaemheid genomen. Zo leest men by LUCAS, van *aengename woorden*; eigenlyk ftaet 'er woorden der genade, Luc. IV: 22.

15.

15. (p) Joannes de Doper, de dienstknecht en Voorlooper van den Verlosser, heeft van Hem, van zijne Godheid, en van zijn eeuwig bestaen, vóór dat Hy mensch werd, een zeer verheven getuigenis gegeven. Hy getuygt, of (liever in den voorleden tijd) hy gav van hem getuigenis, ende heeft openlyk en by herhaling onder de Joden geroepen, seggende: Dese verheven Persoon was 't van welcken ick meer dan eens seyde, die na my openlyk als Leeraer te voorschijn komt, is voor my geworden; Hy heeft vóór my bestaen: want, hoewel hy als mensch jonger is dan ik ben, was Hy evenwel naer zijne eeuwige Godheid eer dan ick.

16. Ende ook ik, die dit Euangelie schrijv, en mijne Medeäpostelen, wy weten by ondervinding, dat Gods Zoon, in het vleesch geopenbaerd, onder ons gewoond hebbe, vol van genade en waerheid, vergel. vs. 14. Trouwens, (q) uyt sijne volheyt hebben wy alle ontfangen, oock genade voor genade.

JOANNES gebruikt hier het woord *Volheid*, Πληρωμα, het welk zeer gewoon was onder de Gnostieken, wanneer zy spraken van die verhevene verblijvplaets, alwaer de Allerhoogste God, in eene zorglose gerustheid, verkeeren zou, om zijnen lezeren onder het oog te brengen, dat CHRISTUS eene *Volheid* bezitte van eenen gansch anderen aert. Hy bedoelt dien overvloed van Algenoegzaemheid, welke CHRISTUS bezit als God en als Middelaer, waeruit alle zegeningen en weldaden, als uit eene onuitputbare bronwel, voortvloeien.

Uit zijne Volheid, zegt de Apostel, *hebben wy alle ontvangen, ook genade voor genade* — *Wy alle*; uit vergelyking van vs. 14, schijnen wy te mogen besluiten, dat de Euangelist voornamelyk het oog hebbe op zich zelven en zijne Medeäpostelen, offchoon 'er alle ware Christenen eenigermate kunnen ingesloten worden. — *Genade voor genade* vertalen sommigen *genade, in de plaets van vorige genade;* dan verstaen

(p) Matth. 3: 11. Marc. 1: 7. Luc. 3: 16. Joh. 1: 26, 30.
(q) Col. 2. 10.

zy door de *vorige genade* de wet van Mose, en door de *genade*, welke in de plaets van die vorige genade gegeven is, het Euangelie. Volgens dit begrip zou de zin deze wezen. „ God heeft door MOSE de Wet aen Israël gege-
„ ven; dit was eene grote genade, maer aen CHRISTUS
„ hebben wy het te danken, dat wy, in de plaets van die
„ vorige genade, eene grotere genade ontvangen hebben,
„ namelyk het Euangelie." De Wetgeving van Israël was zekerlyk eene genade, een voorrecht, met het welk zy begunstigd werden boven alle andere volken, Deut. IV: 7, 8. Ps. CXLVII: 20. Wy erkennen ook, dat het voorzetsel *αντι*, *voor*, gemeenlyk *in de plaets* beteekene. Maer evenwel de gehele uitdrukking *genade voor genade* schijnt voor het naeste aen te duiden, eene overmaet van genade, de éène genadeweldaed op de andere. Zo spreken ook uitheemsche Schrijvers van gunst op gunst, smert op smert, met dat zelvde voortzetsel, dat is, eene overvloedige gunst, eene grote maet van smerten. Nu ontvangen zekerlyk alle de gelovigen, uit die volheid van algenoegzaemheid, welke CHRISTUS als God en als Middelaer bezit, eene overvloedige maet van genade, de éène genadeweldaed op de andere.

Ondertusschen geven wy in bedenking, of JOANNES hier niet het oog zou hebben op iets, het welk meer byzonder tot hem zelven en zijne Medeäpostelen betrekkelyk was? zou hy ook die overvloedige maet van buitengewone gaven bedoelen, welke de Apostelen op den Pinxterdag ontvangen hebben? Althans deze opvatting strookt ongemeen wel met den nadruk der bewoordingen. — JOANNES neemt het woord VOLHEID, of *Πληρωμα*, over van de Gnostieken. Zy verstonden 'er de zalige verblijvplaets van den Allerhoogsten God door, waeruit zy meenden, dat die Æon, welken zy het WOORD noemden, was uitgesloten. Uit deze VOLHEID daelde, naer hunne mening, geen de minste zegen op de menschen neder; de Allerhoogste God, die een zorgloos en gerust leven leidde, bekommerde zich over de waereld in het geheel niet: zou nu ook JOANNES deze dwaling hebben willen verwerpen, en dit zeggen: „ Het
„ WOORD,

„ WOORD, het welk vleesch geworden is, en eenigen tijd onder „ de menschen verkeerd heeft, is nu verhoogd in den zali„ gen hemel, die in eenen goeden zin het Πληρωμα, de „ *Volheid* kan genaemd worden; en dat Hy in die *Volheid* „ werkelyk zijn zalig verblijv genomen hebbe, nadat Hy „ de aerde verlaten had, weten wy Apostelen by ondervin„ ding: want *wy hebben uit die Volheid ontvangen genade* „ *voor genade*, eene zeer overvloedige maet van genadega„ ven, wanneer de gaven van den Heiligen Geest, op „ den Pinxterdag, over ons rijkelyk zijn uitgestort."

Wy geven deze gissing aan de overweging van kundigen over. — Althans deze opvatting strookt zeer wel met het volgende vs. 17, alwaer dan de Euangelist zal te kennen geven, dat 'er zulk eene overvloedige bedeeling van 's Geestes gaven, onder de huishouding der wet, gene plaets gehad hebbe.

17. Wy hebben oneindig meerder verplichting aen CHRISTUS, dan de Joden aen Mose hadden. (*r*) Want de wet is door Mosem aen Israël gegeven; dit was eene genade en een voorrecht, maer de genade ende de waerheyt, de waerachtige genade, die gaven, welke in waerheid en in nadruk genade mogen genaemd worden, is door Jesum Christum geworden. Door dien gezegenden Persoon, zijn de genadegaven in den ruimsten overvloed uitgedeeld.

18. Ook zijn wy Apostelen aen het hemelsch onderwijs van dien Godlyken Leeraer ongemeen veel verschuldigd. (*s*) Niemant der stervelingen en heeft oyt Godt gesien, die ook niet kan gezien worden, en een ontoegangbaer licht bewoont, 1 Tim. VI: 16. Zelvs Mose, die grote man, kon zijne begeerte niet erlangen, om God te zien, Exod. XXXIII: 18-23; maer de aenbiddelyke JESUS, de eenighgeboren Sone, (*t*) die in den schoot des Vaders is, voor zo ver Hy van den Vader tederlyk bemind wordt, en den allergemeenzaemsten ommegang met den

(*r*) Exod. 20: 1, &c. (*s*) Exod. 33: 20. Deut. 4: 12. Joh. 6: 46. 1 Tim. 6: 16. 1 Joh. 4: 12. (*t*) Matth. 11: 27.

Vader heeft; die gezegende JESUS heeft [*hem ons*] verklaert. Hy heeft ons Apostelen, zo door zijn mondelyk onderwijs, als na zijn vertrek uit de waereld, door den Geest der onfeilbaerheid, God zijnen Vader leren kennen, opdat wy weten zouden, wat wy voor ons zelven te geloven hebben, en wat wy den menschen door onze prediking moeten voorstellen.

II. *Na deze Inleiding volgt een uitvoerig verhael van 's Heilands leven, leer en daden, Kap. I: 19— XX: 31.*

ℵ. *Vooraf gaet een bericht van de merkwaerdige getuigenissen, welke* JOANNES de Doper *omtrent den Heiland gegeven heeft, vs.* 19-34.

A. *Het eerste getuigenis gav hy aen eenige afgezondenen van den Joodschen Raed, die hem verscheidene vragen voorstelden, vs.* 19-28.

19. Gelijk Joannes de Doper, als de Voorloper van den Heiland, gezonden was, om van Hem, die het waerachtig Licht is, onder de Joden te getuigen, vergel. vs. 7, 8, zo heeft hy ook zijnen last werkelyk ter uitvoer gebracht. Ende dit is (*v*) het zeer merkwaerdig getuygenisse Joannis, doe de Opperhoofden den Joden [*eenige*] Priesters ende Leviten affonden van Jerusalem, naer de Jordaen, alwaer hy bezig was met prediken en dopen, op dat sy hem regelrecht souden vragen: Wie zijt gy?

Door de *Joden* hebben wy hier zekerlyk te denken, aen de Opperhoofden van dat volk, de leden van den Groten Raed. Zy hadden gehoord, dat JOANNES aen de Jordaen predikte en doopte, en dat hy eenen zeer groten opgang maekte onder het volk, het welk hem voor eenen Propheet hield. Zy wisten dat de tijd gekomen was, dat de MESSIAS verschijnen moest, en daerom waren zy begerig om te weten, of de Doper zich ook voor den MESSIAS uitgav. Uit dit beginsel zonden zy *eenige Priesters en Leviten* naer

Be-

(*v*) Joh. 5: 33.

Bethabara, alwaer JOANNES predikte en doopte vs. 28, om hem uit hunnen naem ronduit aftevragen, *wie zijt gy?* — De afgezondenen behoorden tot den aenhang der Pharizeeuwen, die het volk in hunne vleeschelyke vooroordeelen stijfden, dat de MESSIAS, in al den luister van eenen aerdschen Koning, verschijnen zoude.

20. Ende, op de ondervraging, welke deze lieden deden, uit naem van den groten Raed, antwoordde Joannes rondborstig; (*x*) hy beleedt, zonder eenige achterhoudendheid, dat hy de MESSIAS niet ware, ende en loochende het niet, dat hy slechts een dienaer van dien verhevenen persoon ware; ende hy beleedt, Ick en ben de Christus, de beloovde MESSIAS niet.

21. Ende sy vraegden hem verder, Wat hebben wy dan van u te denken? Zijt gy Elias? ende hy seyde, Ick en ben [*die*] Elias, welken gy bedoelt, ook niet. Al verder aenhoudende, vraegden zy: Zijt gy (*y*) de Propheet? Ende hy antwoordde, Neen.

JOANNES *de Doper* was wel de zinbeeldige ELIAS, die komen moest, volgens Mal. IV: 5. Maer deze Godspraek verstonden de Joden niet. Zy dachten, dat ELIAS de Thisbiter uit den hemel zou nederdalen, en onder hen verschijnen. In dezen zin, vraegden de afgezondenen van het Sanhedrin: *zijt gy* ELIAS? De Doper beantwoordde daerom deze vraeg, met het hoogste recht, ontkennende.

Wijders vraegden zy, *zijt gy de Propheet?* — JOANNES was een zeer groot Propheet, Matth. XI: 9. Maer de Joden spraken van eenen bepaelden Propheet, die, naer hunne verbeelding, gelyktijdig met den MESSIAS verschijnen, maer van Hem onderscheiden wezen zoude, vergel. Kap. VII: 40, 41.

22. Sy seyden dan tot hem: Wie zijt gy dan? Zeg het ons, zonder omwegen, ronduit, op dat wy antwoorde geven mogen den genen, die ons op hoog gezach gesonden hebben: Wat segt gy van uselven? Waer voor geevt gy u uit?

(*x*) Joh. 3: 28. Hand. 13: 25. (*y*) Deut. 18: 18.

23. Hy seyde: (z) Ick ben de stemme des roependen in de woestijne: Maeckt den wegh des Heeren recht, en ruimt alle beletselen, tegen de komst van den MESSIAS, uit den weg, gelijck Esaias de Propheet gesproken heeft, Kap. XL: 3. Ik ben de Voorloper van den MESSIAS, wiens Koningrijk naby gekomen is, gezonden om de harten der Joden daertoe voor te bereiden.
24. Ende de afgesondene waren uyt de Phariseen.
25. Ende sy vraegden hem ende spraken tot hem: Waerom doopt gy dan, so gy de Christus niet en zijt, noch Elias, noch (a) de Propheet? Wy zijn wel gewoon de Heidenen, wanneer zy tot onzen Godsdienst overkomen, te dopen. Maer dit is eene geheel nieuwe plechtigheid, dat gy geborene Joden doopt? op wat gezach voert gy deze nieuwigheid in? wie heeft u daertoe gevolmachtigd?
26. Joannes antwoordde haer, seggende, (b) Ick doope, het is waer, met water, om daerdoor mijne prediking te verzegelen, dat het Koningrijk van den MESSIAS zy naby gekomen, maer daerom ben ik de MESSIAS zelvs niet. Integendeel mijne prediking, en mijn doop, strekt daertoe, om de gemoederen der menschen, tot het Koningrijk van den MESSIAS, voor te bereiden; maer de MESSIAS is reeds werkelyk verschenen, zonder dat gylieden het hebt opgemerkt; hy staet reeds midden onder ulieden, dien gy als zulken verhevenen Persoon niet en kent:
27. Deselve is 't die na my komt, zo ten aenzien van den tijd zijner openbaring, als van de geboorte zijner menschelyke natuur, welcke evenwel voor my geworden is, en, naer zijne Godheid, van eeuwigheid bestaen heeft. Deze is een Persoon van eene onnadenkelyke waerdigheid, wien ick niet weerdigh en ben de allergeringste diensten te bewijzen, by voorbeeld, dat ick slechts sijnen schoenriem soude ontbinden.

28. Dese

(z) Jes. 40: 3. Matth. 3: 3. Marc. 1: 3. Luc. 3: 4. (a) Deuter. 18. 18. (b) Matth. 3: 11. Marc. 1: 7. Luc. 3: 16. Hand. 1: 5. ende 11: 16. ende 19: 4.

28. Dese dingen zijn geschiet in Bethabara, of by het veerhuis, over den Jordaen, daer Joannes was doopende.

B. *Het tweede getuigenis van* JOANNES de Doper, *omtrent den Heiland, vinden wy vs.* 29 - 34.

A. JOANNES *stelde niet alleen dit getuigenis voor, vs.* 29.

B. Maer verklaerde ook, hoe JESUS *hem als zodanig was bekend geworden, vs.* 30 - 34.

29. Des anderen daegs, nadat de Doper, op de ondervraging der afgezondenen van den Groten Raed, rondborstig geantwoord had, sagh Joannes Jesum tot hem komende, wanneer Hy wederkeerde uit die akelige woestijne, alwaer Hy veertig dagen van den Duivel verzocht was, ende by die gelegenheid seyde de Doper tot hen, die by hem waren, (*c*) Siet, met eene nauwkeurige en eerbiedige beschouwing, het Lam Godts, dat de sonde der werelt wechneemt.

Het woord *zien* zegt het oog te vestigen op zeker voorwerp, om het zelve, met alle mogelyke nauwkeurigheid, aendachtig te beschouwen, vergel. Marc. XIII: 2. XVI: 6. — *Ziet het lam Gods.* De zinprent is ontleend van de offerlammeren, welke in de plaets der schuldigen geofferd werden. De Heer JESUS is het *Lam van God*, voor zo ver Hy, door God zijnen Vader, verordend is tot Borg en Middelaer, om de zonden te verzoenen. — Het woord *wechnemen* zegt, in den stijl van het Nieuwe Testament, *dragen*, en het wordt gebruikt van eenen last, welken iemand op zich genomen heeft, om denzelven te torschen, Matth. IV: 6. XXVII: 32. Luc. IV: 11. Zo nemen het ook de LXX, Exod. XXV: 14, 17, 1 Kon. V: 15. Ps. XCI: 12. In dezen zin was JESUS het *Lam van God, het welk de zonde der waereld* droeg, voor zo ver Hy als Borg de zonden op zich genomen had, om voor dezelve te boeten. — De Doper spreekt van *zonde* in het enkelvouwige,

(*c*) Jes. 53: 5, 7. Joh. 1: 36.

om daerdoor de gehele menigte der overtredingen, als zijn de eene aeneenschakeling van zonde, aen te duiden.

30. Dese Godlyke Persoon is 't van welcken ick gelegt hebbe: Na my komt een man, die voor my geworden is; Hy zal na my in het openbaer verschijnen, hoe zeer Hy voor my, en zelvs van alle eeuwigheid bestaen hebbe: want hoewel hy als mensch na my geboren is, was Hy naer zijne eeuwige Godheid eer dan ick.

31. Ende ick zelvs en kende hem niet in zijn Persoon. Naer het vleesch is Hy één van mijne naeste bloedverwanten; maer, vermits wy op onderscheidene plaetsen opgevoed zijn, en gewoond hebben, had ik met Hem gene verkeering gehad, tot dat Hy my, door eene Openbaring, kenbaer wierd; maer op dat hy aen Israël, by zijne verschijning, als de MESSIAS soude geopenbaert, en als zodanig van het volk ontvangen worden, daerom ben ick gekomen doopende met het water, om daerdoor mijne prediking, dat het Koningrijk der hemelen naby gekomen zy, te verzegelen.

32. (d) Ende Joannes getuygde, seggende, Ick hebbe den Geest gesien nederdalen uyt den hemel, gelijck een duyve, ende bleef op hem, toen ik Hem in de Jordaen doopte, Matth. III: 17.

33. Ende ick en kende hem, tot kort voor dien tijd, niet in Persoon, maer God, die my gesonden heeft om te prediken, dat het Koningrijk der hemelen was naby gekomen, en ter verzegeling van die verklaring, te doopen met water, die hadde my in eene Openbaring gesegt, Op welcken gy sult den Geest sien nederdalen, ende op hem blijven, (e) dese is 't die met den Heyligen Geest doopt, deze is de MESSIAS, die de gaven van den Heiligen Geest in vollen overvloed zal uitstorten.

34. Ende ick hebbe, uit de verbazende verschijnselen, welke by zijnen Doop plaets hadden, gesien, ende daerom hebbe ik met volkomene overreding getuygt, dat dese de Sone Godts is.

C. Het

(d) Matth. 3: 16. Marc. 1: 10. Luc. 3: 21. (e) Matth. 3: 11.

C. Het derde getuigenis van JOANNES de Doper, *omtrent den Heiland, ontmoeten wy vs.* 35, 36.

35. Des anderen daegs gav de Doper wederom een aenmerkelyk getuigenis omtrent den Verlosser. Toen stont Joannes aen de Jordaen, alwaer hy gewoon was te prediken en te dopen, ende hy had twee uyt sijne discipelen by zich.

36. Ende siende, met een ingespannen oog, en eene eerbiedige nauwkeurigheid, op Jesum [*daer*] wandelende, seyde hy tot zijne beide Discipelen, die hem thans vergezelden, (*f*) Siet het Lam Godts, het welk, als Borg van zondaren, met de schuld der overtredingen beladen is.

Eén van deze Discipelen was ANDREAS vs. 41. De ander wordt niet genoemd. Gemeenlyk denkt men aen JOANNES den Apostel, den Schrijver van dit Euangelie, omdat hy meermalen gewoon is, zijnen naem te verzwijgen, wanneer hy van zich zelven spreekt. — Anderen denken liever aen PHILIPPUS, omdat het, uit het bevel van den Heiland aen dezen man, om Hem te volgen vs. 44, schijnt te blijken, dat PHILIPPUS den Heer JESUS reeds als den MESSIAS had leren kennen. Men voegt 'er by, dat de Euangelist, de drie eerste Personen opnoemende, die den Heiland voor den MESSIAS erkend hebben, spreke van PHILIPPUS, ANDREAS en PETRUS, zonder eenige melding te maken van zich zelven, en dat JOANNES eerst naderhand, aen de Zee van Galilea, geroepen zy, Matth. IV: 21.

(*f*) Exod. 12: 3. Jes. 53: 7. Joh. 1: 29. Hand. 8: 32.

2. *Wijders geevt de Euangelist bericht van de eerste Volgelingen, welke de Heiland geroepen heeft, vs.* 37-52.

A. *De eerste waren* ANDREAS *en een ongenoemde, vs.* 37-41.

B. *De derde was* SIMON PETRUS, *vs.* 42, 43.

C. *Daerop volgden* PHILIPPUS en NATHANAEL, *vs.* 44-52.

37. Ende die twee gemelde discipelen van Joannes hoorden hem [*dat*] merkwaerdig getuigenis, omtrent den Heiland, spreken, ende sy, daerdoor overtuigd zijnde, dat Hy de beloovde MESSIAS ware, volgden Jesum.

38. Ende Jesus hem omkeerende ende siende haer volgen, seyde tot haer,

39. Wat soeckt gy? wat beweegt u om my te volgen? Ende sy seyden tot hem, in de gewone landtael der Joden, Rabbi, ('t welck is te seggen, overgesett zijnde, Meester,) waer woont gy? Wy zijn begeerig om u een bezoek te geven, en met u in een nader gesprek te treden, het welk niet voegzaem op den openbaren weg geschieden kan.

40. Hy seyde tot haer, Komt, gaet aenstonds met my, ende siet, waer ik mijn verblijv houde. Sy quamen ende sagen waer hy woonde, ende bleven dien dagh by hem. Ende het was ontrent de tiende ure, toen zy in 's Heilands verblijvplaets kwamen.

Wy leren 'er uit, dat de Heiland, ter dezer tijd, in een zeker huis, in den omtrek van de Jordaen, alwaer JOANNES bezig was met prediken en dopen, zijn verblijv gehouden hebbe. — De gemelde Discipelen van JOANNES kwamen, in 's Heilands verblijvplaets, *omtrent de tiende uur*, dat is, volgens de tijdrekening der Joden, die de uuren telden van den opgang der ZONNE, omtrent vier uuren in den namiddag. Dan het begrip der genen is zeer aennemelyk, gelijk in het vervolg nader blijken zal, dat onze Euangelist de Romeinsche tijdrekening volge, en de uuren, even als wy, rekene van middernacht. Dan was het tien uur voor

den

den middag, zodat de Discipelen, die zekerlyk tegen den avond vertrokken zijn, overvloedigen tijd hadden, om met den Godlyken Leeraer uitvoerig te spreken.

41. Andreas de broeder Simonis Petri was één van de twee, die het van Joanne den Doper gehoort hadden, dat JESUS het Lam van God, en de beloovde MESSIAS ware, ende die hem daerom gevolgt waren.

42. Dese vondt eerst sijnen broeder Simon, ende seyde tot hem, Wy hebben gevonden den langbeloovden Messiam, dien de Propheten zo vele eeuwen beloovd hebben, 't welck is, in het Grieksch overgesett zijnde, de Christus, de Gezalvde by uitnemendheid.

43. Ende hy, Andreas namelyk, leydde hem, te weten zijnen broeder Petrus, tot Jesum. Ende Jesus hem sterk en ingespannen aensiende seyde, Gy zijt Simon, de sone Jona: gy sult (g) genaemt worden Cephas, 't welck in het Grieksch overgesett wort Petrus, dat is een rotssteen. Een naem, recht geschikt, om dezen Simon tot standvastigheid, in het volgen van den Heiland, en het bevorderen der belangen van zijn Koningrijk, aen te sporen.

44. Des anderen daegs, nadat Hy het gemelde gesprek met Petrus gehouden had, wilde en bepaelde zich Jesus, om van daer te vertrekken, en henen te gaen nae zijn Vaderland Galileen, om aldaer zijne openbare bediening te beginnen, ende vondt Philippum, ende seyde tot hem, Volgt my, als mijn bestendige leerling en metgezel.

45. Deze (h) Philippus nu was geboortig van Bethsaida, een vlek aen de Galilesche Zee, naderhand door Philippus den Viervorst tot eene Stad gemaekt, uyt de stadt Andreë ende Petri.

46. Philippus, met den Heiland naer Galilea voortreisende, vondt of ontmoette (i) Nathanaël ende

(g) Matth. 16: 18. (h) Joh. 12: 21. ( ) Joh. 21: 2.

feyde tot hem, Wy hebben [*dien*] langbeloovden MESSIAS gevonden, (*k*) van welcken Mofes in de wet gefchreven heeft, ende de Propheten, [*namelick*] Jefum den fone Jofephs, oorfprongelyk van Nazareth.

NATHANAËL fchijnt dezelvde man te zijn, die anders BARTHOLOMEUS genaemd wordt. Zijn eigen naem zal NATHANAËL geweest zijn, terwijl hy naer zijnen Vader BARTHOLOMEUS geheten wierd, als of men zeide de zoon van THOLOMEUS of THOLOMAI. Wy mogen uit vs. 51, befluiten, dat NATHANAËL een Apostel geweest zy, en Kap. XXI: 2. wordt hy uitdrukkelyk onder de Apostelen geteld. Nu fpreekt JOANNES nergens van BARTHOLOMEUS, en de drie andere Euangelisten maken wederom gene melding van NATHANAËL, waeruit wy befluiten mogen, dat NATHANAËL dezelvde Apostel zy, die anders BARTHOLOMEUS genaemd wordt. — NATHANAËL was een Galileer, oorfprongelyk van Cana, Kap. XXI: 2.

PHILIPPUS, fchoon hy JESUS voor den MESSIAS erkende, dwaelde evenwel in tweederlei opzicht; dat hy den Heiland hield voor *den zoon van* JOSEPH, en Nazareth voor zijne geboorteplaets aenzag.

47. Ende Nathanaël feyde tot hem, zegt gy, dat een man, van Nazareth afkomftig, de MESSIAS wezen zou? Kan uyt het verachte ftedeken Nazareth yet goets zijn, en een groot man voortkomen? Philippus feyde tot hem, Komt ende fiet Hem zelven van naby.

48. Jefus fagh Nathanaël, in gezelfchap van Philippus, tot hem komen, ende feyde tot Andreas en Petrus van hem, Siet waerlick een Ifraëlijt, in welcken geen bedrogh en is. In hem openbaerde zich eene beminnelyke oprechtheid, zonder list of bedrog.

49. Nathanaël, het getuigenis, het welk de Heiland van hem gegeven had, gehoord hebbende, feyde tot hem,

(*k*) Gen. 3: 15. ende 22: 18. ende 26: 4. ende 49: 10. Deut. 18: 18. 2 Sam. 7: 12. Jef. 4: 2. ende 7: 14. ende 9: 5. ende 40: 10, 11. ende 53: 1, &c. Jerem. 23: 5. ende 33: 14. Ezech. 34: 23. Dan. 9: 24. Zach. 6: 12. ende 9: 9.

hem, Van waer kent gy my, daer gy my te voren nooit gezien of gesproken hebt? Jesus antwoordde ende seyde tot hem, Eer u Philippus riep, daer gy onder den vijgeboom waert, sagh ick u, toen wist ik reeds, wat 'er in uw hart omging.

50. Nathanaël antwoordde ende seyde tot hem, Rabbi, gy zijt de Sone Godts, gy zijt de MESSIAS, de beloovde Koning Israëls. Dit bemerk ik uit uwe Alwetendheid.

51. Jesus antwoordde ende seyde tot hem, Om dat ick u gesegt hebbe, Ick sagh u, door mijne Alwetendheid, onder den vijgeboom, so gelooft gy, dat ik de MESSIAS ben. Wanneer gy my als mijn bestendige leerling volgt, sult gy nog veel grooter dingen sien dan dese, en in mijne wonderen nog duidelyker proeven opmerken van mijne eeuwige kracht en Godlykheid.

52. Ende JESUS seyde verder tot hem, Voorwaer, voorwaer segge ick ulieden, (*l*) Van nu aen sult gy en mijne verdere volgelingen den hemel sien geopent, ende de Engelen Godts opklimmende ende nederdalende op den Sone des menschen.

Deze woorden zijn duister, en zijn daerom op zeer verschillende wijzen begrepen. Alleenlyk zullen wy kortelyk opgeven, hoe het ons is voorgekomen, en ten dien einde de volgende aenmerkingen vooruitzenden.

1. Dit voorstel heeft, onzes erachtens, geen verband met de vorige uitspraek van den Heiland tot NATHANAËL vs. 51: *gy zult grotere dingen zien dan deze.* Dit schijnt de Euangelist zelvs duidelyk genoeg te kennen te geven. De Heiland spreekt hier niet in eene onafgebroken reden; maer de Euangelist voegt 'er tusschen, *en* JESUS *zeide tot hem*, ten blijke dat de Verlosser zijne reden tot NATHANAËL, na eene korte tusschenpozing, hervat hebbe.

2. De Heiland spreekt hier niet alleen en bepaeldelyk tot

(*l*) Genes. 28: 12.

NATHANAËL, maer tot alle de Discipelen, die Hem thans omringden, het is: *voorwaer, voorwaer zeg ik*, niet u, maer ULIEDEN in het meervouwig getal.

3. De spreekwijzen zijn kennelyk ontleend van dat merkwaerdig gezicht, met het welk Aertsvader JACOB in den droom verwaerdigd werd, om hem van 's HEEREN gunstige voorzorg en bescherming, in zijne ballingschap, te verzekeren, Gen. XXVIII.

4. Het woord *zien*, *gy zult den hemel* ZIEN *geopend*, beteekent niet altoos een eigenlyk zien, met de oogen van het lichaem, maer in het algemeen iets ondervinden of gewaer worden. HERODES *zag*, dat is ondervond, dat hy door de Oostersche Wijzen bedrogen ware, Matth. II: 16. Er is derhalven gene reden om te denken, dat de Discipelen, by deze gelegenheid, een gezicht, zoortgelyk als dat van Aertsvader JACOB, zouden gezien hebben.

5. De uitdrukking *van nu aen* zegt niet altoos: op dit zelvde oogenblik, maer eerlang en binnen zeer korten tijd, vergel. Matth. XXIII: 39. XXVI: 64.

6. Eindelyk het voorzetsel *επι*, het welk de Onzen vertalen door *op*, OP *den zoon des menschen*, heeft hier, gelijk meermalen, de beteekenis van *προς tot* of ten dienste, zodat de zin zy, ,, gy zult duidelyk bemerken en on,, dervinden, dat de hemel geopend zy, en dat de En,, gelen Gods derwaerds opklimmen, en van daer ne,, derdalen, tot en ten dienste van den Zoon des men,, schen." Door deze aenmerking vervalt de mening der genen, die CHRISTUS beschouwen als den ladder, tusschen den hemel en de aerde, voorzover Hy, door zijne verzoening, den weg tusschen den hemel en de aerde, die door de zonde gesloten was, wederom openen zoude.

Op deze gelegde gronden, is des Heilands mening naer ons inzien deze, dat de Discipelen kennelyk vernemen zouden, hoe 'er van tijd tot tijd, in gevallen van noodzakelykheid, Engelen van den hemel tot Hem stonden gezonden te worden, om Hem ten dienste te staen,

ten betoge, dat Hy, die zich thans, als de zoon des menschen, in zeer vernederende omstandigheden vertoonde, evenwel Gods eeuwige Zoon zy. — Zo is het ook geschied. Kort voor dezen tijd, waren 'er Engelen nedergedaeld, om den Heiland, na het doorstaen van de verzoeking des duivels, te dienen, Matth. IV: 11. In den Hov van Gethsemane verscheen een Engel, om den lijdenden Borg te versterken, Luc. XXII: 43. By 's Heilands opstanding en Hemelvaert, waren Engelen tegenwoordig; en 'er is geen twijffel aen, of 'er zullen Engelen, ten dienste van den Heiland, zijn nedergedaeld, in andere gevallen, welke ons met vele andere merkwaerdige omstandigheden, tot zijne levensgeschiedenis behorende, niet zijn aengeteekend, verg. Kap. XXI: 25.

HET II. KAPITTEL.

I. *Kap. II—XX: 31. geevt de Euangelist een verhael van 's Heilands openbare bediening onder de Joden, zich bepalende tot eenige voorname verrichtingen, gesprekken, leerredenen, en lotgevallen van den gezegenden Verlosser.*

A. *In Galilea. Hier deed de Heiland een zeer verbazend wonderwerk, vs. 1-11.*

A. De Euangelist verhaelt het wonderwerk zelvs, vs. 1-10, en

B. Voegt 'er eene aenmerking by, vs. 11.

A. Betreffende het wonderwerk zelvs, vs. 1-10.

α. Beschrijvt de Euangelist de aenleiding, hierin bestaende, dat de Heiland met zijne Discipelen, op eene bruiloft te Cana, genodigd zijnde, dezelve met zijne hoge tegenwoordigheid vereerde, vs. 1, 2.

1. ENde op den derden dagh, na het voorgevallene te Bethabara, van waer de Heiland zich,

naer Galilea begeven had, Kap. I: 44. was daer een bruyloft, die by de Joden zeven dagen lang gevierd werd, te Cana in Galileen: ende de moeder Jesu was aldaer.

☞ De plaets, alwaer het wonderwerk voorviel, was *Cana in Galilea*, het zy dat Cana, het welk in het ervdeel van ASER, in het Noordelyk gedeelte van Galilea, gelegen was, vergel. Jos. XIX: 28, het zy eene andere plaets van denzelvden naem, welke men, uit vergelyking van Kap. IV: 46, meent, dat nader by Capernaum gelegen was — Hier was eene bruiloft, en op welke ook JESUS genodigd was, en daerom is het waerschijnlyk, dat 'er zich iemand van 's Heilands maegschap naer het vleesch, in het huwelyk begeven had. Ondertusschen kunnen wy niet bepalen, wie de bruidegom geweest zy. De vooronderstelling, dat de Apostel JOANNES, de Schrijver van dit Euangelie, zelvs de bruidegom geweest zy, is geheel ongegrond; en het verhael van NICEPHORUS, dat SIMON CANANITES de Bruidegom zou geweest zy, heeft geen genoegzaem gezach.

MARIA, *de moeder van* JESUS, *was* ook *aldaer*, onder de genodigde gasten. Zy schijnt 'er eer geweest te zijn, dan de Heiland, misschien om tot hulp en handreiking te zijn van hare magen, die de bruiloft gaven. — Van JOSEPH wordt in het geheel niet gesproken, waerom men denken mag, dat hy reeds overleden ware, te meer omdat 'er van hem, in het vervolg der Euangelische verhalen, gene de minste melding gemaekt wordt.

2. Ende Jesus was oock genoodt, om het feest met zijne hoge tegenwoordigheid te vereeren, ende sijne discipelen, tot de bruyloft.

Maer betaemde het den Heiland, een bruiloftsfeest by te wonen? wat redenen en oogmerken had Hy daertoe?

A. De Heer JESUS wilde altoos, en in allerlei omstandigheden, nuttig zijn aen menschen. Maer daertoe was een bruiloftsfeest, waerop gemeenlyk een groot gezelschap verscheen, ongemeen geschikt.

B. Hy wilde hier eene zeer duidelyke proev geven, dat Hy,

die

die gereed was om te wenen met de wenenden, zich ook met de blijden verblijden wilde, Pred. III: 4. Matth. IX: 15.

C. Hy gav hier een blijk van den beminnelyken aert zijner bediening, boven die van JOANNES *de Doper*. Deze was gekomen, noch etende noch drinkende, maer de zoon des menschen kwam etende en drinkende, Luc. VII: 33, 34. In alle des Heilands gesprekken en handelingen, straelden menschenlievde en vriendelykheid door. Hy verbood gene geoorloovde vermaken en genoegens, maer zijn oogmerk was om dezelve te heiligen.

D. Eindelyk betoonde Hy openlyk, hoe Hy den echten staet, door den HEER zelven ingesteld, hoogachtte, daer Hy, ten blijke daervan, een Huwelyksfeest met zijne hoge tegenwoordigheid vereerde.

Het is waer, by zulke feesten hebben doorgaens vele dartelheden plaets. Maer dartelheid en ongebondenheid zijn gene onafscheidbare eigenschappen van een bruiloftsfeest. Zulk een feest kan zeer wel gevierd worden in eene matige, voorzichtig bestuurde, en heilige vreugde, gegrond in een dankbaer en Godverheerlykend hart. De Heer zelvs had oudtijds bevolen, dat Israël op de feesten vrolyk zou zijn voor zijn aangezicht, Deut. XII: 18. Blijdschap op zich zelve is niets minder dan zondig, maer de vreugde wordt zondig door bykomende omstandigheden. — Ja maer, zou men kunnen denken, hier zullen niet alle bedaerde en Godvruchtige menschen geweest zijn; het was zekerlyk een gemengde hoop; en men weet, hoe één losbandig mensch een geheel gezelschap verydelen kunne. Dan men herinnere zich, dat de hoge tegenwoordigheid en de Godlyke kracht van den Heiland genoeg waren, om den ligtvaerdigsten en losbandigsten mensch, zo 'er zulk een in dit gezelschap geweest ware, te beteugelen. De Heer JESUS had iets majestueus in zijne oogen, en iets ontzach verwekkende in derzelver opslag. Hy, die de ontheiligers van den Tempel met zijn majestueus gelaet verschrikken konde, vergel. vs. 14-16, en eene gewapende

bende, met één woord fprekens, ter aerde werpen, Kap. XVIII: 6, was ook in ftaet, om een gansch gezelfchap, door zijn gelaet en houding, binnen de palen van betamelykheid te houden.

ß. By deze gelegenheid deed de Heiland een verbafend wonderwerk, vs. 3-10.

a. De aenleiding was het gebrek aen wijn, vs. 3a.

b. De toebereidfelen tot het wonder vinden wy vs. 3b-7. en

c. De openbaerwording daervan, vs. 8-10.

3. Ende als 'er wijn gebrack, en de voorraed daervan zo fterk verminderde, dat 'er eerlang gebrek te duchten ware, feyde de moeder Jefu tot hem, Sy en hebben geenen wijn.

Dit gebrek aen wijn moest men niet toefchrijven aen een onmatig gebruik, aen het welk zich de gasten zouden fchuldig gemaekt hebben; dit is zekerlyk veroorzaekt door een onverwacht toeval, het welk noch de hovmeester, noch de gastheer veroorzaekt had. Denkelyk is het heerlyk getuigenis, het welk JOANNES de Doper omtrent den Heiland gegeven had, en de proev van zijne Alwetendheid aen NATHANAËL, te Cana bekend geworden. Dit zal aenleiding gegeven hebben, dat 'er eene grote menigte van menfchen was toegevloeid, om dien verhevenen Perfoon te zien en te horen. By die gelegenheid zal elk den gehuwden geluk gewenscht, en eene fchale wijns gebruikt hebben.

De moeder van JESUS *zeide tot Hem, zy hebben geen wijn.* Wy mogen 'er uit befluiten, dat MARIA eenige beftellingen gehad hebbe. Zy zal daerom door den Hovmeester geraedpleegd zijn, wat men in dit geval doen zoude, om de fchande van den Gastheer voor te komen. Althans zy gav 'er haren Godlyken Zoon kennis van.

Maer wat bedoelde MARIA met deze kennisgeving? Het fchijnt, dat zy den Heiland van ter zijde heeft willen bewegen, om in dit gebrek, door een wonderwerk, te voorzien. Het is waer, 'er is geen genoegzame grond om te vooronderftellen, dat de Heiland, in zijn verborgen leven, reeds

reeds eenige wonderteekenen zou verricht hebben. Maer de grote gedachten, welke zy had omtrent haren Wonderzoon, en zijn vermogen, waren gegrond, in al het gene haer, omtrent dezen haren Zoon, van zijne ontvangenis en geboorte af, gezegd was. Ook is 'er geen twijffel aen, of MARIA is volkomen overtuigd geweest, dat JESUS de beloovde MESSIAS, en naer zijne verhevener natuur, de Zoon van God ware.

MARIA was daerin te prijzen, dat zy eene belangnemende lievde betoonde voor hare naesten, byzonder voor hare bloedverwanten, die zich thans in het Huwelyk begeven hadden. Zy wilde de schande van deze lieden, ware het mogelyk, voorkomen. Misschien verlangde zy ook, dat haer Wonderzoon, door een wonderwerk, den weg zou banen, om, als de MESSIAS en Gods Zoon, erkend en geëerbiedigd te worden. Althans hare zedige bescheidenheid verdiende allen lov, dat zy haren Wonderzoon eenvouwig kennis gav van het gebrek aen wijn, en alles aen zijne Godlyke Wijsheid overliet, zonder eenige bepalingen te maken, omtrent de wijs, hoe Hy daerin voorzien zoude.

4. Jesus seyde tot haer, Vrouwe, wat hebbe ick met u [*te doen*]? Mijne ure en is nogh niet gekomen.

In dit antwoord van den Heiland lag, buiten alle tegenspraek, eene zachte bestraffing. Trouwens MARIA kan zich, door drivt en onvoorzichtigheid, op verschillende wijzen vergrepen hebben. Het zou kunnen zijn, dat 'er beginselen van hoogmoed, in het hart van MARIA, waren opgekomen, verwachtende dat zy, wanneer de Heiland een wonderwerk deed, als de moeder van zulken groten man, by het volk zou geëerd worden; of dat zy JESUS onderrichting geven wilde, en Hem aenzetten om iets te doen, even als of Hy zijnen tijd en plicht niet wist; of dat zy de woorden, *zy hebben genen wijn*, met eenige drivt, op eenen sterken toon en met te veel vrypostigheid, den Heiland hebbe toegevoegd. — Dan, daer het gewijde geschiedverhael de zaek onzeker laet, kunnen wy niets bepalen.

Althans de Heiland spreekt zijne Moeder aen, met den naem van *Vrouw.* — Dit was geenszins uit minachting. Oulings was men gewoon menschen van het grootste aenzien, voor welken men eenen byzonderen eerbied had, op deze wijs aen te spreken. De lievderijke Heiland zelvs bediende zich van deze aenspraek, toen Hy, aen het kruis hangende, met een hart vol van teder mededogen, tot zijne moeder zeide, *Vrouw, zie uwen Zoon*, Joh. XIX: 26. Denkelyk noemt Hy zijne Moeder, in ons geval, met den naem van *Vrouw*, om haer te doen opmerken, dat zy over Hem, aengemerkt als Middelaer, niets te zeggen had; dat Hy in die betrekking boven haer was; dat zy, schoon verwaerdigd met de eer van zijne Moeder te zijn naer het vleesch, evenwel met Koning DAVID altoos denken moest, dat haer Zoon haer Heer ware; en dat zy in zaken, zijne bediening rakende, zich met Hem niet bemoeien moest.

Vrouw, zeide de Heer JESUS, *wat heb ik met u te doen?* Deze woorden behelzen eene zachte bestraffing aen zijne Moeder, over hare onbedachtzaemheid, waerdoor zy zich bemoeide met zaken, welke haer niet aengingen. Haer gezegende Zoon zou zijn werk en zijnen tijd wel weten, zonder dat Hy daertoe hare opwekking nodig had. — Daerom voegt Hy 'er by, *mijne uur is nog niet gekomen*, dat is, het tijdstip was voor als nog niet daer, het welk Hy geschikt keurde, om in het gebrek van den wijn wonderdadig te voorzien. Wy mogen 'er uit besluiten, dat 'er eenige tijd verlopen zy, tusschen dit gesprek van den Heiland en zijne Moeder, en tusschen het wonderwerk zelvs, schoon JOANNES, in zijn beknopt verhael, het één onmiddelyk op het ander volgen laet. Trouwens MARIA begav zich na dit gesprek tot de dienaers, en schijnt zelve begrepen te hebben, dat het nog wat aenlopen zou, eer JESUS zijne wonderkracht openbaer maekte.

5. Sijne moeder verliet Hem daerop, en seyde tot de dienaers, die de bruiloftsgasten bedienden, So wat hy ulieden sal seggen, [*dat*] doet: want zy was in de verwachting, dat JESUS een wonderwerk doen zoude.

6. Ende

6. Ende aldaer waren ses steenen watervaten of grote stenen potten gestelt (*a*) nae de manier van reyniginge der Joden, die gewoon waren zich te wasschen, wanneer zy aen tafel gingen, elck houdende twee ofte drie metreten.

Elk watervat *hield twee of drie metreten*, het zy dat elk van deze vaten tusschen de twee en drie metreten hield, het zy dat het eene vat twee, en het ander drie metreten bevatten konde. Maer hoe groot eene maet was de metreet? De LXX gebruiken het Grieksche woord, voor die maet van natte waren, welke by de Hebreeuwen een Bath genaemd wordt, 2 Kron. IV: 5. Nu was een Bath zo veel als 11½ stoop of 23 Mingelen Amsterdamsch, Vergel. II *Deel Inleid.* p. XLIII. Een vat derhalven van twee of drie metreten bevatte 23 of 34 stopen, dat is anderhalv of ruim twee ankers, vermits een anker 16 stopen houdt.

7. Jesus richtte zich tot de dienaers, en seyde tot haer, Vullet de watervaten met water. Het zou voor 's Heilands Alvermogen eene ligte zaek geweest zijn, om onmiddelyk wijn in deze vaten te scheppen, maer zijne Wijsheid vond goed, om water in wijn te veranderen. Hy beval daerom, de grote stenen vaten met water te vullen, daer het vorige water, het welk in kleinere vaten geschept werd, reeds grotendeels tot allerlei wasschingen gebruikt was. Ende de dienaers gehoorzaemden dit bevel, omtrent de stenen watervaten; sy vuldense tot boven aen den rand toe.

8. Terstond veranderde al dat water, door JESUS wonderdoend Alvermogen, in dezelvde hoeveelheid van wijn. Ende Hy wendde zich wederom tot de dienaren, hy seyde tot haer, Schept nu, in kleindere kruiken of schalen, ende draegt het tot den hofmeester, die het voornaemste bestel heeft over den maeltijd, en over de bedienden, en zorg moet dragen dat alles in orde toegae, ende sy droegen 't vocht tot den hofmeester.

9. Als nu de hofmeester het water, dat door

(*a*) Marc. 7: 3.

's Heilands wonderdoend Alvermogen in wijn veranderd geworden was, geproeft hadde, (ende hy en wist niet van waer [*de wijn*] was, maer de dienaren die het water geschept hadden wisten 't,) dat het zelve wonderdadig veranderd was, so riep de hofmeester den bruydegom, om hem bericht te geven van dit zonderlinge voorval.

10. Ende seyde tot hem, Alle man, die een feest aenricht, sett eerst den goeden en besten wijn op, omdat alsdan de proev der gasten het zuiverste is, ende wanneer men welgedroncken en zijn genoegen heeft, alsdan zet men den minderen wijn op; [*maer*] gy hebt den goeden wijn tot nu toe bewaert. By nader onderzoek van zaken bevonden alle de gasten, dat de Heer JESUS het water wonderdadig veranderd had in wijn, beter dan den eersten.

11. Dit beginsel der teeckenen, of het eerste wonder, waermede de Heiland zijne openbare bediening onder Israël opende, heeft Jesus gedaen te Cana in Galileen, ende heeft sijne heerlickheyt geopenbaert: ende sijne discipelen geloofden in hem.

Hier is een verbasend wonderwerk geschied, het welk de Heiland, door zijn Alvermogen, onmiddelyk verricht heeft. Men kan niet zeggen, dat Hy iets onder het water gemengd hebbe. Wijn was 'er niet meer. De vaten werden tot aen den rand toe met water gevuld. Zelvs heeft JESUS de watervaten niet genaderd; Hy liet alles door de dienaren behandelen. — Ook kan men niet zeggen, dat hier eene zamenspanning hebbe plaets gehad, of met MARIA, of met den Bruidegom, of met den Hovmeester, of met de dienaren. MARIA stond verlegen, en JESUS wilde niet, dat zy zich met deze zaek bemoeien zoude. De Bruidegom had de bestelling van zaken aen eenen anderen toevertrouwd. De Hovmeester wist nergens van, en stond zeer verwonderd. De dienaers wisten, dat zy water in de vaten gegoten hadden.

Hierin heeft JESUS *zijne heerlykheid geopenbaerd.* — JESUS *heerlykheid* is hier zijn Godlyk Alvermogen, byzonder zijne heer-

heerlykheid als Middelaer, welke Hy door dit wonderwerk zo kennelyk openbaer maekte. Hy betoonde 'er niet alleen zijne Almacht mede, maer ook zijne Weldadigheid, dat Hy niet gekomen was om te verderven, maer om te behouden.

Zijne Discipelen, welke Hy tot dus ver geroepen had, *geloovden in Hem*. De kennelyke proeven van JESUS heerlykheid hadden zo veel invloed op hunnen geest, dat zy, die te voren reeds een beginsel van geloov ontvangen hadden, in hun geloov aenmerkelyk bevestigd werden.

B. *Vs.* 12— *Kap. III:* 21. *verhaelt de Euangelist, hoe de Heer* JESUS *te Jerusalem, by gelegenheid dat Hy aldaer op het Feest was, zijne heerlykheid geopenbaerd hebbe.*

A. Eerst begav Hy zich, met zijne bloedverwanten en Discipelen, naer Capernaum, alwaer Hy maer weinige dagen vertoevde, reizende vervolgens naer Jerusalem, vs. 12, 13.

12. Daer na gingh hy af nae Capernaum, alwaer Hy in het vervolg veel zijn intrek nemen zoude, hy ende sijne moeder, ende sijne broeders, of bloedverwanten, ende sijne discipelen, ende en bleven aldaer niet vele dagen.

13. Ende de tijd, op welken het Pascha der Joden gevierd werd, was naeby, ende Jesus gingh op nae Jerusalem, om dat Feest by te wonen.

B. De verrichtingen van den Heiland te Jerusalem worden opgegeven, vs. 14— *Kap. III:* 22.

I. *In het openbaer, Kap. II:* 14-25.

α. Voor het Feest reinigde Hy den Tempel, vs. 14-22.

a. Deze verrichting zelve vinden wy vs. 14-16. *en*

b. De uitwerkselen daervan, vs. 17-22.

א. Ten aenzien der Discipelen, vs. 17.

ב. Met opzicht tot de Joden, vs. 18-22.

14. (*b*) Ende toen hy te Jerusalem gekomen was, vondt de Heiland in de buitenste gaenderyen van den Tempel de handelaers, die ossen, koeien, kalveren, ende schapen, rammen, lammeren, bokken en geiten, ende duyven en tortelduiven verkochten, ende de wisselaers [*daer*] sittende:

Al het gemelde vee had men tot den offerdienst geduurig nodig, byzonder nu, tegen het Paeschfeest. De handelaers zaten daermede te koop, in den buitensten omtrek van den Tempel, tot gemak der vreemdelingen: want het was den Joden, die verre van Jerusalem woonden, geoorloofd, om de offers, welke zy naer den Tempel zouden hebben moeten brengen, in de plaets van hunne woning tot geld te maken, en dan voor dat geld te Jerusalem een ander offer te kopen, Deut. XIV: 24-27.

Hieruit namen de hebzuchtige Priesters aenleiding, om hunne beurs te maken, naerdien zy in een zoort van verdrag met de veehandelaers stonden, volgens het welk deze het vee, tot eenen zekeren goedkoop prijs, aen de Priesters leveren moesten, die het zelve dan wederom, tot eenen hogen prijs, aen de offeraers overdeden. Zo verhalen de Joden, in de Mischnah.

Ook waren 'er *wisselaers zittende* met hunne tafe's, die allerlei vreemde munten van de buitenlandsche Joden verwisselden, voor geldspecien, welke te Jerusalem gangbaer waren. Denkelyk zullen de hebzuchtige Priesters, die deze Wisselaers toelieten, mede in de winst gedeeld hebben.

15. Ende een geessel van touwkens gemaeckt, en zich daertoe bediend hebbende van de touwen, welke op den grond lagen, en waeraen het vee was vastgebonden geweest, dreef hyse alle uyt den Tempel, oock de schapen ende de ossen: ende het gelt der wisselaren stortede hy uyt, ende keerde de tafelen om.

Zou de Heiland de handelaers met den gemelden geessel geslagen hebben? Dit zegt de Text niet. — Er zijn zeer

waer-

(*b*) Matth. 21: 12. Marc. 1 : 15. Luc. 19: 45.

waerschijnlyke redenen om te denken, dat de Heiland deze menschen niet geslagen hebbe. Hy was immers een luisterrijk voorbeeld van zachtmoedigheid, en wy lezen nergens, dat Hy in eenig geval geweld gebruikt hebbe. Ook liet zijne hoge Wijsheid niet toe, dat Hy al aenstonds, by den aenvang van zijne openbare bediening, de toevlucht tot geweld nemen zoude, vermits Hy daerdoor den Oversten der Joden aenleiding zou gegeven hebben, om Hem als een oproerig mensch uit te krijten. Ook had Hy dergelyke middelen van geweld niet nodig. — De Heiland zal zich dan van dezen geesfel bediend hebben, om de ossen en schapen uittedrijven, en dit was tevens een geschikt middel, om de handelaers, ziende hun vee wechdrijven, met één uit den Tempel te doen verhuizen. Voorts zal de Heiland dezen menschen, door zijn wonderdoend Alvermogen, zulken schrik hebben aengejaegd; dat zy genen den minsten wederstand boden, gelijk in het vervolg nader blijken zal.

Het geld der wisselaers stortte Hy uit, en keerde de tafelen om — Hy keerde de geldtafels om, waerdoor het geld dezer woekeraers, uit de laedjens of bakjens, op den grond nederstortte. Denkelyk liet Hy hun de vryheid, om hun geld op te zoeken.

16. Ende hy seyde tot de gene die de duyven verkochten, Neemt dese dingen van hier wech, en gaet 'er mede uit de gaenderyen van den Tempel. Hy had de duiven kunnen laten wechvliegen, maer zijne goedheid wilde de schade van deze menschen niet. Hy gebood hun alleenlyk naer de markten te gaen, welke tot dergelyken koophandel geschikt waren, zeggende tot alle de handelaers, en maeckt niet den Tempel, die het huys mijns Vaders, en aen den dienst van Israëls God toegewijd is, tot een huys van koophandel.

De Heiland noemt den Tempel *het huis zijnes Vaders*, schoon Hy zelvs, als zijnde waerachtig God, de Heer van den Tempel ware. Hy gav zich derhalven uit voor den Zoon van God, welken Hy uitdrukkelyk *zijnen Vader* noemde. — Er is wel die menen, dat de Heiland hier God

zijnen *Vader* noeme, niet met betrekking tot zijn eeuwig Zoonschap, maer slechts in dien algemenen zin, in welke ook de Joden gewoon waren, God hunnen Vader te noemen, vergel. Kap. VIII: 41. Maer met dit begrip kunnen wy ons niet vereenigen. De Heer JESUS immers noemt God *zijnen Vader*, in eenen bepaelden zin, in onderscheiding van de kooplieden, tot welke Hy sprak, zeggende niet het Huis van *onzen*, maer van *mijnen Vader*. Daerenboven de Heiland wilde met dit zeggen den grond aenwijzen, op welken Hy deze dingen deed, en die grond lag daerin niet, dat Hy God zijnen Vader noemde, in den algemenen zin met alle de Joden.

De aenmerking van den Heiland, dat de Tempel *het huis van zijnen Vader* ware, was een alleszins genoegzame grond, om te eisschen, dat de Tempel niet misbruikt wierd tot een huis van koophandel. Was de Tempel het huis van zijnen Vader, en Hy Gods eeuwige Zoon, dan moest Hy ook yveren voor de eer van zijnen Vader; dan was Hy zelvs de Heer van den Tempel, die zulk eene schromelyke ontheiliging noch kon noch mocht toelaten.

Trouwens de Tempel was alleen geschikt voor den Godsdienst, en geenszins tot het drijven van winzuchtigen koophandel; daer door werd de aendacht en eerbied, welke tot den Godsdienst behoort, veelzins gestoord. Deze koophandel was des te verfoeilyker, omdat de Priesters, die met zulke ruime inkomsten door den HEER verzorgd waren, daerin mede de hand hadden. Voegt 'er by, dat deze koophandel gedreven wierd onder een geveinsd voorgeven van godvruchtige oogmerken. Misschien heeft men den menschen wijsgemaekt, dat het vee, het welk hier verkocht werd, heiliger was dan ander, en de voorbygangers, door het uitventen van het vee, tot vrijwillige en buitengewone offeranden opgewekt.

De Heer JESUS had derhalven een gegrond recht tot deze handelwijs. — Maer hoe is het mogelyk, dat Hy alleen, ongewapend en zonder menschelyke hulp, deze kooplieden verdreven hebbe, in het byzijn der Priesteren, die dezen handel begunstigden, en dat op eene openbare plaets, alwaer bui-

buiten twijffel veel volk vergaderd was, zonder dat 'er zich iemand tegen verzette? Dit gefchiedde door 's Heilands wonderdoend vermogen, door die zelvde kracht, waer door Hy, in Gethfemane, eene gehele bende van gewapende manfchap, met één woord fprekens, deed ter aerde nedevallen, door die zelvde kracht heeft Hy de handelaers verfchrikt, en te weeg gebracht, dat zy, zo wel als al het vee, voor zijn fpreken de vlucht namen, zonder den minften tegenftand.

Deze verrichting is één der grootfte wonderen, welke JESUS immermeer gedaen, en waer door Hy zijne Godlyke heerlykheid zichtbaer geopenbaerd heeft. — Hy had nog geen aenzien naer het uiterlyke, Hy was nog niet door zijne leer en wonderen bekend geworden, zijnde nog in den aenvang van zijne bediening. — Hy handelde hierin zonder menfchelyk gezach, zonder den raed en byftand van de Overften des Tempels. — Hy tastte niet alleen de handelaers, maer ook de Priesters in hun gewin aen. — Hy deed alles zonder geweld, en in eene goede orde. — De Joden zelve begrepen, dat hier iets meer dan menfchelyks plaets had; dit erkennen zy met hunne vraeg, wat teeken Hy deed, dat Hy zich zulk eene grote macht aenmatigde, vs. 18.

Voor het overige behoeven wy nauwlyks aen te merken, dat deeze verrichting geenszins dezelvde zy, met eene zoortgelyke, welke Luc. XIX. is aengeteekend. JESUS heeft den Tempel tweemalen gezuiverd, eerst by den aenvang van zijne openbare bediening, en naderhand nog eens, wanneer dezelve ten einde liep. Hy betoonde 'er mede, dat het voorname oogmerk zijner Prophetifche bediening was, om den Godsdienst der Joden, die diep bedorven was, te zuiveren en te verbeteren.

17. Ende fijne difcipelen wierden, by het zien van deze wonderdadige verrichting, indachtigh dat 'er gefchreven is, Pf. LXIX: 10. (c) De yver uwes huys heeft my verflonden.

De MESSIAS, in den aengehaelden Pfalm fprekende inge-

(c) Pf. 69: 10.

voerd, zou het *huis van God*, alsmede den Godsdienst, die daerin geoeffend werd, in eenen deerlyken toestand vinden. Dit zou zijnen *yver* gaende maken. De lievde voor den dienst en de eer van zijnen Vader, zou Hem drijven om alles te bevorderen, wat tot reiniging van Gods huis dienen kon. Deze yver zou Hem *verteeren* even als een vuur, voor zover Hy zijne vermogens en krachten in den Godsdienst verslijten zou, en zich allerlei smerten op den hals halen. — Deze Voorzegging begon nu reeds vervuld te worden; de gemelde yver spoorde Hem aen, om zich bloot te stellen aen den haet der Priesteren, en der Oversten van het Joodsche volk.

De Discipelen herinnerden zich nu deze Godspraek. Denkelyk werd hun dezelve door Gods Geest te binnen gebracht. Althans zy merkten op, dat JESUS nu reeds een aenvang maekte van dat gene te doen, het welk Ps. LXIX. van den MESSIAS voorspeld was.

II. *Maer deze verrichting had geheel andere uitwerkselen by de Joden*, *vs.* 18-22.

1. *Er ontstond een twistgeding tusschen* JESUS *en de Joden*, *vs.* 18-20.

—. *De Oversten der Joden maekten den Heiland moeite over deze handelwijs, vragende naer een teeken, ten betoge dat Hy daertoe gezach hadde*, *vs.* 18.

18. De Priesters en andere Oversten der Joden, die by deze gebeurtenis tegenwoordig waren, vatten het woord op. Zy antwoordden dan, ende seyden tot hem, (*d*) Wat teecken toont gy ons, dat gy dese dingen doet, en de handelaers uit de gaenderyen van den Tempel wechjaegt? wat recht en gezach hebt gy, tot zulk eene zonderlinge handelwijs?

Zy vragen naer *een teeken*, en verstaen 'er een wonderteeken

(*d*) Matth. 12: 38, ende 16: 1. Marc. 8: 11. Luc. 11: 29. Joh. 6: 30.

teeken door, en wel zodanig een, het welk zichtbaer was. Denkelyk begeerden zy een wonderteeken uit den hemel, om daer aen te beoordeelen, of JESUS recht en gezach had om zulke dingen te doen, als Hy thans verricht had. Gav Hy zulk een teeken niet, dan zouden zy Hem aenmerken als eenen rustverstorer en oproermaker. — In het afgetrokkene, stak 'er geen kwaed in deze vraeg; zy waren hoofden van het volk, opzieners van den Godsdienst, en daerom verplicht onderzoek te doen, naer het bewijs voor JESUS zending en gezach. Maer in de omstandigheden was hun doen zeer te veroordeelen. Zy hadden reeds, in het uitdrijven van de handelaers en hun vee, een teeken gezien, waerin JESUS almacht allerduidelykst doorstraelde. Voeg 'er by, dat hunne vraeg naer een teeken voortkwam uit nijd, dat JESUS eene bron van hun vuil gewin gestopt had.

——. *Het antwoord van den Heiland vinden wy* *vs.* 19.

19. Jesus, die hen eenvouwig tot het thans verrichte wonderwerk had kunnen wijzen, antwoordde evenwel den Oversten der Joden, ende seyde tot haer: (*e*) Breket desen Tempel; Hy bedoelde den Tempel van zijn lichaem, en wees, onder het uitspreken van deze woorden, met den vinger op zich zelven; breekt, zeide Hy, dezen Tempel, ende in drie dagen sal ick denselven oprechten.

Door het *breken van den Tempel* zijnes lichaems, verstaet Hy den geweldigen dood, welken de Joden Hem zouden aendoen. De bevelende wijs *breekt* wordt hier, gelijk meermalen, voor den toekomenden tijd genomen. *Breekt dezen Tempel* is zo veel, als gy zult dezen Tempel breken, verg. Deut. XXXII: 50. Matth. XXIII: 32. Joh. XIII: 27. Eph. IV: 26.

De Heiland zou dezen Tempel, *in* of binnen *drie dagen*, door zijne opstanding wederom *oprichten*.

(*e*) Matth. 26: 61. ende 27: 40. Marc. 14: 58. ende 15: 29.

——. *Dit antwoord verstonden de vleeschelyke Joden naer den letter, vs. 20.*

2. *Daerom voegt 'er de Euangelist eene aenmerking by, ter verklaring van dat antwoord, vs. 21, 22.*

20. De Joden feyden dan, Ses en veertigh jaren is [*over*] desen Tempel gebouwt, ende gy, fult gy dien in drie dagen oprechten?

Door dit *bouwen* van den Tempel, verstaen zy den arbeid, die tot verbetering en verciering van den Tempel besteed was. Het is uit JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XV. c. 15, bekend, dat HERODES *de Grote*, om zich by de Joden te veraengenamen, in het 18de jaer van zijne Regeering, den Tempel begon te verbeteren. Hy voorzag den Tempel van nieuwe fundamenten, trok denzelven veel hoger op, en voegde 'er nieuwe gebouwen by. Met deze opciering van den Tempel is men bezig geweest tot de regeering van HERODES AGRIPPA *den jongen*. Nu waren 'er van HERODES 18de jaer af, tot dezen tijd toe, in welken nog aen den Tempel gewerkt werd, meer dan 46 jaren verlopen. De Overheden der Joden dreven daerom den spot met het zeggen van den Heiland, het welk zy van den eigenlyken Tempel verstonden: *ende gy*, zeggen zy al schimpende, *zult gy dien* Tempel *in drie dagen oprichten*? Er ligt een byzondere nadruk in de herhaling van dat *gy*. „ Gy slaet eene ongerijmde tael uit, „ willen zy zeggen. Meer dan 46 jaren is 'er reeds gear„ beid, aen het opcieren en verbeteren van den prachtigen „ Tempel, en *gy* onbekende vreemdeling, *gy* zult denzel„ ven, wanneer zy hem afbraken, binnen drie dagen we„ derom oprichten? Deze tael is zo belachlyk, dat zy „ gene aendacht verdiene."

21. Maer dit werd ook door JESUS niet bedoeld. Hy had geenszins het oog op den Tempel te Jerusalem; hy feyde [*dit*] van den zinbeeldigen Tempel fijns lichaems.

Dan mag men denken, dat dit antwoord van den Heiland gepast zy, op den eisch der Joodsche Overheden, dat

Hy

Hy hun een teeken geven zou? Zekerlyk ja. Een meer beslisſend teeken kon den Joden niet gegeven worden, dan 's Heilands opſtanding uit de doden. Daeruit bleek het ontegenzeggelyk, dat Hy Gods Zoon en de MESSIAS ware. Het is waer, dit teeken zou eerst in volgenden tijd gegeven worden; maer het is als of de Godlyke JESUS zeide: „ zo gy zeker weten wilt, of ik recht en macht „ hebbe, om zulke dingen te verrichten als ik thans ge„ daen heb, zo neemt 'er de proev van; breekt dezen „ tempel van mijn lichaem af, door my eenen geweldigen „ dood aen te doen, en ik zal denzelven, door mijn Alver„ mogen, binnen drie dagen wederom oprichten, en uit „ de doden opſtaen."

22. Ook is dit teeken werkelyk gegeven. Daerom als hy opgeſtaen was van den dooden, (*f*) wierden ſijne diſcipelen gedachtigh, dat hy dit tot haer, tot de Overheden der Joden, in hunne tegenwoordigheid geſegt hadde: ende ſy geloofden de Schrift der Propheten, die den dood en de opſtanding van den MESSIAS voorſpeld hadden, ende het woort, dat Jeſus by deze gelegenheid geſproken hadde.

β. *Wijders ſpreekt de Euangelist van het gene 'er, op het Paeschfeest zelvs, te Jeruſalem is voorgevallen*, vs. 23-25.

23. Ende als hy te Jeruſalem was, op het Paſcha of den Paeschdag, en vervolgens in het feeſt der ongezuurde broden, leerde Hy het volk, en bevestigde zijne leer met blijkbare wonderen. Deze zijne lievderijke poging had eene goede uitwerking op de gemoederen der toehoreren en aenſchouweren. Zelvs geloofden vele in ſijnen name, ſiende ſijne teeckenen die hy dede.

24. Maer Jeſus ſelve en betrouwde haer hemſelven niet. Hy ging zo gemeenzaem, openhartig, en vertrouwelyk niet om met de Joden, die zijne leer aenne-

(*f*) Luc. 24: 8.

men, als met zijne gewone Discipelen, die Hem altoos en overal vergezelden. Hy was met reden bedacht, dat hunne vleeschelyke vooroordeelen, omtrent het aerdsche Koningrijk van den MESSIAS, aenleiding zouden kunnen geven tot oproerige bewegingen. Hy ging daerom met deze menschen niet gemeenzaem om, maer hield zich op eenen afstand, om dat hyse alle kende, zo wel oprechten als mondbelijders. Hy wist, hoedanig elks gevoelens omtrent Hem waren.

25. Ende Hy kende hen alle in zo ver, dat hy niet van nooden en hadde dat yemant getuygen soude van den mensche. Hy behoevde omtrent eenen persoon geen getuigenis in te winnen, by zijne buuren en anderen, die gemeenzaem met den zulken verkeerden. Zodanig een onderzoek had Hy in het geheel niet nodig: (g) want hy selve wist wat in den mensche was. Uit zich zelven, en uit kracht zijner eeuwige Godheid, wist Hy al het gene in het menschelyk hart omgaet, de geheimste gedachten, beginselen, overleggingen, en bedoelingen. Hy wist derhalven ook, hoe het geloov en de belydenis van velen, die zijne leer aennamen, slechts oppervlakkig ware, en hoe de kennis en het geloov, by de weinige oprechten, duister en ongemeen zwak waren.

(g) 1 Sam. 16: 7. 1 Chr. 28: 9. Psalm 7: 10. ende 139: 14. Jer. 11: 20. ende 17: 10. ende 20: 12. Joh. 6: 64.

HET

HET III. KAPITTEL.

II. *In het heimelyke hield de Godlyke Leeraer een zeer merkwaerdig gesprek, met* NICODEMUS, *Kap. III:* 1-21.

a. *Vooraf gaet eene korte beschrijving van* NICODEMUS *persoon, vs.* 1.

1. En de daer was ter zelvder tijd, dat de Heiland het Paeschfeest te Jerusalem bywoonde, een zeer bekend mensche uyt den aenhang van de nauwgezette Phariseen, wiens name was (*a*) Nicodemus. Een Griesche naem, hoedanige in dien tijd door de Joden meer gedragen werden. Hy was een heer van het eerste aenzien, zijnde een Overste der Joden, een lid van het Sanhedrin, of den Groten Raed der Joden.

De naem *Overste* beteekent in het algemeen eenen Bewindsman. Het wordt daerom wel eens genomen, voor eenen Oversten der Synagoge, die het bewind had over zulk een Godsdienstig gebouw. Maer onze NICODEMUS was een man van den allereersten rang, één der LXXII leden van den Groten Raed, vergel. Kap. VII: 50. Het Sanhedrin bestond uit drieerlei rangen van menschen, Overpriesters, Ouderlingen, en Schrivtgeleerden. De Overpriesters waren de XXIV hoofden der onderscheidene Priester-Ordeningen. De Ouderlingen waren mannen, die uitmuntten in wijsheid, aenzienlyke afkomst en vermogen. Zy maekten ook een getal van XXIV personen uit, die uit de voornaemste geslac ten gekosen werden. De Schrivtgeleerden waren Leeraers van de Wet, en werden gekosen uit Leviten en anderen, die by uitnemendheid geoeffend waren, in zaken van den Godsdienst, makende mede een getal uit van XXIV

(*a*) Joh. 19: 39.

perſonen. Onze NICODEMUS nu was een lid van het Hoog Achtbaer Sanhedrin, behorende tot den laetſten rang. Daerom heet hy een Leeraer in Israël, vs. 10. — Ondertusſchen kunnen wy niet bepalen, of NICODEMUS, toen hy dit geſprek hield met den Heiland, reeds in den Groten Raed der Joden gezeten hebbe, dañ of hy, eerst na dien tijd, tot die hoge waerdigheid verheven zy.

β. Het geſprek van den Heiland, met dezen NICODEMUS, *vinden wy vs. 2-21.*

a. Hy kwam des nachts tot JESUS, *en verklaerde zijn gevoelen omtrent dien Godlyken Leeraer, vs. 2.*

b. Deze verklaring gav aenleiding tot eene zeer merkwaerdige redenwisſeling, vs. 3-22.

𝔞. De Heiland leerde, dat de wedergeboorte een noodzakelyk vereischte zy, in de onderdanen van zijn Koningrijk, vs. 3.

𝔟. Dit voorſtel werd, door NICODEMUS, *niet recht verſtaen, vs. 4.*

𝔠. De Heiland trad daerom met hem in een uitvoerig geſprek, om hem nader te onderrichten, vs. 5-21.

1. De nadere verklaring van den Heiland vinden wy vs. 5-8.

2. NICODEMUS *verraedde al wederom zijne diepe onkunde, vs. 9.*

3. De Heiland beſtrafte hem daerover, vs. 10. en

4. Voegde 'er eene verdere onderrichting by, vs. 11-21.

—. De Heer JESUS *verweet hem zijne ſchandelyke onkunde, vs. 11, 12.*

——. Hy verklaerde duidelyk wie Hy was, en tot wat einde Hy in de waereld gekomen was, vs. 13-21.

/. Dat Hy uit den hemel oorſprongelyk ware, vs. 13.

//. Dat Hy gekomen ware, om zondaren zalig te maken, vs. 14, 15, en

///. Dat het geloov volſtrekt noodzakelyk zy, om deel te hebben aen zijne zaligheid, vs. 16-21.

2.

2. (*b*) Dese Nicodemus, vresende zich de verachting van zijne Mederegenten op den hals te halen, quam des nachts heimelyk tot Jesum, in de plaets van zijn verblijv, om van niemand gezien te worden, ende seyde tot hem, Rabbi, eerbiedingswaerdige Leeraer, wy weten, en de zaek is duidelyk, dat gy zijt een Leeraer van Godt gezonden, en tot ons volk gekomen, als een buitengewoon Propheet, want (*c*) niemant en kan dese wonderdadige teeckenen doen die gy doet, (*d*) so Godt met hem niet en is, en hem ondersteunt, door eenen onmiddelyken invloed van zijn Alvermogen.

Wy mogen uit deze aenspraek, als mede uit het gansche gedrag van NICODEMUS, besluiten, dat hy met een goed oogmerk, en uit oprechte beginselen tot JESUS gekomen zy. Buiten allen twijffel had hy gehoord, welk antwoord JOANNES *de Doper* aan de afgevaerdigden van den groten Raed gegeven, en welke verhevene dingen hy van JESUS getuigd had, Kap. I: 26. Misschien was hy 'er by tegenwoordig, toen de Heiland de handelaers en het vee, uit de gaenderyen van den Tempel, met één enkel woord sprekens, verdreven had, Kap. II: 14-16. Ook had de Heer JESUS, geduurende het Paeschfeest, vele andere wonderen verricht vs. 23. Dit kon NICODEMUS niet onbekend zijn. Hy had 'er met recht uit besloten, dat JESUS, als een groot Propheet, van God gezonden ware. Evenwel schijnt hy JESUS niet voor den MESSIAS gehouden te hebben. Dezen verwachtte hy, volgens de vleeschelyke begrippen der Pharizeeuwen, in allen den luister van Koninglyke heerlykheid. Hy stond in dat heerschend wanbegrip, dat 'er, voor de komst van den MESSIAS, behalven ELIAS, nog een ander buitengewoon Propheet verschijnen moest, vergel. Kap. I: 21, en hy verbeeldde zich, dat JESUS die Propheet ware.

Wy weten, zegt hy, *dat gy zijt een Leeraer van God gezonden.* — *Wy* zegt hy, in het meervouwig getal; zekerlyk

(*b*) Joh. 7: 50. ende 19: 39. (*c*) Joh. 9: 16, 33. (*d*) Hand. 10: 38.

bedoelde hy niet zijne geloovsgenoten onder de Pharizeeuwen, het tegendeel blijkt uit Kap. VII: 48. Maer *wy weten* zegt zo veel als het is bekend, men konde en behoorde het te weten, vergel. Kap. IX: 31. — Dan 'er is nog iets anders, het welk ons een merkelyk licht schijnt te verspreiden, niet alleen over deze uitdrukking, maer ook over verscheidene byzonderheden in de zamenspraek, tusschen den Heiland en dezen Joodschen Schrivtgeleerden. NICODEMUS kwam des nachts in het heimelyk tot den Heer JESUS, en daerom is het ons zeer aennemelyk voorgekomen, dat hy zich als een gemene Jood aen den Verlosser hebbe voorgedaen, en dat de Heiland, door de kracht zijner Godheid, geweten hebbe, wie en wat hy was. Nu waren 'er vele gemene Joden, op het zien der wonderen, welke JESUS te Jerusalem verrichtte, bewogen om in Hem te geloven, Kap. II: 23 Het is ons daerom zo voorgekomen, dat NICODEMUS van zich zelven, met insluiting van die Joden, gesproken hebbe, als of hy zeide: „ wy, ik en vele andere „ gemene Joden, die uwe wonderen te Jerusalem gezien „ hebben, zijn daerdoor volkomen overtuigd geworden, „ dat gy van God gezonden zijt, wy houden u voor dien „ buitengewonen Propheet, die behalven ELIAS, kort voor „ de komst van den MESSIAS, verschijnen moet."

Maer zou NICODEMUS het alleen by deze verklaring van de hoge gedachten, welke hy omtrent den Heiland had, gelaten hebben? Het antwoord van den Heer JESUS vs. 3. heeft in het geheel geen verband met deze verklaring. Ook zijn de woorden van NICODEMUS afgebroken. Wy voegen ons daerom by de zulken, die menen, dat NICODEMUS eene vraeg gedaen hebbe, welke de Heiland beantwoordt vs. 3. Onze Euangelist bedient zich van eenen zeer beknopten stijl, en is meermalen gewoon, eene vraeg te verzwijgen, welke een oplettend lezer uit het antwoord ligtelyk kon opmaken. Nu is het uit 's Heilands antwoord vs. 3. vry duidelyk, dat NICODEMUS Hem gevraegd hebbe naer den weg, langs welken men in Gods Koningrijk moet ingaen.

NICODEMUS zal dan, in de gedaente van eenen gemenen Jood, den Heer JESUS op deze of dergelyke wijs hebben aen-

aengesproken. „ De wonderen, welke gy, geduurende het „ Paeschfeest, te Jerusalem verricht hebt, kunnen door „ niemand verricht worden, ten zy God hem, door den „ onmiddelyken invloed van zijn Alvermogen, ondersteune. „ Die wonderen zijn kennelyke blijken van uwe Godlyke „ zending. Ik en vele andere gemene Joden eerbiedigen „ u daerom als eenen buitengewonen Propheet. Dit heeft „ my bewogen om my by u te vervoegen, en eenig nader „ onderricht te vragen. JOANNES *de Doper* heeft aen de „ Jordaen gepredikt, dat het Koningrijk van God zy naby „ gekomen. Gy spreekt ook in uwe leerredenen van dat „ Koningrijk. Ook weten wy, dat de MESSIAS eerlang „ komen zal, om een nieuw en heerlyk Koningrijk op te „ richten. Heb de goedheid my nader te berichten, wat „ men doen moet, om een onderdaen van dat Koning- „ rijk te worden, en deel te hebben aen deszelvs voor „ rechten."

3. Jesus antwoordde op deze vraeg zeer kort, maer volledig, ende seyde tot hem, Voorwaer, voorwaer segge ick u, met allen dien ernst, welken het gewicht der zake vordert, en maek 'er daerom staet op, Ten zy dat yemant wederom geboren worde, hy en kan het Koninckrijcke Godts niet sien.

Gods Koningrijk *te zien*, en in het zelve *in te gaen*, zijn gelykluidende spreekwijzen, welke met malkander verwisseld worden, vergel. vs. 5. *zien* beteekent iets werkelyk te genieten. Goede dagen en Gods heil te *zien*, zegt voorspoed en Gods heil te genieten, 1 Petr. III: 10. Ps. L: 23. — Gods Koningrijk te *zien* is dan deszelvs voorrechten te genieten, en in Gods Koningrijk *in te gaen*, daervan een onderdaen te worden. Maer het één is aen het ander onafscheidbaer verbonden; het eerste is een gevolg van het laetste.

De Heiland verklaert hier, dat het *wederom geboren worden* een noodzakelyk vereischte zy in elk, die Gods Koningrijk zien zal, *ten zy dat iemand* enz. Maer wat zegt nu dat *wederom geboren worden*? een geheel ander mensch te worden, dan men voorheen geweest is, zodat die veran-

dering en verbetering niet alleen plaets hebbe in de verborgene gedachten en gezindheden van het hart; maer zich ook in den ganſchen wandel openbaer make. Van natuure zijn wy in hart en wandel geheel bedorven, en door de verbetering van dit alles worden wy geheel andere menſchen, even als of wy op nieuws, en ten anderen male geboren werden. — Het woord *wederom* vertalen sommigen door *van boven af*, en dan wil de Heiland zeggen, dat deze zinbeeldige geboorte van boven uit den hemel, door God zelven gewrocht worde. De zaek zelve komt by ons geensins in bedenking, Jac. I: 18. 1 Petr. I: 23. 1 Joh. III: 9. IV: 7. V: 4. Maer zy wordt ter dezer plaetſe niet bedoeld. Dit woord *wederom* wordt met dat van *andermael* duidelyk verwisſeld, vs. 4.

Voorts verdient het nog onze opmerking, dat de Heiland onbepaeld ſpreke, *ten zy dat iemand wederom geboren worde enz.* Hy leert 'er door, dat deze nieuwe geboorte, voor alle menſchen zonder onderſcheid, noodzakelyk zy, om de goederen van Gods Koningrijk te genieten. Deze ſtelling was ingericht tegen de hoogmoedige vooroordeelen der Joden, en vooral der Pharizeeuwen, die hoge gedachten hadden van hunne heiligheid, en aenſpraek op de Godlyke gaest. Zy vorderden daerom zulk eene nieuwe geboorte, zulk eene verbetering van hart en wandel in de heidenen, en waren daerom gewoon de zulken, die uit andere volken tot hen overkwamen, en hunnen Godsdienst aennamen, *wedergeboren* te noemen. Maer zodanig eene nieuwe geboorte hadden zy zelve, volgens hunne trotſche verbeelding, [illegible] het geheel niet nodig.

4. Nicodemus ſeyde tot hem, ik verſtae uw antwoord niet, het gene gy zegt van die nieuwe geboorte, is voor my geheel onbegrypelyk. Hoe kan een menſche op nieuws geboren worden [*nu*] oudt zijnde? Kan hy oock andermael in ſijns moeders buyck ingaen, ende geboren worden?

Dit was indedaed eene zeer onnoſele vraeg. Zou NICODEMUS, die een Leeraer was in Israël, des Heilands antwoord naer den letter verſtaen hebben? De ſpreekwijzen

van

van wedergeboren, op nieuws, andermael geboren te worden, hebben wy reeds gezegd, waren by de Joden genoeg bekend. — Onzes erachtens deed NICODEMUS zich voor, als eenen gemenen en ongeletterden Jood. Denkelyk zal hy zulk eene onnosele vraeg gedaen hebben, verwachtende, dat de Heiland daerom zijne leer des te duidelyker en eenvouwiger zou verklaren.

5. Jesus antwoordde, Voorwaer, voorwaer segge en verzeker ick u plechtig, (e) So yemant, wie hy anderszins ook wezen moge, Jood of Heiden, al was hy nog zo geleerd en in de wet bedreven, niet geboren en wort uyt water ende Geest, hy en kan in het Koninckrijcke Godts niet ingaen, daervan geen onderdaen zijn, noch deel hebben aen deszelvs voorrechten.

Wat zegt het, *uit water en Geest geboren te worden?* Het laetste is duidelyk, *uit den Geest geboren te worden* is door de genadewerking van den Heiligen Geest, een geheel ander mensch te worden, zodat hart en wandel beide veranderd en verbeterd worden. — Maer het *water* wordt onderscheidenlyk opgevat. Alleenlyk zeggen wy, dat 'er naer ons inzien geoogd worde op het dopen met water. De Joden waren gewoon de Heidenen, die tot de gemeenschap hunner Kerk overkwamen, met hun gansche huisgezin te dopen, ten vertoge dat zy van de onreinigheden, welke hun voorheen hadden aengekleevd, gewasschen en gezuiverd waren. Het kwam daerom de Joden in het geheel niet vreemd voor, dat JOANNES de Boetgezant doopte, en misschien was onze NICODEMUS wel geweest onder die Pharizeeuwen, die tot den Doop van JOANNES gekomen waren, Matth. III.

De Heer JESUS wil dan dit zeggen, „ niemand, wie hy
„ ook wezen moge, Jood of Heiden, zelvs geen nauwge-
„ zet Pharizeeuw, die zich zo veel laet voorstaen van
„ zijne byzondere deugdzaemheid, kan een onderdaen zijn
„ van dat Koningrijk, het welk de MESSIAS staet op te

(e) Tit. 3: 5.

„ richten, noch deel hebben aen deszelvs voorrechten, „ ten zy hy niet flechts uit water, maer ook uit den Geest „ geboren zy. De Heidenen, wanneer zy tot den Jood- „ fchen Godsdienst overgaen, worden gedoopt; en dan ge- „ rekend ten eenemael van beftaen en gedrag veranderd te „ wezen. Velen van de Joden hebben zich door JOAN- „ NES den Boetgezant laten dopen, en daerdoor verklaerd, „ dat zy 's mans leer aennamen, dat het Koningrijk van „ den MESSIAS naby gekomen zy. Deze doop was voor „ de Joden een zoort van nieuwe geboorte, voor zo ver „ zy berouw van hunne zonden betuigden, met een voor- „ nemen, om vruchten der bekeering waerdig voort te „ brengen. Maer deze doop, dit geboren te worden uit „ water, is geenszins genoeg om in Gods Koningrijk in „ te gaen. Daertoe is eene geboorte uit den Geest no- „ dig, eene inwendige verbetering van het hart, welke „ door de genade van den Geest gewrocht wordt, en zich „ openbaer maekt in den wandel. Een iegelyk derhalven, „ zo Jood als Heiden, zelvs een werkheilige Pharizeeuw, „ moet door de genade van den Geest inwendig verbeterd, „ en daerdoor een geheel ander mensch worden, zal hy „ deel hebben aen de voorrechten van dat Koningrijk, het „ welk de MESSIAS eerlang ftaet op te richten."

6. Al was het daerom mogelyk, dat iemand wederom in zijns moeders lichaem konde ingaen, en ten anderenmale geboren worden, in den letterlyken zin, waervan gy gefproken hebt; het zou hem niet met al baten kunnen. Dan zou hy, ten aenzien van het zedelyke, nog even verdorven en onrein zijn als te voren. (*f*) Het gene immers uyt het vleefch geboren is, [*dat*] is vleefch, elk die uit verdorvene en zondige ouderen geboren wordt, is verdorven en zondig, ende het gene uyt den Geeft geboren is, [*dat*] is geeft. Elk, die door de genade van den Geest inwendig verbeterd, en daerdoor een nieuw fchepfel geworden is, die is een geestelyk en geheiligd mensch, zodat hy zijn gedrag inrichte volgens de leiding en

(*f*) Rom. 8: 5.

en de bestuuring van den Geest. Vergel. Rom. VIII: 1-8. Gal V: 17, 24.

7. En verwondert u niet dat ick u gesegt hebbe, Gylieden Joden, die u zo veel laet voorstaen op uwe voorrechten, moet, zo wel als de Heidenen, op de gezegde wijs wederom geboren worden.

8. Laet deze leer u niet bevreemden, al zijn 'er dingen in, welke u vreemd en onbegrypelyk voorkomen. Er zijn zelvs in de natuur geheimen, welke het menschelyk verstand niet begrijpen kan. De wint by voorbeeld, blaest waer henen hy wil, dan naer dezen en dan naer genen streek, zonder dat gy de oorzaek van deze verandering weet, ende gy hoort sijn geluyt wel, maer gy ziet hem niet, en weet niet van waer hy komt, ende waer hy henen gaet: gy kunt de oorzaken niet aenwijzen, waerom hy dan uit den éénen, dan wederom uit genen hoek blase. Nu alsoo is het ook gelegen met een yegelick die uyt den Geest geboren is. In deze wedergeboorte zijn ook geheimen, welke het menschelyk verstand niet begrijpen kan.

De gelykenis van den wind heeft de Godlyke Leeraer overgenomen uit Pred. XI: 5, *gelijk gy niet weet, welke de weg des winds zy, alzo weet gy het werk Gods niet, die het alles maekt.* Hoofdzakelyk wil de Heiland twee zaken te kennen geven — Deels dat die werking van den Heiligen Geest, waerdoor het zondig menschenhart verbeterd wordt, en welke als eene andere geboorte is, voor het menschelyk verstand ondoorgrondelyk zy. Zo min wy in de natuur de oorzaken kunnen aenwijzen welke den wind dan uit den éénen, dan uit den anderen streek doen blasen, alzo min kunnen wy ook die bovennatuurlyke werking verklaren, waerdoor een mensch uit den Geest geboren wordt — Deels dat de werking van den Geest in eenen mensch, die andermael geboren wordt, alleenlyk aen de uitwerkselen kenbaer zy. Wy zien den wind niet evenwel weten wy dat hy 'er is, omdat wy zijn geluid hooren, en zijne kracht gevoelen. Even zo min zien wy het, wanneer iemand uit den Geest geboren wordt, ondertusschen kunnen wy uit zijne werk-

zaemheden bemerken, dat zijn hart verbeterd, en dat hy een geheel ander mensch geworden zy.

In het oorspronkelyke is deze gelykenis des te eigenaertiger, omdat de *wind* in het Grieksch, met het zelvde woord Πνευμα, als de *Geest* wordt uitgedrukt.

9. Nicodemus, deze redenering van den Heiland met verwondering gehoord hebbende, antwoordde ende seyde tot hem, (*g*) Hoe konnen dese dingen geschieden? Hoe kan een mensch andermael geboren worden? hoe kan de Geest, by wijs van eene tweede geboorte, iemand tot eenen anderen mensch maken? Ik kan van dit alles niets begrijpen.

10. Jesus antwoordde ende seyde tot hem, Zijt gy een Leeraer Israëls, of liever *gy zijt de Leeraer van Israël*, ende en weet gy dese dingen niet? Dit past waerlyk niet voor eenen Leeraer des volks.

Onze Overzetters nemen ook de eerste uitspraek vraegsgewijs, *zijt gy een Leeraer Israëls?* Dan wy vertalen het liever stellender wijs: *gy zijt de Leeraer van Israël*, de Rabbi der Joden, die by al het volk zeer wel bekend is. — Op dezen grond menen wy, dat de Heiland hier aen NICODEMUS eene zeer merkwaerdige proev van zijne Alwetendheid gegeven hebbe. NICODEMUS had zich verborgen, zijne kleederen veranderd, en zich voor eenen gemenen Jood uitgegeven; maer nu deed de Heer JESUS, ten betoge van zijne Alwetendheid, dezen Leeraer opmerken, dat Hy hem zeer wel kende en wist wie hy ware.

Vervolgens verklaerde de Heer JESUS uitvoerig wie Hy was, en waertoe zijne komst in de waereld dienen moest, nadat Hy NICODEMUS over zijne schandelyke onkunde bestraft had. vs. 11-21.

11. (*h*) Voorwaer, voorwaer segge ick u, met allen vereischten ernst, en neem het toch ter harte; Wy spreken dat wy zeker weten, ende getuygen dat wy zelvs gesien hebben. Derhalven spreken wy de zuivere waer-

(*g*) Joh. 6: 52. (*h*) Joh. 7: 16. ende 8: 28. ende 12: 49. ende 14: 24.

waerheid, en ons getuigenis is alleszins geloovwaerdig, ende evenwel gylieden Joden en neemt (*i*) ons getuygenisse niet aen, verwerpende het gene wy van Gods wege tot u spreken.

WY *spreken het gene* WY *weten* enz. Wie bedoelt de Heiland? onzes erachtens zich zelven, en JOANNES den Boetgezant, van wiens leer en doop Hy vs. 3. gemeld had. — Anders kan de Heiland van zich zelven in het meervouwig getal spreken, gelijk lieden van gezach meermalen gewoon zijn te doen, vergel. Marc. IV: 30; en dit is in ons geval des te aennemenlyker, omdat de Heiland, in zijne redenering voortgaende, van zich zelven in het enkelvouwig getal spreekt, *indien* IK *ulieden* enz. vs. 12.

12. Indien of *naerdien* ick ulieden Joden de aerdsche dingen, leeringen, welke het menschelyk verstand ligtelyk verstaen kan, gesegt hebbe, ende gy niet en gelooft: hoe sult gy gelooven, indien ick ulieden de hemelsche dingen, verborgenheden, welke het menschelyk begrip te boven gaen, soude seggen?

De *aerdsche* en *hemelsche dingen* worden hier tegen over elkanderen gesteld. Nu moeten wy hier uit het verband, en de volgende woorden van den Heiland, opmaken wat Hy bedoelde. Hy spreekt vs. 13-21. van verborgenheden, welke het menschelyk verstand te boven gaen. Wy hebben daerom, door de *hemelsche dingen*, gewichtige verborgenheden te verstaen, welke zeer gepast hemelsche dingen genaemd worden, omdat zy door God zelven van den hemel geopenbaerd zijn. *Aerdsche dingen* zijn daerentegen zodanige leeringen, welke het menschelyk verstand gemakkelyk begrijpen kan. Deze heten aerdsche dingen, omdat zy door de Propheten meermalen op de aerde waren voorgesteld.

13. Ende Ik zal u, Nicodemus, eene van deze gewichtige Verborgenheden mededeelen. Zy betreft mijnen Godlyken oorsprong en de heerlykheid van mijn Persoon. Te weten (*k*) niemant en is opgevaren in den hemel,

(*i*) Joh. 3: 32. (*k*) Joh. 6: 62. Eph. 4: 9.

dan die uyt den hemel nedergekomen is, en die ben ik, [*namelick*] de Sone des menschen, die in den hemel is.

Niemand, zegt de Heer JESUS, *is opgevaren in den hemel, dan die uit den hemel nedergekomen is.* — Zommigen menen, dat het *opklimmen in den hemel* eene zinspeling zy op Deut. XXX: 12. Rom. X: 6. Prov. XXX: 4. en dan zal het te kennen geven, in den hemel op te klimmen, om aldaer de verborgenheden der Godlyke natuur te onderzoeken, en aen het menschdom bekend te maken. Dan de voorledene tijd wordt meermalen genomen voor den tegenwoordigen en toekomenden. Wy zouden daerom des Heilands mening lievst op deze wijs begrijpen: „ niemand vaert ten hemel „ op, dan die uit den hemel nedergekomen is. Nu ik ben „ van eenen Godlyken oorsprong; ik ben uit den hemel „ nedergekomen, voorzover mijne Godlyke natuur, met „ de menschheid vereenigd, en in dezelve op aerde ver„ schenen is. Daerom zal ik ook, na het voleindigen van „ mijn werk op de aerde, naer den hemel wederkeren. „ Deze verborgenheid is eene waerheid, welke mijnen „ hogen Persoon alleen betreft. Gy ziet my thans, in de „ vernederende omstandigheden van eenen geringen mensch, „ op de aerde, maer ik ben die Godlyke Persoon, *die* „ tevens *in den hemel is.*"

De laetste uitspraek verdient nog onze opmerking. De Heiland zegt niet, ik ben *de Zoon des menschen*; *die*, voor dat ik op aerde kwam, in den hemel was of geweest is, maer die nog werkelyk *in den hemel is.* Hy leert derhalven, dat Hy, hoe zeer naer zijne menschelyke natuur vernederd, evenwel in den hemel was, wat zijne alomtegenwoordige Godheid betreft.

14. (*l*) Ende ik zal 'er nog eene andere verborgenheid byvoegen, betreffende het oogmerk van mijne komst in de waereld. Gy ziet my thans als eenen geringen mensch. Maer ik zal nog dieper vernederd worden, tot in den allersmadelykſten dood, om voor zondaren het eeuwig leven te

(*l*) Num. 21: 9. 2 Kon. 18: 4.

te verwerven: want gelijck Moses de slange in de woestijne verhoogt heeft, (m) alsoo moet de Sone des menschen verhoogt worden:

15. Op dat een yegelick, wie hy ook wezen moge, Jood of Heiden, al was hy de oudste en de grootste der zondaren, die in hem gelooft, niet en verderve, en eindeloos rampzalig zy, gelijk hy rechtvaerdiglyk door zijne zonden verdiend had, (n) maer het eeuwige leven hebbe, en eindeloos gelukzalig zy.

MOSE heeft de koperen *slang*, in de woestijne, op eene slang verhoogd en ten toon gesteld, opdat de Israëliten, die van de vuurige slangen gebeten waren, door het aenschouwen van die koperen slang, van hunne dodelyke wonden zouden genesen worden, Num. XXI. Op zoortgelyk eene wijs zou ook de Heiland aen het kruis verhoogd, en ten toon gesteld worden, vergel. Kap. VIII: 28; maer tot een veel weldadiger einde, om elken zondaer zonder onderscheid, die Hem met het oog des geloovs aenschouwt, van het eeuwig verderv te bevrijden, en eindeloos gelukkig te maken.

Tot nog toe sprak de Heer JESUS duister en ingewikkeld van zijnen kruisdood. Voor korten tijd noemde Hy denzelven het breken van dezen Tempel, Kap. II: 19. Nu ontleent Hy de teekening van de koperen slang, die hierin een voorbeeld geweest is van Hem in zijnen kruisdood. Voor eenen beroemden Leeraer in Israël sprak Hy evenwel klaer genoeg; NICODEMUS had kunnen en behoren te weten, wat de Heiland bedoelde.

16. (o) Want alsoo lief heeft Godt de werelt gehadt, zulk eene verbasende proev van zijne lievde tot de menschen, die op de waereld wonen, heeft mijn hemelsche Vader gegeven, dat hy sijnen eenighgeborenen Sone, die met Hem waerachtig God is, gegeven, in de waereld gezonden, en tot eenen Verlosser geschonken

(m) Joh. 8: 28. ende 12: 32. (n) Joh. 3: 36. (o) Rom. 5: 8. ende 8: 32. 1 Joh. 4: 9.

heeft, (*p*) op dat een ygelick, zonder eenig onderscheid, die in hem gelooft, niet en verderve, maer van de eindelose rampzaligheid bevrijd worde, en het eeuwige leven hebbe.

17. Ik ben derhalven tot een zeer weldadig einde op de aerde gekomen. (*q*) Want Godt en heeft sijnen Sone niet gesonden in de werelt, op dat hy de inwoners der werelt als Richter veroordeelen, en die geduchte wraek over de zondige menschen, welke zy rechtvaerdig verdiend hadden, uitoeffenen soude, maer integendeel, door mededogen met de ellendige menschen bewogen, heeft Hy my, zijnen eenigen en veelgelievden Zoon, op de aerde gezonden, omdat gene te verrichten, het welk voor alle schepselen onmogelyk was, op dat een ieder der menschen in de werelt, die in zijnen Zoon gelooft, door hem soude behouden en eeuwig zalig worden.

18. (*r*) Die in hem gelooft en wort niet veroordeelt, of tot de welverdiende straf verwezen. Zulk een ontvangt vergeving van alle zonden, en wordt hersteld in Gods zalige gunst, maer die niet en gelooft is alreede veroordeelt, en ter eeuwige straf verwezen, vermits hy blijvt onder de schuld zijner zonde, en met de gansche waereld voor God verdoemelyk is, Rom. III: 19, 23, en dewijle hy niet en heeft gelooft in den name des eenighgeboren Soons Godts, die gekomen is, om de verzoening der zonden te weeg te brengen.

19. Ende (*s*) dit is het oordeel of het rechtvaerdig vonnis, dat Hy, die in nadruk het licht is verg. Kap. I: 4, 5, 9. in de werelt gekomen en thans onder de Joden verschenen is, ende de menschen hebben meerendeels de duysternisse liever gehadt dan het licht, verkiesende liever in de onkunde te volharden, dan zich door Hem, die het Licht is by uitnemendheid, te laten onderwijzen: want hare wercken waren boos. Zy waren

20

(*p*) Luc. 19: 10. Joh. 3: 36. 1 Joh. 5: 10. (*q*) Luc. 9: 56. Joh. 9: 39. ende 12: 47. 1 Joh. 4: 14. (*r*) Joh. 5: 24. ende 6: 40, 47. ende 20: 31. (*s*) Joh. 1: 5.

zo aen het kwaed verslaevd, dat zy niet begeerden onderwezen en verbeterd te worden. Der zulker verdoemenis is rechtvaerdig.

20. Want een yegelick die met welgevallen quaet doet, en in zijne boosheid wil volharden, haet het licht en begeert het onderwijs van den Godlyken Leeraer niet te horen, ende daerom en komt hy tot het licht niet, maer hy versmaedt dat hemelsch onderwijs, op dat sijne bose wercken, in welke hy volharden wil, niet bestraft en openbaer worden.

21. (t) Maer die de waerheyt en het recht doet, die ware deugd betracht; komt tot het licht, om door het onderwijs van den hemelschen Leeraer, welken God thans gezonden heeft, te horen, hoe men Gode welbehaeglyk wandelen moet, op dat sijne goede wercken openbaer worden, dat sy in Gode, door den invloed van zijnen Geest, en tot zijne eer gedaen zijn.

Misschien heeft de Heiland, sprekende van de *duisternis liev te hebben*, en te *komen tot het licht*, vs. 19-21, aen NICODEMUS willen onder het oog brengen, dat hy, niet des nachts en in het heimelyke, maer openlyk en op den vollen dag, tot Hem had behoren te komen, om zijne hoogachting voor dien Godlyken Leeraer te doen blijken.

(t) Eph. 5: 13.

C. Jerusalem verlaten hebbende, reisde de Heiland door Judéa; vs 22-36.

α. De Heiland verliet Jerusalem, onthield zich eenigen tijd, met zijne Discipelen, in Judæa, en doopte aldaer, vs. 22.

β. Dit gav aenleiding tot een geschil tusschen de Discipelen van JOANNES *den Boetgezant en de Joden, vs. 23-36.*

a. Het geschil zelvs vinden wy vs. 23-25.

b. JOANNES *de Boetgezant besliste dit geschil, vs. 26-36.*

a. De naaere aenleiding daertoe was de klacht van JOANNES *Discipelen, dat* JESUS *ook doopte, vs. 26.*

b. JOANNES *gav een uitvoerig antwoord, vs. 27-36. leerende,*

1. *Dat* JESUS *zo wel de macht had om te dopen, als hy, vs. 27.*

2. *Dat* JESUS *hem in waerdigheid zeer verre overtrof, vs. 28-36. Trouwens*

—. *Hy* JOANNES *was slechts de voorloper van* CHRISTUS, *vs. 28-30.*

——. JESUS *was van eenen hemelschen oorsprong, vs. 31.*

———. JESUS *getuigenis was het getuigenis van Gods Zoon zelven, vs. 32-35. en*

————. *Elk, die dat getuigenis gelovig aenneemt, zal eindeloos zalig worden, vs. 36.*

22. Na desen quam Jesus ende sijne discipelen, Jerusalem verlaten hebbende, in het platte lant van Judea, ende onthieldt hem aldaer eenigen tijd, met haer, (*v*) ende doopte.

JESUS *doopte* niet in eigen persoon, maer door zijne Discipelen, vergel. Kap. IV: 2. De Heiland namelyk predikte, vermanende de Joden tot geloov en bekeering, Matth. IV: 17. Marc. I: 14 15. en op zijn bevel doopten zijne Discipelen, om daerdoor te beteekenen, dat 'er eene nieuwe geboorte en reiniging van het hart nodig zy, in elk,

(*v*) Joh. 4: 1.

elk, die in Gods Koningrijk zul ingaen. Deze doop ftemde derhalven, in het wezen der zake, met dien van JOANNES den Boetgezant overéén. — Ondertusfchen vinden wy 'er nergens, in het vervolg van 's Heilands gefchiedenis, eenige melding van, dat Hy door zijne Discipelen doopte. Wy mogen 'er uit befluiten, dat de Heer JESUS zijne Discipelen, alleen by den aenvang van zijne bediening, hebbe laten dopen, en dat deze plechtigheid vervolgens een einde genomen hebbe, tot dat Hy, kort voor zijne Hemelvaert, den Doop tot een altoosduurend Sacrament heeft ingefteld.

23. (x) Ende Joannes de Boetgezant doopte oock in Enon by Salim in de grote woestijne, grenfende aen de Jordaen, dewijle aldaer, het welk anders in de woestijnen zeldzaem is, vele wateren waren: ende eene menigte van Joden begaven zich naer dien Propheet, fy quamen daer, ende wierden gedoopt.

24. (y) Want Joannes en was toen ter tijd nogh niet in de gevanckenisse geworpen. Dit gefchiedde later, gelijk de andere Euangelisten hebben aengeteekend, Matth. XIV: 3. Marc VI: 17 Luc. III: 19, 20.

25. Daer rees dan een vrage [van eenige] uyt de difcipelen Joannis met de Joden, die door Joannes gedoopt waren, over de reyniginge of den Doop, welken JESUS door zijne Discipelen liet bedienen; deze Joden beweerden, dat het dopen van JESUS ftrijdig ware met de ter van Joannes den Boetgezant. Zy befchouwden JESUS als het hoofd van eenen nieuwen aenhang, die door den opgang, welken Hy maekte, aen Joannes merkelyke afbreuk toebracht.

26. (z) Ende de Discipelen van Joannes wisten, op deze vraeg der Joden, niet te antwoorden; fy quamen daerom tot Joannem, ende feyden tot hem, Rabbi, zeer geëerde Meester, 'er doet zich een hoofd van eenen nieuwen aenhang op, die u fchijnt te dwarsbomen, door ook openlyk te leren en te dopen; want die man, die met

(x) Matth. 3: 6. Marc. 1: 5. Luc. 3: 7. (y) Matth. 14: 3. (z) Matth. 3: 11. Marc. 1: 7. Luc. 3: 16. Joh. 1: 15, 26, 34.

u was, die door u gedoopt is te Bethabara, over of aen gene zijde van den Jordaen, welcken gy zulk een vereerend getuygenisse gaeft, siet, en dit verdient zeer uwe opmerking, die man doopt ook, ende hy maekt eenen verbasenden opgang onder allerlei slag van Joden: want sy komen alle tot hem. Indien dit zo voortgaet, zullen zy u eerlang alle verlaten. Wy waerschouwen u hier van, uit zucht voor uwe eer.

27. Joannes antwoordde ende seyde tot zijne Discipelen. Een mensche en kan geen dingh aennemen, so het hem uyt den hemel niet gegeven en zy. Een Leeraer die een bloot mensch is, kan niets meer hebben, en moet zich niet meer aenmatigen, dan hem van den hemel gegeven is. Hy moet genen hogeren rang, en geen groter macht of aenzien begeren, dan God hem zelvs heeft toegestaen.

28. Nu ik ben wel een Propheet, vooruit gezonden, om den weg voor den MESSIAS voor te bereiden, maer ik ben de MESSIAS zelvs niet. Ik heb my nooit voor meerder uitgegeven dan ik waerlyk ben, namelyk de Voorloper van den MESSIAS. Gy selve zijt mijne getuygen, dat ick gesegt hebbe, (*a*) Ick en ben de Christus niet, (*b*) maer dat ick voor hem henen uytgesonden ben.

29. Er is even zo veel onderscheid tusschen JESUS en my, als 'er is tusschen den Bruidegom en den speelnoot; die geschikt is om hem te dienen. Die de bruyt heeft is de bruydegom, maer de vrient des bruydegoms, die staet ende hem hoort, om zijne bevelen te gehoorzamen, verblijdt sich met blijtschap om de stemme des bruydegoms. So is dan dese mijne blijtschap vervult geworden, dat ik den MESSIAS zelven zijne bediening heb zien aenvaerden. Het is 'er derhalven wel zo ver van daen, dat ik het dopen van JESUS euvel zou opnemen, dat ik my hartelyk verblijde over zijnen opgang. Het oogmerk

(*a*) Joh. 1: 20. (*b*) Mal. 3: 1. Matth. 11: 10. Marc. 1: 2. Luc. 1: 17. ende 7: 27. Joh. 1: 21, 23.

werk van mijne prediking en doop strekte alleenlyk daerhenen, om de gemoederen van het Joodsche volk, tot de verschijning van den MESSIAS, voor te bereiden. Nu Hy derhalven zelvs zijne bediening aenvaerd heeft, is mijn werk geëindigd.

30. Hy moet wassen, en geduurig in grootheid toenemen, maer ick moet al minder worden. Mijn werk zal eerlang geëindigd zijn, en mijn licht zal spoedig uitgeschenen zijn.

31. (c) Die van boven uit den hemel komt, en van eenen Godlyken oorsprong is, die is oneindig verheven boven alle menschelyke Leeraers, en derhalven ook boven my. Die uyt der aerden is [*voortgekomen*], een Propheet, die op de gewone wijs uit menschen geboren is, die is uyt der aerden, en welke gaven hy ook ontvangen hebbe, hy is en blijvt een mensch, ende hy spreeckt uyt der aerden, de wijs, op welke hy leert en predikt, toont dat hy een mensch zy. Die van eenen Godlyken oorsprong is, en uyt den hemel komt, is in waerdigheid en gezach ver weg verheven boven alle menschen. Zodanig een Godlyk Persoon is JESUS. Zijne leer is Godlyk, en zijn onderwijs hemelsch.

32. (*d*) Ende 't gene hy zelvs in den hemel, omtrent de verborgenheden van de Godlyke natuur, en den weg der verzoening, gesien ende gehoort heeft, dat getuygt hy: ende sijn Godlyk getuygenisse en neemt bykans niemant aen met een gelovig hart.

33. Die ondertusschen sijn Godlyk getuygenisse met een gelovig hart aengenomen heeft, die heeft verzegelt en plechtig verklaerd, en die verklaring als met een zegel bekrachtigd, (*e*) dat Godt waerachtigh, en dat het Godlyk getuigenis onfeilbaer is.

34. Want JESUS, dien Godt thans als eenen hemelschen Leeraer gesonden heeft, die spreeckt de

(*c*) Joh. 8: 23. (*d*) Joh. 5: 30. ende 8: 26. ende 12: 49. ende 4: 10 (*e*) Rom. 3: 4.

woorden Godts, welken Hy onmiddelyk van God zelven gehoord heeft, vergel vs. 32. want Godt en geeft [*hem*] den Geest (*f*) niet met mate, gelijk aen de Propheten, die uit de menschen genomen zijn, maer Hy heeft de gansche volheid van den Geest ontvangen.

35. JESUS is Gods eigen en veelgelievde Zoon, gelijk God de Vader, toen ik Hem doopte, met eene hoorbare stem uit den hemel verklaerd heeft. De Vader heeft daerom den sone teder lief, (*g*) ende heeft alle dingen in sijne hant, en Hem het bestuur over alles gegeven.

36. (*h*) Die in den Sone geloofT, zijn Godlyk getuigenis van ganscher harte aenneemt, en zijne lessen gehoorzaemt; die heeft reeds werkelyk het eeuwige leven, en hy zal, in de huishouding der eeuwigheid, eindeloos gelukkig wezen: maer die den Sone ongehoorsaem is, en zijn Godlyk onderwijs versmaedt, die en sal het leven niet sien, noch de eindelose gelukzaligheid genieten, maer de toorn Godts, welke door zijne zonden ontstoken is, blijft eindeloos op hem, en derhalven kan hy, in het volgend leven, niet dan rampzalig wezen.

(*f*) Ephes. 4: 7. (*g*) Matth. 11: 27. ende 28: 18. Luc. 10: 22. Joh. 5: 22. ende 17: 2. Hebr. 2: 8. (*h*) Joh. 3: 16. ende 6: 47. 1 Joh. 5: 10.

HET IV. KAPITTEL.

D. *Kap. IV: 1 - 42. verhaelt de Euangelist de verrichtingen en ontmoetingen van den Heiland, in het land der Samaritanen.*

A. De reis van den Heer JESUS *naer, en zijne verrichtingen in het land der Samaritanen, vinden wy vs.* 1 - 26, *en*

B. De gevolgen daervan, vs. 27 - 42.

A. Het eerste stuk behelst hoofdzakelyk de zamenspraek van den Godlyken Leeraer, met eene Samaritaensche vrouw, en hare bekeering, vs. 1 - 26.

α. Vooraf vermeldt de Euangelist de aenleiding, tot deze merkwaerdige gebeurtenis, vs. 1 - 6.

a. De eerste aenleiding bestond hierin, dat de Heer JESUS, *willende uit Judæa naer Galilea reisen, zijnen weg nam door het land der Samaritanen, vs.* 1-4.

𝔄. *De reden, waerom* JESUS *het landschap Judæa verliet, wordt ons opgegeven, vs.* 1, 2. *en*

𝔅. *De reis zelve, vs.* 3, 4.

1. ALs dan de Heere verstont, niet alleen door zijne Alwetendheid, maer ook uit de berichten van anderen, dat de Phariseen zijne bittere vyanden, die Hem altoos nijdig waren, gehoort hadden, dat Jesus (*a*) meer discipelen en groteren aenhang maeckte, ende meer menschen doopte dan Joannes, verliet Hy het landschap Judæa, om den haet van zijne vyanden te ontwijken. Vermits het uur van zijn lijden nog niet gekomen was, wilde Hy liever naer elders gaen, dan zich aen de woede van zijne hateren ontijdig blootstellen. Ondertusschen vluchtte Hy niet uit gebrek aen moed en yver: want Hy ging naer het gebied van Herodes, en vertoonde

(*a*) Joh. 3: 26.

zich, op den tijd van het Paeschfeest, wederom te Jerusalem.

2. (Hoewel Jesus selve niet en doopte, maer sijne discipelen.) Dit werk liet Hy aen zijne Discipelen over, niet alleen opdat Hy des te meerderen tijd zou hebben, om het volk te onderwijzen, maer ook opdat zijne Discipelen, welke Hy tot de bediening van het Euangelie geschikt had, daerdoor meer bekend worden zouden. Daerenboven was de toevloed van menschen zo groot, dat JESUS niet in staet ware, om hen in eigen persoon te doopen. Dit ontstak des te meer den haet der nijdige Pharizeeuwen, omdat JESUS niet alleen eenen zeer groten aenhang maekte, maer zelvs den Doop liet bedienen door verachte visschers.

3. So verliet hy, om de gemelde redenen, het landschap Judeam, ende gingh wederom henen nae Galileen, alwaer Hy de grondslagen van zijn Koningrijk leggen wilde, en ook meer beveiligd was, tegen de woede van zijne vyanden.

4. Ende hy moest door het landschap Samarien gaen; want de naeste weg, uit Judæa naer Galilea, liep midden door het landschap Samaria.

b. De nadere aenleiding tot des Heilands gesprek met, en de bekeering van de Samaritaensche vrouw, bestond daerin, dat Hy uit vermoeidheid by eene fontein ging nederzitten, vs. 5, 6.

5. Hy quam dan op deze reis in een stadt van Samarien, genaemt Sichar, by Mose Sichem, en thans Neapolis geheten. Deze Stad was gelegen naeby (*b*) het stuck lants, 't welck Jacob sijnen sone Joseph gaf.

6. Ende aldaer, even buiten de Stad Sichar, was de fonteyne Jacobs, dus genaemd, omdat de Aartsvader Jacob dezen put liet graven, toen hy dit stuk lands gekocht had.

(*b*) Genes. 33: 19. ende 48: 22. Jos. 24: 32.

had. Jesus dan vermoeyt zijnde van de reyse, sat alsoo neder neven de fonteyne Hy had den geheelen weg uit Judæa te voet afgelegd; en ook den ganschen morgen van dezen dag gevast. Geen wonder derhalven, dat Hy, die aen alle menschelyke zwakheden, de zondige alleen uitgezonderd, onderhevig was, vermoeid ware. Hy zette zich daerom neder naest de put, het zy in het gras, het zy op eenen steen, zo als de reizigers in het Oosten gewoon zijn, die gemeenlyk hunne rustplaetsen houden by putten of waterfonteinen, vergel. Gen. XXIV: 11. XXIX: 2. Exod. II: 15. Het was ontrent de seste ure, volgens de Joodsche rekening, en derhalven op den middag, het heetste van den middag, wanneer de vermoeidheid het grootste is.

β. De zamenspraek van den Heiland, met de Samaritaensche vrouw, en hare bekeering vinden wy vs. 7-26.

a. De Godlyke Leeraer sprak met deze vrouw, over het hoogste goed van eenen zondaer, en over de wijs, op welke het zelve verkregen wordt. Daerom begint Hy, met haer een denkbeeld te geven van haren ongelukkigen toestand, vs. 7-18.

𝔄. Vooraf gaet een korte beschrijving van deze vrouw, vs. 7ª.

𝔅. Hierop volgt het begin van 's Heilands gesprek, vs. 7ᵇ-9.

1. Hy verzocht deze vrouw, om Hem te drinken te geven, vs. 7ᵇ, 8.

2. Dit verzoek beantwoordde zy, met hare verwondering over dit voorstel te betuigen, vs. 9.

7. Daer quam een vrouwe uyt het landschap Samarien, en wel bepaeldelyk uit de Stad Sichar vs. 5, om water te putten. Jesus, zeer vermoeid en dorstig zijnde, seyde tot haer, Geeft my te drincken.

8. (Want sijne discipelen, die Hem, als zijne bestendige volgelingen, overal vergezelden, waren op dien

tijd henen gegaen in de naby gelegen stadt Sichar, op dat sy souden spijse koopen.)

9. So seyde dan de Samaritaensche vrouwe tot hem, Hoe begeert gy, die blijkens uwen tongval een Jode zijt, van my drincken, die ick een Samaritaensche vrouwe ben? (c) Want de Joden en houden geen gemeynschap met de Samaritanen.

De Joden waren geslagen vyanden van de Samaritanen, en beschouwden hen als ketteren, van welke zy gene vriendschapsblijken ontvangen wilden. Deze vrouw kon daerom niet begrijpen, dat een Jood haer om drinken vraegde. — De Euangelist voegt 'er daerom deze ophelderende aenmerking by: *want de Joden houden gene gemeenschap met de Samaritanen.* Het Grieksche woord, *gemeenschap houden* vertaeld, wordt eigenlyk gebruikt van tafelvrienden, die gemeenzaem met elkanderen eten en drinken. De Euangelist wil dan te kennen geven, dat de Joden gene vriendelyke gemeenschap hielden, en niet gemeenzaem verkeerden met de Samaritanen. Er was wel eene burgerlyke gemeenschap, tusschen de Joden en Samaritanen; men kocht en verkocht onder elkanderen vs. 8, ook vernachtte men wel in elkanders steden, Luc. IX: 52; maer de Joden wilden geenerlei vriendelykheid van eenen Samaritaen ontvangen, of eenigszins aen hem verplicht worden. De voornaemste redenen van den bitteren haet der Joden, tegen de Samaritanen, waren de volgende:

1. Omdat zy heidenen waren van afkomst. Zy waren oorspongelyk uit eene Volkplanting van den Assyrischen Koning, en hadden in den beginne den God van Israël, met en nevens hunne afgoden gediend, 2 Kon. XVII: 24—
2. De Samaritanen hadden zich zeer vyandig gedragen tegen de Joden, wanneer zy, uit Babels gevangenis, in hun Vaderland waren wedergekeerd, Ezr. IV: 1-6. Neh. VI: 1-14.

3. Deze

(c) Luc. 9: 52, 53. Joh. 8: 48.

3. Deze haet was nog vermeerderd, zedert de Samaritanen eenen Tempel gebouwd hadden op den berg Gerizim. Zedert dien tijd hadden zy wel de afgodery afgeschaft; en God naer de wet van MOSE gediend, maer niet op die plaets, welke de HEER verkozen had.

4. Hier by kwamen nog verschillen in de plechtigheden, en vooral over de Godlyke Boeken, daer de Samaritanen gene andere gewijde Schrivten erkenden, dan de vijf Boeken van MOSE.

5. Eindelyk was deze wrok onverzoenbaer geworden, zedert de Samaritanen, aen den Syrischen dwingeland ANTIOCHUS EPIPHANES, het hemeltergend aenbod gedaen hadden, van hunnen Tempel aen Jupiter toe te wijden, en 'er den afgodischen eerdienst toe te laten, op eenen tijd, wanneer de Joden de geweldigste verdrukkingen ondergingen, ter verdediging van den zuiveren Godsdienst.

§. *De Heer* JESUS *kwam vervolgens nader in gesprek met de Samaritaensche vrouw, om haer in te leiden in een gezicht van haren ongelukkigen toestand*, *vs.* 10-18.

1. *Hy bracht haer onder het oog, dat zy van het hoogste goed geheel vervreemd ware*, *vs.* 10-14.

10. Jesus ging de bedenking, over den haet tusschen de Joden en Samaritanen, met stilzwijgen voorby. Hy antwoordde ende seyde tot haer, Indien gy de gave Godts kendet, ende wie hy is, die tot u segt, Geeft my drincken: so soudt gy drinken van hem hebben begeert, ende hy soude u levende water gegeven hebben.

De Heiland onderscheidt *de gave Gods* van zich zelven; indien gy *de gave Gods* kende zegt Hy, en kende, *wie Hy is*, *die tot u zegt* enz. — Door *de gave Gods* bedoelt Hy de aenbieding van het Euangelie, waermede de Samaritaensche vrouw thans, door het onderwijs van JESUS, begunstigd werd. Trouwens het Euangelie, het welk genade en zaligheid om niet aenbiedt, mag met het hoogste recht eene

gave van God genaemd worden. — Dan, zal men met dit Euangelie wezenlyk voordeel doen, zo dient men vooral Hem te kennen, die de bron is van al het heil, het welk daerin wordt voorgefteld. De Samaritaenfche vrouw had daerom vooral nodig te weten, *wie*, en welk een uitnemend perfoon *Hy was*, die thans tot haer fprak. „ Gy ziet my, „ wil de Heiland zeggen, voor eenen gemenen Jood aen, „ voor iemand, die daerom uw geflagen vyand is. Maer „ gy dwaelt in beide. Indien gy eenig denkbeeld hadt van „ het heil, het welk ik zondaren aenbied, en wist, wie „ en hoedanig een perfoon Hy is, die tot u fpreekt; indien „ gy my kende voor den genen die ik ben, voor den Zoon „ van God, den langbeloovden MESSIAS, en den Verlosfer „ van Zondaren; indien gy wist, *wie Hy is, die tot u* „ *zegt: geev my te drinken, zo zoudt gy van hem hebben begeerd,* „ *en Hy zou u levend water gegeven hebben.*"

Het wijst zich van zelvs, dat de Heiland hier zinbeeldig van *levend water* fpreke. *Levend water* is in den letter zulk water, het welk geduurig fpringt of voortftroomt; en daerom byzonder gefchikt, om eenen vermoeiden en dorstigen te laven en te verkwikken. Zinbeeldig bedoelt de Heer JESUS zijn hemelsch onderwijs, en al het heil, het welk Hy door het Euangelie aenbiedt. Daerdoor wordt de ziel gedrenkt en verkwikt.

Zulk een voorftel moest ten minften nadenken by de Samaritaenfche vrouw verwekt hebben. Maer, geheel onkundig van het hoogfte goed, verftond zy 'er niets van. Zy bleev met hare aendacht aen het eigenlyk bronwater hangen.

11. De vrouwe had ondertusfchen reeds eenige achting voor JESUS gekregen, wegens het minzaem voorkomen, waermede Hy haer bejegende. Zy feyde daerom tot hem, ten blijke van haren eerbied, Heere, gy en hebt niet om mede te putten, ende de put is diep: van waer hebt gy dan (*d*) het levende water? Indien gy levend water hadt, moest gy het uit dezen put hebben; maer gy hebt

(*d*) Jer. 2: 13.

hebt in het geheel geen gereedschap om te putten. Met de hand kunt gy het water niet scheppen: want de put is diep. Van waer zoudt gy dan levendig water hebben? en zo gy het hebt, waerom begeert gy dan drinken van my?

12. Zo gy al water wist te beschikken, zou het nog niet halen kunnen, by het water in dezen put. Zijt gy meerder dan onse vader Jacob, die ons den put gegeven heeft? ende hy selve heeft daer uyt gedroncken, ende sijne kinderen, ende sijn vee. Jacob was een zeer groot man, een byzondere gunstgenoot van God, en zou hy dan niet het beste water van den aerdbodem gehad hebben? en zoudt gy, een reisende Jood, meerder zijn, en beter water hebben dan onze Vader Jacob?

De Samaritaensche vrouw noemde den Aertsvader JACOB *onzen Vader*. De Samaritanen rekenden het zich voor eene eer, dat zy uit JACOB door JOSEPH oorsprongelyk waren, schoon daervoor geen andere grond was, dan dat eenige afvallige Joden onder hen vermengd waren, en dat zy het ervdeel van JOSEPH bewoonden.

13. Jesus antwoordde, dat Hy wel degelyk levendig water had, het welk veel uitnemender was, dan dat uit Jacobs put, ende seyde tot haer, (*e*) Een yeder die van dit water uit Jacobs put drinckt, sal na verloop van korten tijd wederom dorsten:

14. (*f*) Maer geheel anders is het gelegen met het geheimenisig water, waervan ik spreek: want so wie gedroncken sal hebben van het water dat ick hem geven sal, dien en sal in eeuwigheyt niet dorsten: (*g*) maer het water dat ick hem sal geven, sal in hem worden een fonteyne van water springende tot in het eeuwige leven.

Het water het welk JESUS *geevt*, beteekent alle de genadegoederen, welke in het Euangelie worden aengeboden. *Zo wie daervan zal gedronken hebben*, dat is elk, die dat aenge-

(*e*) Joh. 6: 58. (*f*) Joh. 3: 16. ende 6: 27, 35, 54. (*g*) Joh. 7: 38.

boden heil met een waerachtig geloov omhelst, *dien zal in eeuwigheid niet dorsten*, of van gebrek aen geestelyk goed verſmachten, vergel. Kap. VI: 35.

Het water, het welk ik hem geven zal, zal in hem worden een fontein van water, ſpringende tot in het eeuwig leven. — De Heiland zinſpeelt hier op zulke bronnen, die zodanigen overvloed van water hebben, dat het, wanneer het eenigzins geleid wordt, tot eene aenmerkelyke hoogte opſpringt. Hy wil 'er mede te kennen geven, dat de ontvangene genade, door de kracht en leiding van den Heiligen Geest, wederom hare uitwerkſelen naer buiten vertone. Deze fontein ſpringt tot in het eeuwig leven, dat is, den ſtaet der heerlykheid, voorzover het deelgenootſchap aen JESUS genadegoederen tot het eeuwig leven leidt, en in de hemelſche heerlykheid zal volmaekt worden.

Die derhalven van dit geestelyk water drinkt, kan nimmer dorsten, of van gebrek verſmachten. Gevolgelyk was dit water van veel edeler natuur, dan dat uit JACOBS put.

2. Om deze vrouw nader met zich zelven, en ook met Hem bekend te maken, ſpreekt de Heiland over de levenswijs, welke zy voorheen geleid had, en geevt daerin kennelyke blijken van zijne Alwetendheid, vs. 15-18.

—. Daertoe nam de Godlyke Leeraer aenleiding uit haer antwoord op zijne laetſte gezegden, vs. 15.

15. De vrouwe ſeyde tot hem, Heere, geeft my dat water, op dat my niet en dorſte, ende ick hier niet geduurig en [*moet*] weder komen om by herhaling te putten; dan zal ik die moeite kunnen uitwinnen. Zy bleev des Heilands gezegden verſtaen van eigenlyk water.

—— De

——. *De Heer* JESUS *verklaerde zich nader, en deed haer bemerken, dat Hy meer dan een gemeen Persoon was, en dat Hy zelvs, door zijne Alwetendheid, kennis had van haer vorig gedrag, vs. 16-18.*

16. Jesus seyde tot haer, Gaet henen, roept uwen man, of wel dien persoon, met welken gy leevt, als met uwen echten man, ende komt dan spoedig wederom hier.

17. De vrouwe, nog niets vermoedende van JESUS Alwetendheid, antwoordde ende seyde, Ick en hebbe geenen echten man, denkende, dat deze vreemdeling haer voor eene eerlyke weduwe houden zou. De Alwetende Jesus seyde tot haer, Gy hebt wel gesegt, en het is in zeker opzicht waer, Ick en hebbe geenen man.

18. Want gy hebt vijf echte mannen, den éénen na den anderen, in het huwelyk gehadt; ende dien gy nu hebt, en is uwe echte man niet: dat hebt gy met waerheyt gesegt. Maer gy leevt met den zesden als byzit, buiten wettig huwelyk, en derhalven in eene aenhoudende hoerery. Zo betoonde de Heiland zijne onbeperkte Alwetendheid, waerdoor Hy de geheimste zonden van deze vrouw door en door kende.

Zommigen hebben deze vrouw, ten aenzien van haer zedelyk karakter, zoeken te verdedigen. *Zy kan*, zegt men, aen den zesden man zijn verloovd geweest; zonder dat het huwelyk nog voltrokken ware, en zonder oneerlyke bywoning. Maer de Heiland schijnt haer vs. 18. te beschuldigen, dat zy met iemand, zonder voltrekking van een wettig huwelyk, leevde als met haren man. Hy zegt, dat zy *hem had*, dat is, als man bezat, en in die zelvde gemeenschap met hem leevde, als zy met de vijf vorige echte mannen gehad had. — Men meent wel uit den invloed, welken deze vrouw had op hare medeburgeren, te mogen besluiten, dat zy niet oneerlyk geweest zy. Maer de ongeoorloovde gemeenschap, welke zy met den zesden man buiten het huwelyk had, kan aen hare medeburgeren onbe-

kend geweest zijn; en schoon de inwoners van Sichem hare ontuchtige levenswijs wisten, konden zy haer evenwel beschouwen als iemand, die in geschiedkundige zaken geloovwaerdig was.

b. De Heiland gav deze vrouw eene nadere onderrichting, omtrent den weg der zaligheid, vs. 19-26

a. Eerst spreekt Hy over den aert van den waren Godsdienst, vs. 19-24.

1. De aenleiding daertoe werd geboren uit de redenen van deze vrouw, vs. 19, 20.

2. Het voorstel van den Heiland, omtrent den waren Godsdienst, vinden wy vs. 21-24.

19. De vrouwe seyde tot hem, met alle blijken van eerbied, Heere, (*h*) ick sie en ondervind duidelyk, dat gy een Propheet zijt, een buitengewoon Leeraer, onmiddelyk van God gezonden, om zondaren te bestraffen, en, door Godlyke Openbaringen, niet alleen toekomende zaken te voorzeggen, maer ook verborgene dingen bekend te maken. Ik wil my daerom gaerne aen uw onderwijs onderwerpen. Wees zo goed, en verklaer my uw oordeel omtrent het geschil, het welk 'er is, tusschen de Joden en Samaritanen, over de plaets, alwaer God plechtig moet gediend worden.

20. Onse vaders hebben op desen bergh Gerisim aengebeden, en den plechtigen Godsdienst verricht. Hierin heb ik het dus ver met de Samaritanen gehouden, ende Gerisim beschouwd als de plaets, alwaer God openlyk moet gediend worden. Maer gylieden Joden segt, dat (*i*) te Jerusalem de plaetse is daer men moet aenbidden, en den plechtigen eerdienst verrichten. Gy hebt u openbaer gemaekt, als een buitengewoon Propheet; wat oordeelt gy 'er van?

21. Jesus seyde tot haer, Vrouwe, deze vraeg is thans

(*h*) Luc. 7: 16. ende 24: 19. Joh. 6: 14. (*i*) Deut. 12: 5 11. 1 Kon. 9: 3. 2 Chr. 7: 12.

thans van zeer weinig gewicht. Eerlang zal de Godsdienst niet meer aen eene bepaelde plaets verbonden zijn: want **geelooft my, de ure komt, en de tijd is naby, wanneer dat gylieden noch op desen bergh, noch te Jerusalem, den Vader en sult aenbidden,** omdat alle plaetsen even heilig wezen zullen. Gy hebt u daerom niet zo zeer te bekommeren over de plaets van den Godsdienst, als wel over de wijs van den Godsdienst.

22. Gy Samaritanen dwaelt in het stuk van den Godsdienst. (*k*) **Gylieden aenbidt dat gy niet en weet.** Gy zijt onkundig, omtrent het ware voorwerp van den Godsdienst, en de rechte wijs, op welke God moet gediend worden. Gy voedt vleeschelyke gedachten van God, en kent Hem niet in zijne oneindige volmaektheid. Maer geheel anders is het gelegen met de Joden, immers met het beste deel onder dezelve, want **wy aenbidden dat wy weten;** wy kennen en dienen den waren God op de rechte wijs: (*l*) **want de faligheyt is uyt de Joden.** De Verlosser van Zondaren, en de leer der zaligheid, moet, volgens de voorzeggingen der Propheten, uit de Joden voortkomen.

23. **Maer de ure komt, ende is nu, wanneer de ware aenbidders** en echte dienaers van God **den Vader aenbidden sullen in geest,** met hunnen gantschen geest, en op eene geheel geestelyke wijs, **ende in waerheyt,** met een oprecht hart, en volgens Gods eigen onfeilbaer voorschrivt. **Want de Vader soeckt ook alsulcke, die hem [*alsoo*] aenbidden.** De Vader heeft lust in zulke aenbidders, en stelt alle middelen in het werk, om zulke aenbidders aen te kweken.

24. Alle andere zoort van eerdienst, die met vleeschelyke denkbeelden gepaerd gaet, kan Gode niet behagen. (*m*) **Godt is een geest: ende die hem daerom aenbidden, moeten [*hem*] aenbidden in geest ende waerheyt.** Gevolgelyk kan een vleeschelyke en geveinsde

(*k*) 2 Kon. 17: 29. (*l*) Gen. 12: 3. ende 18: 18. ende 22: 18. ende 26: 4. Hebr. 7: 14. (*m*) 2 Cor. 3: 17.

eerdienst, die alleen in uitwendige vertoningen, en lichamelyke verrichtingen bestaet, Gode niet behagen.

b. *Wijders openbaerde zich de Heiland, als den beloofden* MESSIAS, *vs.* 25, 26.

25. De vrouwe seyde tot hem, Ick weet' dat de Messias komt en eerlang verschijnen zal, (die genaemt wort Christus): wanneer die sal gekomen zijn, so sal hy ons alle verborgene en duistere dingen verkondigen en duidelyk ophelderen.

26. Jesus seyde tot haer, (*n*) Ick ben 't, die met u spreke. Ik zelvs ben de beloovde MESSIAS.

B. De gevolgen van 's Heilands zamenspraek, met de Samaritaensche vrouw, vinden wy vs. 27-42.

α. Het eerste betreft de Discipelen, vs. 27.
β. Het tweede de Samaritaensche vrouw, vs. 28-30.
γ. Het derde den Heer JESUS, *vs.* 31-38.
δ. Het vierde de inwoners van Sichar, vs. 39-42.

27. Ende daer op quamen sijne discipelen, die middelerwijl eetbare waren binnen Sichar gekocht hadden vs. 8, ende verwonderden haer over het gedrag van hunnen Meester, dat hy met een Samaritaensche vrouwe sprack, daer de Joden anders zo afkeerig waren van alle gemeenschap met de Samaritanen. Ondertusschen verborgen zy deze verwondering, uit ontzach voor hunnen Meester. Nochtans en seyde niemant der Discipelen tot den Godlyken Leeraer, Wat vraegt gy aen deze Samaritaensche vrouw? ofte, Wat spreeckt gy met haer?

28. De uitdrukkelyke verklaring van den Heiland, dat Hy zelvs de MESSIAS ware, had de vrouw zeer verbaesd, en geheel doen verstommen. So even de Discipelen gekomen waren, verliet de vrouwe dan haer watervat, ende gingh

(*n*) Joh. 9: 37.

gingh henen met verhaeste schreden in de stadt, ende seyde tot de lieden, die aldaer woonden en hare medeburgers waren.

29. Komt, gaet met my naer buiten, en siet by den waterput een mensche, zeer zonderling in zijn zoort, die my gesegt heeft alles wat ick gedaen hebbe, en eene volledige kennis bezit van mijne heimelykste bedrijven. Hy geeft de duidelykste blijken van onbepaelde Alwetendheid. Is dese niet de Christus, de beloovde MESSIAS?

30. Dit zeggen had zeer veel invloed op hare medeburgeren. Sy dan gingen in menigte uyt der stadt, ende quamen tot hem, aen den gemelden put.

Wy mogen 'er uit besluiten, dat ook de Samaritanen den MESSIAS te gemoet zagen. — Zelvs waren zy verre te prijsen boven de Joden. De laatsten konden de teekenen der tijden veel beter weten; zy hadden de prediking van JOANNES gehoord, die hen op JESUS, als het lam van God, gewezen had; zy hadden dien Godlyken Leeraer zelven gehoord, en zijne verbasende wonderen gezien, maer Hem met dit alles smadelyk verworpen. De inwoners daerentegen van de Samaritaensche Stad Sichar waren aenstonds gereed, om het getuigenis, het welk de Voorzienigheid hun toeschikte, aen te nemen.

31. Ende ondertusschen baden hem de discipelen, seggende, Rabbi, eet. De Heiland, die een mensch was gelijk alle anderen, uitgenomen de zonde, had ook op zijnen tijd voedsel nodig. Het gesprek met de vrouw had gelegenheid gegeven, dat Hy, hoe vermoeid ook, nog zijnen dorst niet geleschet had. Ook zagen de Discipelen, dat Hy nog in het geheel gene aenstalte maekte, om gebruik te maken van de spijsen, welke zy op zijn bevel gekocht hadden. Hy scheen genen lust tot eten te hebben. Zijne Discipelen, wetende dat Hy nog gene spijs gebruikt, en dezelve echter nodig had, oordeelden, dat deze tijd van eenzaemheid, terwijl de Samaritaensche vrouw naer de Stad ging, best geschikt ware, om voedsel te nemen. Zy

baden en verzogten Hem daerom, met vriendelyke drang-redenen, dat Hy eten zoude.

32. Maer hy seyde tot haer, Ick hebbe een geheimzinnige spijse om te eten, die gy niet en weet: Ik smaek de zoetigheden van den zegen, welken mijn onderwijs by eene verlorene zondares gehad heeft. Dit alles is buiten uw weten voorgevallen.

33. So seyden dan de discipelen, die van 's Heilands gesprek met de Samaritaensche vrouw geheel onkundig waren, en daerom zijn antwoord niet begrepen hadden, tegen malkanderen, Heeft hem yemant te eten gebracht?

34. Jesus seyde tot haer, Mijn spijse is, dat ick doe den wille des genen die my gesonden heeft, ende sijn werck volbrenge.

De Heiland beschrijvt zich zelven, als den gehoorzamen knecht van zijnen Vader, in de waereld gezonden, om het gewichtig *werk* der verlossing op de aerde te *volbrengen.* Als zulk een gezant had Hy ook zijn voorschrivt, naer het welk Hy moest te werk gaen, en dit noemt Hy *den wil des Vaders.* Hy verstaet 'er door het welbehagen van zijnen Vader, omtrent al het gene Hy, ter verlossing van zondaren, verrichten moest. Deze verlossing noemt Hy vervolgens *het werk van zijnen Vader;* een *werk*, van wegens het moeilyke en het zwaerwichtige; het werk *van zijnen Vader*, omdat Hy het zelve, volgens zijns Vaders raed en wil, volbrengen moest.

Het volbrengen en volmaekt voltooien van dit werk der verlossing was *zijne spijs*, zijne aengenaemste bezigheid; Hy vond daerin zo veel verkwikkelyks voor zijnen verhevenen geest, als een hongerige in den aengenaemsten maeltijd vinden kan. — Was dit nu de spijs van den Heiland, dan kon Hy niet dan uitermaten zeer verblijd zijn, over de bekeering van de Samaritaensche vrouw, en de Discipelen hadden gene redenen om zich te verwonderen, dat Hy het nemen van lichamelyke spijsen voor eenen tijd uitstelde. Hy wist dat deze vrouw, en velen van hare medeburgeren,

ge-

gegevenen des Vaders waren, welke thans moesten ingezameld worden. Dit was het werk van zijnen Vader, waermede Hy zich thans moest bezig houden; dit was zijn lust en leven, al moest zijn lichaem het anders nodig voedsel somwijlen missen.

Om nu dezelvde gevoelens in de gemoederen der Discipelen te verwekken, en hen by deze gelegenheid hunnen plicht te leren, vertoont Hy onder eigenaertige zinbeelden, ontleend van den graenoogst, dat de bekeering van de gemelde vrouw en andere Samaritanen moest beschouwd worden, als de eersteling van eenen veel heerlyker Euangelischen zielenoogst, welken zijne Apostelen in het vervolg zouden inzamelen.

35. De Heiland, die hier, by den put van Jacob, een ruim gezicht had op de koornakkers der Samaritanen, ontleende daer van zijne zinbeelden. Segt gylieden niet, zo vervolgde Hy tot zijne Discipelen te spreken, Het is thans de zaeitijd, en 'er zijn nogh vier maenden, ende [*dan*] komt de oogst? Siet ick segge u, Heft uwe oogen op, ende aenschouwt de landen: (*o*) want sy zijn alreede wit om te oogsten.

Het wijst zich van zelvs, dat wy het volgende voorstel, *ziet ik zeg u, heft uwe oogen op, en aenschouwt de landen, want zy zijn alreeds wit om te oogsten*, geheimzinnig hebben op te vatten. Trouwens, vier maenden voor den eigenlyken oogst kunnen de velden niet wit zijn om te oogsten.

De Godlyke Leeraer veronderstelt, dat 'er een geheimzinnige oogst aenstaende ware, dat is een tijd, op welken een zeer grote menigte van zielen, voor het Koningrijk der hemelen, zou ingezameld worden. Hy brengt zijnen Discipelen onder het oog, dat die geestelyke oogst werkelyk voor de deur was: *want*, om zo te spreken, *de landen waren alreeds wit, om te oogsten.* Wanneer het groene graen, op den eigenlyken akker, van verwe begint te veranderen, zodat 'er zich eene geelachtige witheid over de velden verspreide, dan is het tijd om den oogst te beginnen, opdat het graen

(*o*) Matth. 9: 37. Luc. 10: 2.

niet uitvalle en verloren gae. Thans was 'er een zielenoogst voor handen. Dit bleek nu in de Samaritanen, die op het verhael van de vrouw in aentocht waren, om onderzoek te doen naer den MESSIAS.

Nog vier maenden waren 'er, en dan kwam de eigenlyke oogst. De Heiland wilde de gemoederen van zijne Discipelen opléiden tot den geestelyken oogst; die ten opzichte der eerstelingen, waermede men aenstonds beginnen kon, veel nader by was, en hunne aendacht bepalen tot het geestelyk akkerwerk, het welk hun eerlang zou te verrichten staen. Daeruit moesten zy hunnen plicht leren, en het voor hunne spijs rekenen, wanneer zy den wil des Vaders, in het toebrengen van zondaren, doen mogten.

36. Om de Discipelen tot eenen getrouwen arbeid, in dit geestelyk akkerwerk, aen te sporen, vertoont de Heiland hun het belangrijke van dezen zielenoogst. Ende, zo vervolgde Hy, die maeyt ontfangt loon, ende vergadert vrucht ten eeuwigen leven: op dat hem te samen verblijde, beyde die zaeyt ende die maeyt.

Het zinbeeld van *maeiers* wordt gebruikt, van de Euangeliedienaers in het gemeen, maer hier byzonder van de Apostelen, omdat het hun post was, de uitverkorenen als een geestelyk koorn, door middel der zeisen van het Euangeliewoord, van hunnen natuurlyken wortel als het ware aftesnijden, en voor den hemel in te zamelen. Een werk, het welk, van wegens den moeilyken arbeid, wel met het maeien mag vergeleken worden.

Deze arbeid der Apostelen zou ook niet onbeloond blijven: want *die maeit*, dat is, elk maeier *ontvangt loon.* — Wy hebben hier te denken, niet aen den loon der gelovigen, die het eeuwig leven is, maer aen die genadige vergelding, welke de getrouwe Euangeliedienaers, byzonder de Apostelen, in en na dit leven ontvangen zouden, verg. Matth. XIX: 28. — Die maeit, wordt 'er bygevoegd, *vergadert vrucht ten eeuwigen leven.* Door de vrucht welke de Apostelen als maeiers vergaderen zouden, worden de zielen der menschen bedoeld, welke zy den HEERE door hunnen

dienst

dienst gewinnen zouden. Deze *vrucht* wordt *vergaderd*, wanneer de uitverkorenen, onder de prediking van het Euangelie, door krachtdadige genade, tot de gemeenschap van God en CHRISTUS worden overgebracht. Maer daer de ingezamelde vruchten van den eigenlyken oogst verteerd worden, zou deze vrucht zijn *ten eeuwigen leven*, voorzover de ingewonnen zielen geroepen en bereid worden tot de eeuwige zaligheid.

Het gevolg van dit alles is, *dat zich te zamen verblijden beiden die zaeit en die maeit.* — Door den genen *die zaeit*, hebben wy zulke dienstknechten des HEEREN te verstaen, die den Apostelen waren voorgegaen. Byzonder mag men denken aen JOANNES *den Doper*, en den Heiland zelven, Matth. XIII: 37. Deze waren de arbeiders, die, in den eigenlykften zin, het zaed van het Euangelie hadden uitgeworpen, waervan de Apostelen als maeiers de overvloedige vruchten zouden inzamelen. — Dan zouden zy *zich te zamen verblijden, zo die zaeit als die maeit.* — Van de Apostelen die maeien zouden, is de zaek klaer genoeg. Maer hoe zouden de zaeiers zich verblijden? Dit komt in den eersten opslag bedenkelyk voor, daer het, in den eigenlyken akkerbouw, voor den zaeier verdrietig is, wanneer een ander zijn veld afmaeit, en de vruchten vergadert. Dan dit heeft gene plaets, wanneer de zaeier en de maeier, gelijk hier, dienstknechten zijn van denzelvden heer. De zaeiers zouden zich daerom, zo wel als de maeiers, verblijden, wanneer 'er vele duizenden van zielen voor de hemelsche schuuren werden ingezameld.

37. De Apostelen hadden derhalven niets anders te doen, dan de vruchten van eenes anderen arbeid in te zamelen. Want, vervolgde de Heiland, om de zaek met een spreekwoord op te helderen, hier in is die spreucke waerachtig, Een ander is 't die zaeyt, ende een ander die maeyt.

Dit spreekwoord was by de Grieken in gebruik, en ook by de Joden niet onbekend. Het wordt in het gemeen gebruikt van zulken, die, door het bestuur der Voorzienig-

heid, de vruchten van eenes anderen arbeid genieten. Dit spreekwoord werd bewaerheid in de Apostelen, maer even wel met die bepaling, dat 'er de zaeiers geen nadeel by hadden.

38. De Heiland voegde 'er ter nadere verklaring by: Ick hebbe u uytgesonden om te maeyen 't gene gy niet bearbeydt, geploegd, en bezaeid en hebt: andere hebben 't bearbeydt, en het zwaerste werk gedaen, ende gy zijt tot haren arbeyt ingegaen. Gy hebt slechts het werk op te vatten, daer Ik en Joannes de Doper het gelaten hebben. Gy hebt maer de vruchten van onzen arbeid in te zamelen.

Dit alles moest de Discipelen opwekken, om het voorbeeld van hunnen yverigen Meester rustig naer te volgen. Zy moesten het voor hunne spijs, voor hunne aengenaemste bezigheid houden, den wil van hunnen Heer en Meester te volbrengen, die hen reeds aenvangelyk in het werk gesteld had, en verder zenden zou, terwijl zy zulken gezegenden oogst te wachten hadden.

39. Onder dit spreken van den Godlyken Leeraer met zijne Discipelen, kwam 'er eene grote schaer van Samaritanen uit Sichar. Ende vele der Samaritanen uyt die stadt geloofden in hem, en erkenden Hem voor den MESSIAS, om het woort der vrouwe die getuygde, Hy heeft my gesegt alles wat ick, gedurende mijn vorig leven, gedaen hebbe, en daerdoor een onlochenbaer bewijs gegeven van zijne Alwetendheid. Het geloov van deze menschen openbaerde zich ook, in hunne Godvruchtige werkzaemheden omtrent den Heiland.

40. Als dan de Samaritanen, in grote menigte, tot hem gekomen waren, baden sy hem dat hy in hunne Stad kwame, en ten minsten voor eenigen tijd by haer bleve, om verder zijn verheven onderwijs te genieten; ende JESUS wist, dat de zielen der Samaritanen, die in Hem geloovden, versterking nodig hadden, en dat 'er nog andere in te winnen waren, hy bleef daerom aldaer twee dagen, niet langer, omdat Hy zijn werk

voor-

voornamelyk onder de Joden te doen had en om de Samaritanen te leren, dat de tegenwoordige tijd een tijd was van geloven, en niet van aenschouwen.

41. Dit kortstondig verkeer van den Godlyken Leeraer, onder de Samaritanen, was by uitnemendheid zeer gezegend. Ende daer geloofdender veel meer om sijns woorts wille, daer zijne leer den Samaritanen zo duidelyk, zo aennemingswaerdig, zo Godlyk voorkwam.

42. Ende de inwoners van Sichar, die, door het getuigenis der vrouwe, reeds tot het geloov gebracht, en nu daerin door het woord en het mondeling onderwijs van den Godlyken Leeraer bevestigd waren, seyden tot de vrouwe, nadat JESUS met zijne Discipelen vertrokken was, Wy en gelooven niet meer om uwes seggens wille. Ons geloov rust nu niet zo zeer op het getuigenis, het welk gy ons van dezen Godlyken Leeraer en zijne Alwetendheid gegeven hebt; wy hebben thans eenen vasteren grondslag voor ons geloov: (p) want wy selve hebben [*hem*] en zijn verheven onderwijs gehoort, ende weten nu met eene volkomen zekerheid, dat dese waerlick is de Christus, de Saligmaker der werelt.

E. Wijders kwam de Heiland in Galilea, en openbaerde ook daer zijne heerlykheid, vs. 43-53.

A. Hy reisde naer Galilea, zonder Nazareth aen te doen, vs. 43, 44.

43. Ende na de twee dagen, welke de Heer JESUS te Sichar onder de Samaritanen had doorgebracht, gingh hy met zijne Discipelen, die Hem altoos en overal vergezelden, van daer, ende gingh henen nae Galileen.

44. Maer Hy deed Nazareth niet aen, schoon anders deze Stad, alwaer Hy werd opgevoed, in den weg gelegen ware. Hy ging naer Cana, vergel. vs. 46, alwaer Hy zijn eerste wonderwerk, immers in het openbaer, verricht

(p) Joh. 17: 8.

had. Trouwens, Hy kende het flecht karakter der inwoneren van Nazareth, en vermits Hy in het begin zijner bediening was, ging Hy Nazareth voorby, om niet aenstonds, eer Hy nog genoeg bekend geworden was, eenen geweldigen tegenstand te ontmoeten. Want Jesus heeft selve by andere gelegenheden getuygt, (q) dat een Propheet in sijn eygen vaderlant geen eere en heeft.

De ondervinding heeft ten allen tijde geleerd, dat een Propheet, in de plaets van zijne opvoeding, minst gezien en geëerd zy. Men kan 'er ook verscheidene redenen van geven. Hiertoe behoort de afgunst, over het aenzien van zulk eenen, met welken men als met zijns gelyken is opgevoed. Hierby komt de heerschende neiging tot wat nieuws, waerdoor vreemden doorgaens meer gezien zijn. Ook is een Propheet in zijn eigen Vaderland doorgaens minst geëerd, omdat hy de bedorven zeden, en de heerschende gebreken van zijne medeburgeren, die dezelve niet dan ongaerne horen aenroeren, beter kent dan vreemden.

B. In Galilea gekomen zijnde, werd den Heiland zeer spoedig de weg gebaend, om zijne heerlykheid, door een verbasend wonderwerk, openbaer te maken, vs. 45-54.

α. Des Heilands leer en tegenwoordigheid was in Galilea zeer aengenaem, vs. 45.

45. Als hy dan in Galileen, en wel bepaeldelyk te Cana quam, ontfingen hem de Galileers met ongemene achting en lievde, gesien hebbende alle de wonderdadige dingen, die hy te Jerusalem op het Paeschfeest gedaen hadde: want oock sy waren tot het feest gegaen. Velen der Galileers waren te Jerusalem, door de wonderen, welke JESUS verricht had, bewogen, om in zijnen naem te geloven, en zy hadden het gerucht van JESUS heerlykheid aen hunne landgenoten overgebracht.

(q) Matth. 13: 57. Marc. 6: 4. Luc. 4: 24.

β. *De Heer* JESUS *verrichtte een zeer merkwaerdig wonderwerk*, *vs.* 46-54.

a. De aenleidingen daertoe vinden wy vs. 46, 47.

46. So quam dan Jesus wederom (*r*) tot Cana in Galileen, daer hy voorheen, door zijn wonderdoend Alvermogen, het water wijn gemaeckt hadde. Ende daer was een seker Koninckliek [*Hovelingh*], een man behorende tot het Hovgezin van Herodes, die, schoon hy slechts een Viervorst ware, zich evenwel den tijtel van Koning liet welgevallen, vergel. Marc. VI: 14, wiens sone kranck was, liggende aen eene kwaedaertige koorts in doodsgevaer, zonder dat de kunst der geneesheeren iets vermogt. Deze man woonde te Capernaum, alwaer Herodes zijn hov had.

47. Dese gehoort hebbende dat Jesus uyt Judea in Galileen quam, en dat Hy te Jerusalem verbasende wonderen verricht had, gingh tot hem, terwijl Hy Cana naderde, om Hem te gemoet te treden, ende badt hem dat hy naer Capernaum, de Stad van zijne woning, afquame, ende sijnen sone gesont maeckte: want hy lagh op sijn sterven.

b. Hierop volgde het wonderwerk zelvs, vs. 48-50.

c. Het had ten gevolge, dat de Hoveling, met zijne gehele huis, tot het geloov bewogen wierd, vs. 51-53.

γ. JOANNES *besluit dit verhael met eene aenmerking, vs.* 54.

48. Jesus dan seyde tot hem, (*s*) Ten zy dat gylieden, dit is toch het karakter der Joodsche Natie, teeckenen ende wonderen siet, so en sult gy niet gelooven, dat ik van God gezonden ben.

49. De Konincklicke [*Hovelingh*] seyde tot hem, Heere haest u, komt zonder verder uitstel af eer mijn kint sterft. Het is in het alleruiterste gevaer.

(*r*) Joh. 2: 1, 11. (*s*) 1 Cor. 1: 22.

50. Jesus seyde tot hem, het is niet nodig, dat ik my naer uw huis begeve, Gaet gy met allen spoed henen: want uw sone leeft, en is volkomen gezond. Ende de mensche geloofde het woort, dat Jesus tot hem seyde: ende gingh henen naer zijn huis.

De Heiland genas derhalven, door zijn wonderdoend Alvermogen, het kranke kind, zonder 'er by tegenwoordig te wezen, en indien Hy mede naer Capernaum was afgegaen, zou Hy in dit geval zijne heerlykheid zo duidelyk niet geopenbaerd hebben.

51. Ende als hy nu afgingh, quamen hem sijne dienstknechten reeds onder den weg te gemoete, ende boodschapten, seggende, Uw kint leeft, en is tot onze verbazing volkomen hersteld.

52. So vraegde hy dan van haer de ure, in welcke het beter met hem geworden was: ende sy seyden tot hem, Gisteren te seven uren verliet hem de koortse.

53. De vader bekende dan, dat het op deselve ure [*was*], in deweleke Jesus tot hem gesegt hadde, Uw sone leeft: Ende hy geloofde selve, dat JESUS de CHRISTUS, de beloovde MESSIAS ware, ende zijn herstelde zoon, als mede sijn geheel huysgezin, werd door dit merkwaerdig wonderwerk tot het geloov bewogen.

54. Dit tweede wonderteecken heeft Jesus, die tusschen beide reeds elders vele wonderen verricht had, Kap. II: 23. III: 2, wederom te Cana gedaen, als hy uyt Judea in Galileen terug gekomen was.

HET

HET V. KAPITTEL.

I. By gelegenheid van een volgend Paeschfeest, begav zich de Heiland wederom naer Jerusalem, Kap. V.

A. De komst van den Godlyken Leeraer te Jerusalem vinden wy vs. 1, en

B. Zijne verrichtingen aldaer, vs. 2-47.

α. De Heiland deed een verbasend wonder, genesende op den Sabbath eenen mensch, die 38 jaren was krank geweest, vs. 2-16.

a. De gelegenheid tot deze wonderdadige genezing wordt beschreven, vs. 2-4.

b. Het wonderwerk zelvs, vs. 5-9. en

c. De verstoordheid der Joodsche Overheden, die deze wonderdadige genezing, omdat zy op eenen Sabbathdag geschiedde, zo euvel opnamen, dat zy JESUS *als eenen Sabbathschender doden wilden, vs. 10-16.*

1. NA desen was een (*a*) feest der Joden, namelyk het Paeschfeest, ende Jesus gingh op nae Jerusalem, om dit grote Feest te vieren.

JOANNES spreekt van *een Feest*, zonder nadere bepaling, en zelvs zonder het lidwoordeken *het*. Het is als of hy zeide: „ niet lang daerna was 'er een groot Feest der „ Joden." Wy voegen ons by die genen, die aen het Paeschfeest denken, en van oordeel zijn, dat dit het tweede Paeschfeest geweest zy, het welk de Heiland gevierd heeft, nadat Hy zijne openbare bediening aenvaerd had. De Euangelisten zijn meermalen gewoon van het Paeschfeest op dezelvde wijs te spreken, Marc. XV: 6. Luc. XXIII: 17.

(*a*) Lev. 23: 2. Deut. 16: 1.

Zo heeft het ook reeds de Oudvader IRENÆUS begrepen; *adverſ. Hæreſ.* l. II. c. 39.

2. Ende daer is te Jeruſalem aen de ſchaeps-[*poorte*] een badtwater, een vijver, of vergaderplaets van water, het welck in 't Hebreeuſch toegenaemt wort Betheſda, hebbende vijf ſalen, of overdekte gaenderyen.

Velen ontlenen uit vs. 2. een bewijs voor hunne ſtelling, dat JOANNES zijn Euangelie voor de verwoesting van Jeruſalem zou geſchreven hebben, omdat hy in den tegenwoordigen tijd zegt: *daer is te Jeruſalem een badwater* enz. Maer deze gevolgtrekking gaet in het geheel niet door: want om nu niet te ſpreken van een handſchrivt en eene oude vertaling, welke leſen *daer* WAS, onze Euangelist is meermalen gewoon den tegenwoordigen tijd in de beteekenis van den voorledenen te gebruiken, Kap. I: 5, 9, 15, 21. enz.

Er was *een badwater*, een grote vijver, in welken men zich baden en zwemmen kon, *te Jeruſalem aen de ſchaepspoort.* Of deze vijver binnen Jeruſalem, dan even buiten de Stad geweest zy, wordt niet bepaeld: want de uitdrukking *te Jeruſalem* kan ook beteekenen digt by Jeruſalem, vergel. Luc. XIII: 33. — Het badwater was *aen de ſchaepspoort.* Van deze poort vinden wy reeds melding, Neh. III: 1, 32. XII: 39, Eigenlyk ſpreekt de Text niet van eene poort, en het oorſprongelyke kan zo wel ingevuld worden *ſchapenbad* als *ſchapenpoort.* Zommigen beſluiten 'er uit, en hebben HIERONYMUS, die in het Joodſche land zeer bekend was, tot hunnen voorganger, dat 'er twee vijvers digt by elkanderen geweest, waervan het één het *ſchapenbad* genaemd werd, omdat de ſchapen, tot den offerdienst geſchikt, in het zelve gewasſchen werden, en het ander *in het Hebreeuwsch toegenaemd werd Bethesda.* Dit woord *Bethesda* beteekent *het huis van barmhartigheid*, trouwens het was een zoort van Gasthuis of Ziekenhuis. Vermits het water van dezen vijver eene geneſende kracht bezat, had men uit menſchenlievde en barmhartigheid gezorgd, dat 'er gaenderyen waren, in welke zich de zieken, die zich derwaerds begaven, voegzaem onthouden konden.

Trouwens dit Gasthuis *had vijf zalen* of overdekte gaenderyen, uit welke men zag op den gemelden vijver. Wy mogen 'er uit besluiten, dat deze vijver een vijfhoek geweest zy, zodat de gemelde gaenderyen langs de vijf zijden van het land liepen.

3. In deselve gaenderyen van dien vijver lagh een groote menigte van allerhande krancke, blinde, kreupele, verdorde of lamme menschen, die aldaer, in de hoop van genezing, gebracht of gekomen waren, wachtende op de roeringe des waters.

4. Want een Engel daelde neder op sekeren tijt in dat badtwater, ende beroerde het water: die dan eerst daer inquam na de beroeringe van het water, die wiert gesont, van wat sieckte hy oock bevangen was.

By deze merkwaerdige woorden moeten wy wat langer stilstaen.

Zommigen houden dit vers voor onecht, omdat het in verscheidene handschrivten ontbreekt; en omdat 'er, zo als zy menen, onoplosbare zwarigheden tegen dit verhael kunnen ingebracht worden. — Maer 'er zijn genoegzame gronden voor de echtheid van dit bericht. Indien men vs. 4. uitmonstert, is 'er eene blijkbare gaping in den zin. Immers hangt het bericht geheel niet te zamen, wanneer men vs. 3 en 5, met uitlating van vs. 4, leest op deze wijs: *In dezelve* gaenderyen, rondom den vijfhoekigen vijver, *lag eene grote menigte van kranken, blinden, kreupelen, verdorden, wachtende op de roering des waters,* — *en aldaer was een zeker mensch* enz. Wat hebben wy dan *by de roering des waters* te denken, en wat bewoog de kranken, om daerop in de gaenderyen van den vijver te wachten? Voeg 'er by, dat deze woorden niet alleen in zeer vele handschrivten, maer ook in de alleroudste Overzettingen gevonden worden.

Ondertusschen doen 'er zich verscheidene bedenkingen op, welke door het ongeloov met nadruk worden aengedrongen. — Laten wy dezelve kortelyk ter toetse brengen. De Euangelist bericht ons, dat het water van dezen vijver eene genezende kracht had, tegen allerlei krankheden, maer

alleen op zekeren tijd, wanneer een Engel in het water nederdaelde en het zelve beroerde, zodat de eerste der kranken, die na de beroering van het water daerin kwam, terstond genezen wierd.

1. Vooreerst kan men vragen: daelde 'er van tijd tot tijd een Engel, in eene zichtbare gedaente in dezen vijver? De Euangelist zegt: *een Engel daelde neder, op zekeren tijd, in dat badwater, en beroerde het water.* Zou zulk eene zichtbare verschijning van eenen Engel niet eene zeer grote opschudding onder het volk veroorzaekt hebben? en indien 'er van tijd tot tijd zulke verschijningen hadden plaets gehad, hoe zouden dan de Sadduceeuwen het bestaen der Engelen hebben kunnen lochenen?

Maer de Euangelist zegt niets van de verschijning eenes Engels. Ook zegt hy vs. 3. niet, dat de kranken, op de verschijning van den Engel, maer op de beroering van het water wachtten. Alleenlyk bericht ons JOANNES, dat de beroering van het water, door eenen Engel, die in het zelve nederdaelde, veroorzaekt werd. — Wy menen 'er uit te mogen besluiten, dat 'er een Engel, op eene onzichtbare wijs, nederdaelde en het water beroerde, zonder dat de Joden wisten, dat die waterberoering door eenen Engel veroorzaekt wierd, maer dat JOANNES door Godlyke ingeving geweten, en daerom in zijn Euangelie aengeteekend hebbe, dat 'er een Engel nederdaelde, die het water beroerde.

2. Wanneer en hoe dikwijls geschiedde deze waterberoering door eenen Engel? De Euangelist zegt, *op zekeren tijd.* — Deze uitdrukking geevt in het gemeen te kennen, van tijd tot tijd, nadat 'er eenige tusschentijd verlopen was. Het ligt derhalven niet in deze bewoording, noch in de omstandigheden van het geschiedverhael, dat dit verschijnsel plaets had op zekere bepaelde tijden, zodat men daerop rekening maken konde. — De menigte der kranken lag in het Ziekenhuis, *wachtende op de roering des waters* vs. 3. Dit schijnt te kennen te geven, dat de waterberoering onverwachts geschiedde. Thans

was

was het Sabbath, maer evenwel wy vinden gene redenen om te veronderſtellen, dat deze waterberoering op elken Sabbath gezettelyk plaets had. Maer het was op eenen Sabbath, dat de Heiland deze plaets met zijne hoge tegenwoordigheid vereerde.

3. Hoe geſchiedde de genezing der kranken in dezen vijver, natuurlyk of wonderdadig? De Euangelist zegt, *die dan eerst daerin kwam, na de beroering van het water, die werd gezond, van wat ziekte hy ook bevangen was.* By elk eene waterberoering werd dan één kranke geneſen, en dit geluk had hy, die het eerst, na elk eene beroering, in het water kwam, vermits 'er nu vijf gaenderyen, rondom den vijver waren, kan het zijn, gelijk zommigen willen, dat 'er telkens vijf perſonen genezen wierden, de eerſte namelyk, die na de beroering, uit elk eene gaendery in het water kwam. Dan hieromtrent durven wy niets ſtellig bepalen.

Deze genezing was zekerlyk wonderdadig. Allerlei kranken werden oogenblikkelyk genezen. Nu heeft zekerlyk beroerd water geen natuurlyk vermogen, om allerlei krankheden te geneſen. Het kan zijn, dat 'er eenige minerale kracht ware in dit water, welke zich nog meer met het water vermengde, wanneer het beroerd werd. Dit komt des te aennemelyker voor, omdat HIERONYMUS, die lang in het Joodſche land verkeerd heeft, aenteekent; dat het water van dezen vijver eene zeer hoge kleur had. Maer evenwel nimmer had het minerael water een vermogen, om allerlei kranken, blinden, kreupelen, en lammen te geneſen, of hoedanig ook hunne ziekte wezen mogt. De overweging van dit alles wijst ons naer eene wonderkracht; welke, by gelegenheid der beroering van het water door den Engel, aen het zelvde werd medegedeeld. Dit wonderdadig vermogen was ſlechts van eenen korten duur, die het eerst na de beroering in het water kwam, werd genezen, en de volgende hadden 'er geen nut van.

4. Hoelang hadden dan deze wonderdadige genezingen geduurd, en waertoe dienden dezelve?

De zaek schijnt ons iets nieuws geweest te zijn. Onzes erachtens moet het op de volgende wijs begrepen worden: Het water van dezen vijver had een minerael vermogen. Dit had aenleiding gegeven, dat vele kranken zich derwaerds, als tot eene gezondheidsbron begaven, en dat men, tot gemak der zieken, gaenderyen rondom den vijver gebouwd had. Maer zedert eenigen tijd, korter of langer voor dit Paeschfeest, had 'er iets buitengewoons plaets gehad. Men had opgemerkt, dat het water van tijd tot tijd beroerd wierd, en dat die kranke, die zich het eerst na de beroering daerin baedde, genezen wierd, hoedanig ook zijne ziekte wezen mogt. Wat wonder dan dat zich, vooral by gelegenheid van het Paeschfeest, eene grote menigte van kranken naer dien vijver begav, of dragen liet, wachtende op de bovennatuurlyke beroering van het water.

God had 'er zekerlyk wijse redenen voor, om door zijn wonderdoend vermogen, aen dit water van tijd tot tijd eene genesende kracht te geven, hoewel wy, in alle gevallen, de Godlyke oogmerken niet kunnen aenwijzen. Over het algemeen wilde de HEER blijken geven, dat Hy zijn volk Israël niet vergeten had, en hen doen opmerken, dat thans in nadruk de tijd der genade gekomen ware. — Ook werd, even door dezelvde wonderdadige genezingen, des te groter luister bygezet aen de wonderen van den Heiland, die niet slechts op bepaelde tijden eenen enkelen persoon genas, maer geduurig gehele menigten van kranken genas.

5. Eindelyk vraegt men: hoe komt het by, dat de Joodsche Geschiedschrijver JOSEPHUS, van dit badwater en deszelvs genezende kracht, in het geheel gene melding make? Wy antwoorden, deze gebeurtenis was lang voor den leevtijd van JOSEPHUS voorgevallen, en de wonderdadige genezingen in den gemelden vijver, zullen slechts eenen korten tijd geduurd hebben. Het kan daerom zeer wel zijn, dat JOSEPHUS van dit alles niets gehoord, of immers geen genoegzaam bericht gehad hebbe. — Daerenboven de betrekking, in welke dit geval stond met de ge-

schie-

schiedenis van den Heer JESUS, kan hem terug gehouden hebben, van daervan melding te maken, gelijk hy gewoon is van den Heiland en zijne zaken geheel stil te zwijgen. — Voeg 'er by dat JOSEPHUS, uit schroom van zijnen heidenschen lezeren te mishagen, doorgaens de wonderen verzwijgt of verkleint; zo handelt hy zelvs met den doortocht der Israëliten door de rode Zee, en de Godlyke stem, welke van Sinai gehoord is. — Eindelyk, JOSEPHUS was voornemens, eene uitvoerige *beschrijving van de Stad Jerusalem* uittegeven, en daerom kan hy deze en dergelyke gebeurtenissen, in zijne Geschiedenis der Joden, zijn voorbygegaen, om dezelve in het gemelde werk met opzet te behandelen, *de Bello Jud.* l. V. c. 15.

5. Ende aldaer, in eene der gaenderyen van den vijfhoekigen vijver was, onder alle de grote menigte van kranken, een seker mensche die acht en dertigh jaren kranck gelegen hadde, wachtende mede op de beroering van het water.

Zijne ziekte wordt ons nader kenbaer uit vs. 7. Hy kon den juisten tijd niet waernemen, om onmiddelyk, by de beroering van het water, in het zelve te komen; hy moest in het water geworpen worden, en niemand bewees hem dezen dienst. Hy was derhalven kreupel en lam, zodat hy niet, of immers niet dan zeer langzaem gaen konde. Om deze reden lag hy ook op een beddeken of matras vs. 8. — Hy schijnt zich deze krankheid, door eene zeer losbandige levenswijs in zijne jongere jaren, op den hals gehaeld te hebben. Immers de Heiland vermaende hem vs. 14, om niet meer te zondigen, opdat hem niet iets ergers overkwame. — Na eene losbandige levenswijs, was hy reeds 38 jaren krank geweest; gevolgelyk zal hy reeds den ouderdom van meer dan 60 jaren bereikt hebben.

6. Jesus siende desen ellendigen, onder de andere kranken, op zijnen matras liggen, ende wetende, daer 'er voor zijne alziende oogen niets verborgen was, dat hy nu langen tijt, in dezen deernisswaerdigen toestand, gele-

gen hadde en krank geweest was, seyde tot hem; Wilt gy gesont worden?

Het sprak van zelvs, dat deze kranke naer herstelling verlangde. Maer de Heiland deed hem die vraeg, om 's mans aendacht tot zijn persoon op te wekken, en opdat hy na zijne genezing weten mogt, dat hy dezelve aen den Heer JESUS te danken had. Dit was ook nodig voor de omstanders, opdat zy de langduurige krankheid van dezen man vernemen, en het wonderdadige van zijne oogenblikkelyke genezing des te duidelyker bemerken mogten.

7. De krancke antwoordde hem eerbiedig, Heere, zou ik niet naer herstelling verlangen? Ik kan niet, of immers niet dan zeer gebrekkig, voortkomen. Al achtendertig jaren lang ben ik kreupel en lam geweest. Een en andermael heb ik my, zo goed ik konde, herwaerds begeven, om door de wonderkracht, welke van tijd tot tijd aen het water van dezen vijver wordt medegedeeld, genesen te worden. Maer ik kom geduurig te laet: want ick en hebbe niet een mensche om my te werpen in het badtwater, juist op dat tijdstip, wanneer het water beroert wort: ende terwijle ick langzaem en al kruipende kome, so daelt een ander voor my neder, en het water heeft zijne genesende kracht verloren.

8. Jesus seyde tot hem, met een woord van almachtig bevel, (*b*) Staet op, neemt uw beddeken of matras op uwe schouderen, ende wandelt 'er mede henen, ten blijke dat gy volkomen hersteld zijt.

9. Ende terstont, op dat zelvde oogenblik, dat JESUS deze woorden sprak, wiert de mensche door zijn wonderdoend Alvermogen gesont, ende nam sijn beddeken op zijne schouderen, ende wandelde openlyk door de straten van Jerusalem, zodat hy door alle, die hem in zijnen vorigen ellendestaet gezien hadden, met verwondering aenschouwd werd. (*c*) Ende het was Sabbath op denselven dagh.

Maer 'er was thans een groot aental van kranken in dit

Zie-

(*b*) Matth. 9: 6. Marc. 2: 11. Luc. 5: 24. (*c*) Joh. 9: 14.

Ziekenhuis vs. 3; waerom genas de Heiland niet alle die ongelukkigen? Dit blijkbaer wonderwerk had alle de kranken moeten aensporen, om den Heiland te bidden, dat Hy ook hen genesen wilde. Maer dit deed geen één van allen. De reden bestand hierin, dat het Sabbath was. De Joden stonden in het vooroordeel, dat het ongeoorloovd was, om op den Sabbath kranken te genesen, vergel. vs. 10.

10. De Opperhoofden der Joden feyden dan tot den genen die genesen was, (*d*) Het is Sabbath, 't en is u niet geoorloft het beddeken te dragen.

De *Joden* zijn hier, in den gewonen schrijvstijl van onzen Euangelist, gelijk wy reeds meermalen hebben opgemerkt, de Overheden van het Joodsche volk, de leden van den Groten Raed. Trouwens dit blijkt allerduidelykst uit vs. 34, alwaer de Heiland spreekt van afgezondenen tot JOANNES *den Doper*, en deze waren door den groten Raed afgevaerdigd, vergel. Kap. I: 19.

De Overheden van het Joodsche volk zeiden tot den genen, die door den Heiland wonderdadig genezen was: *Het is Sabbath, het is u niet geoorloovd het beddeken te dragen.* Op den Sabbath mogt men genen last hoe ook genaemd dragen, vergel. Jer. XVII: 21, 22. Neh. XIII: 15-19. Zy beschouwden daerom de handelwijs van dezen man, als eene schending van den Sabbath, en eene hoogststrafwaerdige misdaed. — Wy mogen 'er uit besluiten, om dit in het voorbygaen op te merken, dat de lamme met de overige kranken reeds eenige dagen in Bethesda gelegen had; want op den Sabbathdag zou niemand hem derwaerds geleid, en zijnen matras gedragen hebben.

Maer op welke eene plaets hebben de Joodsche Overheden dezen man, over dit geval, onderhouden? Zou dit op dien zelvden Sabbath op de straet zijn voorgevallen, het zy verder van of nader by Bethesda? Dit is geheel onwaerschijnlyk. JOANNES is ongemeen kort in zijne ver-

(*d*) Exod. 20: 10. Deut. 5: 13. Jer. 17: 21. Matth. 12: 2. Marc. 2: 24. Luc. 6: 2.

halen; hy bepaelt zich alleen by de hoofdzaken, en laet de invulling der omstandigheden aen zijne lezeren over. — Het is waer, de Joodsche Overheden spreken in den tegenwoordigen tijd: *het is Sabbath, en het is u niet geoorloofd het beddeken te dragen.* Maer onze Euangelist is zeer gewoon, den tegenwoordigen tijd voor den voorledenen te gebruiken, vergel. Kap. I: 5, 9, 15, 20 V: 2. Onzes erachtens zal zich de zaek op de volgende wijs hebben toegedragen. De kreupele en lamme, wonderdadig genezen zijnde, had op 's Heilands bevel, zijnen matras op zijne schouderen genomen, en was daermede gewandeld door de straten van Jerusalem. Deze wonderdadige genezing, en het dragen van den matras op den Sabbath, maekte zeer veel gerucht, en kwam ook ter ooren van eenige leden des Groten Raeds, die hem op eenen der volgende dagen lieten zoeken, en voor hunne vergadering ontbieden. Zy deden hem hoofdzakelyk deze vraeg: gy hebt op den laetstleden Sabbath eenen matras gedragen, hoe zijt gy tot deze schending van den heiligen Sabbath gekomen? weet gy niet, dat gy eene zeer zware misdaed begaen hebt, en des doods waerdig zijt?

11. Hy antwoordde haer, ik ben in dit geval onschuldig. Ik heb daerin niet onbedachtzaem gehandeld, en nog veel minder eenen toeleg gehad, om den Sabbath te ontheiligen. Ik heb dit gedaen op bevel van iemand, die my wonderdadig genezen, en daerdoor betoond heeft, meer dan een mensch te wezen. Die persoon die my, met een enkel woord sprekens, oogenblikkelyk gesont gemaeckt heeft, die zelvde persoon heeft my gesegt, Neemt uw beddeken op, ende wandelt. Ik vond my verplicht, om hem eerbiedig te gehoorzamen, en kon niet twijffelen, of hy had genoegzaem gezach, om my zodanig een gebod voor te schrijven.

12. De Oversten der Joden lieten de wonderdadige genezing aen hare plaets, en bepaelden zich alleenlyk by het gemelde bevel. Sy vraegden hem dan, Wie is de mensche, die zich verstoutte, om zulk een heiligschendend

dend bevel te geven, en die u op eenen Sabbathdag gesegt heeft, Neemt uw beddeken op, ende wandelt?

13. Ende die gesont gemaeckt was en wist niet wie hy was; hy kon daerom niets anders antwoorden, dan dat hy dien persoon in het geheel niet kende. Zo was het ook inderdaed; hy die zo wonderdadig hersteld was, had gene gelegenheid gehad om naer den Heiland, die hem onbekend was, by de omstanderen te vernemen. Hy had zijnen weldoener, nadat hy genezen was, niet meer gezien, of iemand naer Hem kunnen vragen: want Jesus was ontweecken, en had zich onder de menigte verborgen, also daer een [*groote*] schare in die plaetse was, vergel. Kap. VIII: 59.

Vermits de Joodsche Overheden met dit antwoord niet vorderen konden, lieten zy den man gaen.

14. Daer na, wanneer 'er eenige tijd verlopen was, vondt hem Jesus in het Voorhov van den Tempel, ende seyde tot hem, Siet, gy zijt wonderdadig gesont geworden, erken deze onverwachte en zonderlinge weldaed, met dankzegging aan God, (*e*) en sondigt niet meer, keer niet weder tot uwe vorige losbandige levenswijs, waerdoor gy u voorheen zo ongelukkig gemaekt hebt, op dat u niet wat ergers en geschiede.

15. De mensche, die gezond geworden was, herkende aenstonds zijnen weldoener, en liet zich door de omstanderen onderrichten, wie de persoon ware die tot hem sprak. Dit vernomen hebbende, gingh hy henen, ende boodschapte den Oversten der Joden, dat het Jesus was die hem op den Sabbath gesont gemaeckt en bevolen hadde zijnen matras te dragen, en naer huis te gaen.

Wat bewoog den beweldadigden, om deze zaek aen den Joodschen Raed bekend te maken? Zommigen besluiten 'er uit, dat deze man zich zeer ondankbaer gedragen, en den Heiland by zijne geslagene vyanden hebbe aengediend;

(*e*) Matth. 12: 45. Joh. 8: 11.

als iemand, die hem bevolen had den Sabbath te schenden. Maer de lievde denkt geen kwaed. Ook is 'er gene aenleiding altoos, om dezen man, die zo zonderling door den Heiland beweldadigd was, van zulk eene schreeuwende ondankbaerheid te verdenken. Onzes erachtens heeft hy uit een geheel ander beginsel gewerkt, en gedacht, dat hy den Heiland, door deze ontdekking, by de Opperhoofden des volks dien eerbied verzorgen moest, welken ieder een aen zijne macht en goedheid verschuldigd was. Maer, en dit was geheel buiten zijne schuld, de Joodsche Overheden maekten van deze ontdekking een allerschandelykst misbruik.

16. Ende daerom vervolgden de Joden Jesum met eenen bitteren haet, als of Hy een valsch Propheet ware. Zelvs besloten zy ende sochten hem als eenen Sabbathschender te dooden, om dat hy dese dingen op den Sabbath dede. Het wonderwerk was onlochenbaer, maer het was huns erachtens hoogst misdadig, dat het op den Sabbathdag geschied was De man, dachten zy, was zo vele jaren lam geweest, hy had daerom nog wel éénen dag kunnen wachten, eer hy genezen wierd. Zy beschouwden den Heiland daerom, als eenen valschen Propheet; die hoe eer zo beter moest uitgeroeid worden.

B. De Heer JESUS *verdedigde deze verrichting zeer uitvoerig, tegen de Joodsche Overheden, vs. 17—*

a. De Heiland verdedigde zijne wonderdadige genezing, op eenen Sabbathdag verricht, door deze aenmerking, dat Hy, Gods eeuwige Zoon zijnde, daertoe recht en macht had, vs. 17, 18.

De Euangelist heeft de verdediging van den Heiland aengeteekend; zonder de plaets alwaer, en de gelegenheid, by welke dezelve geschied is, 'er by te voegen. Onzes erachtens is het, uit alle de omstandigheden, meer dan waerschijnlyk, dat de Heer JESUS voor den Joodschen Raed geroepen, en over de gewaende schending van den Sabbath onderhouden zy. By die gelegenheid zal Hy zich met de volgende redenvoering verantwoord hebben:

17. Ende

17. Ende Jesus, voor den groten Raed der Joden geroepen, en over de zogenaemde Sabbathschending ondervraegd zijnde, antwoordde haer, terwijl Hy zijne oogen en misschien ook zijne handen ten hemel ophief: (*f*) Mijn eeuwige Vader, die in den hemel woont; rust nimmermeer. Hy rustte wel op den zevenden dag der scheping, voorzover Hy zich verlustigde in alle de werken zijner handen, en ophield met nieuwe schepselen voort te brengen, Gen. II: 2; maer Hy is altoos bezig, in het onderhouden en bestuuren van het wijduitgestrekt Geheelal. Daerin werckt Hy onophoudelyk, zo wel op de Sabbathen als op andere dagen, van het begin der waereld af tot nu toe, tot op het tegenwoordig oogenblik, ende ick wercke [*oock*] zonder ophouden. Gelijk mijn Vader, zonder immermeer te rusten, altoos bezig is, zo ben ik ook altoos werkzaem. Kunt gylieden my nu van eenige misdaed beschuldigen, wanneer ik eveneens handel als mijn Vader, die my, naer mijne Godlyke natuur, van eeuwigheid gegenereerd heeft? Ik heb op eenen Sabbathdag een wonderwerk gedaen; en daerdoor mijn Godlyk Alvermogen, het welk ik met den Vader gemeen heb, allerduidelykst geopenbaerd. Mijn Vader, die altoos werkt, houdt nimmer Sabbath. Zou ik dan, die Gods eigen Zoon ben, en altoos door die oneindige Almacht, welke ik met mijnen Vader gemeen heb, in het onderhouden en bestuuren van alle geschapene dingen werkzaem ben, aen de wet van den Sabbath gebonden wezen? Ik ben, naer mijne Godlyke natuur, de heer van den Sabbath, Matth. XII: 8.

18. (*g*) Daerom sochten en besloten dan de Overheden der Joden te meer hem te dooden, als eenen Sabbathschender, om dat hy niet alleen den Sabbath brack en schond, door op denzelven eenen kranken te genezen, en hem bevel te geven om zijnen matras te dragen, maer oock voornamelyk, omdat Hy seyde dat Godt sijn eygen Vader was, hemselven Gode evengelijck makende.

(*f*) Joh. 14: 10. (*g*) Joh. 7: 19.

JESUS had gezegd, dat *God zijn eigen Vader* ware, en wel in dien nadrukkelyken en verhevenen zin, dat Hy *zich zelven*, door dit zeggen, *Gode even gelijk maekte.* — De Joodsche Overheden verstonden de woorden van den Heiland veel beter, dan de Arianen en Socinianen. Zy begrepen zeer wel, dat Hy zich de Godlyke natuur en waerdigheid, in den allereigenlykften zin, had aengematigd. JESUS had van God gesproken, onder deze benaming MIJN VADER, en verklaerd, dat Hy op dezelvde wijs, en door het zelvde Godlyk Alvermogen, in het onderhouden en bestuuren der waereld, zonder eenige tusschenpozing werkzaem ware, als zijn Vader. Daerdoor had Hy zijn recht beweezen, om op den Sabbath wonderen te doen, en kennelyke blijken te geven van zijn Godlyk Alvermogen. Dit hielden de Overheden der Joden voor eene Godslastering. Maer zy zelve noemden God hunnen Vader, uit hoofde van hunne gunstige aenneming boven alle andere Natien, tot het volk van Gods byzonder eigendom, Kap. VIII: 41. Derhalven hadden zy het voor gene Godslastering kunnen houden, wanneer de Heiland God, in dergelyken flauweren zin, zijnen Vader genaemd had.

Zy begrepen, dat Hy God *zijnen eigenen Vader* noemde, dat is Gods Zoon, uit kracht van eene eeuwige teeling, in dien zelvden zin, als iemand onder ons menschen de eigen zoon van dien Vader genaemd wordt, die Hem gewonnen heeft. Het woord *eigen* fluit de allernauwste en natuurlyke betrekking in zich, vergel. vs. 43. In dezen zin noemt PAULUS den Heer JESUS mede Gods eigen Zoon, dat is, Gods natuurlyke Zoon in den allereigenlykften zin, Rom. VIII: 32 — Wanneer derhalven de Heiland *zeide*, *dat God zijn eigen Vader was*, *maekte Hy zich zelven Gode even gelijk.* Hy verklaerde, dat Hy oneindig hoger was, dan MOSE of eenigen anderen Propheet; ja dan de Engelen zelve. Hy betuigde, dat Hy zo wel God was, als Hy God is, voor wiens Zoon Hy zich uitgav.

b. De

b. De verdediging dan van den Heiland bestond hierin, dat Hy, Gods eigen Zoon zijnde, en dezelvde oneindige hoogheid met zijnen eeuwigen Vader bezittende, aen de wet van den Sabbath niet gebonden ware. Vermits nu alles aenkwam op deze stelling, dat Hy, in den gezegden zin, Gods eigen Zoon ware, oordeelde de Heer JESUS *het nodig dezelve uitvoerig te betogen, vs.* 19—

a. Het eerste bewijs is daeruit ontleend, dat Hy niet alleen op Gods bevel leerde, maer ook het gene Hy verrichtte, als Gods Zoon deed, volgens den wil van zijnen Vader, en door dezelvde Godlyke kracht, vs. 19-24.

19. Jesus dan antwoordde, ende vatte het woord op om te betogen, dat Hy indedaed Gods Zoon was, in den allereigenlykſten zin. Staende voor de Overheden van het Joodsche volk, seyde Hy tot haer, Voorwaer, voorwaer segge ick en verklaer u plechtig, (*h*) De Sone en kan niets van hemselven doen, afgescheiden van zijnen Vader, zonder zijne kennis of tegen zijnen wil. Hy doet alles in zamenstemming met zijnen Vader. Hy is in alles den Vader gelijk; Hy heeft dezelvde almacht, denzelvden wil, en dezelvde Godlyke natuur. De Zoon werkt niet naer ontwerpen, verschillende van die zijns Vaders, of uit het beginsel van eenig belang, het welk Hem byzonder zou eigen wezen. Gevolgelyk kan, wil, en zal Hy niets doen, ten zy hy den Vader dat zelvde siet doen: want Hy werkt met den Vader, door het zelvde Alvermogen, en uit kracht der Alwetendheid, welke Hy met den Vader gemeen heeft; ziet en weet Hy alle de ontwerpen van zijnen Vader. Hy is als een deelgenoot van dezelvde Godlyke natuur, innig bewust van den Godlyken Raed. Hy is den Vader gelijk, in wezen, volmaektheden, voornemens en werkingen. Daerdoor kan en wil de Zoon niet anders dan de Vader, noch de Vader anders dan de Zoon. De Zoon werkt met den Vader, door het zelvde Alvermo-

(*h*) Joh. 5: 30. ende 8: 38. ende 9: 4.

gen als de Vader: (*i*) want so wat die doet, 't selve doet oock de Sone desgelijcks. Derhalven kan de Vader niets doen, het welk de Zoon ook niet kan doen, en de Zoon kan niets doen, het welk ook de Vader niet doet.

20 Want de Vader heeft den Sone tederlyk lief, omdat Hy zijn eigen Zoon is, het afschijnsel van zijne heerlykheid, ende (*k*) toont hem alles wat hy doet, voorzover Hy niet alleen alles ziet wat de Vader doet: maer ook met Hem werkzaem is door dezelvde Godlyke kracht; welke Hy met den Vader gemeen heeft, ende hy sal hem grooter wercken toonen, en met Hem door dezelvde Godlyke kracht, die Hem met den Vader eigen is, grotere wonderwerken laten verrichten, dan dese genezing van den achtendertigjarigen kranken, over welke ik thans onderhouden wordt; op dat gy u verwonderet, of liever, *zodat gy u verwonderen zult.*

Wy vertalen hier *ἵνα* niet als het oogmerk, maer het gevolg aenwijzende, niet door *opdat*, maer *zodat*. Deze beteekenis, welke het gansche beloop van zaken vordert, is zeer gewoon, vergel. Kap. VII: 23. *indien een mensch de besnijdenis ontvangt op eenen Sabbath, opdat*, dat is ZODAT *de wet van* MOSE *niet gebroken worde*; IX: 2, 39. enz.

21. Doden op te wekken is zekerlyk groter wonderwerk, dan de kranken te genezen. Maer ik zal ook in het vervolg doden levendig maken: Want gelijck de Vader de doode opweckt ende levendigh maeckt, voor zo ver Hy daertoe het vermogen heeft, alsoo maeckt oock de Sone, door die zelvde Godlyke kracht, doden levendigh die hy wil.

Gelijk de Vader de doden opwekt en levendig maakt zegt hier, volgens eene zeer bekende manier van spreken, *gelijk de Vader de doden* KAN *opwekken en levendig maken.* — Gods Zoon heeft kennelyk betoond, dat Hy het vermogen bezat om doden levendig te maken, in het opwekken van JAIRUS dochter, van den zoon der weduwe te Nain, van LAZARUS en de

(*i*) Jes. 54: 5. Joh. 10: 30. ende 14: 9. ende 17: 5. (*k*) Joh. 1: 2. ende 3: 35. ende 7: 16. ende 8: 28. ende 14: 24.

den gene, die by zijne opstanding ten grave uitgegaen, en binnen Jerusalem verschenen zijn. — Over deze wonderen zouden de Joodsche Overheden nog meer verbaesd staen, dan over de genezing van den achtendertigjarigen kranken, vs. 20.

22. Daerenboven is den Zoon het algemeen gericht over alle menschen toevertrouwd: Want oock de Vader en oordeelt niemant. De Vader zal het laetste gericht van alle menschen kinders niet in eigen persoon houden, noch de menschen, met eene hoorbare stem uit den hemel, ter verantwoording roepen, om rekenschap van hun gedrag te geven; (*l*) maer Hy heeft alle het oordeel den Sone gegeven, zodat alle menschen eens voor zijnen Richterstoel zullen verschijnen moeten, vergel. Hand. X: 42. XVII: 31.

23. Op dat sy alle den Sone eeren, gelijck sy den Vader eeren, of liever ZODAT zy *alle verplicht zijn den Zoon te eeren, gelijk zy den Vader eeren.* Uit het gene ik tot dus ver beredeneerd heb, vloeit onbetwistbaer voort, dat My, als den Zoon, dezelvde Godlyke hulde en eerdienst toekomt als den Vader. (*m*) Die trouwens den Sone niet en eert, en Hem Godlyke hulde bewijst, eert den Vader niet die hem gesonden heeft, omdat de hulde, welke den Zoon bewezen wordt, tevens aen den Vader bewezen wordt; naerdien zy deelgenoten zijn van dezelvde Godlyke natuur.

Vs. 23. maekt de Heiland het besluit op, uit al het gene Hy, omtrent de oneindige waerdigheid van zijn Persoon gezegd had vs 19-22. Men herinnere zich het gene wy, by vs. 20, omtrent *ivu* hebben opgemerkt Trouwens werkt de Zoon, door het zelvde Godlyk Alvermogen als de Vader; bezit Hy even als de Vader de macht, om doden op te wekken; en is Hem het algemeen gericht van den ganschen aerdbodem toevertrouwd; dan komt ook Hem die zelvde Godlyke hulde toe, welke alle redelyke wezens aen den Vader verschuldigd zijn.

(*l*) Matth. 11: 27. Joh. 3: 35. (*m*) 1 Joh. 2: 23.

24. Vermits ik nu een Perfoon ben van zulk eene oneindige waerdigheid, behoorde elk mijne leer gelovig aen te nemen, te meer omdat men, langs dezen weg, de rechtvaerdig verdiende verdoemenis ontvlieden kan, en het eeuwig leven deelachtig worden. (*n*) Voorwaer, voorwaer fegge ick u; met allen vereischten ernst, en neemt het toch ter harte, Die mijn woort hoort, met dien eerbied en gehoorzame onderwerping, welke hy aen Gods eigenen Zoon verfchuldigd is, ende gelooft hem die my gefonden heeft, den Vader namelyk die door my fpreekt; die heeft het eeuwige zalig leven, reeds in de beginfelen, ende en (*o*) komt niet in de verdoemenisse, vergel. Kap. III: 18, maer zodanig een is reeds aenvangelyk, uyt den doot van zijnen rampzaligen ellendestaet, overgegaen in het eeuwig zalig leven.

II. *Het tweede bewijs is daeruit ontleend, dat Hy alle afgeftorvene menfchen, in den laetften dag der waereld, door zijne Godlyke kracht zal opwekken en oordeelen. Deze grote waerheid, welke de Heiland reeds kortelyk had voorgefteld, wordt nu nader opgehelderd en aengedrongen, vs.* 25-29.

25. Trekt toch mijn Godlyk Alvermogen, om doden op te wekken, niet langer in twijffel. Voorwaer, voorwaer fegge ick u, gy Opperhoofden van het Joodfche volk, en vestigt 'er uwe aendacht op, De ure komt ende de tijd is nu reeds, (*p*) wanneer de doode fullen hooren de almachtig gebiedende ftemme des Soons Godts, ende diefe door zijne wonderkracht gehoort hebben, fullen leven.

Zommige verftaen deze uitdrukkingen van de geestelyke opwekking der zondaren, welke Eph. II: 5. eene levendigmaking en opwekking genaemd wordt. Maer onzes erachtens fpreekt de Heiland, even als vs. 21 en 28, van de eigenlyke opwekking der afgeftorvene menfchen. Deze uitleg-

(*n*) Joh. 3: 18. ende 6: 40, 47. ende 8: 51. (*o*) Luc. 23: 43. (*p*) Eph. 2: 1, 5. 1 Tim. 5: 6.

legging schijnt ons het gehele beloop van zaken te vorderen. Daerenboven de Heiland spreekt hier van iets, het welk binnen korten gebeuren zoude; maer 'er waren nu reeds verscheidene zondaers geestelyker wijs levendig gemaekt; zo velen 'er namelyk in JESUS geloovden. Voeg 'er by, dat het hier een *horen* is, niet van het woord λογος, maer van *de stem* φωνη *des Zoons Gods*, dat is, van zijn almachtig bevel, waerdoor Hy spreekt, en het is 'er, en gebiedt, en het staet 'er.

26. De Zoon bezit dezelvde Almacht, welke de Vader bezit; en daerom kan Hy, zo wel als de Vader, de doden opwekken. Want Hy is de natuurlyke en zelvswezige Zoon van den Vader, die met den Vader dezelvde Godlyke natuur, en het zelvde onafhangelyk leven gemeen heeft. Trouwens gelijck de Vader het leven heeft in hemselven, zodat Hy, uit kracht van zijn eigen wezen, noodzakelyk en onafhangelyk bestaet, alsoo heeft hy oock den Sone, door eene eeuwige mededeeling van het zelvde Godlyke wezen, gegeven het Godlyk leven onafhangelyk te hebben in hemselven:

27. Ende de Vader heeft hem macht gegeven, niet alleen om, in den tegenwoordigen tijd, doden op te wekken wanneer Hy wil, maer oock om ten laetsten dage het algemeen gerichte over alle inwoneren van den aerdbodem te houden, om dat hy des menschen Sone is, en thans de menschelyke natuur heeft aengenomen, zodat Hy zichtbaer op de wolken des hemels verschijnen kunne.

28. En de Joodsche Overheden waren zeer verbaesd, toen zy den Heiland hoorden zeggen, dat Hy doden kon levendig maken. Daerom voegde Hy 'er by, verwondert u daer niet over, dat ik eerlang eenige doden zal opwekken. Dit is nog maer eene kleinigheid, in vergelyking van het gene ik in den laetsten dag der waereld, by de algemene opstanding aller doden, verrichten zal: want de ure komt, en die grote dag is aenstaende, (q) in welcke alle de doden, die in de graven liggen, en

(q) 1 Thess. 4: 16.

reeds over lang tot ftof verteerd zijn, door Gods Zoon zullen opgewekt worden, om voor zijnen Richterftoel te verfchijnen, en de vergelding van hunne daden te ontvangen. In dien groten dag zal het gefchieden, dat alle de doden, uit alle volken en geflachten over den ganfchen aerdbodem, fijne almachtig gebiedende ftemme fullen hooren:

29. (r) Ende levendig gemaekt zijnde fullen zy uit het ftof verrijzen, en uit de graven uytgaen, die het goede gedaen hebben tot de opftandinge des levens: ende die het quade gedaen hebben tot de opftandinge der verdoemeniffe. Draegt dan zorg, dat gy dien verhevenen Perfoon niet ligtvaerdig veroordeelt, die aengefteld is tot eenen Richter van levendigen en doden, en, in den groten dag der algemene vergelding, uw eindelyk lot, zo wel als dat van alle de ftervelingen, onherroepbaer beflisfen zal.

c. Het derde bewijs, voor de Godlyke waerdigheid van zijn Perfoon, ontleent de Heiland daeruit, dat Hy eenswezens zy met den Vader, vs. 30.

30. Ick en kan van my felven, en zonder den Vader niets doen: want ik ben eenswezens met den Vader, en de Godlyke Almacht; door welke ik werk, is dezelvde Godlyke Almacht, door welke de Vader werkt. Gelijck ick van den Vader hoore, oordeele ick. Het gene de Vader hoort hoor ik ook, omdat ik eenswezig ben met den Vader. Dezelvde Alwetendheid, door welke alle dingen naekt en geopenbaerd zijn voor mijnen Vader, is ook mijne Alwetendheid. Derhalven is mijne wetenfchap onfeilbaer, ende mijn oordeel is daerom rechtveerdigh, zodat ik allen menfchen, in den groten dag der algemene verantwoording, naer de juiste evenredigheid van hunne daden vergelden zal. Niets is 'er, het welk my zoude kunnen bewegen, om van het geftrengfte recht een hairbreed aftewijken: (s) want ik heb gene verkiefingen of belangen, on-

(r) Dan. 12: 2. Matth. 25: 34, 46. (s) Joh. 6: 38.

onderscheiden van die mijns Vaders, ick en soecke daerom niet de volbrenging van mijnen byzonderen wille, maer van den wille des Vaders die my gesonden heeft. Trouwens daer ik eenswezens ben met den Vader, is mijn Godlyke wil, en die van mijnen Vader, één en dezelvde wil.

Tot dus ver had de Heiland van Gods Zoon in den derden Persoon gesproken. Maer met vs. 30. begint Hy zich in den eersten Persoon uittedrukken; IK *kan van my zelven niets doen*, MIJN *oordeel is rechtvaerdig*, IK *zoek niet mijnen wil.* Hy wilde daerdoor de Joodsche Overheden doen opmerken, dat Hy zelvs die aenbiddelyke Persoon ware, van welken Hy alle die verhevene dingen, welke aen de Godheid alleen eigen zijn, getuigd hadde.

II. *Eindelyk beroept zich de Heiland op het getuigenis van anderen*, *vs.* 31-38.

1. *Vooreerst op het getuigenis van God zijnen Vader*, *vs.* 31, 32.
2. *Daerna op dat van* JOANNES den Doper, *vs.* 33-35.
3. *Vervolgens verklaert Hy nader, welk een getuigenis zijn Vader Hem gegeven had*, *vs.* 36-38. *zo*
   —. *In zijne wonderen*, *vs.* 36.
   ——. *Als met eene hoorbare stem by zijnen Doop*, *vs.* 37, 38.

31. Ik vorder niet dat gylieden my enkel op mijn woord geloven zult. (*t*) Indien ick alleen van my selven getuyge, mijn getuygenisse en is niet waerachtigh, dat is, niet genoegzaem en geloovwaerdig. Indien ik my voor Gods eigenen Zoon uitgav, zonder het op eene overtuigende wijs te betogen, zoudt gy my niet behoeven te geloven.

32. Daer (*v*) is een ander die van my getuygt, dat ik Gods Zoon ben, namelyk God mijn Vader zelvs ende ick weet', met eene volkomene zekerheid, dat het ge-

(*t*) Joh. 8: 14. (*v*) Jes. 42: 1. Matth. 3: 17. ende 17: 5.

tuygenisse 't welck hy van my getuygt waerachtigh is, omdat Hy my, als eenen deelgenoot derzelver Godlyke natuur, volmaektlyk kent, als mede omdat Hy de onfeilbare waerheid zelve is, en nimmermeer liegen kan.

Wie is die *ander*, die van JESUS getuigt? Zommigen vatten het in het gemeen op, als of de Heiland zeggen wilde, Ik getuig niet alleen van my zelven, maer 'er zijn ook anderen, die mijn getuigenis bevestigen, en dan zouden die anderen nader bepaeld worden, namelyk JOANNES *de Doper* vs. 33. en God de Vader vs. 37. Dan de Heiland spreekt in het enkelvouwig getal van *eenen anderen*, en schijnt daerdoor eenen bepaelden Persoon te bedoelen. — Zommigen denken aen JOANNES *den Doper*. Maer sprak de Heiland van dien Boetgezant, dan zou Hy zich van den voorledenen tijd bediend hebben, gelijk vs. 33. Ook menen wy uit vs. 36, 37, te mogen besluiten, dat de Heiland zich nader verklare, wie Hy door dien *anderen* verstaet, te weten God zijnen Vader, wiens getuigenis onfeilbaer is.

33. (*x*) Gylieden hebt voorheen, in den beginne van mijne openbare bediening, eenige afgevaerdigden uit uw midden tot Joannem den Doper gesonden, naer Bethabara, alwaer hy doopte, om hem stellig aftevragen of hy de MESSIAS ware, vergel. Kap. I: 19-28, ende hy heeft der waerheyt getuygenisse gegeven, openlyk verklarende, dat ik de MESSIAS ben.

34. Doch ick en neme geen getuygenisse van een mensche. Ik heb geen menschelyk getuigenis nodig. Ik heb een Godlyk getuigenis voor my, daer de Vader zelvs van my getuigd heeft; maer dit segge ick, en ik beroep my op het getuigenis van Joannes, welken gy als eenen groten Prophcet geëerbiedigd hebt; om u tot erkentenis der waerheid te brengen, op dat gylieden in my geloven soudt, en daerom behouden worden.

35. Het getuigenis toch van Joannes den Doper was alle aenneming waerdig. Hy was een brandende ende lichtende keerse, die eene opgehelderde kennis had om-

(*x*) Joh. I: 15, 19, 27.

omtrent den aert van mijn Koningrijk, en zijne leer duidelyk voorstelde, ende niet alleen had hy zeer grote achting onder het volk, maer gy Overheden der Joden hebt ulieden voor eenen korten tijt in sijn licht willen verheugen. Toen dit licht eerst was opgegaen, hebt gy u verblijd dat 'er een groot Propheet verschenen ware; zommigen uwer hebben hem gaen horen, en boden zich aen om zijnen doop te ontvangen, Matth. III: 7; maer de achting, welke gy voor zijn persoon en prediking in den beginne betoond hebt, was van eenen korten duur.

Het oorspronkelyk woord, door *kaers* vertaeld, beteekent eigenlyk een *lantaern*. Openb. XVIII. 23 wordt het licht van de lantaern onderscheiden. — JOANNES *de Doper* heet hier niet het *licht* zelvs, gelijk de Heiland genoemd wordt, Kap. I: 10. Misschien bedient zich de Euangelist van het woord *lantaern*, in onderscheiding van het *licht*, om de dwaling der genen te verwerpen, die te hoge gedachten hadden van den Boetgezant, en hem φως of het licht noemden.

36. (*y*) Maer dit is het nog niet al; ick hebbe een getuygenisse voor mijn Godlyk Zoonschap en zending, het welk meerder en van onvergelyklyk meerder gezach is, dan [*dat*] van Joannes. (*z*) Want de wonderdadige wercken die my de Vader in last gegeven heeft om die door mijn Alvermogen te volbrengen, de selve wercken, welke alle geschapene krachten te boven gaen, en die ick openlyk doe, getuygen van my, dat my de Vader gesonden heeft. De verbasende, wonderen welke ik verricht, zijn onlochenbare geloovsbrieven van mijn Godlyk Zoonschap en hemelsche zending.

37. (*a*) Ende de Vader, die my gesonden heeft, die heeft selve van my getuygt; wanneer Hy, by mijnen Doop, met eene hoorbare stem uit den hemel verklaerde, dat ik zijn gelievde Zoon ben, vergel. Matth. III:

(*y*) 1 Joh. 5: 9. (*z*) Joh. 10: 25. (*a*) Matth. 3: 17. ende 17: 5. Marc. 1: 11. ende 9: 7. Luc. 3: 22. ende 9: 35. Joh. 1: 33. ende 6: 27. ende 8: 18. 2 Petr. 1: 17.

16, 17. Gy zelve, het is waer, en hebt in eigene persoonen noch sijne stemme oyt gehoort, (*b*) noch sijne gedaente gesien. Gylieden waert by mijnen doop niet tegenwoordig, toen de Vader, met eene hoorbare stem, uit den hemel sprak, en de Heilige Geest, in de gedaente van eene duiv, op my nederdaelde. Evenwel is deze gebeurtenis door onlochenbare getuigen bevestigd. Maer gylieden sluit uwe oogen moetwillig voor het licht. Zo handelt gy ook met Gods woord, in de Heilige Schrivten; deze getuigen allerduidelykst van my, maer gy geevt 'er genen behoorlyken acht op.

38. Ende sijn woort, vervat in de Schrivten van Mose en de Propheten, en hebt gy niet in u blijvende, het maekt genen behoorlyken en blijvenden indruk op uwe gemoederen, gy neemt Gods woord niet aen met een gelovig hart, vergel. 1 Joh. II: 14. Dit blijkt allerduidelykst uit uw gedrag: want gy dien niet en gelooft, dien hy gesonden heeft, en die in zijne wonderen zulke kennelyke bewijzen geevt van zijne Godlyke zending.

6. *De Heer* JESUS *besloot deze merkwaerdige redenvoering, met gepaste vermaningen en waerschouwingen, vs.* 39-47.

a. *Hy bestraft de leden van den Groten Raed, over hun hardnekkig ongeloov, vs.* 39, 40.

b. *Als mede over gebrek van lievde tot God, vs.* 41-43.

c. *Gelijk ook over ydele eerzucht, vs.* 44.

d. *Eindelyk bedreigt Hy hun Gods rechtvaerdig oordeel, vs.* 45-47.

39. (*c*) Ondersoeckt de Schriften. Liever *Gy onderzoekt de Schrivten* van Mose en de Propheten zeer naerstig: want gy meynt in deselve de leer van het eeuwige leven te hebben. Het is ook zo, ende (*d*) die zelvde Godlyke Schrivten zijn 't ook, die van my getuygen.

40. Ende

(*b*) Exod. 33: 20. Deut. 4: 12. 1 Tim. 6: 16. 1 Joh. 4: 12. (*c*) Jes. 34: 16. Luc. 16: 29. Hand. 17: 11. (*d*) Deuter. 18: 18. Luc. 24: 27. Joh. 1: 46.

40. Ende gy en wilt, in weerwil van dit alles, tot my langs den weg van het geloov niet komen, en u aen mijn onderwijs gehoorzaem onderwerpen, op dat gy 't leven moogt hebben.

Onderzoekt de Schrivten heeft onze overzetting vs. 39, in eenen gebiedenden zin. Wy vertalen het liever stelligerwijs: *gy onderzoekt de Schrivten*. De oorsprongelyke woorden laten niet alleen deze opvatting toe, maer zy wordt zelvs gevorderd door het verband van zaken. Volgens dezelve hangt des Heilands redenering vs. 39, 40, ongemeen wel te zamen, gelijk wy in de Uitbreiding hebben aengewezen. Maer neemt men de uitdrukking in den gebiedenden zin, *onderzoekt de Schrivten*, dan is 'er gene aeneenschakeling tusschen vs. 39 en 40.

De Overheden van het Joodsche volk, byzonder de Schrivtgeleerden, *onderzochten de Schrivten* van MOSE en de Propheten zeer naerstig en nauwkeurig. De spreekwijs zegt iets vlijtig naer te sporen; zy is ontleend van de bergwerkers, die de metalen met onvermoeiden yver naerspeuren. Deze schrivten *getuigden* van den Heiland, zy behelsden de allerduidelykste kenmerken van den MESSIAS. Maer de Schrivtgeleerden waren door vleeschelyke vooroordeelen verblind, en verhard in het ongeloov. Dit was de reden, dat zy tot JESUS niet komen wilden, noch zijne leer aennemen.

41. Beschouwt my niet als een valschen Propheet, die roem of eigenbelang najaegt. Neen waerlyk. Ick en neme geen eere van menschen: Ik zoek gene toejuiching van menschen. Ik bedoel niets anders, dan de eer van mijnen Vader die my gezonden heeft. Het zuivere beginsel, uit het welk ik werk, is lievde tot God en zijne eer.

42. Maer gylieden handelt uit geheel andere beginselen, en bedoelt geheel andere oogmerken. Voor my is niets verborgen; ick kenne daerom ulieden en het grondbestaen van uwe harten zeer wel, dat gy de liefde Godts in uselven niet en hebt, en Gods eer niet zoekt.

43. Ick ben gekomen in den name en op het gezach mijns hemelschen Vaders, bewijzende door verbasende wonderen, dat ik van Hem gezonden ben, ende gy en neemt my evenwel niet aen, als den MESSIAS en Gods Zoon. Maer so groot is uwe verblinding, wanneer in het vervolg een ander komt in sijnen eygenen name, op zijn eigen gezach, zoekende waereldsche eer en grootheid, dien sult gy aennemen.

44. Uwe eerzucht en trotsheid is de voornaemste oorzaek van uw ongeloov. Gy zijt zeer gezet op brommende eertijtels en eenen verhevenen rang, en daerom versmaedt gy my, die in eene nederige gestalte verschenen ben, en gene waereldsche grootheid najaeg. (*e*) Hoe kont gy in my gelooven, die veracht en onaenzienlyk ben naer de waereld, daer gy eere van malkanderen neemt, niets anders bedoelende dan aerdsche grootheid, ende de eere die van Godt alleen is, niet en soeckt?

De eer die van God alleen is, heeft onze Overzetting. Dan de volgende vertaling schijnt ons de kracht van het oorspronglyke beter uit te drukken, *de eer die van den eenigen God* voortkomt. Even op dezelvde wijs spreekt de Heiland van den eenigen waerachtigen God, Joh. XVII: 3. — De Godlyke Leeraer wil derhalven dit zeggen, dat de Joodsche Overheden *eer van elkander namen*, zich verblijdden over trotsche eertijtels, en naer waereldsche grootheid stonden, maer in het geheel niet bedacht waren op die wezenlyke eer, welke de eenige God geven kan, de eer namelyk der zaligheid van het volgend leven.

45. Door uw hardnekkig ongeloov, zult gy u de meest geduchte oordeelen op den hals halen. En meynt ondertusschen niet dat ick u verklagen sal by den Vader. Ik ben niet tot aenklager, maer tot Richter van zondaren gesteld; die u verklaegt is Moses, op welcken gy gehoopt hebt en nog hoopt, dat Hy uwe voorspraek by den hogen God wezen zal, vergel. Kap. IX: 28, 29.

Dit

(*e*) Joh. 12: 43.

Dit gezegde van den Heiland is ongemeen nadrukkelyk. De Joodsche Overheden hoopten, dat MOSE hun voorspraek by God ware. Maer die zelvde MOSE was integendeel hun verklager, voorzover namelyk MOSE zou moeten erkennen, dat zy, door het verwerpen van den MESSIAS, alle die geduchte oordeelen, welke hy op die misdaed bedreigd had, rechtvaerdig verdiend hadden. De schrivten van MOSE, in welke hy hun hardnekkig ongeloov, met de schromelyke gevolgen daervan, bedreigd had, getuigden tegen hen.

46. Want indien gy Mosi en zijne voorzeggingen geloofdet, so soudt gy my gelooven. (*f*) Want hy heeft allerduidelykst van my geschreven. Door my ongelovig te verwerpen, verwerpt gy derhalven Mose zelven.

47. Maer so gy sijne Schriften niet en gelooft, maer dezelve verdraeit tot uw eigen verderv, offschoon gy zijne Godlyke zending vaststelt; hoe sult gy dan, daer gy met zo vele vooroordeelen tegen my zijt ingenomen, mijne woorden, als de verklaringen van den MESSIAS, en Gods eigenen Zoon gelooven?

Deze redenvoering van den Heiland, voor den groten Raed, is by uitnemendheid merkwaerdig. De bewaring van dit zeer gewichtig stuk hebben wy alleen aen onzen Euangelist te danken. — De Heer JESUS verklaerde ronduit en uitdrukkelyk, dat Hy Gods eigen Zoon ware. — Wat het gevolg geweest zy, wordt ons niet aengeteekend. Men zou verwacht hebben, dat de Joodsche Overheden den Heiland, op grond van deze verklaring, als eenen Godslasteraer ter dood veroordeeld hadden, gelijk zy in het vervolg gedaen hebben. Ondertusschen was zijne uur nog niet gekomen. Hy had nog veel te leren en te doen. Wy mogen daerom denken, dat de leden van den Groten Raed Hem voor ditmael, misschien met eene vermaning, om

(*f*) Gen. 3: 15. ende 22: 18. ende 26: 4. ende 28: 14. Deuter. 18: 18.

zich voorzichtig te gedragen, hebben laten gaen, uit vrees voor het volk, by het welk Hy in grote achting was; of dat God, door eenen verborgenen invloed, hunne handen gebonden hebbe, zodat zy Hem henen zonden, zonder iets verder te ondernemen.

HET VI. KAPITTEL.

G. In dit Kapittel geeft de Euangelist een omstandig bericht, van het gene de Heiland vervolgens in Galilea, geleerd en gedaen heeft.

A. Hy spijsde eene zeer grote menigte van menschen, met eenen geringen voorraed van brood en visch, vs. 1-15.

α. De omstandigheden van tijd, plaets, en aenleiding, vinden wy vs. 1-4.

β. Het wonderwerk zelvs, vs. 5-13, en

γ. Het uitwerksel daervan, vs. 14, 15.

1. NA desen, eenen geruimen tijd na het voorheen gemelde, geduurende welken de Heiland vele dingen gezegd en gedaen heeft; welke door de andere Euangelisten zijn aengeteekend, vertrock Jesus over de zee van Galilea, welcke anders genaemd is [de zee] van Tiberias, naer de Stad welke Herodes gebouwd, en, ter eere van Keizer Tiberius, Tiberias genaemd had.

2. Ende hem volgde een groote schare, om dat sy sijne wonderdadige teeckenen sagen, die hy dede aen de krancke, welke Hy oogenblikkelyk met een enkel woord sprekens gezond maekte.

3. Ende Jesus gingh op den bergh, in eene woeste plaets, in de nabuurschap van Bethsaida, Luc. IX: 10, om met zijne Discipelen vertrouwelyk te spreken, en wat uit te rusten, ende Hy sat aldaer neder met sijne discipelen.

4. Ende

4. Ende het Pascha, (a) het feest der Joden, was op dien tijd naeby.

Dit was gevolgelyk het derde Paeschfeest, zedert dat de Heiland zijne openbare bediening aenvaerd had. — Wy leren 'er tevens uit, dat 'er bykans een jaer verlopen zy, tusschen het uitspreken van de redenvoering voor den Joodschen Raed, in het vorige Kapittel aengeteekend, en tusschen het wonderwerk, het welk hier verhaeld wordt. De gemelde redenvoering deed de Heiland, by gelegenheid dat Hy, voor de tweedemael na het aenvaerden van zijne openbare bediening, het Paeschfeest te Jerusalem bywoonde, vergel. Kap. V: 1.

5. (b) Jesus dan, nadat Hy eenen geruimen tijd met zijne Discipelen gesproken had, de oogen opheffende, ende siende dat een groote schare van menschen uit de omliggende plaetsen tot hem quam, om zijne leer te horen, en zijne wonderen te aenschouwen, seyde tot Philippum, Van waer sullen wy brooden koopen, op dat dese eten mogen? want de menigte had niets om te eten, en het was reeds laet op den dag, Marc. VI: 35 36.

6. (Doch dit seyde hy hem beproevende, of hy een genoegzaem vertrouwen had, op de almacht van zijnen Godlyken Meester: want hy wist selve wat hy doen soude,) namelyk de menigte wonderdadig spijsen.

7. Philippus antwoordde hem, Voor twee hondert penningen, zijnde omtrent honderd Guldens Hollandsch, aen broot en is voor dese zeer grote menigte van menschen niet genoegh, op dat een yegelick van haer een weynigh ter verfrisfching neme, ik laet staen om hen alle te verzadigen. Meer dan de gemelde som hebben wy niet in onze beurs.

8. Hierop gav de Heiland zijnen Discipelen bevel, om hunnen voorraed van eetbare waren na te zien, en Hem

(a) Exod. 12: 18. Lev. 23: 5, 7. Num. 28: 16. Deut. 16: 1.
(b) Matth. 14: 14. Marc. 6: 34. Luc. 9: 13.

daeromtrent bericht te brengen, vergel. Marc. VI: 38. Eén van sijne discipelen, [*namelick*] Andreas, de broeder Simonis Petri, bracht Hem bescheid, en seyde tot hem,

9 Hier is één jongsken, dat vijf gersten brooden heeft, ende twee vischkens. Wy hebben dezelve van hem gekocht; maer (*c*) wat zijn dese onder soo vele? Wat kan die geringe voorraed baten, om den honger van zulk eene talrijke menigte te stillen?

10. Ende Jesus seyde, Doet de menschen, by geschikte partyen, elk van 50 personen, verg. Luc. IX: 14, op het groene gras nedersitten: ende daer was veel gras in die plaetse. So saten dan de mannen neder, in geschaerde ryen elk van 50 personen, makende ontrent vijf duysent in 't getal, zonder de vrouwen en kinderen te rekenen.

11. Ende Jesus nam de gemelde vijf brooden in zijne handen, (*d*) ende zijnen hemelschen Vader voor die goede gaven gedanckt hebbende, brak Hy dezelve in voegzame stukken, en deylde hyse den discipelen, ende de discipelen den genen die nedergeseten waren, terwijl de stukken onder het breken, in de handen van den wonderdoenden JESUS, geduurig vermeerderden: desgelijcks brak Hy oock de beide gebraden visschen in stukken, en gav de stukken van de vischkens in de handen der Discipelen, die dezelve uitdeelden onder de menigte, soo vele sy wilden.

12. Ende zy aten alle van dien geringen voorraed, die door een scheppend Alvermogen geduurig vermeerderd was, en werden volkomen verzadigd; als sy nu versadigt waren, seyde hy tot sijne discipelen, Vergadert de overgeschotene brocken, op dat 'er niets verloren en gae.

13. Sy vergaderdense dan, ende vulden twaelf korven of manden met brocken van de vijf gersten broo-

(*c*) 2 Kon. 4: 43. (*d*) 1 Sam. 9: 13.

brooden, welcke overgeschoten waren den genen die gegeten hadden, zodat het overschot dan onvergelyklyk groter ware dan de geringe voorraed, met welken men begonnen was.

14. De menschen dan met verbasing gesien hebbende het wonderdadig teecken dat Jesus gedaen hadde, konden zijne Godlyke zending niet langer in twijffel trekken. Zy seyden daerom tot elkander, (*e*) Dese is waerlick de grote Propheet; die, volgens de voorzeggingen van Mose en andere heilige mannen, in de werelt komen soude.

15. Jesus dan door zijne Godlyke Alwetendheid wetende, en uit de bewegingen der menigte bemerkende, dat sy souden komen, ende hem met gewelt nemen op dat sy hem Koningh maeckten, ontweeck wederom op den bergh, hy selve alleen. De schaer verbeeldde zich, dat JESUS als een aerdsch Koning moest gekroond worden, om hen van de overheersching der Romeinen te verlossen, en het Joodsche volk in zoortgelyken bloeistaet te herstellen, als zy onder de voorspoedige regeering van Salomo genoten hadden. Maer, vermits zijn Koningrijk niet was van deze waereld, onttrok Hy zich aen hun, bedienende zich daertoe van de duisternis van den aennaderenden nacht, nadat Hy zijne Discipelen had laten wechvaren. Hy bleev dan alleen om te bidden, Marc. VI: 45, 46.

Dit zeer merkwaerdig wonderwerk hebben ook de andere Euangelisten aengeteekend. JOANNES verhaelt het, omdat hy de gesprekken van den Heiland wilde mededeelen, tot welke dit wonderwerk aenleiding gegeven heeft. Ook voegt hy 'er deze byzonderheid by, dat de menigte den Heer JESUS tot Koning wilde uitroepen.

(*e*) Luc. 7: 16. ende 24: 19. Joh. 4: 19.

B. In den volgenden nacht, verrichtte de Heiland een verbasend wonderwerk op de Zee, vs. 16-21.

16. De Heiland zich voor de menigte willende verbergen, ging met zijne Discipelen naer den oever der Zee. Aldaer lag het schip, met het welk zy hier gekomen waren. Hy gelastte hun, om zonder Hem aftevaren, naer de Stad Bethsaida. Er was namelyk tusschen de plaets, alwaer de Heiland zich thans bevond, en de daer tegen overliggende Stad Bethsaida, een inham of zeeboesem, die landwaerds inliep. Wanneer Hy nu van de schaer afscheid genomen, en zijne Discipelen met het schip wechgezonden had, begav Hy zich op eenen berg, om aldaer, in het stille eenzame, des te ernstiger te bidden. Vergel. Matth. XIV: 22, 23. Marc. VI: 45, 46. (*f*) Ende als het reeds avont geworden was, gingen sijne discipelen af nae de zee.

17. Ende, op het bevel van hunnen Godlyken Meester, zonder Hem, in het schip gegaen zijnde quamen sy over de zee nae Capernaum. Hun voornemen was, regelrecht naer de Stad Bethsaida, over te varen. Maer de wind liep schielyk om, zodat zy tegen hunnen wil westwaerds afdreven, in de Zee van Tiberias, naer den kant van Capernaum. Ende het was, terwijl zy verre van de kust, en diep in zee geraekt waren, alreede duyster geworden, ende Jesus en was tot haer niet gekomen, maer op de gemelde plaets gebleven. De Discipelen maekten zich daerom des te meer verlegen, omdat zy hunnen Meester niet by zich hadden.

18. Ende hunne vrees nam meer en meer toe: want de zee verhief haer en werd zeer onstuimig, overmits daer een groote wint waeyde, zodat het vaertuig door de woeste baren geweldig geschokt en geslingerd wierd, terwijl de Discipelen zeer veel moeite deden, om tegen den geweldigen wind in, ware het mogelyk, naer den inham van Bethsaida te roeien, vergel. Marc. VI: 48.

19. Ende

(*f*) Matth. 14: 23. Marc. 6: 47.

19. Ende als sy ontrent vijf en twintigh ofte dertigh stadien, dat is ruim een uur gaens gevaren. en met sterk roeien gevorderd waren, sagen sy, omtrent drie uuren na middernacht, vergel. Marc. VI: 48. den Heer Jesum wandelende op de onstuimige zee, zonder dat wind of baren eenigen vat op Hem hadden, even als of Hy op het vaste land ging; ende de Discipelen onderkenden Hem niet, dichter komende by het schip, ende sy wierden bevreest, menende dat het een spooksel ware. Zelvs schreeuwden zy het luidkeels uit van vrees, Matth. XIV: 26.

20. Maer hy seyde tot haer, zijt wel gemoed, Ick ben 't, en zijt niet bevreest. Zodrae de Discipelen hunnen wonderdoenden Meester aen zijne stem herkenden, lieten zy hunne vrees varen. De driftige Petrus was aenstonds zo vol van moed, dat hy ook op de zee begeerde te wandelen. De Heiland stond het hem toe. Hy klom ook werkelyk van het schip af, om zich, wandelende over de zee, naer zijnen Meester te begeven. Maer bemerkende, dat de baren door eenen sterven rukwind geweldig opzwollen, werd hy zeer bevreesd, en omdat hy geen geloov had, begon hy te zinken. Nu schreeuwde hy het luidkeels uit van benauwdheid. Maer de Heiland vatte hem by de hand, en bestrafte hem over zijn ongeloov. Petrus klom daerop weder in het schip, by de overige Discipelen. Ook naderde de Heiland het vaertuig. Vergel. Matth. XIV: 28-30.

21. Sy hebben dan hem gewilliglick, en met grote blijdschap in het schip genomen. Op dat zelvde oogenblik stilde de stormwind en bedaerde de Zee: ende terstont of immers zeer spoedig quam het schip aen het lant, daer sy nae toe voeren, dat is omstreeks Capernaum, vermits het schip, in weerwil der pogingen der Discipelen, derwaerds was afgevoerd.

C. Des anderen daegs begaven zich de ſcharen, welke wonderdadig geſpijsd waren, naer de overzijde van de Zee, en vonden den Heiland te Capernaum of daeromtrent. By die gelegenheid, hield Hy tot die menigte eene zeer merkwaerdige redenvoering, vs. 22-71.

α. De ſcharen gingen den Heiland zoeken, en vonden Hem te Capernaum of daeromſtreeks, vs. 22-24.

22. Des anderen daegs de ſchare, die zo wonderdadig verzadigd was, en aen d'andere zijde der zee ſtont, hopende dat zy aldaer den Heiland ontmoeten zouden, ſiende, dat is, des daegs te voren *gezien hebbende*, dat aldaer geen ander ſcheepken en was dan dat eene, daer ſijne diſcipelen ingegaen waren, ende dat Jeſus met ſijne diſcipelen in dat ſcheepken niet en was gegaen, maer [*dat*] ſijne diſcipelen alleen wechgevaren waren, hoopten zy Hem nog aen den oever te vinden.

23. (Doch daer quamen inmiddels andere ſcheepkens van Tiberias naeby de plaetſe daer ſy het broot gegeten hadden, als de Heere gedanckt hadde.)

24. Doe dan de ſchare ſagh dat Jeſus aldaer niet en was, noch ſijne diſcipelen, vielen zy op de gedachten, dat JESUS met een van die ſchepen, welke naderhand waren aengekomen, was overgevaren. Uit dit beginſel den Heiland willende volgen, ſo gingen ſy oock in de ſchepen, welke thans zeilree lagen om met dezelve over te varen, ende quamen te Capernaum, ſoeckende Jeſum.

β. De Heiland hield by deze gelegenheid eene zeer merkwaerdige redenvoering, vs. 25-59.

a. De aenleiding daertoe vinden wy vs. 25.

25. Ende als ſy hem gevonden hadden, aen de overzijde van de zee, in de Synagoge te Capernaum,

vergel.

vergel. vs. 59, feyden fy tot hem, Rabbi, zeer geëerbiedigde Leermeester, wanneer zijt gy hier gekomen? Gister avond laet zijn uwe Discipelen zonder u vertrokken. Wy hadden gehoopt, om u nog te vinden, aen de andere zijde van de Galileesche zee, op die plaets, alwaer wy zo wonderdadig gespijsd zijn; maer u niet vindende, zijn wy herwaerds overgevaren om u te zoeken. Wy kunnen ons niet begrijpen, hoe gy zo spoedig hier gekomen zijt.

b. De redenvoering van den Heiland wordt omstandig aengeteekend, vs. 26-58.

a. De Heer JESUS *bestrafte de menigte, over de verkeerde oogmerken, met welke zy Hem gevolgd hadden, en vermaende hen, om meer verhevene dingen te bedoelen, vs. 26, 27.*

26. Jesus antwoordde haer ende seyde, Voorwaer, voorwaer segge ick u, met allen dien ernst, welken het gewicht der zake vordert, Gy zijt my gevolgd, maer niet uit de rechte beginselen: want gy soeckt my, niet om dat gy wonderteeckenen gesien hebt, en daerdoor zijt overtuigd geworden, dat ik Gods Zoon en de beloovde MESSIAS ben, maer om dat gy van de brooden gegeten hebt, ende versadigt zijt. Hieruit hebt gy besloten, dat ik een aerdsch Koningrijk zou oprichten, en dat gy, door my te volgen, gemakkelyk zoudt kunnen door de waereld komen, en eten zonder te arbeiden.

27. Deze beginselen zijn zeer laeg en verachtelyk. Laet ik u edeler gevoelens inboesemen. (*g*) Werckt niet alleen en zo zeer [*om*] de lichamelyke spijse die vergaet, binnen korten zijne kracht verliest, en geduurig door andere spijsen wederom moet aengevuld worden. Deze vergangelyke spijs onderhoudt slechts het tijdelyk leven, maer werkt ook en voornamelyk [*om*] de onvergangelyke spijse die nimmermeer hare kracht verliest, maer blijft

(*g*) Joh. 3: 16. ende 4: 14. ende 6: 40, 54.

en de ziel voedt tot in het eeuwige leven, welcke de Sone des menschen ulieden geven kan, wil en sal, wanneer gy Hem gelovig aenneemt: (*h*) want desen heeft Godt de Vader versegelt.

De wonderdadige spijsing van 5000 menschen, met eenen zeer geringen voorraed van brood en visch, had aenleiding gegeven tot dit gesprek van den Heiland met de schare. Dit is de reden, dat de Godlyke Leeraer hier, en in het vervolg verscheidene malen, zich bediene van spreekwijzen, welke van het lichamelyk voedsel ontleend zijn.

De spijs, welke niet vergaet en blijft, behoudende de voedende kracht voor de ziel, *tot in het eeuwig leven*, is hier eene zinbeeldige beschrijving van 's Heilands borgtochtelyke gerechtigheid, door de kracht van welke de ziel eeuwig leven kan. In dezelvde toespeling spreekt de Godlyke Leeraer, van zijn vleesch te eten en zijn bloed te drinken vs. 53, 54. — Deze spijs, zegt Hy, *zal u de Zoon des menschen geven.* Hy noemt zich zelven *den Zoon des menschen*; omdat Hy thans in eenen zeer nederigen staet verkeerde; trouwens, in dezelve moest Hy de geestelyke spijs verwerven. Het *geven* van deze spijs wijst ons, deels naer de verwerving, deels naer de aenbieding daervan, verg. vs. 32. De Heiland zou zielenvoedsel, door zijn borgtochtelyk lijden, daer stellen, en vermits de verwerving daervan zeker en kort op handen was, bood Hy het den Joden reeds minzaem aen. Op dezelve wijs spreekt Hy van het levendig water, Kap. IV: 14.

Ten betoge dat Hy in staet ware, om deze geestelyke spijs te verschaffen, by welke de ziel eeuwig leven kan, voegt Hy 'er by: *want dezen* Zoon des menschen *heeft God de Vader verzegeld.* — Er is die menen, dat de Heiland zou zinspelen op de gewoonte der Vorsten by grote maeltijden, dat zy iemand machtigen, om op alles wat daertoe behoort het opzicht te hebben, en hem daertoe eenen verze-

(*h*) Matth. 3: 17. ende 17: 5. Marc. 1: 11. ende 9: 7. Luc. 3: 22. ende 9: 35. Joh. 1: 33. ende 5: 37. ende 8: 18. 2 Petr. 1: 17.

zegelden last, of wel hunnen zegelring zelven, ter hand stellen; en dan zou de zin zijn, dat God de Vader den Heer JESUS gevolmachtigd had, om dat geestelyk zielenvoedsel te verzorgen. Deze gissing is zeer vernuftig, maer zy schijnt wat ver gezocht te zijn, en zonder eenig bewijs te worden aengenomen. — Onzes erachtens, geeft de uitdrukking eenvouwig te kennen, dat God de Vader zijn zegel op den Heiland gedrukt, of Hem met zijn zegel geteekend had, zodat Hy voor allen kenbaer ware, als de MESSIAS, die gezonden was, om dit zielenvoedsel van eene eeuwigduurende kracht te verschaffen. Dit Godlyk zegel bestond in de onlochenbare wonderwerken, welke de Heiland verrichtte; deze waren zo vele zegels en allerduidelykste kenmerken van zijne Godlyke zending, vergel. Kap. V: 36. X: 25, 37, 38. XIV: 10.

II. Vervolgens stelde de Godlyke Leeraer, al in dezelvde zinspeling blijvende, verscheidene gewichtige zaken aen de menigte voor, by gelegenheid van zekere vragen, welke zy Hem deden, vs. 28-58.

1. De eerste vraeg met het antwoord, het welk de Heiland daerop gegeven heeft, vinden wy vs. 28, 29.

28. Sy seyden dan tot hem, Wat sullen wy doen, op dat wy de wercken Godts mogen wercken?

Wie waren deze vragers? Gemeenlyk denkt men dat deze en de volgende vragen, door dezelvde personen, aen den Heiland zijn voorgesteld. Dan het is ons zo voorgekomen, dat de vragers, zo wel als de vragen, onderscheiden zijn, en deze aenmerking, menen wy, zal een aengenaem licht over verscheidene byzonderheden verspreiden. — Zy, die vs. 28 en 34. het woord voeren, schijnen eenigen uit de schaer te zijn, die de wonderwerken van den Heiland erkenden, als duidelyke zegelen en geloovsbrieven van 's Heilands Godlyke zending, en die daerom niet verre waren van het Koningrijk der hemelen. — Zy, die vs. 10. een wonderteeken naer hunne willekeur

begeerden, waren zulken uit de menigte, die meer verkeerd waren en geheel andere wonderen vorderden, dan JESUS tot nog toe gedaen had, oordeelende dat zijne wonderen onvergelyk minder waren, dan die van MOSE. — Zy, die vs. 41, 42, 52. het woord voeren, worden *Joden* genaemd; en volgens den gewonen ftijl van onzen Euangelist, hebben wy aen Overheden van het Joodfche volk te denken, vergel. Kap. V: 10 — Trouwens de denkwijs dezer menfchen was zeer onderfcheiden vs. 52. zommigen dan uit de menigte vraegden den Heiland: *wat zullen*, dat is, wat *moeten wy doen*, *opdat wy de werken van God mogen werken?* — *De werken van God* zijn zulke werken, welke Gode aengenaem zijn. Zo zijn offeranden Gods zulke offeranden, welke Gode behagen, Pf. LI: 19 — Onzes erachtens ligt de aenleiding tot deze vraeg van zommigen, in het zeggen van den Heiland, dat God de Vader Hem verzegeld had vs. 27 De mening is derhalven deze: „ wy „ willen niet ontkennen, dat God de Vader u verzegeld „ heeft; de verbafende wonderen welke gy verricht, by„ zonder dat gy gisteren zulk eene talrijke menigte, met „ eenen zeer geringen voorraed van eetbare waren, gefpijsd „ hebt, befchouwen wy als onbetwisbare zegels en ge„ loovsbrieven van uwe Goddlyke zending. Wy eerbiedigen „ u als eenen groten Propheet, en daerom verzoeken wy „ uwe onderrichting; wat moeten wy doen om Gode te „ behagen, en zijne gunst te verwerven? Het meerder „ deel der genen, die u herwaerds gevolgd zijn, mogen „ het om den brode doen, maer wy begeren uw onderwijs.

29. Jefus antwoordde kort ende duidelyk. Hy feyde tot haer, (*i*) Dit is het werck Godts, het werk, waermede gy Gode behagen en zijne hoge gunst verwerven kunt, dat gy geloovet in hem, dien hy gefonden, en wiens zending Hy door kennelyke wonderen verzegeld heeft; dat gy my erkent, als den beloovden Verlosfer van zondaren; my als zodanig aenneemt; en uw vertrouwen ftelt op die verzoening, welke ik zal te weeg brengen.

(*i*) 1 Joh. 3: 23.

2. *De tweede vraeg, en het antwoord van den Heiland daerop, wordt voorgesteld vs.* 30-33.

—. *De vraeg vinden wy vs.* 30, 31. *en*

——. *Het antwoord van den Godlyken Leeraer; vs.* 32, 33.

30. Onder de zaemgevloeide menigte waren 'er ook anderen; die de wonderwerken, welke de Heiland tot dus ver gedaen had; niet voor voldoende hielden. Deze begeerden een teeken uit den hemel. Zy maekten onderscheid tusschen aerdsche en hemelsche teekenen, vergel. Matth. XVI: 1. Luc. XI: 16. Wanneer iemand de eerste zoort van wonderen verrichtte; hielden zy hem voor eenen Propheet, van God gezonden. Maer van den MESSIAS verwachtten zy een geheel ander en veel groter zoort van wonderen; teekenen namelyk uit den hemel. Sy seyden dan tot hem, Wat (*k*) teecken uit den hemel doet en kunt gy dan doen. Gy hebt een aental van menschen, met eenen zeer geringen voorraed, gespijsd; dit bewijst wel dat gy een Propheet zijt: want zulke dingen kan niemand doen, ten zy God met hem is, vergel. Kap. III: 2. Maer kunt gy ons een teeken uit den hemel geven, op dat wy het mogen sien, dat gy de MESSIAS zijt, ende u geloven? Wat werckt gy voor wonderen van hoger zoort, dan gy tot dus ver gedaen hebt, om ons te overtuigen, dat gy de MESSIAS en Gods Zoon zijt?

31. Uwe wonderen kunnen op verre na niet in vergelyking komen, met die van Mose. Gy hebt wel het aerdsche brood wonderdadig vermenigvuldigd, maer Mose heeft onzen Vaderen brood gegeven, het welk regelrecht uit den hemel nederdaelde. (*l*) Onse vaders hebben het Manna gegeten in de woestijne: gelijck geschreven is, (*m*) Hy gaf haer 't broot uyt den hemel te eten.

Het wonderwerk van den mannaregen was, naer hunne

(*k*) Matth. 12: 38. ende 16: 1. Marc. 8: 11. Luc. 11: 29. 1 Cor. 1: 22. (*l*) Exod. 16: 4, 14. Num. 11: 7. (*m*) Ps. 78: 24. 1 Cor. 10: 3.

verbeelding, in drieërlei opzicht veel groter, dan het gene JESUS verricht had. — JESUS had gewoon brood, het welk uit de aerde was voortgekomen, vermenigvuldigd, maer het Manna was regelrecht uit den hemel nedergedaeld. — JESUS had 5000 mannen, behalven de vrouwen en kinderen, verzadigd, maer MOSE deed manna uit den hemel regenen, waermede alle hunne Vaders in de woestijne gevoed werden, makende een heirleger uit van meer dan 600000 strijdbare mannen, zonder de grijsaerts, vrouwen, en kinderen te rekenen. — JESUS had de schaer éénmael wonderdadig verzadigd, maer de Israëliten waren met het manna veertig jaren achter één gevoed.

Op deze drie bedenkingen, heeft de Heiland, onzes erachtens, onderscheiden geantwoord.

32. Jesus dan seyde tot haer, Voorwaer, voorwaer segge ick u, en dit is eene zaek van het uiterste gewicht, welke alle uwe oplettendheid vordert, om te bemerken, dat ik onvergelyklyk groter ben dan Mose. Moses en heeft u niet gegeven het broot uyt den derden hemel, naerdien het manna slechts uit den luchthemel nederdaelde, maer mijn Vader geeft u en biedt u, in mijn persoon, aen dat ware broot des levens, het welk oorsprongelyk is uyt den derden hemel. Door het manna zijn onze Vaders slechts 40 jaren gevoed, maer de spijs, van welke ik spreek, is het *ware en echte brood* des levens, en elk, die daervan gelovig eet, zal eeuwig leven. Uwe vaders hebben het manna gegeten, en zy zijn gestorven; maer die van dit ware hemelsche brood eet, zal nimmermeer sterven, vergel. vs. 35, 50.

33. Want het broot Godts, het welk van God geschikt is, om de ziel voor de eeuwigheid te verzadigen, is hy die uyt den derden hemel nederdaelt, of *nedergedaeld* is, vergel. vs. 38, ende die, niet alleen aen de Joden, maer aen alle inwoneren der werelt, zo velen 'er van Hem gelovig gebruik maken, het eeuwig leven geeft.

3. *Hierop*

3. *Hierop volgde de derde vraeg, en het antwoord van den Heiland op dezelve, vs. 34-40.*

—. *De vraeg vinden wy vs. 34. en*

——. *Het antwoord van den Godlyken Leeraer, vs. 35-40.*

34. Zy die de eerste vraeg gedaen hadden, en de Godlyke zending van JESUS erkenden, waren zeer begeerig, om dat hemelsch brood te erlangen, welks voedende kracht zich uitstrekte tot in het eeuwig leven, en niet slechts voor de Joden, met uitsluiting van alle andere Natien, geschikt was. Ondertusschen hadden zy niet begrepen, dat de Heiland zich zelven bedoelde, en die eeuwige gerechtigheid, welke Hy gereed stond, als Verlosser van zondaren, daer te stellen. Sy seyden dan tot hem, Heere, gy hebt ons gisteren met aerdsch brood wonderdadig gespijsd, maer wy hebben kort daerna wederom gehongerd; geeft ons daerom altijt dit hemelsche broot, waarvan Gy gesproken hebt; en waerby men eeuwig leven kan. Dan zult gy zekerlyk onvergelyklyk meerder doen, dan Mose gedaen heeft; en elk zal overtuigd worden, dat gy de MESSIAS zijt.

35. Ende Jesus seyde tot haer, Ick zelvs ben het broot des levens, het welk uit den derden hemel is nedergedaeld. Mijn vleesch is waerlyk spijs en mijn bloed is waerlyk drank, vergel. vs. 55. Die gerechtigheid, welke ik, door het verbreken van mijn vleesch, en het vergieten van mijn bloed zal te weeg brengen, is die geestelyke spijs, door welke de ziel voor de eeuwigheid gevoed wordt; (*n*) die langs den weg van het geloov tot my komt, als den algenoegzamen Verlosser van zondaren, en sal geensins hongeren, ende die in my gelooft, en sal nimmermeer dorsten, vergel. Kap. IV: 14.

36. Maer ick hebbe u gesegt, dat gy my oock gesien, en uit mijne wonderen opgemerkt hebt, dat ik van God gezonden ben, ende evenwel gy en gelooft

(*n*) Jes. 55: 1. Joh. 4: 14. ende 7: 37.

niet volkomen; gy houdt my wel voor eenen Propheet; maer gy erkent my niet voor Gods Zoon en den MESSIAS.

Gy hebt my ook gezien. Dit zegt zekerlyk niet eenvouwig, gy hebt my met lichamelyke oogen gezien. Zo werd de Heiland ook gezien van zijne allerbitterste vyanden. Maer het *zien* zegt hier de wonderen van den Heiland aendachtig op te merken, en daeruit te besluiten, dat Hy van God gezonden ware. — Deze menschen zagen den Heiland; zy erkenden Hem voor eenen Propheet, die van God gezonden was, maer zy hielden Hem niet voor den MESSIAS.

37. Dan offchoon gylieden niet in my geloovt, en my niet erkent voor den MESSIAS, zo zal ik het oogmerk van mijne zending bereiken, en daerom zal ik rustig voortgaen, om allen, die my gelovig aennemen, het ware levensbrood te geven, en hen eindeloos zalig te maken. Al wat my de Vader geeft sal tot my komen, alle, die de Vader uitverkoren en my gegeven heeft om hen te verlossen, zullen elk op zijnen tijd in my geloven, ende die gelovig tot my komt, om my, als den eenigen en algenoegzamen Verlosser, door een oprecht geloov aen te nemen, en sal ick geensins uytwerpen, of voor het hoofd stoten, maer hem met blijdschap aennemen. In dit geval, komt geen onderscheid van volk te pas. Een heiden, die my gelovig aenneemt, zal my even zo welkom zijn, als een nakomeling van Abraham, die zich tot my wendt.

Ik zal hem geenzins uitwerpen. — De spreekwijs is ontleend van iemand, die zich tot eenen vermogenden persoon begeevt, om zich aen zijne bescherming aen te bevelen. Zodanig een zou kunnen vresen, dat hy zou uitgeworpen, en hulpeloos ter deure uitgewezen worden. Maer niets dergelyks heeft een zondaer van JESUS te vresen; zijn hart is altoos open, om alle zondaren, die tot Hem komen, gunstig aen te nemen.

38. Gy kunt 'er gerust staet op maken, dat ik elken zondaer, die zich gelovig tot my wendt, gunstig zal aennemen. Want ick ben uyt den derden hemel neder-

ge-

gedaelt en op de aerde gekomen, (*o*) niet op dat ick mijnen wille soude doen, als of ik eene begeerte had, onderscheiden van die van mynen Vader, of willekeurig eenig eigenbelang bedoelde, maer ik ben gekomen, om te doen den wille des genen die my gesonden heeft.

39. Ende dit is de wille des Vaders die my gesonden heeft, (*p*) dat al wat hy my gegeven heeft, ick daer uyt niet en verliese, maer het selve opwecke ten uytersten dage. Mijn Vader wil, dat 'er niemand der genen, welke Hy my gegeven heeft om te verlossen, verloren gae, maer dat alle, welke Hy ten leven verordend heeft, zalig worden. Deze allen zullen ook, elk op zijnen tijd, in my geloven; ik zal hen verheerlyken, en daertoe, op den laetsten dag der waereld, uit het stof des doods doen verrijsen.

40. Ende dit is de wille des genen die my gesonden heeft, (*q*) dat een yegelick die den Sone met een aendachtig oog aenschouwt, ende in hem gelooft, het eeuwige leven hebbe: ende mijn Godlyke wil is dezelvde met dien van den Vader, die my gezonden heeft; ick sal daerom elk, die in my geloovt, wie hy ook wezen moge, zonder eenige onderscheiding, eindeloos gelukkig maken, en hem ten dien einde uit het stof des doods opwecken ten uytersten dage.

Het woord *aenschouwen* zegt, iemand met aendacht, en zeer nauwkeurig bezien, vergel. Matth. XXVII: 55 Luc. X: 18. XXI: 6 Hand. III: 16. Hebr. VII: 4 De Heiland spreekt van eenen iegelyk, die den Zoon nauwkeurig beschouwt, zijne wonderwerken oplettend waerneemt, en daeruit besluit, dat Hy van God gezonden zy. — Het beste gedeelte van de schaer had den Heer JESUS in dezen zin aenschouwd, en hielden Hem voor eenen Propheet, die van God gezonden was; maer zy geloovden niet in Hem, als den MESSIAS en den Zoon van God.

(*o*) Matth. 26: 39. Marc. 14: 36. Luc. 22: 42. Joh. 5: 30. (*p*) Joh. 10: 28. ende 17: 12. ende 18: 9. (*q*) Joh. 3: 16. ende 4: 14. ende 6: 27, 54.

4. *De vierde vraeg werd gedaen door eenige Overheden van het Joodsche volk, die thans in de Synagoge te Capernaum waren, en de Heiland beantwoordde hen uitvoerig*, vs. 41 - 51.
—. *De vraeg vinden wy* vs. 41, 42. *en*
——. *Het antwoord*, vs. 43 - 51.

41. De opperhoofden der Joden dan, vergel. Kap. V: 10, die thans mede in de Synagoge waren, stieten zich geweldig aen het gene de Heiland tot dus ver verklaerd had, vooral omtrent zijne hemelsche afkomst. Daerom waren zy zeer te onvrede, en murmureerden onder elkanderen over hem, om dat hy gesegt hadde, Ick ben het broot dat uyt den hemel nedergedaelt is. Zy zeiden met grote drift en onstuimigheid, de een tot den ander, hoe kan deze man zich zelven het brood noemen, het welk uit den hemel is nedergedaeld? Is hy dan uit den hemel gekomen? welke wanvoeglyke en ongerijmde dingen spreekt hy al?

42. Ende sy geheel onkundig zijnde, zo van 's Heilands Godlyk Zoonschap, als van de wonderdadige ontvangenis zijner menschelyke natuur, seyden de een tot den anderen, (*r*) Is dese niet Jesus de sone Josephs, die zo vele jaren te Nazareth gewoond heeft, wiens vader ende moeder wy zeer wel kennen, of reeds over lang gekend hebben? Hoe segt dese dan, Ick ben uyt den hemel nedergedaelt?

43. Jesus antwoordde dan, ende seyde tot haer, En murmureert niet onder malkanderen, over het gene ik gezegd heb. Uwe ontevredenheid is zeer ongegrond.

44. Het zijn uwe vleeschelyke vooroordeelen, welke u van my afkeerig maken, en van het geloov in my, als den MESSIAS en Gods Zoon, terug houden. Deze vooroordeelen kunnen niet, dan door den invloed der Godlyke genade, overwonnen worden. Trouwens, van wegen de blindheid en

(*r*) Matth. 13: 55. Marc. 6: 3.

en het algemeen bederv der menschelyke natuur, is deze invloed nodig by elken mensch, die my door een levendig geloov zal aennemen. (s) Niemant der diep verdorvene menschen en kan, langs den weg van het geloov, tot my komen, als den eenigen en algenoegzamen Verlosser, ten zy dat de Vader die my gesonden heeft, hem trecke, door den overredenden en hartvermeesterenden invloed der Godlyke genade. Elk een zondaer, wie hy ook wezen moge, die op deze wijs door den Vader getrokken wordt, en gelovig tot my komt, zal in de eeuwigheid eindeloos gelukkig wezen, ende ick sal hem daertoe uit het stof des doods opwecken ten uytersten dage, om eene onuitsprekelyke zaligheid, beide naer ziel en lichaem, te genieten.

45. Daer is geschreven in het boek van de Propheten, (t) Ende sy sullen alle van Godt geleert zijn, en, door eenen hartvermeesterenden invloed op hunne gemoederen, onderwezen worden. Deze Voorzegging wordt nu aenvangelyk vervuld, daer God zijnen eigenen Zoon zendt, om de menschen door Hem te onderwijzen. Een yegelick dan die [het] onderwijs van den Vader gehoort, ende door heerschappyvoerende genade geleert heeft, zich daeraen gelovig te onderwerpen, die komt tot my.

46 (v) Niet dat yemant den Vader gesien en zijn onderwijs onmiddelyk gehoord heeft. Niemand heeft immer deze eer genoten dan de Zoon, die van Godt gezonden is: dese heeft den Vader door de gemeenschap van dezelvde Godlyke natuur gesien.

47. Voorwaer, voorwaer segge ick u, en gy kunt u op deze verklaring volkomen verlaten, elk wie hy ook wezen moge, (x) Die in my gelooft, heeft het eeuwige leven, reeds in de beginselen.

(s) Hoogl, 1: 4. Joh. 6: 65. (t) Jes. 54: 13. Jer. 31: 33. Hebr. 8: 10. ende 10: 16. (v) Matth. 11: 27. Luc. 10: 22. Joh. 1: 18. ende 7: 29. ende 8: 19. (x) Joh. 3: 16, 36.

48. Gelijk ik reeds te voren gezegd heb, zo herhael ik het nog eens. Ick ben het broot des levens, voor zo ver de gerechtigheid, welke ik verwerven zal, de spijs is, by welke de ziel eeuwig leven kan.

49. Ik schenk den genen, die in my geloven, veel uitnemender zegeningen, dan Mose uwen vaderen verzorgd heeft; en daerom ben Ik onvergelyklyk groter dan Mose. (y) Uwe vaders hebben het Manna, het welk uit den luchthemel nederdaelde, gegeten in de woestijne, ende sy zijn alle reeds voor vele eeuwen gestorven. Het manna had derhalven gene kracht, om de onstervelykheid mede te deelen.

50. Dit brood daerëntegen, van het welk ik gesproken heb, is het broot dat uyt den derden hemel nederdaelt of *nedergedaeld is*, verg. vs. 51. op dat de mensche daer van geestelyk ete, door mijne gerechtigheid met den mond des geloovs aen te nemen, ende niet en sterve in eeuwigheid.

51. Ick, om my met ronde woorden nader te verklaren. Ik zelvs ben dat levende broot, dat de zielen der gelovigen voor de eeuwigheid verzadigt, en uyt den derden hemel nedergedaelt is: (z) so yemant van dit broot eet, die sal in der eeuwigheyt leven. (a) Ende het broot dat ick geven sal, is mijn vleesch, het welck ick geven sal, en aen het kruis verbreken laten voor het leven, en ter verwerving van de eindelose zaligheid voor allen, die niet slechts uit de Joden, maer uit alle inwoneren der gehele werelt, in my geloven zullen.

(y) Exod. 16: 4. Num. 11: 7. Psalm 78: 24. (z) Joh. 11: 26. (a) Hebr. 10: 5, 10.

5. Eine

§. *Eindelyk deden de Joodsche Overheden nog eene vraeg, welke door den Heiland beantwoord werd, vs. 52-58.*

—. *De vraeg ontmoeten wy vs. 52, en*

——. *Het antwoord van den Goddelyken Leeraer, vs. 53-58.*

52. De Overften der Joden dan, verg. Kap. V: 10, ftreden met zeer grote drivt onder malkanderen, feggende, (*b*) Hoe kan ons defe [*fijn*] vleefch te eten geven? Welke ongerijmde en geheel onverftaenbare dingen ftelt deze man al voor?

De uitfpraek van den Heiland, *het brood, het welk ik geven zal, is mijn vleesch*, vs. 51. was voor de Joden, en zelvs voor de Schrivtgeleerden, geheel duister. Zy verftonden niet wat het te zeggen ware, het vleesch van JESUS te eeten. Zy hadden den fleutel der kennis verloren; zy dachten niet dat JESUS zijne menfchelyke natuur, ter verzoening van de zonden, zoude opofferen, en zy verwachtten van den MESSIAS, dat Hy zich, in allen den luister van eenen aerdfchen Koning, openbaren, en over alle zijne vyanden zegepralen zoude.

Voor ons Christenen, die door het Euangelie zijn voorgelicht, is deze zinbeeldige uitfpraek zeer duidelyk. Door zijn *vleesch*, verftaet de Heiland zijne menfchelyke natuur, verg. Kap. I: 14. 1 Tim. III: 16. Dit zijn vleesch zou aen het kruis verbroken worden, en door zijnen dood zou Hy het eeuwig leven verwerven. Zijn vleesch was derhalven het brood des levens; elk, die daer van at met den mond des geloovs, en zich op die gerechtigheid, welken Hy door zijnen dood ftond te verwerven, gelovig verliet, zou eeuwig leven. — Deze aengelegene leer breidt de Heiland, door zoortgelyke zinbeeldige fpreekwijzen, nader uit, vs. 53-56.

Maer waerom drukte de Godlyke Leeraer zich niet duidelyker uit, omtrent het oogmerk van zijne komst in de waereld? Waerom fpreekt Hy op zulke eene wijs, dat zijne

(*b*) Joh. 3: 9.

toehorers Hem niet verſtaen konden? — Wy antwoorden, het was nog de tijd niet, dat de Heiland zich verklaerde omtrent zijn borgtochtelyk zoenlijden. Het gene Hy gezegd had, was genoegzaem om zijne toehoreren oplettende te maken. Ook hadden zy de Schrivten van MOSE en de Propheten, uit welke zy nadere onderrichting, omtrent dit wichtig ſtuk, bekomen konden, wanneer zy daer van een behoorlyk gebruik maekten. Had de Heiland zich duidelyk verklaerd, dat Hy door zijn eigen volk zou vermoord worden, dan had één van beide plaets gehad, zijne toehorers zouden Hem al of niet geloovd hebben. In het eerſte geval zouden zy den Heer der heerlykheid niet gekruiſigd hebben, en, in het laetſte, was eene nadere verklaring geheel nutteloos. Daerenboven, de Overheden van het Joodſche volk openbaerden genen leergerigen aert. Zy vroegen den Heiland niet om naedere onderrichting, Zy ſtreden onder elkanderen, en vraegden de een den anderen: *hoe kan ons deze zijn vleeſch te eeten geven?* Maer, in plaets van dit, hadden zy den Heiland om nadere onderrichting behoren te vragen. Hy gaet daerom voort, met zich zinbeeldig uittedrukken, en zijne ſpreekwijzen van het lichaemelyk eeten en drinken te ontlenen.

53. Jeſus dan ſeyde tot haer, Voorwaer, voorwaer ſegge ik ulieden, en gy kunt u op mijne onfeilbare uitſpraken gerust verlaten, Ten zy dat gy het vleeſch des Soons des menſchen in eenen geestelyken zin etet, ende ſijn bloet zinbeeldig drincket, ſo en hebt gy geen beginſel van het geestelyk en eeuwig leven in uſelven.

54. (c) Die mijn vleeſch eet, ende mijn bloet drinckt, die heeft reeds het beginſel van het eeuwige leven: ende ick ſal hem, door mijne Godlyke kracht, uit het ſtof des doods opwecken ten uyterſten dage.

55. Want mijn vleeſch is waerlick ſpijſe, ende mijn bloet is waerlick dranck.

Het gene de Heiland vs. 51. gezegd had, breidt Hy vs. 53-55.

(c) Joh. 3: 16. ende 4: 14. ende 6: 27, 40.

53-55 nader uit. Hy wil 'er dit door te kennen geven, dat elk een mensch, die eindeloos zalig worden zal, geloven moet, dat Hy zijn vleesch, of menschelyk lichaem, in den dood gegeven, en zijn bloed vergoten hebbe, om zondaren, als door een allesbetalend zoenoffer, in de Godlyke gunst te herstellen; of, het gene het zelvde is, dat elk een mensch, die zalig worden zal, de verzoening van den Middelaer, met een waerachtig geloov, moet aennemen, met dezelvde begeerte, met welke iemand, die hongert en dorst, tot de spijs en den drank nadert, en daervan gebruik maekt.

Trouwens, gelijk iemand, die eet en drinkt, met de spijs en den drank vereenigd wordt, zo heeft ook elk gelovige de nauwste betrekking en gemeenschap tot en aen den Middelaer. Dit leert de Heiland vs. 56.

56. Die op de gezegde wijs mijn vleesch eet, ende mijn bloet drinckt, die heeft met my de allernauwste en eene altoosduurende gemeenschap. Hy is en blijft in my, ende ick in hem.

Omtrent het woordeken *waerlyk* vs. 55, hebben wy nog op te merken, dat het niet alleen diene, om de zekerheid, maer ook om de voortreffelykheid van eene zaek aen te duiden. Het *waaerachtig* licht beteekent Kap. I: 9, het uitmuntend licht, de *ware* wijnstok is Kap. XV: 1, de edelste en voortreffelykste wijnstok; het *ware* brood is het echte en allervoedzaemste brood des levens, vs. 32. — De zin van vs. 55. is derhalven deze: „ mijn *vleesch*, het „ welk Ik, als Borg van zondaren, in den dood geve, *is* „ *de echte* en allervoortreffelykste *spijs* der ziele, *en mijn bloed*, „ het welk Ik, ter verzoening van de zonden, uitstorte, „ is de *echte* en edelste *drank* voor den geest."

Dat nu het geestelyk eeten en drinken van zijn vleesch en bloed de allernauwste en bestendige vereeniging met Hem ten gevolge hebbe, bevestigt de Godlyke Leeraer nader, vs. 57.

57. Gelijckerwijs my de levende Vader, die de bron en oorsprong is van het leven, in de waereld gesonden heeft, om de reinigmaking der zonden door my

zelven te weeg te brengen, ende ick leve door den Vader, voorzover Hy my het onafhangelyk Godlyk leven van eeuwigheid heeft medegedeeld, verg. Kap. V: 26, [*alsoo*] die my eet, en mijne verzoening gelovig aenneemt, deselve sal leven door my. Zal een mensch in my geloven, dan moet ik hem eerst het beginsel van het geestelyk leven mededeelen; door dit geloov wordt hy geestelyk en onafscheidbaer met my vereenigd: want het geestelyk leven is het beginsel van het eeuwig zalig leven.

58. Dit, zo trok de Heiland al het gene Hy voorheen gezegd had kortelyk te zamen; *dit*, zeide Hy, met den vinger op zich zelven wijzende, dit is het (*d*) broot dat uyt den hemel nedergedaelt is, een hemelsch brood, oneindig voortreffelyker dan het manna, het welk in de woestijne uit den dampkring nederdaelde. Niet gelijck uwe vaders het Manna gegeten hebben, ende zijn nochtans gestorven: die dit broot eet, sal nimmermeer sterven, maer in der eeuwigheyt leven.

ε. Vs. 59. bepaelt de Euangelist de plaets, alwaer de Heiland dit gehouden heeft.

59. Dese dingen seyde hy in de Synagoge, leerende te Capernaum.

Zekerlyk heeft de Heiland dit gesprek in de Synagoge te Capernaum gehouden, na het lezen van de wet, en het doen der gewone gebeden. — Meermalen hebben de Heiland en zijne Apostelen met de Joden, in hunne Godsdienstige Vergaderplaetsen, gesprekken gehouden, verg. Matth. XII: 9— Luc. XIII: 10— Hand. XIII: 15— XVII: 17—

ʒ. Het uitwerksel van dit zeer merkwaerdig gesprek vinden wy vs. 60 - 71.

61. Vele dan van sijne discipelen, die Hem voor eenen grooten Propheet erkenden, en als zodanig gevolgd

wa;

(*d*) Joh. 3: 13.

waren, om oor- en ooggetuigen te zijn van zijne leer en wonderen, [*dit*] geheimzinnig voorstel hoorende, en 's Heiland mening niet verstaende, seyden onder elkanderen, Dese reden is hart en ergerlyk. Zijne woorden zijn ongerijmd, wie kan deselve zonder ergernis hooren?

61. De Goddelyke Jesus nu, voor welken niets verborgen is, weetende by hemselven, dat sijne discipelen, die Hem tot ver, als eenen groten Propheet, gevolgd hadden, daer over te onvrede waren en onder malkanderen murmureerden, seyde hy tot haer, Ergert ulieden dit, het gene ik van my zelven, als het rechte brood des levens, het welk uit den hemel is nedergedaeld, gezegd heb?

62. [*Wat soude 't*] dan [*zijn,*] (*e*) so gy den Sone des menschen saget opvaren daer hy te vooren was? Dan zoudt gy immers erkennen moeten, dat Hy ook uit den hemel is nedergedaeld, en dat ik in het gene ik, van het ware brood des levens, gezegd heb, geenszins een lichamelyk eeten van mijn eigenlyk gezegde vleesch bedoele.

63. (*f*) De onstervelyke Geest, die in den mensch woont, is 't die hem levendigh maeckt; maer het vleesch en is zonder den redelyken geest niet nut. Zo dra de ziel van het lichaem is afgescheiden, is het laetste niet en werkeloos. Nu zo is het ook gelegen met de redenen, welke ik in de Synagoge gesproken heb. De woorden die ick tot u spreke, of gesproken heb, zijn geest, voorzover zy, in eenen geestelyken zin, moeten verstaen worden, ende zy zijn leven, voorzover zy den weg ten leven aenwijzen.

64. Maer daer zijn sommige van ulieden die my, uit aenmerking van de wonderwerken, welke ik verricht, wel voor eenen groten Propheet houden, maer in my niet en gelooven als Gods Zoon, en den beloovden MESSIAS,

(*e*) Marc. 16: 19. Luc. 24: 51. Joh. 3. 13. Hand. 1: 9. Eph. 4: 8.
(*f*) 2 Cor. 3: 6.

die in de waereld gekomen is, om de zonden te verzoenen.
(*g*) Want de Goddelyke Jesus, voor wiens alziende oogen niets verborgen is, wist van den beginne, wie sy waren die in Hem, als den MESSIAS, niet en geloofden, (*h*) ende wie hy was onder zijne XII Apostelen, die hem verraden soude.

65. Ende hy seyde, (*i*) Daerom, omdat ik het bestaen van uwe harten grondig ken, hebbe ick u voorheen gesegt, dat niemant langs den weg van het waerachtig geloov tot my komen en kan, ten zy dat het hem gegeven zy van mijnen Vader, die hem, door heerschappyvoerende genade, trekken moet, verg. vs. 44.

66. Van doen af gingen vele sijner discipelen, die Hem eenen geruimen tijd, als eenen groten Prophaet, gevolgd hadden, om zijne leer te horen, en zijne wonderen te aenschouwen, te rugge, ende en wandelden niet meer met hem.

67. Jesus dan seyde tot de twaelve, welke Hy tot zijne Apostelen verkozen had, Wilt gylieden oock niet wechgaen?

68. De yverige Simon Petrus dan vatte aenstonds het woord op, en antwoordde hem, Heere zouden wy u ook verlaten? dit zy verre; tot wien sullen wy henen gaen? gy hebt de woorden des eeuwigen (*k*) levens. De woorden, welke gy spreekt, behelsen de leer van het eeuwig leven.

69. Ende wy hebben met ons gansche hart geloost, ende op grond van eene zekere overtuiging bekent, (*l*) dat gy zijt de Christus, de Sone des levendigen Godts.

70. Jesus antwoordde haer, dit geloov is zelvs by ulieden, mijne Apostelen, niet algemeen. Er is ook onkruid onder deze tarwe. (*m*) En hebbe ick niet u twaelve, uit alle mijne volgelingen, tot mijne Apostelen uytverkoren, ende één uyt u zelve is een duyvel,

met

(*g*) Joh. 2: 25. (*h*) Joh. 13: 11. (*i*) Joh. 6: 44. (*k*) Hand. 5: 20. (*l*) Matth. 16: 16. Marc. 8: 29. Luc. 9: 20. Joh. 11: 27. (*m*) Luc. 6: 13.

met betrekking tot het boos en verraderlyk gedrag, het welk hy, omtrent my, zijnen Godlyken Meester, houden zal.

71. Ende hy feyde [*dit van*] Judas Simonis Iscariot. Want dese soude hem in het vervolg verraden, zijnde één van de twaelve, welke Hy tot de hoge waerdigheid van het Apostelschap geroepen had. Zo doende gav de Heiland wederom eene nieuwe proev van zijne onbeperkte Alwetendheid.

HET VII. KAPITTEL.

H. *Wijders verhaelt ons de Euangelist, hoe de Heiland zich wederom naer Jerusalem begeven, en wat Hy daer verricht hebbe, Kap. VII: 1 — X: 39.*

A. Op het Loovhutterfeest, Kap. VII: 1 — VIII: 1.

a. Het gene midden op het Feest is voorgevallen vinden wy Kap. VII: 1 - 36.

a. De Heer JESUS *ging niet openlyk, maer heimelyk, naer Jerusalem, om het Feest der Loovhutten by te wonen, Kap. VII: 1 - 10.*

A. De reden van dezen heimelyken optocht was gewichtig, vs. 1.

B. De Heiland weigerde daerom, zich, in gezelschap van zijne vrienden en bloedverwanten, naer Jerusalem te begeven, vs. 2 - 9, maer

C. Hy reisde heimelyk derwaerds, vs. 10,

1. ENde na desen, nadat die dingen, welke Kap. VI. zijn aengeteekend, waren voorgevallen, wandelde Jesus in Galilea. Hy woonde het Paeschfeest van dit jaer niet by te Jerusalem, maer Hy hield zich, tot aen het Loovhuttenfeest, op in Galilea, en de omliggende gewesten, reizende van de éene plaets naer de andere, om te leren en wonderen te doen, gelijk door de andere Euan-

listen is aengeteekend. Al dien tijd bleev Hy in Galilea: want hy en wilde in Judea niet wandelen, om dat de Opperhoofden der Joden, verg. Kap. V: 10, zeer gebelgd over den opgang, welken Hy maekte, hem by de eerste voegzame gelegenheid sochten te dooden. Vermits nu zijn uur nog niet gekomen was, op welke Hy als Borg van zondaren sterven moest, kwam Hy niet te Jerusalem.

In Galilea was Hy veilig. Daer voerde HERODES het gebied, die tot den aenhang der Sadduceeuwen behoorde, die niet zo zeer tegen JESUS verbitterd waren, als de Pharizeeuwen. Daerënboven bekommerde HERODES, die in wellust leevde, zich weinig met zaken van den Godsdienst. De Heiland kon daerom in Galilea vry prediken en wonderen doen, zonder dat HERODES 'er iets van wist, of 'er zich aen gelegen liet liggen.

Het is waer, de Heiland had wel naer Jerusalem kunnen gaen, en zich, door zijn wonderdoend Alvermogen, uit de handen van zijne boosaertige vyanden redden, maer nimmer deed de Heiland een wonderwerk ten zijnen behoeve. Zo menigmalen Hy zich van zijn Alvermogen bediende, was het ten nutte van anderen. Wanneer men Hem van eene hoogte afstoten, en op eenen anderen tijd stenigen wilde, redde Hy zich eenvouwig, door zich onder het volk te verschuilen, Luc. IV: 30. Joh. VIII: 59.

2. Ende het feest der Joden, [*namelick*] de (*a*) [*Loof*] huttensettinge, ter gedachtenis, dat hunne voorvaders, op de reis naer Kanaan, in tenten gewoond hadden, was naeby.

3. So seyden dan sijne broeders en naestbestaenden, die in Galilea woonachtig waren, tot hem, vertreckt van hier naer Jerusalem, ende gaet henen in Judeam, op dat oock uwe discipelen, welke gy in Judæa gemaekt en gedoopt hebt, verg. Kap. IV, 1, 2, uwe verbazende wercken mogen aenschouwen, die gy doet, en daer door in hun geloov bevestigd worden. Het afgelegen

(*a*) Lev. 23: 34.

gen Galilea is de geschikte plaets niet, om u, als den MESSIAS openbaer te maken; dit kan veel beter in Judæa, en vooral in de hoofdstad Jerusalem geschieden, werwaerds zich alle de Joden, ter gelegenheid van het aennaderend Feest der Loofhutten, begeven zullen.

4. Want niemant en doet yet in't verborgen, en de soeckt of begeert onder'usschen selve dat men opentlick van hem spreke. Die opgang en toejuiching verlangt, spreekt en werkt in het openbaer. Indien of *na'rdien* gy dese dingen doet, en zulke verbazende wonderen verricht, so openbaert uselven aen de werelt. Begeev u, by gelegenheid van het aennaderend feest, naer Jerusalem, en verricht aldaer, voor het oog der zaemgevloeide menigte, zoortgelyke wonderen, opdat het voor de gehele waereld blijke, wie gy zijt.

5. Want oock (*b*) sijne broeders en geloofden niet in hem als den MESSIAS, vergel. Kap. VI: 64. Zy erkenden wel, dat JESUS verbasende wonderen deed, en hielden Hem daerom voor eenen groten Propheet. Maer zy waren ingenomen met de heerschende vooroordeelen, dat de MESSIAS een waereldsch Koningrijk stond op te richten. Zy verlangden daerom, dat de Heiland naer Jerusalem ging, en aldaer, voor het oog der gehele waereld, zijne wonderen verrichtte; hopende dat Hy aldaer voor Koning zou uitgeroepen worden, en zijne waereldlyke regering aenvaerden zoude.

6. Jesus dan seyde tot haer, Mijn tijt en is nogh niet hier, om naer Jerusalem te gaen, en my aen de woede mijner bittere vyanden over te geven, maer uw tijt is altijt bereydt. Gylieden kunt veilig naer Jerusalem gaen; gy hebt voor geen gevaer of vervolgingen te vrezen. Maer met my is het geheel anders gelegen. Gaet gylieden vry en gerust naer het Feest; ik zal op mijnen tijd wel volgen.

7. (*c*) De werelt, dat is de waereldsgezinde Joden,

(*b*) Matc. 3: 21. (*c*) Joh. 14: 17. ende 15: 18.

die den MESSIAS als eenen aerdschen Koning verwachten, en kan ulieden niet haten of vervolgen, omdat gy met hen van dezelvde denkwijs zijt, maer my haet sy. De Overheden der Joden, byzonder de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, staen my naer het leven, om dat ick van deselve openlyk getuyge, dat hare wercken (*d*) boos en ondeugend zijn.

8. Gaet gylieden op tot dit feest: ick en gae nogh niet op tot dit feest, (*e*) want mijn tijt, welken ik voor my den geschiktsten oordeel, en is nogh niet vervult of gekomen.

9. Ende als hy dese dingen tot haer gesegt hadde, bleef hy nog eenige dagen, na het vertrek van zijne bloedverwanten, in Galilea.

10. Maer als sijne broeders reeds eenigen tijd naer Jerusalem opgegaen waren, doe gingh hy oock selve op tot het gemelde feest, evenwel niet opentlick, vergezeld met eene grote menigte van vreemdelingen, gelijk Hy voorheen wel naer de grote Feesten gereisd was, maer als het ware in 't verborgen, zijnde alleen vergezeld van zijne XII Apostelen.

b. Te Jerusalem heimelyk gekomen zijnde, omtrent het midden van het Feest, leerde Hy in den Tempel, vs. 11-36.

a. Het achter na komen van den Heiland gav aenleiding tot verschillende gedachten, vs. 11-13.

11. De Overheden der Joden dan sochten hem in het begin van het feest, ende Hem niet vindende, seyden zy, (*f*) Waer is hy? Hoe komt het by, dat hy niet tot het Feest gekomen is? De twee laetste Feesten van Paesschen en Pinxteren heeft hy ook niet bygewoond, en daerom hadden wy vastgesteld, dat hy zich nu zou hebben laten vin-

(*d*) Joh. 3: 19. (*e*) Joh. 8: 20. (*f*) Joh. 11: 56.

vinden. Wat mag toch de reden zijn van zijn achterblijven?

12. (*g*) Ende daer was veel gemurmels van hem onder de scharen. Onder de menigte, welke van alle kanten, ter bywoning van het Loovhuttenfeest, was opgekomen, werd zeer veel van den Heiland gesproken. Men had zeer onderscheidene gedachten over zijn persoon en karakter. Sommige, zo uit Galilea, als andere gedeelten van het Joodsche land, die door zijne wonderen bewogen waren, om in Hem te geloven, of ten minsten om Hem te erkennen voor eenen groten Propheet; seyden, (*h*) Hy is een goet en deugdzaem man, een Propheet die waerlyk van God gezonden is, en door zijn wonderdoend vermogen zeer vele weldaden bewijst aan ellendigen; ende andere, byzonder de inwoners van Jerusalem, die, door de Phariseeuwen en Schrivtgeleerden, in hunne vooroordeelen gestijvd werden, seyden, Neen hy is geen Propheet, maer een bedrieger, hy verleydt de schare.

13. Nochtans en sprack niemant der genen, die JESUS als eenen Propheet eerbiedigden, openlyk en vrymoedelick van hem, (*i*) om de vreese voor den haet en de vervolgingen van de Overheden der Joden, die tegen den besten aller menschen zeer verbitterd waren.

(*g*) Joh. 9: 16. ende 10: 19. (*h*) Matth. 21: 46. Luc. 7: 16. Joh. 6: 14. ende 7: 40. (*i*) Joh. 9: 22. ende 12: 42. ende 19: 38.

B. Omtrent het midden van het Feest verscheen de Heiland te Jerusalem, en leerde aldaer, in de voorhoven van den Tempel, vs. 14-36.

1. *Dit wordt in het gemeen voorgesteld, vs. 14.*

2. *Meer byzonder hield de Heiland een gesprek, zo met de Joodsche Overheden, als met eenige burgers van Jerusalem, vs. 15-29*

—. *Met de Joodsche Overheden, vs. 15-24.*

/. *Zy waren verwonderd over 's Heilands bekwaemheid in het leren, vs. 15.*

//. *Daeruit nam de Heiland aenleiding, om den hemelschen oorsprong van zijne leer aen te wijzen, vs. 16-19.*

///. *Zommigen uit het gemeen begonden Hem daerop te schelden, vs. 20, dan*

////. *Hy verdedigde zich en zijn gedrag volkomen, vs. 21-24.*

——. *Met eenige burgers van Jerusalem, vs. 25-29.*

/. *Zy meenden, dat* JESUS *de* MESSIAS *niet wezen kon, omdat zijne afkomst en geboorteplaets bekend was, vs. 25-27.*

//. *De Heiland verklaerde, dat Hy van God gezonden ware, vs. 28, 29.*

3. *Het uitwerksel van deze gesprekken vinden wy vs. 30-36.*

/. *De Opperhoofden van het volk, zeer misnoegd over de achting, welke zommigen voor den Heiland en zijne leer betoonden, wilden Hem gevangen nemen, vs. 30-32.*

//. *Maer Hy verklaerde openlyk, dat hunne boosaertige voornemens ditmael zouden verydeld worden, vs. 33-36.*

14. Doch als het nu in het midden van het feest was, so gingh Jesus op in de voorhoven van den Tempel, ende leerde aldaer openlyk. Op den eersten en laetsten dag van het Feest, werden 'er verscheidene plechtigheden verricht, daerom verkoos de Heiland eenen

der

der stille tusschendagen, opdat de menigte Hem des te meer onbelemmerd horen mogt.

15. Ende de Opperhoofden der Joden, vergel. Kap. V: 10, die by deze leerreden tegenwoordig waren, verwonderden haer grotelyks, over zijne zonderlinge bekwaemheid in het leren, seggende, Hoe weet dese onbeschaevde Galileer de Schriften, daer hyse niet geleert en heeft? Hy heeft nimmer het onderwijs van onze Hoogleeraren genoten, en hy openbaert evenwel eene meer dan gemene bedrevenheid, in het uitleggen der Heilige Schrivten. Hoe komt hy aen die grote geleerdheid?

16. Jesus het woord opvattende, antwoordde haer, ende seyde, (*k*) Mijn leere en is mijne niet, het is gene leer van mijne eigene uitvinding, het zijn gene kundigheden, welke ik, langs den gewonen weg van onderwijs, verkregen heb; maer het gene ik voorstel is de leer des genen die my gesonden heeft.

17. Gy verstaet mijne leer niet, noch erkent haren Godlyken oorsprong. Dit wordt veroorzaekt door de vleeschelyke vooroordeelen, welke uw verstand benevelen, en door de ondeugende gesteldheid van uwe harten. Daervan is het gevolg, dat gy verbitterd zijt tegen mijn persoon, en niet bekwaem zijt, om over mijne leer te oordeelen. Indien gy eene oprechte lievde hadt tot God en zijnen dienst, zoudt gy my niet verwerpen. So yemant wil desselfs wille doen, en eene hartelyke begeerte heeft, om Gods geboden te onderzoeken en te betrachten, die sal van dese leere, welke ik voorstel, oordeelen kunnen, en bekennen, of sy uyt Gode is, dan [*of*] ick, als een bedrieger en valsch Propheet, van my selven spreke. Maer uwe vleeschelyke vooroordeelen, en uw ondeugend hart, maken u geheel ongeschikt, om over mijne leer te oordeelen.

18. Ondertusschen is 'er niets blykbarer, dan dat ik geen bedrieger, maer van God gezonden ben. Die van hemselven spreeckt, zonder eenigen Godlyken last,

(*k*) Joh. 3: 11. ende 8: 28. ende 12: 49. ende 14: 10, 24.

foeckt sijn eygen eere en voordeelen, daerom stelt hy leeringen voor, door welke hy de gunst van waereldsgezinde menschen verwerven kan, maer die, met verloochening van alle eigenbelang, blijkbaer betoont; dat hy de eere foeckt des genen die hem gesonden heeft, die is een waerachtigh Propheet, waerlyk van God gezonden, ende geen ongerechtigheyt of *bedrog* en is in hem.

Dat het woord *ongerechtigheid* hier bedrog en valschheid beteekene, is, en uit vergelyking van Luc. XVI: 9, en uit de tegenstelling tegen het woord *waerachtig*, allerduidelykst.

19. Nu is uw karakter regelrecht strijdig met dat, het welk in iemand, die over mijne leer zal oordeelen, gevorderd wordt, vergel. vs. 17. Uw verstand is verduisterd door vleeschelyke vooroordeelen, en uw hart is ondeugend, zodat gy genen lust hebt om Gods wil te doen. Dit blijkt allerduidelykst uit uw gedrag. (*l*) En heeft Moses u niet uit Gods naem de wet gegeven, om dezelve te gehoorzamen, ende nochtans niemant van u en doet de wet? (*m*) wat foeckt gy my te dooden? Deze verbittering tegen mijn persoon is een allerduidelykst bewijs, dat gy Gods geboden niet in het oog houdt. Zedert ik, by gelegenheid van het Paeschfeest des vorigen jaers, eenen ellendigen op den Sabbath genezen heb, hebt gy reeds het voornemen gesmeed om my van kant te helpen, vergel. Kap. V: 16, zonder dat gy in my eenige kenmerken van eenen valschen Propheet kunt aenwijzen. Is dit de wet van MOSE te gehoorzamen?

20. De schare antwoordde ende seyde, hoe komen u zulke dingen in het hoofd? (*n*) Gy hebt den duyvel. Gy schijnt door den duivel bezeten en krankzinnig te zijn, wie foeckt u te dooden? Dit is nimmer in iemands hart opgekomen.

Deze menschen wisten niets van de boosaertige oogmerken

(*l*) Exod. 20: 1. ende 24: 3. Hand. 7: 53. (*m*) Matth. 12: 14. Marc. 3: 6. Joh. 5: 18. ende 10: 39. ende 11: 53. (*n*) Joh. 8: 48, 52. ende 10: 20.

ken der Joodsche Overheden. Zy konden daerom niet begrijpen, hoe JESUS op zulke angstvallige gedachten gekomen was, en meenden dat dezelve Hem door eenen duivel waren ingegeven. — Maer welke menschen worden hier bedoeld? JOANNES noemt hen, in zijnen korten stijl, de *schaer*. Het waren lieden, die, uit Galilea en andere plaetzen, tot het Feest gekomen waren, en den Heiland, als eenen Propheet, eene byzondere hoogachting toedroegen. Zy hadden niets gehoord van het boosaertig voornemen der Joodsche Overheden, en konden daerom niet begrijpen, dat iemand eenen man, die zo bekwaem was in het leren, en zo vele wonderwerken verrichtte, naer het leven staen zoude. Het zeggen van den Heiland scheen hun daerom de tael van eenen bezetenen en uitzinnigen te wezen. — Trouwens deze menschen waren geheel onderscheiden van die Jerusalemsche burgers, welke wy vs. 25. ontmoeten. De laetstgemelde waren niet onkundig van de grouwzame voornemens hunner Overheden tegen den Heiland.

21. Jesus vatte wederom het woord op, en vervolgde zijne reden tot de Overheden des Joodschen volks, welke door inspraek van eenigen uit de schaer was afgebroken vs. 20. Hy antwoordde ende seyde tot haer, Eén wonderwerck hebbe ick, op het Paeschfeest van het vorige jaer, by den vijver Bethesda gedaen, vergel. Kap. V: 1-10, daerover stondt gy verbaesd, ende gy verwondert u alle *daer* nog *over*. Dit wonderwerk heb ik op eenen Sabbathdag verricht; de genezing van dien kranken zaegt gylieden aen voor eene Sabbathschending, en hebt daerom het voornemen opgevat; om my, zodra zich de gelegenheid zou aenbieden, van kant te maken, vergel. Kap. V: 16.

22. Dan gy hebt mijn doen, zonder eenigen genoegzamen grond, zeer ten onrechte veroordeeld. Daerom hebt gy u zeer verkeerd, over mijne handelwijs, verwonderd en verbaesd, als of dezelve een zeer strafbaer misdrijv ware. Immers Moses heeft ulieden (*o*) de Besnijde-

(*o*) Lev. 12: 3.

nisse gegeven, (niet datse uyt Mose is, maer (*p*) uyt den vaderen:) ende gy besnijdt een mensche op den Sabbath.

23. Indien een mensche de Besnijdenisse ontfangt op den Sabbath, op dat de wet Mosis niet gebroken en worde, zijt gy toornigh op my, dat ick eenen geheelen mensche gesont gemaeckt hebbe op den Sabbath?

Omtrent de redenering van den Heiland vs. 21-23, welke zeer nadrukkelyk is, hebben wy kortelyk het volgende aen te merken.

Vs. 22. begint met *daerom*, in onze vertaling, en dit woord veroorzaekt vry wat duisterheid, omdat het geheel niet te pas komt. Wy voegen ons by de genen, die van oordeel zijn, dat de woorden διὰ τοῦτο, welke de Onzen door *daerom* vertalen, tot vs. 21. moeten gebracht, en overgezet worden *daer over*, gelijk wy in onze Uitbreiding hebben doen opmerken: *gy verwondert u daer over*, over het genezen namelyk van den kranken op eenen Sabbathdag, en zijt daerover verbaesd, als of het eene misdaed ware des doods waerdig.

Nu is de redenering van den Heiland vs. 22, 23, ter verdediging van het gemelde wonderwerk, allerduidelykst.
„ MOSE, wil Hy zeggen, heeft u bevolen om een kindeken,
„ op den achtsten dag na de geboorte, te besnijden, en
„ deze besnijdenis had reeds, lang voor den tijd van MOSE, by de
„ Aertsvaderen plaets. Wanneer nu de achtste dag op eenen
„ Sabbath invalt, maekt gy gene de minste zwarigheid, om
„ het kindeken te besnijden, en oordeelt, dat de Sabbath
„ daer door in het geheel niet geschonden worde. Hoe
„ onbillyk is dan uw gedrag, dat gy tegen my verbitterd
„ zijt, en my van kant maken wilt, omdat ik eenen onge
„ lukkigen, die jaren achteréén kreupel en lam was, op
„ eenen Sabbath genezen hebbe?"

Tusschen beide merkt de Heiland aen, dat de besnijdenis niet het eerst door MOSE voorgeschreven, maer van eenen

(*p*) Genes. 17: 10.

eenen veel vroegeren oorsprong ware vs. 22, *niet dat de besnijdenis uit* MOSE *is, maer uit de Vaderen.* Hy wil 'er dat mede zeggen, dat MOSE de besnijdenis, wanneer hy dezelve voor de eerstemael had ingesteld, zodanig zou bepaeld hebben, dat zy op den Sabbathdag niet mogt bediend worden, maer op den volgenden dag, opdat de rust, welke hy op den zevenden dag der weke had voorgeschreven, niet mogt gestoord worden. — Uit deze aenmerking vloeit van zelve voort, dat de Sabbath by de Aertsvaderen, en voor den tijd van MOSE, geheel onbekend geweest zy.

24. (*q*) En, voegde 'er de Heiland ten slotte by, laet u toch door vooroordeelen niet langer verblinden; oordeelt niet nae het uiterlyk aensien, zo als de zaek u in den eersten opslag voorkomt, zonder daerover verder na te denken, maer oordeelt een rechtveerdigh en billyk oordeel, neemt daertoe de omstandigheden van tijden en zaken nauwkeurig in acht. Indien gy dit gedaen hadt, zoudt gy tegen my niet verbitterd wezen, omdat ik eenen lammen op den Sabbath wonderdadig genezen heb.

25. Sommige dan uyt die van Jerusalem, die wisten, dat de leden van den groten Raed, reeds zedert anderhalv jaer, besloten hadden, om JESUS als eenen Sabbathschender van kant te maken, vergel. Kap. V: 16, kwamen in de voorhoven van den Tempel, en hoorden Hem openlyk leren. Zy waren daerom zeer verwonderd, dat hunne Opperhoofden zulks toelieten, en seyden de een tot den anderen met zeer veel bevreemding, En is dese niet dien sy soecken te dooden? Laet men hem nu toe, om openlyk te leren?

26. Ende siet, hy spreeckt vrymoedelick, ende sy en seggen hem niet. Het schijnt, dat de Oudsten van ons volk geheel van gedachten veranderd zijn, en JESUS voor den MESSIAS houden. Souden nu wel de Overste waerlick weten en overtuigd zijn, dat dese waerlick is de Christus?

(*q*) Deuter. 1: 16, 17. Spr. 24: 23. Jac. 2: 1.

27. (*r*) Doch desen weten wy van waer hy is: maer de Christus wanneer hy komen sal, so en sal niemant weten van waer hy is.

Deze burgers van Jerusalem wisten niet, wat zy van JESUS denken zouden. Uit zijne verbasende wonderen besloten zy, dat Hy een groot Propheet ware. Maer dat Hy de MESSIAS wezen zou, konden zy niet geloven, omdat de leden van den groten Raed Hem voor zodanig niet erkenden, maer als eenen Sabbathschender hadden willen van kant maken. Maer nu zy JESUS openlyk in den Tempel hoorden leren, verbeeldden zy zich, dat de Oudsten hunnes volks van gedachten veranderd waren, en ontdekt hadden, dat JESUS de MESSIAS ware. — Evenwel zy hadden nog eene bedenking, hierin bestaende: dat *zy wisten van waer* JESUS *was*, dat is, uit welke ouderen Hy was voortgekomen; zy hielden JOSEPH en MARIA voor zijnen Vader en Moeder, vergel. Kap. VI: 42. Maer dit beantwoordde, hunnes erachtens, niet aen het karakter van den MESSIAS. *De* CHRISTUS, zeggen zy, *wanneer Hy komen zal, zo zal niemand weten van waer Hy is*, dat is, niemand zal weten, wie zijne Ouders zijn. Deze menschen schijnen den MESSIAS in dit opzicht met MELCHISEDEK vergeleken te hebben.

28. De Godlyke Jesus dan, wetende wat deze menschen by zich zelven dachten, en onder malkander mompelden, riep met eene harde stem, in een der voorhoven van den Tempel, leerende ende seggende, Ende gy kent my, ende gy weet van waer ick ben, immers zo als gylieden u verbeeldt. Maer indien gy waerlyk mijnen oorsprong wist, zoudt gy ook mijne Godlyke zending erkennen; ende waerlyk ick en ben (*s*) van my selven, en op eigen gezach, niet in de waereld gekomen, (*t*) maer hy is waerachtigh die my gesonden heeft, en op wiens last ik spreek, maer welcken gylieden niet en kent.

29. Maer (*v*) ick kenne hem volmaektelyk, en op de

(*r*) Matth. 13: 55. Marc. 6: 3. Luc. 4: 22. (*s*) Joh. 5: 43. ende 8: 42. (*t*) Joh. 8: 26. Rom. 3: 4. (*v*) Joh. 10: 15.

de allergemeenzaemste wijs, omdat ik met Hem een deelgenoot ben van dezelvde Godlyke natuur: want ick ben van hem uit den hemel afgevaerdigd, ende hy heeft my gesonden.

30. Toen JESUS zich uitdrukkelyk eenen Godlyken oorsprong toeschreev, werden de Opperhoofden van het Joodsche volk nog meer verbitterd. (*x*) Sy sochten hem dan te grijpen, en zonden ten dien einde hunne dienaers uit; maer niemant en sloegh de hant aen hem, zo werd de zaek door Gods Voorzienigheid bestuurd, en de achting, welke JESUS by velen onder het volk had, zal hiertoe hebben medegewerkt: want sijne (*y*) ure, de bepaelde tijd, op welken Hy als Borg van zondaren lijden moest, en was nogh niet gekomen, en zo lang waren list en geweld, uit kracht der Godlyke beschikking, ten eenemael vruchteloos.

31. (*z*) Ende vele uyt de schare, die zijne leerredenen en gesprekken gehoord hadden, geloofden in hem, ende erkenden Hem voor den beloovden MESSIAS: want zy seyden, Wanneer de Christus sal gekomen zijn, sal hy oock meer teeckenen en grooter wonderen doen dan die, welcke dese gedaen heeft? Deze lieden waren onderscheiden van de Jerusalemsche burgers, zijnde de zodanigen, die des Heilands wonderen, in Galilea en elders, voorheen gezien, en thans tot het Feest gekomen waren.

32. De Opperhoofden van het volk, byzonder de Pharisеen hoorden met zeer veel ongenoegen, dat de schare dit van hem murmelde, en dat velen, uit de feestvierende menigte, den Heer JESUS als den MESSIAS eerbiedigden. Zy lieten daerom eene buitengewone vergadering van den groten Raed beleggen, ende de Phariseen ende de Overpriesters, in de gewone Raedkamer zaemgekomen, namen een plechtig besluit, dat zy den Heiland als eenen Sabbathschender, en eenen valschen Propheet

(*x*) Marc. 11: 18. Luc. 19: 47. ende 20: 19. Joh. 7: 19. ende 8: 37. (*y*) Joh. 8: 20. (*z*) Joh. 8: 30.

zouden laten vangen, om Hem voor den Raed te verhoren. Daerom sonden zy hunne dienaren, op dat sy hem grijpen souden.

Het verhael van onzen Euangelist is ongemeen beknopt, en hy laet de aenvulling der byzondere omstandigheden aen ons over. — Het is ons namelyk voorgekomen, dat alles wat vs. 14-36. verhaeld wordt, niet op denzelvden dag zy voorgevallen. Vs. 15. ontmoeten wy ettelyken van de Joodsche Overheden, onder des Heilands toehoreren. Dit geschiedde op zekeren dag, wanneer de tijd van het Loovhuttenfeest reeds voor de helvt verlopen was vs. 14. Ter zelvder tijd schijnt ook het gesprek met de Jerusalemsche burgers te zijn voorgevallen vs. 25-29. Wijders *zochten zommigen Hem te grijpen* vs. 30, 31. Deze *zommigen* waren zekerlyk niet de gemelde burgers van Jerusalem; zulk eene handelwijs zou in het geheel niet gestrookt hebben met hun karakter en denkwijs, waeromtrent wy by vs. 27, het een en ander hebben aengemerkt. Het waren zekerlyk leden van den groten Raed, die gezach hadden om de zulken, welke zy voor misdadigers hielden, te laten vangen. Misschien zijn het eenigen der Joodsche Opperhoofden geweest, die hunne dienaren uitzonden om JESUS te grijpen, zonder dat daertoe een plechtig besluit van den groten Raed genomen was. Dit kon derhalven op dien zelvden dag geschied zijn. — Maer het gene vs 32-36. wordt aengeteekend, schijnt ons op den volgenden dag te zijn voorgevallen, en daertoe is, onzes erachtens, eene opzettelyke vergadering van het Sanhedrin belegd geworden. De aenleiding bestond hierin, dat de Pharizeeuwen, de yverigste tegenstanders van den Godlyken Leeraer, *hoorden* of vernamen, dat velen uit de feestvierende menigte mompelden, zy konden niet anders zien, of JESUS was de MESSIAS. Nu begon de zaek ernstiger te worden, en dit gevoelen van zommigen omtrent den Heiland moest, naer hunne denkwijs, hoe eer zo beter gestuit worden. *De Pharizeeuwen* niet alleen, maer ook *de Overpriesters*, de XXIV hoofden der Priesterorden, die als zodanige zitting hadden in den Groten Raed, *zonden* daerop *dienaren*, *opdat zy Hem grijpen*

zou-

zouden. Dit nu schijnt nie te hebben kunnen geschieden, zonder eene zamenroeping en een plechtig besluit van het Sanhedrin.

33. Maer ook deze poging was vruchteloos, omdat het uur, op het welk de Verlosser als Borg van zondaren lijden moest, nog niet gekomen was. Jesus dan, de dienaren, welke de Grote Raed gezonden had, tot Hem ziende naderen, seyde tot haer, en in hunne personen tot de Opperhoofden van het Joodsche volk, (*a*) Nogh eenen kleynen tijt ben ick by u, en zal ik onder ulieden blijven verkeren, om dat gewichtig werk te verrichten, het welk ik op aerde volbrengen moet; ende ick gae henen, of ik zal daerna henen gaen, tot den genen die my gesonden heeft, om by Hem in den hemel eene onnadenkelyke heerlykheid te genieten.

34. (*b*) Gy sult my soecken, ende gy en sult [*my*] niet vinden: ende daer ick dan ben, in den hemel der heerlykheid, en kont gy niet komen.

Gy zult my zoeken, en gy zult my niet vinden. Geevt dit te kennen, dat de Joodsche Overheden den Heiland, na zijne opstanding en hemelvaert, nog eens door hunne dienaren zouden laten zoeken, om Hem, ware het mogelyk, op nieuws in hunne handen te krijgen? Dit is geheel onwaerschijnlyk in de natuur der zake, en blijkbaer strijdig met het gene de uitkomst vervolgens geleerd heeft. — De Heer JESUS bedoelt hier een *zoeken* van Hem, als den MESSIAS. „ Na mijn vertrek uit de waereld, wil Hy zeggen, zult gy „ den MESSIAS te vergeevs zoeken. Velen zullen zich „ voor den MESSIAS uitgeven, maer zy zullen zeer spoedig „ als bedriegers openbaer worden. Dan zal de ware MES- „ SIAS reeds in den hemel verheerlykt zijn, en in die ge- „ westen der zaligheid kunt gy, van wegen uw hardnekkig „ ongeloov, niet komen."

35. De Voorzienigheid bestuurde het wederom zodanig, dat de dienaers tot den Groten Raed onverrichter zake we-

(*a*) Joh. 16: 16. (*b*) Joh. 8: 21. ende 13: 33.

derkeerden, en bericht deden van het gene hun bejegend was. De Overheden der Joden dan, verg. Kap. V: 10, horende van hunne dienaren wat JESUS gesproken had, begrepen zijne mening in het geheel niet. Daerom seyden zy tot malkanderen, Waer sal dese henen gaen, dat wy hem niet en sullen vinden? Sal hy misschien het Joodsche land verlaten, en tot de verstroyde Griecken gaen, tot de Joden, die in Griekenland verspreid zijn, vergel. 1 Petr. I: 1, ende de vreemde Joden, die onder de Griecken wonen, gaen leeren en onderwijzen? eene andere beteekenis kunnen zijne onverstaenbare woorden niet hebben.

36. Wat is dit voor een reden, die hy gesegt heeft, Gy sult my soecken, ende en sult [*my*] niet vinden: ende daer ick ben, en kont gy niet komen?

β. Het gene op den laetsten dag van het Loovhuttenfeest is voorgevallen, wordt aengeteekend, vs. 37— *Kap. VIII:* 1.

a. De Heiland nodigde zijne toehoreren, om tot Hem te komen, en van Hem de levendige wateren van 's Geestes gaven in overvloed te ontvangen, vs. 37-39.

a. De zaek zelve vinden wy vs. 37, 38, *en*

b. Eene ophelderende aenmerking van den Euangelist, vs. 39.

37. Ende op den (*c*) laetsten dagh, [*zijnde*] den grooten [*dagh*] des gemelden feests, wanneer 'er volgens Moses wet, Lev. XXIII: 34-36. Num. XIX: 35, eene heilige zamenroeping, en verscheidene byzondere plechtigheden plaets hadden, stont Jesus, in een der voorhoven van den Tempel, ende riep met luider stemme, seggende tot de zaemgevloeide menigte, (*d*) So yemant dorstet, die kome tot my ende drincke.

38. Die in my gelooft, gelijckerwijs (*e*) de Schrift

(*c*) Lev. 23: 36. (*d*) Jes. 55: 1. Joh. 6: 35. Openb. 22: 17. (*e*) Jes. 12: 3.

Schrift ſegt, ſtroomen des levenden waters ſullen uyt ſijnen buyck vloeyen.

De aenleiding was eene zekere plechtigheid, welke op den laetſten dag van het Loovhuttenfeest werd waergenomen. Er werd namelyk een grote kruik met water uit de fontein Siloam gehaeld, en aen den Priester overgegeven, onder het gejuich van het volk, en het geluid van trompetten en ſpeeltuigen. Vervolgens goot de Priester het water uit, ter zijde van het Altaer, om den regen afttebeelden, om welken het volk gewoon was, tegen den aenſtaenden zaeitijd te bidden, als mede om de begeerte van het volk, dat de beloovde gaven van den Heiligen Geest over hen mogten uitgegoten worden, afteſchilderen. Het laetſte berichten ons de Joodſche Schrijveren, en dit begrip beantwoordt ook volkomen aen den zamenhang van zaken.

JESUS *riep* daerom met eene grote ſtem, op het evengemelde gejuich van het volk, en het geluid der ſpeeltuigen. Hy zeide *zo iemand dorst*, en eene hartelyke begeerte heeft naer de gaven van den Heiligen Geest, en alle zegeningen, welke de MESSIAS zal toedienen, *die kome* langs den weg van het geloov *tot my*, *en drinke* vol op van de geestelyke wateren, welke ik hem geven zal, vergel. Kap. IV: 14.

Die in my geloovt, voegt Hy 'er by, dat is een iegelyk die my, als den MESSIAS en Verloſſer, met een gelovig hart aenneemt, wie hy ook wezen moge zonder onderſcheid, *ſtromen des levendigen waters zullen uit zijnen buik voortvloeien*. Door de *ſtromen des levendigen waters* bedoelt Hy eenen groten overvloed van 's Geestes buitengewone gaven. Deze zouden *uit den buik* van elken gelovigen *voortvloeien*; het zegt met een woord, dat het levendig water van 's Geestes buitengewone gaven, over de gelovigen, in zulk eene overvloedige maet ſtonden uitgeſtort te worden, dat 'er als gehele ſtromen van hun zouden afvloeien. De vervulling dezer belovte is kennelyk vervuld, vergel. Hand. II: 16-18. Maer waerom juist *uit hunnen buik*? Het Griekſche woord beduidt eigenlyk den ronden buik van eene waterkruik. De Heiland zinſpeelt derhalven op den buik van die kruik, in welke het

water uit de fontein Siloam gehaeld werd; gelijk thans het water uit den buik der kruike, welke de Priester in zijne hand heeft, overvloedig langs het altaer ftroomt; zo zullen ook de gaven van den Heiligen Geest, uit eenen iegelyk die in my geloovt, ftroomsgewijs voortvloeien.

Maer waer moet de uitdrukking, *gelykerwijs de Schrift zegt*, gebracht worden? zommigen maken het betrekkelyk tot het vorige, *die in my geloovt*, omdat de volgende uitfpraek, *ftromen des levendigen waters zullen uit zijnen buik vloeien*, nergens woordelyk voorkomen in de Schrivten der Propheten. Dan het is veel natuurlyker, dat men deze uitdrukking, *gelykerwijs de Schrivt zegt*, tot het volgende betrekkelyk make, zodat de Heiland, zonder eene byzondere plaets te bedoelen, in het algemeen wil aenduiden, dat de Propheten de overvloedige uitftorting van 's Geestes gaven voorfpeld hebben, vergel. Jef. LII: 15. XLIV: 3. XLVIII: 21. Joël II: 28.

39. (Ende dit feyde hy, het oog hebbende op de buitengewone gaven (*f*) van den Geeft, vergel. Hand. XIX: 2. den welcken na zijne hemelvaert ontfangen fouden die in hem gelooven. Want de Heylige Geeft en was nogh niet, ten aenzien der overvloedige maet van zijne buitengewone gaven, overmits Jefus nogh niet verheerlickt en was.) Hy moest eerst in den hemel verheerlykt worden, om van daer de gaven van den Geest te zenden, gelyk Hy ook, kort na zijne verhoging, werkelyk gedaen heeft, vergel. Kap. XVI: 7. Hand. II: 33.

(*f*) Jef. 44: 3. Joël 2: 28. Hand. 2: 17.

b. De uitwerksels van 's Heilands nodiging waren zeer onderscheiden, vs. 40— VIII: 1.

a. De menigte zijner toehoreren was verdeeld, sommigen hielden Hem voor den MESSIAS, *maer anderen konden niet begrijpen, dat de* MESSIAS *uit Galilea komen zou, vs. 40-43.*

b. De leden van den Joodschen Raed wilden Hem vangen, maer ook deze onderneming was, om de voorheen meermalen gemelde reden, wederom vruchteloos, vs. 44— VIII: 1.

1. De dienaers, die vruchteloos wederkeerden, werden vinnig bestraft, vs. 44-49.

2. NICODEMUS *was de eenigste in den Raed, die voor* JESUS *in de bres sprong, vs. 50-53.*

3. De Groote Raed scheidde, en JESUS *begav zich naer den olijvberg, Kap. VIII: 1.*

40. Vele dan uyt de schare dese reden hoorende seyden, (*g*) Dese is waerlick de Propheet, of de rechte Propheet, die kort voor de verschijning van den MESSIAS komen moet, vergel. Kap. I: 21.

41. Andere seyden, (*h*) Dese is de Christus, de beloovde MESSIAS zelvs. Ende andere seyden, (*i*) Sal dan de Christus uyt Galilea komen? Zy wisten niet, dat JESUS te Bethlehem geboren ware; uit zijn langduurig verkeer in Galilea, besloten zy, dat Hy uit dat landschap oorsprongelyk ware.

42. En segt de Schrift niet, dat de Christus komen sal (*k*) uyt den zade Davids, ende van het vleck (*l*) Bethlehem, daer David was? Hoe zou dan deze Galileer de MESSIAS wezen kunnen?

43. Daer wiert dan tweedracht en verdeeldheid onder de schare, om sijnent wille, zodat zy, wegens

(*g*) Matth. 21: 46. Luc. 7: 16. Joh. 6: 14. (*h*) Joh. 4: 42. (*i*) Joh. 1: 47. (*k*) Ps. 132: 11. (*l*) Mich. 5: 1. Matth. 2: 6.

hunne verschillende begrippen omtrent den Heiland, hevig begonden te twisten.

44. Inmiddels, het zy op den laetsten dag van het Feest, het zy op eenen volgenden, vergaderde de Grote Raed, toen het aen de leden was bekend geworden, dat de menigte over den persoon van JESUS hevig begon te twisten, en dat zommigen Hem voor den MESSIAS hielden. Zy besloten daerom op nieuws, om den Heiland door hunne dienaren te laten vangen; dan dit mislukte al wederom. Ende sommige van haer, zijnde dienaers, die door het Sanhedrin gezonden waren, wilden hem grijpen: maer niemant en sloegh de handen aen hem, omdat zy, door de kracht van 's Heilands redenen, zodanig verstomd en ontroerd waren, dat zy Hem niet durvden aengrijpen, vergel. vs. 46.

45. De dienaers dan quamen tot de Overpriesters ende Phariseen, die in hunne gewone Raedkamer plechtig vergaderd waren, onverrichter zake terug, ende die leden van den Groten Raed, die het meest tegen JESUS verbitterd waren, seyden, zeer onvergenoegd op hunne dienaren, tot haer, Waerom en hebt gy hem niet gebracht?

46. De dienaers antwoordden, Noyt en heeft een mensche alsoo gesproken, gelijck dese mensche. Zijne kracht van spreken is zo ongemeen en onwederstaenbaer, dat wy 'er ten eenemael van ontzet wierden. Wy durvden zulk eenen zo zonderling begaevden Leeraer niet aengrijpen; wanneer wy onze handen wilden uitsteken, was het als of wy, wy weten niet hoe, terug gehouden werden. Indedaed, dit was zeer merkwaerdig, dat ruwe gerichtsdienaers, door de redenen van den Heiland, als ontwapend wierden.

47. De Phariseen dan antwoordden haer, Zijt oock gylieden, op welker trouw wy meenden dat wy ons volkomen verlaten konden, door de drangredenen van dezen valschen Propheet verleydt? Wie zou dit verwacht hebben?

48. (*m*) Heeft yemant uyt de Overste of aenzienlyken des volks in hem geloofr, ofte uyt de Phariseen, die ervaren zijn in de schrivten der Propheten? Wat beweegt u, om de denkwijs van het ligtvaerdig graeuw naer te volgen? Gy behoordet u naer het voorbeeld van wijze mannen te schikken.

49. Maer dese schare, die de wet niet en weet, het ligtgelovig graeuw, het welk onbedreven is in den Godsdienst, en zich door allerlei drangredenen vervoeren laet; is vervloeckt, God heeft een oordeel van verblinding en uitzinnigheid over het domme gemeen uitgezonden, en dit maekt dat velen zich, door dezen bedrieger, verleiden laten.

50. Nicodemus, die in alle de geweldige aenslagen van den Groten Raed, tegen den Godlyken JESUS, niet had toegestemd; maer genoodzaeckt geweest was om het aen te zien, kon niet dulden, dat JESUS voor eenen verleider wierd uitgemaekt. Hy seyde daerom tot haer, dat deze handelwijs onbillyk, of immers te voorbarig ware. Hy was die zelvde Nicodemus, welcke, gelijk voorheen verhaeld is, Kap. III: 2, (*n*) des nachts tot hem gekomen was, om heimelyk van dien Godlyken Leeraer onderwezen te worden; zijnde één uyt haer, één der leden van het hoogaenzienlyk Sanhedrin.

51. (*o*) Oordeelt oock onse wet den mensche, ten zy datse eerst van hem gehoort heeft, ende verstaet wat hy doet? Immers vordert de Wet uitdrukkelyk, dat men eenen beklaegden nauwkeurig verhoore, en de beschuldigingen onderzoeke, eer men hem veroordeelt als iemand, die iets gedaen heeft, waerdoor hy strafwaerdig is, Deut. XVII: 8-11. XIX: 5. — Hoe voorbarig en onbillyk is het dan, dat gy JESUS als eenen verleider en valschen Propheet veroordeelt, eer gy Hem gerichtelyk gehoord en zijn doen onderzocht hebt?

(*m*) Jes. 33: 18. Joh. 12: 42. 1 Cor. 1: 20. ende 2: 8. (*n*) Joh. 3: 2. ende 19: 39. (*o*) Exod. 23: 1. Levit. 19: 15. Deut. 1: 17. ende 17: 8. ende 19: 15.

52. Deze zeer gepaste aenmerking van Nicodemus werd door zijne ampt'genoten zeer euvel opgenomen. Sy antwoordden hem op eenen verachtelyken toon, ende seyden tot hem, Zijt gy oock uyt Galilea? Waerlyk gy schijnt zo dom te zijn als een Galileer, dat gy u door het voorgeven van dien verachten Galileer laet begochelen, om hem te begunstigen. Ondersoeckt de zaek nauwkeurig, ende siet dan wat 'er van zy. Z er sp edig zult gy by een weinig nadenken bemerken, dat het voorgeven van den bedrieger gene aendacht verdiene. Het is immers eene bekende zaek, en tot een spreekwoord geworden, dat uyt Galilea geen Propheet opgestaen en is.

53. Na nog eenige redenen gewisseld te hebben, scheldde de Grote Raed. Ende een yegelick gingh henen nae sijn huys.

HET VIII. KAPITTEL.

1. MAer Jesus gingh, tegen den avond, nae den olijfbergh, om aldaer te vernachten.

Dit vs. 1. had men zekerlyk tot het laetste van Kap. VII, behoren te maken.

B. De gesprekken en verrichtingen van den Heiland te Jerusalem, nadat het Loovhutterfeest geeindigd was, worden ons uitvoerig aengeteekend, Kap. VIII: 2— X: 21.

α. De Godlyke Leeraer hield een zeer merkwaerdig gesprek, met zommigen uit de Pharizeeuwen, Kap. VIII: 2-20.

a. De omstandigheden van tijd en plaets vinden wy vs. 2.

2. Ende des morgens vroegh quam hy van den olijfberg, alwaer Hy den nacht had doorgebracht, wederom in een der voorhoven van den Tempel, ende alle

alle het volck, het welk zich, ter gelegenheid van den Morgengodsdienst, tempelwaerds begav, quam aldaer tot hem, om zijn onderwijs te genieten. De menigte was al verzameld, vaststellende dat zy den Godlyken Leeraer wederom vinden en horen zouden; ende, naer de toenmalige gewoonte der Leeraren, nedergeseten zijnde leerde hy haer.

b. Hierop volgt de zeer merkwaerdige gebeurtenis zelve, Kap. VIII: 3— X: 41.

a. De Heiland werd in zijn onderwijs gestoord, door zekere ontmoeting, door welke zijne vyanden Hem zochten te verstrikken, vs. 3-11.

1. *De Pharizeeuwen spanden Hem eenen listigen strik, vs. 3-6ᵃ.*

2. *Maer de Heiland verbrak denzelven, door zijne Godlyke Wijsheid, vs. 6ᵇ-11.*

3. Ende zommigen van de Schriftgeleerde ende de Phariseen, die den Heiland eenen dodelyken haet toedroegen, brachten tot hem een vrouwe op heter daed in overspel gegrepen. Deze overspeelster was in den nacht of in den morgenstond betrapt; zijnde de medegenoot van hare ontucht, zo het schijnt, door de vlucht ontkomen.

4. Met dit verachtelyk vrouwsperfoon drongen zy door, tot voor den Leerstoel van den Heiland. Ende haer gestelt hebbende in 't midden van het volk, het welk naer JESUS onderwijs aendachtig hoorde, seyden sy tot hem, Meester, dese vrouwe is op de daet selve gegrepen, overspel begaende.

5. (*a*) Ende Moses heeft ons in de wet geboden, dat de sulcke gesteenigt sullen worden: Gy dan, wat segt gy?

Maer hoe kwamen de Schrivtgeleerden en Pharizeeuwen tot dezen zonderlingen stap, dat zy deze overspeelster tot

(*a*) Lev. 20: 10. Deut. 22: 22.

JESUS brachten, en van Hem eene richterlyke uitspraek begeerden? — Velen denken, dat de leden van den Groten Raed thans over dit vrouwspersoon zijn vergaderd geweest, en eenigen uit hun midden, ten gemelden einde, tot JESUS gezonden hebben, als wilden zy in een moeilyk geval, waermede het Sanhedrin verlegen was, met zulken beroemden Leeraer handelen. Maer het is geheel onwaerschijnlyk, dat de Joodsche Raed zich zo ver zou vernederd hebben? zulk eene handelwijs zou in den eersten aenleg geschikt geweest zijn, om den Heiland, voor de oogen des volks, grotelyks te vereeren. Daerenboven is het niet te denken, dat de Grote Raed zo vroeg in den morgenstond zou vergaderd wezen. Voeg 'er by, dat de afgezondene leden van het Sanhedrin de overspeelster niet in den loop zouden gelaten hebben, vergel. vs. 9.

De Phariseeuwen en Schriftgeleerden komen hier voor, als beschuldigers van dit vrouwspersoon. Het schijnt, dat zy volgens het recht der Zeloten zijn te werk gegaen, en dat zy, als yveraers voor de Wet, deze vrouw gegrepen hadden, met oogmerk om haer voor het hoge Gerichtshov te beklagen. Vermits zy nu niets vuuriger verlangden, dan het verderv van den Heiland, zullen zy dit geval hebben waergenomen, als eene zeer geschikte gelegenheid, om den Godlyken Leeraer eenen dodelyken strik te spannen. Zy wilden daerom de proev nemen, of zy hun boosaertig oogmerk niet beter bereiken konden, dan door hunne dienaers, die daegs te voren onverrichter zake waren terug gekomen.

Zy namen de gedaente aen van menschen, die met deze zaek, uit Godvruchtige beginselen, zeer verlegen waren, en daerom den wijzen raed van JESUS wilden innemen. — Zy spraken den groten Leeraer aen, onder den schijn van eene eerbiedige hoogachting. *Meester* zeggen zy, om eene vertoning te maken, dat zy den Heiland voor zulken wijzen man hielden, dat zy zijnen raed kwamen innemen. *Deze vrouw*, vervolgen zy, *is op de daed zelve gegrepen, overspel begaende, en* MOSE *heeft ons in de Wet geboden, dat de zulke gesteenigd zullen worden.* — De Wet van MOSE had in het ge-

gemeen den dood bepaeld op het overspel, Lev. XX: 10. Deut. XX: 22, maer wanneer een ondertrouwde dochter met eenen anderen geboeleerd had, moest zy gestenigd worden, Deut. XXII: 23—; nu is 'er geen het minste blijk van, dat het vrouwspersoon in ons geval eene ondertrouwde dochter geweest zy Voor het naest zouden wy denken, dat de gewoonte, in alle gevallen van overspel, het stenigen had ingevoerd, gelijk uit Ezech. XVI: 38 schijnt te blijken, en in dien tijd was het zeer gemeen, dat men aen menschelyke instellingen het zelvde gewicht hing, als aen de Godlyke Wetten, door MOSE voorgeschreven.

Hoe het wezen moge, zy vragen den Heiland om zijn oordeel: *gy dan wat zegt gy?* „ Wat ons betreft, willen zy „ zeggen, wy zijn met deze zaek grotelyks verlegen. „ Onze godvruchtige yver voor de eer van MOSES wetten duldt niet, dat dit vrouwspersoon ongestraft blijve. „ Maer aen den anderen kant, de Romeinen hebben onze „ Natie het recht ontnomen, om halsstraffen uitteoeffenen, „ en door die zelvde hand, is ook het recht der Zeloten „ aenmerkelyk verkort en benadeeld. Het een en ander „ maekt ons zeer verlegen. Wy verzoeken derhalven om „ uwen wijzen raed, in dit zeer netelig geval."

6. Ende ondertusschen was hun boosaertig oogmerk, om JESUS te verstrikken: want dit seyden sy, hem versoeckende, op dat sy [*yet*] hadden, om hem te beschuldigen. Zy verbeidden zich dat JESUS, hoe Hy ook mogt antwoorden, hun aenleiding geven zoude, om eene zware beschuldiging tegen Hem in te brengen. Indien Hy verklaerde, dat de overspeelster met den dood moest gestraft worden, dan zouden zy Hem by den Romeinschen Stadhouder hebben kunnen aenklagen, als iemand die oproerige gevoelens voedde; indien Hy zeide, dat men de overspeelster van den dood verschonen konde, zouden zy Hem beschuldigd hebben als iemand, die een verachter der Godlyke Wet was, en de vuilste zonden voorsprak. Maer Jesus verydelde hun boosaertig voornemen, door zijne Godlyke Wijsheid; nederbuckende, schreef Hy met

den vinger in de aerde, of in het flof van den Tempelvloer.

Het komt ons meestaennemelyk voor, dat JESUS eigenlyk niets wezenlyks geschreven, maer alleenlyk de gedaente aengenomen hebbe, als of Hy iets schreev. Trouwens het oorspronngelyk woord, door *schrijven* vertaeld, wordt meermalen gebruikt voor het trekken van krullen en figuren, zonder dat men leesbare woorden schrijvt. Zo verhaelt DIOGENES LAERTIUS van MENEDEMUS, eenen wijzen man, dat hy eenen jongeling, die zich aen eene schandelyke misdaed had schuldig gemaekt, niets zeide, maer hem, door zekere figuur op den grond te trekken, geheel schaemrood maekte.

Maer waertoe diende het, dat de Heiland eenige krullen en trekken, in het flof van den Tempelvloer, teekende? — Misschien heeft Hy deze houding aengenomen, om de verontwaerdiging te vertoren, met welke Hy den handel van deze grouwzame veinsaerts beschouwde. Hy handelde als zulk een, die, wanneer hy de woorden van zijnen naesten gene aendacht waerdig keurt, iets anders by de hand neemt. Het kan ook zijn, dat de Heiland, met iets anders by de hand te nemen, vertoonde, dat Hy zich met deze zaek, welke alleen den waereldlyken Richter raekte, niet bekommeren wilde.

7. Ende als sy, het oogmerk van zijne verrichting niet begrijpende, of niet willende begrijpen, hem by aenhoudendheid bleven vragen, en op antwoord aendrongen, rechtede hy hem uit zijne bukkende houding op, ten blijke van zijne vrymoedigheid, ende dat Hy niets minder dan verlegen ware. Met een zeer deftig en ernstig gelaet seyde Hy tot haer, (*b*) Die van uliedden sonder sonde van ontucht is, werpe eerst den steen op haer.

De Heiland spreekt hier niet van *zonde* in het gemeen. Dan zou niemand het ampt van Richter kunnen bekleden, en de overtreders laten straffen. Maer onder den naem van *zonde*,

(*b*) Deut. 17: 7.

zonde, heeft Hy bepaeldelyk het oog op misdaden van ontucht, zoortgelyke als de overspeelster begaen had. Dit is allerduidelykst uit vs. 11. — De zonde van ontucht was in dien tijd zeer gemeen onder de Joden, en het schijnt dat de Godlyke JESUS, die alle harten kent, ook van deze veinsaerts wist, dat zy aen zoortgelyke schenddaden schuldig waren. „ Laet hy van ulieden, wil de Heiland zeggen, die geheel zuiver is van ontucht, deze vrouw by „ den waereldlyken Richter verklagen, en wanneer zy ter „ dood zal veroordeeld zijn, den eersten steen op haer „ werpen, gelijk de getuigen of beschuldigers gewoon zijn „ te doen."

Dusdoende ontweek de Heer JESUS, door zijne verhevene wijsheid, de strikken, welke Hem door zijne vyanden gespannen waren. Hy wilde zich het gezach van den burgerlyken Richter niet aenmatigen, noch ook de vrouw vry spreken. Zijn antwoord was derhalven zodanig ingericht, dat zijne vyanden in het geheel genen vat op Hem hadden. Hy tastte zijne vyanden te gelijk in het geweten, door hunne overtredingen, welke voor de menschen verborgen waren, onder het oog te brengen. — Hy gav in dit geval eene allerkennelykste proev, niet alleen van zijne Wijsheid, maer ook van zijne Alwetendheid.

8. Ende wederom nederbuckende, schreef hy in de aerde, met dezelvde oogmerken, als wy te voren gezegd hebben, en misschien hernam Hy deze houding op nieuws, opdat Hy zijnen vyanden gelegenheid geven mogt om heimelyk wech te sluipen, in de verbeelding, dat JESUS het niet opmerkte.

9. Maer sy [*dit*] ingewikkeld verwijt van hunne ontuchtigheid hoorende, ende van [*hare*] conscientie overtuygt zijnde, werden bevreesd dat JESUS hun, ten aenhoren van de schaer, meer zeggen zoude, dan zy weten wilden, en hen, door de ontdekking van hunne oude en verborgene zonden, voor het volk te schande maken. Zy waren zo verlegen, dat zy niet wisten, waer zy zich bergen zouden. Daerom gingen zy uyt het voorhov van

den Tempel, d' een na d' ander. Zy slopen heimelyk wech, zonder dat het door het volk gemerkt wierd; beginnende van de oudtste of aenzienlykste tot de laetste of geringste, ende Jesus wiert alleen by de menigte zijner toehoreren gelaten, ende de vrouwe in 't midden staende, tusschen hoop en vrees, daer hare beschuldigers waren doorgegaen.

10. Ende Jesus hem uit zijne bukkende gestalte oprechtende, ende niemant van de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden siende dan de gemelde vrouwe, welke op de daed van overspel betrapt was, seyde tot haer, Vrouwe, waer zijn dese uwe beschuldigers? en heeft u niemant veroordeelt? Heeft uwe zaek nog niet gediend voor het gericht? heeft geen Richter; die 'er toe bevoegd is, over u een vonnis geveld?

11. Ende sy seyde zeer eerbiedig, Niemant, Heere. Ende Jesus seyde tot haer, So en veroordeele ick u oock niet. Het is 'er wel verre van daen, dat ik uw misdrijv verschonen zoude, maer ik wil evenwel uw Richter niet wezen. Ik wil my geheel niet inlaten in het gene eigenlyk tot het ambt van den waereldlyken Richter behoort. Alleenlyk zal ik u als Leeraer eene ernstige vermaning geven; gaet henen uwes weegs, ende (c) en sondigt niet meer, verloop u niet verder in ontucht: want indien gy u niet bekeert, zult gy u een veel gestrenger oordeel, dan dat der menschen, namelyk het oordeel van den Allerhoogsten, op den hals halen.

Dit geschiedverhael betreffende de vrouw, welke in overspel gegrepen was, vs. 2-11, hebben zommigen als eene ondergeschovene plaets uitgemonsterd. — Dan, in onze INLEIDING tot dit Euangelie, hebben wy de echtheid van dit stuk met opzet bewezen.

(c) Joh. 5: 14.

II. Vervolgens stelde de Heiland den hoofdinhoud van zijne leer, in eene nadrukkelyke verklaring voor, en dit gav aenleiding, dat Hy wederom met andere Pharizeeuwen in een twistgeding geraekte, vs. 12-20.

1. De verklaring van den Heiland, welke den hoofdinhoud van zijne leer behelsde, vinden wy vs. 12.

12. Jesus dan, nadat de zaek van de overspeelster was afgebroken, richtte zijne tael wederom tot de menigte, welke Hem omringde, en sprack wederom tot haerlieden. Nu scheen de Zon, welke middelerwijl al hoger gerezen was, vergel. vs. 1, met hare luisterrijke stralen. Van daer ontleende Hy zijne zinprent; seggende, de Zon verlicht thans dit gedeelte van den aerdbol, maer (*d*) Ick ben het licht der werelt, gekomen, om niet alleen de Joden, maer ook alle menschen, waer zy in de waereld wonen, te verlichten, tot eene opgehelderde kennis van den weg ten eeuwigen leven. De Zon, welke thans zo luisterrijk schijnt, zal binnen korten wederom ondergaen, maer die my volgt, en zich door mijn onderwijs laet leiden, en sal in de duysternisse der natuurlyke verblindheid niet blijven wandelen, maer hy sal den rechten weg gaen, en namaels het licht, de blijdschap en gelukzaligheid des eeuwigen levens hebben.

JESUS *te volgen* zegt gemeenlyk, in zijne voetstappen te wandelen, en zijn gedrag naer het voorbeeld van den Heiland in te richten. Maer hier is de leenspreuk ontleend van een licht, het welk men volgt, om op den rechten weg geleid te worden. JESUS *te volgen* heeft hier gevolgelyk die beteekenis, welke wy in de Uitbreiding hebben voorgesteld.

(*d*) Jes. 42: 16. Joh. 1: 9. ende 9: 5. ende 12: 35, 36.

2. *Over dit gezegde ontstond een verschil, tusschen* JESUS *en sommige Pharizeeuwen, waerdoor Hy gedrongen werd, om de eer van zijne bediening te verdedigen, vs.* 13-20.

—. *In 's Heilands verdediging zelve, vs.* 13-19. *onderscheiden wy*

/. *Het bezwaer der Pharizeeuwen, vs.* 13.

//. *De verdediging van den Heiland, vs.* 14-18. *en*

///. *Het uitwerksel daervan, vs.* 19.

——. *De Euangelist voegt 'er eene aenmerking by, vs.* 20.

13. De Pharifeen dan, die de overspeelster tot den Heiland gebracht hadden, waren vertrokken, maer 'er waren eenige andere Pharizeeuwen onder de menigte des volks gebleven. Deze hoorden de gemelde verklaring van den Heiland, dat Hy het licht der waereld was, met verontwaerdiging, en zochten Hem daerom by het volk in verachting te brengen. Zy feyden tot hem, Gy getuygt van ufelven, dat gy het licht der waereld zijt, uw getuygenisse en is derhalven niet waerachtigh en geloovwaerdig. Pochers roemen altoos van zich zelven, maer zulk eene grootspraek, welke iemand van zich zelven doet, verdient geen geloov, en is geheel verwerpelyk.

14. Jesus antwoordde, ende feyde tot haer, (*e*) Hoewel of *al is het dat* ick van my selven getuyge, so is [*nochtans*] mijn getuygenisse waerachtigh en voldoende: want ick weet' van waer ick gekomen ben, ende waer ick henen gae: maer gylieden en weet niet van waer ick kome, ende waer ick henen gae.

Het is waer, niemand kan in zijne eigene zaek getuigen, vergel. Spreuk. XXVII: 2. Ook had de Heiland zelvs by eene andere gelegenheid gezegd: *indien ik van my zelven getuig, is mijn getuigenis niet waerachtig*, Kap. V: 31. Dan tusschen deze uitspraek, en die van den Heiland vs. 14, is gene tegenstrijdigheid altoos. Te weten wanneer een gezant zijnen

(*e*) Joh. 5: 31.

zijnen last aenvaerdt, is zijn getuigenis niet waerachtig of voldoende, en niemand is verplicht, om hem enkel op zijn woord te geloven. Hy moet eerst, door het vertonen van zijne volmacht, de waerheid van zijne zending bewijzen. Maer heeft hy dit éénmael gedaen, dan verdient hy ook in het vervolg, om in zijne hoedanigheid erkend te worden. Nu had de Heer JESUS zijne Godlyke zending, door onlochenbare wonderen, reeds genoegzaem bewezen, vergel. vs. 18, en derhalven was zijn getuigenis waerachtig en alleszins geloovwaerdig. Toen Hy zich voor de eerste mael als Gods gezant en Zoon openbaerde, moest Hy zijne Godlyke zending bewijzen. Daerop had Hy ook het oog, toen Hy Kap. V: 31. tot de Joodsche Overheden zeide: *indien ik van my zelven getuig, is mijn getuigenis niet waerachtig.*

Ten bewijze dat zijn getuigenis waerachtig ware, voegt Hy 'er by, *ik weet van waer ik ben*, dat ik uit den hemel ben nedergedaeld, *en waer ik henen gae of zal henen gaen*, naer den hemel namelyk. Maer dit wisten de Pharizeeuwen niet, offchoon de Heiland zijnen Godlyken oorsprong door verbazende wonderen bevestigd had, *gylieden*, zegt hy daerom, *weet niet van waer ik kome, en waer ik zal henen gaen.* Zy waren onder het allerhelderst licht stekeblind. En wat was de oorzaek van hunne verblindheid? Zy was gelegen in hunne vleeschelyke vooroordeelen. Dit vinden wy vs. 15.

15 Gy oordeelt nae den vleesche, naer de vleeschelyke gedachten, welke gy hebt van den MESSIAS. Gy verbeeldt u, dat de MESSIAS een aerdsch Koning wezen moet, en u waereldsche voordeelen verschaffen zal. Dit maekt dat gy my, die in geringe omstandigheden verkeer, als den zodanigen niet erkennen wilt, en dat gy door mijne wonderen, welke onlochenbare bewijzen zijn van mijnen hemelschen oorsprong, niet getroffen wordt. Ondertusschen ick en oordeele of veroordeel niemant in mijne tegenwoordige omstandigheden. Door my en mijn getuigenis te verwerpen, maekt gy u schuldig aen een hardnekkig ongeloov, het welk de zwaerste zonde van alle is. Maer ik

ben thans uw Richter niet, en daerom veroordeel ik niemand tot de straf, welke hy verdiend heeft. Dit zal Ik eerst ten jongsten dage doen.

16. Indien ik het evenwel wilde doen, zou ik bevoegd zijn, om ulieden te veroordeelen en te vonnisfen. Ende indien ick oock oordeele of veroordeele, mijn oordeel en vonnis is of zou waerachtigh zijn: want ick en ben het niet alleen, die van my zelven getuig, dat ik het licht der waereld ben, maer dit getuig ick, ende tevens de Vader die my gesonden heeft. Het getuigenis, het welk ik van my zelven geev, wordt door dat van mijnen Vader in mijne wonderwerken bevestigd. Dewijl gy dan niet alleen mijn getuigenis verwerpt, maer ook dat van mijnen Vader, maekt gy u aen de grootste zonde van een hardnekkig ongeloov blijkbaer schuldig.

17. (*f*) Ende daer is oock in uwe wet geschreven, dat het getuygenisse van twee menschen waerachtigh en geloovwaerdig is. Is nu het getuigenis van twee *menschen* geloovwaerdig, hoe veel te meer dan het getuigenis van twee Godlyke Personen, van mijnen Vader en van my.

18. Ick ben 't die van my selven getuyge, dat ik het licht der waereld ben, ende (*g*) de Vader, die my gesonden heeft, getuygt van my het zelvde, door de wonderen welke ik verricht.

19. De Pharizeeuwen konden tegen deze redenering niets inbrengen. Dan evenwel zy waren te trotsch, en te bevooroordeeld om stil te zwijgen, en Hem daerdoor gelijk te geven. Zy maekten daerom eene onnozele vittery op 's Heilands laetste gezegden. Sy dan seyden tot hem, offchoon zy zeer wel begrepen hadden, dat Hy God zijnen Vader noemde, Waer is uwe Vader? wy kennen genen anderen Vader van u dan Joseph, en deze is reeds lang uit den tijd, hoe kan hy dan van u getuigen? Dit was eene moet-

(*f*) Numer. 35: 30. Deut. 17: 6. ende 19: 15. Matth. 18: 16. 2 Cor. 13: 1. Hebr. 10: 28. (*g*) Matth. 3: 17. ende 17: 5. Marc. 1: 11. ende 9: 7. Luc. 3: 22. ende 9: 35. Joh. 1: 33. ende 5: 37. ende 6: 27.

moetwillige en kwaedaertige spotterny. Jesus beantwoordde daerom deze zouteloose vraeg in het geheel niet, maer bracht hun, die de Leeraers van het volk wezen wilden, hunne onverschoonbare onkunde onder het oog. Hy vatte het woord op, en antwoordde, (*h*) Gy en kennet noch my, noch mijnen Vader. Gy dient wel den waren God, maer gy kent Hem niet, als den eeuwigen Vader van zijnen eeniggeboren Zoon. Maer (*i*) indien gy my kendet als Gods eeniggeboren Zoon, so soudt gy oock mijnen eeuwigen Vader kennen.

20. Dese woorden sprack Jesus met de grootste vrymoedigheid by de schatkiste, in eene openbare plaets van den Tempel, daer de schatkist stond, in welke de giften tot onderhoud van het Heiligdom, en den plechtigen Godsdienst, gegeven werden. Zo vrymoedig sprak Hy, openlyk leerende in den Tempel: (*k*) ende niemant en greep hem, hoewel Hy van zeer vele vyanden omringd was, die onverzoenbaer tegen Hem verbitterd waren. Zo beschikte het de Voorzienigheid: Want sijne ure, de tijd op welken Hy als Borg ter verzoening van de zonden lijden moest; en was nogh niet gekomen, en zo lang waren de list en het geweld van zijne allerbitterste vyanden ten eenemael vruchteloos.

B. Wijders hield de Godlyke Leeraer een uitvoerig gesprek, tot de schaer, vs. 21-59. Het behelst twee hoofddelen.

a. Het eerste vs. 21-24. behelst eene algemene en ernstige waerschouwing, aen het ongelovig gros van zijne toehoreren, nopens het geduchte oordeel, het welk hun boven het hoofd hing.

α. De waerschouwing zelve vinden wy vs. 21.

21. Jesus dan seyde wederom tot haer, by wijs van vervolg op de verklaring, welke Hy vs. 12. gedaen had. (*l*) Ick ben het licht der waereld, maekt daerom

(*h*) Joh. 16: 3. (*i*) Joh. 14: 9. (*k*) Joh. 7: 30. (*l*) Joh. 7: 34. ende 13: 33.

een goed gebruik van den dag der genade, die over u is opgegaen, en niet lang duuren zal: want ik gae eerlang wederom henen naer den hemel, van waer ik ben nedergedaeld, ende gy sult my soecken, na mijn vertrek uit de waereld zult gy den MESSIAS te vergeevsch zoeken, vergel. Kap. VII: 34, ende in uwe sonde van een hardnekkig ongeloov sult gy sterven, by alle middelen van overtuiging, dat ik de MESSIAS ben, zult gy, tot op uwen laetsten adem toe, verstokt en ongeloovig blijven. Ik zal in den hemel verheerlykt worden, maer in die gewesten der onstervelykheid, daer ick henen gae, en kont gylieden niet komen, vergel. Kap. VII: 34.

ß. *Eenigen van de Oversten der Joden dreven den spot met deze waerschouwing*, *vs.* 22.

22. De Oversten der Joden dan, die onder den gemengden hoop waren, vergel. Kap. V: 10, en deze waerschouwing aengehoord hadden, dreven 'er den spot mede. Zy seyden, Sal hy oock naer eene heimelyke plaets gaen, en hemselven dooden. Het schijnt dat hy zich zelven wil om hals brengen, om dat hy segt, Daer ick henen gae, en kont gylieden niet komen? Daer henen zullen wy hem zekerlyk niet volgen, zo hy dit bedoelt spreekt hy de waerheid.

γ. *De Heiland verklaerde zijne gezegdens nader, met byvoeging, dat hunne boosaertige spotterny de waerheid en het belang van zijne waerschouwing niet verminderde*, *vs.* 23, 24.

23. Ende hy seyde tot haer, ter nadere verklaring van zijnen verhevenen oorsprong, (*m*) Gylieden zijt van beneden, gy zijt, ten aenzien van uwe afkomst, uit de aerde, en, uit kracht van uwe vleeschelyke vooroordeelen, ten eenemael verkleevd aen de aerdsche dingen, maer ick ben van boven, oorspronglyk uit den hemel, gy zijt

(*m*) Joh. 3: 31.

zijt uyt dese werelt, welke in het bose ligt, en stelt daerom uw hoogste belang in de genieting van waereldsche voordeelen, ick ben wel in de waereld, en verkeer wel onder de verdorvene menschen, maer ik ben niet uyt dese werelt. Ik heb eenen hogeren oorsprong, en veel meer verhevene bedoelingen. Ik zoek gene waereldsche eer, vermaken of voordeelen, maer, wanneer ik mijn werk in de waereld heb afgedaen, zal ik wederkeren naer den hemel.

24. Ick hebbe u dan gesegt, neemt het toch in tijds ter harte, (n) dat gy in uwe sonden sult sterven, en eindeloos rampzalig wezen. Want indien gy, in weerwil van alle de kennelyke bewijzen van mijne Godlyke zending, niet en gelooft dat ick [die] ben, waervoor ik my uitgeev, namelyk voor het licht der waereld en den MESSIAS, vergel. vs. 18. gy sult in uwe sonden sterven, en daer niet kunnen komen, waer ik henen gae.

b. In het tweede deel van dit gesprek beantwoordde de Heiland eene tweederlei vraeg, vs. 25-59.

a. Het antwoord op de eerste vraeg vinden wy vs. 25-32.

1. *De vraeg wordt voorgesteld, vs. 25a.*

2. *Daerop volgt het antwoord van den Godlyken Leeraer, vs. 25b-29.*

3. *Dit had ten gevolge, dat velen in Hem geloovden, vs. 30-32.*

25. Sy, eenige Oversten der Joden namelyk, vergel. vs. 22, seyden dan tot hem, Wie zijt gy toch, dat men zich, door u en uw getuigenis te verwerpen, zulk een schromelyk oordeel zou op den hals halen? voor welken verheven persoon geevt gy u dan uit? Ende Jesus seyde openlyk en vrymoedig tot haer, Dat ick van den beginne mijner redenvoering uliedén gezegd heb, en oock nog segge, dat ben ik, namelyk het licht der waereld, Gods Zoon en de beloovde MESSIAS.

(n) Joh. 8: 21.

26. Ick hebbe vele dingen van u te seggen, ende te oordeelen. Indien het mijn oogmerk was, zou ik, die uwe harten en oogmerken grondig ken, al vry wat van uwe boosaertige gesteldheid en daden zeggen kunnen, en u daerdoor te schande maken. Zelvs zou ik als Gods eigen Zoon, en de toekomende richter der waereld, u veroordeelen en verdoemen kunnen. Dan dit zal ik niet doen, omdat het nog voor uliedén de dag der gerade is; maer denkt daerom niet, dat ik een valsch Propheet ben: want mijn hemelsche Vader, die my in de waereld gesonden heeft (*o*) is waerachtigh; (*p*) ende daerom kan het getuigenis, het welk God zelvs van my geevt, niet ongestraft verworpen worden. Ook is het getuigenis van my, die uit naem van mijnen Vader spreek, onfeilbaer; de dingen die ick van hem gehoort hebbe, en welke Hy my gelast heeft te prediken, deselve spreke ick tot de menschen, die op de werelt zijn, openlyk en vrymoedig. Die gevolgelyk my verwerpt, verwerpt ook den Vader, die my gezonden heeft.

27. Maer de Overheden der Joden waren, door vleeschelyke vooroordeelen, dermate verblind, dat zy des Heilands voorstel, hoe duidelyk Hy ook spreken mogt, niet begrepen. Sy en verstonden niet, dat hy haer van God den Vader sprack, a's van zijnen hemelschen zender. Zy begrepen het niet, omdat zy het, door overmaet van boosheid, niet konden noch wilden begrijpen.

28. Jesus dan seyde tot haer, (*q*) Wanneer gy den Sone des menschen aen het kruis sult verhoogt hebben, en Hy langs dien weg in zijne heerlykheid zal zijn ingegaen, dan sult gy verstaen, en by ondervinding leren, dat ick [*die*] ben, waervoor ik my heb uitgegeven, namelyk het licht der waereld en de MESSIAS, ende [*dat*] ick van my selven, op een eigendunkelyk gezach, niet en doe, (*r*) maer dese dingen spreke ick, gelijck mijn Vader my geleert en bevolen heeft.

29.

(*o*) Joh. 7: 28. Rom. 3: 4. (*p*) Ioh. 15: 15. (*q*) Num. 21: 9. 2 Kon. 18: 4. Joh. 3: 14. ende 12: 32. (*r*) Joh. 5: 11. ende 7: 16. ende 12: 49. ende 14: 10, 24.

29. (*s*) Ende of gy mijn getuigenis aenneemt, dan of gy het zelve verwerpt, dit geevt of neemt niets aen mijne Godlyke zending: want mijn Vader, die my in de waereld gesonden heeft, om het menschdom te verlichten, is met my om my te beschermen, en mijne pogingen te begunstigen. Offchoon gy derhalven mijn getuigenis verwerpt, en my als eenen valschen Propheet beschouwt, mijn werk zal evenwel niet ongezegend wezen. De Vader en heeft my niet alleen gelaten, en zal my ook in het vervolg geenszins verlaten: want ick altijt doe, dat hem behagelick is. Het gene ik doe, doe ik op het bevel van mijnen Vader, ik fchik my in alles naer zijnen wil, zodat Hy een volkomen welgevallen hebbe in alle mijne bedrijven; zou Hy my dan alleen, en mijnen arbeid ongezegend laten?

30. Ook werd dit zijn zeggen op dat zelvde oogenblik kennelyk bevestigd. Als hy dese dingen sprack, (*t*) geloofden vele in hem: Het bleek nu duidelyk, dat God Hem niet alleen, en zijnen arbeid niet ongezegend liet, daer 'er vele uit de omstanderen bewogen werden, om Hem te erkennen voor eenen Godlyken gezant en voor den MESSIAS. Opdat nu de hardnekkige Pharizeeuwen weten zouden, dat 'er, onder zijne tegenwoordige toehoreren, niet weinige waren die in Hem geloovden, sprak de Heiland deze bekeerlingen regelrecht aen.

31. Jesus dan seyde tot de Joden, tot de inwooners van Judæa, die thans [*in*] hem geloofden, Indien gylieden in mijn woort en by mijne leer blijvet, verg. 2 Joh. 9, zodat gy u, noch door verleidende drogredenen, noch door wrede vervolgingen, van my en van de belydenis mijner leer laet afſchrikken, so zijt gy waerlick mijne discipelen, en mijne rechte leerlingen.

32. Ende gy sult de waerheyt, de leer der waerheid, welke ik verkondig, hoe langs zo meer verstaen; uwe kennis zal meer en meer uitgebreid en onderscheiden

(*s*) Joh. 14: 10. ende 16: 32. (*t*) Joh. 7: 31.

worden, (*v*) ende het geloov van de waerheyt ſal u vrymaken van die ſchandelyke ſlaverny der zonden, onder welke alle menſchen van natuure liggen, en ondervinden, dat in mijnen aengenamen en voordeeligen dienst de ware vryheid gelegen is.

De *Joden*, die vs. 31. van de Pharizeeuwen onderſcheiden worden, zijn inwoners van Judæa. Het was aen de Opperhoofden van het volk niet onbekend, dat vele Galileërs in JESUS geloovden. Maer zy beſchouwden de Galileërs met verachting, als een dom volk, het welk ligtelyk te verleiden was, vergel. Kap. VII: 52. Zy hoopten dat de Heiland, onder de meer beſchaevde Inwoners van Judæa, in het geheel geenen opgang maken zouden. Dan Hy deed hen, door zijne aenſpraek aen zulken, die in Hem geloovden, het tegendeel opmerken. — Van deze vorderde Hy de volſtandigheid, vooral onder de aenſtaende vervolgingen, als het kenmerk van zijne rechte volgelingen, en beloovde hun de ware vryheid. Hy zinſpeelt op het heerſchend vooroordeel der Joodſche Natie, dat de MESSIAS hen van de overheerſching der Romeinen bevrijden, en tot een vry volk maken zoude. Dan de Heiland bedoelde eene geheel andere en veel edeler vryheid, gelijk uit het vervolg nader blijken zal.

ℌ. *Het antwoord op de tweede vraeg was zeer uitvoerig*, *vs.* 33-59. *Wy onderſcheiden 'er in*

1. *De beantwoording van de vraeg zelve*, *vs.* 33-47.
2. *De wederlegging van den laster der Joden*, *waerdoor zy grotelyks verbitterd werden*, *vs.* 48-59.

1. *In het eerſte ſtuk*, *vs.* 33-47,

—. *Wordt de vraeg voorgeſteld*, *vs.* 33.

33. De Heiland had de zulken onder zijne toehorers, die in Hem geloovden, vriendelyk aengezien en hun de ware vryheid beloovd, wanneer zy door hunne volſtandigheid

(*v*) Rom. 6: 18. Galat. 5: 1. 1 Petr. 2: 16.

heid betoonden, dat zy zijne rechte leerlingen waren. Deze menschen zwegen stil, omdat hun geloov nog zwak was, uit vrees voor de vyanden van den Heiland. Maer de voorheen gemelde Pharizeeuwen, deze belovte horende, verstonden dezelve van eene lichamelyke vryheid. Sy vatten daerom het woord op, en antwoordden hem, met eenen bitsen uitval: wat spreekt gy van uwe leerlingen te zijn, als of dit een uitnemend voorrecht wezen zoude? Wy genieten veel groter eer, (x) Wy zijn Abrahams zaet, de nakomelingen van dien beroemden man; dit zegt vry wat meer, dan uwe Discipelen te wezen. Wat spreekt gy van uwe leerlingen vry te maken? Wy zijn een vry volk, ende en hebben, geduurende ons gansche leven, noyt yemant gedient. Wy staen wel onder de heerschappy der Romeinen, maer daerom zijn wy niets minder dan slaven, wy hebben eene vrye Godsdienstoeffening, en genieten nog andere grote voorrechten, hoe segt gy [*dan*], Gy sult vry worden?

Hoe zeer de Joodsche Overheden het juk der Romeinsche overheersching met weerzin droegen, en hoe zeer zy op eenen MESSIAS hoopten, die hen daervan verlossen zoude, wilden zy het evenwel niet weten, immers niet in de tegenwoordigheid van JESUS, welken zy voor eenen valschen Propheet hielden, dat zy eenigszins dienstbaer waren.

(x) Matth. 3: 9.

——. *Het antwoord van den Heiland diende ter wederlegging van den dwazen roem der Joden op hunne vryheid, en om nader te verklaren, welk eene vryheid Hy bedoelde, vs. 34-47.*

/. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 34-38. De Pharizeeuwen hadden gepocht, en op hunne afkomst uit ABRAHAM, *en op hunne vryheid vs. 33. Dan de Heiland wederlegt hunnen vleeschelyken roem, in eene omgekeerde orde.*

†. *Eerst ten aenzien van hunne gewaende vryheid, vs. 34-36.*

††. *Daerna met opzicht tot hunne afkomst uit* ABRAHAM, *vs. 37, 38.*

34. Jesus antwoordde haer, Voorwaer, voorwaer segge ick u, en neemt het toch ter harte, gy zijt niets minder dan vrye menschen, en gy leevt in de allerverachtelykste dienstbaerheid. Gy zijt onder het geweld en de heerschappy der zonde. Een yegelick toch, die de sonde doet met genoegen, en daerin bezig is als in zijn gewoon werk, die (y) is een dienstknecht en een slaev der sonde. Deze slaverny is veel schandelyker en verdervelyker, dan alle lichamelyke dienstbaerheid.

35. Ende de dienstknecht en blijft niet eeuwiglick in het huys, hy heeft geen recht, om altoos in het huis van zijnen meester te blijven, hy kan 'er in alle gevallen uit gestoten worden, maer de sone blijft 'er eeuwiglick. Even zo blijven ook de dienstknechten der zonden niet altoos in het huis van God, maer zy moeten 'er ten laetsten uit.

De Godlyke Leeraer heeft hier het oog op de geschiedenis van ABRAHAM. ISMAEL was wel een zoon van Abraham, maer uit HAGAR in slaverny geboren zijnde, mogt hy met ISAAC, den zoon van de vrye SARA, niet erven, en hy werd, toen hy het 'er naer maekte, ten huise uitgedreven. —

Ze

(y) Rom. 6: 20. 2 Petr. 2: 19.

Zo zou het ook gaen met de Joden, wanneer zy dienstknechten der zonden bleven. Als vleeschelyke nakomelingen van ABRAHAM hadden zy wel eene plaets in Gods huis, en zy genoten uiterlyke voorrechten. Maer zy gedroegen zich omtrent JESUS, den Zoon en erfgenaem van alles, even als ISMAEL met ISAAC gehandeld had. God zou hen daerom uit zijn huis, dat is zijn land en kerk, uitstoten.

36. Ondertusschen is de weg voor uliedon nog open, om tot de ware vryheid te komen. De Zoon van God is alleen in staet, om u dat grote voorrecht te verschaffen. Deze is in de waereld gekomen, om menschen, die in Hem geloven, van de dienstbaerheid der zonden te verlossen, en tot Gods kinderen te maken. Gods Zoon is alleen in staet om u, door zijn rantsoen, van de schuld, en door zijne Godlyke kracht, van de overheersching der zonden te bevrijden. (z) Indien dan de Sone u, op deze wijs, sal vrygemaeckt hebben, so sult gy waerlick en recht vry zijn.

37. Gy roemt ook op uwe edele afkomst uit Abraham. Maer dat vleeschelyk voorrecht kan u niet met al baten. Ick weet' en erken het, dat gy Abrahams zaet zijt, en zijne nakomelingen naer het vleesch; maer met dat alles kan men een slaev der zonden blijven. Dit is ook uw geval. Trouwens uw bestaen en handelwijs is geheel anders, dan dat van Abraham: want gy soeckt my den MESSIAS, welken Abraham gelovig heeft te gemoet gezien, boosaertig te dooden. Dit moorddadig opzet komt voort uit de heillose bron van eenen bitteren haet tegen de waerheid: want mijn woort of leer en heeft in u geen plaetse, noch ingang in uwe harten, omdat mijne leer niet overeenstemt met uwe vleeschelyke vooroordeelen.

38. Iemand, die zich beroemt op zijne afkomst op eenen waerdigen Vader, moet zijn beeld dragen, en zijne lovwaerdige voetstappen naervolgen. Zo handel ik. (a) Ick spreke dat ick by mijnen Vader gesien hebbe, en

(z) Rom. 8: 2. (a) Joh. 3: 11. ende 7: 16. ende 12: 49. ende 14: 10, 24.

het gene Hy my, als zijnen gezant, in last gegeven heeft, om zijnes namens tot de menschen te spreken. Vergel. vs. 26, 40. Kap. III: 32. V: 30. gy doet dan oock, dat gy by uwen vader gesien hebt, in uwe daden straelt ook het karakter van uwen Vader levendig door. Het is uit uwe handelingen klaer genoeg te zien, wie uw Vader is; en vermits uwe daden zo slecht zijn, moet gy ook eenen schandelyken Vader hebben. Uw Vader, wiens beeld gy draegt, is een geheel ander dan Abraham.

II. Tegen dit vertoog maekten de Pharizeeuwen eenige uitvluchten, welke de Heiland, ter nadere staving van zijn gezegde, beantwoordde, vs. 39-47.

†. De eerste uitvlucht, met de ontzenuwing, vinden wy vs. 39-41a. en

††. De tweede tegenwerping met de oplossing, vs. 41b-47.

39. De Pharizeeuwen hadden zeer wel begrepen, dat Jesus weinig gewicht hing aen hunne vleeschelyke afkomst uit Abraham, bewerende dat het voornamelyk aenkwam op het naervolgen van zijn voorbeeld. Sy antwoordden daerom, met drivt en boosaertigheid, ende seyden tot hem, Abraham is onse vader. Dit rekenen wy ons tot eene zeer grote eer; wy willen by zijne leer en Godsdienst blijven, en daerom hebben wy gansch geen behagen in de verandering, welke gy zoekt in te voeren. Dan nu sprak de Godlyke Leeraer duidelyker, en verweet hun onbewimpeld, dat zy gene kinders van Abraham, maer van eenen gansch anderen Vader waren. Jesus seyde tot haer, (*b*) Indien gy Abrahams rechtgeaerte kinderen waert, so soudt gy de wercken Abrahams doen.

40. Maer gy zijt ontaerte kinders van Abraham, bastaertzonen, die de voetstappen van zijn geloov en gehoorzaemheid niet naervolgt. Dit zou ik uitvoerig in vele byzonderheden kunnen aentonen. Alleenlyk zal ik nu

(*b*) Rom. 2: 28. ende 9: 7.

nu maer ééne sprekende proev bybrengen, waeruit het middagklaer blijkt, dat gy aen niemand minder gelijk zijt, dan aen Abraham. Immers soeckt gy my te dooden, gelijk ik reeds gezegd heb vs. 37, en dat geheel onschuldig, daer ik een mensche ben, (c) die u de waerheyt gesproken hebbe, welcke ick van Godt gehoort hebbe, en welke mijn hemelsche Vader my gelast heeft, aen de menschen bekend te maken; vergel. vs. 38. Dat en dede Abraham niet; die uitmuntende man zocht gene onschuldigen te doden, maer hy bad zelvs voor het grouwzaem Sodom.

41. Gy doet de wercken uwes vaders, die een geheel ander is dan Abraham. Uwe werken bewijzen, dat gy kinders zijt van eenen geheel anderen Vader. De Heiland bedoelde den Duivel, gelijk Hy zich vs. 44. nader verklaert. Maer Hy noemde dien Vader nog niet uitdrukkelijk, omdat Hy langzaem wilde voortgaen. Ondertusschen wordt zijn spreektrant allengskens sterker. Sy seyden dan tot hem, met grote hevigheid, hoe maekt gy ons uit voor bastaertkinderen van Abraham? Wy en zijn niet geboren uyt hoererye en overspel. Er is niemand onder ons, die Abraham niet als zijnen echten Stamvader kan aenmerken; en dit is het nog niet al, wy hebben met Abraham éénen en denzelvden Vader, [*namelick*] Godt, die zich den God van Abraham genoemd, en ons, met uitsluiting van alle andere Natien, tot het volk van zijn byzonder eigendom, en tot zijne kinderen heeft aengenomen.

42. Jesus dan seyde tot haer, noemt gylieden God uwen Vader? Gy zijt gene rechtgeaerte kinders van Abraham, en nog veel minder van God. Indien Godt uwe Vader ware, so soudet gy my lief hebben: want ick ben van en uit Godt door eene eeuwige geboorte uytgegaen, ende kome [*van hem*]. (d) Want ick en ben oock van my selven niet gekomen, maer hy

(c) Joh. 17: 17. (d) Joh. 5: 43. ende 7: 29.

heeft my in de waereld gesonden, om zijnen wil bekend te maken.

43. Niet alleen hebt gy my niet liev, maer gy betoont zelvs eenen afkeer van mijne leer te hebben. Waerom en kent gy mijne sprake niet, als de tael van Gods Zoon, welken de Vader in de waereld gezonden heeft, om tot de menschen te spreken? waerom erkent gy mijne woorden niet als eene Godlyke leer? [*Het is*] hiervan daen, om dat gy mijn woort niet en kont hooren of verdragen, maer daervan afkerig zijt. Daer gy nu afkerig zijt van Gods eeuwigen Zoon, en van zijne hemelsche leer, hoe zoudt gy dan rechtgeaerte kinders van God wezen kunnen?

44. Uw Vader, wiens karakter in uw gedrag zo levendig doorstraelt, is Gods allergrootste vyand. (*e*) Gy zijt, om het maer onbewimpeld te zeggen, uyt den vader den duyvel. De opperste der bose geesten, wiens beeld gy draegt, is uw Vader, ende gy wilt de begeerten uwes vaders doen, met al uw vermogen. Den duivel te gehoorzamen is uw grootste vermaek, en uwe gelievkoosde bezigheid. De duivel heeft twee hoofdkarakters, waeraen gy volkomen beantwoordt, moordzucht en valschheid. (*f*) Die was een menschenmoorder van den beginne, daer hy, reeds in de eerste tijden der waereld, de eerste menschen verleid heeft, met dat gevolg, dat de dood zy in de waereld gekomen, en doorgegaen tot alle menschen ende ook en is hy in de waerheyt (*g*) niet staende gebleven, maer door de verleiding der eerste menschen heeft hy reeds betoond, dat hy gene lievde had tot de waerheid, en de leugen beminde. Zodanig is nog zijn karakter: want geen waerheyt en zucht tot oprechtheid is in hem. Wanneer hy de leugen spreeckt, so spreeckt hy uyt sijn eygen beginsel, ten blijke dat zijn gehele bestaen vergivtigd is: want hy is een leugenaer, liegen en bedriegen is zijn gewoon en geduurig werk;

(*e*) 1 Joh. 3: 8. (*f*) Gen. 3: 1. 2 Cor. 11: 3. 1 Joh. 3: 8.
(*g*) Jude vs. 6.

werk; daerin fchept hy zijn vermaek en genoegen, ende hy is de vader derfelve [*leugen*], de uitvinder en voortplanter van het bedrog, en allen, die hem daerin naervolgen, betonen, dat zy zijne kinders zijn, die zijn beeld dragen.

45. Maer deze twee hatelyke karakters van den Duivel openbaren zich ook in uw gedrag. Het eerfte betoont gy in uwen boosaertigen toeleg om my te doden, waervan ik reeds meermalen gefproken heb, vergel. vs. 37, 40. Ook is het tweede karakter van den Duivel, de afkeer van de waerheid, in ulieden kenbaer: want my, om dat ick [*u*] de waerheyt fegge, en het gene my de Vader bevolen heeft aen de menfchen predik, en gelooft gy niet.

46. Ik beroep my op uwe eigene gewetens, dat ik de waerheid fpreke. Wie van u overtuygt my van fonde, welke tegen de waerheid aenloopt? Ik daeg u allen uit om te bewijzen, dat ik immer tegen de waerheid gezondigd en gelogen hebbe; ende indien ick de waerheyt fegge, gelijk niemand uwer my van het tegendeel overtuigen kan, waerom en gelooft gy my niet? Uw ongeloov fpruit voort uit de grouwzame bronwel van haet en verbittering tegen de waerheid.

Veelal neemt men het zeggen van den Heiland, *wie uwer overtuigt my van zonden?* als eene uittarting van zijne vyanden, om te bewijzen, dat Hy zich immer aen eenig wangedrag, hoe ook genaemd, had fchuldig gemaekt; en dan is des Heilands mening deze, dat de Opperhoofden der Joden, uit zijne volmaekte en nimmer befmette heiligheid, hadden behoren op te maken wie Hy was, namelyk een Leeraer van God gezonden, en wel de MESSIAS Gods Zoon, naerdien 'er niemand leevt onder menfchen, die niet zondigt. — De zaek zelve duldt gene tegenfpraek; de Heer JESUS heeft zich nimmer aen eenige de allerminfte afwijking fchuldig gemaekt; en de volmaekte heiligheid was zo wel een vereischte, als een kenmerk van den MESSIAS. Maer wy twijffelen zeer, of deze byzonderheid hier bedoeld worde. De *zonde* wordt hier tegen de *waerheid* overge-

ſteld, en ſchijnt ons daerom bepaeldelyk de zonde van leugen aen te duiden.

47. (*h*) Die uyt Godt geboren, en door de hartveranderende genade van den Heiligen Geest geheel veranderd en verbeterd is, vergel. Kap. III: 5, 6, 7. hoort met genoegen en eene gelovige onderwerping, de woorden Godts, welke God zelvs door zijnen gezant tot hem ſpreekt. Wanneer iemand Gods woord gaerne hoort, is het een kenteeken, dat hy een nieuw en heilig mensch geworden zy; daerom en hoort gylieden niet, om dat gy uyt Godt niet en zijt, en door het verwerpen van de Godlyke woorden, welke ik ſpreek, betoont gylieden, dat gy, in den gezegden zin, niet uit God geboren, maer kinders van den Duivel zijt.

a. Vs. 48-59. wederlegt de Heiland den grouwzamen laster der Pharizeeuwen.

—. De bedaerde afkeering van hunne lastertael wordt in het gemeen voorgeſteld, vs. 48-50.

/. De lastering zelve vinden wy vs. 48.

48. De Overſten der Joden dan antwoordden, om het gene JESUS hun gezegd en bewezen had terug te kaetſen, namelyk dat niet God, maer de Duivel hun Vader was, ende ſeyden tot hem, En ſeggen wy niet wel, dat gy een Samaritaen zijt, (*i*) ende den duyvel hebt?

De Heiland had hun gezegd, dat God hun Vader niet ware vs. 42. Dit verwijt kaetſen zy den Godlyken Leeraer te gemoet, door Hem uit te ſchelden, *gy zijt een Samaritaen.* „ Gy zijt geen Jood, willen zy zeggen, gy behoort niet tot „ het zaed van ABRAHAM, wiens nakomelingen, in eene by- „ zondere betrekking, Gods kinders zijn. Gy zijt in uwe „ denkwijs aen de Samaritanen gelijk, en verdient daerom, „ uit de gemeenſchap van God en zijn volk verbannen te „ worden.” Maer hoe kwamen zy op het zonderling denkbeeld,

(*h*) Joh. 6: 37. ende 10: 26, 27. 1 Joh. 4: 6. (*i*) Joh. 7: 20. ende 10. 20.

beeld, om den Heiland voor eenen Samaritaen uit te schelden? Denkelyk omdat zy wisten, dat Hy in het land der Samaritanen geweest, aldaer zijne leer voorgesteld, en vele aenhangeren gemaekt had.

De Heer JESUS had hun gezegd, dat zy kinders van den Duivel waren vs. 44. Dit verwijt kaetsen zy terug, door te zeggen, *gy hebt den duivel*, dat is, gy zelvs zijt door den duivel bezeten. Misschien wilden zy ook te kennen geven, dat JESUS gemeenschap hield met den duivel, in het verrichten van zijne wonderen. Maer het laetste ligt niet zo zeer in de uitdrukking, 'er staet in het oorspronglijke, niet gy hebt *den* duivel, maer gy hebt *eenen* duivel.

Deze lastering stelden zy vraegs- en schimpsgewijze voor: *Zeggen wy niet wel*, dat is, wy zijn onder ons gewoon te zeggen, en zeggen wy het niet met recht en reden, dat gy een Samaritaen zijt; ja dat gy zelvs van den Duivel bezeten zijt? Van deze scheldwoorden schijnen zich de Phariseeuwen bediend te hebben, wanneer zy onder elkander van den Heiland spraken: want wy vinden nergens by iemand der Euangelisten, dat zy den Verlosser, voor dezen tijd, openlyk voor eenen Samaritaen gescholden hebben.

II. Deze lastering weerde de Heiland af, op eene zeer bedaerde wijs, vs. 49, 50.

49. Wanneer de zachtmoedige Jesus gescholden werd, schold Hy niet weder. Ook in dit geval antwoordde Hy zijne lasteraers zeer vriendelyk, om de proev te nemen, of zy nog te verbeteren waren. Het eerste scheldwoord liet Hy geheel onbeantwoord; als zijnde die laster te lomp, daer ieder een wist, dat Hy geen Samaritaen was, en zich hield aen den Godsdienst der Joden. Maer de tweede lastering was strijdig met de eer van JESUS bediening. Hy zeide daerom zeer bezadigd: gy dwaelt grotelyks, en het is van groot belang, dat ik u dit onder het oog brenge. Ick en hebbe den duyvel niet. Uit alle mijne woorden en daden is het kenbaer, dat ik niet bezeten ben,

(*k*) Maer ick eere mijnen Vader, die my gezonden heeft, en stel het hoogste van mijne blijdschap in het volbrengen van zijnen wil, ende gy ont-eert my, door my op de ruuwste wijs te lasteren en te honen, en even daerdoor onteert gy mijnen Vader, die my gezonden heeft.

50. Uw gedrag is hoogststrafwaerdig. Indien ik mijne eigene eer zocht, zou ik u op heter daed vernielen kunnen. Doch ick en soecke mijne eere niet. Verbeeldt u evenwel niet, dat gy my straffeloos kunt beledigen: want daer is een diese soeckt ende die wil, dat ik geëerd zal worden, namelyk mijn Vader die my gezonden heeft. Deze is de Richter die u oordeelt, en ter zijner tijd naer uwe verdiensten straffen zal.

——. *Evenwel gingen de Pharizeeuwen voort met lasteren, en werden hoe langs zo boosaertiger, vs. 51-59.*

I. De aenleiding tot eenen nieuwen laster ontleenden zy uit eene verklaring, welke de Heiland deed, omtrent het geluk der genen die in Hem geloven, vs. 51.

51. De lievderijke JESUS nam nog eene proev, om de hardnekkige Pharizeeuwen, op eene minzame wijs, tot het geloov aen Hem te bewegen, onder eene plechtige betuiging, dat dit het eenig middel was, om het eeuwig verderv te ontvlieden. Dus luidde zijne hartelyke betuiging: Voorwaer, voorwaer segge ick u, met een bewogen hart, het welk niets vuuriger wenscht, dan uwe eeuwige behoudenis, (*l*) So yemant mijn woort gelovig sal aengenomen, mijne leer bewaert, en bestendig aengekleevd hebben, die en sal, al was hy aen de snoodste euveldaden schuldig, ja al had hy zelvs den Zoon des menschen gelasterd, den doot niet sien in der eeuwigheyt, maer eindeloos gelukkig wezen. De Heiland wilde niet zeggen, dat zy, die in Hem geloven, den lichamelyken dood niet ondergaen zullen, maer dat zy van den eeuwigen dood, van

(*k*) Joh. 7: 18. (*l*) Joh. 5: 24. ende 11: 25.

van het eindeloos verderv zullen bevrijd worden. Trouwens de lichamelyke dood is, voor de gelovigen, genoegzaem in het geheel geen dood, maer een middel, om in de eeuwige heerlykheid in te gaen.

II. Dan ook deze lievderijke poging was, by de hardnekkige Phariseeuwen, geheel vruchteloos, zy zochten hunne lastertael te billyken, en wanneer zy dit niet doen konden, werden zy zo verbitterd, dat zy den Heiland stenigen wilden, vs. 52-59.

†. Zy zochten hunne vuile lastertael te billyken, vs. 52, 53.

52. De Overste der Joden dan, verg. Kap. V: 10, seyden tot hem met grote hevigheid, Nu bekennen wy, en het blijkt allerduidelykst uit uwe eigene gezegden, dat gy den duyvel hebt en bezeten zijt. Te weten de Heiland had gezegd, dat zy, die in Hem geloven, den eeuwigen dood niet zien zouden, vs. 51. Dit verstonden zy van den lichamelyken dood, of immers zo verdraeiden zy des Heilands woorden. Abraham, zeiden zy, onze beroemde Vader is gestorven, ende alle de Propheten hebben den lichamelyken dood moeten ondergaen, ende segt gy, So yemant mijn woort bewaert sal hebben, die en sal den lichamelyken doot niet smaken in der eeuwigheyt?

53. Welk eene ongerijmde vermetelheid! Zijt gy meerder dan onse vader Abraham, (*m*) welcke gestorven is? ende alle de Propheten zijn gestorven: wien maeckt gy uselven? Wat beeldt gy u in? Waer voor geevt gy u uit? Zoudt gy menschen van den lichamelyken dood bevrijden kunnen? Dit kan niemand voorwenden, dan die van den duivel bezeten is?

(*m*) Hebr. 11: 13.

††. *De Heiland antwoordde wederom zeer zachtmoedig, bewijszende, dat Hy zich zelven met recht boven* ABRAHAM *verheven had, vs.* 54 - 58.

54. De zachtmoedige Jesus antwoordde, met alle bescheidenheid, ik heb my niets meer aengematigd, dan het gene my toekomt. Indien ick my selven eere, en eenen vleeschelyken roem zoek; indien ik my zelven verheffe, zonder grond, en meer dan my toekomt, so en is mijne eere niets te achten en van gene de minste waerde. De eer, welke my toekomt, neem ik van my zelven niet, maer mijn Vader is 't die my eert, en my in mijne wonderwerken getuigenis geevt, dat ik zijn Zoon de MESSIAS ben. Mijn hemelsche Vader, welcken gy segt dat uwe Godt is, geevt getuigenis van mijne oneindige verhevenheid.

55. Ende gy en kent hem, welken gy zegt dat uw God is, nochtans niet, verg. vs. 19, maer ick kenne hem van zeer naby, door de gemeenschap van dezelvde Godlyke natuur: ende indien ick segge dat ick hem niet en kenne, en van Hem niet gezonden ben, so sal ick ulieden gelijck zijn, [*dat is*,] een leugenaer. Gy kent mijnen Vader niet, en evenwel beroemt gy u, dat gy Hem kent, derhalven zijt gy leugenaers, maer ick kenne hem, ende beware sijn woort, sprekende in alles volgens zijnen wil, en den last, welken Hy my gegeven heeft. Gevolgelyk heb ik my niet te veel aengematigd.

56. Vermits ik nu niet alleen een gezant van God ben, maer ook een deelgenoot van dezelvde natuur, heb ik my, niet zonder grond, ver weg boven Abraham verheven. Trouwens Abraham zelvs heeft die uitmuntendheid in my erkend. Abraham uwe vader heeft met verheuginge verlangt, (*n*) op dat hy mijnen dagh sien soude: ende hy heeft [*hem*] gesien, ende is verblijdt geweest.

Over

(*n*) Genes. 17: 17. Luc. 10: 24. Hebr. 11: 13.

Over deze woorden hebben zich de Uitleggers zeer veel moeite gegeeven. De vraeg is voornamelyk, hoe ABRAHAM den dag van den Heiland gezien hebbe? *De dag* van den Heiland is zeekerlyk de tijd van MESSIAS verschijning in het vleesch. ABRAHAM *heeft met verheuging verlangd, opdat hy dien dag zien zoude*, dat is, hy heeft, in een gelovig en blijmoedig vooruitzicht van het heil, het welk de MESSIAS zou aenbrengen, naer den dag van MESSIAS verschijning in het vleesch verlangd; hy verheugde zich reeds, in het vooruitgezicht van dien gewenschten dag. Ook heeft ABRAHAM dien dag met groot genoegen *gezien*, *en hy is* daerover by uitnemendheid *verblijd geweest.*

Maer hoe heeft ABRAHAM dezen dag gezien? Iets te zien zegt zeer gemeenzaem eene gebeurtenis te beleven. Maer dit kan hier zekerlyk de beteekenis niet wezen. — Sommigen denken daerom aen een voorbeeldig zien, en dat de Heiland het oog hebbe op de ontdekking, welke ABRAHAM omtrent de komst van den MESSIAS in het vleesch gehad had, wanneer hem drie mannen verschenen, en onder deze ook de Engel des HEEREN, dat is, Gods Zoon in eene menschelyke gedaente, die hem de geboorte van het zegenend zaed voorspelde, Gen. XVIII. Niemand der oude Heiligen heeft ooit zulk eene klaere ontdekking van den beloovden Godmensch gehad, dan ABRAHAM in dit geval. Gods Zoon verscheen in eene menschelyke gedaente; Hy ging zeer gemeenzaem om met ABRAHAM; en Hy voorspelde hem de geboorte van het zegenend zaed. De Aertsvader had derhalven een zo gemeenzaem bezoek van den Godlyken Zaligmaker, dat hy zich daerover met het hoogste recht verheugde.

Deze verschijning van Gods Zoon, in eene menschelyke gedaente, was wel een voorspel van zijne menschwording; maer evenwel ABRAHAM kan, in dit geval, niet dan zeer oneigen gezegd worden, den dag van MESSIAS verschijning in het vleesch gezien te hebben. Wy voegen ons daerom liever by de zulken, die denken aen den dag van MESSIAS werkelyke verschijning in het vleesch. Dezen heeft ABRAHAM beleevd en gezien, voorzover hy in den hemel bericht

ontvangen heeft van 's Heilands geboorte, en Gode daervan de eer gegeven heeft, gelijk de Engelen zongen, by die heuchelyke gelegenheid. Dan ligt 'er in deze uitspraek tevens een bewijs, dat ABRAHAM, offchoon hy naer het lichaem gestorven was vs. 52, evenwel naer de ziel leevde, in den hemel der heerlykheid. — Het is waer, dat alle de gezaligde geesten bericht gekregen hebben van MESSIAS verschijning in het vleesch, en dat ABRAHAM daerin geen uitsluitend voorrecht genoten hebbe. Maer het was ook niet nodig, dat ABRAHAM hierin iets vooruit had. De Heiland wilde den Pharizeeuwen alleenlyk dit onder het oog brengen, dat Hy meerder was dan ABRAHAM, door deze aenmerking, dat die Aertsvader zich over de verschijning van den Verlosser in het vleesch zeer verheugd, en even daerom zijne uitmuntendheid erkend had.

57. De Oversten der Joden, des Heilands voorstel niet verstaende, dan seyden tot hem, Gy en hebt nogh geen vijftigh jaren, ende hebt gy Abraham gesien? Zou Abraham, die reeds zo vele eeuwen de waereld verlaten heeft, u, en gy hem gezien hebben? welk eene ongerijmdheid!

58. Jesus seyde tot haer, Voorwaer, voorwaer segge ick u, en gy kunt 'er u veilig op verlaten, Eer Abraham was, ben ick. Trouwens Hy was Gods Zoon van alle eeuwigheid.

††† *Dit antwoord verbitterde de Pharizeeuwen zodanig, dat zy Hem stenigen wilden, vs. 59.*

59. Dit zeggen van den Heiland, waerdoor Hy zich de eeuwigheid toeschreev, en zich Gode gelijk maekte, verbitterde de Oudsten van Israël zodanig, dat zy Hem stenigen wilden. (*o*) Sy namen dan steenen op, dat syse op hem wierpen, van de genen, die ter herstelling van den Tempel by de hand waren. Maer Jesus verbergde hem, ende ontweek hunne woede, omdat zijne uur nog niet

(*o*) Luc. 4: 29. Joh. 1: 31, 39. ende 11: 8.

niet gekomen was: want hy gingh uyt het voorhov van
den Tempel, en verborg zich onder de menigte van men-
schen, gaende door het midden van haer. Hy begav
zich van daer, ende gingh alsoo voorby.

HET IX. KAPITTEL.

γ. Kap. IX: 1-34. verhaelt de Evangelist, hoe de Heiland, by het uitgaen van den Tempel, eenen blindgeborenen genesen hebbe, en wat daer by is voorgevallen.

a. De genezing van den blindgeborenen vinden wy vs. 1-7.

𝔞. De voorafgaende omstandigheden worden beschreven, vs. 1-5.

1. De gelegenheid, by welke JESUS den ongelukkigen aentrof, vs. 1.

2. De vraeg, welke de Discipelen deden, en het antwoord van den Heiland, vs. 2-5.

𝔟. Daerop volgt het wonderwerk zelvs, vs. 6, 7.

1. ENde JESUS, den Tempel verlaten en de woede zijner vyanden ontweken zijnde, ging zijnes weegs, vergel. Kap. VIII: 59. Langs den gemeenen weg voorbygaende, sagh hy eenen ongelukkigen mensche, die stekeblint was van de geboorte af, zittende te bedelen, vergel. vs. 8.

2. Ende sijne discipelen vraegden hem, seggende, Rabbi, geachte Meester, wat is die man ellendig! wie heeft 'er zo grotelyks gesondigt? dese ofte sijne ouders, dat hy blint soude geboren worden?

De Discipelen waren den Heiland, die zich onder de dikgedrongene menigte verborgen had, en zo uit den Tempel en de woede zijner vyanden ontweken was, zeer spoedig gevolgd. Zy vonden Hem, terwijl Hy voor den blinden bedelaer stond, en den ongelukkigen met ingespannen oogen zeer sterk aenzag; dit is de beteekenis van het woord

zien vs. 1. Daerenboven zal het uit zijn gelaet gebleken zijn, dat zijn hart van medelijden gevoelig getroffen ware. Zy vraegden by die gelegenheid: *wie heeft 'er gezondigd*, dat is, zeer zwaer gezondigd, en eene schromelyke misdaed begaen, welke eene buitengewone en zichtbare straf verdiende, *deze* bedelaer zelvs, *of zijne ouders, dat hy blind zoude geboren worden?* Het was een heerschend begrip by de Joden, dat grote lichaemskwalen straffen waren van meer dan gemene zonden. Omdat de bedelaer blind geboren was, dachten daerom ook des Heilands Discipelen, dat die deerniswaerdige toestand eene straf ware van eene zeer grote misdaed. Maer zy wisten niet, of deze misdaed door den bedelaer zelven, dan wel door zijne ouderen bedreven ware. Het kon zijn, dat de ouders zwaerlyk gezondigd hadden, en daerom met de geboorte van een ongelukkig kind gestraft waren. Maer hoe kon de blindgeborene zodanig gezondigd hebben, dat hy met die bezoeking gestraft ware? hoe kon het by de Discipelen opkomen, dat deze ongelukkige voor zijne geboorte zou gezondigd hebben? De zaek is deze, de leer der zielsverhuizing vond ter dezer tijd vele aenhangers onder de Joden. Uit dit beginsel kwam het by de Discipelen in bedenking, of deze ellendige misschien te voren, eer zijne ziel in zijn tegenwoordig lichaem gekomen was, eene zware misdaed begaen, en daerdoor verdiend had, dat hy blind geboren wierd.

3. Jesus antwoordde, zonder zich ditmael over de ongegrondheid van de leer der zielsverhuizing uit te laten, Noch dese en heeft gesondigt, noch sijne ouders, dat hy daerom, tot eene zichtbare straf, stekeblind zou geboren zijn, (*a*) maer [*dit is geschiet*] op dat de wonderwercken Godts in hem souden geopenbaert worden. De man is blind geboren, opdat ik gelegenheid hebben zou, om hem door mijn wonderdoend Alvermogen te genesen, en daerdoor openbaer te maken, dat ik zulke werken doe, welke door niemand kunnen verricht worden, dan alleen door Hem, die van God gezonden is, vergel. Kap. V: 36. XI: 4.

4. Ter

(*a*) Joh. 11: 4.

4. Ter dezer tijd begon de zon onder te gaen, en met den aennaderenden avond, zou de Sabbath eenen aenvang nemen, vergel. vs. 4. Gelijk de Heiland des morgens zijne beeldspraek van het opgaen der zonne genomen had, vergel. Kap. VIII: 1, 12, zo ontleende Hy nu zijne spreekwijzen van haren ondergang. Ik ben het licht der waereld, zo lang dit licht schijnt, en ik mijne leer onder de Joden voorstel, is het dag voor dat volk; maer gelijk thans de zon ondergaet, zo zal het ook, na mijn vertrek uit de waereld, nacht worden voor de Joden. (*b*) Ick moet wercken de wercken des genen die my gesonden heeft, en mijne Godlyke zending, door onlochenbare wonderwerken, bevestigen, soo langh het dagh is, zo lang ik als een licht onder de Joden verkeer. Maer de nacht komt, wanneer niemant wercken en kan. De Joden zullen dit licht uitdoven, door my te vermoorden, gelijk nu de dood van alle menschen een einde maekt van hunnen arbeid, zo zullen ook de Joden my, na mijnen dood, gene wonderen meer zien verrichten.

5. Soo lange ick in de werelt ben, so ben ick (*c*) het licht der werelt, vergel. Kap. VIII: 12. Wanneer dit hemelsch licht door de Joden is uitgedoovd, zal het voor hun nacht wezen, en zy zullen te vergeevsch naer eenen anderen MESSIAS zoeken, vergel. Kap. VIII: 21. Het is derhalven thans mijn tijd, om mijne Godlyke zending door wonderwerken te betogen, en deze blindgeborene zal my gelegenheid geven, om eene onlochenbare proev van mijn Godlyk Alvermogen te vertonen.

6. Dit gesegt hebbende, (*d*) spoogh hy op de aerde, ende maeckte slijck uyt dat speeckiel, ende streeck dat slijck op de oogen des blinden,

7. Ende seyde tot hem, Gaet henen, wascht u in het badtwater Siloam, ('t welck overgesett wort Uytgesonden.) Hy dan gingh henen ende wiesch

(*b*) Joh. 5: 19. (*c*) Jes. 42: 6. Luc. 2: 32. Joh. 1: 9. ende 8: 12. ende 12: 35, 46. Hand. 13: 47. (*d*) Marc. 8: 23.

hem, hy zuiverde zijne oogen van het slijk, het welk daerop gesmeerd was, ende quam siende terug.

Een weinig stof met speeksel gemengd, en daerdoor tot slijk gemaekt, had zekerlyk geen vermogen, om eenen blindgeborenen ziende te maken. Maer waertoe diende dan deze handelwijs van den Heiland, daer Hy den ongelukkigen, met een enkel woord sprekens, had kunnen genesen? — Het verhael van onzen Evangelist is zeer kort. Het is te denken dat de bedelaer, het gesprek van den Heiland met zijne Discipelen horende, Hem zal gebeden hebben, om de werken Gods aen hem te werken, en hem wonderdadig te genezen. Voorts herinnere men zich, dat de Verlosser thans de menigte, welke Hem in den Tempel omringd had, ontweken, en alleen van zijne Discipelen vergezeld ware. Op dezen grond kunnen wy zeer voldoende redenen geven van 's Heilands voorbereidende handelingen.

Zy dienden vooreerst, om het geloov des ongelukkigen te beproeven. Trouwens dat de blindeman zich aen zulk eene vreemde, en schijnbaer ongeschikte voorbereiding tot zijne genezing gewillig onderwierp, en zich, op 's Heilands bevel, naer den aengewezen vijver spoedde, is een kennelyk bewijs van zijn geloov, dat hy wonderdadig zou genesen worden.

Daerenboven wilde de Heiland, dat dit wonderwerk algemeen ruchtbaer bekend worden. De Discipelen waren 'er alleen by tegenwoordig. Nu moest deze handelwijs van den Heiland natuurlyk opzien baren. De blindeman ging met slijk op zijne oogen, midden door Jerusalem, naer den vijver Siloam. Dit zagen alle de voorbygangers, en buiten allen twijffel zal de persoon, die den ongelukkigen derwaerds henen leidde, aen de genen die hen ontmoetten, verhaeld hebben, dat JESUS het slijk op de oogen van den blinden man gestreken had. Ook mag men denken, dat velen hem naer den vijver gevolgd zijn, en gezien hebben, dat hy, na het afwasschen zijner oogen, volkomen genesen was. Daerdoor moest de wonderdadige genezing zeer spoedig door de geheele Stad bekend worden, het welk niet zo voegzaem

had

had kunnen gefchieden, wanneer de Heiland dezen man alleen in de tegenwoordigheid van zijne Apostelen, met één enkel woord fprekens genezen had.

Maer waerom heeft de Euangelist den Hebreeuwfchen naem van den vijver *Siloam* vertaeld, zeggende: *het welk overgezet wordt* UITGEZONDEN? Hy fchijnt daerdoor te willen aenduiden, dat deze naem het karakter van den Heiland afteekende, dat Hy namelyk, tot heil der menfchen, in de waereld gezonden was.

b. Deze wonderdadige genezing gav aenleiding tot eene zeer merkwaerdige handeling van den Groten Raed der Joden, *vs.* 8-34

𝔞. *Dit wonderwerk was zeer fpoedig algemeen ruchtbaer,* *vs.* 8-12.

𝔟. *De genezen blindeman werd voor het Sanhedrin gebracht, en aldaer plechtig ondervraegd,* *vs.* 13-34.

1. *Hy werd voor het Sanhedrin gebracht, omdat de genezing op eenen Sabbatdag gefchied was,* *vs.* 13, 14

2. *Aldaer werd hy ondervraegd, hoe hy zijn gezicht gekregen had, en wat hy van* JESUS *oordeelde,* *vs.* 15-17.

3. *Wijders handelden de Jodifche Overheden, met de ouderen van dezen man, om te onderzoeken, of hy blind geboren ware,* *vs.* 18-23.

4. *Daerna werd de man zelvs wederom binnen geroepen, en men zocht hem te bewegen, dat hy aen* JESUS *de eer van dit wonderwerk ontzeggen zoude, maer toen Hy* JESUS *bleev belijden, werd hy in den ban gedaen,* *vs.* 24-34.

8. De gebueren dan, ende die hem te vooren gefien en van naby gekend hadden dat hy fteeds blint geboren was, feyden in grote verwondering, de een tot den anderen: Is defe niet die wel bekende

blindeman, die voorheen op de ſtraet ſat (*e*) ende bedelde?

9. Andere ſeyden, Hy is 't zelvs, ende andere, die verbaesd over zijne hertteiling in twijffel waren, zeiden Hy is hem gelijck. Hy ſeyde, om alle twijffeling wech te nemen, Ick ben 't zelvs.

10. Sy dan, die hem van naby kenden, ſeyden geheel verwonderd tot hem, Hoe zijn u de oogen geopent, daer wy weten dat gy blind geweest zijt, van uwe geboorte af?

11. Hy antwoordde ende ſeyde, De menſche genaemt Jeſus maeckte ſlijck ende beſtreeck mijne oogen, ende ſeyde tot my, Gaet henen aen het badtwater Siloam, ende waſcht u. Ende ick gingh henen, ende wieſch my, ende ick wiert ſiende, zodrae ik mijne oogen had uitgewasſchen.

12. Wanneer de blindeman naer den gemelden vijver ging, was de Heiland van daer vertrokken, zodat hy, na zijne genezing wederkerende, Hem niet aentrof. Dit was ook de reden, dat hy JESUS niet kende, toen hy, na verloop van eenigen tijd, door Hem werd aengeſproken. Sy dan, die thans den herſtelden blindeman omringden, ſeyden tot hem, Waer is die JESUS, die u genezen heeft? Hy ſeyde, Ick en weet' het niet. Toen ik hem verliet was ik nog blind. Ik heb hem derhalven nooit gezien, en het is my geheel onbekend, werwaerds Hy zich begeven heeft.

13. Sy brachten hem tot de Phariſeen, die in den Groten Raed vergaderd waren, hem [*namelick*] die te vooren blint [*geweeſt was*].

14. (*f*) Ende het was Sabbath, als Jeſus het ſlijck maeckte, ende ſijne oogen opende.

Toen de Heiland den blindeman ontmoette, begon de zon onder te gaen, vergel. vs. 4. Met de voorbereidſelen en andere omſtandigheden, was 'er zo veel tijd verlopen,

(*e*) Hand. 3: 2. (*f*) Matth. 12: 1. Marc. 2: 23. Luc. 6: 1. Joh. 5: 9.

gen, dat de Sabbath reeds eenen aenvang genomen had, wanneer de Heiland het wonderwerk verrichtte. — Onder den naem van *Pharizeeuwen* bedoelt de Euangelist de leden van het Sanhedrin, by welke de Pharizeeuwen, om hun groot gezach by het volk, het meest te zeggen hadden. Immers dat de man, die van zijne blindheid genezen was, voor den hogen Raed gerichtelyk ondervraegd zy, is allerduidelykst uit vs. 16, 18, 22, 24, 34. — Maer wie hebben hem voor het Sanhedrin gebracht? Dit bepaelt de Euangelist niet, zeggende eenvouwig, *zy brachten hem tot de Pharizeeuwen.* Denkelyk waren het yveraers voor den aenhang der Pharizeeuwen, die nu een bewijs meenden te hebben, dat JESUS den Sabbath geschonden had.

Voorts bemerkt men ligtelyk uit het gezegde, dat 'er tusschen het genezen van den blindgeborenen, en de onderhandeling van het Sanhedrin, eenige dagen verlopen zijn.

15. De Phariseen dan, en de overige leden van den Groten Raed, ziende den man, die van zijne blindheid genezen was, voor hunne achtbare vergadering verschijnen, vraegden hem oock wederom, op dezelvde wijs als voorheen zijne buuren en bekenden gedaen hadden, hoe hy siende geworden was. Ende hy seyde tot haer, Hy leyde slijck op mijne oogen, ende ick wiesch my, ende ick sie.

16. Sommige dan uyt de Phariseen seyden, Dese mensche en is van Godt niet gezonden, maer hy is een valsch Propheet: want hy en houdt den Sabbath niet, welken niemand, die eenig ontzach heeft voor God en zijnen dienst, schenden zal. Andere leden van het Sanhedrin, onder welke ook Nicodemus behoorde, seyden, (g) Hoe kan een mensche [*die*] een sondaer, een Sabbathschender en een valsch Propheet is sulcke teeckenen en wonderen doen? (h) Ende daer was tweedracht onder haer.

Een *zondaer* is hier een verleider van het volk, die door het schenden van den Sabbath betoont, dat hy een

(g) Joh. 3: 2. ende 9: 33. (h) Joh. 7: 12. ende 10: 19.

valsch Propheet is, en geen ontzach heeft voor God en zijnen dienst.

17. Sy seyden wederom tot den blinden: Gy, wat segt gy van hem, dewijle hy uwe oogen geopent heeft? Ende hy seyde, (*i*) Hy is zekerlyk een Propheet, die van God gezonden is, anders zou Hy zulke blijkbare wonderen niet verrichten kunnen.

18. De Overheden der Joden dan, of immers verre weg het meerderdeel der leden van het Sanhedrin, en geloofden van hem niet dat hy blint geweest was, ende siende was geworden; zy verbeeldden zich, dat 'er eenig bedrog onder schuilde, tot dat sy voor hunne vergaderling geroepen hadden de ouders des genen, die siende geworden was.

19. Ende sy vraegden haer, seggende, Is dese uwe sone, welcke gy segt dat blint geboren is? Hoe siet hy dan nu?

20. Sijne ouders antwoordden haer ende seyden, Wy weten dit zeker, dat dese onse sone is, ende dat hy blint geboren is:

21. Maer hoe hy nu siet, en weten wy niet; of wie sijne oogen geopent heeft, en weten wy niet. Dit is geschied in onze afwezigheid. Hy zelvs zal het best bericht van zijne genezing geven kunnen, hy heeft [*sijnen*] genoegzamen ouderdom, en is reeds overlang tot jaren van onderscheid gekomen, vraget hemselven; hy sal van hemselven spreken.

22. Dit seyden sijne ouders, (*k*) om dat sy de Overheden der Joden, vergel. Kap. V: 10 vreesden. (*l*) Want de Opperhoofden der Joden hadden alreede by meerderheid te samen een besluyt gemaeckt, so yemant hem beleede Christum of de MESSIAS te zijn, dat die uyt de Synagoge soude geworpen, en in den ban gedaen worden.

23. Hierom seyden sijne ouders, Hy heeft [*sijnen*] ouderdom, vraget hemselven. 24.

(*i*) Luc. 7: 16. ende 24: 19. Joh. 4: 19. ende 6: 14. (*k*) Joh. 7: 13. ende 12: 42. (*l*) Joh. 12: 42.

24. Sy dan riepen voor de tweede mael den mensche die blint geweest was, en zo lang buiten gestaen had, als zijne ouders verhoord werden, ende seyden tot hem, weet uwe genezing niet dank aen JESUS, maer (*m*) Geeft Godt alleen de eere. JESUS heeft 'er niets toegedaen: wy weten dat dese mensche een sondaer, een Sabbathschender, en een bedrieger is.

25. Hy dan antwoordde, ende seyde, Of hy zulk een sondaer is en weet' ick niet, en zal ik nu aen zijne plaets laten; één dingh weet' ick zeker, dat ick blint was, ende nu sie.

26. Ende sy seyden wederom tot hem, Wat heeft hy u gedaen? hoe heeft hy uwe oogen geopent?

27. Hy antwoordde haer, Ick heb 't u alreede gesegt, ende gy en hebt het niet gehoort, of liever vraegsgewijs, *hebt gy het niet gehoord?* wat wilt gy 't wederom hooren? waertoe zal die herhaling dienen? Wilt gylieden oock sijne discipelen worden?

28. Sy gaven hem dan scheltwoorden, ende seyden, Gy zijt sijn discipel: maer wy zijn Mosis discipelen. Wy eerbiedigen Mose, dien groten man, als eenen Godlyken gezant, en houden ons aen dien Godsdienst, welken hy heeft voorgeschreven, maer deze man schendt den Sabbath, en veracht de wetten van Mose.

29. Wy weten dat Godt tot Mosem, in het brandend doornenbosch, en op den berg Sinai gesproken heeft: maer desen JESUS en weten wy niet van waer en door wien hy gezonden is. Ons, die de bevoegde Richters van deze zaek zijn, is nog geen schijnbaer bewijs van zijne Godlyke zending voorgekomen. Integendeel, door het schenden van den Sabbath, maekt hy zich openbaer als eenen valschen Propheet, en eenen verleider van het volk.

30. De mensche, die van zijne blindheid genezen was, antwoordde de leden van den Groten Raed, ende

(*m*) Jos. 7: 19.

seyde tot haer zeer vrymoedig, Hier in is immers [wat] wonders, en het is wel zeer zonderling, dat gy, die Leeraers der Wet en Opperhoofden van het volk zijt, niet en weet van waer hy is, die my genezen heeft, of Hy van God gezonden, dan of hy een valsch Propheet zy, ende [*nochtans*] heeft hy mijne oogen geopent. Dit kan niet geloochend worden; maer kan een valsch Propheet zulk een verbasend wonderwerk verrichten?

31. (*n*) Ende wy weten dat Godt de sondaers, byzonder Sabbathschenders en valsche Propheten, niet en hoort noch begunstigt: maer so yemant Godtvruchtigh is, ende sijnen wille doet, dien hoort en begunstigt hy. Maer nu is mijne genezing van dien aert, dat zy door niemand kan verricht worden, ten zy hy door God begunstigd, en door eenen onmiddelyken invloed van zijn oneindig Alvermogen geholpen worde.

32. Van [*alle*] eeuwe en het begin der waereld af is het niet gehoort, dat yemant eens blintgeborenen oogen geopent heeft. Hoe vreemd is het derhalven, dat gy de Godlyke zending van Mose erkent, op grond van zijne wonderen, en dezen JESUS, in weerwil van het nimmer gehoorde wonderwerk, het welk Hy aen my verricht heeft, voor eenen zondaer houdt, eenen Sabbathschender, en valschen Propheet!

33. Indien dese mijn weldoener van Godt niet gezonden en een verleider ware, hy en soude niets dergelyks konnen doen, als hy aen my verricht heeft. Een bedrieger kan geen wonder doen, en nog veel minder zulk een groot en ongehoord wonderwerk, als aen my geschied is.

34. Sy antwoordden, ende seyden tot hem, Gy zijt een snode deugniet, die genen den minsten eerbied betoont voor de Overheden en Leeraren van het volk; gy zijt geheel in sonden geboren, en hebt in uwe blindheid de kennelykste blijken van de Godlyke gramschap en wraek met u ter waereld gebracht, ende leert gy

(*n*) Spr. 15: 29. ende 28: 9. Jes. 1: 15. Mich. 3: 4.

gy evenwel ons? Welk eene verwaendheid, dat gy deugniet het ondernemen durvt, om ons te onderrichten, die Leidslieden en Leeraers van het volk zijn. Ende sy wierpen hem uyt de Synagoge, en spraken by meerderheid een plechtig vonnis van den vloekban over hem uit, uit enkele boosheid, daer 'er geen schaduw van bewijs voor handen was, dat hy iets dergelyks verdiend had.

Zy wierpen hem uit, niet alleen uit de Raedkamer, in welke hy voor het achtbaer Sanhedrin vergaderd was, maer ook, door het plechtig uitspreken van den vloekban, uit hunne Kerkelyke maetschappy. Trouwens de Grote Raed had reeds te voren een plechtig besluit genomen, dat zy, die JESUS voor den MESSIAS erkenden, in den ban zouden gedaen worden, vergel. vs. 22. Ook gav deze gebeürtenis den Heiland aenleiding, om dezen man in zijn geloov te versterken, vergel. vs. 35. — Evenwel ondernam het Sanhedrin niet, om JESUS zelven in den ban te doen. Het meerderdeel was 'er zekerlyk boosaertig genoeg toe; maer dit zal door het Godlyk bestuur, en de nadrukkelyke inspraek van NICODEMUS en anderen, die beter over den Heiland dachten, verhinderd zijn, vergel. Kap. VII: 51, 52.

I. Na verloop van eenige dagen ontmoette de Heiland den blindgeborenen, welken Hy genezen had, versterkte hem in zijn geloov, en hield een zeer merkwaerdig gesprek met de Pharizeeuwen, die daerby tegenwoordig waren, vs. 35 — X: 21.

a. De Heer JESUS *ontmoette den blindgeborenen, en versterkte hem in zijn geloov, vs. 35-39.*

35. De Godlyke Jesus, voor wien niets verborgen is, wist niet alleen, maer hoorde ook by geruchte, hoe de leden van den Groten Raed met den man, die wonderdadig door Hem genezen was, gehandeld hadden, dat sy hem, door een plechtig vonnis van den vloekban, uit de Synagoge uytgeworpen hadden, ende hem, na verloop van eenigen

tijd, vindende feyde hy tot hem, Gelooft gy in den Sone Godts, die thans in de waereld gekomen is, als den eenigen en algenoegzamen Verlosser van zondaren?

36. Hy, die thans den Heiland voor de eerstemael aenschouwde, vergel. vs. 12. antwoordde, ende seyde zeer eerbiedig, Wie is hy, Heere, op dat ick in hem magh gelooven? Wijs my toch dien uitmuntenden Persoon nader aen.

De man had JESUS nooit te voren gezien vs. 12. Ondertusschen is 'er geen twijffel aen, of hy zal vernomen hebben, dat de persoon, die hem van zijne blindheid genezen had, JESUS van Nazareth was, die zich door zijne leer, en vele andere wonderen, zeer had beroemd gemaekt. Ook zal hy, toen hy nu den Heiland ontmoette, van de omstanders gehoord hebben, dat de man, die hem aensprak, die JESUS was, die hem van zijne blindheid genezen had. — Uit zijne wonderdadige genezing had hy wel besloten, en ronduit voor den Joodschen Raed beleden, dat hy den man, die hem de oogen geopend had, voor eenen Propheet hield, die van God gezonden was. Maer hy wist nog niet, dat JESUS Gods Zoon en de beloovde MESSIAS ware. Evenwel was hy bereid, om op het gezach van JESUS, als eenen groten Propheet, in den MESSIAS te geloven, en verzocht daerom, dat de Heiland hem dien uitmuntenden Persoon wilde aenwijzen.

37. Ende Jesus seyde tot hem, Ende gy hebt hem reeds gesien, (o) ende die thans met u spreeckt, deselve is 't, in welken gy, als in Gods Zoon en den MESSIAS, geloven moet.

38. Ende hy seyde, Ick geloove, Heere: ende hy aenbadt hem.

39. Ende Jesus bemoedigde hem by deze gelegenheid, tegen de mishandeling, welke hem door den Groten Raed was aengedaen, en bracht hem ten dien einde, onder zinbeeldige spreekwijzen, van zijne vorige blindheid ontleend, de geestelyke blindheid der Pharizeeuwen onder het oog. Hy

feyde,

(o) Joh. 4: 26.

ſeyde, hoe weldadig ook het oogmerk van mijne komst wezen moge, zal zy evenwel tot de verdoemenis der Pharizeeuwen ſtrekken, die den meesten invloed hebben in het Sanhedrin. (*p*) Ick ben in zo ver tot een oordeel in deſe werelt gekomen: (*q*) op dat de gene die niet en ſien, ſien mogen, ende die ſien, blint worden.

Het woordeken *opdat* wijst ons niet naer het oogmerk: maer naer de uitkomst der verſchijning van den MESSIAS in de waereld, vergel. Matth. X: 34. Luc. XII: 51. By toeval van de verblindheid en verharding der Pharizeeuwen, zou dezelve hun ter verdoemenis ſtrekken. — Die *niet zien* zijn zulke die hunne verblindheid erkennen, en naer verlichting begeerig zijn. *Die zien* zijn zulken, die blind zijn, en zich verbeelden dat zy zien. De Heiland wil derhalven dit zeggen, „ mijne komst in de waereld zal zeer „ verſchillende uitwerkſelen hebben, en de verdoemenis „ der hardnekkige Pharizeeuwen grotelyks verzwaren. Mijn „ weldadig oogmerk is, om allen, die mijne leer gelovig aen- „ nemen, eindeloos gelukkig te maken; maer de Phari- „ zeeuwen verſmaden mijn perſoon, verwerpen mijne leer, „ en zoeken my zelvs te doden. Daerom zal het oordeel „ der verdoemenis over hen komen, het welk onvergelyklyk „ meerder zegt dan de banvloek, welken zy over u heb- „ ben uitgeſproken. *Zy die niet zien zullen zien*, voor „ zo vér de zulken, die de vleeſchelyke wijsheid verloche- „ nen, hunne blindheid erkennen, en mijn onderwijs ge- „ lovig aennemen, eene opgehelderde kennis der waerheid „ verkrygen, en by het licht van mijne leer den weg be- „ wandelen, die hen ten eeuwigen leven leidt. Maer *zy* „ *die zien zullen blind worden*, voorzover de hardnekkigen, „ en byzonder de Pharizeeuwen, die zich zo veel op hunne „ eigene wijsheid laten voorſtaen, daer zy indedaed blind „ zijn, in hunne blindheid zullen blijven, en eeuwig ver- „ loren gaen. Laet het u daerom niet ontrusten en mis- „ moedig maken, dat gy, door deze blinde leidslieden der

(*p*) Joh. 3: 17. ende 12: 47. (*q*) Matth. 13: 13.

„ blinden onder den vloek en in den ban gelegd zijt.
„ Gy hebt het ware licht gevonden, en zult, door het
„ geloov in mijnen naem, eindeloos behouden worden."

b. *By dit gesprek waren eenige Pharizeeuwen tegenwoordig, tot welke de Heiland eene merkwaerdige reden hield, vs.* 40— *Kap. X:* 21.

a. *De aenleiding was de vraeg der Pharizeeuwen, vs.* 40.

b. *De Heiland beantwoordde hem, vs.* 41— *Kap. X:* 21.

1. *In het gemeen, vs.* 41.

40. Ende dit hoorden [*eenige*] uyt de Pharifeen, die thans by hem tegenwoordig waren. Zy hadden zeer wel begrepen dat de Heiland, fprekende van blinden vs. 40, hen bedoelde, ende daerom feyden zy tot hem, Zijn wy [*dan*] oock blint? Het gemeene volk, het welk de Wet niet verftaet, mag met recht blind genaemd worden, vergel. Kap. VII: 49, maer houdt gy ook ons voor blinden, daer wy Leeraers van het volk, en wegwijzers der blinden zijn?

41. Jefus feyde tot haer, Indien gy blint waert, en in eene onverwinbare onkunde verkeerdet, fo en foudt gy geen fonde hebben, in vergelyking van die, aen welke gy u thans fchuldig maekt. Indien gy onder de blinde Heidenen geboren en opgevoed waert, en nimmer door het licht der Godlyke Openbaring beftraeld waert, zou uwe fchuld veel ligter wezen, vergel. Kap. XV: 22, 24. maer nu fegget gy, Wy fien, gy verbeeldt u eene verhevene wijsheid te bezitten, daer gy middelerwijl diep onkundig zijt, fo blijft dan uwe fonde. Gy zijt moetwillig blind, en fluit uwe oogen voor het licht, daerom is uw rampzalige toeftand ten eenemael onherftelbaer.

HET X. KAPITTEL.

2. *Meer byzonder hield de Heiland eene zeer gewichtige redenvoering over zich zelven, welke verschillende uitwerkselen had*, vs. 1-21.

—. *De redenvoering zelve vinden wy vs.* 1-18.

HEt oogmerk van den Heiland was, blijkens het verband van zaken Kap. IX: 40, 41, om den Pharizeeuwen hunne onverschoonbare blindheid aen te tonen. — Zy gaven zich uit voor Leidslieden en Leeraers van het volk, zy meenden dat anderen hun gezach om te leren van hun ontvangen moesten, en ondertusschen waren zy blinde leidslieden der blinden, en verleiders van het volk. Zy hadden derhalven gene betrekking op den Heiland, als den groten *Herder* en eigenaer der schapen. Zy zochten de menschen, langs eenen verkeerden weg, tot de schaepskooi der Kerke te brengen. Daerdoor gedroegen zy zich als *rovers* en *moordenaers*, voorzover zy de menschen naer het verderv henen leidden.

De Heiland vergelykt de Pharizeeuwen by nietige herders, en stelt zich zelven voor, als den goeden herder der schapen. In dit geval sprak Hy, overeenkomstig de voorzeggingen der Propheten, die Hem als den waren Herder beschreven hadden, Jes. XL: 11. Ezech. XXXIV. Vermoedelyk zag de Heiland thans eenen schaepsstal, of eene kudde schapen, welke door den herder uit of naer den stal geleid werden, en daeruit zal Hy aenleiding genomen hebben tot deze zinrijke redenvoering, om zich zelven, als den goeden herder der schapen, hoedanig Hem reeds de Propheten voorspeld hadden, aen de Leeraers van Israël voor te stellen.

I. De Heiland bedient zich van eene eigenaertige gelykenis, welke Hy vervolgens, in de voornaemste zy onderscheen, nader opheldert, vs. 1-5.

1. Voorwaer, voorwaer, zo vervolgde de Godlyke Leeraer tot de Pharizeeuwen te spreken, om hen de waerheid en het gewicht van zijn voorstel te doen opmerken; voorwaer, voorwaer segge ick ulieden, Die niet in en gaet door de deure in den stal der schapen, maer van elders inklimt, die is een dief ende moordenaer.

Een schaepsstal was by de Oosterlingen een beslotene plaats, zomtijds omringd met een zoort van riet, zomtijds ingericht op de wijs van een gebouw of stalling. In deze schaepskooien had men eene grote deur, waerdoor de herder met de kudde uit en in ging, wanneer hy dezelve ter weide uitvoerde, of des avonds terug bracht. Zulk een nu, die wel in het uiterlyk aenzien eenen herder vertoonde, maer niet door de rechte deur in de schaepskooi kwam, viel billyk onder het vermoeden, en hy gav zelvs kennelyke blijken, dat hy geen rechte herder der schapen ware, maer een diev, die slechts kwam om te stelen, en een moordenaer, die de schapen slachten wilde.

2. Maer die door de deure onbeschroomd ingaet, is een rechte herder der schapen, het zy dat hy zelvs eigenaer der kudde is, het zy dat hem de zorg daerover, door den eigenaer, is toevertrouwd.

3. Desen doet de deurwachter, die de zorg heeft over den ingang, onbeschroomd en zonder eenigen argwaen open, ende de schapen hooren sijne stemme: ende hy roept sijne schapen by name, ende leydtse uyt.

4. Ende wanneer hy sijne schapen uytgedreven heeft, om dezelve naer grasige weiden te voeren, so gaet hy, naer de gewoonte der Oostersche herderen, voor haer henen: ende de schapen volgen hem, overmits sy sijne stemme kennen.

5. Maer eenen vreemden, die met flinksche oogmerken in den stal komt, of zich op zijn best als een vreemde huurling omtrent de kudde gedraegt; en sullen sy geensins volgen, maer sullen van hem vlieden: overmits sy de stemme der vreemde niet en kennen.

Het gene de Heiland hier by gelykenis voorstelt, is op de wijs, op welke de herders, in deze Westelyke landen, de schapen behandelen, niet toepasselyk. Men moet de zaek ophelderen uit de gewoonten der Oosterlingen, welke volgens de berichten der Reizigers nog plaets hebben, dat namelyk de schapen zo gewoon zy aen het geluid of de stem van hunnen eigenen herder, die aen dezelve ook onderscheidene naem geevt, dat, schoon 'er wel zes of zeven verschillende kudden onder elkander lopen, elk schaep evenwel, op de stem van zijnen eigen herder, zich wederom afscheidt, en tot zijne eigene kudde begeevt.

II. De Heiland verklaerde deze gelykenis nader, vs. 6-18.
†. Dat de aenleiding was, dat de Pharizeeuwen dezelve niet verstonden, vs. 6.

6. Dese gelijckenisse seyde Jesus tot haer, tot de Pharizeeuwen, die blinde leidslieden der blinden, vergel. Kap. IX: 40, 41; maer sy en verstonden niet wat het was, dat hy tot haer sprack, noch wat Hy met deze leerzame gelykenis bedoelde.

††. De nadere verklaring vinden wy vs. 7-18.

De Heiland had, in de gelykenis, van twee merkwaerdige byzonderheden gesproken, by welke Hy de aendacht der Pharizeeuwen bepalen wilde, van de *deur van den schaepsstal*, en van den *herder der schapen*. Van beide geevt Hy nadere onderrichting, uitdrukkelyk verklarende, dat Hy daerdoor zich zelven bedoelde, terwijl Hy tevens den Pharizeeuwen wil doen opmerken, waervoor zy te houden waren, namelyk

voor dieven en moordenaren, of, op zijn best genomen, voor vreemde en belangelose huurlingen.

†. *Omtrent de deur van den schaepsstal verklaert Hy zich, vs.* 7-10. *en*
††. *Omtrent den Herder, vs.* 11-18.

7. Jesus dan seyde wederom tot haer, om de gelykenis nader te verklaren, en tot zijn oogmerk toe te passen, Voorwaer, voorwaer segge ick u, Ick ben de deure der schaepsstalling, door welke de schapen in en uitgaen.

De schaepsstal vertoont de Kerk, de gemeente van den levendigen God, welke oudtijds, met uitsluiting van alle andere volken, alleen uit de Joden vergaderd werd. De schapen zijn derhalven de gelovigen, die de leer van JESUS met hun gansche hart aennemen. Deze worden van wegen hunne reinheid, nuttigheid, en zachten aert, zeer voegzaem by schapen vergeleken.

Nu is de Heer JESUS *de deur der schapen*. De zinspeling is op het gebruik van eene deur, byzonder aen eene schaepskooi. Niet alleen wordt de kudde door die deur uit en ingeleid, maer daerdoor heeft ook de herder eenen gevoeglyken en onberispelyken toegang tot den stal. In dit derde komt de Heiland met eene deur overeen; door Hem, door het geloov in zijnen naem, gaen de schapen in, en komt men tot de gemeenschap zijner Kerke. Op zoortgelyk eene wijs beschrijvt Hy zich als den weg, door of langs welken men tot den Vader komt, Kap. XIV: 6. Maer, het gene hier vooral schijnt bedoeld te worden, door JESUS alleen, door de macht en bestelling van Hem, als den Heer en eigenaer van zijne schapen, ontvangt men alleen de bevoegdheid en het recht, om een opziener zijner kudde, of een Leeraer der gemeente te wezen. Hy is de deur, voor zo ver de onderherders door Hem den bevoegden toegang tot de schapen krijgen, om over dezelve een ondergeschikt opzicht te hebben.

8. Alle

8. Alle onderherders, foo vele als 'er voor my zijn gekomen, en niet door my, als de ware deur, zijn ingegaen, maer, zonder hun gezach van my te ontlenen, de gedaente van herders aengenomen, en zich de macht aengematigd hebben, om de kudde des Heeren te hoeden, gelijk de valfche Propheten, en de Schrivtgeleerden uit de Pharizeeuwen; die allen zijn dieven ende moordenaers. Zy zijn niet door de rechte deur ingekomen, zy hadden gene bevoegdheid, om zich het opzicht over de fchapen aen te matigen. Zy waren met flinkfche oogmerken in den fchaepsftal ingeflopen. Zy bedoelden zich zelve, en zochten hunne eigene grootheid, tot merkelyk nadeel der kudde; maer fchoon 'er zulke nietige en verdervelyke herders van tijd tot tijd geweest zijn, de fchapen en hebben haer evenwel niet gehoort, de ware gelovigen hebben hunne valfche leeringen niet aengenomen.

Dit was onlangs gebleken in den blindgeborenen, welken de Pharizeeuwen vruchteloos hadden aengefpoord, om den Heiland de eer van zijne genezing te onttrekken, vergel. Kap. IX: 31—

9. (a) Ick ben de deure, niet alleen voor de herders, maer ook voor de fchapen; indien yemant door my ingaet in de fchaepskooi, indien iemand, door eene gelovige omhelzing van mijne Euangelieleer, verzameld wordt tot mijnen geestelyken fchaepsftal, die fal behouden worden, en bewaerd blijven voor verfcheurende wolven, en veilig zijn tegen de listige aenlagen van dieven en moordenaers, van fnode verleiders en valfche leeraers: ende hy fal ingaen ende uytgaen, ende weyde vinden.

Ingaen en uitgaen beduidt by de Oosterlingen, iemands dagelykfche verkeering en levenswijs, verg. Pf. CXXI: 8. Hand. I: 21. De Heiland wil derhalven zeggen, dat de gelovigen onder het opzicht van Hem, als den groten herder, gerust verkeeren zullen, zonder vrees voor verderv. Ook zullen zy *weide vinden*, en een ruim genot hebben van

(a) Joh. 14: 6.

gezond en verkwikkelyk voedsel; men denke aen de grazige weide der zaligende Euangelieleer.

10. Er is een allerkennelykst onderscheid, tusschen my en de zulken, welke ik zo aenstonds, onder de gelykenis van dieven en moordenaren, heb voorgesteld. De dief, al neemt hy de gedaente van eenen herder aen, en komt niet in de schaepskooi dan op dat hy stele, ende slachte, ende verderve. Wel verre van het waere welzijn der schapen te bedoelen, vooral wanneer zulks geschieden moet, met ter zijde stelling van het eigenbelang. komt hy nergens anders toe, dan om de gelovigen van my aftetrekken, en te verderven. Dit was wederom gebleken in het geval van den blindgeborenen, verg. Kap. IX: 22— Ick daerentegen ben gekomen om het wezenlyk heil der schapen te bevorderen, op dat sy het leven hebben, ende overvloet hebben, dat is, opdat zy niet alleen het nodige tot levensonderhoud, maer zelvs overvloed hebben.

Wanneer de Schrivtgeleerden uit de Pharizeeuwen hierby hun eigen gedrag vergeleken, waervan zy nog onlangs de kennelykste blijken gegeven hadden, konden zy ligtelyk opmaken, het gene de Heiland stilzwijgende aen hunne eigene overdenking overliet, dat zy de dieven en moordenaers waren. Zy waren door de rechte deur niet ingekomen, zy hadden hun gezach en bevoegdheid, om leidslieden der kudde te wezen, niet van den Heer der Kerke ontleend. Ook hadden zy in hun gedrag openbare blijken gegeven, dat zy met snode inzichten, en tot een geheel verderv van Israëls Kerk- en Burgerstaet, hunne posten bekleedden.

11. (*b*) Ick ben de goede en ware Herder, in tegenstelling van de gewaende herders, uit de Pharizeeuwen, die in de daed dieven en moordenaers zijn: de goede Herder stelt sijn leven voor de schapen.

De Heer JESUS is *de goede* en ware *Herder*, die zich, overeenkomstig zijnen plicht, als Herder gedraegt, die alle plich-

(*b*) Jes. 40: 11. Ezech. 34: 23. Hebr. 13: 20. 1 Petr. 5: 4.

plichten van eenen getrouwen herder, omtrent zyne kudde, waerneemt, zo die dagelyks en altoos, als die by buitengewone gelegenheden vereischt worden. — Hy kwam om de verlorene schapen van Israëls huis op te zoeken, Luc. XIX: 10. Daertoe is Hy van God zijnen Vader behoorlyk aengesteld, Hebr. V: 4, 5. Derhalven is Hy niet uit zich zelven gelopen, maer wettig gezonden.

Zo even noemde de Heiland zich de *deur* der schaepskooi, nu beschrijvt Hy zich als den Herder der schapen. Schoon zich deze zaken in het natuurlyke niet laten vereenigen, is evenwel de Heiland het beide, Hy is de *deur*, zo ten opzichte van zich zelven, als ingaende door zich zelve, en die op grond van zijne voldoening recht heeft, om de schapen te hoeden, als ten aenzien van anderen, die hun gezach, om de kudde te weiden, alleen van Hem ontlenen. Hy is de *goede herder*, voorzover Hy alle de herderplichten vervult, zo de gewone, waervan vs. 3, 4, 9. gesproken is, als de buitengewone, welke de uitnemende trouw en goedheid van eenen herder aen den dag leggen. — Ten betoge daervan herinnert Hy eerst, by tegenstelling van eenen huurling, wat een goede herder doet, vs. 11b-13, en daerna stelt Hy zich zelven voor, als zulken goeden herder, vs. 14-18.

By tegenstelling van eenen huurling, zegt Hy vs. 11b, dat *de goede Herder zijn leven stelt voor de schapen.* — Er wordt een geval verondersteld, dat 'er aenmerkelyk gevaer is voor het leven der schapen, wanneer 'er namelyk een wolv komt, vs. 12. De goede Herder nu stelt zich in zulk een geval voor de schapen, om dezelve te verdedigen, en tegen het gevaer te beveiligen. Hy *stelt zijn leven*, dat is zijne ziel, zijn eigen persoon, zelvs door uitstorting van zijne ziel in den dood *voor*, dat is, *in de plaets der schapen*, en laet dus op zich zelven aenkomen, het gene anderszins het lot der schapen wezen zoude, opdat zy ontkomen mogen. Zo deed David 1 Sam. XVII: 35.

12. (*c*) Maer geheel anders handelt de huerlingh,

(*c*) Zach. 11: 16.

ende die geen herder en is, wien de schapen niet eygen en zijn, ziet den wolf komen, ende verlaet de schapen, ende vliedt: ende de wolf grijptse ende verstroyt de schapen.

13. Ende de huerlingh vliedt, overmits hy een huerlingh is, ende en heeft geen sorge voor de schapen.

Te voren had de Heiland gesproken van *vreemden*, die dieven en moordenaers waren, en niet door de deur, in de schaepskooi gekomen waren, vs. 1, 8, 10. Deze konden derhalven zelvs den naem van herders niet dragen. Maer nu spreekt Hy van anderen, die zich wel eenigszins den naem van Herderen konden aenmatigen, en wel in dit opzicht, zo als het scheen, door de deur ingingen, als zijnde gezonden en gekomen, gelijk een Herder pleegt te komen; doch die alleen *huurlingen* waren, gene betrekking of lievde tot de schapen hebbende, zodat zy het werk van eenen herder in de uiterlyke vertoning oeffenden, enkel om zich zelvs wil, uit inzichten van eigen belang en voordeel, verg. Luc. XV: 17, 19.

Van zulken *huurling* zegt de Heiland, dat hy eigenlyk *geen herder* is, dat is geen waer en goed herder. Hy is namelyk geen herder, *wien de schapen eigen zijn*; hy heeft die lievdezorg voor de schapen niet, als de eigenaer de kudde. Dit openbaert hy in tijd van nood en gevaer. *Hy ziet den wolv komen*, maer hy stelt zich voor de schapen niet in de bresse, hy waegt 'er zich zelven niet aen, om de schapen te beveiligen. *Hy verlaet de schapen en vliedt*, met dat nadeelig gevolg, dat *de wolv de schapen grijpt en verstrooit*, zodat zy eindelyk allen eene prooi worden van de dieven, of het verscheurend gedierte.

Dit bevestigt de Heiland nader, herhalende, op eene clerlyke wijs, het wanbedrijv van den huurling, met byvoeging van de natuurlyke reden daervan, vs. 13.

De Heiland brengt dit voorstel vervolgens tot zijn byzonder oogmerk over. Maer Hy maekt van deze huurlingen gene byzondere toepassing. Hy schijnt het oog te hebben op de beste soort van Israëls leeraren, die zich wel niet met ge-

geweld ingedrongen, doch evenwel hunnen post als herders, niet uit de rechte beginfelen, met eene hartelyke lievde tot de fchapen, maer alleen eers- en voordeelshalven waergenomen hadden. — Waren 'er wolven, dat is valfche leeraers en verleiders, Hand. XX; 29, wolven bedekt met fchaepsklederen, verg. Matth. VII: 15, die verdervelyke dwalingen invoerden, de huurlingen durvden genen tegenftand bieden, maer vloden uit vrees voor nadeel en andere onheilen.

14. Ick ben de goede Herder, die, uit eene hartelyke lievde, eene getrouwe zorg draeg voor de fchapen, ende (*d*) ick kenne de mijne, die my door mijnen Vader gegeven zijn, en my in eigendom toebehoren. Ik ken mijne fchapen, en roep hen by name, verg. 2 Tim. II: 19, ende ik worde van de mijne gekent, als hun herder. Anderen mogen my verfmaden, maer zy kennen, beminnen en volgen my, vergel. Kap. VI: 68, 69.

15. (*e*) Gelijckerwijs de Vader my kent, [*alfoo*] kenne ick oock den Vader: ende ick ftelle mijn leven voor de fchapen.

De Onzen hebben 'er het woordeken *alzo* ingelascht. Maer men kan het ook, zonder deze invulling, in het verband met het vorige, dus vertalen: *ik ken de mijnen, en word van de mijnen gekend, gelykerwijs de Vader my kent, en ik den Vader ken.* Dan wil de Heiland dit zeggen: „ ik weet zo zeker „ wie de mijnen zijn, en zy erkennen my zo zeker voor „ hunnen herder, als de Vader my voor zijnen Zoon en „ afgezant erkent, en als ik den Vader voor mijnen Vader „ en zender erken."

Maer men kan zeer wel by onze Vertaling blijven. De Heiland fchijnt te willen zeggen, dat de fchapen, dat is, de uitverkorenen van zijnen Vader, ook zijne fchapen waren, en dat Hy derhalven grotelyks onderfcheiden was van eenen huurling, die zich het welzijn der fchapen niet behoorlyk aentrekt. — *Gelykerwijs de Vader Hem kende*, dat

(*d*) 2 Tim. 2: 19. (*e*) Matth. 11: 27. Luc. 10: 22. Joh. 6: 46. ende 7: 29.

is erkende voor zijnen Zoon en den Herder, aen welken de schapen waren toevertrouwd, *zo kende* en erkende Hy *ook den Vader* voor zijnen eigenen Vader en zender. De schapen gingen Hem mede aen, en de zorg daerover was Hem door zijnen eigenen Vader aenbevolen.

Om dit voorstel wel te verstaen, moet men in aenmerking nemen, dat de herders oulings tweederlei waren, of eigenaers der kudde, of huurlingen. De eigenaers hadden somtijds hunne eigene kinderen in dienst, vergel. Gen. XXIX: 9. XXXVII: 13. 1 Sam. XVII: 15. Deze trokken zich de schapen aen, als hunne eigene kudde. Zo was het ook gelegen met JESUS en zijne schapen. Het was de kudde van zijnen Vader, en derhalven ook zijne eigene kudde.

Trouwens dat Hy geen huurling, maer een eigenaer der kudde was, bleek uit zijne getrouwe lievdezorg voor de schapen, ook met gevaer, ja zelvs met overgivt van zijn leven. Daerom voegt Hy 'er by: *ik stel mijn leven voor de schapen.* Het heeft het oog op zijnen verzoenenden dood, vergel. Matth. XX: 28. Eph. V: 2. Tit. II: 14, en tevens op het gene daertoe aenleiding geven zou, het verzetten namelyk van zich zelven, tegen de wolven, rovers en moordenaers, hoedanigen de valsche Propheten waren, en de Schrivtgeleerden uit de Pharizeeuwen, die aen JESUS ervdeel groot nadeel poogden toe te brengen. Dezen ging Hy tegen. Daerdoor werd hun nijd en boosheid ontstoken, en men zou niet rusten, dit voorzag en wist Hy, voordat Hy het met den dood bekocht had. — Hy was derhalven de goede Herder, zeer onderscheiden van de huurlingen.

Maer mag men denken, 'er was nog geen het minste blijk van, dat JESUS zijn leven stelde voor zijne schapen. Integendeel Hy was al meermalen het gevaer ontweken. Daerenboven, wanneer Hy omkwam voor zijne schapen, eindigde dan daermede zijn herderswerk? Zouden dan de schapen, na den dood van hunnen Herder, ten prooie zijn van wolven, dieven en moordenaers? — Het tegendeel is waer. Het een en ander wordt vervolgens aangetoond, daer die

grote

grote belovte wordt voorgesteld, welke ons de uitgebreidheid van 's Heilands werk als Herder vertoont.

16. Ick hebbe nogh andere schapen, die ook mijn eigendom zijn, maer die van desen stal der Joodsche Kerk niet en zijn: dese, welke de Vader my uit de Heidenen gegeven heeft; moet ick oock toebrengen tot den schaepsstal der ware Kerk. Zy zijn nu nog verstrooid, maer ik ken hen by name, ende ik zal hen, door het Euangelie, tot gehoorzaemheid des geloovs roepen, sy sullen ook mijne stemme hooren, en mijne roeping door het Euangelie gehoorzamen. Dit zal geschieden, niettegenstaende ik mijn leven aflegge voor de schapen, (*f*) ende het sal, wanneer de onderscheidene schapen, zo uit Heidenen als Joden, worden toegebracht, worden één kudde, [*ende*] één Herder.

17. Uit het gevolg van zijne handelwijs zal het nog nader blijken, dat ik geen huurling, maer waerlyk de goede Herder der schapen ben. Mijn Vader zal mijn werk goedkeuren. Daerom heeft my de Vader lief en bemint my, niet alleen als zijnen eigenen Zoon, maer ook als den getrouwen Herder van zijne en mijne schapen, overmits ick (*g*) mijn leven aflegge, en mijne schapen getrouw, en mijnen Vader gehoorzaem blijve, tot in den smertelykften dood, op dat ick 't selve leven, ten goede van mijne schapen, wederom neme, ten einde den ganschen last, die my als Herder over de my toevertrouwde schapen is opgelegd, geheel te voltooien. Daerom heeft de Vader my liev, als den goeden en getrouwen Herder, met lievde van welgevallen en goedkeuring.

18. Ik leg mijn leven af met de grootste gewilligheid, en zonder eenigen dwang. Niemant en neemt het selve mijns ondanks van my, maer ick legge het van my selven gewillig af, ter lievde van mijne schapen, en in gehoorzaemheid aen mijnen Vader; (*h*) ick hebbe macht, recht, en bevoegdheid, om het selve af te leggen, ende hebbe macht het selve wederom

(*f*) Ezech. 37: 22. (g) Jes. 53: 12. (*h*) Joh. 2: 19.

te nemen, en uit de doden op te ftaen. Dit gebodt, dezen last, hebbe ick van mijnen Vader ontfangen, en derhalven zal ik my, door het volbrengen van dien last, als den goeden en getrouwen Herder openbaer maken.

——. *De uitwerkfelen van deze redenvoering ontmoeten wy vs.* 19-21.

19. (*i*) Daer wiert dan wederom tweedracht onder de Overheden der Joden, die deze redenvoering hadden aengehoord, om defer woorden wille. Trouwens 'er was reeds meermalen verfchillendheid van gevoelen geweest, onder de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, over JESUS en zijne leer, Kap. VII: 12. IX: 16.

20. Ende vele van haer feyden, (*k*) Hy heeft den duyvel, ende is uytfinnigh, een bofe geest heeft zijn verftand bedwelmd, en daerom fpreekt hy, als iemand die raeskalt: wat hoort gy hem? hy is niet waerdig dat men hem het oor iene.

21. Andere die meer bedachtzaem waren feyden, Dit en zijn geen woorden eens befetenen; hy openbaert niet alleen een gezond verftand, maer zelvs eene fchrandere diepzinnigheid: (*l*) kan oock de duyvel der blinden oogen openen, gelijk JESUS den blindgeborenen gedaen heeft? Kap. IX: 1—. Hy is derhalven een Propheet.

C. *By gelegenheid van het Feest der vernieuwing van den Tempel, geraekte de Heiland in een twistgeding, met de Overften der Joden, Kap. X:* 22-39.

α. *De omftandigheden van tijd en plaats worden ons opgegeven, vs.* 22, 23.

22. Ende het was het feeft der vernieuwinge des Tempels te Jerufalem, ende het was winter.

23. Ende

(*i*) Joh. 7: 12. ende 9: 16. (*k*) Joh. 7: 20. ende 8: 48, 52.
(*l*) Exod. 4: 11. Pfalm 94: 9. ende 146: 8.

23. Ende Jesus wandelde in den Tempel, (*m*) in het voorhof Salomons.

Dit Feest werd jaerlyks gevierd, ter gedachtenis der reiniging van den Tempel, en de vernieuwde inwijding van dat Heiligdom, nadat het door ANTIOCHUS EPIPHANES ontheiligd was, en eenigen tijd ledig gestaen had. Dit werk was door JUDAS MACCABÆUS, voor omtrent 200 jaren, verricht, die dit Feest, ter gedachtenis daervan, had ingesteld, vergel. 1 Maccab. IV: 56, 59. 2 Maccab. X: 5, 8. Dit Feest, het welk acht dagen lang gevierd werd, viel in op den 25sten der maend Kisleu, gedeeltelyk met onzen December overeenstemmende, JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XII. c. 11. *Het was* derhalven *winter.*

Maer waertoe wordt 'er deze omstandigheid bygevoegd, *en het was winter*? Zommigen denken, dat de Euangelist daerdoor dit Feest hebbe willen onderscheiden van een ander, waerop men gedachtenis vierde van de inwijding des Tempels door SALOMO, het welk geschiedde in de VII maend, en derhalven in den hervst, 1 Kon. VIII: 2, of van de gedachtenis der herstelling van den Tempel door ZERUBBABEL, het welk geschiedde in de maend Adar, en gevolgelyk in het voorjaer, Ezr. VI: 15. Maer nergens vindt men eenige melding van een Feest, ter gedachtenis der inwijding van den Tempel door SALOMO, of der herstelling van dit Heiligdom door ZERUBBABEL.

Het begrip van anderen schijnt meerder opmerking te verdienen, dat de Euangelist de reden hebbe aengewezen, waerom de Heiland, en de Joden, die Hem omringden, in het voorhov van SALOMO wandelden vs. 2. Te weten, het oorspronkelyk woord beteekent niet altoos dat Jaersaisoen, het welk men den *winter* noemt, maer ook zomtijds het winterweder, guur, regenachtig, en onstuimig weder, verg. Matth. XXIV: 20. Vermits nu het weder guur en onstuimig was, had JESUS zich met de talrijke schaer, welke Hem omringde, naer die overdekte plaets begeven, welke vs. 2. *het voorhov van* SALOMO genaemd wordt.

(*m*) 1 Kon. 6: 3. Hand. 3: 11. ende 5: 12.

De Joden verdeelden het jaer niet alleen in vier Salfoenen, gelijk wy gewoon zijn te doen, maer ook op eene andere wijs, in zes Jaergetijden. (1). De *zaeitijd* duurde van halv Tisri tot de eerste helvt van Kisleu. (2). Daerop volgde de winter, in de tweede helvt van Kisleu, Ezr. X: 13. de dagen des regens genaemd, en duurde tot halv Schebath. (3). De *koude* viel in het overige van Schebath, Adar, en de helvt van Nisan. (4). De *oogst* begon in het tweede deel van Nisan, en duurde tot de helvt van Sivan. (5). De *zomer* viel in het overige van Sivan, tot de helvt van Ab. (6). Eindelyk de *hitte*, geduurende het overige van Ab, geheel Elzil, en de eerste helvt van Tisri.

Volgens deze schikking, valt de *winter* of regentijd, in de maenden Kisleu, Thebath, en de helvt van Schebath. Nu stemt die tijd volkomen overeen, met het Feest ter gedachtenis der inwijding van den Tempel, door JUDAS MACCABÆUS.

Vermits het nu guur en regenachtig weder was, *wandelde* JESUS *in den Tempel, in het voorhov van* SALOMO *vs.* 2.

Dit *voorhov van* SALOMO komt meermalen voor, Hand. III: 11. V: 12, waeruit blijkt, dat daer eene grote ruimte was, zodat 'er vele menschen wandelen konden. Dit voorhov was eigenlyk eene gaendery, die den Tempel omringde; en buiten het voorhov der Priesteren omging. SALOMO had het zelve gebouwd, door het ophogen en aenvullen der schuinte van den Tempelberg, waerdoor deszelvs vlakte verder werd uitgebreid, vergel. JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. VIII. c. 2. Maer waerom heette die gaendery *het voorhov van* SALOMO? misschien omdat deze gaendery het eenige oude stuk werks was, het welk van SALOMONS Tempel, by deszelvs verwoesting door de Babyloniers, overgebleven, en in den tweeden Tempel, op dezelvde plaets en wijs herbouwd was, vergel. JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XX. c. 8. en *de Bell. Jud.* l. V. c. 14.

Hier wandelde de Heiland, om het guur en regenachtig weder, waerschijnlyk niet zeer lang na het gesprek, het welk in het vorig gedeelte van dit Kap., is aengeteekend. Misschien heeft de verdeeldheid der Schrivtgeleerden, over het

het vorig gesprek van den Heiland vs. 19-21, hen aengespoord, om Hem in deze gaendery op te zoeken, en nader te onderhouden. — Althans was de Heiland niet te Jerusalem gekomen, om het gemelde Feest by te wonen, deze feestviering geschiedde met ontsteking van lichten, op alle plaetsen, waer men zich bevinden mogt; maer Hy was reeds, ter gelegenheid van het Loovhuttenfeest, te Jerusalem gekomen, vergel. Kap. VII: 1-10.

Voor het overige verdient het nog zeer onze opmerking, dat de Heiland hier op die zelvde plaets, over zijn Messiasschap werd aengevallen, daer Hy, na verloop van weinige maenden, zo aenmerkelyk is gerechtvaerdigd, verg. Hand. III: 11. V: 12.

β. Het merkwaerdig gesprek van den Heiland, met de gevolgen daervan, wordt ons aengeteekend, vs. 24-39.

a. Het gesprek zelve vinden wy vs. 24-30.

α. De aenleiding was eene vraeg der Schrivtgeleerden, vs. 24.

24. De Oversten der Joden dan, die zijne vorige redenen vs. 1-18. gehoord hadden, omringden hem, terwijl Hy in de gemelde overdekte gaendery wandelde, ende seyden tot hem, Hoe lange houdt gy onse ziele op, en laet gy ons in het onzekere, voor wien wy u te houden hebben, of gy u voor den MESSIAS uitgeevt dan niet? indien gy de Christus, de beloovde MESSIAS zijt, segt het ons vry en rond uyt, met duidelyke woorden, zonder geheimzinnige gelykenissen, verg. Kap. XVI: 29.

Uit welk een beginsel deze vraeg voortkwam, kunnen wy ligtelyk opmaken, zo uit het gene de Heiland van hun bestaen en hardnekkig ongeloov getuigt, als uit het gene de Euangelist vervolgens aenteekent; nopens hun vyandig bestaen omtrent den gezegenden Verlosser. Er waren wel eenigen onder dezen hoop, welken het te doen was, om de waerheid te weten, vergel. vs. 21, en die Hem immers voor eenen Propheet aenzagen, maer de meesten waren zijne

geslagene vyanden. — Hun boosaertig oogmerk zal daerom geweest zijn, om den Heiland te verstrikken. Antwoordde Hy, ik ben de MESSIAS niet, dan zouden zy gelegenheid gehad hebben, om het volk van Hem aftetrekken, verklaerde Hy zich voor den MESSIAS, die, naer hunne verbeelding, een aerdsch Koning wezen moest, dan zouden zy Hem by de Romeinen, als eenen oproermaker, verklaegd hebben. Hy beantwoordde hun daerom zeer wijsselyk, zodat Hy hen tot de wonderen verwees, welke Hy verrichtte, als zo vele beslissende bewijzen van zijn Messiasschap. Hierop volgt het antwoord van den Heiland, vs. 25-30.

25. Jesus antwoordde haer, Ick heb 't u gesegt, wanneer ik voor weinige dagen verklaerde, dat ik de goede Herder ben, van mijnen hemelschen Vader gezonden, met last, om mijne schapen te vergaderen, te verzorgen en te beschermen vs. 11-18, ende gy en gelooft het evenwel niet, daer zommigen uwer my, voor eenen bezetenen en uitzinnigen, hebben uitgekreten vs. 21. Ook zijn 'er gene woorden meer nodig, wanneer de bewijzen zelve spreken. (*n*) De wonderwercken die ick doe in den name en op last mijns Vaders, die getuygen van my wie ik ben.

26. Maer gylieden en gelooft niet, in weerwil der duidelykste bewijzen van mijne Godlyke zending: want gy en zijt niet van mijne schapen, die my van den Vader gegeven zijn, gelijck ick u voor weinige dagen reeds gesegt hebbe, in de gelykenis van den Herder, vs. 1—

27. (*o*) Mijne schapen hooren mijne stemme, zy kennen en erkennen my voor hunnen Herder, vergel. vs. 3, ook gehoorzamen zy mijne lessen, ende ick kenne deselve, als de mijnen, en erken hen als zodanig, vergel. vs. 14, ende sy volgen my, zy wandelen in mijne voetstappen van nederigheid, zachtmoedigheid, lievde en lijdzaemheid.

28. Ende

(*n*) Joh. 5: 36. (*o*) Joh. 8: 47.

28. Ende ick geve haer het eeuwige leven, dat eeuwig leven zal ik voor hun verwerven, en de mijnen deelachtig maken, (*p*) ende sy en sullen niet verloren gaen, noch in der eeuwigheyt van my afdwalen, ende niemant, wie het ook wezen moge, en sal deselve uyt mijne hant en machtige bescherming rucken.

29 Mijn Vader diese my gegeven heeft, zodat zy my in eeuwig eigendom toebehoren, vergel. Kap. VI: 37-40; mijn Vader, die my de zorg over dezelve heeft toevertrouwd, is meerder en van groter vermogen dan alle vyanden, hoe geweldig zy ook wezen mogen. Trouwens de macht van mijnen hemelschen Vader is oneindig, ende niemant en kanse daerom rucken uyt de hant mijns Vaders. Onder de almachtige bescherming van mijnen Vader zijn zy daerom volkomen veilig, offchoon de gansche macht der helle op dezelve, met alle mogelyke woede, aenviel.

30. Op dezen mijnen bemelschen Vader heb ik de allernauwste betrekking, en derhalven ben ik in staet, om aen mijne schapen het eeuwig leven te geven, verg. vs. 28. (*q*) Ick ende de Vader, schoon twee onderscheidene Persoonen, zijn één in wezen. De Almacht van den Vader is ook mijne Almacht, vermits Ik met den Vader een deelgenoot ben van dezelvde Godlyke natuur, vergel. Kap. V: 26.

De Heiland verklaert hier duidelyk en onbewimpeld, dat Hy de MESSIAS zy, en de waerachtige God, eenswezens met den Vader. Hy doet het op zulk eene wijs, dat Hy noch de aerdschgezindheid der Pharizeeuwen voedde, noch hun aenleiding gav, om Hem van oproer te beschuldigen.

(*p*) Joh. 6: 39. ende 17: 12. ende 18: 9. (*q*) Jes. 54: 5. Joh. 5: 19. ende 14: 9. ende 17: 5.

b. De uitwerkselen van dit gesprek worden ons opgegeven, vs. 31-38.

a. De Pharizeeuwen wilden den Heiland stenigen, vs. 31.

31. (*r*) De Overheden der Joden dan waren zeer geërgerd, over de vrymoedige verklaring van den Heiland. Te weten, zy hadden de rechte kennis van den MESSIAS verloren, welken zy beschouwden als eenen bloten mensch, als eenen aerdschen Vorst, die het Joodsche volk van alle tijdelyke rampen verlossen zou. Maer JESUS verklaerde ronduit, dat Hy de Zoon van God was, eenswezens met den Vader. Zy konden niet begrijpen, dat een mensch zich eenen Zoon van God kon noemen, in dien allereigenlykſten zin, dat Hy met God zijnen Vader eenswezens zy. Zy beschouwden daerom den Heiland als eenen Godslasteraer, die volgens de wet Lev. XXIV: 16, den dood verdiend had. Uit dit beginsel namen zy wederom steenen op, gelijk zy nog eens gedaen hadden, vergel. Kap. VIII: 59. Zy *droegen* al vast ſtenen *aen*, om hem te steenigen, en maekten dusdoende gene zwarigheid, om den Tempel tot eene spelonk der moordenaren te maken.

b. Dit gav aenleiding tot eene verdere woordenwisseling, waerdoor die boosaertige onderneming verydeld werd, vs. 32-38.

32. Jesus was thans in groot gevaer van zijn leven. Maer zijne uur, in het welk Hy als Borg voor zijne schapen sterven moest, was nog niet gekomen. Hy verdedigde daerom zijne verklaring, en wel zodanig, dat Hy hen uit hunne eigene gronden zocht te overtuigen. Hy bepaelde hen by zijne verbasende wonderen, als kennelyke blijken van zijne Godheid, en antwoordde haer, Ick hebbe u vele treflicke en uitmuntende wonderwercken getoont, welke ik door het Godlyk Alvermogen van mijnen Vader

(*r*) Joh. 8: 59. ende 11: 8.

der verricht heb, ten blijke dat ik deze v e Godlyke Almacht met mijnen Vader bezitte: om welck wonderwerck van die alle steenigt of zoekt gy my te stenigen?

33. De Opperhoofden der Joden antwoordden hem, seggende, Wy en steenigen u niet, of zijn niet voornemens u te stenigen, over [eenigh] goet en prijselyk werck, (s) maer over [Godts] lasteringe, ende om dat gy een mensche zijnde uselven Godt maeckt, zeggende dat gy eenswezens zijt met den Oneindigen vs. 30.

34. Jesus antwoordde haer, En is 'er niet geschreven in uwe wet, in uwe gewijde Schrivten, Ps. LXXXII 6 (t) Ick hebbe gesegt, Gy zijt goden? Alwaer Vorsten en Overheden oneigenlyk *Goden* genaemd worden.

35. Indien [*de wet*] of de Heilige Schrivt die persoonen goden genaemt heeft, tot welcke het woort Godts, dat zy sterven zouden, even als verachte menschen, Ps LXXXII: 7, als eene bedreiging geschiet is, ende de Schrift niet en kan gebroken, veranderd, of van onwaerheid verdacht worden:

36. Segt gylieden dan [*tot my*], (v) dien de Vader geheyligt, tot Middelaer geschikt, ende in de werelt gesonden heeft, Gy lastert [*Godt*] om dat ick (x) gesegt hebbe, Ick ben Godts Sone?

Zou de Heiland hier willen te kennen geven, dat Hy, alleen uit hoofde van zijne heiliging tot Middelaar, en van zijne zending in de waereld, Gods Zoon was? Waerlyk dan zou zijne redenering ongemeen weinig te zamen hangen. Hy had verklaerd, dat Hy eenswezens zy met den Vader vs. 30 en dat de Almacht van zijnen Vader ook zijne Almacht zy, vermits Hy een deelgenoot is derzelvde Godlyke natuur vs. 28, 29 De Pharizeeuwen hadden ook zeer wel begrepen, dat Hy zich zelven God maekte, in den eigenlykften zin, en wilden Hem daerom, als een Gods-

(s) Joh. 5: 18. (t) Psalm 82: 6. (v) Joh. 6: 27. (x) Joh. 5: 17.

lasteraer, ſtenigen vs. 33. Maer de heiliging of afzondering tot Middelaer, en zijne zending in de waereld, maekte Hem veeleer tot eenen dienstknecht, dan tot eenen Zoon van God, vergel. Jeſ. XLII: 1. XLIX: 1.

De Godlyke Leeraer redeneert hier van het mindere tot het meerdere, als of Hy zeide: „ Hoe kunt gy u daer „ aen ergeren, dat ik my zelven Gods Zoon noem, daer „ zelvs menſchelyke Overheden, in de Heilige Schrivten, „ oneigenlyk Goden genaemd worden? Indien nu men- „ ſchen, die het ambt van Overheden bekleden, Goden „ genaemd worden, en niemand zich daeraen ergert, dan „ hebt gy althans gene redenen, om u over my te erge- „ ren, dat ik, die van den hemel gekomen ben, om het „ werk, waertoe my de Vader van eeuwigheid geſchikt „ heeft, te volbrengen, my zelven Gods Zoon noeme, „ daer my die naem, omdat ik eenswezens ben met den „ Vader, in den allereigenlykſten zin toekomt."

Dat dit de ware mening zy van den Heiland, blijkt allerduidelykst daer uit, deels omdat de Pharizeeuwen het zeggen van den Heiland zo verſtaen hadden, dat Hy zich zelven God maekte, in den eigenlykſten zin vs. 33, deels omdat de Heiland, tot ſtaving van zijne verklaring, in het vervolg zodanige dingen van zich zelven getuigt, welke zijne eenswezigheid met den Vader kennelyk inſluiten. Hy deed zulke werken, welke niemand dan de Almachtige verrichten kan vs. 37; de Vader is in Hem, en Hy in den Vader vs. 38.

37. Ik ben geen Propheet uit de menſchen genomen, maer Gods zelvswezige Zoon. (y) Indien ick niet en doe de wercken mijns Vaders, indien ik niet zulke wonderwerken verricht, welke alleen aen God eigen zijn, en welke niemand, dan alleen mijn Almachtige Vader verrichten kan, ſo en gelooft my niet, dat ik de MESSIAS en Gods Zoon ben.

38. Maer indien ickſe doe, indien ik zulke wonderen doe, welke door niemand, dan alleen door den Almach-

(y) Joh. 15: 24.

machtigen kunnen verricht worden, ende so gy my, op mijn eigen getuigenis, niet en geloovet, so gelooft ten minsten de verbasende wonderwercken, welke ik doe; en laet u de onlochenbare blijkbaerheid van dezelve overtuigen, op dat gy meugt bekennen, overreed worden, ende gelooven, (z) dat de Vader in my is, ende ick in hem, door eenheid van het zelvde wezen, en door deelgenootschap aen dezelvde Godlyke natuur, verg. Kap. XIV: 10, 11.

t. De Pharizeeuwen wilden den Heiland grijpen, maer deze poging werd verydeld, vs. 39.

39. Toen de Pharizeeuwen des Heilands redenen niet wederleggen konden, werden zy des te meer verbitterd, en namen de toevlucht tot geweld. (*a*) Sy fochten dan wederom hem te grijpen, om Hem, als eenen Godslasteraer, aen den Groten Raed over te geven: ende hy ontgingh uyt hare hant, en verborg zich onder de schaer, niet omdat Hy den dood vreesde, maer omdat zijne uur nog niet gekomen was.

I. De Heiland begav zich over de Jordaen naer Bethabara, en predikte aldaer, met dat gevolg, dat velen in Hem geloovden, vs. 40-42.

40. Ende JESUS verliet Jerusalem; hy gingh vervolgens wederom over den Jordaen, tot de plaetse Bethabara, (*b*) daer Joannes eerst doopte, voor dat hy te Enon by Salim was, vergel. Kap. I: 28. III: 23. De Heiland reisde dan naer die plaets, alwaer Hy door Joannes gedoopt was, ende hy bleef aldaer eenigen tijd, predikende het Euangelie.

41. Ende vele van de ingezetenen dezer plaetse, die Joannes voorhéén gekend, en de verhevene getuigenissen gehoord hadden, welke hy van den Heiland gegeven had, hoorden JESUS prediken, met een gewenscht gevolg. Zy

(*z*) Joh. 14: 11. ende 17: 21. (*a*) Luc. 4: 29. Joh. 8: 59.
(*b*) Joh. 1: 28. ende 3: 23.

quamen tot hem ende seyden, Joannes en dede wel geen teecken, hy verrichtte gene wonderwerken, maer hy voorspelde grote dingen van JESUS, en alles wat Joannes van desen seyde, was waer; wy zien nu zijne voorzeggingen, door de uitkomst allerduidelykst bevestigd.

42. Ende vele geloofden aldaer in hem, dat Hy de beloovde MESSIAS was.

HET XI. KAPITTEL.

I. *De Heer* JESUS *begav zich naer Bethanien, en wekte* LAZARUS *uit de doden op*, vs. 1-53.

A. *De geschiedenis zelve wordt omstandig aengeteekend*, vs. 1-44.

α. *De voorafgaende omstandigheden vinden wy* vs. 1-33.

a. *De Heer* JESUS *kreeg tijding, dat* LAZARUS, *zijn byzondere vriend, dood krank ware*, vs. 1-5.

b. *Na verloop van twee dagen reisde Hy naer Bethanien*, vs. 6-16.

A. *Zijne Discipelen raedden Hem deze reis af, uit aenmerking van het gevaer, waeraen Hy zich zo naby Jerusalem blootstelde*, vs. 6-8.

B. *De Heiland beantwoordde deze zwarigheid*, vs. 9-15.

1. *Hy verklaerde, dat 'er gene redenen waren om te vrezen*, vs. 9, 10. *en*

2. *Gav hun bericht, omtrent het oogmerk van deze reis* vs 11-15.

—. *Met oneigenlyke uitdrukkingen*, vs. 11-13.

——. *Met duidelyke woorden*, vs 14 15.

C. *Op aenraading van* THOMAS *besloten de Discipelen, om hunnen Godlyken Meester kloekmoedig te volgen*, vs. 16.

1. WAnneer JESUS zich eenigen tijd aen de andere zijde van de Jordaen had opgehouden, vergel.

Kap.

Kap. X: 40, kreeg Hy tijding, dat Lazarus, zijn byzondere vriend, aen eene zeer gevaerlyke ziekte, dood krank lag. Ende daer was een ſeker [*man*] dodelyk kranck [*genaemt*] Lazarus, van Bethanien, gelegen aen den Olijvberg, in de nabuurſchap van de hoofdſtad Jeruſalem, uyt het welbekende vleck Marie ende hares ſuſters Marthe.

2. De gemelde (*a*) (Maria nu, om dit in het voorbygaen aen te merken, was de gene die naderhand den Heere geſalft heeft met ſalve, ende ſijne voeten afgedroogt heeft met haren hayre, verg. Kap. XII: 3. Deze zelvde Maria was het, welcker broeder Lazarus kranck was.)

3. Sijne ſuſters dan, zeer bekommerd over den gevaerlyken toeſtand van den lijder, verlangden zeer naer een bezoek van den Heiland. Wetende, waer Hy zich thans bevond, ſonden zy eenen bode tot hem, ſeggende, Heere, ſiet, weet toch, dat onze broeder Lazarus uw vriend, dien gy hartelyk lief hebt, is zeer kranck en in doodsgevaer; kom toch, dit verzoeken wy allervriendelykst, zo ſpoedig mogelyk is, om hem door uwe wonderkracht te genezen.

4. Ende Jeſus [*dat*] bericht hoorende, ſeyde tot zijne Discipelen, Deſe kranckheyt en is niet tot der doot, zodat zijne zusters voor altoos van hem zouden beroovd worden, (*b*) maer zy zal dienen ter heerlickheyt Godts: op dat de Sone Godts door deſelve krankheid verheerlickt worde. Deze toeſtand van Lazarus zal my aenleiding geven, om openbaer te maken, dat Ik Gods Zoon ben. Ondertusſchen kreeg de bode geen nader beſcheid, wat JESUS in dit geval doen zoude.

5. Jeſus nu hadde Martham, ende hare ſuſter, ende Lazarum lief. Zy waren des Heilands byzondere vrienden; Hy had in hun huis meermalen zijn intrek ge-

(*a*) Matth. 26: 6, 7. Marc. 14: 3. Luc. 7: 37. Joh. 12: 3. (*b*) Joh. 9: 3. ende 11: 40.

nomen, en Hy beminde deze menschen, om hun zeer Godvruchtig karakter.

6. Als hy dan gehoort hadde dat hy kranck was, doe bleef hy [*nogh*] twee dagen in de plaetse daer hy was, zonder eenige aenstalte tot de reis te maken, niet alleen om het geloov der beide zusteren te beproeven, maer voornamelyk, omdat Hy niet eer komen wilde, voor dat Lazarus eenigen tijd gestorven was. Hy wilde zijne Godlyke kracht verheerlyken, niet in het genezen van den kranken, maer in het opwekken van den doden Lazarus.

7. Daer na seyde hy voorder tot de discipelen, Laet ons wederom nae Judeam gaen, en ons naer Bethanien begeven, alwaer Lazarus dood krank ligt.

8. De discipelen seyden tot hem, Rabbi, het is niet raedzaem voor u, om naer Judæa te gaen, en zo digt by Jerusalem te komen. Gy zoudt uw leven in de waegschael stellen; (*c*) de Overheden der Joden hebben u nu [*onlangs*] gesocht te steenigen, ende gaet gy wederom derwaerts? Zult gy u aen zulk een oogenschijnlyk gevaer blootstellen?

9. Jesus verklaerde, dat 'er gene redenen waren om te vrezen. Daerom antwoordde Hy. Zijnder niet twaelf uren in den dagh, dat het licht is? Indien yemant in het licht van den dagh wandelt, so en stoot hy hem niet: overmits hy de Zon, het grote licht deser werelt siet, boven den gezichteinder.

Vermits Judæa veel nader ligt aen den evenaer, als ons land, heeft 'er zulk een aenmerkelyk verschil, in de langheid der dagen, gene plaets als by ons. De dag duurt, het gansche jaer door, omtrent twaelv uuren, en het verschil van zomer- of winterdagen is niet zeer aenmerkelyk. Dit moet men zich, tot het rechte verstand van 's Heilands woorden, herinneren.

10. Maer indien yemant de goede gelegenheid van den helderen dag laet voorbygaen, en in der nacht wandelt,

(*c*) Joh. 8: 59. ende 10: 31.

delt, fo ftoot hy hem, en loopt telkens gevaer van te vallen, overmits het licht in hem en zijne oogen niet en is, zodat hy de ftruikelblokken niet zien kunne.

Het gene de Heiland zegt vs. 9, 10. is eene algemene waerheid, welke de Discipelen, op het tegenwoordig geval, ligtelyk konden toepasfen. „ Een voorzichtig man, wil Hy „ zeggen, zal wegens het gevaer, het welk daermede ver„ gezeld gaet, by den nacht niet reifen; even zo zou ik „ ook niet naer Judæa reifen, indien ik wist, dat het voor „ my nacht, of een tijd van gevaer wezen zoude. Het is „ thans nog dag, een tijd, geduurende welken ik, vol„ gens de beftelling van mijnen Vader, veilig reifen kan, „ zonder vrees voor de lagen van mijne vyanden. Gelijk „ de natuurlyke dag twaelv uuren duurt, zo is het nu ook de „ tijd, dat ik veilig ben, tegen de woede mijner vyanden be„ paeld Dezen tijd moet ik waernemen; wanneer de„ zelve geëindigd is zal de nacht komen, wanneer ik „ in de handen van mijne vyanden vallen zal, en door hen „ geftoord worden."

11. Dit fprack hy, om zijnen Discipelen onder het oog te brengen, dat Hy zich, zonder eenig gevaer van zijn leven te lopen, naer Judæa begeven konde, ende daer na feyde hy, daer Hy alles wist, ook hoe het te Bethanien gefteld was, tot haer, Lazarus onfe vrient (*d*) flaept; maer ick gae henen om hem uyt den flaep op te wecken. Hy bedoelde den flaep des doods, en verklaerde, dat Hy Lazarus uit de doden zoude opwekken.

12. Sijne difcipelen dan, menende dat Hy fprak van den eigenlyken flaep, feyden, Heere, dit is een goed teeken, indien hy gerust flaept, fo fal hy gefont worden: want, wanneer een lijder gerust begint te flapen, heeft men goede hoop op zijne herftelling.

13. Doch Jefus hadde gefproken van fijne doot: maer fy meynden dat hy fprack van de rufte des flaeps.

(*d*) Matth. 9: 24. Marc. 5: 39. Luc. 8: 52.

14. Doe seyde dan Jesus tot haer vry uyt, ik bedoel den slaep des doods, Lazarus is reeds gestorven:

15. Ende ick ben blijde om uwent wille, dat ick daer niet geweest en ben, op dat gy des te sterker gelooven meugt. Indien ik by den zieltogenden Lazarus was tegenwoordig geweest, zou ik, door dé treurige omstandigheden, bewogen zijn, om hem, door mijn wonderdoend Alvermogen, gelijk ik aen zo vele duizenden gedaen heb, gezond te maken. Maer nu zal ik gelegenheid hebben, om hem uit de doden op te wekken, en daerdoor uw geloov in my aenmerkelyk te versterken; doch laet ons de reis naer Bethanien aennemen, en tot hem gaen.

16. Thomas dan, in het Grieksch genaemt Didymus, dat is een *tweeling*, seyde tot [*sijne*] medediscipelen, Laet ons oock gaen, op dat wy met hem sterven.

De naem van *ongelovige* THOMAS is tot een spreekwoord geworden. Men heeft zich zeer ongunstige gedachten gemaekt, van THOMAS en zijne ongelovigheid. Uit dit beginsel beschouwt men deze zijne woorden tot de overige Discipelen, *laet ons ook gaen, opdat wy met hem sterven*, als de tael van wanhoop, in dezen zin: „ onze Meester verkiest, in weerwil van onze afrading, den dood in den mond te lopen, laten wy dan maer met Hem gaen en met Hem sterven. Ik voorzie zeer wel, dat zijne vyanden Hem, en ons met Hem doden zullen. Maer wat zullen wy doen? 'er valt geen spreken tegen, laten wy Hem naervolgen, en den dood te gemoet gaen."

Maer THOMAS wordt te veel bezwaerd. Na 's Heilands opstanding openbaerde hy zijn ongeloov, maer het was alleenlyk een geschiedkundig ongeloov, het welk verkeerde omtrent het getuigenis der genen die verklaerden, dat zy JESUS gezien hadden. Hy wilde niet geloven, voor dat hy JESUS zelvs gezien en waergenomen had, dat het dezelvde Persoon, en niet een verschijnsel ware. Hy trok niet de oprechtheid, maer de nauwkeurigheid der getuigen van 's Heilands opstanding in twijffel, en verbeeldde zich, dat anderen zich door een verschijnsel hadden laten misleiden.

In

In ons geval openbaert Hy zijne kloekmoedigheid, en zijne verkleevdheid aen den Heiland, welken hy ook in het meest nijpend gevaer niet verlaten wilde. „ Wanneer „ onze Meester, wil Hy zeggen, wederom in Judæa komt, „ zullen zijne vyanden hun boosaertig oogmerk bereiken, „ en Hem zekerlyk van kant maken. Ondertusschen is een „ leerling niet beter dan zijn meester Het betaemt ons, „ om Hem, in weerwil van alle gevaren, te vergezellen en „ te volgen, tot in den dood toe. Wel aen dan, laten „ wy allen schroom afleggen, Hem rustig volgen, en wan„ neer het nood is met Hem sterven" — Toen het 'er ondertusschen op aenkwam vluchtte THOMAS, gelijk de voorbarige PETRUS, zo wel als de overige Apostelen.

c. *De Heer* JESUS *kwam te Bethanien aen, en hield 'er vooraf eenige merkwaerdige gesprekken*, vs. 17-33.

a. *De komst van den Heiland te Bethanien, en de treurige omstandigheden, in welke Hy de zusters van* LAZARUS *ontmoette, vinden wy vs.* 17-19.

b. *Daerop volgde zijn gesprek met* MARTHA, *vs.* 20-27.

c. *Wijders de ontmoeting van* MARIA, *en hare zamenspraek met den Heiland*, *vs.* 28-32.

d. *Eindelyk de ontroering van den Heiland, by gelegenheid der algemene treurigheid*, *vs.* 33.

17. Jesus dan, van de overzijde der Jordaen, naby Bethanien vergel. vs. 30. gekomen zijnde vondt dat Lazarus niet alleen gestorven, maer dat hy nu reeds zedert vier dagen in het graf geweest was.

18. (Bethania nu was naeby Jerusalem, ontrent vijftien stadien, of ruim een halv uur gaens van [*daer*]:)

19. Ende vele uyt den aenzienlyken en Oversten der Joden waren uit Jerusalem, in het nabuurig Bethanien, gekomen tot Martham ende Mariam, op dat sy haer vertroosten souden, en derzelver beklagen, over het afsterven van haren broeder Lazarus.

Wy mogen 'er uit besluiten, dat LAZARUS een man van

aenzien geweest zy, daer de voornaemsten der Joden zich zo veel aen hem lieten gelegen liggen, dat zy aen zijne zusteren den rouw kwamen beklagen.

20. Martha dan, als sy hoorde dat Jesus quam, gingh hem te gemoete: doch Maria bleef in een afgezonderd vertrek van het huys by de rouwbeklagers sitten, omdat zy voor als nog geen bericht van JESUS komst gekregen had, vergel. vs. 28.

21. So seyde Martha dan tot Jesum, Heere, waert gy hier geweest, so en ware mijn broeder niet gestorven: Gy zoudt hem zekerlyk door uw wonderdoend vermogen genezen hebben.

22. Maer oock nu weet' ick, dat alles wat gy van Godt voor mijne zuster Maria begeeren sult, Godt u het geven sal, om het smertelyk verlies, het welk wy geleden hebben, te vergoeden.

MARTHA openbaerde hier duidelyk haer ongeloov. Er ligt in hare woorden een zeker zoort van verwijting, dat JESUS niet zo spoedig, op het bericht der gevaerlyke krankheid van LAZARUS, gekomen was, als zy verwacht had. Zy dacht niet aen de Alwetendheid van JESUS, waerdoor Hem de omstandigheden van LAZARUS zo goed bekend waren, als of Hy 'er by was tegenwoordig geweest, noch aen de Almacht van den Heiland, waerdoor Hy, al was Hy aen de overzijde der Jordaen gebleven, den kranken, met een enkel woord sprekens, had kunnen herstellen. Zy geevt duidelyk te kennen, dat de zaek nu hopeloos ware, dat zy haren broeder voor altoos verloren had, en dacht niet aen 's Heilands Alvermogen, om doden op te wekken.

Men heeft derhalven vs. 22. verkeerdelyk opgevat, wanneer men de woorden van MARTHA zo verstaet, als of zy wilde te kennen geven, dat JESUS haren doden broeder het leven konde wedergeven. Dit blijkt duidelyk uit het vervolg. Toen de Heiland zeide: *Uw broeder zal weder opstaen*, dacht zy nog niet aen eene wonderdadige opwekking, maer zy meende, dat de Heer JESUS het oog had op de algemene opstanding der doden, in den jongsten dag, vs. 23, 24. — MARTHA wil vs. 22. eenvouwig haer vertrouwen uitdrukken,

dat

dat God haer, op de voorbidding van den Heiland, alles schenken zou, wat zy, in hare treurige omstandigheden, tot vertroosting, en tot vergoeding van haer zwaer verlies nodig had. — Voeg 'er by, dat MARTHA vs. 39. allerkennelykst openbaer maekte, dat zy niets minder, dan de opwekking van haren broeder verwachtte.

23 Jesus seyde tot haer, zijt wel gemoed Martha, Uw' broeder sal weder-opstaen.

24. Martha, menende dat de Heiland sprak van de algemene opstanding der doden, in den laetsten dag der waereld, seyde tot hem, Ick weet' dat hy opstaen sal, met alle de doden, in de (*e*) opstandinge ten laetsten dage, maer ondertusschen heb ik mijnen waerden broeder voor altoos verloren; dit verlies is zwaer, en valt my zeer smertelyk.

25. Jesus seyde tot haer, (*f*) Ick ben de opstandinge ende het leven. Ik bezit het vermogen om doden op te wekken, en te doen leven; (*g*) die in my gelooft sal leven, al waer hy oock gestorven, vermits ik, nu zo wel als ten jongsten dage, het vermogen heb om doden op te wekken, wanneer het my behaegt.

26. (*h*) Ende een yegelick die nu nog leeft, ende in my gelooft, sal niet sterven in der eeuwigheyt, hy zal niet verloren gaen, maer de lichamelyke dood zal hem den weg banen tot het eeuwig zalig leven. Gelooft gy dat Martha, in waerheid, en verlaet gy u daerop, met uw gansche hart?

27. Sy seyde tot hem, Ja, Heere, ik geloov alles wat gy zegt: want (*i*) ick hebbe gelooft, en ik ben overtuigd, dat gy zijt de Christus de Sone Godts, die in de werelt komen soude, om het eeuwig leven voor zondaren te verwerven.

28. Ende dit gesegt hebbende gingh sy henen, ende riep Mariam hare suster heymelick, uit het ge-

(*e*) Dan. 12: 2. Luc. 14: 14. Joh. 5: 29. (*f*) Joh. 1: 4. ende 5: 24. ende 14: 6. (*g*) Joh. 3: 16, 36. ende 6: 47. 1 Joh. 5: 10. (*h*) Joh. 6: 51. (*i*) Matth. 16: 16. Marc. 8: 29. Luc. 9: 20. Joh. 6: 69.

zelfchap der rouwbeklagers, feggende, De Meefter, de grote Leeraer Jesus is daer gekomen, Hy is naby dit vlek genaderd, ik heb Hem te gemoet gegaen, ende heb Hem reeds gefproken. Gae met my derwaerds: want hy roept u.

29. Defe als fy [*dat*] hoorde, ftont haeftelick op, ende het gemelde gezelfchap zonder uitftel verlatende, gingh zy tot hem.

30. (Jefus nu en was nogh in het vleck niet gekomen: maer was in de nabuurfchap, op de plaetfe, daer hem Martha te gemoet gekomen was.)

31 De aenzienlyken en Overften der Joden dan die met haer in het huys waren, ende haer vertrooftteden, fiende Mariam dat fy haeftelick opftont, ende uytgingh, volgden haer, feggende, Sy gaet nae het graf, op dat fy aldaer weene. Dit kan nergens toe dienen, dan om hare fmerten te verlevendigen en te verzwaren; laten wy haer volgen en herwaerds terug brengen.

32. Maria dan, als fy quam daer Jefus was, ende hem fagh, viel eerbiedig aen fijne voeten, feggende tot hem, onder eenen vloed van tranen, even als Martha een weinig te voren gezegd had vs 21, Heere, indien gy eerder hier geweeft waert, fo en ware mijn broeder niet geftorven, maer gy zoudt hem door uw wonderdoend vermogen herfteld hebben. Dit gezegd hebbende, werd de aendoenlyke Maria zodanig van droefheid overftelpt, dat zy niet in ftaet was, om verder een woord te fpreken.

33. De lievderijke en medodogende Jefus dan als hy haer fagh weenen, ende de aenzienlyke Joden die met haer quamen, [*oock*] weenen, wert hy feer beweegt in den menfchelyken geeft, ende ontroerde hemfelven grotelyks.

β. De opwekking van LAZARUS *zelve wordt ons aengetekend, vs. 34-44.*

a. By het grav gekomen zijnde, weende de Heiland, het welk door de Overften der Joden verfcheidenlyk geduid werd, vs. 34-38.

b. Hy gav bevel om den fteen aftenemen, en by deze gelegenheid openbaerde MARTHA *op nieuws haer ongeloov, vs. 39, 40.*

c. Na dat Hy gebeden had, deed Hy LAZARUS*, door zijn Alvermogen, uit het grav komen, vs. 41-44.*

34. Ende met een teder medelyden op de treurige zusters, en de wenende bekenden ziende, feyde JESUS tot de omftanders, wijst my het grav van Lazarus, Waer hebt gy hem gelegt? Sy feyden tot hem, Heere, komt gae met ons, ende fiet het.

35. De aendoening van (*k*) Jefus menfchelyken geest openbaerde zich, in eenen vloed van tranen. Hy weende, omdat Hy als mensch zijne hartstochten niet bedwingen konde. Zo veel deel nam Hy in de fmerten en den rouw der omftanderen.

36. De Overften der Joden, die gekomen waren, om Martha en Maria den rouw te beklagen, dachten verfchillendlyk over de tranen van den Heiland. Zommigen dan meenden, dat Hy zeer bedroevd was over den dood van Lazarus, en feyden, Siet, hoe lief hy hem hadde! Dit betoont Hy met eenen vloed van tranen.

37. Ende fommige anderen uyt haer veroordeelden het gansche gedrag van den Heiland, en feyden, En konde hy, (*l*) die de oogen des blinden geopent heeft, niet maken dat oock defe niet geftorven en ware? Had Hy, op de boodfchap der bedroevde zusteren, niet aenftonds behoren te komen en Lazarus, door zijn wonderdoend vermogen te redden?

Deze Overften der Joden waren, over het algemeen,

(*k*) Luc. 19: 41. (*l*) Joh. 9: 6.

gene hardnekkige Joden. Zy beschouwden den Heiland wel niet als den MESSIAS, maer als eenen Propheet, welken God met het vermogen, om wonderen te doen, had toegerust, vergel. vs. 42.

38. Jesus dan wederom in hemselven seer beweegt zijnde, quam tot het graf. Hier werden zijne menschelyke aendoeningen op nieuws en geweldig gaende. Trouwens by het graf begonden de treurige zusters nog jammerlyker te wenen. Dit wekte wederom het teerhartig medelijden van den lievderijken Heiland op; ende het grav was in een uitgehouwen spelonck, ende een steen was daer op gelegt.

39. Jesus seyde, Neemt den steen wech. Martha de suster des gestorvenen vermoedde nog niets minder, dan dat JESUS haren broeder zou opwekken, zy dacht, dat de Heiland zijnen vriend nog eens zien wilde. Daerom seyde zy tot hem, Heere, wat wilt gy aen hem zien? hy rieckt nu al, want hy heeft vier dagen [*aldaer gelegen.*]

40. Jesus seyde tot haer, Hebbe ick u niet gesegt, hoewel gy het niet begrepen hebt vs. 23, 26, dat, so gy gelooft, gy de heerlickheyt Godts, door een verbasend wonderwerk, geopenbaerd sien sult?

41. Sy namen dan den steen wech van de uitgehouwen spelonk, daer de gestorvene lagh. Ende Jesus hief de oogen opwaerts, ende seyde, Vader, ick dancke u dat gy my gehoort hebt.

42. Doch ick wist dat gy my altijt hoort: (*m*) maer om der schare wille, die rontom staet, hebbe ick [*dit*] gesegt, op dat sy souden gelooven, dat gy my gesonden hebt.

Het zeggen van MARTHA tot den Heiland, dat God zijn gebed verhoren zoude vs. 22, kan den Heiland aenleiding gegeven hebben, om, voor het verrichten van dit wonderwerk, zijnen Vader te bidden. Maer zijn oogmerk was voornamelyk, om het ongeloov van zommigen, die 'er by te-

(*m*) Joh. 12: 30.

tegenwoordig waren te overwinnen. Zy zagen, dat JESUS schikkingen maekte, om den doden en reeds rottenden LAZARUS op te wekken, dat Hy God aenriep, en dat het wonderwerk op dat gebed volgde. Nu wisten zy, dat God het gebed van eenen valschen MESSIAS, ter verrichting van zulk een verbasend wonderwerk, niet verhoren zou. Derhalven moest elk, die niet geheel door vooroordeelen verblind was, dit besluit opmaken, dat JESUS, als de beloovde MESSIAS, van God gezonden ware.

43. Ende als hy dit gesegt hadde, riep hy met grooter stemme, Lazare, komt uyt het grav, opdat de gehele menigte dit zijn almachtig bevel horen, en opmerken zoude, dat de dode Lazarus daerdoor wierd levendig gemaekt.

44. Ende met deze stem ging eene Godlyke kracht gepaerd: want de gestorvene quam uyt, gebonden aen handen ende voeten met grafdoecken, ende sijn aengesicht, immers zijn voorhoofd en kin, was omwonden (n) met eenen sweetdoeck, zodat Lazarus, in het leven hersteld zijnde, genoegzaem zien konde. De Joden waren gewoon, de handen en voeten der doden met linnen te omwinden, maer deze gravdoeken of linnen windsels waren, door JESUS wonderdoend Alvermogen, in zo ver losgemaekt, dat de herlevende Lazarus zich bewegen, en uit het grav komen konde. Jesus seyde tot haer, die 'er by stonden, Ontbindt hem verder van deze zwachtelen, ende laet hem henen gaen.

Onze Euangelist is ongemeen kort in zijne verhalen. Hy bericht ons daerom niet, hoe Lazarus aen klederen gekomen zy, of de omstanders hem het een en ander hebben bygezet, werwaerds hy zich begeven hebbe, wat hy tot den Heiland, en Deze tot hem gesproken hebbe, en hoe MARTHA en MARIA zich by deze gelegenheid gedragen hebben. JOANNES wilde onze aendacht alleenlyk by het verbasende van dit wonderwerk bepalen.

(n) Joh. 20: 7.

Het gewicht der zake vordert, dat wy by dit wonderwerk wat nader stilstaen.

De Deisten, byzonder WOOLSTON, hebben zich zeer veel moeite gegeven, om deze wonderdadige gebeurtenis leugenachtig te maken. Wy zullen daerom hunne voornaemste tegenwerpingen ter toetse brengen.

A. Vooreerst zegt men, dat deze gebeurtenis niet door genoegzame getuigen bevestigd zy; dat de overige Euangelisten 'er gene de minste melding van maken; en dat JOANNES, die 'er alleen van spreekt, des te minder geloov verdiene, naermate hy langer na de veronderstelde gebeurtenis geschreven heeft; zodat het voor zijne tijdgenoten niet mogelyk ware, naer de waerheid dezer zake behoorlyk onderzoek te doen.

Het is waer, JOANNES is de eenigste der Euangelisten, die dit verbasend wonderwerk heeft aengeteekend. Maer dit vermindert zijne geloovwaerdigheid niet, nadat het éénmael op eene beslissende wijs bewezen is, dat hy door den invloed van Gods onfeilbaren Geest geschreven hebbe. Hy openbaert daerenboven alle mogelyke kenmerken van eenen geloovwaerdigen Geschiedschrijver; hy bepaelt alle de byzondere omstandigheden van deze gebeurtenis zeer nauwkeurig; hy betoont 'er mede, dat hy eene volledige kennis had van alle de byzonderheden, en dat hy niet voornemens ware, om een verdichtsel in de waereld te stoten. Hoe zeer hy zich op de kortheid toelegge, is hy hier uitvoeriger, in het aenteekenen der voorafgaende omstandigheden, dan by eenig ander wonderwerk. Hy noemt de getuigen, die 'er by tegenwoordig waren, zijnde onder anderen, vele aenzienlyken en Overheden der Joden. Hy voegt 'er het merkwaerdig gevolg by, het welk dit wonderwerk had, byzonder in het besluit van het Sanhedrin, vs. 45—

De overige Euangelisten zijn dit gansche wonderwerk, het welk zo blijkbaer was, met stilzwijgen voorbygegaen,

gaen. Dan hiervan kan men zeer voldoende redenen geven.

1. Hun oogmerk was niet eene geordende levensbeschrijving van den Heiland te geven, noch alle zijne wonderwerken aenteteekenen. Dit zou een al te omslachtig werk geweest zijn, vergel. Kap. XXI: 31. De één bepaelt zich meer byzonder by deze, en de ander by gene gebeurtenis. Trouwens hadden zy elk alle de wonderen van den Heiland opgegeven, dan zouden zy in verdenking gekomen zijn, dat de een den anderen had afgeschreven.

2. De overige Euangelisten hebben ook andere zoortgelyke wonderen aengeteekend, van welke JOANNES wederom gene melding maekt, gelijk de opwekking van JAIRUS dochter, en die van de jongeling te Nain, Matth. IX. Marc V. Luc. VII.

3. Voeg 'er by, dat de opwekking van LAZARUS, in de verhalen der overige Euangelisten, volgens de orde, welke zy zich hadden voorgesteld, niet te passe kwame. Van 's Heilands vertrek uit Galilea, en zijne komst in Judæa, gaen zy onmiddelyk over tot zijne laetste intrede binnen Jerusalem, en daerom maken zy in het geheel gene melding van het gene, geduurende dien tusschentijd, is voorgevallen, Matth. XIX: 1-3. vergel. XX: 17. Marc. X: 1, vergel. vs. 32.

4. Eindelyk was 'er nog eene byzondere reden, in den persoon van LAZARUS, welke het stilzwijgen der overige Euangelisten noodzakelyk maekte. De opgewekte LAZARUS leevde nog, toen de overige Euangelisten hunne geschiedverhalen in het licht gaven. Volgens de overlevering heeft hy na zijne opstanding, nog 30 jaren geleevd, EPIPHANIUS *Hær.* 66. §. 34. Het was derhalven raedzaem, zo lang LAZARUS leevde, dat de Euangelisten van dit wonderwerk zwegen, opdat zy den man niet in nog groter gevaer brengen zouden, te meer daer het Sanhedrin een besluit genomen had, om LAZARUS, daer velen zijnent halve in den Heiland geloofden, uit den weg te ruimen, Kap. XII: 10, 11.

Ook konden zy dit wonderwerk des te beter met stilzwijgen voorbygaen, omdat 'er toen nog verschei-dene getuigen in leven waren.

Maer deze redenen vielen uit, toen JOANNES zijn Euangelie in veel lateren tijd opstelde.

Men zegge niet, toen JOANNES zijn Euangelie schreev, kon men de zaek niet meer onderzoeken: want in dien tijd was dit verbasend wonderwerk nog in eene levendige geheugenis. Trouwens het was geschied in de nabuurschap van Jerusalem, en in de tegenwoordigheid van vele aenzienlyke Joden, vergel. Kap. XII: 9. Voeg 'er by, dat 'er onder de Joden nog velen waren, die den opgewekten LAZARUS gekend hadden, toen JOANNES zijn Euangelie uitgav. Hy leevde nog 30 jaren na zijne opstanding.

B. Dit wonderwerk, zegt men verder, indien het waerlyk geschied was, is zo groot en blijkbaer, dat men niet begrijpen kunne, hoe zommigen der aenschouweren de Godlyke zending van JESUS niet geloovd, maer Hem by den groten Raed verklaegd hebben. Men beroept zich op vs. 46. — Dan de Euangelist verhaelt geenszins, dat deze lieden de opwekking van LAZARUS niet geloov-den. Trouwens hoe konden zy in twijffel trekken, het gene zy zelve gezien hadden? JOANNES spreekt van lieden, die van het wonderwerk volkomen verzekerd waren, en vaststelden, dat JESUS een groot Propheet ware. Maer zy wisten niet, of zy Hem voor den MESSIAS houden moesten. Daerom gingen zy tot hunne Leeraren uit de Pharizeeuwen, om hunnen raed over deze zaek in te nemen. Ondertusschen waren 'er velen, onder de ooggetuigen van dit wonderwerk, die in JESUS geloovden, dat is, die geloovden dat Hy de MESSIAS was, vs. 45.

C. Maer gaet men voort, de leden van den Groten Raed besloten, om JESUS te doden vs. 47. — Maer, indien JESUS indedaed zulk een wonderwerk gedaen had, zou Hy zijne Godlyke zending onberwistbaer bewezen hebben; en in zulk een geval, veronderstelt dat het gebeurd

was, zouden de Overheden des volks niet besloten hebben, om Hem te doden.

Maer deze gansche redenering bewijst niets meer, dan de verregaende verharding van Israëls Oudsten. Er is in dit gansche geval niets, het welk meer onbegrijpelyk is, dan dat de grouwzame Koningin JESABEL aen den Propheet ELIAS den dood zwoer, in weerwil van een verbasend wonderwerk, het welk zy hem had zien verrichten, 1 Kon. XIX: 1, 2.

De handelwijs van den Joodschen Raed zelve bevestigt de geloovwaerdigheid van deze wonderdadige gebeurtenis. Zy geven de allerduidelykste blijken, dat zy het wonderwerk verduisteren wilden, omdat zy het zelve niet ontkennen konden. Zy waren met de zaek geweldig verlegen, en zy erkennen, dat JESUS vele teekenen deed vs. 47. Was de opwekking van LAZARUS hun twijffelachtig voorgekomen, hadden zy eenig vermoeden van bedrog gehad, dan zouden zy LAZARUS en zijne zusters ter verantwoording geroepen, en de gansche zaek gerichtelyk onderzocht hebben. — Zy vreesden voor oproer onder het volk, en dat de Romeinen daeruit aenleiding nemen zouden, om hen van de nog overgeblevene voorrechten te beroven vs. 48. Deze vrees had genen anderen grond, dan in de vleeschelyke begrippen, welke zy van den MESSIAS maekten. Daerenboven hadden zy dit gevreesde onheil gemakkelyk kunnen voorkomen, door de zaek gerichtelyk te onderzoeken, en indien zy dezelve valsch bevonden hadden, als een verdichtsel openbaer te maken.

D. Maer, vervolgt men, heeft hier wel een wonderwerk plaets gehad? Zou het ook alles een listig bedrog geweest zijn?

Indien LAZARUS waerlyk gestorven is, en vier dagen in het grav gelegen heeft, zodat 'er reeds bederv aen zijn lijk ware, blijvt 'er geen schijn van twijffeling over, of JESUS heeft een verbasend wonderwerk verricht: want vele duizenden hebben LAZARUS, na dien tijd, gezien en gesproken, zodat de Joodsche Overheden besloten, om

hem te doden, Kap. XII: 10, 11. — Nu kan het redelyker wijs niet in bedenking komen, of LAZARUS was waerlyk gestorven. Vele aenzienlyke Joden kwamen uit Jerusalem, om zijne zusteren den rouw te beklagen, en toen JESUS aen zijn grav kwam, had hy 'er reeds vier dagen in gelegen.

Maer zou 'er ook eenig bedrog hebben plaets gehad? LAZARUS, zegt men, kan zich, onder den schijn van dood te zijn, levendig in de spelonk hebben laten begraven, om den roem van JESUS, door eene geveinsde opstanding te bevorderen. Wat schijn is 'er, om zulk een laeg en verachtelyk bedrog te veronderstellen? LAZARUS was eenigen tijd te voren zeer gevaerlyk krank geweest, hy was door zijne vrienden en nabuuren geduurig bezocht, hy had, in de tegenwoordigheid van velen, den laatsten adem uitgeblazen, men had hem op de Joodsche wijs begraven, en met dooddoeken omwonden; en met dit alles zou hy vier dagen levendig in de spelonk verkeerd hebben! welke ongerijmdheden!

De leden van den Joodschen Raed hebben nimmer aen zulk eene laege en verachtelyke [illegible] gedacht; hadden zy eenig vermoeden van bedrog gehad, dan behoevden zy met de zaek niet dermaten verlegen te zijn geweest.

E. Eindelyk zouden 'er, in het verhael van JOANNES, vele bijzonderheden voorkomen, welke ongerijmd en ongeloovbaer zijn. Hiertoe brengt men,

1. Dat JESUS *weende*. Dat weenen, zegt men, kwam in het geheel niet te pas, wanneer JESUS voornemens was om LAZARUS op te wekken. Dan de Heiland openbaerde, dat Hy een waerachtig mensch was, vatbaer voor alle menschelyke aendoeningen, de zondige alleen uitgezonderd. Voor het overige weende de Heiland niet over den dood van zijnen vriend LAZARUS, maer het tederhartig medelijden, het welk Hy had met de smerten en droefheid der beide zusteren, perste Hem eenen vloed van tranen uit de oogen.

2. Men oordeelt het ongerijmd, dat de Heiland den

doden

doden LAZARUS, met eene grote ftem, hebbe toegeroepen: *kom uit*, vs. 43. — Dan dit roepen gefchiedde niet om den wil van LAZARUS zelven; zo lang hy dood was, kon hy niet horen, en toen hy wederom leevde, was zulk een fterk geroep onnodig. Het roepen van den Heiland gefchiedde om der omftanderen wil, om hunne aendacht op te wekken, en allen te doen opmerken, dat Hy het was, die den doden opwekte, en hem, enkel op zijn almachtig bevel, wederom deed leven.

3. Men oordeelt het ongepast, dat de Heiland, nadat Hy bericht gekregen had, omtrent de dodelyke krankheid van LAZARUS, nog twee dagen wachtte, eer Hy zich derwaerds begav. — Maer dit gefchiedde, opdat niemand meer aen den dood van LAZARUS zou kunnen twijffelen.

4. De overige vitteryen zijn zo laf, dat zy gene opmerking verdienen.

B. De gevolgen van dit wonderwerk worden vs. 45-53. aengetekend.

α. Vele erkenden Jefus voor den MESSIAS, *vs.* 45.

β. Anderen brachten het geval aen den Groten Raed, die daerop befloot, om den Heiland van kant te maken, vs. 46-53.

a. De aenbrenging vinden wy vs. 46.

b. De raedpleging van het Sanhedrin, vs. 47, 48.

c. Den voorflag van Cajaphas, vs. 49-52. *en*

d. Het befluit van den Raed, vs. 53.

45. Vele dan uyt de aenzienlyke Joden, die tot Martha en Mariam gekomen waren, om haer over het verlies van Lazarus den rouw te beklagen, ende voor hunne oogen aenfchouwt hadden 't gene Jefus gedaen hadde, in het opwekken van Lazarus, geloofden in hem, dat Hy niet alleen een groot Propheet, maer zelvs de beloovde MESSIAS ware.

46. Maer fommige van haer, die by dit wonder-

werk waren tegenwoordig geweest, ftonden in twijffel. Het ftond by hen vast, dat JESUS een groot Propheet ware, maer zy wisten niet, of zy Hem voor den MESSIAS moesten eerbiedigen. Zy wilden daerom den raed van hunne Leeraren innemen. Uit dit beginfel gingen zy tot de Schriftgeleerden uit de Phariseen, ende feyden tot haer 't gene Jefus gedaen hadde.

47. (*o*) De Overpriefters dan ende de Pharifeen, van deze gebeurtenis onderricht zijnde, vergaderden den groten Raet, ende feyden, (*p*) Wat fullen wy doen? de zaek wordt ernftig, en 'er is eene fpoedige voorziening nodig: want defe menfche doet vele teeckenen, en eene menigte van verbafende wonderen. Dit kan niet langer ontkend worden.

48. Indien wy hem alfoo laten [*geworden*], en ons niet ftoren aen den opgang, welken hy maekt onder het volk, fy fullen alle in hem gelooven, en hem eerbiedigen voor den Koning van Israël. Dit zal befchouwd worden als een opftand tegen den Keizer, ende wee dan onzer: want de machtige Romeynen fullen met talrijke heirlegers komen, ons van de nog overgeblevene voorrechten beroven, ende wechnemen beyde onfe plaetfe ende volck.

Zy zullen Jerufalem met den Tempel verwoesten, en onze gantfche Natie uitroeien. Er is derhalven niets noodzakelyker, dan dat deze mensch verhinderd worde, meerder wonderen te doen, en dat zijn toeloop beteugeld worden; maer hoe zullen wy het beginnen? wat moeten wy, in dit netelig geval, by de hand nemen? Het is zeer gevaerlyk, om iets geweldigs te ondernemen, tegen eenen man, die zo veel aenhang heeft onder het volk.

49. Ende één uyt haer, [*namelick*] Cajaphas, die deffelven jaers Hoogepriefter was, deed een ftaetkundig voorftel. Het Hogepriesterfchap veranderde geduurig, naerdien de Romeinen daerover naer willekeur befchikten,

en

(*o*) Pfalm 2: 2. Matth. 26: 3. Marc. 14: 1. Luc. 22: 2. Hand. 4: 27.
(*p*) Joh. 12: 19.

en deze hoge waerdigheid opdroegen aen den genen, die de meeste gunst had, of het meeste geld bood. Thans was Cajaphas Hogepriester. Van zijne zitplaets opstaende, sprak hy de overige leden van den Groten Raed aen, en seyde tot haer, Gy en verstaet niets:

50. Noch gy en overlegt niet. Gylieden schijnt weinig verstand en doorzicht te hebben, vergel. Spreuk. IX: 13. 1 Tim. VI: 4. De Hogepriester werd dit niet, hy hoorde Nicodemus en andere begunstigers van Jesus zeggen, dat het gebeurde met Lazarus gerichtelyk behoorde onderzocht te worden; hy zag dat de meesten, die Jesus een vyandig hart toedroegen, met de zaek verlegen waren en niet wisten wat men beginnen moest. Hy oordeelde, dat het thans geen tijd ware om te sammelen, en langdradig te beraedslagen. Hy deed daerom den voorslag, om den Heiland, zonder te onderzoeken, of Hy Lazarus waerlyk uit de doden had opgewekt, dan niet, tot een offer van staet maken moest; en daermede de gehele zaek doen eindigen, eer dat 'er ergere gevolgen uit voortkwamen. Het komt my zo voor, zeide hy, (q) dat het ons nut is, dat één mensche, al was hy nog zo onschuldig, sterve voor het volck, ende het geheele volck niet verloren en gae; 'er is niets anders op, of Jesus moet hoe eer zo beter van kant gemaekt worden; zonder dit zal 'er eerlang oproer ontstaen, en de Romeinen zullen ons gehele volk verdelgen.

51. Ende dit zeggen van Cajaphas was zeer opmerkelyk, want hy verkondigde, zonder het zelvs te weten, eene merkwaerdige gebeurtenis, welke eerlang zou bewaerheid worden, niet alleen met betrekking tot de Joden, maer ook tot alle andere volken. Deze dingen seyde hy niet uyt hemselven: maer, door eene Godlyke bestuuring, sprak hy van zaken, welke binnen korten werkelyk gebeuren zouden; zijnde Hoogepriester desselven jaers propheteerde hy, zonder het zelvs te weten, dat Jesus, als

(q) Joh. 18: 14.

plaetsvervangende Borg van zondaren, sterven soude voor het volck:

52. Ende niet alleen, dat JESUS, als een verzoenend offer, sterven zou voor dat Joodsche volck, maer op dat hy oock te gelijk de uitverkorene kinderen Godts, die onder alle volken verstroyt waren, met God verzoenen, en (r) tot één soude vergaderen.

53. Het meerderdeel der leden van den Groten Raed keurden des Hogepriesters voorslag goed, dat JESUS zonder verder onderzoek sterven moest, om den ondergang van het volk voor te komen. Van dien dagh dan af raetslaegden sy te samen, dat sy hem by de eerste voegzame gelegenheid dooden souden.

L. *De Heer* JESUS *begav zich naer de Stad Ephraim, omdat zijne uur nog niet gekomen was, vs.* 54.

54. Jesus dan en wandelde niet meer vryelick onder de aenzienlykste der Joden, nadat Hy Lazarus had opgewekt, verliet Hy het vlek Bethanien, en geheel Judæa; maer hy gingh van daer, of *was van daer gegaen*, zodra Hy Lazarus uit de doden had opgewekt; nae het afgelegen lant by de woestijne, nae de stadt genaemt Ephraim, (welke men oordeelt dat in het Noord-Oosten van Benjamins ervdeel gelegen was) ende verkeerde aldaer met sijne discipelen, tot dat het Paeschfeest naderde, op het welk Hy te Jerusalem, ter verzoening van de zonden, sterven moest.

(r) Ephes. 2: 14, 15, 16.

M. Eindelyk verhaelt de Euangelist zeer uitvoerig, hoe de Heiland, voor de laetstemael, naer Jerusalem gegaen zy om het Paeschfeest te vieren, als mede wat Hy, by die gelegenheid, gesproken en geleden heeft Kap. XI: 55— XX: 31.

A. Eerst bericht ons JOANNES *zeer omstandig, hoe de Heiland zijn laetste Paeschfeest te Jerusalem gevierd heeft, en het gene daerby is voorgevallen, Kap. XI: 55— XVII: 26.*

α. De voorbereidende omstandigheden vinden wy Kap. XI: 55— XII: 50.

β. Het houden van den laetsten Paeschmaeltijd zelven, en de gesprekken by die gelegenheid, Kap XIII, XIV, en

γ. De laetste redenen, welke de Heiland, na den Paeschmaeltijd, tot zijne Discipelen gesproken heeft, Kap. XV: 1— XVII: 26.

α. In het opgeven der voorbereidende omstandigheden, Kap. XI: 55— XII: 50.

a. Herinnert de Euangelist, dat het voor den Heiland zeer gevaerlyk ware, zich naer Jerusalem te begeven, zodat Hy, naer den mensch gesproken, wel redenen zou gehad hebben, om van het Paeschfeest terug te blijven, Kap. XI: 55-57.

55. Ende, zodra de leden van den Groten Raed het besluit genomen hadden, om JESUS van kant te maken, verg. vs. 53, zonden zy hunne dienaers naer Bethanien, om Hem te vangen. Dan deze waren terug gekomen met het bericht, dat JESUS Bethanien reeds verlaten, en zich naer elders begeven had. Niet lang daerna begon de tijd van het Paeschfeest te naderen; het Pascha der Joden was naeby, ende vele uyt alle gewesten van dat lant, het welk de Joden bewoonden, gingen op nae Jerusalem, eenigen tijd voor het Pascha, op dat sy haerselven door voorbereidende offeranden reynigden, om tot het vieren der plechtige Feestdagen gereed te zijn.

56. Velen van deze vreemdelingen hadden eene grote achting voor JESUS, uit aenmerking van de wonderen, welke zy Hem hadden zien verrichten. Anderen waren nieuws-

gierig, om dien beroemden Persoon te aenschouwen. (s) Sy sochten dan Jesum, ende seyden onder malkanderen, staende in het voorhov en de gaenderyen van den Tempel, Wat dunckt u? [*Dunckt u*] dat hy niet komen en sal tot het feest, zy begrepen wel, dat het voor den Heiland zeer gevaerlyk ware, om thans te Jerusalem te verschijnen.

57. De Overpriesters nu ende de Phariseen, met het meerderdeel der Joden van den Groten Raed, hadden, toen zy door hunne dienaren onderricht waren, dat JESUS Bethanien verlaten had, vergel. vs. 55, een gebodt gegeven, dat so yemant wiste waer hy was, hy het soude te kennen geven, op dat sy hem mochten vangen, met belovte, dat de aenbrenger eene goede beloning hebben zoude. Door deze belovte werd de grouwzame Judas naderhand vervoerd, om zijnen Godlyken Meester te verraden.

HET XII. KAPITTEL.

b. Dan vermits thans het uur van zijn verzoenend lijden naderde, kwam JESUS *evenwel, in weerwil van al het gevaer, te Jerusalem, om het Paeschfeest te vieren, Kap. XII.*

a. Eerst begav Hy zich naer Bethanien, vs. 1-11.

1. *Zijne aenkomst vinden wy vs. 1.*
2. *Hy werd aldaer op een gastmael onthaeld, en door Maria gezalvd, vs. 2-8.*
3. *By die gelegenheid was 'er een grote toevloed van menschen, om* JESUS *en* LAZARUS *te zien, het welk de woede der Pharizeeuwen op nieuws gaende maekte, vs. 9, 10, 11.*

1. (a) JEsus dan, in aenmerking nemende, dat het Feest naderde, verliet de Stad Ephraim, verg.

(s) Joh. 7: 11. (a) Matth. 26: 6. Marc. 14: 3. Luc. 7: 37. Joh. 11: 2.

Verg. Kap. XI: 54, en quam ses dagen voor het Pascha te Bethanien, daer Lazarus woonachtig was, die gestorven was geweest, welcken hy eenigen tijd te voren opgeweckt hadde uyt den dooden.

2. In dit Bethanien had de Heiland vele vrienden, die zich over zijne tegenwoordigheid grotelyks verheugden. Sy bereydden hem dan aldaer een avontmael, aen het huis van eenen Simon, die voorheen melaetsch geweest maer, door 's Heilands wonderdoend Alvermogen, van die vuile plaeg genezen was, verg. Matth. XXVI: 6, ende de meermalen gemelde Martha diende: ende Lazarus was één van de gene die met hem aensaten.

MARTHA had alle de zorg van deze maeltijd, welke aen het huis van SIMON gegeven werd. Wy schijnen 'er uit te mogen besluiten, dat MARTHA, de zuster van LAZARUS, aen dezen SIMON gehuuwd ware.

3. Maria, de zuster van Lazarus en Martha, wilde ook, by deze gelegenheid, een blijk geven van haren groten eerbied voor den Heiland. Zy dan genomen hebbende een pont salve van onvervalschten seer kostelicken nardus, goot zy deze zalvoly uit op 's Heilands hoofd, Matth. XXVI: 7, terwijl Hy aan tafel zat, en met het overige heeft zy de voeten van Jesu gesalft, ende met haren hayre sijne voeten afgedroogt: ende het huys wiert vervult van den geurigen reuck der kostbare salve.

4. So dra dit geschied was, seyde dan één van sijne discipelen, [*namelick*] Judas Simonis Iscariot, die hem verraden soude, tot zijne Medeäpostelen:

5. Dit is een geheel nutteloze verkwisting. (*b*) Waerom en is dese salve niet verkocht voor drie hondert penningen, ende den armen gegeven? De overige Discipelen keurden deze kwalyk geplaetste bedenking van Judas goed, en veroordeelden mede het bedrijv van Maria, Marc. XIV: 4.

6. Ende deze bedenking kwam ondertusschen voort uit

(*b*) Marc. 14: 5.

een allerverfoeilykst beginsel: want dit seyde hy, niet om dat hy besorgt was voor den armen, maer om dat hy een dief was, (c) ende hadde de beurse, ende droegh het gene gegeven wiert. Hy was de rentmeester van JESUS en zijn gezelschap; wanneer nu die kostbare zalv verkocht, en het geld in de algemene beurs geplaetst was, zou de booswicht gelegenheid gehad hebben, om zich te verrijken, en 'er zich een goed gedeelte van toe te eigenen.

7. Jesus dan seyde tot zijne Discipelen, doet deze godvruchtige vrouw gene moeite en verdriet aen. Laet af van haer te berispen: want zy heeft een goed en prijzenswaerdig werk aen my verricht. verg. Matth XXVI: 10. Sy heeft dit bewaert tegen (d) den dagh mijner begravenisse, en heeft my by voorraed, den laetsten lijkdienst bewezen, Matth. XXVI: 12.

8. (e) Want de arme hebt gylieden altijt met u, en nimmer zal u de gelegenheid ontbreken, om weldadigheid te bewijzen aen nooddruftigen; maer my en hebt gy niet altijt. Eerlang zal ik de waereld verlaten, en dan zal 'er gene gelegenheid overblijven, om my in eigen persoon weldadigheid te bewijzen. Maria heeft deze gepaste gelegenheid, welke eerlang zal voorby wezen, nog in tijds waergenomen.

9. Inmiddels werd het te Jerusalem spoedig ruchtbaer, dat JESUS in het naby gelegen Bethanien was aengekomen. Eene groote schare dan der Joden verstont dat hy aldaer te Bethanien, in het huis van Simon ten eeten was: ende quamen niet alleen om Jesus wille, maer op dat sy oock Lazarum souden sien (f) dien hy uyt den dooden opgeweckt hadde.

Het is zeer waerschijnlyk, dat LAZARUS, zedert dat JESUS naer de Stad Ephraim vertrokken was, Kap. XI: 54, zich afgezonderd, en zijnen tijd in eenzame Godsdienstoeffeningen gesleten hebbe. Zonder dit, zou de aendrang van het

(c) Joh. 13: 29. (d) Marc. 14: 8. (e) Deuter. 15: 11. Matth. 26: 11. Marc. 14: 7. (f) Joh. 11: 44.

het toevloeiend volk, om hem te zien, en allerhande vragen te doen, voor hem onverdraeglyk geweest zijn. Maer nu JESUS te Bethanien tegenwoordig was, kwam hy, by die aengename gelegenheid, wederom openlyk te voorschijn. Zodrae dit binnen het nabuurig Jerusalem was bekend geworden, was de toeloop van menschen verbazend groot, om hem, zo wel als om JESUS te zien.

10. Ende de Overpriesters en andere leden van den Groten Raed beraetslaegden, dat sy ook Lazarum dooden souden. Trouwens zy begrepen, dat de toeloop naer Bethanien geen einde hebben zou, zo lang Lazarus leevde, en dat daerdoor het getal der genen, die Jesus voor den MESSIAS hielden, van dag tot dag vermeerderen zoude; en, dachten zy by zich zelven, wanneer Lazarus van kant gemaekt is, zal het volk ligtelyk te overreden zijn, dat zijne opwekking enkel bedriegery geweest zy. Zy besloten daerom dat Lazarus, zo wel als JESUS zelfs, moest gedood worden.

11. Want vele van de Joden gingen henen om sijnent wille, ende geloofden in Jesum, dat Hy de MESSIAS was.

Ondertusschen is 'er geen twijffel aen, of de Oversten der Joden hebben, ten aenzien van LAZARUS, hun oogmerk niet bereikt. Denkelyk is hy naer elders gevlucht, en daerdoor hunne moorddadige handen ontweken.

II. *Vervolgens begav zich de Heiland naer Jerusalem, vs. 12-50.*

1. *Hy deed zijne plechtige intrede binnen Jerusalem, vs. 12-19.*

—. *Deze intrede zelve wordt verhaeld, vs. 12-16, en*

——. *Het gevolg daervan, vs. 17-19.*

/. *Zo op de menigte, vs. 17, 18.*

//. *Als op de Pharizeeuwen, vs. 19.*

12. (g) Des anderen daegs, nadat de Heiland aen-

(g) Matth. 21: 8. Marc. 11: 8. Luc. 19: 36.

het huis van Simon ten maeltijd onthaald, en door Maria gezalvd was, ging Hy naer Jerusalem, om aldaer zijne plechtige intrede te doen. Wanneer Hy met zijne Discipelen aen het gehucht Bethphage, liggende aen den Olijvberg, gekomen was, zond Hy twee van hen naer het tegen over liggend vlek, om van daer eene ezelin met haer veulen te halen, welke zy aen de deur van den eigenaer gebonden vinden zouden. De Discipelen gingen derwaerds, vonden de ezelin met het veulen, en brachten dezelve tot den Heiland, Matth. XXI: 1-7 De Heiland verkoos het veulen, om 'er op te rijden. De Discipelen bedekten daerom den rug van den jongen ezel met hunne opperkleederen of mantels, omdat 'er geen zadel op lag, en plaetsten Hem daerop, Luc. XIX: 35; eene groote schare nu, die uit andere plaetsen tot het feest gekomen was, hoorende dat Jesus nae Jerusalem quam,

13. Namen de tacken van palmboomen, ende spreidden dezelve, benevens hunnen mantels, tot een teeken van eerbied, op den weg, Matth. XXI: 8. Alzo gingen zy uyt hem te gemoete, ende riepen, Hosanna, dat is, *geev heil*, Ps. CXVIII: 25; zodat de juichende schaer den Heiland, als Koning allerlei voorspoed toewenschte. Zy voegden 'er by, (*h*) Gesegent [*is*] hy die komt in den name des Heeren, [*hy die is*] de Koningh Israëls. Welkom zy onze Koning, God zy 'er voor geloovd, en zijn Koningrijk zy alleszins voorspoedig.

14. Ende Jesus vondt op de gezegde wijs eenen jongen esel, ende sat daer op: gelijck van den MESSIAS voorspeld en geschreven is, Zach. IX: 9.

15. (*i*) En vreest niet gy dochter Sion: siet, uw Koningh komt, sittende op het veulen eene eselinne.

De Evangelist heeft het oog op de voorzegging van den Propheet ZACHARIA, Kap. IX: 9. — De Heiland openbaerde zich hier, als een uitneemend voorbeeld van nederig-

(*h*) Ps. 118: 26. (*i*) Jes. 62: 11. Zach. 9: 9. Matth. 21: 5.

righeid. Hy bediende zich, by zijne Koninglyke intrede te Jerusalem, niet van wagenen en paerden, maer eenvouwig van eenen ezel. Ook vertoonde Hy zich als een zachtmoedig en vreedzaem Koning, waer van het rijden op eenen ezel, een dier, het welk in den oorlog niet gebruikt wordt, eene eigenaertige afbeelding was. — Het gene derhalven de Propheet ZACHARIAS van den MESSIAS voorspeld had, werd hier duidelyk vervuld.

Over de oogmerken van 's Heilands intrede binnen Jerusalem, hebben wy, by de gelijkluidende plaets van MATTHÆUS, breder gehandeld, XVIII Deel p. 373, 374.

16. Doch dit gansche geval en verstonden sijne discipelen in 't eerste niet. Te voren waren zy met den Heiland altoos te voet binnen Jerusalem gekomen, en konden in het geheel niet begrijpen, wat Hem nu bewoog, op eenen jongen ezel te rijden. Zy hadden in het geheel geen doorzicht in de oogmerken, welke hun Meester met deze plechtige intrede bedoelde, en dachten niet aen de zo even gemelde voorzegging van den Propheet Zacharia; maer als Jesus, na zijnen verzoenenden dood, ten hemel opgevaren en verheerlickt was, ontvingen zy het onderwijs van den Heiligen Geest: doe wierden sy indachtigh dat dit van hem geschreven was, ende [*dat*] sy hem dit gedaen hadden. Toen ontvingen zy een duidelyk doorzicht, in de oogmerken van deze plechtige intrede. Nu nog dachten zy aen het oprichten van een waereldsch Koningrijk.

17. De schare dan die JESUS volgde, en met hem van Bethanien gekomen was, getuygde dat hy Lazarum uyt het graf geroepen, ende hem uyt den dooden opgeweckt hadde.

18. Daerom gingh oock de andere schare, die uit Jerusalem kwam, hem te gemoete, overmits sy gehoort hadde, dat hy dat teecken gedaen hadde. Dit wonderwerk was zo verbazend, dat zy, als door verwondering geheel buiten zich zelve gebracht, niet twijffelen konden, of JESUS was de MESSIAS. Zodra daerom de vreem-

de Joden, die by gelegenheid van het Paeschfeest te Jerusalem gekomen waren, vernomen hadden, dat JESUS de Stad naderde verg. vs. 12, konden zy zich niet bedwingen, van Hem te gemoet te gaen, en den Koning van Israël met een vrolyk gejuich in te halen.

19. De Phariseën dan, van dit alles bericht gekregen hebbende, waren niet alleen geweldig geërgerd, maer zy werden ook met de zaek hoe langs zo meer verlegen. Zy seyden daerom onder malkanderen, (*k*) Siet gy [*wel*] dat gy met alle de besluiten van den groten Raed, om dezen man van kant te maken, gantsch niet en voordert? de zaek wordt van dag tot dag ernstiger; siet, de [*geheele*] werelt gaet hem na, en wanneer hy niet spoedig gestuit wordt, is de ondergang van onze Natie onvermydelyk.

2. *By gelegenheid, dat eenige vreemdelingen, die te Jerusalem gekomen waren, om het Paeschfeest te vieren, hunne begeerte verklaerden, om* JESUS *te zien, deed Hy eene zeer gepaste redenvoering, en onder het uitspreken van dezelve, werd 'er eene stem uit den hemel gehoord. Over het een en ander maekt de Euangelist eenige aenmerkingen,*

vs. 20 - 50.

—. *De redenvoering van den Heiland wordt aengeetekend,*

vs. 20 - 27.

/. *De aenleiding vinden wy vs.* 20 - 22.

20. Ende daer waren sommige Joden, die onder de Griecken woonden, uyt de gene (*l*) die van alle kanten te Jerusalem opgekomen waren, op dat sy op het Paeschfeest souden aenbidden, en den plechtigen Godsdienst bywonen.

Grieken zijn Joden, die ver af onder de Heidenen woonden, verg. Kap. VII: 35, en de Grieksche tael spraken. Zy waren by gelegenheid van het Paeschfeest te Jerusalem gekomen, en bleven 'er over tot na het Pinxterfeest.

Hand.

(*k*) Joh. 11: 17. (*l*) Hand. 8: 27.

Hand. II: 9-11. ontmoeten wy die zelvde Griekfche Joden, onder de benaming van Parthers, Meders, enz.

21. Defe vreemde Joden dan, die zeer verre van Jerufalem woonachtig waren, hoorden thans zeer veel fpreken van den Heiland, en de verbazende wonderen, welke Hy verrichtte. Byzonder trok dat bericht hunne aendacht, dat Hy te Bethanien iemand, die reeds vier dagen in het grav gelegen had, uit de doden had opgewekt. Zy waren daerom zeer begerig, om JESUS eens van naby te zien en te fpreken. Zy zagen Hem wel van verre, onder de dikgedrongen menigte, in het voorhov van den Tempel, maer zy wenschten Hem wel eens van naby en onbelemmerd te zien, en gemeenzaem met Hem te fpreken. Zy gingen daerom tot Philippum, eenen van 's Heilands Apostelen, (*m*) die van Bethfaida in Galilea was, en aen welken de een of ander misfchien eenige kennis had, ende zy baden hem, feggende, Heere, wy wilden Jefum [*wel*] eens van naby fien en gemeenzaem fpreken. Wees zo goed en verfchaf ons daertoe eene gepaste gelegenheid. Bepael ons tijd en plaets, om Hem afzonderlyk te ontmoeten.

22. Philippus quam, ende feyde 't Andreë, om over dit verzoek de gedachten van dezen zijnen landsman in te nemen; ende Andreas, die mede van Bethfaida oorfprongelyk was, ende Philippus beide wederom feyden 't Jefu.

De Euangelist zegt niet. dat de Heiland dit verzoek ingewllligd, en deze vreemdelingen, tot een gemeenzamer en afgezonderd gefprek met Hem, toegelaten hebbe. Ook fchijnt ons het tegendeel duidelyk te blijken, uit de redenvoering, welke de Heiland by die gelegenheid gedaen heeft. Immers dat de Heiland, in de volgende redenvoering, alleenlyk tot PHILIPPUS en ANDREAS, die Hem het verzoek der Grieken bekend maekten, als mede tot zijne overige Apostelen gefproken hebbe, vs. 23-26, zal ons dadelyk nader blijken.

(*m*) Joh. 1: 45.

II. De redenvoering van den Heiland zelve wordt vs. 23-37. opgegeven,

†. Eerst ſprak Hy tot zijne Discipelen, vs. 23-26.

De begeerte der Grieken kwam uit enkele nieuwsgierigheid voort. Ook hadden zy, met alle de Joden, vleeſchelyke gedachten omtrent het Koningrijk, het welk de MESSIAS zou oprichten. De Heiland liet daerom deze lieden niet by zich komen, omdat zy Hem beſchouwden als iemand, die een waereldsch Koningrijk wilde oprichten. Maer Hy bediende zich van deze gelegenheid, om den Apostelen onder het oog te brengen, dat deze vreemde Joden eerlang hunne begeerte erlangen zouden, maer langs eenen gansch anderen weg, dan zy dachten. Zy zouden Hem, door de prediking van zijn Euangelie, in heerlykheid aenſchouwen vs. 23, maer Hy zou, langs den weg van eenen ſmadelyken dood, tot die heerlykheid ingaen, vs. 24. Wijders herinnerde Hy zijnen Apostelen, dat zy van Hem gene aerdſche voordeelen te wachten hadden, vs. 25, 26.

Maer op welk eene plaets heeft de Heiland deze woorden tot zijne Apostelen geſproken? Voor het naest menen wy uit de omſtandigheden te mogen beſluiten, dat JESUS deze woorden in het voorhov van den Tempel, maer eenigszins van het volk afgeſcheiden, tot zijne Apostelen geſproken hebbe. — Geduurende de laetſte dagen van zijn leven, leerde de Heiland geduurig in het Voorhov van den Tempel, en begav zich tegen den nacht naer den olijvberg, Luc. XIX: 47. XXI: 37. Denkelyk zullen PHILIPPUS en ANDREAS den Heiland, die midden onder het volk ſtond, gewenkt, ter zijde geroepen, en Hem heimelyk het verzoek der vreemde Joden voorgeſteld hebben. De overige Apostelen volgden Hem, en op eenigen afſtand van het volk, zal de Heiland het hier gemelde antwoord gegeven hebben.

23. Maer Jeſus antwoordde haer, ſeggende, ik heb 'er wijze redenen voor, om het verzoek der Grieken niet in te willigen. Daeruit kan niets goeds voortkomen,

zelvs

zelvs zou het zeer schadelyke gevolgen hebben. Eerlang zal hunne begeerte vervuld worden, maer op eene geheel andere wijs. De ure is gekomen, en de tijd is naby, (*n*) dat de Sone des menschen die nu op het diepst vernederd is, sal verheerlickt worden, en zijn Koningrijk aenvaerden. Dan zullen niet alleen deze Grieksche Joden, maer ook alle de Heidenen, mijne heerlykheid zien, in de prediking van het Euangelie.

24. Maer ik moet geenszins, door het volk, tot eenen aerdschen Koning worden uitgeroepen. Ik moet, langs den weg van eenen smadelyken dood, tot mijne heerlykheid ingaen. Voorwaer, voorwaer segge ick u, en neemt toch deze gewichtige leering ter harte, (*o*) Indien het tarwengraen in de aerde niet en valt ende sterft, so blijft het selve alleen en onvruchtbaer; maer indien het sterft, so brengt het veel vrucht voort. Alzoo zal het ook met my gaen, ik moet eerst sterven, zal ik in mijne heerlykheid ingaen.

De gelykenis is ontleend van het tarwengraen, het welk in den akker gezaeid wordt. Zal het kiempje vruchten dragen, dan moeten eerst de uiterlyke bekleedsels sterven en verrotten.

25. Gy zelve, mijne Apostelen, gy zijt nog bezet met vleeschelyke vooroordeelen van een aerdsch Koningrijk, hoe zeer ik reeds meermalen en allerduidelykst gezegd heb, dat ik nu eerlang zal gedood worden, om luisterrijk op te staen, en een hemelsch Koningrijk te aenvaerden. Bedriegt u niet langer, gy hebt van my gene tijdelyke voordeelen te wachten. (*p*) Die sijn leven te zeer lief heeft, om het zelve voor my en mijne zaek aftestaen, sal 't selve in de eeuwigheid verliesen: ende die sijn leven haet en gering acht in dese werelt, gewillig zijnde, om het zelve voor de belijdenis van mijnen naem afteleggen, sal 't selve bewaren tot het eeuwige leven.

26. Gy zult, om mijnen wil, aen veelerlei vervolgingen

(*n*) Joh. 13: 32. ende 17: 1. (*o*) 1 Cor. 15: 36. (*p*) Matth. 10: 39. ende 16. 25. Marc. 8: 35. Luc. 9: 24. ende 17: 33.

worden bloot gesteld. So yemant my dient, die volge my op den weg van lijden en smerten: ende (*q*) daer ick ben, aldaer sal oock mijn dienaer zijn. Eerlang zal ik verheerlykt worden in den hemel, en dan zullen ook mijne getrouwe dienaers aldaer in mijne heerlykheid deelen. Ende so yemant my dient, de Vader sal hem eeren, en zijnen getrouwen dienst allergunstigst vergelden.

††. *Wijders wendde de Heiland zich al biddende tot zijnen Vader, vs.* 27, 28ª.

27. Wanneer de Heiland dit tot zijne Discipelen gezegd had, zweeg Hy een wijl stil, in een diep gepeins, over het duldeloos lijden, het welk Hem boven het hoofd hing, en over alle de vervolgingen, welke zijne dienaers ondergaen moesten. Kort daerna verhief Hy zijne stem (*r*) Nu zeide Hy is mijn menschelyke ziele zeer ontroert, daer ik my mijn aenstaende lijden, in alle de verzwarende omstandigheden, voor den geest breng, ende wat sal ick seggen en bidden? zal ik zeggen Vader, verlost my uyt dese ure, uit deze benauwde oogenblikken van angst en ontroering? Maer neen, dit zal ik niet bidden. Deze ontroering is eene voorproev van mijn lijden; hierom ben ick in dese ure van benauwdheid gekomen.

——. *Er werd eene stem uit den hemel gehoord, en by die gelegenheid sprak de Heiland tot de schaer, over zijne verhoging aen het kruis, vs.* 28ᵇ-36.

ſ. Er werd eene stem uit den hemel gehoord, vs. 28ᵇ.

28. Jesus nu zijne oogen naer den hemel opheffende, zeide al biddende, Vader, verheerlickt uwen name van Vader; laet het openbaer worden, dat ik uw eeuwige Zoon ben, en dat Gy my, tot de allerweldadigste einden, hebt

(*q*) Joh. 14: 3. ende 17: 24. (*r*) Matth. 26: 37, 38, 39. Marc. 14: 34. Luc. 22: 44.

hebt in de waereld gezonden. Daer quam dan, op dat zelvde oogenblik, een ſtemme van God den Vader uyt den hemel, [*ſeggende,*] Ende ick hebbe [*hem*] mijnen naem van Vader namelyk, reeds verheerlickt, voorzover ik, in de blijkbare wonderen, welke Gy verricht hebt, veelvuldige malen betoond hebt, dat Gy mijn eeuwige Zoon zijt, ende ick ſal [*hem*] wederom of nog verder in het vervolg verheerlicken, in uwe opſtanding en hemelvaert.

II. Deze ſtem werd, door de menigte des volks, het welk thans in het voorhov van den Tempel vergaderd was, verſchillendlyk begrepen, vs. 29.

III. Daeruit nam de Heiland aenleiding, om van zijne verhoging aen het kruis te ſpreken, vs. 30-36.

†. Dit voorſtel vinden wy vs. 30-33.

††. Maer, omdat de menigte Hem niet begreep, verklaerde de Heer JESUS *zich nader, en begav zich daerna naer den olijvberg, vs. 34-36.*

29. De ſtem, welke thans uit den Hemel gehoord werd, veroorzaekte grote ontroering onder het volk, het welk in het voorhov van den Tempel verkeerde. De ſchare dan die daer ſtont, ende [*dit*] hoorde, ſeyde dat 'er een donderſlagh geſchiet was. Deze hadden wel het geluid gehoord, maer de woorden niet verſtaen. Andere, die nader by geſtaen en bemerkt hadden, dat het onderſcheidene woorden waren, ſeyden, Een Engel heeft tot hem geſproken.

30. Jeſus antwoordde ende ſeyde tot de ontroerde menigte, (*s*) Niet zo zeer om mijnent wille is deſe ſtemme geſchiet, maer om uwent wille, ten einde gy zoudt overtuigd worden, dat ik geen valsch Propheet, maer een gezant van God ben. Deze ſtem is een getuigenis, het welk God de Vader van my uit den hemel geevt.

(*s*) Joh. 11: 42.

31. Ik zal u nader onderrichten, wat deze hemelsche stem verklaerd heeft. (*t*) Nu namelyk is het oordeel deser werelt; eerlang zal God zijn rechtvaerdig oordeel over de godlose waereld uitoeffenen, en openlyk doen blijken, welk eene zware zonde het zy, my zijnen Zoon smadelyk te verwerpen. Ook (*v*) nu sal de Satan, de overste deser werelt, die het menschdom, vooral onder de Heidenen, zo lang onder zijne heerschappy gehouden heeft; buyten geworpen worden. Eerlang zal de Satan van zijnen throon afgebonsd worden, vermits de blinde Heidenen, zo wel als de Joden, die mijne leer gelovig aennemen, van onder zijne dwinglandy staen verlost te worden, verg. Coll. I: 13.

32. (*x*) Ende ick, so wanneer ick van der aerde aen het kruis sal verhoogt, en daerna in den hemel verheerlykt zijn, salse alle, die my van den Vader gegeven zijn, tot my en mijne gehoorzaemheid treccken, om een hemelsch Koningrijk op te richten.

33. (Ende dit seyde hy beteeckenende hoedanigen doot hy sterven soude,) dat Hy namelyk eerst aen het kruis moest verhoogd worden, eer Hy in zijne heerlykheid konde ingaen.

34. De schare antwoordde hem, Wy hebben uyt de wet en de schrivten der Propheten gehoort, (*y*) dat de Christus blijft in der eeuwigheyt, en dat zijn Koningrijk nimmer eindigen zulle, 2 Sam. VII: 16. Ps. LXXXIX: 29. Jes. IX: 6. Ezech. XXXVII: 25. Dan. VII: 14. Dit verklaren onze Leeraers altoos van het aerdsche Koningrijk, het welk door den MESSIAS zal opgericht worden, en nimmer eindigen; ende hoe strookt dan daermede uw voorstel? waerom segt gy, dat de Sone des menschen aen het kruis moet verhoogt worden? Wie is dese Sone des menschen, van welken gy spreekt? is hy van den MESSIAS onderscheiden?

35. Je-

(*t*) Joh. 16: 11. Ephes. 2: 2. (*v*) Joh. 14: 30 Coloss. 2: 15. (*x*) Num. 21: 9. 2 Kon. 18: 4. Joh. 3: 14. ende 8: 28. (*y*) 2 Sam. 7: 16. 1 Chr. 22: 10. Psalm 45: 7. ende 89: 37. ende 110: 4. Jes. 9: 5, 6. Jerem. 23: 6. Ezech. 37: 26. Dan. 2: 44. ende 7: 14, 27. Mich. 4: 7. Hebr. 1: 8.

35. Jesus dan beantwoordde deze vraeg in het geheel niet, omdat zy zich van hunne vleeschelyke vooroordeelen niet zouden laten aftrekken. Alleenlyk deed Hy eene zeer gepaste vermaning, en seyde tot haer, Nogh eenen kleynen tijt (z) is het licht by ulieden, het welk in de waereld gekomen is, om het menschdom te verlichten, en in de meest aengelegene zaken van den Godsdienst te onderwijzen, vergel. Kap. VIII: 12. IX: 5. (a) wandelt terwijle gy het licht hebt, in het licht, bedient u hoe eer zo beter van dit hemelsch onderwijs, op dat de duysternisse u niet en bevange, en gy, tot eene rechtvaerdige straf, aen het oordeel der verblinding en verharding onderworpen wordt. Ende die in de duysternisse wandelt, en weet niet waer hy henen gaet, hy is telken oogenblik in gevaer van zich te stoten en te vallen, even zo zorgelyk en rampzalig zal ook uw toestand wezen, wanneer gy u zelven een oordeel van verharding op den hals haelt, en u de gelegenheid, om in den Godsdienst onderwezen te worden, zal ontnomen zijn.

36. Laet ik u, voor de laetstemael, allerernstigst waerschouwen. Ik ben het licht der waereld, vergel. Kap. VIII: 12. Terwijle gy dan het licht hebt, gelooft in het licht, en neemt mijn onderwijs aen, met een gelovig en gehoorzaem hart, op dat gy kinderen des lichts meugt zijn, en u gedragen als menschen, welker verstanden verlicht, en welker harten verbeterd zijn. Dese dingen sprack Jesus voor het laetst tot het Joodsche volk, in het voorhov van den Tempel, en met deze gemoedelyke vermaning maekte Hy een einde van zijne Prophetische bediening; ende uit den Tempel wechgaende verbergde hy hem van haer. Tegen den avond ging Hy heimelyk uit de Stad, alleenlyk van zijne XII Apostelen vergezeld, en begav zich naer Bethanien, om aldaer den nacht door te brengen. Vergel. Matth. XXI: 17. Marc. XI: 11.

(z) Joh. 11: 9. ende 8: 12. ende 9: 5. ende 12: 46. (a) Jer. 13: 16. Ephes. 5: 8. 1 Thess. 5: 4.

———. *De Euangelist besluit het verhael van 's Heilands Prophetische bediening, met eenige aenmerkingen, vs.* 37-50.

/. Deze aenmerkingen verkeeren, vooreerst, over de geringe vrucht van 's Heilands lievderijke pogingen, van wegens het hardnekkig ongeloov des Joodschen volks, vs. 37-43.

†. *De geringe vrucht van* JESUS *prediking wordt vs.* 37. *voorgesteld.*

††. *De oorzaek was het hardnekkig ongeloov des Joodschen volks, waervan* JESAIAS *reeds geprophe. teerd had, vs.* 38-41.

†††. *Evenwel waren 'er, zelvs onder de aenzienlyksten, die in Hem geloovden, ofschoon zy 'er uit menschenvrees niet voor durvden uitkomen, vs.* 42, 43.

37. Ende de vrucht van 's Heilands Prophetische bediening was zeer gering by het grootste gros van het Joodsche volk, hoewel hy soo vele teeckenen, en zulke verbasende wonderen, voor haer in het openbaer gedaen hadde, welke de allerduidelykste bewijzen voor zijne Godlyke zending opleverden, [*nochtans*] en geloofden sy in hem niet als den MESSIAS, immers wat verre weg het meerderdeel aengaet.

38. Op dat het woort Esaie des Propheten vervult wierde, liever *zodat* het woord van den Propheet Jesaias allerduidelykst vervuld wierd, dat hy gesproken heeft, Kap. LIII: 1. (*b*) Heere, wie heeft onse predikinge gelooft? ende wien is de arm des Heeren geopenbaert?

In de aengehaelde Godspraek worden de eerste Euangeliedienaers sprekende ingevoerd, vergel. Rom. X: 16. Zy klagen over de geringe vrucht van hunne prediking onder de Joden. *Wie heeft onze prediking geloovd?* dat is, niemand heeft bykans, in vergelyking van het groot getal

der

(*b*) Jes. 53: 1. Rom. 10: 16.

der hardnekkigen, het Euangelie gelovig aengenomen. *Wien is des* HEEREN *arm geopenbaerd?* Des HEEREN *arm* is eene zinbeeldige beschrijving van Gods oneindig Alvermogen; *de openbaring* van 's HEEREN arm of Almacht is die heerschappy-voerende genade, welke met het Euangelie moet gepaerd gaen, zal een zondaer tot het geloov bewrocht worden. De mening is derhalven deze: „ Hoe weinigen hebben, „ door Gods almachtige genade, aen hunne harten onder- „ vonden, dat het Euangelie eene kracht van God zy, tot „ zaligheid allen die geloven?"

Deze voorzegging, omtrent het hardnekkig ongeloov der Joden, welke eigenlyk ziet op de eerste dienaers van het Euangelie, werd reeds aenvangelyk vervuld, toen de Godlyke Leeraer zelvs onder hen predikte.

39 Daerom en konden sy niet gelooven, dewijle zy de zodanige waren, zo verstokt, en door vleeschelyke vooroordeelen verblind, als zy reeds eeuwen te voren door Esaias beschreven waren; gelijk die Propheet wederom en op eene andere plaets gesegt heeft, namelyk Kap. VI: 9, 10.

40. (c) Hy heeft hare oogen verblindt, ende haer herte verhardt: op dat sy met de oogen niet en sien, ende met het herte [*niet*] en verstaen, ende sy bekeert worden, ende IK haer genese, en genade bewijze.

God *verblindt de oogen* der menschen, en Hy *verhardt hunne harten* niet, in eenen eigenlyken zin, zodat Hy zelvs de werkende oorzaek van deze verblinding en verharding wezen zou. Maer de verkeerdheden der menschen worden aen God zelven toegeschreven, voorzover Hy den menschen gelegenheden doet voorkomen, uit welke zy aenleiding nemen om te zondigen, vergel. Matth. XIII: 15. — Anders kan men deze woorden tot den Heer JESUS zelven brengen: *Hy*, te weten de Godlyke Leeraer, predikende onder de Joden, *heeft hunne oogen verblind* enz. Trouwens

(c) Jes. 6: 9. Ezech. 12: 2. Matth. 13: 14. Marc. 4: 12. Luc. 8: 10. Hand. 28: 26. Rom. 11: 8.

wanneer een Leeraer hardnekkige zondaers ernstig waerschouwt, en alle middelen in het werk stelt, om hen te recht te brengen, maer zy tegen dat alles aendruischen, kan hy gezegd worden zulke menschen verhard en erger gemaekt te hebben, hoe zeer de schuld daervan in hunne wederspannigheid gelegen zy.

De Propheet spreekt hier eigenlyk van dat oordeel der verharding, het welk eerst, na de verhoging van den Middelaer, over de Joden komen zou, wanneer zy de prediking der Apostelen verworpen hadden, verg. Hand. XXVIII: 25-27; dan de beginselen van deze verharding zag men reeds allerduidelykst, toen de Godlyke Leeraer onder hen verkeerde en predikte. — Trouwens die hardnekkigheid was ten allen tijde het nationael karakter der Joden, Deut. XXIX: 19, 20.

41. (*d*) Dit seyde Esaias, reeds even te voren, doe hy sijne heerlickheyt, de heerlykheid van Christus, in eene openbaring sagh, ende van hem sprack, als mede van den uitslag der prediking van zijn Euangelie onder de Joden.

42. (*e*) Nochtans was deze hardnekkigheid niet zo algemeen, dat JESUS geheel zonder de allerminste vrucht zou gearbeid hebben: want 'er geloofden zommigen onder het volk, en oock selfs vele uyt den Oversten en aenzienlykšten in hem, zodat zy den Heiland voor den MESSIAS erkenden; maer om de kwaedaertigheid der Phariseen wille en beleden sy 't niet openlyk, (*f*) op dat sy uyt de Synagoge niet en souden geworpen, en aen alle die schande en nadeelen blootgesteld worden, welke met het banvonnis gepaerd gingen.

43. (*g*) Want sy hadden de eere en goedkeuring der bevooroordeelde menschen lief, meer dan de eere en goedkeuring Godts.

(*d*) Jes. 6: 1. (*e*) Joh. 7: 3, 48. (*f*) Joh. 9: 22. (*g*) Joh. 5: 44.

II. De

II. De andere aenmerking van den Euangelist bestaet hierin, dat de schuld van het ongeloov der meeste Joden geenszins aen den Heiland moest geweten worden. Hy had alle mogelyke middelen in het werk gesteld, om dit hardnekkig volk te recht te brengen. Ten betoge daervan geevt JOANNES, *by wijs van zamentrekkende herhaling, den zakelyken inhoud op van 's Heilands prediking, vs.* 44-50.

44. Ende Jesus had, geduurende den loop van zijne Prophetische bediening, niets onbeproevd gelaten, om de Joden tot het geloov in zijnen naem te bewegen. Hy had hun zijne leer duidelyk voorgesteld, en dezelve met verbasende wonderen bevestigd. Hy had hen gemoedelyk vermaend, en ernstig gewaerschouwd. Hy predikte in het openbaer. Hy riep als het ware met luider stem tot de Joden, ende seyde, Die in my gelooft, en my als den MESSIAS eerbiedigt, gelooft in my niet alleen, maer ook te gelijk in den genen die my gesonden heeft. Door zijn geloov doet hy mijnen Vader het zelvde eerbewijs aen als my.

45. (*h*) Ende die my met het oog des geloovs siet, in mijne verhevene waerdigheid, als den eeuwigen Zoon van den eeuwigen Vader, die siet tevens den genen die my gesonden heeft: want ik en de Vader zijn één, de Vader is in my, en ik ben in den Vader, vergel. Kap. X: 30, 38.

46. (*i*) Ick ben een licht, ter onderwijzing van het menschdom, in de werelt gekomen, op dat een yegelick die in my gelooft, in de duysternisse van ontucde en vleeschelyke vooroordeelen niet en blijve.

47. Ende indien yemant mijne woorden, welke ik zo duidelyk en overtuigend voorstel, gehoort, ende in weerwil van de blijkbaerheid mijner hemelsche leer niet gelooft en sal hebben, ick en oordeele hem thans niet, en zal hem niet aenstonds tot de welverdiende

(*h*) Joh. 10: 30. ende 14: 9. (*i*) Jes. 42: 6. ende 49: 6. Joh. 1: 9. ende 8: 12. ende 9: 5. ende 12: 35. Hand. 13: 47.

ſtraf verwijzen: (*k*) Want ick en ben niet gekomen op dat ick de menſchen in de werelt oordeele, of als Richter wraek uitoeffene over de wederſpannigen, maer op dat ick de menſchen, die op de werelt zijn, tot het geloov in mijnen naem bewege, en uit kracht van de verzoening, welke ik zal te weeg brengen, eeuwig ſaligh make.

48. (*l*) Die my verwerpt, ende mijne woorden niet met een gelovig en gehoorzaem hart ontfangt, heeft die hem oordeelt en veroordeelen zal, (*m*) het woort dat ick geſproken hebbe, dat ſal hem oordeelen, en zijne verdoemenis aenmerkelyk verzwaren, ten laetſten dage.

49. (*n*) Want ick en hebbe uyt my ſelven, en op een enkel menſchelyk gezach, niet geſproken: maer de Vader die my geſonden heeft, die heeft my een gebodt gegeven, wat ick ſeggen ſal, ende wat ick ſpreken ſal. Die derhalven mijne leer verwerpt, is ook mijnen Vader ongehoorzaem.

50. Ende ick weet', met eene onfeilbare zekerheid, dat ſijn gebodt het eeuwige leven is, voorzover de zaligheid van deszelvs kennis, geloov, en betrachting afhangt. Het gene ick dan ſpreke, dat ſpreke ick alſoo, gelijck my de Vader geſegt heeft, en derhalven behoort gy my te geloven, als of de Vader zelvs tot u geſproken hadde.

(*k*) Joh. 3: 17. ende 9: 39. (*l*) Joh. 3: 18. ende 8: 24. (*m*) Marc. 16: 16. (*n*) Deuter. 18: 18. Joh. 3: 11. ende 5: 20. ende 7: 16. ende 8: 28. ende 14: 10, 24. ende 16: 13.

HET XIII. KAPITTEL.

B. De Euangelist verhaelt ons, hoe de Heiland den laetsten Paeschmaeltijd gehouden, en by die gelegenheid gesproken hebbe, Kap. XIII, XIV.

I. Het gene tusschen den Heiland en zijne Leerlingen is voorgevallen, terwijl JUDAS *der Verrader nog tegenwoordig was, vinden wy Kap. XIII:* 1 - 30.

A. Eer de Euangelist tot dit verhael zelve overgaet, laet hy een gewichtig voorbericht voorafgaen, waerin hy ons de bewegende oorzaek van 's Heilands lievderijke verrichtingen, omtrent zijne Apostelen, tot een voorbereiding van zijn lijden opgeevt, vs. 1.

1\. ENde voor (*a*) het feest van het Pascha, Jesus wetende dat sijne ure gekomen was, dat hy uyt dese werelt soude overgaen tot den Vader, alsо hy de sijne, die in de werelt waren, lief gehadt hadde, so heeft hyse lief gehadt tot den eynde.

De tijdsbepaling *voor het Feest van Pascha* is aen veel verschil onderworpen. Te weten, de grote vraeg bestaet hierin, hoe de Euangelist hebbe kunnen zeggen, dat de Heer JESUS, tot de handelingen met zijne Leerlingen, welke vervolgens worden aengeteekend, zy overgegaen *vóór het Feest van Pascha*, indien de maeltijd; waervan hier gesproken wordt, en aen welken de ontdekking van JUDAS den verrader geschied is, voor den Paeschmaeltijd te houden is, van welke MATTHÆUS Kap. XXVI, MARCUS Kap. XIV, en LUCAS Kap. XXII, melding maken.

Zommigen hebben beweerd, dat deze maeltijd, van welken

(*a*) Matth. 26: 2. Marc. 14: 1. Luc. 22: 1.

JOANNES spreekt, niet die zelvde Paeschmaeltijd geweest zy, van welke de overige Euangelisten spreken, maer eene andere en gemene maeltijd, welke een dag of twee voor dat het Pascha inviel, te Bethanien gehouden is. Volgens deze opvatting verdwijnt alle zwarigheid op ééne keer. — Dan wy kunnen ons daermede niet vereenigen, en houden het, na een behoorlyk onderzoek van zaken, daer voor, dat deze maeltijd, welken JOANNES zeer uitvoerig beschrijvt, dezelve laetste Paeschmaeltijd geweest zy, van welken ook de overige Euangelisten melding maken. Laten wy dit stuk kortelyk betogen.

A. Het eerste bewijs ontlenen wy van LUCAS, die het gebeurde aen den Paeschmaeltijd, in de byzonderheden, achter elkander verhaelt, zonder de juiste orde van den tijd in acht te nemen. Onder anderen verhaelt hy, dat 'er twist onder de Discipelen ontstaen zy, over het meesterschap, Kap. XXII: 24-27. Wanneer men nu dit gedeelte van LUCAS verhael nauwkeurig naleest, zal men duidelyk bemerken, dat 'er zo iets, als JOANNES verhaelt van het voetwasschen, en de verklaring welke de Heiland daerby gegeven heeft, aen den Paeschmaeltijd zy voorgevallen.

B. Ook blijkt het uit het verhael van JOANNES zelven, dat het gene hy Kap. XIII. heeft aengeteekend, tot den Paeschmaeltijd moet gebracht worden, daer wy uit Kap. XVIII: 1. besluiten mogen, dat alle de gesprekken van den Heiland, Kap. XIII—XVII. aengeteekend, in den laetsten nacht voor zijnen dood gehouden zijn.

C. Kap. XIII: 38. voorspelt de Heiland aen PETRUS zijnen val, die plaets zou hebben, eer de haen driemalen zou gekraeid hebben. Deze voorzegging moet in den laetsten avond voor 's Heiland dood gedaen zijn, anders moet zy nog eens herhaeld zijn, toen Hy 'er volgens Matth. XXVI: 34, deze bepaling byvoegde, dat het in dien zelvden nacht geschieden zou.

D. Eindelyk de ontdekking van JUDAS den verrader, welke JOANNES beschijvt, kan gene andere zijn, dan die, van

welke

welke de overige Euangelisten melding maken, en derhalven moet zy op den laetsten Paeschmaeltijd zijn voorgevallen. Immers indien de ontdekking van den Verrader een of meer dagen te voren geschied, en op den laetsten Paeschmaeltijd herhaeld was, zouden de Discipelen in het laetste geval niet gevraegd hebben, *ben ik het Heer?* Matth. XXVI: 22.

Het is waer, het ontdekken van den Verrader wordt, door de Euangelisten, ten aenzien der omstandigheden, zeer verschillend opgegeven. Dan niet alleen kunnen deze verhalen zeer wel vereffend worden, maer zelvs kan men reden geven van de verscheidenheid, welke men aentreft by de Euangelisten. Te weten, MATTHÆUS en MARCUS verhalen het openbare van deze ontdekking aen alle de Discipelen, maer JOANNES bepaelt zich by het gene aen hem zelven in het byzonder geschied was. Dit kon onze Euangelist alleen het best verhalen, en dit vorderde ook zijne gewone handelwijs, om zich meer uittelaten over die dingen, welke by de andere Euangelisten niet zo byzonder vermeld zijn, en waervan hy best getuigen konde.

Maer indien alles, het gene Kap. XIII, XIV, verhaeld wordt, by gelegenheid van 's Heilands laetsten Paeschmaeltijd is voorgevallen, hoe kan de Euangelist dan beginnen met te zeggen, *voor het Feest van het Pascha?* — Zommigen antwoorden, de Heer JESUS heeft het Pascha éénen dag vroeger gegeten, dan het gros der Joden, en JOANNES heeft hier het oog op het Pascha der Joden. Hiermede vereenigen wy ons volkomen, ten aenzien van het eerste, dat namelyk de Heiland met zijne Discipelen het Pascha éénen dag vroeger gegeten hebbe, dan de Joden, gelijk in het vervolg nader blyken zal. Maer evenwel schijnt ons de Euangelist door het *Pascha* den tijd, op welken de Joden meerendeels gewoon waren, het Paeschlam te eeten, niet te bedoelen. — Onzes erachtens zegt de uitdrukking *voor het Feest van het Pascha* eenvouwig, voor dat JESUS met zijne Discipelen het Pascha begon te eeten. Toen wilde Hy de gewichtigste toebe-

reidſelen, tot zijn laetſte lijden, beginnen, en kennelyke blijken geven van ziine ſtandvastige lievde tot zijne Discipelen, waervan deze avondtijd de aenmerkelykſte proeven opleverde.

Des morgens van dezen dag had de Heiland JOANNES, met PETRUS, naer Jeruſalem gezonden, om het Paſcha te bereiden, Luc. XXII: 8, en dit zal de reden zijn, waerom JOANNES aenſtonds met vs. 2. overgaet, tot het verhael van JESUS byzondere lievdeblyken jegens zijne Discipelen, welke des avonds aen den Paeschmaeltijd vernomen werden, toen zy alle wederom by één waren, en het Paſcha hielden. — De woorden derhalven van vs. 1. moeten ſlechts als een overgang tot al het volgende beſchouwd worden.

JESUS *wist dat zijne uur*, de bepaelde tijd, op welken Hy voor de zonden boeten moest, *gekomen*, en dat zijn openbaer dienstwerk nu voleindigd *was.* De uur was nu naby, *dat Hy*, door eenen ſmadelyken dood, *uit deze waereld* naer den hemel *zou overgaen tot den Vader*, om aldaer met eer en heerlykheid gekroond te worden. Nu wilde Hy zijne lievde tot zijne Discipelen kennelyk verzegelen. — *Hy had de zijnen*, dat is zijne Discipelen, *die in de waereld waren*, en blijven zouden, nadat Hy hen verlaten had, *liev gehad*, en hun daervan veelvuldige proeven gegeven, en ook *heeft Hyze liev gehad*, *tot den einde* zijnes levens toe. Daerom wilde Hy ook nu niets verzuimen, het welk dienen konde, om hen ook, na zijnen uitgang, ja tot in alle eeuwigheid, de blijken en uitwerkſelen van deze zijne tedere lievde te doen ondervinden.

De lievderijke Heiland begreep zeer wel, hoe zeer zijne diepe vernedering en dood hen grieven zoude; Hy wist aen welke verzoekingen en vervolgingen zy, na zijn vertrek, zouden worden blootgeſteld; Hy kende hunne zwakheid, en wist hoe de Satan hen beſpringen zoude. Daerom had Hy medelijden met hen, en beminde hen met eene onberouwelyke lievde.

Deze Inleiding laet de Euangelist voorafgaen, en, zonder

der eenige melding te maken van het gene op dezen dag is voorgevallen, bepaelt hy zich, volgens zijn ontwerp, alleen tot die byzonderheden, welke hy zelvs, aen den Paeschmaeltijd, en vervolgens had bygewoond.

II. *Het gene 'er aen den laetsten Paeschmaeltijd is voorgevallen, terwijl* JUDAS *de Verrader nog tegenwoordig was, vinden wy vs.* 2-30. *Hiertoe behoorde*

1. *De voetwassching, door den Heiland aen zijne Discipelen verricht, vs,* 2-29.

—. *Vooraf geevt de Euangelist bericht van den tijd, en 's Heilands merkwaerdige gemoedsgestalte,* vs. 2, 3.

2. Ende als het avontmael gedaen was, ((*b*) doe nu de duyvel in het herte van Judas Simonis Iscariot gegeven hadde, dat hy hem verraden soude:)

Als het Avondmael gedaen was. — Dit *Avondmael* is, op de gelegde gronden, de Paeschmaeltijd. Dan, vermits de voetwassching den maeltijd altoos voorging, en men vs. 12, 26, 28, den Heiland met zijne Discipelen aen den maeltijd vind, kan onze overzetting genen steek houden. Wy vertalen het daerom, *als het Avondmael gekomen* of *begonnen was.* — Men verbeelde zich de zaek op deze wijs. De Heiland was met zijne Discipelen reeds aen tafel gaen zitten, verg. Marc. XIV: 16, 27, daerom zegt ook JOANNES vs. 4, dat JESUS opstond van den maeltijd. Het Feestmael was reeds werkelyk begonnen, door dien beker, waermede men gewoon was, het zelve aen te vangen, Luc. XXII: 15-18. Van de verdere byzonderheden, tot dezen maeltijd behorende, maekt JOANNES gene melding, omdat zy, door de overige Euangelisten, genoegzaem waren aengeteekend.

De Euangelist voegt 'er nog eene omstandigheid by; *toen nu de duivel in het hart van Judas Simonis Iscarioth gegeven*

(*b*) Luc. 22: 3. Joh. 13. 27.

had, dat hy hem verraden zoude. De Satan bemerkende, dat de geldgierigheid, de hoogmoed, en een ongenoegen tegen den Heiland, het hart van JUDAS zeer geschikt maekte, om den Heer JESUS, zo als hy bedoelde, door hem te verderven, had hy, onder de Godlyke toelating, het hart van JUDAS tot dat grouwzaem schelmstuk volkomen overgehaeld, in zo ver dat JUDAS reeds het gevestigd voornemen had, om zijnen meester in de handen zijner vyanden over te leveren. — Dan dit schromelyk vooruitzicht maekte den Heiland niet vreesachtig; met de grootste bedaerdheid maekte Hy zulke schikkingen, als Hy in dit tijdstip nodig oordeelde.

3. Jesus, wetende (*c*) dat de Vader hem het bestuur over alle dingen in de handen gegeven hadde, (*d*) ende dat de tijd naderde, op welken Hy alle macht in hemel en op aerde ontvangen zoude, alsmede wetende, dat hy van Godt uytgegaen, en als zijn gezant in de waereld gekomen was, ende dat Hy tot Godt henen gingh, om met eer en heerlykheid bekroond te worden, betoonde Hy zijne lievde tot zijne Discipelen allerkennelykst. Schoon Hy wist dat Hy eerlang uitermaten zeer zou verhoogd worden, wilde Hy evenwel een aenmerkelyk voorbeeld geven van zijne ootmoedigheid en nederige broederlievde, in het wasschen der voeten van zijne Discipelen.

——. *Hierop volgt de voetwasching, vs.* 4 - 20.

/. *De voetwasching zelve, en het gene, by die gelegenheid, tusschen* JESUS *en* PETRUS *is voorgevallen, vinden wy vs.* 4 - 11.

†. *De voetwasching zelve wordt kortelyk verhaeld, vs.* 4, 5.

4. Onder het toerichten van den maeltijd had de Heiland vernomen, dat zijne Discipelen al wederom twistten over den voorrang en het meesterschap, Luc. XXII: 24, Nu wilde Hy hen beschamen, door, in hogen persoon, een zonderling voorbeeld te geven van nederige dienstlievde. Daer-

(*c*) Matth. 11: 27. Joh. 3: 35. (*d*) Joh. 16: 28.

Daerom Stont Hy op van het avontmael, ende leyde [*sijne*] kleederen af, ende nemende eenen linnen doeck. omgordde hemselven.

5. Daer na goot hy water in het becken, ende begon de voeten der discipelen te wasschen, ende af te droogen met den linnen doeck, daer mede hy omgordt was.

Van ouds af was de voetwassching in het Oosten gebruikelyk, als eene beleevdheid, welke men niet alleen aen reisigers en vreemdelingen bewees, maer ook aen gasten, wanneer men eenen maeltijd gav. Men deed het niet alleen uit zindelykheid, opdat de beddekens, op welke men aen de tafel aenlag, niet mogten bezoedeld worden, maer ook om den gasten, ten bewijze van vriendschap, verfrissching toe te brengen. In het Oosten droeg men gene schoenen, maer alleen zolen; vermits nu het bovenste der voeten niet bedekt was, werden zy met stof bezoedeld, het welk, zich met het zweet vermengende, eene onaengename gewaerwording veroorzaekte, zodat men iemand geen aengenamer verfrissching konde toebrengen, dan door hem de voeten te wasschen.

Gemeenlyk werd het werk door dienstboden verricht, verg. 1 Sam. XXV: 41, maer hier deed het de Heiland zelvs aen zijne Discipelen. — *Hy stond op van het Avondmael*, dat is, van den Paeschmaeltijd, waertoe nu alles in gereedheid was. Hy *leide zijne klederen af*, het lange opperkleed namelyk, opdat het Hem in dit werk niet mogt hinderen, verg. Luc. XIX: 36. Voorts *nam Hy een linnen doek*, om de gewasschen voeten aftedrogen, en *omgordde zich zelven daermede*, zodat Hy de gedaente van eenen dienstknecht vertoonde. Hy *goot* vervolgens *water in het bekken*, het welk tot zoortgelyke reinigingen, volgens de Joodsche gewoonte, voorhanden was. Eindelyk *begon Hy de voeten der Discipelen te wasschen*, *en aftedrogen met den linnen doek*, *daermede Hy omgord was*. Hy ging by de ry af, en waschte de voeten der Discipelen, den eenen na den anderen, die Hem alle daerin lieten geworden, tot dat Hy aen PETRUS kwam.

Deze voetwasfching is derhalven ook aen JUDAS gefchied; en hieruit kan men afnemen, hoe verftokt het hart van dezen booswicht geweest zy, daer hy ook dit lievdewerk door zijnen meester aen zich verrichten liet.

Het oogmerk van deze voetwasfching zal ons by vs. 14, 15, nader kenbaer worden.

††. *Het gene, by die gelegenheid, tusfchen den Heiland en* PETRUS *is voorgevallen, vinden wy vs.* 6-11.

6. Hy dan quam ook tot Simon Petrus: ende die feyde tot hem, Heere, (*e*) fult gy, een perfoon van zulk eene onnadenkelyke waerdigheid, en mijn Godlyke Meester my, uwen leerling en dienaer, de voeten waffchen? Dit zou waerlyk geheel niet te pas komen.

7. Jefus antwoordde ende feyde tot hem, Dat ick doe en weet gy nu niet, gy begrijpt niet, wat mijn oogmerk zy in deze handeling, maer gy fult het na defen verftaen, wanneer ik u zal verklaerd hebben, wat ik bedoele, vs. 12-20.

8. Maer de driftige Petrus feyde tot hem, in plaets van in 's Heilands verklaring te berusten, Gy en fult mijne voeten niet waffchen in der eeuwigheyt, en nimmer zal ik dulden, dat Gy, welken ik niet waerdig ben den fchoenriem te ontbinden, omtrent my, uwen leerling, zulk eenen vernederenden dienst verrichten zoudt. Jefus bemerkende, dat Petrus zich door gene zachte woorden tot onderwerping bewegen liet, antwoordde hem, op eenen ernftigen toon, Indien ick u niet en waffche, gy en hebt geen deel met my.

Wat zegt deze bedreiging? Zommigen verftaen het geheimzinnig, zodat de Heiland van de geestelyke afwasfching der zonden zou gefproken hebben, op deze wijs: „ PE„ TRUS, wat fpreekt gy onbezonnen! Gy wilt niet dat ik „ my om uwen wil vernederen, en u lievdedienften bewij„ zen zal. Maer dit hebt gy volftrekt nodig. Indien ik

„ u,

(*e*) Matth. 3. 14.

„ u, door mijn bloed en geest, niet afwasfche van de on-
„ reinigheid uwer ziele, en gy niet wilt, dat ik u, ter
„ proeve daervan, de voeten wasfche; indien gy mijne
„ lievdedienften verfmaedt, dan verklaert gy door uw ge-
„ drag, dat gy afftaet van het deelgenootfchap aen my,
„ vermits gy daerdoor fchijnt te wanen, dat gy mijne hulp
„ niet nodig hebt."

Dan de Hebreeuwfche fpreekwijs, *aen iemand geen deel te hebben*, wordt gebruikt van iemand, die met eenen anderen niet wil te doen hebben. *Wy hebben geen deel aen* DAVID. zegt, wy willen met DAVID en zijn nageflacht niet te doen hebben, wy begeren niet langer eenen Koning uit DAVIDS huis te erkennen, 2 Sam. XX: 1. 1 Kon. XII: 16. — De mening van den Heiland is daerom, onzes erachtens, deze: „ PETRUS, gy moet niet langer wederftreven; in
„ dien gy my uwe voeten niet laet wasfchen, gedraegt gy
„ u zo, als of gy my niet langer voor uwen Meester erken-
„ nen wilt."

9. Simon Petrus kwam, op deze ernftige tael van den Heiland, tot geheel andere gedachten, en feyde tot hem, Heere, ik onderwerp my geheel aen uw bevel, hoe zeer ik uwe bedoeling niet kan doorzien. Indien gy het zo begeert, wasch my dan niet alleen mijne voeten, maer oock de handen ende het hooft; wasch my geheel, van het hoofd tot de voeten, ik zal nu niet langer tegenftreven.

10. Jefus feyde tot hem, het is onnodig, dat gy geheel van het hoofd tot de voeten zoudt gewasfchen worden. Die gewaffchen is en heeft niet van noode dan de voeten te waffchen, maer is geheel reyn. (*f*) Ende gylieden zijt reyn, doch niet alle.

De Heiland fchijnt hier het oog te hebben op de gewoonte der Joden, die zich, voor dat zy aen den maeltijd gingen, het aengezicht en de handen waschten, terwijl den aenkomenden gasten, om de bovengemelde reden, alleenlyk de voeten gewasfchen wierden. Het is derhalven, als of

(*f*) Joh. 15: 3.

Hy zeide: „ maer PETRUS, nu fliet gy van het eene uiter-
„ ste tot het ander over; gy hebt immers uw aengezicht
„ en uwe handen reeds gewasschen, en gevolgelyk genen
„ anderen dienst nodig, dan dat u de voeten gewasschen
„ worden."

De Verlesser voegde 'er by, zich in het algemeen tot alle de Apostelen wendende, *gylieden zijt rein, doch niet alle.* Uit de aenteekening van den Euangelist vs. 11, leren wy, dat de Heiland niet meer van de zuiverheid der voeten sprak, maer van de inwendige reinigheid der harten. Hy had het oog op het onzuiver hart van JUDAS, het welk met het grouwzaemste schelmstuk bezwangerd was, het welk immermeer gepleegd is.

11. (g) Want hy wist wie uit de twaelve hem, binnen zeer korten tijd, verraden soude: daerom seyde hy, Gy en zijt niet alle reyn.

//. *By gelegenheid van deze voetwassching, hield de Heiland eene zeer merkwaerdige redenvoering, ter verklaring van deze zijne handelwijs, vs.* 12-20.

†. *Eerst verklaerde Hy, wat zijn oogmerk in die verrichting geweest ware, om namelyk zijnen leerlingen een voorbeeld van nederigheid en lievderijke hulpvaerdigheid, ter naervolging te geven, vs.* 12-17.

††. *Daerna voegde Hy 'er een paer aenmerkingen by, vs.* 18-20.

‡. *Hy bepaelde zijne gezegden tot de rechte voorwerpen, vs.* 18, 19, *en*

‡‡. *Nam eene bedenking wech, vs.* 20.

12. Als hy dan hare voeten gewasschen, ende sijne kleederen genomen, dat is, zijn opperkleed aengetrokken hadde, sat hy wederom aen, om den Paeschmaeltijd met zijne Discipelen te houden, ende seyde tot haer, Verstaet gy wat ick ulieden gedaen hebbe? Begrijpt gy wel, wat ik, met deze voetwassching, bedoele,

(g) Joh. 6: 64.

doele, en wat ik u daerdoor heb willen leren? Immers neen.

13. Ik zal het u daerom nader verklaren. (*h*) Gy heet my Meester, ende Heere, ende gy segt wel: want ick ben 't.

14. Indien dan ick, de Heere ende de Meester, my zo diep vernederde, dat ik uwe voeten gewasschen hebbe, (*i*) so zijt gy oock schuldigh malkanders voeten te wasschen. Nederigheid moet uw hoofdkarakter zijn, wanneer gy mijne rechtgeaerte leerlingen wezen zult, en gevolgelyk moeten alle twisten, over den rang en het meesterschap, van nu voortaen een einde nemen. Ook behoort gy elkanderen zo hartelyk te beminnen, det er geen lievdedienst zo vernederend zy, of de een moet gereed zijn, om denzelven aen den anderen te bewijzen. Dit heb ik u, door deze voetwassching, willen vertonen.

15. (*k*) Want ick hebbe u, in het verrichten van dezen nederigen lievdedienst, een exempel ter naervolging gegeven, op dat gelijckerwijs ick u gedaen hebbe, gylieden oock doet, door nederig te zijn, en elkanderen, in alle gevallen, eene hulpvaerdige lievde te bewijzen.

16. Voorwaer, voorwaer segge ick u, die uw Meester en Heer ben, met allen dien ernst, welken het gewicht der zake vordert, (*l*) Een dienstknecht en is en behoort niet meerder te zijn, dan sijn heere, noch een gesante meerder dan die hem gesonden heeft. Ik heb u wel als mijne vrienden behandeld, maer in den grond zijt gy mijne dienstknechten en gezanten. Derhalven is 'er niets betamelyker, dan dat gy, die dienstknechten zijt, ten minsten die lievdediensten aen elkanderen bewijst, welke ik, die uw Heer ben, omtrent u heb willen verrichten. Gy zijt wel geroepen, om mijne gezanten

(*h*) Matth. 23: 8, 10. 1 Cor. 8: 6. ende 12: 3. Phil. 2: 11. (*i*) Gal. 6: 1. 2. (*k*) 1 Petr. 2: 21. 1 Joh. 2: 6. (*l*) Matth. 10: 24. Luc. 6: 40. Joh. 15: 20.

en dienstknechten te zijn, maer, ook in die betrekking, zijt gy niet meer dan dienstknechten.

17. Indien gy dese dingen weet, saligh zijt gy so gy deselve doet, en 'er uwe gelievkoosde bezigheid van maekt, om elkanderen alle mogelyke diensten te bewijzen.

JUDAS was by dit alles tegenwoordig, en hoorde deze merkwaerdige gezegden van zijnen Godlyken Meester. Welk eene hardnekkigheid! Dan de Heiland toonde, dat Hy hem wel kende, en baende zachtkens den weg tot zijne ontdekking

18. Daerom bepaelde Hy zijne gezegden nader. Ick, voegde Hy 'er by, en segge of spreek niet van u allen; ick weet' welcke ick uytverkoren hebbe tot mijne Volgelingen, en het is my zeer wel bewust, dat gy niet alle zijt, die gy schijnt en moest wezen. Er is onder ulieden een allergrouwzaemst booswicht. Ik zou hem reeds overlang hebben kunnen ontdekken, en zijne bose ontwerpen verydelen. Maer uit wijze en zachtmoedige inzichten, heb ik hem tot nog toe niet ontdekt; evenwel vind ik my thans gedrongen, om zo te spreken, en te tonen, dat ik eene volkomene kennis heb van alles, wat in zijn grouwzaem hart omgaet. Vervolgens sprak de Heiland nader van dat grouwelstuk, schoon nog eenigszins bedekt, omdat Hy, in het openbaer maken van den verrader, langzaem wilde te werk gaen. Hy voegde daerom by, maer [*dit geschiet*.] of *maer* ik heb dien huichelaer mede in mijn gezelschap genomen, en hem daerin laten blijven, met wijze en hoge bedoelingen. My komt in dit geval niets onverwachts over, dit alles was reeds eeuwen te voren voorspeld, op dat of liever *zodat* de Schrift vervult werde, (*m*) Die met my het broot eet, mijn gemeenzame vriend en tafelgenoot is, heeft tegen my sijn versen opgeheven, en handelt als een ondankbaer dier, het welk zijnen meester, die het zelve vriendelyk behandelt en voeder geevt, met voeten schopt.

Zo

(*m*) Ps. 41: 10. Matth. 26: 23. 1 Joh. 2: 19.

Zodanig handelde JUDAS, daer hy de menfchelykheid in zo verre uitfchudde, dat hy voornemens ware, om zijnen weldadigen Heer en Meester, die alles voor hem overhad, in de bloeddorftige moordklauwen zijner vyanden over te leveren.

19. In deze ontdekking van den verrader, fchoon nog ingewikkeld, had de Heiland wijze oogmerken, ten aenzien van zijne overige Discipelen. (*n*) Van nu, voegde Hy 'er daerom by, fegge ick het ulieden, dat een van u allen een allergrouwzaemst fchelmftuk plegen zal, eer het gefchiet is: op dat, wanneer het gefchiet fal zijn, gy gelooven meugt dat ick 't ben, die, als de waerachtige God, alles weet. Door deze voorzegging, betoonde de Heiland niet alleen zije Alwetendheid, maer ook zijne gewilligheid tot zijn lijden, en zy was recht gefchikt, om zijne Discipelen, in den aennaderenden nacht, tegen de ergenis van zijn lijden te wapenen.

20. Evenwel 'er was nog ééne bedenking, tegen de voorgefchrevene plichten van nederigheid en dienstvaerdigheid, dat namelyk de Apostelen daerdoor de voorwerpen van verachting en mishandeling worden konden. Dan deze bedenking nam de Heiland wech, door hun te verzekeren, dat zy achting, lievde, en goed onthael vinden zouden. Voorwaer, voorwaer fegge ick u, met deze bemoediging befloot Hy zijne redenvoering, (*o*) So ick yemant fende, wie [*dien*] ontfangt, met achting, lievde en goed onthael, die ontfangt my, en zal gerekend worden, als of hy die achting en lievde aen my zelven bewezen had, ende wie my ontfangt, met blijken van hoogachting en lievde, die ontfangt hem die my gefonden heeft, en wordt gerekend die hoogachting en lievde aen mijnen hemelfchen Vader zelven bewezen te hebben.

(*n*) Joh. 14. 29. ende 16: 4. (*o*) Matth. 10: 40. Luc. 10: 16.

2. Hierop volgde de nadere ontdekking van den Verrader, vs. 21-30.

—. De Heiland ging, in de nadere ontdekking van den verrader, trapsgewijze en met alle zachtmoedigheid voort. Eerst maekte Hy, met ronde woorden, aen zijne Discipelen in het algemeen bekend, dat 'er onder hen een verrader schuilde, vs. 21, 22.

21. (*p*) Jesus dese dingen, welke tot dus ver vermeld zijn, gesegt, en misschien voor een poos gezwegen hebbende, wiert ontroert in den geest, de aendoeningen van zijne menschelyke ziel werden gaende, door het denken op dat grouwzaem schelmstuk, het welk Judas plegen zou. Hy zag in dat Belials stuk eenen zamenloop van de verfoeilykste ondeugden, van gierigheid, ondankbaerheid, valschheid, en trouwloosheid. Het grouwelstuk werd daerdoor aenmerkelyk verzwaerd, dat de booswicht, onder alle middelen, welke geschikt waren, om hem tot inkeer te brengen, even verhard bleev. Ook zal het medelijdend hart van den lievderijken Verlosser gebloed hebben, op het bedenken van het schromelyk oordeel, het welk de booswicht zich op den hals haelde. Met dit ontroerd gemoed, deed de Heiland eene ontdekking, waervan ieder, die eenig zedelyk gevoel heeft, moet sidderen ende beven. Hy betuygde, ende seyde, Voorwaer, voorwaer ick segge u, hoe vreemd het u ook moge voorkomen, dat één van ulieden, die mijne Leerlingen zijn, en welken ik zo vele weldaden bewezen heb, my sal verraden, en trouwloos overleveren in de handen van mijne bittere vyanden, die reeds zo lang naer mijnen dood gewenscht hebben.

Tot nog toe sprak de Heiland in het algemeen, zonder des verraders naem te noemen, om alle mogelyke zachtmoedigheid te gebruiken, en den booswicht nog den weg open te laten, om tot inkeer te komen.

22. De

(*p*) Matth. 26: 21. Marc. 14: 18. Luc. 22: 21. Hand. 1: 17. 1 Joh. 2: 19.

22. De discipelen dan sagen op malkanderen, ten blijke van hunne verbaesdheid over de gezegden van den Heiland. Elk was even verlangende om te weten, wie de aenlegger van zulk een grouwelstuk wezen mogt. De een zag den anderen aen, om te vernemen, of iemand ook van kleur veranderen zoude. Trouwens zy waren twijffelende van wien hy [*dat*] seyde, zy waren radeloos en geheel ontroerd. De een durvde den anderen niet verdenken.

In het begin waren zy als sprakeloos, door de grote ontsteltenis. Allengskens evenwel kwamen zy tot zich zelve. Dit gav aenleiding, dat elk den genen, die naest hem zat, begon te vragen, wie toch door hunnen Meester mogt bedoeld worden, Luc. XXII: 23. — Ten aenzien der ontdekking van den verrader, schijnt 'er eenig verschil te wezen, tusschen het verhael van JOANNES, en dat van de andere Euangelisten. Maer daervan kan men zeer aenneembare redenen geven. MATTHÆUS en MARCUS vermelden het openlyke van die ontdekking, zo als zy in het openbaer aen alle de Discipelen gedaen werd, maer JOANNES bepaelt zich meer tot het byzondere, het geen hem in stilte wedervaren was. Dit kon hy alleen het best verhalen, en volgens zijne gewoonte teekent hy zulke dingen aen, welke by de andere Euangelisten zo byzonder niet voorkomen.

——. *De Heiland verklaerde zich duidelyker, vs.* 23-26.

I. De aenleiding daertoe was de vraeg, welke JOANNES, *op den wenk van* PETRUS, *aen den Heiland voorstelde, omtrent den persoon van den verrader, vs.* 23-25.

23. (*q*) Ende één van sijne discipelen was aensittende in den schoot Jesu, welcken Jesus liefhadde.

De Euangelist spreekt hier van zich zelven, zonder zijnen naem te noemen, gelijk hy ook, in andere gevallen, meer-

(*q*) Joh. 20: 2. ende 21: 7, 20.

maken gewoon is. — Hy beschrijvt zich eenvouwig, *als één van* JESUS *Discipelen.* Toen hy dit schreev, had hy reeds jaren lang het Apostelambt bekleed. Maer van dezen verhevenen rang maekt hy in het geheel gene melding. Nog veel minder zegt hy, dat hy één van de drie voornaemste Apostelen ware, Gal. II: 9. Welk eene kennelyke proev van 's mans nederigheid! het was hem eer en roem genoeg, dat hy zich eenen Discipel van zijnen Godlyken Meester noemen mogt.

Hy *was aenzittende*, of eigenlyk *aenliggende*, *in den schoot van* JESUS. Men lag namelyk oudtijds rondom de tafel, op rustbeddekens, leunende op den slinken elleboog. Wanneer men zich nu de zaek zo voorstelt, dat het rustbeddeken van JOANNES aen de rechtehand van JESUS stond, kon hy gezegd worden, als in den schoot van JESUS aen te leggen.

Wijders omschrijvt hy zich als den Discipel, *welken* JESUS *liev had*, dat is, welken JESUS by uitnemendheid beminde, en met eene onderscheidene lievde vereerde. Offchoon de Heiland alle zijne Discipelen beminde, waren 'er evenwel drie gelievden onder de gelievden, PETRUS, JACOBUS en JOANNES; en onder deze drie was JOANNES nog de meest begunstigde. Waerschijnlyk was 'er iets, in het bestaen en karakter van JOANNES, waerdoor hy, aen de heilige ziel van den Verlosser, boven anderen beminnelyk was. Trouwens de Ouden getuigen van hem, en het is ook blijkbaer uit zijne schrivten, dat hy een ongemeen zachtmoedig karakter, eenen zeer vriendelyken aert, en een zeer lievderijk hart bezeten hebbe.

24. Simon Petrus dan, de driftigste en voorbarigste van allen, niet kunnende rusten voor dat hy wist, wie de bedoelde booswicht wezen mogt, wenckte desen beminden Discipel met de oogen, dat hy den Heiland eens in stilte vragen soude, wie hy doch ware van welcken hy [*dit*] seyde.

25. Ende dese vallende op de borst Jesu, vermits hy aen de tafel lag, met zijnen rug naer JESUS gekeerd, neigde hy zich een weinig achterwaerds, zodat hy met zijn

hoofd

hoofd op de borst van den Heiland kwam, en zo naby zijnen mond, dat hy Hem gemakkelyk iets in stilte vragen konde, zonder dat het van de anderen gehoord wierd. In deze gestalte, seyde Joannes tot hem, Heere, wie is 't, die u verraden zal?

26. Jesus, de ongerustheid van zijnen beminden Joannes bemerkende, ontdekte hem in het heimelyke, waeraen hy den verrader onderkennen konde. Hy antwoordde, by wijs van inluistering, Dese is 't die my verraden zal, dien ick de bete, eigenlyk *deze bete*, zijnde een stuk van het gebraden lam, als ickse ingedoopt hebbe, geven sal: Ende als hy de gemelde bete in de dikke saus ingedoopt hadde, gaf hyse Jude Simonis Iscariot, dezelve aen hem toereikende.

Terwijl de Heiland dit teeken heimelyk gav aen JOANNES, begonden de overige Discipelen te vragen, *ben ik het* HEER? Matth. XXVI: 22. Marc. XIV: 19. Daerop kwam de Heiland al nader, en zeide nu openlyk, *het is een* uit dit gezelschap, *die met my in den schotel indoopt*, dat is, die met my uit denzelvden schotel eet. Te weten, drie of vier personen hadden, aen den Paeschmaeltijd, denzelvden schotel of kom met saus gemeen. Nu doopte JESUS in denzelvden schotel met JOANNES, JUDAS, en nog eenen anderen. By deze nadere ontdekking, voegde de Heiland eene ontzettende bedreiging, ter waerschouwing van den verrader, Matth. XXVI: 23, 24. Marc. XIV: 20, 21. Luc. XXII: 22.

Nu begon ook het geweten van JUDAS te kloppen. Menende, dat hy het alwetend oog van den Verlosser ontwijken konde, wilde hy niet voor den verrader bekend staen, en zocht daerom zulk een vermoeden van zich af te weren. Hy schijnt zich verbeeld te hebben, dat JESUS van het geheim niets wist, maer alleenlyk sprak by vreesachtige gissing. Hy vroeg daerom onbeschaemd, *ben ik het* HEER? Matth. XXVI: 25. JESUS, dacht hy by zich zelven, kon zijn grouwzaem voornemen niet bewijzen, en zou daerom het vermoeden, het welk Hy hebben mogt, niet durven openbaren. Dan, vermits de booswicht zo onbeschaemd

was in het vragen, openbaerde de Heiland hem ronduit voor den verrader.

Was JUDAS niet geheel verstokt geweest, dan zou des Heilands ontzettende bedreiging hem tot inkeer hebben moeten brengen. Maer hy was nu reeds te ver verdwaeld, en de Satan had hem geheel in zijne macht. Hy ging daerom uit, om zijn grouwelstuk te volvoeren.

———. *De gevolgen der ontdekking van den verrader vinden wy vs. 27-30.*

I. De aenleiding, waerdoor JUDAS *tot het verhaesten van zijne schenddaed gedreven werd, wordt ons opgegeven, vs. 27-29.*

27. Ende na dat de Heiland de ingedoopte bete aen den verrader had ter hand gesteld, werd hy gedreven, om het voorgenomen grouwelstuk werkelyk ter uitvoer te brengen. Het overgeven van deze bete was op zich zelve niet geschikt, om Judas te ontsteken; maer JESUS had reeds verklaerd, dat 'er een verrader in het gezelschap schuilde, en uit het wenken van Petrus, en het inluisteren van Joannes, had hy eenigen argwaen opgevat, of JESUS ook met het overgeven van die bete iets bedoelen mogt. Althans doe voer de satan in hem, en maekte zich geheel meester van Judas, zodat hy nu, even als de bezetenen, een rampzalig werktuig wierd van den Satan, die hem voortdreev naer zijnen wil.

Eerst had de duivel dit schelmstuk in het hart van Judas gegeven vs. 2, maer toen wederhield hem nog zijn geweten, en deed eenigen tegenweer; maer nu werd hy geheel door den Satan overheerscht, en even als een bezetene, zo onbeschaemd, boosaertig, en verwoed, dat 'er geen temmen meer aen ware. Het gene de Heiland, ter nadere aenwijzing van den verrader, gezegd en gedaen had, vervulde hem met zulk eene helsche kwaedaertigheid, dat hy het, in het gezelschap van zijnen gezegenden Meester, niet langer harden konde. Hy maekte zich gereed, om het

Maan op 4.55. Maan ond. 1.45.
Zon op 6 56. Zon ond. 5.31.

Maandag

26

FEBRUARI.

Straatroovers: „Uw geld of uw leven!"

Advocaat: „Mijne heeren, ik raad u aan alleen mijn vriend hier te berooven, dan zal ik uw verdediging op mij nemen."

Een „hooge" school.

„In de nieuwgebouwde school zitten de onderwijzers en leerlingen op boomen in plaats van banken, pa."

„Maar jongen, hoe kom je op da idée?"

„Wel pa; er staat toch in de courant, dat er in alle takken onderwijs gegeven wordt."

——

Dààr, waar men zingt.
Zet u tot luist'ren neder,
Doch, juicht niet toe,
Want, — anders zingt men weder

——

Verraden.

„Als u mij geen gulden geeft," ze kleine Willem, „dan zal ik vertellen dat u mijn zuster gekust hebt.

„Maar, vriendje, ik heb er zelf niet aan gedacht om je zuster te kussen!" antwoordde de bezoeker, een jong heer.

„Niet?" zei Willem verlegen, „waarom zou mijn zuster mij dan belast hebben om dit tegen u te zeggen?!

gezelschap te verlaten, eer men nog van tafel was opgestaen, en om zijn verfoeilyk opzet te volvoeren. Jesus dan seyde tot hem, Dat gy doet, doet het haestelick. De alwetende Heiland zag, dat Judas niet langer rust had, en gedrongen werd om heen te gaen. Hy toonde dat Hy volmaektelyk wist, wat 'er, en wanneer het geschieden zoude. Ook had Hy nog vele dingen, in dezen laetsten nacht, met zijne leerlingen te verhandelen, tot hunne onderwijzing en vertroosting, waerby de verrader niet te pas kwam. Hy gav den booswicht, aen welken niets meer te doen was, vryheid, om hoe eer zo beter henen te gaen, latende hem aen zich zelven en aen den Satan over.

28. Ondertusschen hadden de overige Discipelen een verkeerd begrip, omtrent dit gezegde van den Heiland. Ende dit zeggen van hunnen groten Meester en verstont niemant der gene die aensaten. Schoon de Heiland, op de onbeschaemde vraeg van Judas, *ben ik het* HEER? ronduit verklaerd had, dat hy de verrader ware, zo dachten zy evenwel niet, dat dit schelmstuk reeds zo rijp was, en nog in dien zelvden nacht zou volvoerd werden. Zy begrepen daerom niet, waer toe hy hem [*dat*] seyde.

29. Hunne gissingen en bedoelingen, omtrent den zin van dit gezegde, waren zeer onderscheiden. Want sommige meynden, (*r*) dewijle Judas de beurse hadde, waeruit de gemene behoevten van hun gezelschap gekocht en betaeld werden, dat hem Jesus seyde, Koopt 't gene wy van noode hebben tot het feest. Het Paeschfeest moest, volgens de wet, eenige dagen duuren, daertoe werden offeranden, ongezuurde broden, en andere noodwendigheden vereischt. Zy meenden daerom, dat Judas het nodige nog niet gekocht had, en dat de Heiland hem bevel gav, om daermede allen spoed te maken: ofte, dat hy den armen wat geven soude, gelijk byzonder op de Feesten en gezette hoogtijden, by de Joden gebruikelyk was, vergel. Esth. IX: 22.

(*r*) Joh. 12: 6.

II. Hierop ging hy uit, om zijn grouwzaem ontwerp te volvoeren, vs. 30.

30. Judas verstond de mening van den Heiland zeer wel. Hy begreep duidelyk genoeg, dat JESUS hem voor den verrader hield. Hy nam daerom den schijn aen van iemand, die beledigd was, en in zulk een gezelschap niet langer blijven konde. Hy dan de gemelde bete genomen en opgegeten hebbende, gingh zonder spreken terstont uyt dit gezelschap van den Heiland en zijne Apostelen, om zijn verfoeilyk opzet te volbrengen. Ende het was nacht, zeer laet in den avond, of in den voornacht. Judas was daerom te drivtiger, om zijnen meester te verraden, vrezende dat hem, wanneer hy langer wachtte, wegens het Feest de kans zou benomen worden. Nu kon hy het doen zonder vrees voor oproer, of van ontdekt te worden, onder begunstiging der duisternis van den nacht.

Deze ontdekking van den verrader kwam zeer wel te pas, onder de voorbereidingen van den Heiland tot zijn lijden. Daerdoor betoonde Hy, dat Hy God en mensch, en dat Hy de beloovde MESSIAS ware. Uit de ontroering, welke zijnen geest beving, bleek het, dat Hy een waerachtig mensch was, en door deze ontdekking, bewees Hy de alwetendheid van zijne Godlyke natuur. Ook gav Hy de kennelykste blijken van zijne gewilligheid tot zijn lijden, daer Hy het zelve niet ontweek, gelijk Hy te voren meermalen gedaen had, toen zijne uur nog niet gekomen was.

b. De gesprekken, welke de Heiland aen den Paeschmaeltijd, na het vertrek van den verrader, met zijne overige Discipelen, tot kunne onderwijzing en vertroosting gehouden heeft, worden vervolgens aengeteekend, Kap. XIII: 31— XIV: 31.

a. Eerst stelde de Heiland eenige onderwijzingen voor, welke de Elve in het gemeen raekten, vs. 31-35.

1. In betrekking tot zijn vertrek uit de waereld, vs. 31-33. Hiervan spreekt Hy in tweederleie opzichten.

—. Zo als het heerlyk zijn zou voor Hem zelven, vs. 31, 32. en

——. Zo als het voor zijne Leerlingen smertelyk wezen zou, naer het vleesch, vs. 33.

2. Daerna waerschouwde Hy hen, tegen de verzoekingen, aen welke zy zouden blootgesteld worden, vs. 34, 35.

31. De Heiland erkende Judas nu niet meer voor zijnen leerling. De booswicht had daerom met de volgende gesprekken niet te doen. Als hy dan uytgegaen was, seyde Jesus tot de elv overige Discipelen, Nu, in deze zelvde oogenblikken, in welke mijne allerdiepste vernedering eenen aenvang neemt, is de Sone des menschen verheerlickt, dat is op het punt, om op eene gansch zeer uitnemende wijs verheerlykt te worden, naerdien ik door mijn lijden betonen zal, dat ik de beloovde Verlosser ben, en my zelven den weg banen tot eene zegepralende heerlykheid; ende ook Godt mijn Vader is in hem verheerlickt, voorzover alle de Godlyke volmaektheden, in en door het borgtochtelyk lijden van den Zoon des menschen, kennelyk zullen opgeluisterd worden.

32. Het lijden van den Zoon des menschen moest Hem den weg banen tot zijne uitnemende heerlykheid. Indien Godt in hem verheerlickt is, so sal oock Godt hem verheerlicken in hemselven, (s) ende hy sal hem terstont verheerlicken.

(s) Joh. 12: 23. ende 17: 1.

God zou den Zoon des menschen *verheerlyken in hem zelven*. Dit ziet op die luistervolle verhoging, welke Hem na het ondergaen van zijne vernedering was toegezegd. God zou Hem verheerlyken *in*, dat is, *door Hem zelven*. Dit kan aenduiden, dat deze heerlykheid van den Borg, schoon zy Hem van den Vader zou geschonken worden, evenwel ook tevens *zijne* heerlykheid wezen zou, voorzover Hy dezelve door zijn lijden ftond te verdienen, en door zijne Godlyke macht aen te nemen. — God zou *Hem terstond verheerlyken*, dat is, binnen korten tijd, in weinige dagen zou Hy in zijne heerlykheid ingaen.

Deze verwachting steunde op duchtige gronden. Daerom zeide Hy: *indien* of *naerdien God in Hem verheerlykt is*, *zo zal ook God* enz. Trouwens God heeft verklaerd, *die my eeren zal Ik eeren*, 1 Sam. II: 30, en zou Hy dan zijnen eigen Zoon niet verheerlyken, nadat Hy alle zijne volmaektheden had opgeluisterd?

Dit voorstel was recht geschikt, om de Discipelen te wapenen, tegen de ergernis van zijn lijden, en opdat hunne gemoederen niet ontsteld wierden, wanneer zy hunnen Meester vervolgens van zijn lijden, met duidelyke woorden, hoorden spreken.

33. Kinderkens, zeide Hy met een hart vol van tedere lievde, om hun onder het oog te brengen, dat zijn vertrek uit de waereld geen nadeel aen hunne wezenlyke belangen zou toebrengen, nogh eenen kleynen [*tijt*] ben ick by u met mijne lichamelyke tegenwoordigheid, binnen weinige uuren zal ik van u scheiden, en de waereld verlaten: want gy moet van mijne heerlykheid gene aerdsche begrippen maken. (*t*) Gy sult my dan wel soecken en mijne lichamelyke tegenwoordigheid begeren, maer deze begeerte zal te vergeevsch zijn; ende gelijck ick, by eene andere gelegenheid, den Oversten der Joden geseght hebbe, Daer ick henen gae en kont gy niet komen, vergel. Kap. VII: 34, [*alsoo*] segge ick ulieden nu oock, maer eenigzins in eenen meer bepaelden zin.

Te

(*t*) Joh. 7: 34. ende 8: 21.

Te weten ik gae eerlang henen naer den hemel, en tot mijnen Vader, en daer kunt gylieden voor als nog niet komen, dewijl gy alvorens des Vaders raed in deze waereld dienen moet, vergel. vs. 36.

34. De Discipelen waren nog zwak in de genade, 'er heerschten nog vele verkeerdheden in hunne gemoederen; byzonder helden zy grotelyks over tot het hoogmoedige en het meesterschap. Daerom vermaende de Heiland hen, by wijs van eene vaderlyke affscheidsles, tot den groten hoofdplicht van onderlinge lievde. (*v*) Een nieuw gebodt, zeide Hy, geve ick u, dat gy malkanderen lief hebt. Gelijck ick u lief genadt hebbe, zo vermaen ik u allerernstigst, dat oock gy malkanderen lief hebt.

De wet der lievde is geen nieuw gebod, het welk te voren onbekend was. Het was een oud gebod, het welk reeds van den beginne plaets had, 1 Joh. II: 7 2 Joh. 5. Maer JESUS noemt het *een nieuw gebod*, in eenen bepaelden zin, met opzicht tot eenige omstandigheden. Deels omdat het een vernieuwd gebod was, van wegen het bederv der Joden, bykans geheel in vergetelheid gekomen. De Discipelen zelve helden grotelyks over naer het hoogmoedige, het welk de lievde grotelyks belemmert. Deels omdat dit gebod door de lievde, welke JESUS in zijn verkeer onder de menschen, en vooral in zijn borgtochtelyk lijden geopenbaard heeft, eenen nieuwen aendrang verkregen heeft. Deels omdat het altoos nieuw is, en de verplichting tot onderlinge lievde nimmermeer vermindert of veroudert.

35. (*x*) Hier aen sullen sy alle, die u zien en uwe gedragingen nagaen, bekennen, dat gy mijne discipelen zijt, so gy liefde hebt onder malkanderen. Daeruit zal het blijken, dat in ulieden het zelvde gevoelen zy als in uwen Meester, en dat zijn deugdenbeeld in u is overgedrukt.

(*v*) Levit. 19: 18. Matth. 22: 39. Joh. 15: 12. Ephes. 5: 2. 1 Thess. 4: 9. 1 Petr. 4. 8. 1 Joh. 3: 23. ende 4: 21. (*x*) 1 Joh. 2: 5. ende 4: 20.

HET XIV. KAPITTEL.

I. *Wijders richtte de Heiland zijne aenspraek tot de elv Apostelen in het gemeen. Dit gav aenleiding tot ettelyke vragen, welke Hy afzonderlyk beantwoordde, Kap. XIV.*

1. *De algemene aenspraek van den Heiland, aen alle de Discipelen, vinden wy vs. 1-4. Zy behelsde*

—. *Eene bemoedigende vertroosting, welke vs. 1. voorgesteld, en*

——. *Vervolgens nader aengedrongen wordt, vs. 2-4.*

1. DE Discipelen waren zeer ontsteld, over het zeggen van hunnen Godlyken Meester, dat Judas Hem verraden zou, dat zy eerlang zijne tegenwoordigheid zouden moeten missen, en dat Petrus zelven, die zo veel opgav van zijne lievde en trouw, Hem in dezen zelvden nacht, eer de dageraed aenbrak, tot drie herhaelde keren verlochenen zoude. Dit alles had hunne gemoederen zeer ontroerd, en in verwarring gebracht. De Heiland wendde zich daerom tot hen, met eene zeer bemoedigende aenspraek. Uw herte, zeide Hy, en worde niet ontroert, of met angst en verschrikking vervald: gylieden gelooft in Godt, gelooft oock in my.

Wy vertalen liever beide de uitspraken, in eenen vermanenden zin, *geloovt in God, geloovt ook in my.* Dit schijnt ons natuurlyker en meer gepast. De Apostelen hadden reeds te voren in GOD en ook in CHRISTUS geloovd. Trouwens die op de rechte wijs in God den Vader geloovt, die geloovt ook in zijnen Zoon, naerdien zy beide deelgenoten zijn van dezelvde Godlyke natuur. De Heiland vermaent hen derhalven tot standvastigheid in het geloov. Het is als of Hy zeide: „ volhardt in uw geloov in God, en in „ my als zijnen Zoon, dit geloov zal u genoegzame „ troostgronden opleveren, om uw hart gerust te stellen,

„ en

„ en wel gemoed te zijn, onder alle noden en zwarig-
„ heden."

2. In het huys mijns Vaders zijn vele woonin-
gen: anderſins ſo ſoude ick het u geſegt hebben:
ick gae henen om u plaetſe te bereyden.

Er is die menen, dat de Heiland hier zinſpele op de
veelvuldige vertrekken, welke in den Tempel waren. Alzo
liev evenwel zouden wy denken, dat de Godlyke Leeraer
zich verzet tegen de vleeſchelyke vooroordeelen, met
welke de gemoederen van zijne Discipelen nog bezet waren.
Zy hadden zich verbeeld, dat de Heiland thans te Jeruſalem
gekomen was, om aldaer een waereldsch Koningrijk op te
richten, vergel. Luc. XIX: 11, en dat zy eerlang, als de
eerſte ambtenaers van hunnen Meester, in de fraaiſte Palei-
ſen wonen zouden. Dan uit de geſprekken, welke de Hei-
land nu met hen gehouden had, Kap. XIII, bemerkten zy
duidelyk, dat zy in die verwachting geheel en al waren te
leur geſteld. Daerover waren zy geweldig ontſteld. Dan
de Heiland bracht hun onder het oog, dat zy gene redenen
altoos hadden, om daerover ontroerd te wezen, naerdien
Hy hun in den hemel veel betere woningen bezorgen zoude.
In Jeruſalem waren wel vele paleiſen en heerlyke woningen;
maer *in het huis van zijnen Vader*, in den hemel, alwaer
God op eene meer onmiddelyke wijs tegenwoordig is, *zijn
vele woningen*, zalige verblijvplaetſen voor alle gelovigen;
en hoe vele duizenden van gelovigen 'er, geduurende den
afloop der eeuwen, in den hemel zullen gehuisvest wor-
den, 'er zal evenwel nooit gebrek aen genoegzame wonin-
gen wezen.

De Apostelen hadden derhalven gene redenen, om zich
daerover te bedroeven, dat zy in hunne aerdschgezinde ver-
wachting waren te leur geſteld, zy zouden ter hunner tijd
veel heerlyker woningen in den hemel hebben, dan zy zich
in het ingebeelde waereldsch Koningrijk van hunnen Mees-
ter hadden voorgeſteld. — De Heiland voegt 'er by;
anderszins zo zou ik het u gezegd hebben. Over deze woorden
is veel verſchil onder de geleerden. Tot dus ver evenwel

is ons niets aennemelyker voorgekomen, dan onze overzetting, zodat des Heilands mening voor het naest deze zy: „ gy erkent my voor uwen Godlyken Meester, verlaet u „ dan op mijne verklaring, immers, indien het anders met „ de zaek gelegen was, en gy gene hemelsche woningen „ te verwachten hadt, zou ik het u gezegd hebben en nog „ waerschouwen." De Heer JESUS wil derhalven hun ongeloov tegen gaen, en dat dit nodig ware, blijkt uit vs. 11, alwaer Hy zich nog veel sterker uitdrukt. Wijders zegt de Heiland, *ik gae henen*, dat is, ik zal eerlang naer het huis van mijnen Vader, naer den hemel henen gaen, *om u plaets te bereiden.* — De plaets is bereid voor de grondlegging der waereld, met opzicht tot Gods eeuwig voornemen der genade, Matth. XXV: 34. Maer de Verlosser moest die plaets bereiden, en als het ware in gereedheid brengen, naerdien Hy, als de Voorloper, naer den hemel moest vooruitgaen. Daer zou Hy hen verwachten, en eens tot zich nemen.

3. Ende so wanneer ick naer den hemel henen sal gegaen zijn, ende u plaetse sal bereydt hebben, so kome ick, in den laetsten dag der waereld, zekerlyk weder, ende sal u tot my nemen, (*a*) op dat gy oock, in die zalige verblijvplaets; eindeloos zijn meugt daer ick ben. Dit zal iets onvergelykelyk groter en heerlyker zijn, dan de prachtigste gebouwen, in een aerdsch Koningrijk te bewonen. Gy hebt derhalven gene redenen altoos, om u daerover te ontroeren, dat ik eerlang de waereld verlaten zal, en henen gaen tot mijnen Vader, in den zaligen hemel.

4. Ende waer ick henen gae weet gy nu, ende den wegh, om derwaerds te komen, weet gy ook uit mijn vorig onderwijs.

(*a*) Joh. 12: 26. ende 17: 24.

2. *Deze aenspraek van den Heiland, aen zijne Discipelen, gav aenleiding tot verscheidene vragen, welke Hy elk afzonderlyk beantwoordde, vs. 5-31.*

—. *De eerste vraeg was die van* THOMAS, *vs. 5-7.*

/. *De vraeg vinden wy vs. 5, en*

//. *Het antwoord, vs. 6, 7.*

5. Thomas seyde tot hem, Heere, wy en weten niet waer gy henen gaet: ende hoe konnen wy dan den wegh weten, langs welken men derwaerds komen kan, daer gy henen gaet?

THOMAS had niet begrepen wat de Heiland, met zijne vertroostende belovte vs. 2-4, bedoelde. Het aerdsche Koningrijk, dat hy van den MESSIAS verwachtte, zweevde hem nog geduurig voor den geest. Hy schijnt te hebben willen zeggen, „ wy weten niet werwaerds gy zult henen „ gaen, om uwe waereldsche heerschappy te aenvaerden, „ en nog veel minder, langs welken weg wy derwaerds tot „ u komen moeten. Trouwens gy hebt zelvs aen PETRUS „ gezegd, *daer ik henen gae, kunt gy my nu niet volgen, maer* „ *gy zult my namaels volgen*, vergel. Kap. XIII: 36. Wy „ zullen het derhalven moeten afwachten, dat gy ons, „ omtrent het een en ander, nadere onderrichting geevt, „ of dat Gy komt om ons afte halen, gelijk Gy zo even „ beloovd hebt vs. 3.

6. Jesus seyde tot hem, hoe kunt gy nog zo onkundig zijn, daer ik u deze zaek reeds voorheen duidelyk genoeg verklaerd heb? vergel. Kap. X: 9. (*b*) Ick zelvs ben de wegh, voor zo ver het geloov in mijnen naem het eenige middel is, om tot den Vader en in den hemel te komen, en ik bezig ben, om, door mijn borgtochtelyk lijden, derwaerds eenen verschen weg in te wijden, (*c*) ende ik ben de waerheyt, de onfeilbare Leeraer, op wiens onderwijs en verklaringen gy u gerust verlaten kunt, (*d*) ende ik ben het leven, de bron en de verdienende oor-

(*b*) Hebr. 9: 8. (*c*) Joh. 1: 17. (*d*) Joh. 1: 4. ende 11: 25.

zaek van het eeuwig leven, zodat elk, die aen my geloovt, leven zulle, Kap. XI: 25. (e) Niemant en komt daerom tot den Vader, en niemand kan ten hemel ingaen, dan door my.

7. Gylieden erkent my wel voor den MESSIAS en Gods Zoon. Maer gy kent my nog niet genoeg, voorzover uw geloof nog met vele verkeerde begrippen en zwakheden vergezeld is. Indien gylieden my behoorlyk gekent haddet, in de oneindige waerdigheid van mijn Perfoon, en het grote oogmerk van mijne komst in de waereld, met aflegging van alle vleefchelyke vooroordeelen omtrent een gewaend waereldsch Koningrijk, fo foudet gy oock mijnen Vader beter gekent en geweten hebben, dat ik geen ander oogmerk hebbe, dan mijnen Vader te verheerlyken; ende van nu kennet gy hem, wanneer gy mijn onderwijs, met aflegging van alle verkeerde begrippen, maer aendachtig nadenkt; ende hebbet hem gefien, zo menigmalen gy my gezien hebt, naerdien gy duidelyk hebt kunnen en behoren op te merken, dat ik zijn eeuwige en zelvswezige Zoon ben, vergel. vs. 9, 10. Kap. XII: 45.

——. *De tweede vraeg was die van* PHILIPPUS, *vs.* 8-21.

/. *De vraeg vinden wy vs.* 8.

8. Philippus horende, dat de Heiland fprak van den Vader te zien, feyde in zijne onkundige eenvouwigheid tot hem, Heere, toont ons den Vader, ende het is ons genoegh. Vergun ons den Vader eens te mogen aenfchouwen; dit zal ons zeer verblijden, en wy zullen niets meer van u vergen.

//. *Het antwoord van den Heiland, op deze vraeg, was zeer uitvoerig, vs.* 9-21.

†. *Eerst beantwoordt Hy de gemelde vraeg van* PHILIPPUS, *vs.* 9-11.

9. Philippus verzocht dan om God den Vader, in eene licha-

(e) Joh. 10: 9.

lichamelyke gestalte, te mogen aenschouwen, op zoortgelyk eene wijs als Mose begeerde, Exod. XXXIII: 18. Maer Jesus seyde tot hem, Ben ick soo langen tijt met ulieden, ende en hebt gy my nog niet beter gekent, Philippe? Indien gy behoorlyk in aenmerking genomen hadt wie ik ben, de eeuwige Zoon van den Vader, zoudt gy zulk een ongepast verzoek niet gedaen hebben. (*f*) Die my gesien heeft, die heeft den Vader gesien, vermits ik eenswezens ben met den Vader. Die de oneindige Volmaektheden der Godlyke natuur in my heeft waergenomen, heeft ook, met de oogen van zijn verstand, mijnen eeuwigen Vader gezien, naerdien ik, eenswezens zijnde met den Vader, dezelvde Godlyke Volmaektheden bezit; ende hoe segt gy dan, Toont ons den Vader, daer gy den Vader zo menigmalen gezien hebt, als gy my gezien hebt?

10. Geloofe gy niet het gene ik u voorheen zo duidelyk verklaerd heb, (*g*) dat ick in den Vader [*ben*], ende de Vader in my is, voorzover ik met den Vader een deelgenoot ben van het zelvde Godlyk wezen? vergel. Kap. V: 19. VII: 16. VIII: 28, 38. (*h*) De woorden die ick tot ulieden spreke, en spreke ick van my selven niet, op eigen gezach naer willekeur, (*i*) maer op last van mijnen eeuwigen Vader. Ook heb ik mijne leer met verbasende wonderen bevestigd, welke ik verricht heb door dat oneindig Alvermogen, het welk ik met den Vader gemeen heb: want ik doe die wonderen niet alleen, maer de Vader die in my blijft, en dezelvde Godlyke natuur met my gemeen heeft, deselve doet ook de wonderwercken, door welke ik mijne leer bevestigd heb.

11. Geloovet my daerom in het gene ik meermalen en allerduidelykst verklaerd heb, dat ick in den Vader [*ben*], ende de Vader in my is, door het deelgenootschap van dezelvde oneindige Godlyke natuur, ende indien mijn getuigenis alleen voor u niet genoeg is, om deze hoge verborgenheid eerbiedig aen te nemen, so geloovet my

(*f*) Joh. 10: 30. (*g*) Joh. 10: 38. (*h*) Joh. 7: 16. ende 8: 28. ende 10: 37. ende 12: 49. ende 14: 24. ende 16: 13. ende 17: 21. (*i*) Joh. 5: 17.

om de verbasende wonderwercken selve, door welke ik mijn getuigenis bevestigd heb.

†† *Hierop wendde zich de Heiland meer algemeen tot alle de elv Apostelen, met welke Hy thans, na het vertrek van* JUDAS, *aen tafel zat, vs.* 12-21.
Hy beloovde hun

†. *De gaev der wonderwerken, vs.* 12-15.

††. *Den bestendigen bystand van den* HEILIGEN GEEST, *vs.* 16-17, *alsmede*

†††. *Dat Hy hen niet hulpeloos in de waereld laten zou, maer tot hen wederkeren, om hen nader te onderwijzen, vs.* 18-20.

††††. *Eindelyk verklaert Hy, dat Hem liev te hebben, het welk in het onderhouden van zijne geboden bestaet, genadig zal beloond werden, vs.* 21.

12. (*k*) Voorwaer, voorwaer segge ick ulieden, en maekt 'er gerust staet op, Die onder uliеden in my geloofr, en in dat geloov standvastig blijvt, de wonderwercken die ick doe, sal hy oock doen, ende sal meerder doen dan dese, welke ik gedaen heb. Het oogmerk, waertoe ik in de waereld gekomen ben, vordert niet, dat ik meer wonderen verrichtte. Ik zal eerlang mijn werk hier op aerde volkomen hebben afgedaen: Want ick verlaet binnen korten de waereld, en gae henen tot mijnen Vader, en dan hebt gy mijne plaets vervangen, om het Euangelie onder alle menschen te verkondigen.

De Apostelen zouden *meerder doen*, dan de wonderen, welke JESUS zelvs verricht had. — Eigenlyk is het eene wonderwerk niet meerder of groter dan het andere. Tot elk een wonder is eene onmiddelyke tusschenkomst van het Godlyk Alvermogen nodig. Alleenlyk noemen wy een wonderwerk groter of kleiner, naermate het by ons meerder of minder verwondering te weeg gebracht heeft, naermate de blijkbaerheid der buitengewone tusschenkomst van de Godlyke

Al-

(*k*) Matth. 21: 21. Luc. 17: 6, Hand. 5: 12. ende 19: 11.

Almacht meerder of minder was. — De Apostelen zouden meerdere of grote wonderen doen, dan JESUS gedaen had; voorzover zy eenen meerderen en meer algemenen indruk maken zouden op de gemoederen der menschen. Hiertoe behoorde dat de tijd, geduurende welken de Apostelen wonderen deden, veel langer wezen zou, dan die geduurende welken JESUS geleevd, en zijne leer met wonderen bevestigd had. Daerdoor zouden de wonderen der Apostelen eenen langeren indruk maken, op de gemoederen der aenschouweren. Daerenboven de Heer JESUS had zijne wonderen verricht, alleen of immers meerendeels in het Joodsche land; maer de Apostelen zouden prediken, en wonderen doen onder alle volken, in alle waerelddelen. Voeg 'er by, dat men in de Apostelen een blijkbaer wonderwerk vernemen zoude, waervan men by den Heiland nimmer iets bespeurd had, het vermogen namelyk om alle vreemde talen te spreken.

13. (*l*) Ende so wat gy begeeren sult in mijnen name, ter uwer ondersteuning in het prediken van het Euangelie, of ter bevestiging van uwe leer door wonderwerken, dat sal ick door mijn Alvermogen zekerlyk doen: op dat de Vader in den Sone verheerlickt worde, en het voor al de waereld blijkbaer worde, dat ik Gods Zoon ben, die in alles de eer van mijnen Vader bedoele.

14. So gy derhalven yet begeeren sult in mijnen name, waertoe eene onmiddelyke tusschenkomst van het Godlyk Alvermogen vereischt wordt, ick sal 't zekerlyk doen.

15. (*m*) Indien gy my recht lief hebt, gelijk ik weet dat gy my liev hebt, so bewaert mijne geboden, houdt vast aen de waerheid, welke ik u geleerd, en onderhoudt de voorschrivten, welke ik u gegeven heb. Leert ook deze waerheid, en schrijvt die geboden voor aen andere menschen.

(*l*) Jer. 29: 12. Matth. 7: 7. ende 21: 22. Marc. 11: 24. Luc. 11: 9. Joh. 15: 7. ende 16: 24. Jac. 1: 5. 1 Joh. 3: 22. (*m*) Joh. 14: 21, 23. ende 15: 10. 1 Joh. 5: 3.

16. Ende daertoe zal ik u den Geest der waerheid zenden, die u alles leren zal, wat gy den menschen moet voorstellen, vergel. vs. 16: want ick sal den Vader bidden, ende hy sal u eenen anderen Trooster of *Leeraer* geven, die, na mijnen uitgang uit de waereld, by u mijne plaets vervangen zal, op dat hy by u blijve in der eeuwigheyt, dat is gedeurende den ganschen tijd van uw leven, vergel. Deut. XV: 17. De Propheten werden voorheen nu en dan eens door den Geest aengeblazen, maer gy zult dien Godlyken Leeraer en Raedsman altoos by u hebben.

17. [*Namelick*] den onfeilbaren Geest der waerheyt, die uw verstand van alle onkunde en dwalingen zal zuiveren, welcken de werelt, dat is een waereldsgezind mensch, in welken de lievde tot de ydelheden der waereld de lievde tot God ten eenemael uitbant, niet en kan ontfangen, want sy en siet hem niet, noch en kent hem niet, vermits waereldsgezinde menschen dermate verduisterd zijn in het verstand, willen zy den Geest der waerheid en zijne verlichtende werkingen noch opmerken noch eerbiedigen, maer gy kent hem reeds nu eenigermate, uit zijne blijkbare werkingen in en door u: want hy blijft by ulieden, ende sal in u zijn, geduurende uw gansche leven.

18. De medelogende Heiland bemerkte, dat de gemoederen van zijne Leerlingen, in weerwil van alle zijne troostredenen, nog al even ontroerd en treurig bleven, omdat zy eerlang zijne lichamelyke tegenwoordigheid zouden moeten derven. (*n*) Ick en sal u geen weesen laten, voegde Hy 'er daerom ter hunner bemoediging by; ick kome gewisselyk [*weder*] tot u, eer de Heilige Geest tot u zal gezonden worden, naerdien ik, na mijne opstanding, nog eenigen tijd met u verkeeren zal.

19. Nogh eenen kleynen [*tijt*], ende de ongelovige werelt, welke my zo smadelyk verworpen heeft; en sal my niet meer sien. Na mijne opstanding zal nie-

(*n*) Matth. 28: 20.

niemand der ongelovige Joden my aenschouwen, maer gy sult my sien en gemeenzaem met my verkeeren in Galilea, gelijk ik reeds voorheen gezegd heb: want ick leve, dat is, ik zal gewisselyk uit de doden opstaen en wederom leven, ende gy sult ook leven, naerdien gy niet in den dood zult blijven, maer opgewekt worden tot heerlykheid.

20. In dien dagh, wanneer ik, na mijne opstanding, wederom by u komen zal, sult gy bekennen, en door een onloochenbaer bewijs overtuigd worden, dat ick in mijnen Vader [*ben*], dat ik, gelijk ik meermalen verklaerd heb, Gods eeuwige en eenswezige Zoon ben. Daerdoor zal uw geloov, nadat het geweldig zal geschokt zijn, aenmerkelyk versterkt werden, ende alzo zult gy, door de nauwste geloovsvereeniging in my, ende ick in u wezen.

21. Die mijne geboden heeft, niet alleen omtrent het gene hy voor zich zelven te betrachten heeft, maer ook vooral omtrent het gene hy anderen leren moet, ende deselve bewaert, door mijne lessen standvastig te gehoorzamen, die is 't die kennelyk betoont dat hy my als zijnen Meester waerlyk lief heeft: ende die my op deze wijs lief heeft, sal van mijnen Vader gelievet en begunstigd worden: ende ick sal hem lief hebben, ende ick sal my selven aen hem, door kennelyke blijken van mijne gunst en goedkeuring, openbaren.

De woorden van vs. 21. behelzen wel eene algemene waerheid, welke op alle rechtgeaerte Christenen, die den Verlosser liev hebben en zijne geboden bewaren, kan toegepast worden, maer het is uit alle de omstandigheden klaer genoeg, dat de Heiland bepaeldelyk tot de Apostelen spreke, en het oog hebbe op hun gedrag in die hoedanigheid. Zo begreep het ook JUDAS vs. 22.

De laetste belovte, *ik zal my zelven aen hem openbaren*, schijnt wel in den eersten opslag te moeten verstaen worden van die verschijningen, met welke de Heiland de Apostelen, na zijne opstanding, verwaerdigen zoude, en waervan Hy vs. 18, 19. gesproken had. Maer by nader inzien zal men ras bemerken, dat de Heer JESUS het oog

hebbe op zulke gunstbewijzen, welke Hy den Apostelen in volgende tijden, wanneer zy zich yverig en getrouw gedroegen in de prediking van het Euangelie, betonen zoude.

———. *Eindelyk deed* JUDAS THADDÆUS *eene vraeg, waerop de Heiland voortging in zijne redenvoering, vs.* 22-31.

/. *De vraeg van* JUDAS *wordt voorgesteld, vs.* 22.

22. Judas, niet de Iſcariot, die zijnen Godlyken Meester verraden heeft: want deze booswicht was heen gegaen, eer de Heiland deze redenvoering begonnen had, vergel. Kap. XIII: 31, maer de andere Judas, die toegenaemd werd Thaddæus of Lebbeus, Luc. VI: 16. Matth. X: 3; deze Judas horende, dat JESUS zich openbaren zoude, dacht al wederom aen de openbaring van eene aerdſche heerlykheid, in het oprichten van eene waereldſche heerſchappy, ſeyde tot hem, Heere, wat is het of welke is toch de reden, dat gy uſelven alleen aen ons, uwe Apostelen, in uwe heerlykheid en Koninglyken luister ſult openbaren, ende niet aen de gehele werelt?

//. *Zonder deze vraeg te beantwoorden, ging de Heiland voort in zijne redenvoering, vs.* 23-31.

†. *Hy drong nog eens aen, op de lievde tot Hem, en het bewaren van zijne woorden, vs.* 23, 24.

††. *Hy herhaelde de belofte, omtrent het zenden van den Heiligen Geest, vs.* 25, 26.

†††. *Eindelyk nam Hy van hen een tederhartig afſcheid, vs.* 27-31.

23. Jeſus antwoordde niet op de vraeg van Judas, omdat zy gegrond was in die vleeſchelyke vooroordeelen, welke Hy reeds meermalen en allerduidelykst wederſproken had. Alleenlyk herhaelde Hy zijne vorige betuiging, om Judas te doen opmerken, dat hy nu maer te letten had op het gene hem door zijnen Godlyken Meester werd voorgeſteld, met achterlating van alle vleeſchelyke bedenkingen. De Heiland wendde zich tot Judas ende ſeyde tot hem,

my liev te hebben en mijne geboden te bewaren, zijn twee zaken, welke onafscheidbaer gepaerd gaen, die mijne geboden bewaert, geeft even daerdoor kennelyke blijken van zijne lievde tot my, en die my liev heeft, zal door even deze zelvde lievde gedrorgen worden, om mijne geboden te onderhouden. So yemant der Apostelen daerom my hartelyk lief heeft, die sal mijn woort bewaren, en de leer, in welke ik hem onderwezen heb, in weerwil van alle gevaren, yverig voortplanten, ende mijn Vader sal hem lief hebben, ende blijkbaer begunstigen: want wy, beide mijn hemelsche Vader en Ik, sullen tot hem komen, ende sullen, als blijvende gasten, wooninge by hem maken, zodat hy onze byzondere tegenwoordigheid, door de duidelykste blijken van onze lievde, voorzorg, ondersteuning en bescherming, even zo goed zal ontwaer worden, als of hy ons met zijne lichamelyke oogen gezien had.

24. Die my, onder mijne Apostelen, niet hartelyk lief en heeft, die en bewaert mijne woorden niet, en zal genen yver betonen, om mijne hemelsche leer, ook onder de wreedste vervolgingen, voort te planten. Maer immers weet gy alle, dat mijne leer eene Godlyke leer zy, en zoudt gy dan uwe lievde tot my niet openbaer maken, door dezelve allerwegen onder de menschen voort te planten? (*o*) Ende het woort dat gylieden uit mijnen mond hoort, en gedurende mijn verkeer met u gehoord hebt, en is het mijne niet, maer des Vaders, die my gesonden heeft, gelijk ik zo menigmalen verklaerd, en met onlochenbare wonderen bevestigd heb, verg. Kap. V: 19. VII: 16. XII: 49. XIV: 10.

25. Dese dingen hebbe ick thans, ter uwer opwekking en bemoediging, tot u gesproken, by u blijvende, dat is, terwijl ik nog by u ben.

Blijven en *zijn* beteekenen by onzen Euangelist het zelvde. vergel. vs. 10. Kap. VI: 56. XVI: 4.

26. Hiermede besloot de Heiland zijne troostreden, en

(*o*) Joh. 7: 16. ende 8: 28. ende 12: 49. ende 14: 10. ende 16: 13.

herhaelde nog eens de belovte, omtrent de zending van den Heiligen Geest. Eerlang, zeide Hy, zult gy van mijne lichamelyke tegenwoordigheid beroovd worden. Na mijne opstanding zal ik slechts eenen korten tijd met u verkeeren. (p) Maer gy zult eenen anderen Leeraer en Raedsman ontvangen, die mijne plaets by u vervangen zal. Te weten de Trooster de Heylige Geest, welcken de Vader senden sal in mijnen name, op mijn verzoek vergel. vs. 16, en om mijnen wil, (q) die sal u alles leeren, wat gy als mijne Apostelen aen anderen moet voordragen, ende Hy sal u, door zijnen onfeilbaren invloed, indachtigh maken alles wat ick u, geduurende mijn verkeer met ulieden, gesegt hebbe.

27. Eindelyk nam de Heiland een tederhartig affcheid van zijne Discipelen, (r) Vrede, zeide Hy, late ick u, mijnen vrede geve ick u: niet gelijckerwijs de werelt [*hem*] geeft, geve ick [*hem*] u. Uw herte en worde niet ontroert, noch en zy niet vertsaegt.

Vrede laet ik u, mijnen vrede geev ik u. Volgens zommigen is dit eenvouwig een affcheidsgroet, waermede de Hebreeuwen gewoon waren, by hun vertrek, elkanderen vaerwel te zeggen. — Dan, volgens eene bekende spreekmanier der Hebreeuwen, beteekent de *vrede* allen voorspoed, alles wat tot een gelukkig en vergenoegd leven behoort. Dezen vrede *liet* de Heiland aen zijne Discipelen als een ervgoed. MIJNEN *vrede*, zegt Hy, *geev ik u*, omdat Hy de bron en de verdienende oorzaek is van allen vrede.

Ondertusschen bedoelde Hy gene waereldsche genoegens, of aerdsche gelukzaligheid. Daerom voegt Hy 'er by: *niet gelykerwijs de waereld hem geevt, geev ik hem u.* De vrede, welken de waereld geevt, bestaet alleen in uiterlyken schijn, maer de vrede, welken CHRISTUS geevt, bestaet in een wezenlyk genoegen, en eene bestendige gelukzaligheid. *Uw hart*, zegt de Heiland op dien grond, *worde niet ontroerd* over mijn vertrek uit de waereld, *noch en zy niet vertsaegd*, onder

(p) Luc. 24: 49. Joh. 15: 26. ende 16: 7. Hand. 2: 4. (q) Joh. 16: 13. (r) Phil. 4: 7.

onder alles wat u in de bediening van het Apostelambt zal overkomen. — Denkelyk zag de mededogende Verlosser, dat zijne Discipelen, by dit afscheidnemen, op nieuws ontroerd en bedroevd wierden. Daerom voegde Hy 'er deze bemoedigende opwekking by:

28. (*s*) Gy hebt gehoort dat ick tot u gesegt hebbe, Ick gae henen, ende kome, na mijne opstanding, voor eenen korten tijd [*weder*] tot u. Waerlyk gy behoordet u niet te bedroeven over mijn vertrek uit de waereld. Indien gy my lief haddet, gelijk gy my behoordet liev te hebben, en belang steldet in mijne eer, so soudet gy u, wel verre van over mijn vertrek bedroevd te zijn, in tegendeel hartelyk verblijden, om dat ick gesegt hebbe, Ick gae henen tot den Vader, om in den hemel met eene uitnemende eer bekroond te worden. Daerenboven kan ik niet langer by u blijven: want mijn Vader is meerder dan ick, ik ben zijn gezant, en derhalven moet ik Hem gehoorzamen. Mijn Vader roept my terug, en bereidt my om tot Hem weder te keren; daerom moet en wil ik ook thans zijnen wil volbrengen, gelijk ik altoos gedaen heb.

29. Ende nu hebbe ick het u gesegt, eer het geschiet is, dat ik den dood zal ondergaen, en de waereld verlaten, (*t*) op dat wanneer het alles geschiet sal zijn, wat ik van my zelven voorzegd heb, gy des te meer gelooven meugt, dat ik de MESSIAS, en de alwetende God zelvs ben.

30. Ick en sal thans niet lang meer veel met u spreken: (*v*) want de duivel, die de overste deser werelt is vergel. Kap. XII: 31, komt en is reeds in aentocht, om my, door de Overheden der Joden, te doen doden. Het is de duivel, die in het hart van Judas gegeven heeft, om my te verraden, Kap. XIII: 2, en die de Joden vervoeren zal, om niet te rusten, voor dat ik aen het kruis vermoord ben. Maer dezen troost heb ik onder al

(*s*) Joh. 14: 3. (*t*) Joh. 13: 19. ende 16: 4. (*v*) Joh. 12: 31. ende 16: 11. Ephes. 2: 2.

mijne lijden, de duivel ende en heeft aen my niets, het is hem onmogelyk om aen te tonen, dat ik aen eenige misdaed schuldig ben; ook ben ik voor hem niet bevreesd, hy zal my niet overwinnen, maer ik zal over hem zegepralen.

31. Maer dit alles wordt aen den duivel, en zijne werktuigen toegelaten, op dat al de werelt wete dat ick den Vader lief hebbe, ende alsoo doe gelijckerwijs my de Vader (x) geboden heeft, dat ik Hem gehoorzaem ben tot den dood, ja tot den dood van het kruis. Dit gezegd hebbende, sprak Hy tot zijne Discipelen, Staet op van de tafel, laet ons van hier gaen, opdat ik mijnen vyanden te gemoet trede, vergel. Matth. XXVI: 46.

HET XV. KAPITTEL.

y. Kap. XV—XVII. teekent de Euangelist de laetste redenen aen, welke de Heiland, na den Paeschmaeltijd, tot zijne Discipelen gesproken heeft.

DAt hier eene nieuwe redenvoering beginne, is uit het slot van Kap. XIV, allerblijkbaerst; vs. 31. beval de Heiland aen zijne Discipelen, om van tafel op te staen, en het huis te verlaten, alwaer zy den Paeschmaeltijd gehouden hadden. De Uitleggers verschillen over de plaets, alwaer de Heiland deze redenvoering hebbe uitgesproken. Zommigen denken dat het geschied zy, zodrae de Heiland met zijne Discipelen van de tafel was opgestaen, maer voor dat zy nog uit het huis gingen, alwaer zy het Paeschlam gegeten hadden. Het is onwaerschijnlyk, zegt men, dat de Heer JESUS zulk eene gewichtige redenvoering zou uitgesproken, en nog meer dat Hy zulk een merkwaerdig ge-

(x) Joh. 10: 18. Hebr. 10: 5.

gebed zou gedaen hebben, als Kap. XVII. voorkomt, op de straten van Jerusalem, en dat op eenen tijd, daer de Stad zo opgepropt was van vreemdelingen. Dan om die zelvde reden, en omdat de Heiland Kap. XIV: 31. gezegd had, laet ons van hier gaen, komen ons de gedachten der genen het eenvouwigst voor, die menen, dat de Heiland de gemelde redenvoering en het gebed hebbe uitgesproken, tusschen Jerusalem en de beek Kedron. Dit is onzes erachtens, uit vergelyking van Kap. XIV: 31, met Kap. XVIII: 1. duidelyk aftenemen.

Even buiten de poort van Jerusalem, zal de Heiland zijne Discipelen nog eens, ter hunner bemoediging, hebben aengesproken. Het was toen meer dan ooit de tijd, om hen op te beuren, daer zy niet verre waren van de plaets, alwaer de Verlosser door zijne vyanden zou overvallen worden. — In een oord van wijngaerden zijnde, ontleende de Heiland daeruit zijn zinbeeld: *ik ben de ware wijnstok* enz.

a. *Het eerste deel van deze redenvoering is vermanend, Kap. XV: 1 - 17.*

A. *Deze vermaning wordt eerst geheimzinnig, onder eene gelykenis voorgesteld, vs. 1 - 8.*

1. *De gelykenis zelve vinden wy vs. 1, 2. en*
2. *De toepassing daervan op de Discipelen, vs. 3-8.*

1. Even buiten de poort van Jerusalem gekomen zijnde, deed de Heiland nog eene zeer merkwaerdige redenvoering tot zijne Discipelen, ter hunner bemoediging. In een oord van wijngaerden zijnde, ontleende Hy daervan zijne zinprent. Ick ben, zeide Hy by gelykenis, de ware wijnstock, ende mijn Vader is de lantman.

De *ware wijnstok* is de rechte en uitmuntende wijnstok. Even zo had ook de Heiland gesproken van het ware brood des levens, Kap. VI: 32, 35. JESUS is de rechte wijnstok, by welken gene natuurlyke wijnstokken mogen vergeleken worden. Hy geevt den edelsten wijn van eenen hemelschen aert, die de menschen eeuwig verkwikt. Met Hem wordt men door het geloov ten nauwsten vereenigd, even als

de ranken van den wijnstok, en in Hem, door den invloed van zijne genade, brengt men goede vruchten voort van ware godzaligheid.

De Vader is de landman, die dezen hemelschen wijnstok geplant had, voorzover Hy den Middelaer in de waereld gezonden had, en die voor Hem zorgde. De Heiland verklaert het in het vervolg nader.

2. (*a*) Alle rancke die in my is, door eene uitwendige belydenis, maer geen goede vrucht en draegt, die neemt hy wech, en scheidt dezelve in zijn rechtvaerdig oordeel van my af; ende alle rank die goede vrucht draegt, die reynigt, zuivert en besnoeit hy, op dat sy meer vrucht drage.

Ranken die in den wijnstok zijn, maer gene vrucht dragen, beteekenen Naemchristenen, die door eene uitwendige mondbelydenis de vertoning maken, dat zy op den Heiland eenige betrekking hebben, maer die gene vruchten van ware godzaligheid voortbrengen, en daerdoor openbaer maken, dat zy niet door een waerachtig geloov met Hem vereenigd zijn. Deze ranken neemt de Godlyke landman weg, wanneer Hy hen door zijn rechtvaerdig oordeel afsnijdt, of hen als valsche Christenen openbaer maekt.

Ranken die vrucht dragen, zijn menschen, die zich in de godzaligheid oeffenen, en daerdoor blijken geven, dat zy, door een waerachtig geloov, met CHRISTUS vereenigd zijn. Deze *reinigt* en besnoeit de landman, door alles wech te nemen, wat de geestelyke vruchtbaerheid zou kunnen verhinderen, door hunne vooroordeelen wech te nemen, door hunne ongeregelde neigingen te verbeteren, en zelvs door hen met tegenheden te tuchtigen. Dit alles geschiedt met een weldadig oogmerk, *opdat zy meer vrucht dragen*, en in kracht van godzaligheid toenemen.

Dit zinbeeldig voorstel, het welk toepasselyk is op alle Christenen in het gemeen, brengt de Heiland vervolgens meer byzonder op zijne Apostelen over, vs. 3-8.

3. (*b*) Gylieden mijne Apostelen, gy zijt nu reyn, en reeds

(*a*) Matth. 15: 13. (*b*) Joh. 13: 10.

reeds voor eenen geruimen tijd by God aengenaem geweest, door de zuiverheid van uw geloov, om het woort, dat ick tot u, omtrent den hoge waerdigheid van mijn persoon, en het oogmerk van mijne zending, gesproken hebbe, en dat gy gelovig hebt aengenomen.

4. Ik ben de wijnstok en gy zijt de ranken. De goede ranken blijven met den wijnstok vereenigd. Blijvet gylieden daerom ook in my, door de nauwste vereeniging van geloov en lievde, ende ick zal in u en met u vereenigd blijven. Gelijckerwijs de rancke geen vrucht en kan dragen van haerselven, zonder dat zy met den wijnstok vereenigd is, en door zijne sappen gevoed wordt, of so sy niet in den wijnstock en blijft: alsoo oock kunt gy de goede vruchten van godzaligheid en yver in mijnen dienst niet voortbrengen, so gy in my niet en blijvet, vereenigd door het geloov, en niet gesterkt wordt door de invloeden van mijnen Geest.

5. Ick ben de geestelyke wijnstock, [*ende*] gy zijt de geheimzinnige rancken: die in my en door het geloov met my vereenigd blijft, ende ick in hem, die draegt veel vrucht van Godsvrucht en gehoorzaemheid: want sonder my, zonder geloovsvereeniging met my, en zonder de invloeden van mijnen Geest, kont gy niets doen, al zo min, als dat eene rank, zonder en buiten den wijnstok, zou kunnen vruchten dragen.

6. (*c*) So yemant in my door geloovsvereeniging niet standvastig en blijft, (*d*) die is buyten geworpen, en zal zekerlyk van God verstoten worden, gelijckerwijs de onvruchtbare rancke wordt afgesneden en in het vuur geworpen. Zulk een is gelijk aen een dorren tak, ende is verdorret: ende hoe handelt een landman met de dorre takken? men vergadert deselve, ende men werptse in 't vyer, ende sy worden verbrandt. Even zo zal het ook gaen met alle mondbelijders, die gene vruchten der Godzaligheid voortbrengen, en open-

(*c*) Ezech. 15: 2, &c. (*d*) Matth. 3: 10. ende 7: 19. Coloss. 1: 23.

baer maken, dat zy met my gene gemeenschap hebben door het geloov.

7. Indien gy, mijne Apostelen, in my blijvet, ende mijne woorden in u blijven, (e) so dat gy by de leer, in welke ik u onderwezen heb, bestendig blijvt, en dezelve yverig aen anderen verkondigt, zal ik u mijnen allesvermogenden bystand verlenen, zo om wonderen te doen, als over de grootste zwarigheden te zegepralen. Alles wat gy wilt, en ter volvoering van het Apostelambt nodig hebt, sult gy vrymoedig begeeren, ende het sal u geschieden, zo als gy gebeden hebt, vergel. Kap. XIV: 13, 14.

8. Hier in is mijn Vader verheerlickt, dat gy veel vrucht draegt van ware Godzaligheid, en byzonder, dat gy vele menschen beweegt, om mijne leer gelovig aen te nemen, ende gy sult dusdoende betonen, dat gy mijne rechtgeaerte discipelen zijt, Apostelen, die niet van menschen, maer van my, Gods eeuwigen Zoon zelven, onderwezen zijn.

Tot dus ver derhalven vermaende de Heiland zijne Apostelen, om standvastig te zijn in hun geloov aen Hem, als den MESSIAS, den Zoon van God, vergel. Kap. VI: 69. Hy wilde hunne zielen versterken, tegen de verzoeking tot ongeloov, aen welke zy eerlang, onder het lijden en sterven van hunnen Meester, zouden blootgesteld worden, als mede tegen de vervolgingen, welke zy binnen korten tijd, om het verkondigen van zijn Euangelie, zouden moeten ondergaen.

(e) Jer. 29: 12. Matth. 7: 7. ende 21: 22. Marc. 11: 24. Luc. 11: 9. Joh. 14: 13. ende 16: 24. Jac. 1: 5. 1 Joh. 3: 22. ende 5: 14.

II. *De Heiland voegde 'er eene tweede vermaning by tot lievde, vs. 9-17.*

1. *Eerst vermaent de Heiland zijne Apostelen, om Hem standvastig liev te hebben, vs. 9-11.*
2. *Daerna om elkanderen liev te hebben, vs. 12.*
3. *Vervolgens worden deze vermaningen, door ettelyke drangredenen, nader aengebonden, vs. 13-17.*

9. Gelijckerwijs de Vader my hartelyk en onveranderlyk lief gehadt heeft, hebbe ick oock u lief gehadt, en u daervan de kennelykste blijken doen ondervinden, blijft in dese mijne liefde, en wanneer gy in de lievde tot my standvastig blijvt, zal ik u voortaen op dezelvde wijs liev hebben. Wapent u met de overdenking van mijne lievde, tegen de verzoekingen, aen welke gy eerlang zult worden blootgesteld, wanneer gy in gevaer zult komen, om in uwe lievde jegens my te verflauwen.

10. (*f*) Indien gy mijne geboden bewaert, en die lessen opvolgt, welke ik u gegeven heb, zo omtrent het gene gy voor u zelven te doen en te laten, als omtrent het gene gy, als mijne Apostelen, in de voortplanting van mijn Euangelie te verrichten hebt; so sult gy in mijne liefde blijven, en openbaer maken, dat uwe lievde tot my standvastig zy. Alsdan zal ik u ook de kennelykste proeven van mijne bestendige lievde doen ondervinden. Volgt mijn voorbeeld, gehoorzaemt mijne voorschrivten, dan zal het blijken, dat uwe lievde tot my bestendig zy, en dan zult gy ook de standvastigheid van mijne lievde tot u ondervinden, gelijckerwijs ick de geboden mijns Vaders bewaert hebbe, ende blijve in sijne liefde: want ik ben gehoorzaem mijnen Vader, ik heb Hem onveranderlyk liev, en zijne lievde tot my zal nimmer verkoelen.

11. Dese dingen hebbe ick tot u gesproken, en u deze vermaningen by herhaling ingeprent; op dat mijne blijtschap in u, over uw geloov en getrouwheid,

(*f*) Joh. 14: 15, 21, 23. 1 Joh. 5: 3.

bestendig blijve, ende op dat ook aen den anderen kant uwe blijtschap vervult en volkomen werde, door eenen onuitsprekelyken vrede van het gemoed, in dit, en eene eindeloze zaligheid in het volgend leven.

12. (*g*) Dit is onder anderen mijn hoofdgebodt, en daerop dring ik thans des te ernstiger aan, omdat uwe gemoederen nog niet gezuiverd zijn van hoogmoed en zelvsverheffing, dat gy malkanderen hartelyk en belangeloos lief hebt, gelijckerwijs ick u lief gehadt, en daervan in de voetwassching, jongstleden, eene zonderlinge proev gegeven hebbe.

13. Maer ik zal u nog veel groter blijken van mijne lievde geven. (*h*) Niemant en heeft meerder liefde als dese, dat yemant sijn leven sette voor sijne vrienden. Groter lievde kan iemand aen zijnen vriend niet bewijzen, dan dat hy zich voor hem in den dood begeve. Maer zulk eene lievde zal ik aen u bewijzen, en voor u den dood ondergaen.

14. (*i*) Gy nu zijt mijne vrienden, voor welken ik alles over heb, tot mijn leven toe, so gy doet wat ick u gebiede, en dan zal ik ook uwe vriendschap met de sterkste lievde vergelden.

15. Ick beschouw u als mijne meest beminde en vertrouwde vrienden. Daerom en heete ik u niet meer dienstknechten, noch behandel u als dienstknechten: want de dienstknecht en weet niet wat sijn heere doet. Een heer raedpleegt den zodanigen, welken hy enkel als eenen dienstknecht beschouwt en behandelt, niet over het geen hy doen zal, en geevt hem geen bericht van zijne voornemens; maer ick hebbe u thans mijne vrienden genoemt, en u ook als de zodanigen behandeld: (*k*) want al wat ick van mijnen Vader gehoort hebbe, om het aen het menschdom mede te delen, vergel. Kap. V: 30. VIII: 26, 40, [*dat*] hebbe ick u bekent gemaeckt,

zodat

(*g*) Lev. 19: 18. Matth. 22: 39. Joh. 13: 34. Ephes. 5: 2. 1 Thess. 4: 9. 1 Petr. 4: 8. 1 Joh. 3: 23. ende 4: 21. (*h*) Rom. 5: 7. Ephes. 5: 2. 1 Joh. 3: 16. (*i*) Matth. 12: 50. 2 Cor. 5: 16. Galat. 5: 6. ende 6: 15. Coloss. 3: 11. (*k*) Joh. 8: 26.

zodanig handelt men niet met dienstknechten, maer met vrienden.

16. (*l*) Gy en hebt my niet tot uwen Heer en Leermeester uytverkoren, maer ick hebbe u tot mijne Apostelen uytverkoren. Daerdoor heb ik eene kennelyke proev gegeven van mijne onderscheidene lievde en vriendschap tot u, ende ick hebbe u gestelt en geroepen, (*m*) dat gy, met de prediking van mijn Euangelie, soudt henen gaen in de gehele waereld, ende door het uitbreiden van mijn Koningrijk, vrucht dragen, ende [*dat*] uwe vrucht blijve, zodat de goede uitslag van uwe pogingen, door de woede der vyanden, niet zal verydeld worden, op dat so wat gy, ter vervulling van uw Apostelambt, van den Vader begeeren sult in mijnen name, hy u [*dat* geve.

17. Dit gebiede ick u nog eens by herhaling, met allen ernst en aendrang, op dat gy malkanderen lief hebt, zonder dat de een zich langer boven den anderen verheffe.

β. Het tweede deel van deze redenvoering is belovend en bemoedigend, Kap. XV: 18— XVI: 4.

a. De Heiland brengt den Apostelen onder het oog, dat zy even als Hy, aen den haet en de vervolgingen der waereld, zouden worden blootgesteld, vs. 18-21.

b. Wijders betoogt Hy het onverschoonbare en strafwaerdige van dezen haet, vs. 22-25.

c. Daerna bemoedigt Hy zijne Apostelen, met de belovte van den Heiligen Geest, vs. 26, 27.

18. (*n*) Indien u de ongelovige werelt haet en wredelyk vervolgt, gelijk gy ondervinden zult, zodrae gy het Apostelambt zult aenvaerd hebben, so weet en bedenkt, dat sy my eer dan u gehaet heeft. Laten de vervolgingen u daerom niet vreemd voorkomen.

(*l*) Joh. 13: 18. Ephes. 1: 4. (*m*) Matth. 28: 19. Marc. 16: 15. Coloss. 1: 6. (*n*) 1 Joh. 3: 13.

19. (*o*) Indien gy van de werelt waert, en, met de waereldsgezinde menfchen, den losfen teugel vierdet aen uwe zondige neigingen, fo foude de werelt u, als het hare, en als lieden van dezelvde denkwijs lief hebben: Doch om dat gy van de werelt niet en zijt, noch met de waereldsgezinde menfchen, in karakter, denk- en handelwijs overeenftemt; maer ick u uyt de werelt tot mijne Apostelen hebbe uytverkoren, daerom haet u de werelt.

20. Gedenckt, onder alle vervolgingen, welke tegen u ondernomen worden, des woorts dat ick u gefegt hebbe, (*p*) Een dienftknecht en is niet meerder en kan geen groter voorrecht genieten dan fijn heere, vergel. Matth. X: 24. Luc. VI: 40. Joh. XIII: 16. Daer ik dan de Heer zo mishandeld worde, laet het u niet vreemd voorkomen, dat dit ook aen u mijne dienstknechten wedervare. (*q*) Indien of *naerdien* fy nu my vervolgt hebben, fy fullen oock u vervolgen: indien of *naerdien* fy mijn woort bewaert hebben, fy fullen oock het uwe bewaren. Zy zullen u even eens als my behandelen, en uwe prediking, zo min als de mijne, geloven en gehoorzamen.

21. (*r*) Maer alle defe bittere dingen fullen fy u doen om mijns naems wille, om de belydenis, dat ik de MESSIAS ben, en om de prediking van mijn Euangelie, om dat fy zich in het ongeloov verharden, hem niet en kennen die my gefonden heeft, maer my houden voor eenen valfchen MESSIAS.

22. Deze handelwijs der waereldsgezinde menfchen, en byzonder der hardnekkige Joden, is ten eenemael onverfchoonbaer. Zy hebben niets, om hun hardnekkig ongeloov te verontfchuldigen. (*s*) Indien ick, als de beloovde MESSIAS, volgens de voorzeggingen der Propheten, niet gekomen en ware, ende als de grote Leeraar der ge-

rech-

(*o*) Joh. 17: 14. Galat. 1: 10. (*p*) Matth. 10: 24. Luc. 6: 40. Joh. 13: 16. (*q*) Matth. 24: 9. Joh. 16: 2. (*r*) Matth. 10: 22. Joh. 16: 3. (*s*) Rom. 4: 15. ende 5: 20.

rechtigheid niet tot haer gesproken en hadde, sy en hadden geen sonde. Dan zouden zy zich omtrent my niet bezondigd hebben, en hunne schuld zou veel minder wezen; maer nu ik op den bepaelden tijd gekomen ben, hun mijne hemelsche leer voorgesteld, en dezelve met onlochenbare wonderen bevestigd heb, nu hebben sy geen voorwendsel voor hare sonde, zy zijn ten eenemael onverschoonbaer.

23. De hardnekkige Joden hebben zich niet alleen tegen my bezondigd, maer ook tegen mijnen eeuwigen Vader. Die my haet en smadelyk verwerpt, die haet oock mijnen Vader, van welken ik gezonden ben.

24. (*t*) Indien ick de verbazende wonderwercken onder haer niet en hadde gedaen, die niemant anders, zelvs Mose niet, gedaen en heeft, sy en hadden geen sonde, of immers hunne schuld zou veel ligter zijn; maer nu hebben syse gesien, zy zijn ooggetuigen, geweest van de verbasende wonderen, welke ik, ten betoge van mijne Godlyke zending, verricht heb, ende niettegenstaende dit alles, hebben zy beyde my ende mijnen Vader, die my gezonden heeft, gehaet en smadelyk verworpen.

25. Maer [*dit* alles *geschiet*] en deze boosheid wordt hun toegelaten, op dat het woort vervult worde, dat in hare wet en heilige boeken geschreven is, (*v*) Sy hebben my sonder oorsake gehaet.

26. (*x*) Maer evenwel de tijd der genade is voor de Joden nog niet ten einde: wanneer de beloovde Troostter, Leeraer en Raedsman, tot u sal gekomen zijn, (*y*) dien ick u senden sal van den Vader, [*namelick*] de Geest der waerheyt, die van den Vader uytgaet, die sal u in alle waerheid leiden, en ook door uwen mond van my tot de Joden getuygen.

27. (*z*) Ende gy sult dusdoende oock, onder dat

(*t*) Joh. 10: 37. (*v*) Ps. 35: 19. ende 69: 5. (*x*) Joh. 14: 26. ende 16: 7. Hand. 5: 32. (*y*) Luc. 24: 49. (*z*) Hand. 1: 8, 21, 22. ende 5: 32.

hardnekkig volk, van mijne leer en wonderen getuygen. Uw getuigenis is allesins geloovwaerdig: want gy zijt van den beginne met my geweest, zodat gy alles met uwe ooren gehoord en met uwe oogen gezien hebt. Dan evenwel het grootste gros zal uw getuigenis verwerpen, en uwe personen geweldig vervolgen.

HET XVI. KAPITTEL.

d. Voorts bemoedigt de Heiland zijne Apostelen, tegen de vervolgingen, vs. 1-4.

1. DEse dingen, dat de waereld, namelyk het grootste gros der Joden, u zo wel als my zal haten, en om de prediking van mijn Euangelie geweldig vervolgen, hebbe ick tot u gesproken, en uwe aenstaende lotgevallen zo duidelyk voorgesteld, Kap. XV: 18-20. op dat gy niet ge-ergert en wort, en om u te wapenen tegen de verzoeking, om trouwloos te worden aen my en mijnen dienst.

2. (*a*) Sy sullen u uyt de Synagogen werpen, en in den ban doen. Trouwens de Joodsche Raed had, reeds voor eenigen tijd, een besluit genomen, dat iemand, die JESUS beleed de MESSIAS te zijn, uit de Synagoge zoude geworpen worden, Kap. IX: 22. XII: 42. De Apostelen hadden derhalven te verwachten, dat de Joodsche Overheden hen uit de Kerkelyke gemeenschap zouden uitsluiten, en verklaren voor zondaers van den eersten rang, die niet meer tot Gods volk behoorden. Hier tegen wilde de Heiland zijne Discipelen wapenen, en verklaerde hun, dat het nog veel hoger lopen zoude; ja, voegde Hy 'er daerom by, de ure komt, en de tijd zal eerlang daer zijn, dat een yegelick die u sal dooden, sal meynen Gode eenen dienst

(*a*) Joh. 9: 22, 34. ende 12: 42.

dienst te doen. Zo groot en algemeen zal de haet wezen, tegen my en mijne Apostelen. De hardnekkige Joden zullen u niet alleen, uit eene personele vyandschap, wredelyk vervolgen, maer zelvs, uit eenen verkeerden yver voor de Wet en hunnen Godsdienst, zullen zy zich verbeelden, dat zy eene Gode aengename daed verrichten, en als het ware den Allerhoogsten eene offerande toebrengen, wanneer zy u, het zy in een oproer, het zy in koelen moede, moorddadig om het leven brengen.

3. (*b*) Ende dese dingen, allerhande smaedheden en vervolgingen, sullen sy u doen, om dat sy den Vader niet gekent en hebben, als mijnen eeuwigen Vader, nochte my, als zijnen zelvswezigen Zoon, en den MESSIAS.

4. (*c*) Maer dese dingen, betreffende de smaedheden en vervolgingen, welke gy zult moeten ondergaen, hebbe ick tot u gesproken en u daeromtrent bericht gegeven, op dat, wanneer de ure sal gekomen zijn, dat u alle die rampspoeden bejegenen, gy derselver woorden, welke ik tot u gesproken heb, meugt gedencken dat ickse u gesegt hebbe. Dusdoende zult gy overtuigd worden van mijne Godlyke voorwetenschap, en u vergewissen kunnen van den bystand, ondersteuning, en vertroosting, welke ik u beloovd heb. Dit alles draeg ik u thans omstandig voor, doch dese dingen en hebbe ick u van 't begin niet gesegt, om dat ick by ulieden was.

De Heiland had deze dingen zijnen Apostelen reeds voorheen aengekondigd, Matth. X: 17. — Maer hoe kan Hy dan ter dezer plaets zeggen: *deze dingen heb ik u van het begin niet gezegd, omdat ik by ulieden was?* De Uitleggers hebben verschillende wegen ingeslagen, om deze zwarigheid uit den weg te ruimen. Onzes erachtens is des Heilands mening, volgens het verband van zaken, deze: „ Ik „ heb u thans, in deze mijne afscheidsreden, daer ik u „ haest verlaten zal, uitvoerig voorgesteld niet alleen de „ rampen, welke u eerlang treffen zullen, als mede het

(*b*) Joh. 15. 21. 1 Cor. 2: 8. (*c*) Joh. 13: 19. ende 14: 29.

„ beginsel, waeruit zy staen voort te komen; maer ik heb
„ 'er tevens bygevoegd het gene u, onder alle die vervol-
„ gingen, ter uwer bemoediging zal kunnen strekken. *Doch*
„ *deze dingen heb ik u van den beginne*, wanneer ik u tot
„ mijne Apostelen verkozen heb, *niet* zo uitvoerig *gezegd*;
„ toen ik een omstandig bericht van dit alles voor u noch
„ nuttig noch nodig keurde, *omdat ik by ulieden was*, en gylieden
„ daerom nog voor gene wederwaerdigheden te duchten
„ hadt. Maer nu ik gereed stae om u te verlaten, en weder
„ te keren tot mijnen Vader, vorderen uwe belangen en
„ mijne lievdezorg, dat ik u dit alles meer uitvoerig en
„ duidelyk voorstelle."

γ. Het derde deel van 's Heilands laetste redenvoering, tot zijne Apostelen, behelst een vertoog van de nuttigheid, welke voor hun uit zijn aennakerend vertrek zou voortvloeien, vs. 5 - 33.

a. De zaek zelve wordt voorgesteld, vs. 5 - 15. Hier ontmoeten wy

α. Eene ingewikkelde bestraffing, vs. 5, 6.

5. Ende nu verlaet ik eerlang de waereld, en gae ick wederom henen tot den genen die my, tot zeer gewichtige einden, in de waereld gesonden heeft, ende niemant van u en vraegt my, Waer gaet gy henen?

PETRUS had dit bevorens reeds aen den Heiland gevraegd, Kap. XIII: 36, maer het antwoord van den Heiland niet recht begrepen. Nu had Hy zijnen Apostelen uitdrukkelyk, en by herhaling verklaerd, dat Hy tot zijnen Vader wederkeerde. De meening van den Godlyken Leeraer kon derhalven niet zijn, dat niemand hunner naer de plaets vroeg, werwaerds Hy henen ging. Dit had Hy duidelyk en met ronde woorden gezegd. Maer Hy bestrafte hen ingewikkeld daerover, dat zy geen onderzoek deden waerom Hy hen, door naer zijnen Vader henen te gaen, nu al verlaten zoude, en hen daerdoor aen zo vele smaedheden en vervolgingen blootstellen. Dit was in de Apostelen eene be-

bestraffenswaerdige traegheid, te meer daer zy kenlyke blijken gaven, dat zy omtrent dit wichtig stuk zeer onkundig waren, en geheel verkeerde begrippen hadden. Dit kunnen wy, uit 's Heilands volgende woorden vs. 6, ten duidelykften afnemen, wanneer Hy 'er byvoegde:

6. Maer om dat ick dese dingen tot u gesproken hebbe, dat ik u eerlang stae te verlaten, met dat gevolg, dat gy aen zware vervolgingen zult worden blootgesteld, so heeft de droefheyt uw herte vervult. Gy hebt u zo geheel aen droevheid overgegeven, dat gy niet eens onderzoek doet naer de redenen van die dingen, welke de oorzaken zijn van uwe treurigheid.

II. *Hierop volgt een voorstel van de nuttigheden, welke in 's Heilands aennaderend vertrek lagen opgesloten, vs. 7-15.*

1. *Eerst in het gemeen, vs. 7.*

7. Doch ick segge u de waerheyt, en hoe vreemd het u ook moge voorkomen, gy kunt en moet u op deze plechtige betuiging veilig verlaten, Het is u nut dat ick wechgae. Daerdoor zult gy wel mijne tegenwoordigheid, onderwijs en leiding missen; ook zult gy worden blootgesteld aen de woede en aenvallen uwer vyanden. Dan met dit alles is mijn wechgaen u nuttig en voordeelig; want indien ick niet wech en gae, so en sal de Trooster tot u niet komen. De komst van dien Godlyken Leeraer en Raedsman, die mijne plaets vervangen zal, is verbonden aen mijne verheerlyking, verg. Kap. VII: 39; (*d*) maer indien ick henen gae tot mijnen Vader, so sal ick hem tot u senden.

Door zijnen dood zou de Middelaer den Geest verwerven, en door zijne verhoging recht verkrijgen, om over denzelven te beschikken; zelvs zou de zending van den Geest een gedeelte van 's Heilands verhoging uitmaken,

(*d*) Luc. 24: 49. Joh. 14: 26. ende 15: 26.

2. *De zaek wordt, in de byzonderheden, nader voorgesteld, vs. 8-15.*
—. *Zo ten aenzien van de ongelovige waereld, vs. 8-11.*
——. *Als met opzicht tot de Discipelen zelve, vs. 12-15.*

8. Ende die Geest gekomen zijnde, ſal, door uwe prediking, de ongelovige werelt overtuygen van ſonde, ende van gerechtigheyt, ende van oordeel.

9. Van ſonde by uitnemendheid, zal de Geest de waereld overtuigen, namelyk van een hardnekkig ongeloov, het welk de ſnoodſte is van alle zonden, om dat ſy in my niet en gelooven: De Geest zal zich van uwe prediking als een middel bedienen, om de waereld, byzonder de hardnekkige Joden, te overtuigen van de ſnoodheid des ongeloovs; zommigen op eene zaligmakende wijs, zodat zy met boetvaerdigheid, ſchaemte en berouw aengedaen, tot het geloov in my, als den MESSIAS en beloovden Verlosſer, zullen bewogen worden, terwijl anderen, hoe duidelyk hun de grouwzaemheid van het ongeloov worde aengewezen, zich daerin evenwel, ter verzwaring van hun oordeel, verharden zullen.

10. Ende van gerechtigheyt zal de Geest de waereld door uwe prediking overtuigen, om dat ick tôt mijnen Vader henen gae, om mijn hemelsch Koningrijk te aenvaerden, ende gy en ſult my niet meer ſien hier op aerde. Trouwens dit vordert de gerechtigheid van mijnen Vader, dat mijn Vader my, nadat ik mijn gewichtig werk hier op aerde volbracht heb, tot een openbaer bewijs van zijne goedkeuring, uitermaten zeer verhoge. Van deze zaek zal de Heilige Geest de waereld overtuigen, door uwe prediking, zodat velen my, in deze betrekking, openlyk zullen hulde doen, terwijl anderen, door de gevolgen van mijn henengaen, de uitbreiding van mijn Koningrijk, en de geduchte wraek over mijne vyanden, dit ſtuk willens of onwillens zullen moeten erkennen.

11. Ende van oordeel zal de Geest de waereld door uwe prediking overtuigen, (e) om dat de overſte deſer wereldt geoordeelt is. De

(e) Joh. 12: 31. ende 14: 30. Epheſ. 2: 2. Coloſſ. 2: 15.

De *Overste der waereld* is zekerlyk de Satan, verg. Kap. XII: 31. XIV: 30, en de MESSIAS was reeds in de moederbelovte voorgesteld, als de verheven persoon, die den Satan bestrijden zoude. Om hem zijn recht en macht te benemen, welke hy in de waereld op grond der zonde uitoeffende, was de Middelaer in de waereld gekomen. Daertoe moest de Heer JESUS de zonde te niet doen, door zijnes zelvs offerande. Nu zou Hy eerlang veroordeeld en gedood worden. Dan zou het schijnen als of de Satan, de Overste der waereld, op Hem eene volkomene overwinning behaeld had. Maer de uitkomst stond het tegendeel te leren. Uit 's Heilands opstanding, hemelvaert, en zegepralende verhoging zou het blijken, dat de Verlosser door zijnen dood den genen had te niet gedaen, die het geweld had van den dood, dat is den duivel. Dan zou het openbaer worden, dat de Overste der waereld *geoordeeld*, dat is, richterlyk veroordeeld was.

Hiervan zou de Geest de waereld overtuigen, naerdien het Rijk van JESUS, ter verstomming van zijne bitterste vyanden, over dat van den Vorst der duisternis zou zegepralen. Velen zouden, door heerschappyvoerende genade, getrokken worden uit de macht der duisternis, om aen JESUS hulde te doen, zodat alle de raedslagen en pogingen van den Oversten der waereld daertegen ten eenemael vruchteloos wezen zouden.

Zou nu de Heilige Geest de waereld, door middel der prediking van de Apostelen, overtuigen van zonde, gerechtigheid en oordeel, en kon de Geest, in deze gewichtige werkzaemheden, niet komen, ten zy dat JESUS henen ging en verheerlykt werd; dan had ook de Heiland de waerheid gesproken tot zijne Apostelen, zeggende: *het is u nut dat ik henen gae*, vs. 7.

12. Maer dit was het nog niet al. De Heilige Geest moest ook de Apostelen tot hun werk in staet stellen. Zy waren tot nog toe onvatbaer. Nogh vele dingen, voegde 'er daerom de Heiland by, hebbe ick u te seggen, aengaende den waren aert en de verborgenheden van mijn Koningrijk, als mede omtrent de wijs, op welke gy

in de uitbreiding van mijn Koningrijk moet te werk gaen, doch gy en kont die nu niet dragen. Thans zijt gy niet vatbaer voor dit onderwijs, zo wegens de bekrompenheid van uwe begrippen, als wegens de grote kracht van uwe vleeschelyke vooroordeelen, byzonder ook omdat uwe harten door droevheid overstelpt zijn.

Tot de dingen, voor welke de Apostelen thans niet vatbaer waren, behoorden onder andere de uitbreiding van CHRISTUS Koningrijk onder de heidenen, de afschaffing van MOSES schaduwwetten, en de verwerping der Joden.

13. Maer het gene ik u thans niet berichten kan, zal de Heilige Geest doen in mijnen naem; wanneer die Godlyke Leeraer sal gekomen zijn, om mijne plaets by u te vervangen, [*namelick*] de Geest der waerheyt, (*f*) hy sal u in alle de waerheyt der zaken, welke gy nog nodig hebt te weten, onfeilbaer leyden. Hy zal u, voor een recht begrip van die gewichtige zaken, vatbaer maken, opdat gy daervan, in het werk uwer bediening, een gepast gebruik maken moogt. (*g*) Want hy en sal van hemselven niet spreken, gelijk valsche Leeraers doen, naer zijn eigen goeddunken, of iets strijdigs met mijne voorstellen, maer so wat hy sal gehoort hebben, als een gezant van my, sal hy spreken, even gelijk ik niet uit my zelven gesproken heb, maer op last van mijnen Vader, die my gezonden heeft, vergel. Kap. XII: 49. Hy zal u het nodig onderricht geven, ende zelfs de toekomende dingen sal hy u verkondigen, zodat gy de toekomstige lotgevallen van mijn Koningrijk zult weten en onfeilbaer voorzeggen.

14. Die Heilige en onfeilbare Geest sal my verheerlicken, door u in alle waerheid te leiden, en u de toekomende dingen te verkondigen. Wanneer Hy uw verstand zal verlicht en geopend hebben, zult gy my, in de oneindige waerdigheid van mijn persoon, in de volkomenheid van mijne verzoening, en in het uitmuntende van mijne Middelaersheerlykheid, niet alleen voor u zelven kennen, maer my

(*f*) Joh. 14: 26. (*g*) Joh. 12: 49.

my ook, als den zodanigen, door uwe prediking allerwegen bekend maken. Dit zal grotelyks dienen tot mijne verheerlyking: **want hy sal 't gene Hy u zal leren, uyt den schat van mijne wijsheid, als een gezant, welken ik heb af gevaerdigd, het mijne nemen, ende sal 't u verkondigen.** Ik, beschouwd in mijn persoon, Middelaerswerk en heerlykheid, zal dat grote voorwerp uitmaken, waeromtrent het onderwijs van den Heiligen Geest verkeeren zal, en derhalven zal zijn werk ter mijner verheerlyking uitlopen.

15. (*h*) Al wat de Vader heeft, is mijne: daerom hebbe ick gesegt, dat hy 't uyt het mijne sal nemen, ende u verkondigen.

Al wat de Vader heeft is het mijne. — Deze uitspraek kan men tweezins opvatten. De Vader bezit het onafhangelyk Godlyk wezen in zich zelven, en bestaet uit kracht van zijn eigen wezen noodzakelyk. Hierin is de Zoon den Vader volkomen gelijk, vergel. Kap. V: 26. Dan deze grote Verborgenheid schijnt hier niet zo zeer bedoeld te worden. — Men kan de uitdrukking ook betrekkelyk het werk der genade opvatten, en dan is des Heilands mening deze: „ *al wat de Vader* als de bronwel van alle genade „ *heeft*, *is het mijne*, alles wat de Vader in de genade ver„ richt, dat werk ik ook, door het zelvde Alvermogen, „ als God bezit ik, met den Vader, dezelvde oneindige heer„ lykheid, en als Middelaer, is my gegeven alle macht in „ hemel en op aerde."

„ *Daerom* nu, omdat al wat de Vader heeft het mijne is, „ heb ik *gezegd*, *dat hy*, de Geest der waerheid namelyk, „ *uit het mijne zal nemen*, *en u verkondigen* als mijn gezant; „ gelijk ik de gezant van den Vader ben. De Vader, „ Ik, en de Heilige Geest, zijn deelgenoten van het zelvde „ oneindig Godlyk wezen. Maer elk van ons bestaet en „ werkt op eene onderscheidene wijs. Dit is de grond, „ dat Ik de gezant ben van den Vader, en dat de Heilige „ Geest mijn gezant is."

(*h*) Joh. 17: 10.

b. Vs. 16-33. *voert de Heiland eenen troostgrond aen, die recht geschikt was naer hunne tegenwoordige omstandigheden. Hy verzekert zijnen Apostelen, dat Hy niet voor altoos henen ging, maer dat Hy zou wederkomen, en door lijden in zijne heerlykheid ingaen.*

a. *Deze zaek wordt in het algemeen voorgesteld, vs.* 16, *en*

b. *In de byzonderheden nader uitgebreid, vs.* 17-33.

16. De Heiland had reeds meermalen gesproken van zijn lijden, dood, opstanding en verhoging, byzonder ook in deze laetste redenvoering, Kap. XIV: 2, 3, 4, 18, 19, 25, 28, 30. Kap. XVI: 5, 7, 10. Maer, om de onvatbaerheid en vooroordeelen der Discipelen te keer te gaen, oordeelde Hy het nodig, daervan al wederom te spreken. Evenwel zeide Hy nog iets meer, dan Hy te voren gedaen had, namelyk dat zijn vertrek zeer kort voor de deur ware. (*i*) Eenen kleynen [*tijt*] was het, ende gy en sult my niet sien. Gy hebt nu mijne tegenwoordigheid en verkeering eenen geruimen tijd mogen genieten, maer binnen zeer korten tijd, zult gy van mijne lichamelyke tegenwoordigheid ten eenemael versloken worden. Er zal eerlang eene scheiding komen tusschen u en my; dan zult gy my niet meer zien. Maer evenwel deze scheiding zal maer voor eenen korten tijd wezen; ende wederom, eenen kleynen [*tijt*], ende gy sult my sien, na mijne opstanding, zal ik wederom tot u komen, edoch slechts voor eenen korten tijd van eenige weinige dagen: want ick gae henen tot den Vader, en zal my, door eene zegepralende hemelvaert, in het bezit stellen van eene onuitsprekbare heerlykheid.

Het voorstel van den Heiland is hier zeer kort, afgebroken en zierlyk. — Wy hebben daerom, in beide de uitspraken, de bepaling van *eenen kleinen tijd* betrekkelyk gemaekt; zoo tot den tijd wanneer, als hoe lang het zien en niet zien duuren zoude.

De

(*i*) Joh. 7: 33.

De Heiland leert dan vier onderscheidene zaken; (1). dat Hy binnen korten tijd, door zijn lijden en dood, van de Discipelen zou afgescheiden worden; (2). dat die afscheiding maer voor eenen korten tijd wezen zoude; (3). dat zy Hem, binnen korten tijd na deze afscheiding, wanneer Hy uit de doden was opgestaen, wederom zien zouden; en (4). dat de tijd, geduurende welken zy Hem na zijne opstanding zien zouden, slechts van eenen korten duur wezen zoude, om dat Hy, ter aenvaerding van zijne uitnemende heerlykheid, moest henen gaen tot zijnen Vader.

1. *In deze troostreden zou de Heiland verder zijn voortgegaen, indien Hy niet, door de inspraek der Discipelen, gestuit ware,* *vs.* 17, 18.

17. [*Sommige*] dan uyt sijne discipelen, die de meeste vrymoedigheid bezaten, staken de hoofden byéén, en seyden tot malkanderen, Wat is dit dat hy tot ons segt, Eenen kleynen [*tijt*], ende gy en sult my niet sien: ende wederom, eenen kleynen [*tijt*], ende gy sult my sien: ende, Want ick gae henen tot den Vader?

18. Sy seyden dan, Wat is dit dat hy segt, Eenen kleynen [*tijt*]? Wy en weten niet wat hy segt.

De Euangelist schijnt hier de verschillende redenen op te geven, welke de onderscheidene Discipelen hebben voortgebracht. — De woorden van vs. 17 schijnen gesproken te zijn van zommigen, die aen anderen onderricht vroegen, omtrent de mening van 's Heilands gezegden. *Wat is dit, dat Hy tot ons zegt, een kleine tijd, en gy zult my niet zien, en wederom een kleine tijd, en gy zult my zien, ende* wat wil Hy daermede zeggen, *want ik gae henen tot den Vader?* Daerop zullen anderen, met de woorden van vs. 18, geantwoord hebben, *wat is dit een kleine tijd? wy weten niet wat Hy zegt*, om aen te duiden, dat hun de gezegden van den Heiland, nopens het *zien* en het *niet zien* van JESUS, zo duister niet voorkwamen, maer dat zy niet begrepen, wat hun Mees

ter, met dat herhaeld woord van *eenen kleinen tijd*, wilde te kennen geven.

2. *Deze inspraek der Discipelen gav aenleiding, dat het gesprek van den Heiland eenigszins anders bestuurd wierd. Hy bediende zich daervan, naer zijne wijsheid, vs.* 19-33.

—. *Om hen in hunne onwetendheid te onderwijzen, vs.* 19-28.

——. *Om hen in de tegenwoordige omstandigheden te bemoedigen, vs.* 29-30.

—. *Het onderwijzend gedeelte vs.* 19-28. *heeft betrekking,*

/. *Deels tot het zien en niet zien van den Heiland, voor eenen kleinen tijd, vs.* 19-27.

†. *Dit onderwijs verkeerde omtrent de zaek zelve, het zien en niet zien van den Heiland, vs.* 19-24.

††. *Omtrent de duistere wijs van voorstel, vs.* 25-27.

//. *Deels tot het henen gaen naer zijnen Vader, vs.* 28.

19. De goedertieren Jesus kwam zijnen Apostelen voor. Hy dan bekende, door zijne Alwetendheid, dat sy hem wilden vragen, wat toch zijne ware mening ware, in de duistere gezegden, welke Hy hun had voorgesteld. Dan Hy kwam hunne vraeg voor, ende seyde tot haer, Vraegt gy daer van onder malkanderen, dat ick gesegt hebbe, Eenen kleynen [*tijt*], ende gy en sult my niet sien: ende wederom, eenen kleynen [*tijt*], ende gy sult my sien? Zijt gy nog zo onkundig, dat gy dit voorstel niet begrijpt? Het behelst eene voorzegging, omtrent de zeer aenmerkelyke staetsverandering, welke gy ondergaen zult. Gy zult namelyk wel, op eene hoogstgaende wijs bedroevd, maer ook vervolgens uitermaten zeer verblijd worden.

20. Voorwaer, voorwaer ick segge u, en neemt toch deze nadere verklaring wel ter harte, geduurende

eenen

eenen kleinen tijd zult gy my niet zien. Weet dan, dat gy, geduurende dien kleinen tijd van mijne afwezigheid, ſult ſchreyen, en klaeglick weenen, maer de werelt ſal haer verblijden: ende gy ſult bedroeft zijn, maer uwe droefheyt ſal tot blijtſchap worden.

De Apostelen zouden eerlang ſtof hebben, om zich bitterlyk te bedroeven. Dit ſtelt de Heiland onder verſchillende uitdrukkingen voor. Hy heeft het oog op de bedroevende gebeurtenisſen, welke binnen korten eenen aenvang nemen zouden, zodat de Apostelen, langs den allerſmertelykſten weg, van zijn gezelſchap en tegenwoordigheid zouden beroovd worden.

Het ſchijnt dat de Heiland, met de onderſcheidene ſpreekwijzen, van welke Hy zich bediend heeft, gedoeld hebbe op de onderſcheidene gebeurtenisſen, welke tot bedroeving van zijne Leerlingen ſtrekken zouden. — *Gy zult ſchreien* is het, dat is: „ gy zult eenen vloed van tranen „ ſtorten, omdat ik aen de woede mijner vyanden zal over„ gegeven worden, en zy my allerlei mishandelingen zullen „ aendoen. Maer het zal nog hoger gaen. Offchoon gy „ u, onder dat ſchreien, eenigermaten mogt gerust ſtellen, „ dat ik de handen mijner vyanden ontkomen zal, zo zult „ gy over my *klaeglyk wenen*, gelijk men rouw bedrijvt over „ eenen doden, van welken men onherroepelyk wordt af„ geſcheiden. Ja dat nog meer is, *de waereld*, de waerelds„ gezinde menſchen, de vyanden van my en mijne zaek, „ *zullen zich verblijden*; de nagedachtenis van hunnen moed „ aen my gekoeld te hebben, en de verbeelding, dat zy „ mijnen naem en gedachtenis van de aerde verdelgd heb„ ben, zal hun eene ſtof van uitbundige blijdſchap wezen, „ en uwe ſmert aenmerkelyk verzwaren. Daerom *zult gy* „ *bedroevd zijn*, met een inwendig hartzeer, waerdoor de „ geest kwijnt en geheel verſlagen is. Wanneer zich de „ waereld verblijdt, zal uwe droevheid op het hoogst we„ zen. Dan zult gy eerst zien, wat gy aen my mist, dan „ zult gy u, ter vermeerdering van uwe droevheid, verbeel„ den, dat uwe hoop op mijne opſtanding verydeld zy, en

„ vervuld wezen met de kommerlykste vooruitzichten over
„ uw eigen noodlot. — Maer evenwel na dit lijden zal
„ verblijden volgen. Trouwens ik heb u wel gezegd,
„ *eenen kleinen tijd, en gy zult my niet zien*, maer ik heb 'er
„ ook bygevoegd, *wederom eenen kleinen tijd, en gy zult my*
„ *zien.* Ter verklaring van dit voorstel beloov ik u, dat
„ *uwe droefheid tot blijdschap worden zal.* Gy zult getuigen
„ worden van zeer heilrijke gebeurtenissen, by welke gy
„ het hoogste belang hebt. Die dingen, over welke gy
„ eenigen tijd zult treuren, zullen u de stof worden van
„ ware blijdschap. Dan zult gy ondervinden, dat mijn
„ henen gaen de bron zy van zaligheden."

21. Deze opheldering van zijne ingewikkelde gezegdens breidde de Heiland nader uit, door eene eigenaertige gelykenis, om aen te tonen, dat het zeer mogelyk was, dat de droevheid der Discipelen in blijdschap veranderd werd, gelijk dit meermalen gebeurt in andere gevallen. (*k*) Een vrouwe wanneer sy baert, heeft droefheyt, smertelyke aendoeningen, en treffende benauwdheden, dewijle hare ure gekomen is, in welke de barensween haer overvallen, maer daerna wordt zy zeer verblijd: want wanneer sy het kindeken gebaert heeft, so en gedenckt sy de knellende benaeuwtheyt, welke haer grote droevheid en smerten veroorzaekten, niet meer, om de blijtschap dat een mensche ter werelt geboren is, het welk altoos voor eene vrouw, maer byzonder voor eene Joodsche vrouw, tot grote blijdschap verstrekt.

22. Ende op zoortgelyk eene wijs zal het ook met u gaen; gy dan hebt nu wel droefheyt, en het zal nog erger komen, wanneer u smerten op smerten zullen overkomen, maer het zal u op zoortgelyk eene wijs gaen, als eene barende vrouw. Gy zult binnen korten grotelyks verblijd worden: want ick sal u wederom sien, na mijne opstanding, (*l*) ende uw herte sal hem verblijden, zodat alle treurigheid zal wechvlieden, ende niemant en sal uwe blijtschap van u wechnemen. Ja al

(*k*) Jes. 26: 17. (*l*) Joh. 20: 20.

al is het, dat ik niet lichamelyk by u tegenwoordig ben, zult gy evenwel bestendige stof tot blijdschap hebben.

23. Ende gy zult zeer uitnemende voorrechten genieten: want in dien dagh en sult gy my niets vragen. (*m*) Voorwaer, voorwaer ick segge u, Al wat gy den Vader sult bidden in mijnen name, [*dat*] sal hy u geven.

In dien dag zult gy my niets vragen. — Wanneer de Discipelen iets aen hunnen Meester vraegden, geschiedde het, of uit nieuwsgierigheid, of uit noodzake, en het veronderstelde altoos onwetendheid. Maer *in dien dag*, dat is, na des Heilands opstanding, zouden zy Hem niets vragen. Hunne kennis, hoe klein dezelve thans wezen mogt, zou eenen aenmerkelyken aenwas erlangen, zodat zy een opgehelderd doorzicht hebben zouden, welke hun nu onbegrijpelyk voorkwamen, en niet meer nódig hebben zouden, om daerover te vragen. — Byzonder moeten wy dit gezegde betrekkelyk maken tot die dingen, welke de Heiland thans voorstelde. Na zijne opstanding zouden de Apostelen nog wel het een en ander te vragen hebben, Kap. XXI: 21. Hand. I: 6. Maer evenwel omtrent die dingen, over welke zy thans zo zeer geslingerd werden, zouden zy dan niet nodig hebben te vragen, omdat zy in dit alles een behoorlyk doorzicht hebben zouden. Trouwens de Heiland zou hen niet alleen, op eene zeer vatbare wijs, onderwijzen, maer ook hunne harten openen, om de schrivten te verstaen, Luc. XXIV. — Die vermeerdering van kennis zou ook hunne blijdschap vergroten.

Daerenboven zouden zy eenen onbelemmerden toegang hebben tot den throon der genade. *Voorwaer, voorwaer zeg ik u*, voegt 'er de Heiland by, *al wat gy den Vader zult bidden in mijnen naem, dat zal hy u geven.* — De Heiland verzekert zijnen Apostelen, dat zy recht en vrymoedigheid hebben zouden, den Vader, om zijnen wil en op grond van zijne verdiensten, in het gebed alles te vragen, wat

(*m*) Jer. 29: 12. Matth. 7: 7. ende 21: 22. Marc. 11: 24. Luc. 11: 9. Joh. 14: 13. ende 15: 7. Jac. 1: 5. 1 Joh. 3: 22. ende 5: 14.

zy nodig hadden, niet alleen ter bevordering van hunne meest wezenlyke belangen, maer ook in de bediening van het Euangelie, en de uitbreiding des Koningrijks van hunnen Meester.

24. Tot nogh toe, vervolgde de Heiland, en hebt gy niet gebeden, en den Vader niets verzocht in mijnen name. Vermits gy tot nog toe geen doorzicht gehad hebt in het verdienstelyke van mijn borgtochtelyk zoenwerk, zo hebt gy ook daerop nog niet weten te pleiten by den Vader. Ondertusschen staet het u vry, om op dien grond tot den genadethroon van mijnen Vader te naderen; bidt op den gemelden grond, wat gy in alle betrekkingen nodig hebt, ende gy sult ontfangen, op dat uwe blijtschap vervult zy: want dusdoende zal de blijdschap, met welke uwe tegenwoordige droevheid staet te worden afgewisseld, voltooid worden.

25. Dese dingen, tot dus ver voorgesteld, hebbe ick door gelijckenissen, en ingewikkelde uitdrukkingen, tot u gesproken: maer de ure komt, en de tijd is naby, dat ick niet meer door gelijckenissen of ingewikkelde voorstellen tot u spreken en sal, maer na mijne opstanding sal ik u vry uyt van den Vader verkondigen. Dan zal ik u een zeer duidelyk bericht geven van mijnen Vader, van zijne wegen, van zijne voornemens, en byzonder van zijne oogmerken in de lotgevallen, welke my bejegenen. Daerom zult gy in dien dag niet meer nodig hebben, om my over die dingen te vragen, verg. vs. 23.

26. In dien dagh sult gy zo veel van den Vader kennen, en zo veel doorzicht hebben in het oogmerk van mijn verzoenend lijden, dat gy Hem in mijnen name met vrymoedigheid zult bidden: ende ick en segge u niet dat ick den Vader voor u bidden sal.

Het laetste gezegde moet zeker niet volstrektelyk worden opgevat, als of de Heiland verklaerde, dat Hy niet voor de zijnen bidden zoude. — Men kan dit voorstel, *ik zeg u niet, dat ik den Vader voor u bidden zal*, tweezins zeer eenvouwig opvatten, mits men veronderstelle, het gene in

deze

deze gesprekken meermalen plaets heeft; dat de Heiland antwoordde op eene geheime bedenking van zijne Discipelen.

Het kan zijn dat de Apostelen, dit voorstel van hunnen Meester horende, *in dien dag zult gy in mijnen naem bidden*, by zich zelven gedacht hebben, zouden wy geringe en zondige menschen onmiddelyk tot den Vader bidden? mogelyk wil onze Meester, dat wy Hem onze begeerten bekend maken, opdat Hy dezelve by den Vader voordrage. Op zulk eene bedenking, zou de gemelde verklaring van den Heiland zeer wel passen, als wilde Hy zeggen: „ gy verstaet „ my al wederom zeer verkeerd; ik zeg niet, dat ik den „ Vader voor u bidden zal, en Hem uwe begeerten over- „ brengen, maer dat gy zelve met vrymoedigheid, in het „ gebed, tot mijnen Vader naderen zult."

Anders kan men zich de Discipelen voorstellen, als zulken die wel begrepen, dat de Heiland hun den vryen toegang tot den Vader in zijnen naem beloovde, maer tevens van gedachten waren, dat zy voor als nog geen recht hadden, om daervan gebruik te maken, tot dat JESUS hun dit voorrecht beschikt had. Was dit hunne bedenking, dan wil de Heiland zeggen: „ Verstaet my wel; ik verklaer „ niet, dat ik het voorrecht van den vryen toegang tot den „ Vader nog voor u van den Vader bidden moet, maer ik „ beloov u, dat gy in het vervolg van dat voorrecht, met „ meer vrymoedigheid, gebruik zult maken."

27. Gy hebt reeds den vryen toegang tot den Vader. Want de Vader selve heeft u lief, gy zijt om mijnen wil de voorwerpen van zijne byzondere gunst, Hy is gereed, om uwe verzoeken in te willigen, en zoudt gy dan niet den vryen toegang tot Hem hebben? Mijn Vader draegt u eene onderscheidene lievde toe, dewijle gy my lief gehadt en daervan, hoewel onder vele gebreken, van tijd tot tijd kennelyke blijken gegeven hebt. Trouwens gy hebt my leren kennen, in de hoge waerdigheid van mijn persoon, (*n*) ende hebt geloofc dat ick van Godt

(*n*) Joh. 17: 8.

ben uytgegaen, en als zijn afgezant, tot zeer gewichtige einden, in de waereld gekomen ben.

28. Uw geloov steunt derhalven op zeer goede en duchtige gronden. (o) Ick ben van den Vader als zijn afgezant uytgegaen, ende ben als zodanig, door het aennemen der menschelyke natuur, in de werelt gekomen, om den naem van mijnen Vader te verheerlyken, en het werk te doen, het welk Hy my had opgelegd, Kap. XVII: 4. Dan wederom verlate ick eerlang de werelt, zodrae mijn werk zal geëindigd zijn, ende ik gae henen tot den Vader, om aldaer die heerlykheid te bezitten, welke ik by Hem had, eer de waereld was, Kap. XVII: 5.

——. *De Heiland oordeelde het nodig, om de Discipelen in de tegenwoordige omstandigheden te bemoedigen, vs. 29-33.*

I. De aenleiding daertoe werd geboren uit het antwoord, het welk zy, op de vorige onderwijzingen van hunnen Meester, gedaen hadden, vs. 29, 30.

29. Sijne discipelen seyden tot hem, by wege van antwoord op de onderwijzingen, welke Hy hun had toegediend, Siet, nu spreeckt gy onbewimpeld en vry uyt, met duidelyke woorden, ende en segt geen gelijckenisse. Thans bedient gy u niet van ingewikkelde en duistere uitdrukkingen. Nu hebben wy een klaer inzien in de zaken, welke ons voorheen onverstaenbaer voorkwamen.

30. Nu weten wy, by duidelyke ondervinding, en door de kennelykste proeven, (p) dat gy alle dingen weet, ende eene volkomene kennis hebt van de meest verborgene gedachten onzer harten; gy en hebt daerom niet van noode dat u yemant vrage, of zijne zwarigheden voorstelle. Gy proevt de harten, en weet wat in dezelve opkomt. Dit is allerduidelykst gebleken, uit het gepaste antwoord, het welk gy op onze verborgene gedachten, en heimelyke overleggingen, gegeven hebt; vergel.

(o) Joh. 13: 3. (p) Joh. 21: 17.

vergel. vs. 17. 18. Daardoor zijn wy in ons geloov, dat gy de Alwetende God zijt, aenmerkelyk gesterkt. Hierom gelooven wy, als eene ontwijffelbare waerheid, dat gy van Godt uytgegaen zijt, zodat gy Gods eeuwige Zoon zijt, die in de waereld gekomen is.

II. Deze verklaring der Apostelen gav den Heiland aenleiding, om hun nog nader een woord van bemoediging en waerschouwing toe te spreken, waermede Hy deze gesprekken ten einde brengt, vs. 31-33.

†. Eerst maekt Hy eene algemene aenmerking, over de gemelde verklaring der Discipelen, vs. 31.

31. Jesus antwoordde haer, Gelooft gy nu?

De Heiland erkende, dat zy Hem nu, in volle overtuiging van hunne harten, voor den MESSIAS hielden, en dat zy nu een nieuw blijk van zijne Godlyke Heerlykheid hadden opgemerkt. Maer 'er ligt een byzondere nadruk in het vraegsgewijze voorstel, *gelooft gy* NU?

De bedoeling van deze vraeg is onderscheiden, naer mate men het woordeken NU beschouwt, als eene tegenoverstelling, het zy tegen den voorledenen, het zy tegen den volgenden tijd. — Beschouwt men dit NU als eene tegenstelling, tegen den vorigen tijd, dan wil de Heiland dit zeggen: „ Wel mijne Leerlingen, die zo lang met my verkeerd hebt, gelooft gy *nu* eerst in my, als Gods Zoon „ en den MESSIAS? Zijn dan alle de vorige blijken van mijne „ Godlyke waerdigheid en zending, welke gy zo menigmaal „ len gezien hebt, van gene vrucht geweest? Dit is inderdaad „ daed onbegrijpelyk." — Maer beschouwt men dit NU, als eene tegenstelling tegen den volgenden tijd, dan is de bedoeling van deze vraeg eenigzins anders, en het is als of de Heiland zeide: „ zijt gy *nu* aenmerkelyk versterkt in „ uw geloov? dit is my in zo ver zonderling aengenaem, „ maer trekt, uit dit *nu* van uwe tegenwoordige gesteldheid, geen gevolg tot het toekomende; verbeeldt u niet, „ dat gy nu vast en onbeweegbaer staet in het geloov; „ waerlyk 'er zal maer weinig nodig zijn, om u weder

„ geheel overhoop te werpen ; hieromtrent moet ik u by „ deze gelegenheid nog waerschouwen en bemoedigen."

Op de laetste wijs, behelst dit zeggen een zeer gepaste overgang, tot de waerschouwende en bemoedigende herinneringen, met welke de Heiland dit gesprek besloten heeft, vs. 32, 33.

††. *De waerschouwing en bemoediging zelve vinden wy vs.* 32, 33. *Zy verkeeren omtrent*

‡. *De verregaende geloovsbezwijking der Apostelen*, *vs.* 32, *en*

‡‡. *De nakende verdrukkingen*, *vs.* 33.

32. (*q*) Siet, merkt op deze mijne waerschouwing; en waekt, hoe vast gy nu in het geloov mogt wezen, gy zult evenwel binnen korten geweldig geslingerd worden en wankelen: want de ure komt, ende de tijd is zeer naby, zelvs is dezelve nu reeds werkelyk gekomen, dat gy sult verstroyt worden, even als schapen, welke genen herder hebben. Eerlang zal ik, door eene gewapende bende van vyanden, worden aengevallen, en dan zult gy, wel verre van als helden te staen, my verlaten, en uw heil in de vlucht zoeken. Gy zult verstrooid worden, een yegelick nae het sijne. Elk zal voor zich zelven een goed heenkomen zoeken. Het is kort voor de deur, dat gy zult vluchten, ende dat gy my alleen sult laten, even als of gy tot my gene de minste betrekking hadt. (*r*) Ende [*nochtans*] zal deze uwe trouwloosheid my niet benadeelen, of onbekwaem maken tot het werk, het welk ik verrichten moet. Offschoon gy alle my verlaet; en ben ick niet alleen: want de Vader, met welken ik, naer mijne Godlyke natuur, onafscheidbaer vereenigd ben, is met my.

33. Dese dingen hebbe ick voorheen, ter uwer waerschouwing en bemoediging, uitvoerig tot u gesproken,

(*q*) Zach. 13: 7. Matth. 26: 31. Marc. 14: 27. (*r*) Joh. 8: 29. ende 14: 10.

ken, (*s*) op dat gy in my, door geloofsvereeniging met my, vrede en kalmte in uw gemoed hebbet. Er hangen u wel zware onweersbuien van veelerlei verdrukkingen boven het hoofd; dan laet ik u daertegen voor het laetst nog eens bemoedigen. In de werelt fult gy verdruckinge hebben van allerlei zoort, vooral wanneer gy mijn Euangelie allerwegen zult prediken. Dit heb ik u reeds meermalen voorfpeld, Kap. XV: 18-27. XVI: 1-4: maer hebbet goeden moet. Uw hart bezwijke nimmermeer; zijt in de grootfte gevaren, en onder de wreedfte mishandelingen, wel gemoed, in een vast vertrouwen op mijnen byftand, en de gelukkigfte uitkomst. Trouwens ick, uw hoofd en leidsman, hebbe de werelt overwonnen. Om de macht van de ongelovige waereld, en den duivel haren Overften, te niet te doen, ben ik in de waereld gekomen. Door mijn verzoenend borglijden, zal ik mijnen hoofdvyand den beflisfenden flag toebrengen. Dit zal eerlang en onfeilbaer zeker gefchieden; daerom mag ik van deze zaek fpreken, als of zy reeds volkomen ware afgedaen, en, wanneer u de gemelde vervolgingen overkomen, zal zy reeds haer vol beflag verkregen hebben. Zijt derhalven goeds moeds, onder alle verdrukkingen. Befchouwt alle woelingen der waereld, als onvermogende doodftuipen van gevelde vyanden. Door uwe prediking zult gy 'er velen uit de waereld bewegen, om my als Koning hulde te doen, en de hardnekkigen zullen, elk ter zijner tijd, hunnen loon ontvangen.

Hoe troostrijk befluit de Heiland dit gefprek, vooral daer Hy onmiddelyk te voren zijnen Apostelen voorfpeld had, hoe flecht zy het omtrent Hem maken zouden! Hy zou evenwel getrouw blijven, en in alles doen blijken, dat zijne lievde tot de zijnen onveranderlyk ware.

(*s*) Jef. 9: 5. Joh. 14: 27. Rom. 5: 1. Ephef. 2: 14. Coloff. 1: 20.

HET XVII. KAPITTEL.

c. De Verlosser, zijne afscheidsreden tot zijne Apostelen geëindigd hebbende, deed voor hun een zeer hartelyk en merkwaerdig gebed, Kap. XVII.

a. By wijs van voorreden, beschrijvt de Euangelist de gebaerden van den biddenden Heiland, vs. 1^a.

b. Daerop laet hy het gebed zelvs woordelyk volgen, vs. 1^b-26. Wy onderscheiden 'er drie hoofddelen in.

a. Eerst bad de Heiland voor zich zelven, vs. 1^b-5.

1. Hy bad om verheerlykt te worden, vs. 1^b.

2. Hy drong deze bede nader aen, vs. 2-4. en

3. Herhaelde dezelve nog eens, vs. 5.

1. DIt zeer merkwaerdig voorstel, het welk in het vorige is aengeteekend, Kap. XV, XVI. heeft Jesus, onder weg buiten de Stad Jerusalem, tot zijne Discipelen, ter hunner waerschouwing en bemoediging, gesproken. Inmiddels waren zy genaderd tot den oever van de beek Kedron, vergel. Kap. XVIII: 1; ende toen hy daer gekomen was, hief de Heiland sijne oogen op nae den hemel, ende seyde, Vader, (*a*) de ure is gekomen, verbeerlickt uwen Sone, op dat oock uw' Sone u verheerlicke.

De Euangelist beschrijvt de gebaerden van den biddenden Heiland; Hy *hiev zijne oogen op naer den hemel*, alwaer God op eene meer byzondere wijs tegenwoordig is, vergel. Ps. CXXIII: 1. Hy betoonde 'er mede zijnen ernst en yver in het bidden; Hy richtte zijn gansche hart tot God; Hy was geheel aendacht, eerbied en aenbidding. Uit deze houding en gebaerden, zagen de Discipelen, dat Hy bad met ernst, en met zijn gansche hart.

Zeer

(*a*) Joh. 12: 23. ende 13: 32.

Zeer dikwijls had de Heiland in het ſtille eenzame gebeden, maer nu bad Hy overluid, ten aenhoren van zijne elv Apostelen. Hy wilde daerdoor hun geloov, het welk eerlang aen de zwaerſte verzoekingen zou blootgeſteld worden, krachtig verſterken. Zy hoorden, hoe zeer hun wezenlyk welzijn Hem ter harte ging, en hoe yverig Hy zijnen Vader ſmeekte, dat Hy hen in het geloov bewaren wilde. — Het is derhalven ligt te denken, welken diepen indruk dit gebed op de harten der Apostelen moet gemaekt hebben.

Eerst bad Hy om zijne verheerlyking. *Vader* zegt Hy, met een hart vol eerbied, liefde en vertrouwen. Hy wist, dat zijn Vader eerlang zijn aengezicht voor hem verbergen, en hem als Borg van zondaren verlaten zoude, maer Hy wist tevens, dat Hy de eeuwigbeminde was van 's Vaders lievde; Hy vertrouwde, hoe donker het 'er ook voor Hem mogt uitzien, op de trouw en de beloften van zijnen eeuwigen Vader, en, onder het ſchromelykst vooruitzicht der meest duldeloſe lijdingen, verſtrekte het Hem tot eenen genoegzamen troost, dat Hy God zijnen eeuwigen Vader noemen mogt.

Vader, zegt Hy, *de uur is gekomen*, dat ik het meest duldeloos lijden, en den ſmertelykſten dood ondergaen moet. Binnen zeer korten tijd, zal ik in de handen mijner vyanden, die niet rusten zullen, voor dat zy my aen het kruis gedood hebben, worden overgegeven. *Verheerlyk uwen Zoon, opdat ook uw Zoon u verheerlyke.*

Verheerlyk uwen Zoon. — De Heiland heeft hier het oog, niet alleen op die onnadenkelyke heerlykheid, met welke Hy, na het volbrengen van het grote werk der verzoening, in den hemel zou bekroond worden, maer ook aen die blijken van zijne Godlyke waerdigheid, welke onder en na zijn lijden zouden gegeven worden, ten vertoge, dat Hy, in nadruk en in den eigenlykſten zin, Gods Zoon ware. — De Heiland zou eerlang veelerlei lijden, en den vervloektſten dood ondergaen. Daeruit zou de ongelovige waereld beſluiten, dat JESUS, die zich voor Gods Zoon en

den MESSIAS had uitgegeven, een Godslasteraer en bedrieger ware. Hy bad daerom dat de Vader Hem onder al dat lijden verheerlyken wilde, door duidelyke blijken te geven, dat Hy waerlyk Gods Zoon en de MESSIAS was.

Dit gebed is kennelyk vervuld, deels onder het lijden van den Heiland, deels door zijne opstanding en hemelvaert, deels na zijne verhoging. — Onder het lijden is de Heiland als Gods Zoon verheerlykt. Hiertoe kan men brengen de verschijning van den Engel, die Hem in den hov van Gethsemane versterkte, het doen nedervallen der gewapende manschappen, die gezonden waren, om Hem te vangen, het genezen van MALCHUS oor, alle de openlyke blijken van 's Heilands onschuld, in de plechtige verklaringen van den Stadhouder PILATUS, en in den droom van zijne huisvrouw, de bovennatuurlyke duisternis, terwijl Hy aen het kruis hing, en de wonderen, welke zijnen dood vergezelden. — Door zijne opstanding, hemelvaert, en zitting aen Gods rechtehand, is de Heiland als Gods Zoon en de MESSIAS verheerlykt, naerdien daerdoor allerkennelykst gebleken is, dat God zijne leer en daden bevestigd en goedgekeurd hebben. — Na zijne verhoging heeft Hy zijne beloften vervuld, en bewezen Gods Zoon te zijn, in de uitzending van den Heiligen Geest; de kracht, welke de prediking der Apostelen had, op de harten van Joden en Heidenen, was een duidelyk bewijs, dat Hy den waeren Godsdienst in de waereld had opgericht; en in de verwoesting van Jerusalem zag men, dat Hy zat aen Gods rechtehand, en kwam op de wolken des hemels.

Maer wat behoevde de Heiland zijnen Vader om deeze verheerlyking te smeken, daer Hy zeker wist, dat dit alles gebeuren zoude? — Dit gebed diende niet alleen om den Apostelen die heerlykheid te herinneren, welke op zijn lijden volgen zoude, en hen daerdoor in het geloov te versterken, maer de Heiland was nu op het diepst vernederd. Zijne menschelyke ziel was gevoelig getroffen, door het schromelyk vooruitgezicht van het duldeloos lijden, het welk Hem boven het hoofd hing; niets was er derhalven

ge-

gepaster, dan zijnen Vader te smeken, dat dit lijden eerlang, met de grootste heerlykheid, mogt afgewisseld worden.

De biddende Verlosser voegde er by: *opdat ook uw Zoon u verheerlyke,* — God de Vader wordt *verheerlykt*, wanneer zijne Volmaektheden worden opgeluisterd, en wanneer het openbaer wordt, dat Hy de eeuwige Vader zy van JESUS CHRISTUS. De Heiland had reeds den Vader verheerlykt, en zou Hem nog verder verheerlyken, zo in zijn lijden, als na zijne verhoging. Hy had den Vader reeds verheerlykt, door zijne leer en wonderen. Hy had God den Vader bekend gemaekt, als den eenigen en waren God, welken men alleen moet lievhebben met het gansche hart, dienen met alle vermogens, en op welken men al zijn vertrouwen stellen moet; Hy had verklaerd, en die verklaring, met verbazende wonderen bevestigd, dat God zijn eigen Vader ware. — Door zijn lijden en verzoenenden kruisdood, zou Hy alle Gods Volmaektheden, welke door de zonden verlochend waren, volkomen opluisteren. — Na zijne verhoging zou Hy zijnen Vader verheerlyken, wanneer Hy, door de prediking van het Euangelie, eene ontelbare menigte van menschen, tot aenbidders van den waeren God, en tot beoeffenaers van den echten Godsdienst, maken zoude; en eindelyk zal Hy zijnen Vader by uitnemendheid verheerlyken, in den laetsten dag der waereld, wanneer Hy het gericht zal houden, om de gelovigen tot zich te nemen, ten einde God in eeuwigheid te loven, en den hardnekkigen te doen ondervinden, dat God zich niet late bespotten.

2. (*b*) Gelijckerwijs, liever *nademael* gy hem, uwen Zoon namelyk, macht en heerschappy gegeven hebt over alle vleesch, dat is, over alle menschen. De Zoon zal u verheerlyken, naerdien Gy Hem de macht gegeven hebt, niet alleen over de Joden, maer ook over allerlei zoorten van menschen, om hen, door de prediking van het Euangelie, tot onderdanen van zijn Koningrijk te ma-

(*b*) Psalm 8: 7. Matth. 11: 27. ende 28: 18. Luc. 10: 22. Joh. 3: 35. ende 5: 27. 1 Cor. 15: 25. Phil. 2: 10. Hebr. 2: 8.

ken, opdat al wat gy hem uit het gansche menschdom, in uwen eeuwigen raed, te verlossen gegeven hebt, hy haer het eeuwige leven geve.

De zamenstelling der laetste woorden is, in het oorspronglyke, wel onregelmatig, maer nochtans niet geheel zonder voorbeeld. Onze Overzetting, en de uitbreiding, welke wy daeraen gegeven hebben, drukt, onzes erachtens, de ware mening van den Heiland uit. — Er is, die zich letterlyk aen de Grieksche woorden houden, en, door de inlassching van eene comma, daeraen dezen zin geven, *opdat Hy alles, wat Gy Hem gegeven hebt, hun moge geven*, namelyk *het eeuwig leven*. Maer de Vader kan niet dan zeer oneigen gezegd worden, aen den Zoon het eeuwig leven gegeven te hebben, en de Zoon geeft zekerlyk niet alles, wat Hy van den Vader ontvangen heeft, aen de gelovigen.

3. Ende (*c*) dit is de zekerste en tevens de eenigste weg tot het eeuwige leven, het eenige middel voor menschen, om eindeloos zalig te worden, dat sy u kennen den eenigen waerachtigen Godt, ende Jesum Christum, dien gy gesonden hebt.

Hier, zeggen de bestrijders der Drieëenheid en van 's Heilands Godheid, wordt JESUS CHRISTUS, van den eenigen waerachtigen God, die Hem gezonden heeft, onderscheiden, en derhalven is JESUS CHRISTUS niet waerachtig God. Dan de Heiland noemt zijnen Vader *den eenigen waerachtigen*, of den *alleen waerachtigen God*, niet in tegenstelling van den Zoon of van den Heiligen Geest, maer van de valschgenaemde Goden. Over de Godheid van den Zoon en den Heiligen Geest, welke uit andere plaetsen overvloedig blijkbaer is, wordt hier in het geheel niet gehandeld. — Of liever zouden wy het woord *waerachtig* nemen in den zin van getrouw, en denken dat de Heiland hier het oog hebbe op die volmaektheid van God, waer door Hy een afkeer heeft van alle leugen en bedrog, altoos de waerheid bemint, onfeilbaer is in alle zijne verklaringen, en getrouw in het vervullen van zijne beloften, met één woord, waer door God

(*c*) Jes. 53: 11. Jer. 9: 24.

God altoos en in alles geloovwaerdig is. In dezen zin komt het woord *waerachtig* zeer gemeenzaem voor, vergel. Kap. VII: 28. VIII: 13, 14, 26. Dan heet de Allerhoogste de *eenige getrouwe God*, in dien zelvden zin als Hy de alleen wijze en alleen onsterfelyke genaemd wordt, om dat de getrouwheid, even als de wijsheid en onsterfelykheid, Hem wezenlyk en op de volmaektste wijs eigen is.

Op dezen grond wil de Heiland zeggen: „dit is de „zekerste en tevens de eenigste weg tot het eeuwig leven, „het eenige middel voor menschen, om eindeloos zalig te „worden, dat zy u erkennen als dien God, die alleen, „en op de volmaektste wijs getrouw is, in het vervullen van „zijne belovten, en die dit, by het zenden van zijnen „Zoon in de waereld, allerblijkbaerst betoond heeft, als „mede dat zy JESUS CHRISTUS voor uwen Zoon erkennen, „welken gy in de waereld gezonden hebt, om de reinigmaking der zonden te weeg te brengen."

Voorts wijst het zich van zelvs, dat hier eene kennis bedoeld worde, welke niet blootelyk bespiegelend is, maer invloed heeft op het hart, en gepaerd gaet met vertrouwen, lievde, hulde, en gehoorzaemheid. Trouwens wanneer een zondaer den getrouwen God, en den Verlosser, welken Hy gezonden heeft, recht kent, kan hy niet nalaten, om God en JESUS CHRISTUS te beminnen, hulde te doen, en te vereeren met het vertrouwen van zijn hart.

4, (*d*) Ick hebbe u verheerlickt, en uwe volmaektheden kennelyk opgeluisterd, door mijne leer en daden, geduurende mijne verkeering op der aerden. Uwe eer te bevorderen was het grote doelwit van alle mijne pogingen; het was mijne hoofdbedoeling in mijne prediking en wonderen, om menschen tot de kennis van uwe volmaektheden te brengen, en hen tot gehoorzaemheid aan uwe geboden te bewegen, (*e*) ick hebbe nu volkomen voleyndigt het werck, dat gy my als Leeraer gegeven hebt om te doen, en sta nu zo gereed, om, door mijn verzoenend borglijden, de verzoening der zonden te weeg te brengen.

(*d*) Joh. 13: 31. ende 14: 13. (*e*) Joh. 4: 34. ende 19: 30.

5. Ende nu verheerlickt my ook gy getrouwe Vader by uselven, neem my wederom op tot uwe onmiddelyke tegenwoordigheid, en bekroon my wederom met de onmiddelyke heerlickheyt, (*f*) die ick als uw zelvswezige Zoon by u hadde, eer de werelt was, maer welke heerlykheid ik voor eenigen tijd heb afgelegd, om die geringe gestalte van eenen dienstknecht, in welke in thans verkeer, aen te nemen.

II. *Daerna bad de Heiland voor zijne Apostelen, die vervolgens het Euangelie onder alle volken zouden prediken, dat zy in hun geloov mogten bevestigd worden, ten einde hun Apostelambt behoorlyk, en met zegen waer te nemen, vs. 6-19.*

1. *Hy beveelt hen aen de gunstige lievdezorg van zijnen hemelschen Vader, vs. 6-10.*

2. *Meer byzonder bidt Hy, dat zy in hun geloov mochten bewaerd en bevestigd worden, te meer daer Hy hen eerlang verlaten zou, vs. 11-13, almede*

3. *Dat zy, onder de vervloekingen en vervolgingen, mogten gesterkt worden, vs. 14-19.*

Dat de Heiland hier bepaeldelyk voor zijne Apostelen bidde, is allerduidelykst, zo uit de voordracht zelve, als uit vs. 12, alwaer Hy verklaert, dat alle de bedoelde personen Hem waren getrouw gebleven, uitgenomen alleen de verrader JUDAS. Voeg er by, dat de Heer JESUS de personen, welker belangen Hy aen God den Vader voordraegt, uitdrukkelyke beschryve als zijne toekomende Apostelen.

6. Ick hebbe, vervolgde de biddende Heiland, sprekende van zijne Apostelen, uwen naem, uwe volmaektheden en rechten eerdienst geopenbaert en duidelyk bekend gemaekt, aen den twaelv menschen, die gy my uyt de inwoneren der werelt tot mijne Apostelen gegeven hebt, om mijne leer niet alleen voor zich gelovig aen te nemen, maer ook onder het menschdom voort te planten. Sy

(*f*) Joh. 1: 1, 2. ende 10: 30. ende 14: 9.

Sy waren uwe, gelijk alle menfchen, en het ftond aen u, om over hen, naer uwe vrijmacht, befchikkingen te maken, ende gy hebt my defelve tot mijne beftendige leerlingen en Apostelen gegeven, ende fy hebben uw woort, de leer, welke ik op uw bevel gepredikt heb, aangenomen, bewaert en daeraen vastgehouden. Ik draeg hen daerom op aen uwe gunftige lievdezorg.

7. Nu hebben fy bekent, geloovd, en beleden, dat ik uw eeuwige Zoon en de MESSIAS ben. Zy weten met eene volkomene zekerheid, en 'er is by hen gene twijffeling over, dat alles, wat gy my gegeven hebt, van u is, dat alle woorden en werken, welke Gy my bevolen hebt te fpreken en te verrichten, door my op uwen last gefproken en gedaen zijn. Zy hebben derhalven van mijn onderwijs een goed en betamelyk gebruik gemaekt.

8. Want de woorden die gy my gegeven en bevolen hebt te fpreken, hebbe ick haer gegeven en bekend gemaekt, ende fy hebbenfe ontfangen en gelovig aengenomen; (g) ende fy hebben ook waerlick bekent, geloovd, en beleden, dat ick, die uw zelvswezige Zoon ben van eeuwigheid, van u uytgegaen ben, ende de heerlykheid verlaten heb, welke ik by u had eer de waereld was. Daerom hebben zy met eene hartelyke overtuiging gelooft, dat gy my tot zeer gewichtige eindens, door het aennemen der menfchelyke natuur, gefonden hebt.

9. Ick bidde voor haer, dat Gy hen, die gefchikt en geroepen zijn, om door de prediking van het Euangelie, mijn Koningrijk onder het menschdom uittebreiden, in uwe byzondere befcherming neemt; ick en bidde thans niet voor de ongelovige menfchen die in de werelt zijn, noch voor de hardnekkige Joden, mijne broeders naer het vleesch. Voor deze zal ik in het vervolg met een mededogend hart bidden, verg. 22, 24; maer, vermits ik eerlang van hun zal afgefcheiden worden, bid ik thans meer byzonder voor de gene die gy my tot mijne Apostelen gegeven hebt.

(g) Joh. 16: 17.

Trouwens zy hebben tot U eene gelyke betrekking, als tot my: want ſy zijn niet alleen mijne, maer ook uwe dienaers, geſchikt en geroepen om zo wel uwe, als mijne eer te bevorderen.

10. Ende (*h*) al het mijne is uwe, ende het uwe is mijne. Vermits ik met U een deelgenoot ben van dezelvde Goddelyke natuur, heb ik ook met U eene gemeenſchappelyke heerſchappy over alle dingen, ende die daed van werking, door welke zy tot Apostelen geſchikt en geroepen zijn, hebben wy beide gemeen. Derhalven behoren zy zo wel tot mijn, als tot uw eigendom, ick ben daerenboven in haer verheerlickt, zo wel als Gy in hen verheerlykt zijt.

De Heiland zou, zo wel als de Vader, in de Apostelen *verheerlykt* worden, voorzover zy Hem, door de prediking van het Euangelie, als Gods eeuwigen Zoon en den Verlosſer van zondaren, allerwegen zouden bekend maken en zeer velen uit alle volken bewegen, om Hem als Koning hulde te doen. — Hy ſtelt deze zaek in den voorledenen tijd voor, *ik ben in hen verheerlykt*, omdat zy eerlang en onfeilbaer zeker zou plaets hebben. — Nu was de heerlykheid van CHRISTUS, met de heerlykheid van den Vader, onmiddelyk en onafſcheidbaer verbonden.

11. Ende deze mijne Apostelen beveel ik thans, met des te meerderen ernst, aen uwe gunstige en waekzame voorzorg, daer ik eerlang van hun zal afgeſcheiden, en zy aen zeer zware verzoekingen zullen blootgeſteld worden; ick en ben, binnen zeer korten tijd, niet meer in de werelt, naerdien ik eerlang de aerde verlaten, en tot u wederkeren zal; maer deſe zijn en blijven in de werelt, ende ick kome tot u. Van mijne tegenwoordigheid en onderwijzing beroovd, zullen zy zijn als ſchapen, welke genen herder hebben, *ende ik* verlaet hen en *kome tot U*, om met eeuwige heerlykheid in den hemel bekroond te worden. Zy hebben daerom uwe gunstige voorzorg en bewaring hoogstnodig. Heylige Vader, bewaertſe in uwen

(*h*) Joh. 16: 15.

uwen name, versterk hen in het geloov aen uwe volmaektheden, en in de gehoorzaemheid van uwe geboden, die gy my tot Apostelen en eerste grondleggers van mijn Koningrijk gegeven hebt, op dat sy één zijn, gelijck als wy.

Waerom noemt de Heiland God, ter dezer plaets, *heilige Vader*? De Vader is *heilig* by uitnemendheid, bemint zich zelven en zijne Volmaektheden, en Hy heeft daerin een welgevallen, dat zijne eer bevorderd worde. Nu zou de Vader ook door de Apostelen geheiligd worden, voor zo ver zy zijne eer, door de prediking van het Euangelie, zouden bevorderen. Het kon derhalven den Vader niet onverschillig zijn, hoedanig het lot en het verder gedrag der Apostelen ware, of zy getrouw waren in hunnen post, dan of zy moedeloos wierden onder de verzoekingen. — Anders kan *heilige Vader* beteekenen den Vader, die alleen de hulde van aenbidding en eerdienst waerdig is, vergel. Jes. VI: 3. Openb. IV: 8.

Maer wat zegt de drangreden, *opdat zy één zijn, gelijk als wy*? — De Vader en de Zoon zijn één, voorzover zy eenswezens zijn, en deelgenoten van dezelvde Godlyke natuur, vergel. Kap. X: 30. Maer in dien verheven zin konden de Apostelen niet *één zijn*. Hier wordt derhalven eene eenigheid bedoeld in denkwijs en geneigdheden. Het is, als of de Heiland zeide; „ *Heilige Vader*, die uwe eer boven „ alles bemint, en welken alleen de eer der aenbidding toe„ komt, bewaer de Apostelen in uwen naem, versterk hen „ in het geloov, en heilig hen krachtdadig tot uwen dienst, „ opdat zy in alles het zelvde mogen denken en bedoelen, in „ het bevorderen van uwe eer en van het heil der men„ schen, gelijk wy het in denkwijs en bedoelingen eens zijn!" Voor het overige weet men, dat het woordeken *gelijk* gene volkomene overeenkomst, maer alleenlyk eene gelykheid van naervolging te kennen geve. Vergel. Matth. V: 48. Luc. VI: 36. 1 Petr. I: 15.

12. (*i*) Doe en zo lang ick met haer in de werelt

(*i*) Joh. 6: 39. ende 10: 28. ende 18: 9.

was, bewaerde ickse in uwen name; zo lang ik met hen verkeerde, heb ik niets onbeproevd gelaten, om hen te onderwijzen, en in het geloov, als mede in de gehoorzaemheid aen uwe geboden, te versterken. Ik heb altoos lievderijk voor hun gezorgd. Maer nu zullen zy eerlang van mijne onderwijzing en tegenwoordigheid beroovd worden. (*k*) Die gy my tot Apostelen gegeven hebt, hebbe ick bewaert in het geloov, ende niemant uyt haer en is verloren gegaen, dan de sone der verderffenisse, die door zijn grouwzaem gedrag heeft openbaer gemaekt, dat hy nimmer het oprechte geloov, en de ware lievde tot U en my gehad heeft. Dan dit moest geschieden, op dat (*l*) de Schrift vervult worde, Ps. CIX: 8— vergel. Hand. I: 20.

Een zoon der verdervenis is, in den spreekstijl der Hebreeuwen, iemand die het eeuwig verderv verdiend heeft, en tot het zelve verwezen is, even als een kind des doods iemand aenduidt, die den dood verdiend heeft, en tot denzelven verwezen is, 1 Sam. XX: 31. 2 Sam. XII: 5. — Het wijst zich van zelvs, dat de Heiland het oog hebbe op den verrader JUDAS; deze was de zoon des verdervs, en de verdoemeling by uitnemendheid. Dit grouwzaem karakter van dien booswicht was den alwetenden JESUS, reeds by zijne verkiezing tot het Apostelambt, bekend geweest, verg. Kap. XIII: 18, als mede Ps. CIX. voorspeld.

13. Zo lang ik by mijne Apostelen was, heb ik lievderijk en getrouw voor hun gezorgd. Maer eerlang zal ik hen verlaten: want nu kome ick, binnen zeer korten tijd, wederom tot u, om in uwe onmiddelyke tegenwoordigheid eene onuitspreekbare heerlykheid te genieten: ende nu spreke ik dit gebed, terwijl ik nog in de werelt ben, ten aenhoren van mijne Apostelen, met luider stemme uit, op dat sy mijne blijtschap, welke ik heb over mijne aenstaende heerlykheid, vervult mogen hebben in haerselven, en zy zich ook hartelyk over mijn henen gaen mogen verheugen, wanneer zy in aenmerking nemen, dat

(*k*) Jes. 8: 18. Hebr. 2: 13. (*l*) Ps. 109. 8.

dat ik my daerdoor dezen weg moet banen tot mijne heerlykheid, en dat ik ook hen eens tot my zal nemen, om eeuwig te zijn daer ik ben.

14. Ick hebbe haer uw woort gegeven. De leer, welke Gy my bevolen hebt voor te ſtellen, heb ik hun bekend gemaekt, en hun tevens in last gegeven, om deze leer onder de menſchen te prediken, (*m*) ende de ongelovige werelt heeftſe gehaet, haet hen nog, en zal hen ook in het vervolg haten, om dat ſy van de werelt niet en zijn, noch met de waereldsgezinde menſchen in geloov en wandel overeenſtemmen, gelijck als ick van de werelt niet en ben. Uit het beginſel van dezen haet, zullen zy geweldig vervolgd worden. Zorg toch voor hen, en verſterk hen in het geloov.

15. Ick en bidde niet dat gy haer thans uyt de werelt wechneemt, en aenſtonds in de hemelſche heerlykheid invoert; zy hebben nog veel op aerde te verrichten, en na mijn vertrek zal hun werk, in het grondvesten en uitbreiden van mijn Koningrijk, eerst recht beginnen, maer dit bid ik, dat gy haer bewaert onder de vervolging, en verſterkt tegen de verzoekingen, om niet van den booſen overwonnen te worden.

16. Sy en zijn niet van de werelt, maer verſchillen van de waereldsgezinde menſchen zeer aenmerkelyk, in geloov en wandel, zo als ik reeds verklaerd heb vs. 14, gelijckerwijs ick van de werelt niet en ben, maer zy zijn mijne rechtgeaerte Leerlingen en volgelingen.

17. Heyligtſe in uwe waerheyt, en maek hen bekwaem tot hun Apostelambt, om de leer der waerheid onder alle volken te prediken: (*n*) uw woort, het welk ik hun op uwen last heb bekend gemaekt, is de leer der waerheyt. Die uw woord niet predikt is geen Leeraer der waerheid. Maek dan de Apostelen bekwaem, vervul hunne harten met lust en yver, om die leer der waerheid allerwegen te prediken.

18. (*o*) Gelijckerwijs gy my geſonden hebt in

(*m*) Joh. 15: 19. (*n*) Joh. 8: 40. (*o*) Joh. 20: 21.

de wereld, om uwen wil aen het menschdom bekend te maken, en de verzoening der zonden te weeg te brengen, [*alsoo*] hebbe ick haer oock in de werelt gesonden, om, door de prediking van het Euangelie, mijn Koningrijk uit te breiden. Zy hebben zich zelven niet opgeworpen tot mijne dienaren en gezanten, maer ik heb hen geroepen en gevolmachtigd. Daerom beveel ik hen aen uwe lievderijke voorzorg, als zulken die geschikt zijn, om uwe en mijne eer te bevorderen.

19. (*p*) Ende ick heylige my selven voor haer, op dat oock sy geheyligt mogen zijn in waerheyt.

Ik heilig my zelven voor hun. — Veelal neemt men het woord *heiligen* in den zin van zich over te geven ten offer, zodat de toespeling wezen zou op de offeranden onder de wet, welker opoffering eene heiliging genaemd werd, omdat zy daerdoor tot den dienst van God werden afgezonderd, Exod. XIII: 2, 14, 15. Volgens dit begrip, zal des Heilands mening deze zijn: „ ik sta gereed, om „ my, door mijn borgtochtelyk lijden, en door mijnen kruis- „ dood, als een zoenoffer voor hun op te offeren." Maer deze waerheid, hoe zeker ook en gewichtig in zich zelve, wordt hier geheel niet bedoeld: want de Heiland spreekt hier bepaeldelyk van de Apostelen, maer voor deze heeft Hy zich, door zijn verzoenend lijden, niet meer geheiligd, dan voor allen, die in zijnen naem geloven zouden. Voeg 'er by, dat de Heer JESUS het woord *heiligen* in dien zelfden zin neme, in welken Hy het gebruikt van de Apostelen; *Hy heiligde* zich voor de Apostelen, *opdat ook zy mogten* GEHEILIGD *zijn in waerheid*; maer ten aenzien der Apostelen, kan zekerlyk de beteekenis van opofferen tot een zoenoffer niet te pas komen.

Het woord *heiligen* zegt hier zekerlyk, in den meestgewonen zin, afzonderen tot den dienst van God, en het oorspronkelyke staet in die buiging, welke eene aenhoudende werkzaemheid te kennen geevt; *ik heb my zelven voor hen tot uwen dienst afgezonderd*, *en zonder my zelven ook nu nog af.* —

Te

(*p*) 1 Cor. 1: 2, 30. 1 Thess. 4: 7.

Te weten, de Heiland had zich geheiligd en heiligde zich nog, voor zo ver Hy zich tot den dienst van zijnen Vader had afgezonderd, en nog afzonderde. Hy had zich door zijnen Vader in de waereld laten zenden, om zijnen wil te doen, en dat werk te volbrengen, het welk Hem de Vader had aenbevolen; Hy had zich afgezonderd, en 'er zich onvermoeid op toegelegd, om 's Vaders wil aen de menfchen bekend te maken; Hy zonderde zich nog af, voorzover Hy gereed ftond, en reeds fchikkingen maekte, om, door zijn borgtochtelyk lijden, de verzoening te weeg te brengen. Byzonder had Hy zich geheiligd en afgezonderd voor zijne Apostelen, voorzover Hy hen met veel geduld onderwezen had, en alle middelen onvermoeid in het werk gefteld, om hen tot het waernemen van het Apostelambt voor te bereiden.

In dit alles was des Heilands oogmerk, *opdat ook zy*, de Apostelen namelyk, *mogten geheiligd zijn in de waerheid.* dat is, „ op dat ook zy mogten afgezonderd zijn tot hunne „ aenftaende en allergewichtigfte bediening, en behoorlyk „ toegerust worden, om de leer der waerheid, welke „ Hy hun had bekend gemaekt, niet alleen voor zich „ zelven te verftaen en te geloven, maer ook onder alle „ volken te prediken."

c. Wijders bad de Heiland voor allen, die, door den dienst der Apostelen, tot het geloov zouden bewogen worden, vs. 20-24.

—. Eerst in het gemeen, vs. 20. *en*

——. Daerna meer byzonder, vs. 21-26.

/. Dat alle gelovigen onderling één mogten zijn, vs. 21-23.

//. Dat zy na dit leven eindeloos mogten verheerlykt worden, vs. 24.

20. Ende ick en bidde niet alleen voor defe mijne Apostelen, welke ik tot dus ver, Heilige Vader! aen uwe lievderijke voorzorg heb aenbevolen, maer oock voor de gene die door middel van haer woort en

Euangelieprediking in my gelooven ſullen. Deze alle draeg ik aen uwe gunstige beſcherming op.

21. Op dat, of ik bid voor alle, die door den dienst der Apostelen zullen bewogen worden, om in my te geloven, dat ſy alle (q) één mogen zijn, in denkwijs, geloov en neigingen, gelijckerwijs gy Vader in my zijt, ende ick in u ben, dat oock ſy in ons één zijn, dat zy, door geloov en lievde met U en my vereenigd zijnde, volkomen eensgezind mogen zijn, gelijk 'er tusſchen U en my de volmaektſte eensgezindheid plaets heeft; op dat de ongelovige werelt geloove dat gy my geſonden hebt, en uit de lievderijke eensgezindheid der Christenen overtuigd worde, dat ik van U in de waereld gezonden ben, om den allerbeminnélykſten Godsdienst te ſtichten.

22. Ende ick hebbe haer de heerlickheyt gegeven, die gy my gegeven hebt: op dat ſy één zijn, gelijck als wy één zijn.

Welk eene *heerlykheid* bedoelt de Heiland? zommigen denken aen het Euangelie, anderen aen de macht, om wonderen te verrichten. Dan 'er is onzes erachtens geen twijffel aen, of de Heer JESUS neemt hier de heerlykheid in dien zelvden zin als vs. 24. Hy ſpreekt hier, even als daer, van de heerlykheid, welke Hem door den Vader gegeven was. Maer vs. 24. wordt zekerlyk de hemelſche heerlykheid bedoeld.

Deze hemelſche *heerlykheid* heeft de Heiland aen alle gelovigen *gegeven*, voorzover Hy hun dezelve beloovd heeft. Zeer dikwijls had Hy in zijne Leerredenen verklaerd, dat een iegelyk, die in Hem geloovt, reeds het eeuwig leven hebbe, dat is, zo ontwijffelbaer zeker erlangen zal, als of hy reeds in het werkelyk bezit daervan geſteld ware, verg. Kap. III: 16, 36. enz. God de Vader had den Heiland, na het volbrengen van zijn werk op aerde, eene uitnemende heerlykheid beloovd, en Hy kon 'er zo zeker op ſtaet maken, als of Hem die heerlykheid reeds werkelyk gegeven ware.

(q) Joh. 10: 38. ende 14: 11. Gal. 3: 28.

ware. Zoortgelyk eene heerlykheid had ook de Verlosser, aen allen die in zijnen naem geloven zouden, gegeven en onfeilbaer toegezegd, vergel. Phil. III: 21.

Het oogmerk was, *opdat zy één zouden zijn, gelijk de Vader en de Zoon één zijn*, dat is, opdat zy volkomen zouden overeenstemmen in denkwijs, geloov, neigingen en lievde, gelijk 'er, tusschen den Vader en den Zoon, de allervolmaektste eensgezindheid plaets heeft. Trouwens zouden zy, die de verwachting hebben van dezelvde hemelsche heerlykheid, niet volkomen eensgezind wezen? en is dat aengenaem vooruitzicht niet eene zeer krachtige drangreden tot eensgezindheid?

23. Ick ben in haer, voorzover zy door het geloov met my vereenigd zijn, vergel. Gal. III: 28, ende gy zijt in my, voorzover wy deelgenoten zijn van dezelvde Godlyke natuur, derhalven zijn zy, met my vereenigd zijnde, ook met U vereenigd, vergel. 1 Joh. I: 3, op dat sy volmaeckt zijn in één, en door het geloov met elkander vereenigd zijnde, in de volmaektste eensgezindheid leven, ende op dat de ongelovige werelt bekenne en overtuigd worde, dat gy my gesonden hebt, om den beminnelykten Godsdienst te stichten, die niets anders dan lievde ademt; ende dusdoende zal elk, willens of onwillens, erkennen moeten, dat Gy haer lief gehadt hebt, en nog liev hebt; gelijck gy my lief gehadt hebt, en altoos zult liev hebben.

24. (r) Vader eerlang zal ik, in uwe onmiddelyke tegenwoordigheid in den hemel, eene onnadenkelyke heerlykheid genieten; ick bid daerom niet alleen, maer ik wil ook, en vorder het op mijn recht uit kracht der verzoening, welke ik gereed stae te weeg te brengen, dat daer ick ben en eene onuitspreekbare heerlykheid geniet, oock die by my zijn, en in den hemel een eindeloos geluk genieten, die gy my gegeven hebt, om te verlossen, en die my gelovig aennemen, op dat sy mijne heerlick-

(r) Joh. 12: 26. ende 14. 3.

heyt van naby mogen aenschouwen, en daervan, naer gelang zy 'er vatbaer voor zijn, deelgenoten wezen; die onuitspreekbare heerlykheid namelyk, die gy my niet alleen gegeven en beloovd hebt, maer ook zekerlyk zult doen genieten: want gy hebt my, als uwen eigenen en eeniggeboren Zoon, lief gehadt, voor de grontlegginge der werelt. Daerom ben ik ook verzekerd, dat Gy my verheerlyken, en mijn gebed, zo voor mijne Apostelen als voor allen, die door middel van hunne Euangelieprediking, tot het geloov in mijnen naem staen bewogen te worden, gunstig verhoren zult.

4. *Eindelyk bad de Heiland nog eens voor zijne Apostelen*, *vs.* 25, 26.

25. Rechtveerdige Vader, Gy vergeldt elk naer zijne werken, vergel. 2 Thess. I: 6. Straf dan de boosheid en hardnekkigheid der ongelovigen, die U niet kennen, en mijn Euangelie ongehoorzaem zijn, maer beloon mijne volmaekte gehoorzaemheid met eene uitnemende heerlykheid, en vergeld den yver van mijne Apostelen, om mijnen wil, met eene eeuwige gelukzaligheid. Trouwens (*s*) de ongelovige werelt en heeft u niet gekent en wil U niet kennen, als den eenigen getrouwen God, die uwe beloften omtrent den MESSIAS blijkbaer vervuld hebt, door my uwen eeuwigen Zoon in de waereld te zenden, vergel. vs. 3, maer ick hebbe u gekent en geëerbiedigd, als mijnen eeuwigen Vader, daer ik U in alles ben gehoorzaem geweest, (*t*) ende dese mijne Apostelen hebben bekent, dat gy my gesonden hebt.

26. Ende ick hebbe haer uwen name, volmaektheden, en raed bekent gemaeckt, ende sal [*hem*], terwijl 'er nog vele verkeerde begrippen en vooroordeelen by hen huisvesten, na mijne opstanding nog nader bekent maken: op dat de liefde daer mede gy my lief gehadt

(*s*) Joh. 15: 21. ende 16: 3. (*t*) Joh. 16: 27. ende 17: 8.

hadt hebt in haer zy, en zich ook tot de Apostelen moge uitstrekken, nadema l zy d or geloov en lievde met my vereenigd zijn, ende ick in haer ben en altoos blijven zal.

HET XVIII. KAPITTEL.

B. Kap. XVIII—XX. verhaelt de Euangelist het lijden en sterven van den Verlosser, als mede de voornaemste omstandigheden van zijne opstanding, zich bepalende tot zulke byzonderheden, welke ter nadere opheldering der berichten van de andere Euangelisten dienen konden.

α. De geschiedenis van 's Heilands lijden en sterven ontmoeten wy Kap. XVIII, XIX — Wy onderscheiden 'er vier hoofdbyzonderheden in; het gevangen nemen van den heiligen JESUS *vs.* 11; *zijne ondervraging in het paleis van den Hogepriester, het gene Hy ondergaen heeft, in het rechthuis van den Romeinschen Stadhouder; en het gene Hy geleden heeft op Golgotha.*

a. Het gevangen nemen van den Heiland, vs. 1-12.

𝔄. Vooraf gaet eene beschrijving van den tijd en de plaets, vs. 1.

𝔅. Hierop volgt de zaek zelve, vs. 2-12.

1. *De aenkomst van zijne vyanden, gezonden om Hem te vangen, vinden wy vs.* 2, 3.

2. JESUS *gav zich gewillig over, hoewel Hy blijken liet, dat Hy zich, wanneer Hy gewild had, ligtelyk had kunnen redden, vs.* 4-9.

3. PETRUS *openbaerde, by die gelegenheid, eenen ontijdigen yver, vs.* 10, 11.

4. *Vervolgens werd de onschuldige* JESUS *gebonden en gevangelyk wechgeleid, vs.* 12.

1. (*a*) JEsus dit gesegt, en het merkwaerdig gebed, het welk Kap. XVII. is aengeteekend, geëin-

(*a*) 2 Sam. 15: 23. Matth. 26: 36. Marc. 14: 32. Luc. 22: 39.

digd hebbende gingh uyt en verder voort, met sijne discipelen over de beke Kedron, daer een hof was, in welcken hy gingh ende sijne discipelen.

De beek Kedron liep aen de Oostzijde van Jerusalem, tusschen de Stad en den Olijvberg. Zy nam haren oorsprong uit het gebergte van Jerusalem, en ontlastte zich in de Dode Zee. Men meent, dat haer naem Kedron afkomstig zy van een Hebreeuwsch woord, het welk de beteekenis heeft van *donker zijn*, het zy dat zy de donkere beek genaemd zy, wegens de bomen, welke aen weerskanten stonden, en eene grote schaduw maekten, het zy omdat het water doorgaens zwart en morssig was, door de vuiligheid die 'er uit de Stad ingeworpen, en vooral door de rioelen uit den Tempel in afgeleid werd, 2 Kron. XXIX: 16. By Jerusalem was deze beek zeer smal, en des zomers bykans droog.

De Heiland, die aen den Westeroever zijn merkwaerdig gebed had uitgesproken, ging nu met zijne Discipelen over deze beek, om zich in eenen tuin aen den Olijvberg te begeven.

Even over deze beek, in het hangen van den Olijvberg, *was een hov, in welken* JESUS *ging en zijne Discipelen.* — De Heiland ging meermalen in dezen hov, zekerlyk met verlov van den eigenaer, die tot zijne vrienden behoorde. De naem van dezen hov was *Gethsemane*, dat is een olijvpers, waerschijnlyk van wegen de bakken, welke aldaer waren, en dienden, om de oly uit de olijven te persen, verg. Matth. XXVI: 36. Marc. XIV: 32.

In dezen hov heeft de Heiland inwendige zielsangsten doorgestaen, zo zwaer, dat wy 'er ons geen denkbeeld van maken kunnen. Acht van zijne Discipelen liet Hy aen den ingang blijven, opdat zy, wegens de zwakheid van hun geloov, niet te schielyk aen Hem zouden geërgerd worden. De drie overige, PETRUS, JACOBUS en JOANNES, die zich kort te voren zo zeer op hunne trouw en standvastigheid beroemd hadden, nam Hy met zich dieper in den hov, om hen getuigen te maken van zijne allerbitterste zielsangsten. Hier overvielen Hem zulk eene buitengewone droevheid,

angst,

angst, verschrikking, en benauwdheid, dat het met gene woorden kunne uitgedrukt worden. Zijne ziel was geheel bedroevd tot den dood toe. De hartbrekende droevheid, welke zijne ziel prangde, was zo groot, dat zy in het ſterven niet treffender wezen kunne, en zo dezelve nog meer toegenomen ware, of lang geduurd had, zou 'er een gewisse dood het gevolg van geweest zijn. Trouwens Hy beſchouwde de onberekenbare menigte der ſchulden van zijn volk, welke Hy als Borg op zich genomen had, in derzelver grouwzamen aert en rampzalige gevolgen. Hy gevoelde de ontzachelyke gramſchap van zijnen Vader, welke tegen de zonden ontſtoken was. Hierby kwamen nog de geweldige aenvallen van den duivel, die Hem zocht wanhopig te maken, en daerdoor, ware het mogelyk, de verzoening te verydelen.

Driemalen ſmeekte Hy zijn Vader, om uit dezen duldelozen angst verlost te worden. In de laetſte ſmeking, was de angst zo geweldig, dat Hy bykans geheel overſtelpt was. De macht der duisternis vereenigde al haer vermogen. Daerom verſcheen 'er een Engel uit den hemel, om zijne afgematte menſchelyke ziel te onderſteunen. De ſtrijd was zo geweldig, dat Hem het zweet niet alleen van alle kanten uitbrak, maer zelvs in droppelen, zo groot als geronnen bloedklonten, op de aerde nederviel. Onder dit alles had Hy het verdriet, dat zijne Discipelen ſliepen.

Toen deze bange ſtrijd geëindigd was, ging Hy naer de overige Discipelen, en aldaer werd Hy, door de gewapende bende, welke gezonden was om Hem te vangen, overvallen. Matth. XXVI: 36-46. Marc. XIV: 32-42. Luc. XXII: 40-46.

2. Ende de grouwzame Judas, die hem verriedt, wiſt oock die plaetſe, en twijffelde niet, of zijn Meester zou aldaer overnachten, dewijle Jeſus aldaer dickwijls vergadert was geweeſt met ſijne diſcipelen, byzonder zedert Hy voor de laetſtemael te Jeruſalem gekomen was, om het Paeschfeest te vieren.

3. (b) Judas kwam daerom in dien hov, om zijn grouw-

(b) Matth. 26: 47. Marc. 14: 43. Luc. 22: 47.

zaem voornemen te voltooien, en zijren weldadigen Meester werkelyk in de moordklauwen van zijne bitterste vyanden over te leveren. Deze deugniet dan genomen hebbende de bende [*krijgsknechten*], ende [*eenige*] dienaers van de Overpriesters ende Phariseen, quam aldaer met lanteernen, ende fackelen, ende wapenen, om JESUS te vangen.

De verrader was vergezeld van eene grote menigte gerichtsdienaren. MATTHÆUS en MARCUS spreken van eene grote schaer. JOANNES zegt, het was *de bende* krijgsknechten, *en* eenige *dienaers van de Overpriesteren en Pharizeeuwen.* — Doorgaens denkt men, onder den naem van *bende*, aen een commando Romeinsche Soldaten. Zo begrepen het ook onze Overzetters, die daerom het woord *krijgsknechten* tusschen twee haekskens hebben ingelascht. Maer deze opvatting komt ons geheel onaennemelyk voor. De Joodsche Raed immers had geen het minste gezach over de Romeinsche bezetting. Deze stond alleen onder het onmiddelyk bevel van den Landvoogd PILATUS. Trouwens toen de Oversten der Joden eene wacht, by het grav van den Heiland, nodig oordeelden, moesten zy daerover by den Stadhouder eene plechtige opwachting maken, en het is geheel onwaerschijnlyk, dat zy in dit geval eene bende Soldaten van den Landvoogd verzocht hebben; de gehele Raed was niet op de gewone plaets vergaderd, alleenlyk waren de bitterste vyanden van den Heiland, in het paleis van den Hogepriester CAJAPHAS, te zamen gekomen; en hoe zouden zy den Romeinschen Stadhouder, met een verzoek om de sterke hand van Soldaten, hebben durven lastig vallen, ten einde zy iemand vangen zouden, welken zy voor als nog gene schijnbare misdaed wisten aen te tijgen? Voeg 'er by, dat de Grote Raed gerichtsdienaren genoeg had, om den Heiland te laten vangen, gelijk zy ook te voren alleen hunne gerichtsdienaren hadden uitgezonden, om Hem te grijpen, Kap. VII: 32.

Wy zouden het derhalven lievst daervoor houden, dat JUDAS vergezeld ware met eene grote schaer van menschen, die bedienden waren van den Groten Raed, om zulken, die te-

tegen hunne wet gezondigd hadden, te vangen en te straffen. LUCAS bericht ons Kap. XXII: 52, dat 'er ook zelvs eenige leden van het Sanhedrin tegenwoordig waren. Daerdoor zullen zy, aen dit onrechtvaerdig geweld, eenen schijn van recht hebben willen byzetten. Mogelyk vertrouwden zy ook niet veel op JUDAS, vrezende dat deze booswicht hen bedriegen zoude, en daerom zullen 'er eenige Overpriesters en Ouderlingen zijn medegegaen, om den schelmschen JUDAS, tot het volvoeren van zijn grouwzaem verraed, des te stouter te maken.

Deze menigte was voorzien met *lantaernen*, *fakkelen* en *wapenen*. Zy hadden *fakkelen* of flambouwen, om een groot licht te maken, en kaersfen in *lantaernen*, om dezelve tegen den wind te beveiligen. — Denkelyk hadden zy uitgaende maer een klein licht in een lantaern, om daeraen, wanneer zy in Gethsemane gekomen waren, de overige lichten aen te steken: want waren zy met zulk eene grote menigte van lichten uit Jerusalem gegaen, zou daerdoor de nieuwsgierigheid opgewekt, en eene grote menigte van volk op den been gekomen zijn. — Het was Pascha, en derhalven volle Maen, maer evenwel zy voorzagen zich van deze lichten, omdat zy vreesden dat JESUS zich, onder de schaduw der olijven, in dezen of genen duisteren hoek verschuilen zoude. — Wijders hadden zy ook *wapenen*, welke MARCUS nader beschrijvt, als zwaerden en stokken, om zich daervan te bedienen, wanneer JESUS geweld met geweld keren wilde, Marc. XIV: 43.

JUDAS ging deze gewapende ben voor als heirvoerer, Luc. XXII: 47. Ook had hy hun, opdat zy in den persoon niet zouden mistasten, een teeken gegeven, waeraen zy JESUS van zijne volgelingen zouden kunnen onderkennen. Hy zou namelyk zijnen weldadigen Meester eenen verraderlyken kus geven, en dit zou voor hun het teeken van aenval wezen. In den hov gekomen zijnde, trad JUDAS, volgens de gemaekte afspraek, naer den Heiland, hy riep Hem, met eene geveinsde vertoning van vriendschap, toe, zijt gegroet Rabbi, en gav Hem den verraderlyken kus, Matth. XXVI. 47-49. Marc. XIV: 44, 45.

4. Jesus dan wetende alles wat over hem komen soude, en zeer gewillig zijnde, om het meest duldeloos lijden te ondergaen, gingh uyt tot de gewapende menigte, ende trad zijnen vyanden kloekmoedig te gemoet. Geheel onverschrokken seyde Hy tot haer, Wien soeckt gy? Gy zijt gekomen om iemand te vangen, en hem geboeid in de handen van het gericht over te leveren, mag ik weten wie de man zy, welken gy zoekt?

5. Deze gewapende lieden kenden den Heiland niet van aengezicht, en daerom was Judas mede gegaen, om door Hem een verraderlyk teeken aen te wijzen. Sy antwoordden hem, wy zijn gekomen, om Jesum den Nazarener te vangen. Jesus seyde tot haer, Ick ben 't; ik ben de man welken gy zoekt, ik ben die JESUS de Nazarener. Ende Judas die hem verriedt, stont oock by haer.

Vs. 3. heeft de Euangelist reeds verhaeld, dat JUDAS de aenvoerer was van deze bende, waertoe dient dan hier het byvoegsel: JUDAS, *die Hem verried, stond ook by hen*? Er moet zekerlyk eene byzondere reden zijn voor dit toevaegsel, vermits de Euangelist daerdoor den draed van zijne redenering afbreekt. — Onzes erachtens wil JOANNES zeggen, dat JUDAS verbaesd stond. Dit ligt in het grondwoord, en in het beloop van zaken. De booswicht had vastelyk gedacht, dat JESUS, gelijk meermalen gebeurd was, de handen van zijne vyanden wel ontkomen zou, en dat Hy, die zo zachtmoedig was, het verraed wel zou willen vergeven. Maer nu hy zag, dat JESUS zich gewillig overgav, in de handen van zijne vyanden, stond hy geheel verbaesd.

6. Ondertusschen ontbrak het den Heiland geenszins aen de macht, om zich, indien Hy gewild had, uit het geweld van deze gewapende bende te redden. Hy betoonde het tegendeel op de meest overtuigende wijs. Als hy dan tot haer seyde, Ick ben 't. gingen sy, zonder dat zy gejaegd werden, eenige stappen achterwaerts, ende vielen van angst en ontsteltenis ylings ter aerde neder. Dit was een verbazend wonder. Met dat ééne woord *ik ben 't*, ging 'er eene Goddelyke kracht van JESUS uit, waerdoor Hy allerblykbaerst betoonde, dat de gansche wapenrusting van zijne vyan-

vyanden ten eenemael vruchteloos ware, indien Hy zich van zijn Godlyk Alvermogen bedienen wilde, ja dat Hy machtig was, om hen allen met den adem zijner lippen te doden.

7. Dan, in weerwil van dit wonderwerk, bleev de gewapende bende, zekerlyk op aenhitsing der Joodsche Overheden, even hard en onverzettelyk, in het helsche voornemen, om den heiligsten aller menschen, als eenen snoden misdadiger, die zijn leven verwerkt had, te vangen en te binden. Nadat zy opgestaen, en hunne wapenen en lichten wederom opgezocht hadden, deed de Heiland andermael dezelvde vraeg. Hy vraegde haer dan wederom, Wien soeckt gy? ende sy seyden met eene onbegrijpelyke verstoktheid, wy zijn gekomen om Jesum den Nazarener te vangen.

8. Hierop gav zich de Heiland, met eene onnavolgbare bereidwilligheid, in hunne handen over, bedingende alleenlyk een vrijgeleide voor zijne Discipelen. Jesus antwoordde, Ick hebbe u reeds duidelyk gesegt, en herhael het nog eens, dat ick 't ben. Indien gy dan my soeckt, so laet dese henen gaen. Ik ben die JESUS van Nazareth, welken gy zoekt. Gy hadt allen dien toestel van wapenen en lichten niet nodig, om my te vangen. Het zou my zeer gemakkelyk wezen, om my, indien ik wilde, uit uwe handen te redden. Dit heb ik u zo aenstonds doen ondervinden. Maer dit is in het geheel mijn oogmerk niet. Met alle gewilligheid geev ik my in uwe handen over. Alleenlyk, dit voegde 'er de Heiland by, met den vinger op zijne Discipelen wijzende, laet deze vry en onbelemmerd henen gaen. Trouwens Hy moest alleen als Middelaer lijden, en zy moesten binnen korten het Euangelie door alle waerelddelen verkondigen. De Heiland bedong daerom vry geleide voor zijne Apostelen.

9. Op dat het woort vervult soude worden, dat hy, biddende voor zijne Apostelen, gesegt hadde: (c) Uyt den genen die gy my, tot grondleggers en uitbrei-

(c) Joh. 6: 39. ende 10: 28. ende 17: 12.

ders van mijn Koningrijk, gegeven hebt, en hebbe ick niemant verloren. De Heiland had hen bewaerd in het geloov, uitgenomen de zoon der verdervenis, die door zijn grouwzaem gedrag openbaer maekte, dat hy nimmer het ware geloov en de rechte lievde tot JESUS bezeten had, vergel. Kap. XVII: 12. Waren de Apostelen, te gelijk met hunnen Meester, gevangen en geboeid, dan zou hun geloov, het welk nog in vele opzichten zeer zwak was, geweldig geschokt en geheel bezweken zijn.

10. By deze gelegenheid openbaerde Petrus eenen ontijdigen yver. (*d*) Simon Petrus dan hebbende een sweert, trock 't selve [*uyt*], ende sloegh des Hoogenpriesters dienstknecht, ende hieuw sijne rechter oore af. Ende de name des dienstknechts was Malchus.

JOANNES is de eenigste der Euangelisten, die den naem van PETRUS noemt. De overige Euangelisten spreken in het gemeen van éénen der Discipelen, om PETRUS aen gene vervolging bloot te stellen. Maer voor JOANNES, die lang na den dood van PETRUS geschreven heeft, was deze behoedzaemheid niet nodig. Ook noemt JOANNES den dienstknecht, welken PETRUS eene wonde toebracht; zeggende, dat hy MALCHUS heette. Men gist, dat de Euangelist hem heeft willen vereeren, door zijnen naem aenteteekenen, omdat hy naderhand een Christen geworden is.

Toen de Discipelen zagen, dat men hunnen Meester vangen en binden wilde, zeiden zy tot Hem, HEER, *zullen wy met het zwaerd slaen?* Luc. XXII: 49. Zy hadden namelyk twee zwaerden, welke in de eetzael, alwaer zy den Paeschmaeltijd hielden, aen den wand hingen, van den huiswaerd ter leen gevraegd en medegenomen, Luc. XXII: 38. Maer de voorbarige PETRUS was zo drivtig, dat hy den Heiland genen tijd gav om te antwoorden. In zijnen onbesuisden yver hakte hy onder de menigte; *hy trok het zwaerd, en sloeg des Hogepriesters dienstknecht, en hieuw zijn rechter oor af*, zodat het nog even aen het hoofd bleev hangen.

PE-

(*d*) Matth. 26: 51. Marc. 14: 47. Luc. 22: 50.

PETRUS zag, dat de gewapende menigte, op 's Heilands herhaelde betuiging, dat Hy JESUS de Nazarener was, welken zy zochten, het nog niet waegde om Hem aen te tasten, en verbeeldde zich, dat 'er thans eene gepaste gelegenheid ware, om zijne dapperheid te betonen. Hy trok het zwaerd moedig uit, en hakte naer MALCHUS, die het naest by hem ſtond, met oogmerk om hem den kop te kloven, maer de Heiland beſtuurde den ſlag, door zijnen verborgen invloed, zodanig, dat alleen het rechter oor getroffen wierd. De Heiland liet deze ontijdige daed van PETRUS in zo ver toe, opdat hy, by zijne drievouwige verlochening, des te duidelyker zou opmerken, hoe ongegrond de verbeelding van zijnen heldenmoed geweest ware.

11. Jeſus gebood den drivtigen Petrus, om zich niet verder van het zwaerd te bedienen, maer het zelve terſtond in de ſchede te ſteken. Hy dan ſeyde tot Petrum, Steeckt uw ſweert in de ſcheede. Den (e) drinckbeker van lijden en vernedering, ter verzoening van de zonden, dien my de Vader gegeven heeft, ſal ick dien niet drincken? Ik ben gewillig om al dat lijden te ondergaen, en zoudt gy u dan met geweld tegen de gerichtsdienaren verzetten willen? Wijders herinnerde Hy aen Petrus, dat hy zijne hulp geenzins nodig had, wanneer Hy zich uit de handen zijner vyanden redden wilde, vermits Hy zijnen hemelſchen Vader om een gansch heirleger van Engelen zou kunnen bidden; als mede dat thans de voorzeggingen der Propheten, omtrent zijn borgtochtelyk lijden moesten vervuld worden, Matth. XXVI: 51-54. Ook genas de Heiland de wonde, door eene enkele aenraking, Luc. XXII: 51.

Vervolgens wendde zich de Heer JESUS tot de Overſten der Joden, die de gewapende bende vergezelden en aenvoerden, zeggende, zijt gy tegen my, eenen man die geheel weerloos ben, met eene gewapende bende uitgegaen, even als tegen eenen moordenaer? Indien gy my aen eenige misdaed ſchuldig oordeelde, hadt gy my, zonder allen

(e) Matth. 20: 22. ende 26: 39.

dien omslag, op eene zeer gemakkelyke wijs kunnen vangen. Immers, geduurende mijn verblijv binnen Jerusalem, by gelegenheid van het hoge Paeschfeest, heb ik openlyk in den Tempel geleerd; en gy hebt de handen tegen my niet uitgestoken. Maer nu neemt gy my als eenen booswicht gevangen, opdat de schrivten der Propheten, die mijn lijden allerduidelykst voorspeld hebben, zouden vervuld worden. Trouwens nu is mijne uur gekomen. Nu hebt gy vryheid, om my te mishandelen. Nu kan de duivel aen my zijnen moed koelen. Vergel. Matth. XXVI: 55, 56. Marc. XIV: 48, 49. Luc. XXII: 52, 53.

12. De gewapende bende dan, ende de Overste over duysent, ende de dienaers der Joden, die gezonden waren, om den heiligsten aller menschen te vangen, namen Jesum gesamentlick, ende bonden hem. Toen namen alle de Apostelen de vlucht. Zy, die zo veel van hunne trouw en standvastigheid hadden opgegeven, verlieten hunnen gezegenden Meester allen, tot één toe, Matth. XXVI: 56; zodat zy, gelijk de Heiland voorspeld had, waren als schapen, die genen herder hadden. Inmiddels volgde Hem een jongeling, die in een huis naby den hov Gethsémane woonde, en door het gedruisch van den aenslag ontwaekt zijnde, ten bedde was uitgestapt; hebbende slechts een linnen laken om het naekte lijv geslagen. De gerichtsdienaers, menende dat hy één van JESUS aenhangeren was, grepen hem; maer het linnen laken, waeraen zy hem vasthielden, in den loop latende, is hy in grote verbaesdheid naekt wechgevloden, verg. Marc. XIV: 51, 52. Hier uit is het blijkbaer, dat ook de Apostelen zouden gevat zijn, wanneer de Heiland het niet verhinderd had, en zy niet gevloden waren.

b. Wijders werd de Heiland, in het paleis van den Hogepriester CAJAPHAS, *ondervraegd, vs.* 13-27.

a. Eerst werd de lijdende Emanuel naer ANNAS, *en vervolgens naer* CAJAPHAS *geleid, vs.* 13, 14.

b. Het gene ter laetstgemelde plaets is voorgevallen, vinden wy vs. 15-27.

1. PETRUS *verloochende zijnen Meester voor de eerstemael, vs.* 15-18.

2. *Ondertusschen werd de Heiland door* CAJAPHAS *ondervraegd, en, by gelegenheid van zijne vrymoedige verantwoording, door eenen der dienaren geslagen, vs.* 19-24.

3. *Hierop volgden de andere verlocheningen van* PETRUS, *vs.* 24-27.

—. *De tweede, vs.* 24, 25. *en*

——. *De derde, vs.* 26, 27.

13. (*f*) Ende de gewapende mannen, die JESUS gegrepen en geboeid hadden, leydden hem henen, uit den hov Gethsemane, naer de hoofdstad Jerusalem, zy brachten Hem eerst tot (*g*) Annam, wiens woning zy moesten voorbygaen, om aen het Hogepriesterlyk paleis te komen: want hy was des wijfs vader van Cajaphas, welcke desselven jaers Hoogepriester was.

Eerst werd de Heiland gebracht naer de woning van ANNAS, den schoonvader van den toenmaligen Hogepriester CAJAPHAS. Dit geschiedde zekerlyk om ANNAS te vereeren, en zijne nieuwsgierigheid, om den Heiland eens van naby te beschouwen, daerdoor te verzadigen. Zekerlyk zal 'er CAJAPHAS bevel toe gegeven hebben. Ook was dit tevens een teeken voor ANNAS, dat hy zonder uitstel, ten huize van zijnen schoonzoon, in den bloedraed komen moest.

14. Nadat Annas den Heiland beschouwd had, werd Hy naer het paleis van Cajaphas, den toenmaligen Hogepriester, heengeleid, vergel. vs. 24. (*h*) Cajaphas nu was

(*f*) Matth. 26: 57. Marc. 14: 53. Luc. 22: 54. (*g*) Luc. 3: 2. (*h*) Joh. 11: 50.

de gene die den Joden geraden hadde, dat het nut was dat één mensche voor het volck storve, verg. Kap. XI: 50. Hieruit kan men ligtelyk bevroeden, met hoedanigen Richter de onschuldige JESUS te doen had, met zulk eenen namelyk, die reeds te voren had vastgesteld, dat JESUS, schuldig of onschuldig, sterven moest. Wat Hy derhalven ter zijner verontschuldiging zeggen mogt, het zou niet kunnen baten. Hy was reeds ter dood veroordeeld, vergel. Luc. XXII: 67, 68. In het paleis van dezen Cajaphas waren de voornaemste leden van het Sanhedrin, die het meest tegen JESUS verbitterd waren, in het midden van den nacht vergaderd. Op het ontbod van den gemelden Hogepriester hadden zy zich derwaerds begeven, Marc. XIV: 53. Luc. XXII: 54.

15. (*i*) Ende Simon Petrus, die met de overige Apostelen was gaen vluchten, volgde Jesum van verre, ende een ander discipel. Dese discipel nu was den Hoogenpriester bekent, ende gingh met Jesu in des Hoogenpriesters sale of Paleis.

16. Edde Petrus stont buyten aen de deure. De ander discipel dan, die den Hoogenpriester bekent was, gingh uyt, ende sprack met de deurwaerster, ende bracht Petrum in.

Men vraegt, wie deze *andere Discipel* geweest zy, die den Hogepriester bekend was, en PETRUS, door zijne voorspraek by de deurwaerster, binnen bracht? — Zommigen denken aen JOANNES zelven. Onzes erachtens is het waerschijnlyk de verrader JUDAS geweest. Deze was den *Hogepriester bekend* geworden, toen hy met hem in onderhandeling getreden was, om zijnen gezegenden Meester aen hem over te leveren, Matth. XXVI: 14. Ook zal hy meer dan eens in het paleis van CAJAPHAS geweest zijn, om met hem over dit grouwelstuk te spreken, en van daer met de gerichtsdienaren uitgegaen zijn, om JESUS te vangen. Dit maekte tevens, dat hy kennis had aen de deurwaerster, en dat zijne voorspraek genoegzaem ware, om PETRUS, die buiten de

(*i*) Matth. 26: 58. Marc. 14: 54. Luc. 22: 54.

de deur ftond, binnen te laten. — In het midden van de ruime binnenplaets had men een groot vuur aengelegd, en by dit vuur zat PETRUS in het midden der dienaren, om zich te warmen, vermits het een koude nacht was. Het oogmerk van PETRUS was, om het einde te zien, en te vernemen, hoe het met zijnen Meester gaen zoude, Matth. XXVI: 58. Marc. XIV: 54. Luc. XXII: 55.

17. De dienftmaegt dan die de deurwaerfter was, feyde tot Petrum, En zijt oock gy niet, even als Judas, die my verzocht heeft om u binnen te laten, uyt de difcipelen van defen menfche, die thans in het verhoor is? Hy feyde, Ick en ben niet. ik heb gene de minfte betrekking tot JESUS, zelvs ken ik Hem niet eens, Luc. XXII: 57.

18. Ende de dienftknechten, zijnde de byzondere bedienden van zommige leden van den Groten Raed, ende de gerichtsdienaers ftonden, hebbende een koolvyer gemaeckt, om dat het kout was, ende warmden haer. (*k*) Petrus ftont by haer ende warmde hem. Dan bemerkende, dat hy aldaer in groot gevaer was, ging hy naer de voorpoort, om naer buiten op de ftraet te komen; en toen kraeide de haen voor de eerftemael, Marc. XIV: 68.

Inmiddels werd de Heiland voor den Groten Raed, binnen in het Paleis van den Hogepriester, verhoord. Dit verhoor befchrijvt JOANNES maer zeer kort, gaende het gene de overige Euangelisten hadden aengeteekend, met ftilzwijgen voorby. Hy bepaelt zich flechts tot éêne byzonderheid, welke de anderen hadden overgeflagen, vs. 19-24.

19. De Hoogepriefter dan vraegde Jefum, die geboeid voor hem ftond, van fijne difcipelen, ende van fijne leere, wat de inhoud van zijne leer ware, en met welk een oogmerk Hy zo vele naervolgers en aenhangers onder het volk gemaekt hadde.

20. Jefus antwoordde hem zeer vrymoedig, en wel

(*k*) Matth. 26: 69. Marc. 14: 67. Luc. 22: 55.

eerst op de laetste vraeg, zijne leer betreffende, (*l*) Ick hebbe, zeide Hy, vry uyt en openlyk gesproken tot de werelt. Ik heb voor alle menschen, die my horen wilden, openlyk gepredikt; en niemand uit het getal van mijne leerlingen uitgesloten; ick hebbe alle tijt, zo menigmalen ik binnen Jerusalem was, geleert, niet in heimelyke byeenkomsten, maer openlyk in de Synagoge ende in de voorhoven van den Tempel, daer de Joden van alle plaetsen, byzonder op de hoge feesten, t'samenkomen: ende in 't verborgen en hebbe ick niets gesproken. Nimmer heb ik geheime byeenkomsten gehouden, gelijk lieden doen, die eene valsche en verdervelyke leer zoeken te verspreiden.

21. Wat ondervraegt gy my dan in eigen persoon? ondervraegt de gene die 't gehoort hebben, wat ick tot haer gesproken hebbe. Verneem by mijne toehoreren, van welken inhoud mijne leer geweest zy; siet, dese weten wat ick gesegt hebbe.

22. Ende nu zou de Heiland geantwoord hebben op de eerste vraeg, betreffende het oogmerk, waertoe Hy zo vele aenhangeren en Discipelen gemaekt had. Dan daertoe werd Hem de gelegenheid ontnomen, door eenen slag van eenen der dienaren, en die vraeg werd door den Hogepriester niet herhaeld. En als hy dit seyde, ter beantwoording der vrage zijne leer betreffende, één van de dienaren die daer by stont, (*m*) gaf Jesu eenen kinnebackslagh, seggende, Antwoordt gy alsoo den Hoogenpriester?

Een *kinnebakslag*. — Het grondwoord laet het onbepaeld, of deze gerichtsdienaer den Heiland eenen slag in het aengezicht, dan of hy Hem eenen stokslag gegeven hebbe. Hy beschouwde den lijdenden Emanuel als eenen misdadiger van den eersten rang, en was 'er zeer gevoelig over, dat zulk één den Hogepriester zo stout en oneerbiedig antwoordde, als of hy met zijns gelyken gesproken had. — Wy mogen 'er uit besluiten, dat de Heiland gene teekenen van

(*l*) Joh. 7: 26. (*m*) Jer. 20: 2. Hand. 23: 2.

van eerbied en onderdanigheid aen CAJAPHAS bewezen hebbe, vermits Hy iemand, die eene heimelyke nachtvergadering van zijne allerbitterste vyanden belegd had, om Hem, hoe onschuldig Hy ook wezen mogt, te verderven, niet voor zijnen wettigen Richter erkennen konde.

Ook blijkt het niet, dat CAJAPHAS of iemand anders den gerichtsdienaer, die hier zekerlyk zijnen post te buiten ging, bestraft hebbe.

23. Jesus bracht daerom den gerichtsdienaer het onbetamelyke van zijne handelwijs onder het oog. Hy antwoordde hem, één van beide is waer, ik heb my, in het beantwoorden van de vraeg des Hogepriesters, al of niet vergrepen. In beide gevallen hebt gy althans zeer verkeerd gehandeld. Indien ick qualick gesproken hebbe, betuygt van het quade, wanneer ik niet behoorlyk geantwoord had, moest gy het eerst bewijzen, voor dat gy my eenen slag gegeven hadt, ende indien ik wel gesproken heb, waerom slaet gy my? De lijdende Borg openbaerde hierin zijne zachtmoedigheid, maer Hy deed tevens den Hogepriester en de andere leden van den Groten Raed opmerken, hoe onordenlyk zy te werk gingen, daer zy eenen dienaer toelieten, om eenen gedaegden, in hunne tegenwoordigheid, op eigen gezach eenen slag te geven.

27. ((*n*) Annas dan hadde hem gebonden gesonden tot Cajaphas den Hoogenpriester.)

Deze aenteekening van den Euangelist vs. 24. is, naer veler gedachten, hier verkeerd geplaetst. Zy menen dat dezelve onmiddelyk achter vs. 14 volgen moet, op deze wijs:

CAJAPHAS *nu was de gene, die den Joden geraden had, dat het nut was, dat één mensch voor het volk stierv.* ANNAS *dan zond hem gebonden tot* CAJAPHAS *den Hogepriester.* De afschrijvers zouden de woorden van vs. 24, by het omslaen van een blad, verkeerd geplaetst hebben. — Dan wy vinden gene genoegzame reden om te vermoeden, dat deze aenteekening niet op de rechte plaets staen zoude. Het oorspronkelyk woord *zenden* staet in den onbepaelden tijd, *Aoristus*,

(*n*) Matth. 26: 57. Marc. 14: 53. Luc. 22: 54.

die dikwijls voor den meer dan volmaekten tijd, *plus quam perfectum*, genomen wordt. Wy blijven daerom by de vertaling van onze Overzetteren, ANNAS *dan* HAD *Hem gebonden* GEZONDEN *tot* CAJAPHAS *den Hogepriester.* Vermits nu de Euangelist nog niet verhaeld had, hoe JESUS by den Hogepriester CAJAPHAS gekomen was, oordeelde hy nodig 'er deze aenteekening by te voegen, dat Hy van ANNAS, tot welken Hy het eerst gebracht werd, naer CAJAPHAS gezonden ware.

25. (*o*) Ende, onder dit verhoor van den Heiland, heeft Simon Petrus, die zich zo zeer op zijne trouw en standvastigheid beroemd had, zijnen Godlyken Meester ten tweedenmale verlochend. Wanneer hy te vergeevsch getracht had, om de gevaerlyke plaets, in welke hy zich thans bevond, te ontwijken, en op de straet te komen, ging hy wederom naer het vuur, onder de knechten en gerichtsdienaren. Daer stont hy, ende warmde hem. By die gelegenheid zeide eene andere dienstmaegd, onderscheiden van de deurwaerster, tot de omstanders, met den vinger op Petrus wijzende, deze man is ook een aenhanger van den misdadiger, die thans in het verhoor is, hy is hier als een verspieder ingeslopen, Matth. XXVI: 71. Marc. XIV: 69. Luc. XXII: 58. Dit zeggen van die dienstmaegd maekte de knechten en gerichtsdienaren opmerkende; sy seyden dan tot hem, En zijt oock gy niet uyt sijne discipelen? By deze gelegenheid werd Petrus dermaten bedremmeld, dat elk zijne verbijstering bemerkte. Een der omstanderen drong daerom de vraeg nader aen, en zeide, zijt gy ook één van die slechte menschen, naervolgers van eenen man, welke de Overheden van ons volk, als een allerschadelykst werktuig der Maetschappy beschouwen? wat doen wy hier met zulk eenen deugniet? Luc. XXII: 58. Hy loochende het, ende seyde, Ick en ben niet van JESUS aenhangeren, en heb tot Hem gene de minste betrekking, zelvs ken ik den man in het geheel niet; en om alle verdere vermoedens en lastige navragen op ééns af te snijden, bevestigde hy zijne ontkenning met eenen plech-

(*o*) Matth. 26: 71. Marc. 14: 69. Luc. 22: 58.

plechtigen eed, Matth. XXVI: 72. Marc. XIV: 71. Luc. XXII: 58.

De leden van den Groten Raed, inmiddels bemerkende, dat de Hogepriester, met de gemelde ondervraging van den Heiland over zijne leer en aenhangeren vs. 19-24, niet gevorderd ware, wendden het op eenen anderen boeg. Zy namen de toevlucht tot valſche beſchuldigers. Zy hadden reeds te voren verſcheidene lieden, met geld en belovten, omgekocht, om JESUS te beſchuldigen, maer nu lieten zy deze valſche beſchuldigers binnen ſtaen. Dan, in alle die getuigenisſen vonden zy niets, het welk tot hun oogmerk dienen konde; zy waren niet voldoende, om 'er, met eenigen ſchijn van recht, een doodvonnis op te vestigen. Daerenboven ſtemden de beſchuldigers niet overeen in de misdaed, en die in de hoofdzaek overeenſtemden, verſchilden nog, ten aenzien van de byzondere omſtandigheden, Matth. XXVI: 59, 60. Marc. XIV: 55, 56.

Ten laetſten ſtonden 'er twee valſche getuigen op, uit de leden van deze onrechtvaerdige nachtvergadering zelve, Marc. XIV: 57. Zy beſchuldigden den Heiland, dat Hy in hunne tegenwoordigheid verklaerd had, den pracht'gen Tempel te Jeruſalem te zullen afbreken, en in drie dagen wederom op te bouwen. Zo kwaedaertig verdraeiden zy de woorden, welke de Heiland, met een vingerwijs op zich zelven, van den Tempel zijnes lichaems geſproken had, Kap. II: 18-22. Zodrae de gewetenloſe CAJAPHAS deze beſchuldiging gehoord had, ſtond hy op, om eene geveinsde vertoning van zijne Godsvrucht te maken, als of hy zeer ontroerd ware, over de lasterlyke woorden, welke JESUS tegen den Tempel geſproken had. Hy zeide tot den lijdenden Borg, antwoordt gy niets op deze ſchromelyke beſchuldiging? Dan JESUS zweeg ſtil, omdat de beſchuldiging zo beuzelachtig was, dat zy geen antwoord verdiende, en de lasteraers niet beter konden beſchaemd worden, dan door een verachtelyk ſtilzwijgen.

CAJAPHAS dan bemerkende, dat deze nieuwe poging mislukt ware, vatte wederom het woord op, en bezwoer den Heiland op de allerplechtigſte wijs, om ſtellig en zonder

omwegen te verklaren, of Hy de beloovde MESSIAS en Gods Zoon ware, zodat zijn antwoord zou gerekend worden, als of Hy het zelve, met eenen plechtigen eed, bevestigd had. Hierop verklaerde de Heiland, dat hy de beloovde MESSIAS en Gods Zoon ware, maer Hy voegde 'er tevens by, dat CAJAPHAS en zijne medestanders eerlang de duidelykste blijken van zijne Koninglyke macht en heerlykheid zien zouden, en dat Hy ter behoorlyker tijd, op eene zichtbare wijs, wraek zou nemen van zijne vyanden. Nu verscheurde CAJAPHAS zijne klederen, om eene geveinsde vertoning te maken van zijnen gewaenden yver voor Gods eer, en vraegde de overige leden van deze grouwzame nachtvergadering, of JESUS zich niet aen de schromelykste godslastering schuldig gemaekt, en daerdoor den dood verdiend hadde? Zy allen verklaerden eenparig, dat Hy des doods schuldig ware, Matth. XXVI: 61-66 Marc. XIV: 57-64.

Nadat men dit onrechtvaerdig doodvonnis geveld had, scheidden de leden van dezen bloedraed, en gaven den Heiland inmiddels, aen hunne gerichtsdienaren, ter bewaring over. Zy brachten Hem in de benedenzael, alwaer PETRUS mede by het vuur stond; en deden Hem allerlei hoon en mishandelingen aen, Matth. XXVI: 67, 68. Marc. XIV: 65. Luc XXII: 63-65.

26. Nu was 'er omtrent een uur na Petrus tweede verlochening verlopen, Luc. XXII: 59, en het diende zeer ter verzwaring van 's Heilands lijden, dat Hy zich, door dezen Apostel, in zijne tegenwoordigheid, op de allerschandelykste wijs hoorde verlochenen. Een uit de omstanderen verzekerde nu stellig, dat Petrus tot 's Heilands aenhangeren behoorde, omdat hy een Galileer was. Deze verzekering vond ingang by de overige bedienden, die tot hem zeiden, 'er is geen twijffel meer aen, daer het uit uwe spraek en lompen tongval blijkbaer is, dat gy een Galileer zijt, Matth. XXVI: 73. Marc. XIV: 70. Nu werd Petrus nog meer verlegen, dan te voren. Maer zijne verbijstering klom nog onvergelykelyk hoger, toen een neev van Malchus stellig verzekerde, dat hy hem, in den hov Gethsemane, onder JESUS Discipelen gezien hadde. Eén van de dienstknechten

des Hoogenpriefters, die maegfchap was van den genen dien Petrus de oore afgehouwen hadde, feyde tot hem, hoe kunt gy zo onbefchaemd zijn van te ontkennen, dat gy behoort tot de Discipelen van JESUS, die reeds door onze Meesters, de achtbare vaders van Israël, als een Godslasteraer ter dood veroordeeld is? Hebbe ick u niet gefien in den hof met hem, toen wy hem hebben gevangen genomen? Ik ken u maer al te wel; gy zijt dezelvde man, die tegen ons het zwaerd getrokken, en mijnen bloedverwant Malchus het oor afgehouwen hebt.

27. Petrus dan loochende het wederom voor de derdemael, zwerende en zich zelven vervloekende, dat hy gene de minfte kennis had aen zijnen weldadigen Meester. (*p*) Ende terftont, terwijl hy nog bezig was met zweren en zich te vervloeken, kraeyde de haen, overeenkomftig met 's Heilands voorzegging ten tweedenmale, Marc. XIV: 12. Luc. XXII: 60.

De veroordeelde Verlosfer, die een weinig voor Petrus ftond, onder de gerichtsdienaren, die Hem bewaerden en op allerlei wijzen fmadelyk mishandelden, zich omkerende, zag Petrus aen met een majestueus gezicht, en met oogen, welke als vuurvlammen waren. Toen herinnerde zich de verbijsterde Petrus de voorzegging van zijnen Godlyken Meester, dat Hy hem, eer de haen ten tweedenmale kraeide, driemalen allerfchandelykst zou verlochend hebben. Nu zag hy het grouwzame van zijn wanbedrijv, en het fchromelyke van zijnen val. Hy kon, onder het oog van zijnen lijdenden Meester, niet langer duuren. Hy zocht en vond gelegenheid, om zich van daer te maken en op de ftraet te komen. Van fchaemte bedekte hy zijn hoofd met zijnen mantel, en weende bitterlyk van berouw, ernftig fmekende om eene genadige vergeving van zijne grote en onverfchoonbare zonde, Matth. XXVI: 75. Marc. XIV: 72. Luc. XXII: 61, 62.

Na het vertrek van PETRUS, gingen de gerichtsdienaren voort, met den Heiland te befpotten, en op de fmadelykfte

(*p*) Joh. 13: 38.

wijs te mishandelen, tot dat de morgenstond aenbrak. Toen begaven zich CAJAPHAS en de overige leden van den Groten Raed, die den Heiland in zijn paleis, als eenen Godslasteraer, ter dood veroordeeld hadden, naer dat vertrek van den Tempel, alwaer het Sanhedrin gewoon was te vergaderen. Derwaerds lieten zy ook den Heiland brengen, en spraken het vonnis des doods, het welk zy in de heimelyke nachtvergadering geveld hadden, plechtig uit, Matth. XXVII: 1. Marc. XV: 1.

Hier begon men eenen nieuwen en meer plechtigen gerichtshandel. Men vraegde den Heiland nog eens, of Hy by zijne verklaring bleev, dat Hy de MESSIAS ware? Hy antwoordde, dat het niet nodig was, zijne gedane belydenis te herhalen, omdat zijne vyanden Hem toch niet geloven wilden, noch de redenen opgeven, om welke zy zijn Messiasschap verwierpen. Alleenlyk betuigde Hy nog eens, dat zy binnen korten tijd de duidelykste blijken zien zouden van de Koninglyke macht en heerlykheid, welke Hy eerlang, als verheerlykte Middelaer, bezitten zoude. Hierop riepen deze onrechtvaerdige Richters, als te gelijk en uit éénen mond: zijt gy dan Gods Zoon? en toen Hy, ten anderen male, rondult verklaerd had, dat Hy Gods Zoon was, werd Hy plechtig verklaerd voor eenen Godslasteraer, en als zodanig ter dood veroordeeld, Luc. XXII: 66-71.

e. Het gene de Heiland, voor den richterstoel van den Romeinschen Stadhouder PONTIUS PILATUS, *geleden heeft, beschrijvt de Euangelist zeer omstandig, Kap. XVIII: 28— XIX: 16.*

De handelingen van den Joodschen Raed, omtrent den lijdenden Heiland, heeft JESUS, gelijk wy reeds hebben opgemerkt, maer kortelyk beschreven, gaende dat gene voorby, het welk reeds door de andere Euangelisten was aengeteekend. Maer daerentegen geevt hy een omstandig en zeer nauwkeurig verhael van het gene den Verlosser, voor den richterstoel van den Romeinschen Stadhouder, bejegend is, en beschrijvt vele byzonderheden, van welke de an-

andere Euangelisten gene melding gemaekt hebben, om ons te doen opmerken, hoe duidelyk de onschuld van den Heiland gebleken zy, en hoe veel moeite zich PILATUS gegeven hebbe, om JESUS, wegens zijne blykbare onschuld, van den dood te bevrijden.

a. Het overgeven van den Heiland, door den Joodschen Raed, aen den Romeinschen Stadhouder, vinden wy vs. 28.

28. (q) Sy dan leydden Jesum van Cajapha in het Rechthuys, om den Stadhouder te verzoeken, dat hy den veroordeelden JESUS met den dood wilde laten straffen: want, naerdien de Joden nu door de Romeinen overheerd waren, hadden zy gene macht om halsstraffen te oeffenen, verg. XVIII Deel p. 508-50. Alle de leden van den groten Raed, die, met het aenbreken van den dageraed, in de kamer Gazith vergaderd waren, Matth. XXVII: 1, stonden op en leidden den gewaenden misdadiger in eigene personen naer het rechthuis van den Landvoogd. Zy verwachtten, dat de Stadhouder, enkel op hun zeggen, dat JESUS niet waerdig was om langer te leven, aenstonds gereed zou zijn, om Hem, zonder verder onderzoek, ter dood te brengen. Ende het was 's morgens vroegh, zodat de Stadhouder, by deze buitengewone gelegenheid, moest opgeroepen worden; ende sy en gingen niet in het Rechthuys, het welk door Heidenen bewoond werd, uit het beginsel van eene geveinsde nauwgezetheid, (r) op dat sy niet verontreynigt en souden worden, maer op dat sy des avonds het Pascha eten mochten, het welk de Heiland, met zijne Discipelen, reeds des avonds te voren gedaen had.

De Joodsche Overheden *gingen niet in het rechthuis*, dat is, in het Paleis, alwaer de Stadhouder woonde en gerichtszaken behandelde. Zy bleven op het voorplein staen, en zonden hunne dienaren om den Landvoogd bekend

(q) Matth. 27: 1. Marc. 15: 1. Luc. 22: 66. ende 23: 1. (r) Hand. 10: 28. ende 11: 3.

te maken, dat zy hem eeren grouwzamen misdadiger ter doodstraf begeerden over te leveren. — Zy hadden eene geveinsde vrees voor eene wettische *verontreiniging*, offschoon zy gene zwarigheid maekten, om zich te bezoetelen met onschuldig bloed. Volgens de wet van MOSE, kon een Jood op velerlei wijzen verontreinigd worden, zodat hy niet in het Heiligdom komen mogt, of de Heilige dingen aenroeren. Maer de werkheilige Schrivtgeleerden voegden er nog verscheidene eigendunkelyke overleveringen by. Onder alle deze was ook, dat een Jood verontreinigd wierd, wanneer hy in het huis van eenen heiden inging. Voor deze gewaende verontreiniging wilden zy zich nu voor al wachten, *opdat zy het Pascha*, dat is het Paeschlam, *eeten mogten*. Het was nu vrijdag morgen, en des avonds te voren, had de Heiland het Pascha, met zijne Discipelen gegeten. — Sommigen zijn van oordeel, dat de Heer JESUS het Pascha, gelijktijdig met alle de Joden, gegeten hebbe. Deze verstaen hier, onder den naem van het Pascha, de Paeschofferen. Maer wy voegen ons by de zulken, die aen het Paeschlam denken, en het daervoor houden, dat de Joodsche Overheden, met het gros van het volk, het Paeschlam éénen dag later gegeten hebben, dan JESUS en zijne Discipelen, des vrijdags avonds namelyk, nadat de Heiland reeds gekruicigd en begraven was.

Er was in dezen tijd verschil over den tijd, op welken men het Pascha houden moest, tusschen de Karraiten, die zich aen den letter van MOSES wet hielden, en de Phariseeuwen, die 'er de overleveringen der Vaderen byvoegden. De wet had wel uitdrukkelyk bepaeld, dat het Pascha moest gegeten worden, des avonds op den 14den van Nisan, Exod. XII: 6. Maer, vermits de Joden den dag rekenen van den avond, was men het niet eens, of die avond bedoeld wierd, met welken de 14de Nisan begon, dan die, met welken dezelve eindigde. De Karraiten begrepen het op de eerste, en de Phariseeuwen op de laetste wijs. Nu heeft de Heiland, onzes erachtens, met de Karraiten, het Paeschlam gegeten des donderdag avonds, ten de 14de van Nisan begon, maer de Overheden der Joden, die van den Phari-

zeeuw-

geeuwschen aenhang waren, hebben het Paeschlam, met het grootste gros des volks, eerst vrijdags avonds gegeten, met welken de 14de van Nisan eindigde.

Trouwens de Euangelist verhaelt hier vs. 28. uitdrukkelyk, dat de leden van den Joodschen Raed eerst des vrijdags avonds, nadat JESUS gekruicigd was, het Paeschlam gegeten hebben: want zy wilden des morgens van dien dag niet in het rechthuis komen, om niet verontreinigd te worden, vermits zy het Pascha eeten zouden. Door het Pascha kan men hier de Paeschofferen niet verstaen: want de uitdrukking, *het Pascha te eeten*, wordt nooit in eenen anderen zin genomen, noch in de Heilige Schrivten, noch by de Joodsche Meesteren, dan voor het eeten van het eigenlyk gezegde Paeschlam. — Daerenboven de Euangelist noemt den vrijdag, op welken JESUS gekruicigd is, de voorbereiding van het Pascha, Kap. XIX: 14. Derhalven hebben de leden van den groten Raed, met het meerderdeel des volks, eerst vrijdags avonds het Pascha gegeten. — Verder de zaturdag, op welken de gekruicigde JESUS in het grav gelegen heeft, wordt een dag des Sabbaths genaemd, die groot was, Kap. XIX: 31. Gevolglyk had die Sabbath iets byzonders. Het was een grote Feestdag, omdat men des avonds te voren het Paeschlam gegeten had. — Eindelyk, om er niet meer by te voegen, hadden alle de Joden des donderdag avonds, gelijktijdig met den Heer JESUS en zijne Apostelen, het Pascha gegeten, dan had men den besten aller menschen des vrijdags niet kunnen kruicigen, omdat men alsdan, volgens de overleveringen der Joden, gene gerichtszaken had mogen behandelen, noch volgens de Goddelyke wet eenig werk doen, Lev. XXIII: 7.

II. *De gerichtshandelingen van* PILATUS, *den Romeinschen Stadhouder, met den onschuldigen* JESUS, *beschrijvt onze Euangelist, in vele merkwaerdige byzonderheden, zeer omstandig, Kap. XVIII: 29— XIX: 16.*

1. *Eerst handelde de Landvoogd met de Joodsche Overheden, vragende naer hunne beschuldigingen tegen den gewaenden misdadiger, Kap. XVIII: 29-32.*

—. *De vraeg van den Stadhouder, naer de beschuldigingen, en het antwoord der Joodsche Overheden, vinden wy vs. 29, 30, en*

——. *Het verdere gesprek van* PILATUS, *met den Heiland, waerby de Euangelist eene gewichtige aenmerking gevoegd heeft, vs. 31, 32.*

29. Pilatus dan, bemerkende dat de Oudsten van Israël, volgens hunne Godsdienstige begrippen, zwarigheid maekten, om in het Rechthuis te komen, gebruikte alle mogelyke bescheidenheid. Hy gingh tot haer uyt, denkelyk plaetste hy zich op het Balkon of de gaendery van zijn Paleis, ende, vermits hy rechtvaerdiger was dan zylieden, vraegde hy naer de misdaden, aen welke zich de aengeklaegde zou schuldig gemaekt hebben, om derzelver gegrondheid te onderzoeken, en te beoordeelen, of hy daerdoor den dood verdiend had. Hy seyde daerom tot de achtbare leden van het Sanhedrin, Wat beschuldinge brengt gy tegen desen mensche?

30. Sy antwoordden ende seyden tot hem, met een zoort van scherpheid, Indien dese geen quaetdoender en ware van den eersten rang, een grouwzaem misdadiger, die zonder eenige bedenking den dood verdiend heeft, so en souden wy hem u niet overgelevert hebben.

De Joodsche Overheden hadden verwacht, dat de Stadhouder den lijdenden Borg, enkel op hun verzoek, zonder verdere navraging, ter doodstraf zoude hebben overgeleverd. Zy hadden hem den gewaenden misdadiger in eigene personen overgeleverd, en dit, hadden zy gedacht, zou genoeg

wezen, om hem tot het uitoeffenen van de doodstraf te bewegen. — Het ontschoot hun daerom grotelyks, dat de Landvoogd onderzoek deed naer zijne misdaden. Evenwel hoopten zy hem met een algemeen en scherp antwoord af te zetten. *Zy* verklaerden, dat JESUS een *kwaeddoener*, een doodschuldige misdadiger ware, en voegden er by, dat zy anderszins den lijder aen *hem* niet zouden overgegeven hebben. Er ligt een byzondere nadruk in het woordeken U, *indien deze geen kwaeddoener was, zouden wy hem* U *niet overgeleverd hebben.* „ Machtigste PILATUS, willen zy zeggen, „ het verwondert ons zeer, dat gy ons, de achtbare Vaders „ van Israël, naer beschuldigingen vraegt. Zouden wy „ iemand uit ons eigen volk begeren gedood te hebben, wanneer hy het niet verdiend had? Kunt gy zulk een vermoeden van ons opvatten? De man, welken wy in uwe handen „ gesteld hebben, is een doodschuldige misdadiger. Had „ hy zich slechts aen mindere euveldaden schuldig gemaekt, „ dan zouden wy zelven hem te recht gesteld, en niet aen „ U hebben overgeleverd, die thans alleen de macht hebt „ om halsrecht te oeffenen. Maer nu vordert uwe plicht, „ naerdemael de Keizer ons volkomen vryheid van Godsdienst en geweten vergunt, dat gy iemand, die door „ onzen groten Raed ter dood veroordeeld is, zonder uitstel of onderzoek doet sterven."

31. Pilatus dan, menende dat JESUS tegen den Godsdienst en de wetten der Joden gezondigd had, seyde tot haer, Neemt gy hem, ende oordeelt hem nae uwe wet. De Joden dan seyden tot hem, Het en is ons niet geoorloft yemant te dooden.

PILATUS *zeide, neemt gy hem en oordeelt hem naer uwe Wet.* — Daer den Joden het recht ontnomen was om halsrecht te doen, kan PILATUS niet anders dan dit hebben willen zeggen. „ Heeft deze man zich tegen uwen Godsdienst „ en uwe wetten vergrepen, dan raekt het my niet. Oordeelt en veroordeelt hem zodanig, als gy meent, volgens uwe wetten, te behoren. Laet hem gestrengelyk „ geesselen, of zet hem in eene eeuwige gevangenis, of

„ ſtraft hem op eene andere wijs aen den lijve." Hierop antwoordden de Overſten der Joden, *het is ons niet geoorloofd iemand te doden.* „ De overtreding van dezen man, willen „ zy zeggen, is van dien aert, dat hy niet ſlechts verdiend „ heeft, om aen den lijve geſtraft, maer om gedood te „ worden. Nu duldt de Keizer niet, dat wy zelve halsrecht „ laten doen, en daerom vorderen wy van u, dat gy hem „ met den dood laet ſtraffen."

32. De Stadhouder nu horende, dat JESUS, volgens het zeggen der Joodſche Overheden, niet ſlechts tegen den Godsdienst van zijn volk gezondigd had, maer eene misdaed des doods waerdig zou begaen hebben, nam den gewaenden misdadiger over, en liet den lijdenden Borg, door eenige van zijne Soldaten, by hem in het rechthuis brengen. Dit geſchiedde, (*s*) Op dat het woort Jeſu vervult wierde, dat hy geſegt hadde, beteeckenende hoedanigen doot hy ſterven ſoude. De Heiland had meermalen gezegd, niet alleen dat Hy zou gedood, maer bepaeldelyk gekruicigd worden, Kap. III: 14. XII: 32, 33. Matth. XX: 19. Nu was de kruisſtraf by de Romeinen in gebruik, en om den weg te banen, ter vervulling der gemelde voorzegging, werd Hy door den Romeinſchen Stadhouder overgenomen.

Op de nadere ondervraging van den Landvoogd, naer de misdaden van den lijder, door welke hy den dood zou verdiend hebben, beſchuldigden Hem de Joodſche Overheden van gekwetſte Majeſteit tegen den Keizer. Zy hadden, zeiden zy, na een richterlyk onderzoek, bevonden, dat JESUS het volk tot oproer aenzette, beweerende, dat geen Jood verplicht ware, om den Keizer ſchatting te betalen, en dat Hy zich zelven opwierp voor den Koning der Joden, Luc. XXIII: 2.

(*s*) Matth. 20: 19. Joh. 12: 32.

2. Daerna

2. Daerna handelde de Stadhouder met den Heer JESUS *zelven, om te onderzoeken, of Hy zich aen de misdaed van gekwetste Majesteit tegen den Keizer had schuldig gemaekt, en verklaerde Hem openlyk voor onschuldig, vs.* 33-38.

—. De gemelde onderhandeling zelve vinden wy vs. 33-37, *en*

——. De plechtige verklaring van 's Heilands onschuld, vs. 38.

33. (*t*) Pilatus dan verstaen hebbende, dat JESUS zich, volgens de beschuldiging der Oudsten van Israël, voor den Koning der Joden had opgeworpen, en in aenmerking nemende, dat zulk eene onderneming de Majesteit van den Keizer beledigen zoude, gingh wederom in het Rechthuys, ende riep Jesum, om deze zaek nader te onderzoeken. Hy plaetste zich op den Richterstoel, liet den geboeiden JESUS voor hem stellen, Matth. XXVII: 11, ende seyde tot hem, Zijt gy de Koningh der Joden? Hebt gy u uitgegeven voor iemand die recht heeft en voornemens is, om als Koning over de Joden te heerschen?

34. Jesus antwoordde hem, Segt gy dit van uselven? hebt gy ontdekt, dat ik iets oproerigs ondernomen heb, om my de heerschappy over het Joodsche volk aen te matigen? of hebben 't u andere van my gesegt? steunt uw vermoeden alleen op de beschuldiging der Overpriesteren?

35. Pilatus antwoordde, Ben ick een Jode? ik weet wel, dat de Joden zich met de hoop van eenen Koning vleien, die hen uit de Romeinsche Overheersching bevrijden zal, maer dit alles verdient by my gene de minste aendacht. Wy Romeinen zijn voor dien Koning geheel niet bevreesd. Maer uw eigen volck, ende byzonder de Opperhoofden, de Overpriesters hebben u aen my overgelevert, als eenen oproermaeker, die den dood verdiend heeft; wat hebt gy gedaen? en waerdoor hebt

(*t*) Matth. 27: 11. Marc. 15: 2. Luc. 23: 3.

gy aenleiding gegeven, dat de Overheden van uw eigen volk u in mijne handen gesteld hebben, als iemand die zich opwerpt voor den Koning der Joden? Zijt gy dan de Koning der Joden?

36. Jesus antwoordde, op deze nadere ondervraging, rechtstreeks, gy zegt het, het is zo als gy zegt, ik ben de Koning der Joden, Matth. XXVII: 11, maer evenwel niet in dien zin, als de leden van den groten Raed my te laste leggen, dat ik den Romeinschen Keizer naer de kroon zou steken. Hierop deed de Heiland zulk eene bekentenis, waeruit de Landvoogd kon afnemen, dat Hy een Koning was, maer dat zijn Koningrijk niet van deze wareld was, noch verdedigd werd door uitwendige wapenen, zodat het geen nadeel aen den Keizer, of aen de Romeinsche opperheerschappy kon toebrengen. (y) Mijn Koninckrijck, zeide Hy, en is niet van dese werelt. Mijn oogmerk is niets minder, dan om eene aerdsche heerschappy op te richten, of eenigen inbreuk te doen, op de rechten en Majesteit van den Keizer. Ik ben geen Koning in dien zin, als de gebieders der volken in deze waereld zijn. Nimmer heb ik iets ondernomen, het welk daernaer zweemde. Indien mijn Koninckrijck van dese werelt ware, so souden mijne dienaers en aenhangers, die eene zeer talrijke menigte uitmaken, voor my gestreden hebben, op dat ick den Joden niet en ware overgelevert: maer nu en is mijn Koninckrijck niet van hier. Mijne heerschappy is van eenen gansch anderen aert; aerdsche wapenen komen daerin geheel niet te pas.

37. Pilatus dan seyde tot hem, ik versta niets van dit alles. Zijt gy dan evenwel een Koningh? Jesus antwoordde, Gy segt en het is zo dat ick een Koningh ben. Hier toe ben ick geboren, ende hier toe ben ick uit eene veel zaliger verblijvplaets in de werelt gekomen, niet om eene aerdsche Heerschapy te aenvaerden, gelijk ik reeds gezegd heb, maer op dat ick

(y) Joh. 6: 15. 1 Tim. 6: 13.

ick der waerheyt getuygenisse geven, en een geestelyk Koningrijk oprichten soude, over de genen, die de leer der waerheid, welke ik gepredikt heb, gelovig aannemen. Een yegelick die uyt de waerheyt en een vriend der waerheid is, hoort mijne stemme, en neemt mijne leer gelovig aen.

38. Pilatus, die van dit alles niets begreep, seyde tot hem, Wat is waerheyt? Ik verstae niets van uwe gezegdens, maer ik bemerk duidelyk, en dit is in mijn geval genoeg, dat gy met dat zogenaemde Koningrijk der waerheid, het welk niet is van deze waereld, mijnen Meester den Keizer geen nadeel zult toebrengen. Ende als hy dat gesegt hadde, gingh hy, zonder verder antwoord van JESUS aftewachten, wederom uyt tot den Oppersten der Joden, ende verklaerde Hem onschuldig. Hy seyde openlyk tot haer, (x) Ick heb den man over zijn gewaend Koningrijk ondervraegd, maer ik en vinde geen schult in hem; ik verstae niet wat de man zeggen wil, maer zo veel is my duidelyk genoeg gebleken, dat hy niet staet naer eene aerdsche heerschappy, of eenigen inbreuk zoekt te maken op de rechten van den Keizer.

3. *Pilatus bemerkt hebbende, dat* JESUS *onschuldig ware, zocht Hem los te laten, dan dit werd door de woede der Joden verhinderd*, *vs.* 39, 40.

Wanneer de Joodsche Overheden hoorden, dat de Stadhouder den Heiland onschuldig verklaerd had, riepen zy met een woest getier, dat JESUS het gansche volk beroerd had, door het gehele Joodsche land, en dat Hy zijne oproerige beginselen verspreid had van Galilea af, tot aen Jerusalem toe. — Op dezen laster antwoordde de Heiland in het geheel niet, deels omdat de beschuldiging zich zelve verwoestte, deels omdat de Stadhouder reeds eene openbare verklaring van zijne onschuld gedaen had. De Stadhouder

(x) Matth. 27: 24. Luc. 23: 4.

vraegde Hem daerom, of Hy niet antwoordde. Maer Hy bleev, om de reeds gemelde redenen, geheel stilzwijgen. Dit baerde niet alleen verwondering by den Landvoogd, maer het maekte hem ook grotelyks verlegen, te meer omdat hy zag, dat de Joodsche Overheden onverzettelyk op zijnen dood bleven aendringen, Matth. XXVII: 12-14. Marc. XV: 3-5 Luc. XXIII: 5.

PILATUS was daerom op middelen bedacht, om zich van deze netelige zaek aftemaken. Het eerste was, dat hy JESUS naer HERODES zond. Verstaende dat JESUS uit Galilea, het welk het gebied was van HERODES ANTIPAS, oorspronglyk ware, zond hy Hem naer den gemelden Vorst, die nu, by gelegenheid van het Paeschfeest, te Jerusalem tegenwoordig was. Daerdoor wilde hy niet alleen HERODES vereeren, maer hy hoopte ook, langs dezen weg, van de gansche zaek aftekomen. HERODES vraegde den Heiland, of Hy de verrezene JOANNES *de Doper* ware, en van waer Hy het vermogen had, om zulke verbasende wonderen te doen. Dan de Heer JESUS gav op dit alles geen antwoord, omdat de vragen van HERODES niet uit het rechte beginsel voortkwamen, en omdat Hy genen schijn wilde geven, als of Hy zijne loslating zocht te bewerken. De leden van den Groten Raed ondertusschen, die den lijdenden Borg gevolgd waren, beschuldigden Hem by HERODES van dezelvde misdaden, welke zy Hem voor den Stadhouder hadden te laste gelegd. Maer HERODES vergenoegde zich met den Heiland, op eene honende wijs, over zijne Koninglyke waerdigheid te bespotten, en zond Hem, zonder zich in de zaek in te laten, aen den Landvoogd terug, Luc. XXIII: 6-12.

Zo mislukte deze poging van den Stadhouder, om zich van de zaek aftemaken. Hy nam daerom een ander middel by de hand. Hy riep de Joodsche Overheden en het volk, het welk middelerwijl voor zijn paleis in grote menigte vergaderd was, te zamen, en verklaerde nog eens openlyk, dat hy JESUS onschuldig oordeelde; hy voegde 'er by, dat ook HERODES, die de beste gelegenheid had om te weten, hoe Hy

zich

zich in Galilea gedragen had, niets in Hem gevonden had, het welk des doods waerdig was. Hy stelde wijders voor, dat hy den lijder gestrengelyk zou laten geesselen, opdat hy leren mogt zich in het vervolg te wachten van alle gezegdens, door welke hy eenigen achterdocht van oproerige beginselen geven konde, en hem daerna op vrye voeten stellen, Luc. XXIII: 13-16.

Ter zelvder tijd begon het volk te mompelen, dat 'er, by gelegenheid van het Paeschfeest, een gevangene moest losgelaten worden, Marc. XV: 8. Dit gav den Stadhouder gelegenheid, om een derde middel te beproeven, of hy den Heiland, van wiens onschuld hy in zijn gemoed ten vollen overtuigd was, tegen de woede zijner vyanden, die zo zeer op Hem verbitterd waren, beveiligen konde.

39. Doch gy hebt, zeide hy tot het volk, (y) een gewoonte, dat ick u op het Pascha éénen loslate. Wilt gy dan dat ick u den zogenaemden Koningh der Joden loslate?

De Stadhouder wist, dat de Joodsche Overheden den Heiland uit nijdigheid, wegens de achting, welke Hy by het volk had, in zijne handen hadden overgeleverd, Matth. XXVII: 18. Hy twijffelde daerom niet, of de gewaende misdadiger zou meerder gunst by het volk vinden. Hy gav daerom aen de menigte de keus, tusschen den heiligen JESUS, en eenen befaemden muitemaker, met name BARABBAS, die in een oproer eenen doodslag begaen had, om eenen van beide, naer hun welgevallen lostelaten, niets anders verwachtende, dan dat zy JESUS kiezen zouden, Marc. XV: 6-11.

Terwijl de Stadhouder op den Richterstoel zat, om de keus van het volk aftewachten, kreeg hy bericht van den benauwden droom, welke zijne Echtgenote over JESUS en zijne zaek gehad had, Matth. XXVII: 19. Daerdoor werd hy nog al nader overtuigd van JESUS onschuld, en met de zaek nog al meer verlegen. — In dien tusschentijd hadden

(y) Matth. 27: 15. Marc. 15: 6. Luc. 23: 17.

zich de Opperhoofden van het Joodsche volk onder den hoop gemengd, en de schaer opgehitst, dat zy de loslating van BARABBAS begeeren zouden, en vorderen, dat JESUS zou gedood worden. Nadat de Stadhouder der menigte genoegzamen tijd van beraed gelaten had, vatte hy het woord op en zeide, welken van deze beide begeert gy, dat ik u zal loslaten, BARABBAS die bekende oproermaker, die eenen doodslag begaen heeft, of JESUS, welken ik reeds meermalen onschuldig verklaerd heb? Tegen zijne verwachting, begeerden zy de loslating van BARABBAS, Matth. XXVII: 20, 21. De menigte riep gelykelyk, wech met JESUS, laet ons BARABBAS los, Luc. XXIII: 18, 19.

PILATUS, nog al meer verlegen wordende, omdat hy in zijn uitzicht zo onverwacht was te leur gesteld, riep wederom tot de menigte des volks, wat zal ik dan aenvangen met den anderen, welken gy den Koning der Joden noemt? nog al hopende, dat zy van keus veranderen zouden, Marc. XV: 12.

40. Sy dan riepen alle wederom, seggende, (z) Niet desen gewaenden Koning der Joden begeeren wy los gelaten te hebben, maer Barabbam: (a) Ende wie verwondert zich niet over deze keus! Barabbas was niet alleen een oproermaker, maer tevens een moordenaer. Ten aenzien van JESUS riepen zy, op aenhitsing van hunne Overheden, alle eenparig uit éénen mond, laet hem gekruisigd worden, Matth XXVII: 22 Marc. XV: 13.

PILATUS, nog al begeerig om JESUS los te laten, sprak het volk nog eens aen, hen ernstig vermanende, om wel te overwegen wat zy deden, met zulken grouwzamen booswicht boven eenen onschuldigen te kiezen; maer zonder eenige verdere reden te geven, riepen zy met een woest getier, kruisig hem, kruisig hem, Luc. XXIII: 20, 21.

Toen zeide de Stadhouder ten derdenmale tot de woedende menigte, wat heeft hy dan voor kwaed gedaen? welk eene misdaed heeft hy begaen, waerdoor hy de allersmadelyk-

(z) Hand. 3: 14. (a) Matth. 27: 16. Marc. 15: 7. Luc. 23: 19.

lykste en smertelykste doodstraf zou verdiend hebben? Ik heb, dit moet ik nog eens openlyk en plechtig verklaren, in hem gene misdaed gevonden, door welke hy des doods zou waerdig zijn. Ik ben bereid, gelijk ik reeds gezegd heb, om hem over zijne onvoorzichtige uitdrukkingen te laten geesselen; laet u daermede vergenoegen, en dan zal ik hem op vrye voeten stellen. Maer de woede van het volk ging zo ver, dat zy, met een verschrikkelyk geschreeuw, zijne kruiciging vorderden. De Overpriesters schreeuwden zo hard als de menigte, Matth. XXVII: 23. Marc. XV: 14. Luc. XXIII: 22, 23.

Als nu de Stadhouder bemerkte, dat alle zijne pogingen, om JESUS los te laten, vruchteloos waren, en vreesde voor een schromelyk oproer, waervan hy reeds de beginselen bespeurde, waschte hy zijne handen in het openbaer, tot een teeken, dat hy aen den dood van den onschuldigen JESUS geen deel wilde hebben, latende de gevolgen van die schreeuwende onrechtvaerdigheid, voor rekening van de onbesuisde Joden. Dan de woedende menigte nam de gevolgen van dit onschuldig bloed op zich, en op hunne nakomelingen, Matth. XXVII: 24-26. — PILATUS dan ziende, dat 'er aen de keus van het volk geen veranderen ware, vond zich ten laetsten genoodzaekt, om BARABBAS los te laten, Matth. XXVII: 26. Luc. XXIII: 25.

HET XIX. KAPITTEL.

4. *De Stadhouder beproevde nog verscheidene middelen, om het leven van den onschuldigen* JESUS *te beveiligen, vs.* 1 - 15.
—. *Hy liet den Heiland gestrengelyk geesselen, en nadat Hy door de Soldaten wreedaertig mishandeld was, stelde hy Hem, in die erbarmelyke gedaente, aen het volk ten toon, om de menigte door dit deernis waerdig schouwspel tot medelijden te bewegen, maer de Overpriesters schreeuwden, dat Hy moest gekruicigd worden, vs.* 1 - 6ª.
/. *Deze poging van den Stadhouder, om het leven van den Heiland te redden, vinden wy vs.* 1 - 5.
†. JESUS *werd gegeesseld, vs.* 1.
††. *Door de Soldaten wreedaertig mishandeld, vs.* 2, 3. *en*
†††. *Aen het volk ten toon gesteld, om het zelve tot mededogen te bewegen, vs.* 4, 5.

1. DOe Barabbas, op den aendrang van het volk, was losgelaten, (*a*) nam Pilatus dan Jesum, ende geesselde [*hem*], door zijne Soldaten.

De geesseling geschiedde by de Romeinen, niet slechts met roeden, maer ook met eenen bundel lederen riemen, waervan de punten door aengehecht yzer waren scherp gemaekt. — MARCUS spreekt ook van 's Heilands geesseling, Kap. XV: 15, PILATUS, zegt hy, *heeft* BARABBAS *losgelaten en gav* JESUS *over, als hy Hem gegeesseld had, om gekruicigd te worden.* — Onze Euangelist spreekt, blijkens het vervolg, van eene geesseling, welke geschied is tusschen de pogingen, welke de Stadhouder aenwendde, om JESUS los te laten.

Zommigen besluiten 'er uit, dat JESUS tweemalen gegeesseld

(*a*) Matth. 27: 26. Marc. 15: 15.

ſeld zy, eens om den Joden wat genoegen te geven, en hen tot medelijden te bewegen, daerna nog eens, tot eene voorbereiding voor de kruisſtraf, gelijk by de Romeinen de gewoonte was. Onze Euangelist zou van de eerste geesſeling ſpreken, en MARCUS de tweede bedoelen. — Dan het is niet te denken, dat de Heiland tweemalen gegeesſeld zy; de eene geesſeling, om den woedenden Joden wat genoegen te geven, kon tevens naderhand, wanneer PILATUS Hem ter doodſtraf overgav, als eene voorbereiding van de kruiciging beſchouwd worden. Ook laten zich de woorden van MARCUS zeer wel vertalen op deze wijs: PILATUS *gav* JESUS *over*, NAERDIEN *hy Hem* reeds te voren *gegeesſeld had, om gekruicigd te worden*. XIX Deel. p. 204.

2. Ende nadat de Romeinſche krijgsknechten den lijdenden Borg gegeesſeld hadden, leidden zy Hem in de binnenzael van het Rechthuis, niet beter wetende, of zy hadden Hem, tot eene voorbereiding van de kruisſtraf, gegeesſeld. Verwachtende, dat de Landvoogd hun ſpoedig bevel zou geven, om den Heiland te kruicigen, vermaekten zy zich met Hem te ſtellen tot het voorwerp van hunnen lagen ſchimp. Zy riepen de ganſche bende van hunne ſpitsbroederen, die thans by den Stadhouder de wacht hadden, te zamen, om den besten aller menſchen te beſpotten en te mishandelen, Matth. XXVII: 27. Marc. XV: 16. Deze ruwe menſchen een kroone van doornen gevlochten hebbende, ſetteden [*die*], met een onbeſuisd geweld, op ſijn gezegend hooft, zodat Hem het bloed langs de wangen liep, ende, als zy Hem zijnen rok hadden uitgetrokken, Matth. XXVII: 28, wierpen zy hem een oud purperen kleet om, het welk iemand der Bevelhebbers had laten liggen, om Hem als eenen gewaenden Koning te beſchimpen. Ten dien einde gaven zy Hem ook eenen rietſtok, die eenen ſcepter verbeelden moest, in de hand, Matth. XXVII: 29.

3. Ende, in dien beſpottelyken opſchik uitgedost, ſeyden zy ſchimpgewijs, Weest gegroet, gy gewaende Koningh der Joden. Ende de woeste krijgsknechten vergenoegden zich niet met den gezegenden JESUS te beſpot-

ten, maer deden Hem ook geweldige smerten aen, sy gaven hem kinnebackslagen. Wijders sloegen zy zijn hoofd met eenen rietstok, zodat de doornen nog dieper in het vleesch indrongen. Zelv bespogen zy Hem, en vielen voor Hem op de knien, om Hem, als eenen gewaenden Koning, spotgewijs den diepsten eerbied te betonen, Marc. XV: 16-20.

Deze mishandeling van den lijdenden Borg was allersmadelykst en allersmertelykst. — Dit alles is zekerlyk geschied met eene stilzwijgende bewilliging van den Landvoogd. Anderszins zou hy de Soldaten daerover bestraft, of hun ten minsten gelast hebben, om den Heiland dit spotgewaed wederom aftenemen. — Hy nam dezen bespottelyken opschik waer, tot eene gelegenheid, om de menigte der Joden, door dit erbarmelyk schouwspel, te vermurwen, en ware het mogelyk te bewegen, dat zy van de kruiciging afzagen.

4. Pilatus dan stelde den deerlyk mishandelden JESUS, aen de menigte der Joden, openlyk ten toon, hopende, dat zy, door dit aendoenlyk gezicht, tot medelijden zouden bewogen worden. De Stadhouder quam wederom uyt het Rechthuis, ende deed nog eens eene beweeglyke aenspraek, aen de woedende Joden, om ware het mogelyk hunne harten te vermurwen. Hy seyde tot haer, Siet, wat gylieden schreeuwen en woeden moogt, ik kan 'er niet toe komen, om iemand, welken ik onschuldig oordeel, te laten kruicigen, ick brenge hem tot ulieden uyt, op dat gy wetet en wel in aenmerking neemt, dat ick in hem geen schult en vinde, waerdoor hy zich de kruisstraf zou waerdig gemaekt hebben. Deze betuiging moet ik nog eens en openlyk herhalen. My dunkt, hy heeft reeds genoeg, zo niet te veel geleden.

5. Jesus dan quam uyt, en werd, zo deerlyk bespot en mishandeld, voor het Joodsche volk ten toon gesteld, dragende de doornen kroone, ende het purperen kleet. Ende [*Pilatus*] seyde tot haer, om het volk, door dit deernis waerdig schouwspel, tot medelijden te brengen, Siet, de mensche, welken gy begeert gekruicigd te hebben. Waerlyk hy verdient het mededogen van al,

wat

wat eenig menschelyk gevoel heeft. Kan iemand zich verbeelden, dat deze arme man naer kroon en scepter staet? Hy is gestreng gegeesseld, en onbarmhartig door de Soldaten mishandeld. Laet u vergenoegen met de smerten en smaedheden, den armen man aengedaen, en weest 'er toch eindelyk mede te vrede, dat ik hem los late.

II. Ook deze poging van den Stadhouder mislukte, vs. 6ª.
——. Hy verklaerde nog eens, dat hy JESUS *onschuldig oordeelde, maer al wederom te vergeevsch, vs. 6ᵇ, 7.*

6. Het deerniswaerdig gezicht van den jammerlyk mishandelden Heiland had vry wat invloed op de gemene Joden. Zommigen begonden tot medelijden bewogen te worden; maer de Overpriesters waren 'er spoedig by, om voor te komen, dat deze gevoelens niet algemeen wierden. Als hem dan de Overpriesters ende de gerichtsdienaers van den groten Raed, die den Heiland naer het Paleis van den Stadhouder geleid hadden, sagen en bemerkten, dat zommigen uit het volk tot medelijden bewogen wierden, riepen sy, met een woest getier, zodat 'er de lucht van weergalmde, seggende, Kruyst [*hem*], kruyst [*hem*]. Dit woord schreeuwden zy den Landvoogd verscheidene malen by herhaling toe. En Pilatus, die zich niet wist te redden, seyde tot haer, eenigszins op eenen norschen toon, Neemt gylieden hem ende kruyst [*hem*]. Want ick en vinde in hem geen schult; kunt gylieden niet rusten voor dat de man gekruicigd is, ik zal het dan dulden, dat gylieden hem doet kruicigen, maer dan moogt gy voor de gevolgen instaen, en zien, hoe gy het voor den Keizer zult verantwoorden; wat my aengaet, ik kan, wil, en zal ook geen bevel geven tot zijne kruiciging: want ik oordeel hem onschuldig; dit heb ik reeds meermalen verklaerd, en moet het nog eens openlyk en plechtig herhalen.

Zy die menen, dat de Joden nog de macht hadden, om halsrecht te doen, beroepen zich te vergeevsch op dit zeggen van den Stadhouder. PILATUS geeft niets minder te

kennen, dan dat de Joodsche Opperhoofden zich van hun eigen recht bedienen konden. Hadden zy de macht gehad, om iemand ter dood te brengen, dan zouden zy den Stadhouder niet zijn lastig gevallen, en zich zo veel moeite niet gegeven hebben, om hem te bewegen, dat hy hun ten wille ware.

De zaek is deze. PILATUS bezat zo veel rechtvaerdigheid, dat hy eenen onschuldigen niet wilde ter dood brengen. Dan hy verbeeldde zich dat hy zijn geweten genoeg bevrijdde, wanneer hy 'er geen bevel toe gav, en hy dacht 'er niet eens aen, dat hy als Richter verplicht ware, om eenen onschuldigen tegen de woede van zijne vyanden, hoe aenzienlyk zy ook wezen mogten, te beveiligen. — Uit dit beginsel zou hy het toelaten, dat de Joodsche Opperhoofden hunnen moed koelden aen den onschuldigen JESUS. Wilden zy Hem doen kruicigen, hy zou het aenzien. Deze toelating, dacht hy, zou hy by den Keizer wel kunnen verantwoorden, omdat 'er anders een hoogstgevaerlyk oproer te duchten was. Voor het overige mogten de Joodsche Overheden voor de gevolgen instaen.

7. Maer de Stadhouder was reeds veel te ver van den weg der gerechtigheid afgeweken. Hy kon het niet zo ver brengen, dat hy, op zijne wijs, zijn geweten bevrijdde. De Opperhoofden der Joden antwoordden hem, (b) Wy hebben een wet, welke de doodstraf bedreigt op de Godslastering, ende nae onse wet moet hy sterven, (c) want hy heeft hemselven Godts Sone gemaeckt, en zich voor den Zoon van den Allerhoogsten uitgegeven, verg. Kap. X: 33.

Nu zy bemerkten, dat zy, met de beschuldiging van oproer, hun oogmerk niet bereiken konden, spraken zy van de gewaende misdaed, om welke zy den Heiland ter dood veroordeeld hadden. — Zy veronderstelien, dat de Landvoogd verplicht ware, om, volgens het bevel van den Keizer, om iemand, welken de grote Raed ter dood veroordeeld had, de doodstraf aen te doen. De gezegende JESUS was,

(b) Levit. 24: 16. (c) Joh. 5: 18. ende 10: 33.

was, volgens hun zeggen, een Godslasteraer. Hunne wet had de fteniging bedreigd op de Godslastering, Lev. XXIV: 16. Maer, vermits de fteniging by de Romeinen niet in gebruik was, kon dezelve hunnes erachtens zeer voegzaem met de kruiciging verwisseld worden.

———. *Deze nieuwe beschuldiging gav aenleiding, dat de Stadhouder den Heiland op nieuw ondervraegde, vs. 8 - 11.*

8. Doe Pilatus dan dit woort hoorde, dat JESUS zich voor Gods Zoon had uitgegeven, wiert hy nog meer bevreeft. Naer zijne Heidenfche bevattingen, omtrent het veelgodendom, kwam hy op de gedachte, of JESUS wel een zogenaemde halve God mogt wezen, een mensch, die van den eenen of anderen der gewaende Goden was voortgefproten. Dit werd hem des te bedenkelyker, wanneer hy zich den fchrikbarenden droom zijner echtgenote herinnerde.

9. Ende de Stadhouder gingh wederom in het Rechthuys, om deze zaek nader te onderzoeken, ende feyde tot Jefum, Van waer zijt gy? waer zijt gy geboren, en wie zijn uwe Ouders geweest? Maer Jefus en gaf hem geen antwoort, deels omdat Pilatus niet vatbaer was, voor eene nadere verklaring van zijn Godlyk Zoonfchap, deels omdat de Stadhouder zich, door zijne lafhartige toegevendheid aen de woedende Joden, een antwoord had onwaerdig gemaekt, deels opdat de Heiland genen den minften fchijn zou geven, als of hy den dood ontwijken wilde.

10. Pilatus dan, de redenen van dit ftilzwijgen niet begrijpende, feyde tot hem, En fpreeckt gy tot my niet? tot *my*, die uw Richter ben, en in wiens hand uw leven of uw dood ftaet? Weet en bedenkt gy niet, dat ick alleen, als de Stadhouder van den Keizer Tiberius, macht hebbe u te kruycigen, ende macht hebbe u los te laten?

11. Jesus antwoordde nu den Stadhouder, die op zulken hogen toon van zijne richterlyke macht gesproken had, zeer vrijmoedig. Gy en soudt, zeide Hy, geen macht hebben tegen my, indien het u niet van boven gegeven en ware, van God, die alles bestuurt. Vorderde het Gods Raed niet, dat gy my laet kruicigen, ik zou my zeer gemakkelyk uit uwe handen redden kunnen: de Joodsche Raed daerom die my aen u heeft overgelevert, heeft grooter sonde. Zy vorderden mijnen kruisdood, uit hardnekkige boosheid, en gy zult hun, tegen uwen wil, genoegen geven. Uwe zonde is daerom ligter, hoe zeer gy behoorde te weten, dat een Richter genen onschuldigen aen de woede zijner vyanden moet overgeven, om hun te behagen.

————. *De Stadhouder wendde nog verscheidene middelen aen, om* JESUS *los te laten, maer alles was te vergeevsch; de woede der Joden was niet te stillen, dan met den kruisdood van dien rechtvaerdigen, vs.* 12-15.

12. Van doen af socht Pilatus hem los te laten. Uit de beschuldiging der Joodsche Overheden, en het antwoord van den Heiland, vermoedende, dat Hy meer dan een gewoon mensch wezen mogt, besloot Pilatus alles te doen wat mogelyk was, om den onschuldigen op vrye voeten te stellen: maer de Opperhoofden der Joden dit bemerkende, bedreigden den Landvoogd met de ongenade van den Keizer. Zy riepen en schreeuwden luidkeels, seggende, hoe kan het by u opkomen, om dezen booswicht op vrye voeten te stellen? Indien gy desen gewaenden Koning van ons volk loslaet, so en zijt gy des Keysers vrient niet. Dan betoont gy gene de minste achting te hebben, voor de eer en de majesteit van den groten Tiberius. Hy heeft zich opgeworpen voor den Koning der Joden, en (*d*) een yegelick die hemselven Koningh maeckt, wederspreeckt en verwerpt den Key-

(*d*) Hand. 17: 7.

Keyſer, en erkent den machtigen Tiberius niet meer voor den eenigen opperheer.

13. Als Pilatus dan dit woort hoorde, en zich de achterdocht van den naeryverigen Keizer herinnerde, werd hy nog meer bevreesd dan ooit te voren. Hy wilde nog eens beproeven, of hy de woedende Joden niet tot bedaren brengen konde, en hun doen opmerken, dat 'er niets aen den Heiland ware, het welk eenigen zweem had van een mededinger des Keizers te wezen. Daerom bracht hy Jeſum uyt, voor het aengezicht der menigte, zijnde nog al uitgedost in den voorheen gemelden beſpottelyken opſchik, ende hy ſat neder op den Rechterſtoel, in de plaetſe genaemt Lithoſtrotos, ende in 't Hebreeuſch Gabbatha.

Over *de plaets genaemd Lithoſtrotos, en in 't Hebreeuwsch Gabbatha*, zijn verſchillende begrippen. — De Griekſche naem *Lithoſtrotos* betekent met ſtenen geplaveid, en wordt gebruikt van zulke vloeren, die met kleine ſtukskens marmer van verſchillende kleuren zijn ingelegd. *Gabbattha* is in het Hebreeuwsch, of in het Syrisch, toenmaels de gewone landtael der Joden, eene verhevene plaets. Men denke dan aen eene verhevene plaets, welke met marmeren ſtenen van verſchillende kleuren bevloerd was. Op deze verhevene plaets liet PILATUS zijnen richterſtoel zetten, en plaetſte zich op denzelven, om des te beter van de omſtanderen gezien te worden, en aen zijne richterlyke handelingen eenen meerderen luister by te zetten.

Onzes erachtens was dit Gabbatha, op de binnenplaets van het Rechthuis. — De grote Raed der Joden vergaderde in eene kamer met eenen ſtenen vloer, op den Tempelberg. Maer het is geheel niet te denken, dat de Romeinſche Stadhouder zich, ten gevalle der Joden, die hem zo lastig vielen, uit het rechthuis naer hunne raedzael begeven hebbe.

14. Ende het was de Voorbereydinge des Paſcha, ende ontrent de ſeſte ure: ende hy ſeyde tot de Joden, Siet, uwe gewaende Koningh. Hoe deerlyk ziet hy 'er uit! Is 'er iets aen hem, het welk naer

eenen Koning geldt? vordert de eer en de waerdigheid van den machtigen Tiberius, dat ik zulken ellendigen mensch late kruicigen?

De aenteekening van den Euangelist, *het was de voorbereiding van het Pascha, en omtrent de zesde uur*, heeft den Uitleggeren zeer veel moeite gebaerd. — *Het was de Voorbereiding van het Pascha*, omdat de Overpriesters, met het meerderdeel des volks, naer de gewoonte der Pharizeeuwen, des avonds van dezen dag het Paeschlam eeten zouden. Deze tijdsbepaling is zeer geschikt, om de boosheid der Joden te doen opmerken. In plaets van zich, tot die Godsdienstige plechtigheid, met bidden en godsvruchtige overdenkingen, voor te bereiden, waren hunne harten vervuld met eenen onverzoenbaren haet tegen den heiligen JESUS, en uit dit grouwzaem beginsel deden zy niet, dan te roepen en te schreeuwen, dat de onschuld, het luisterrijk tegenbeeld van het Pascha, aen het kruis moest geslacht worden.

Maer de zwarigheid ontstaet uit de nadere tijdsbepaling, *het was omtrent de zesde uur*. MARCUS zegt uitdrukkelyk, Kap. XV: 25, dat de Heiland *ter derde uur*, dat is, volgens onze rekening, ten negen uur des morgens gekruicigd zy. — Men heeft zeer verschillende wegen ingeslagen, om deze zwarigheid op te lossen. Het zou verdrietig zijn, en hier geheel niet te passe komen, alle de onderscheidene begrippen op te tellen, en ter toetse te brengen. Voor het naest schijnt ons de zaek zo te moeten begrepen worden, dat JOANNES, even als wy gewoon zijn, de uuren, op de Romeinsche wijs, telle van middernacht, dat de Stadhouder zich 's morgens om VI uur of daeromtrent op den richterstoel geplaetst hebbe, en dat 'er, met deze rechtspleging en de verdere toebereidselen, nog zo veel tijd verlopen zy, dat de Heiland eerst ten IX uur gekruicigd wierd.

15. Maer de evengemelde poging van den Stadhouder, om de woedende Joden tot bedaren te brengen, was al wederom vruchteloos, zy riepen en schreeuwden, als woedende menschen, waertoe al dat getalm? Neemt wech, neemt wech, voort voort maer, kruyst hem, zonder ver-

verder uitstel. Pilatus kon 'er nog niet toe komen, om zijn geweten zo veel geweld aen te doen, dat hy bevel zou geven, om iemand, welken hy reeds zo menigmalen voor onschuldig verklaerd had, te kruicigen. Hy nam nog eens voor het laetst de proev, om op zijne wijs zijn geweten te bevrijden; Hy seyde tot haer, bedenkt toch wel wat gy vordert, en voor uwe rekening neemt, Sal ick uwen Koningh kruycigen? Gy verwacht immers eenen Koning, die u van de Romeinsche overheersching verlossen zal, en zal ik nu dezen armen man, die reeds zo veel geleden heeft, daerom kruicigen, omdat hy zich, hoe weinig hy 'er ook naer gelyken moge, voor uwen Koning heeft uitgegeven? welk een vreemde en buitensporige eisch van menschen, die zich met de komst van eenen Koning vleien! De Overpriesters vatten aenstonds het woord op, opdat het volk genen tijd zou hebben van zich te bedenken. Zy antwoordden, rechtstreeks tegen de meening van hunne harten, (e) Wy verwachten en hebben geenen Koningh, dan den Keyser, en daerom moet deze booswicht, als een mededinger van den Keizer, gekruicigd worden. Zo gy langer draelt, om aen onzen eisch te voldoen, zullen wy u by den Keizer aenklagen, dat gy zo weinig belang stelt in zijne eer en majesteit.

5. *Eindelyk zag de Stadhouder zich gedrongen, om bevel te geven tot het kruicigen van den onschuldigen* JESUS, *vs.* 16.

16. (f) Doe Pilatus zag, dat alle zijne pogingen, om JESUS los te laten, vruchteloos waren, en dat hy gevaer liep, om by den Keizer van plichtverzuim te worden aengeklaegd, gaf hy hem dan haer, aen den bozen wil der Joodsche Overheden, over, op dat hy gekruyst soude worden. Door de woede van het Joodsche volk, vooral van hunne Opperhoofden, gedrongen, veroordeelde hy den heiligen JESUS, van wiens onschuld hy volkomen overtuigd was, by

(e) Genes. 49: 10. (f) Matth. 27: 26. Marc. 15: 15. Luc. 23: 24, 25.

een plechtig vonnis ter kruisstraf, Luc. XXIII: 24. Ende de krijgsknechten kregen bevel, om den Heiland te kruicigen; sy namen daerop Jesum, ende leydden [*hem*] wech, naer de gewone strafplaets, buiten Jerusalem. Vooraf evenwel deden zy Hem den purperen spotmantel, als mede de doornen kroon af, en trokken Hem zijne eigene klederen wederom aen, Matth. XXVII: 31. Marc. XV: 20. Te gelijk met Hem werden twee misdadigers, die den dood rechtvaerdig verdiend hadden, ter Stad uitgeleid, om mede gekruicigd te worden, Luc. XXIII: 32.

d. Ten laetsten verhaelt de Euangelist, wat de gezegende Verlosser op Golgotha geleden hebbe, met de gevolgen daervan, vs. 17-42.

a. Het lijden van den Heiland op Golgotha zelvs vinden wy vs. 17-30.

1. Het gene onder den weg gebeurd is, verhaelt de Euangelist vs. 17.

17. (*g*) Ende hy dragende sijn kruys, gelijk in dit geval by de Romeinen de gewoonte was, gingh uyt de Stad Jerusalem, nae de straf[*plaetse*] genaemt Hooftscheelplaetse, welcke in 't Hebreeusch genaemt wort Golgotha, van wegen de bekkenelen der gestrafte misdadigers, welke op dezen heuvel lagen. Maer vermits de Heiland, door alle de mishandelingen afgemat, naer den zin der krijgsknechten geen spoed genoeg maekte, dwongen zy eenen zekeren Simon, om het achterdeel van JESUS kruis, of wel het gehele kruis achter hem te dragen. Deze Simon was oorspronggelyk van Cyrenen in Africa. Hy kwam op dit zelvde tijdstip van den akker. De Soldaten dwongen hem, by wijs van pressing, om den afgematten Heiland te hulp te komen, omdat zy het anders zelve hadden moeten doen, Matth. XXVII: 32. Marc. XV: 21. Luc. XXIII: 26.

De Heiland werd gevolgd door eene zeer grote menigte van

(*g*) Matth. 27: 31, 33. Marc. 15: 22. Luc. 23: 26, 33.

van volk, en ook van de Overpriesters, als mede van vele vrouwen, uit verschillende beginselen, zommigen uit medeogen, anderen om Hem te bespotten. Onder de vrouwen waren 'er vele die weenden, en den lijdenden Heiland beklaegden, zommige uit eene natuurlyke tederhartigheid, zommige omdat zy door Hem beweldadigd waren, zommige omdat zy Hem onschuldig kenden, zommige omdat zy Hem voor den MESSIAS hielden. — By deze gelegenheid deed de Heiland eene zeer beweeglyke aenspraek aen die wenende vrouwen, zeggende dat zy niet moesten wenen over Hem, daer Hy stierv ter verzoening van de zonden, maer over zich zelven en hare kinderen. Hy voorspelde, dat 'er benauwde dagen voor de deur waren, in welke zulke zware rampen over het Joodsche volk stonden te komen, dat het een zegen wezen zou, gene kinderen te hebben, en in welke de Joden niet weten zouden, waer zy zich van benauwdheid bergen moesten, Luc. XXIII: 27-31.

2. *Het gene op Golgotha zelve is voorgevallen vinden wy vs.* 18-30.

—. *De Heiland werd gekruicigd*, *vs.* 18.

18. Vervolgens kwam de trein, met den lijdenden Heiland, op den berg Calvaria, ten Westen even buiten Jerusalem. Alwaer de Soldaten den Verlosser eenen bedwelmenden drank aenboden, bestaende uit slechten en zuuren wijn, gemengd met eene bittere gom. Maer vermits die drank geschikt was, om de lijders ongevoelig te maken, wilde Hy denzelven niet gebruiken, omdat Hy zich, als Borg, aen de verschrikkelykste smerten niet onttrekken wilde, Matth. XXVII: 34. Marc. XV: 23. Luc. XXIII: 33. Op dezen heuvel Golgotha was het, dat sy hem kruysten, ende met hem twee andere, zijnde moordenaers, aen elcke zijde eenen, ende Jesum in 't midden, zodat de gezegende Verlosser in het midden der snoodste deugnieten geplaetst ware. Dusdoende is de Godspraek van den Propheet JESAIAS, Kap. LIII: 12. allerduidelykst vervuld geworden, *Hy is met de misdadige gerekend*, Marc. XV: 27,

28. Terwijl Hy wreedaerdig aen het kruis gehecht werd, bad de lievderijke Heiland zijnen Vader, om eene genadige vergeving voor zijne kruicigers, vermits zy niet wisten wat zy deden, Luc. XXIII: 34.

——. *Het gene na de kruiciging is voorgevallen vinden wy vs.* 19-27.

l. Er werd een opschrivt boven het kruis geplaetst, vs. 19-22.

19. (*h*) Ende Pilatus schreef oock door zijnen geheimschrijver een opschrift, het welk de beschuldiging van den Heiland beheisde, ende settede [*dat*] op het topstuk van het kruys boven zijn hoofd, ende daer was geschreven, JESUS DE NAZARENER, DE KONINGH DER JODEN, om daerdoor te kennen te geven, dat JESUS, als de gewaende Koning der Joden, gekruicigd was.

20. Dit opschrift dan lasen vele van de Overheden der Joden, die by deze schreeuwende rechtspleging tegenwoordig waren, met zeer veel ongenoegen. Trouwens het behoevde hun zeer weinig moeite te kosten, om zich naer de strafplaets te begeven: want de plaetse, daer Jesus gekruyst wiert, was naeby de stadt: ende het was geschreven in 't Hebreeusch, in 't Grieckfch, [*ende*] in 't Latijn, zijnde de toenmaels meest bekende talen, opdat het ook van alle de vreemde Joden zou kunnen gelezen worden.

21. De Overpriesters dan der Joden, beschouwende dit opschrivt als eene verwijting, dat hun Koning gekruicigd was, zonden eenigen uit hun midden tot den Stadhouder, om te verzoeken, dat hy daerin verandering maken wilde. Deze seyden tot Pilatum, En schrijft niet, De Koningh der Joden: maer dat hy gesegt heeft, Ick ben de Koningh der Joden, hy is immers niet onze Koning, daervoor heeft hem niemand onzer er-

(*h*) Matth. 27: 37. Marc. 15: 26. Luc. 23: 38.

erkend, maer hy heeft zich flechts als zodanig opgeworpen.

22. Pilatus, ten laetsten moede, van zich naer hunnen zin te schikken, antwoordde, Dat ick geschreven hebbe, [*dat*] hebbe ick geschreven, en zal zo geschreven blijven.

II. De Soldaten verdeelden de klederen van den gekruicigden Heiland, vs. 23, 24.

23. (*i*) De vier Romeinsche krijgsknechten dan als sy Jesum gekruyst hadden, namen sijne kleederen, (ende maeckten vier deelen, voor elcken krijgsknecht een deel,) ende vervolgens namen zy ook den rock, of het onderkleed. De rock nu was van een byzonder maeksel, zijnde sonder naet, van boven af geheelick geweven, volgens eene kunstbewerking, welke in dien tijd zeer gewoon was.

24. Sy dan seyden tot malkanderen, Laet ons dien niet in vier delen scheuren, dan heeft 'er niemand een wezenlyk nut van, maer laet ons daer over loten, wiens [*die*] zijn sal. Zo werd de zaek bestuurd, op dat de Schrift vervult worde, die segt, wanneer zy den MESSIAS sprekende invoert, Ps. XXII: 19, (*k*) Sy hebben mijne kleederen onder haer verdeelt, ende over mijne kleedinge hebben sy het lot geworpen. Dit hebben dan de krijgsknechten, ter vervulling van de gemelde voorzegging, in hunne onwetendheid gedaen. Dit werk verricht hebbende, zaten de gemelde Soldaten by het kruis neder, om den Heiland te bewaren, Matth. XXVII: 36.

III. De gekruiste Verlosser beval zijne moeder aen de lievdezorg van JOANNES, *vs.* 25-27.

Het lijden van den gekruisten Heiland werd merkelyk verzwaerd, door smadelyke lasteringen. Velen uit de tal-

(*i*) Matth. 27: 35. Marc. 15: 24. Luc. 23: 34. (*k*) Ps. 22: 19.

rijke menigte, welke zich naer Golgotha begeven hadden, om zijne kruiciging te aenschouwen, lasterden Hem, en schudden hunne hoofden, tot een teeken van verguizing, zeggende, ha, gy die voorgegeven hebt, den Tempel te kunnen afbreken, en in drie dagen op te bouwen, bedien u nu van uwe macht, verlos u van het kruis, en betoon daerdoor, dat gy de MESSIAS Gods Zoon zijt. Zelvs ontzagen zich de Opperhoofden des volks niet, om Hem te bespotten en uittejouwen, zeggende onder malkander, anderen heeft hy verlost van krankheden, maer evenwel zich zelven kan hy niet verlossen; hy heeft op God vertrouwd, dat God hem nu verlosse, en daerdoor betone hem eene byzondere lievde toe te dragen; de gewaende MESSIAS, de zogenaemde Koning van Israël, kome nu van het kruis af, opdat wy zien en geloven mogen, dat hy de MESSIAS en de Koning van Israël zy. Nu is het de rechte tijd, om zijne gewaende macht en heerlykheid openbaer te maken, Matth. XXVII: 39-43. Marc XV: 29-32. Luc. XXIII: 35.

Zelvs een van de voorheen gemelde moordenaers, die, ter rechte- en ter slinkehand van den Heiland, aen kruisen gehangen waren, lasterde Hem, zeggende: indien gy de MESSIAS zijt, geev dan nu een blijk van uw vermogen, verlos u zelven en ons. Maer de andere moordenaer bestrafte den spotter, dat hy geen ontzach had voor den hogen God, noch eenige indrukken van de eeuwigheid, daer zy rechtvaerdig gestraft werden, en JESUS onschuldig lijden moest. Voorts wendde hy zich tot den Heiland, zeggende in een ootmoedig gebed, HEER! gedenk aen my, als Gy in uw rijk zult gekomen zijn. De Heer JESUS antwoordde Hem zeer minzaem: maek 'er staet op, heden dezen dag zult gy met my in het paradijs zijn, en de hemelsche gelukzaligheid genieten, Luc. XXIII: 39-43.

25. Evenwel waren 'er onder de aenschouwers ook eenige vrienden van den Heiland. (*l*) Ende by het kruys Jesu stonden sijne moeder, ende sijns moeders suster, Maria Clope [*wijf*], ende Maria Magdalene.

26. Je-

(*l*) Matth. 27: 55. Marc. 15: 40. Luc. 23: 49.

26. Jesus nu siende [*sijne*] moeder, ende den discipel dien hy, om zijn zacht en beminnelyk karakter, by uitnemendheid lief hadde, zijnde de schrijver van dit Euangelie, daer by staende, seyde tot sijne moeder, Vrouwe, siet in dezen Joannes uw sone, beschouw en bemin hem, als uwen zoon, met de tederste lievde.

27. Daer na seyde hy tot den gemelden discipel, Siet, uwe moeder, behandel haer als uwe moeder, en zorg voor haer met eene kinderlyke lievde. Ende van die ure aen nam haer de discipel in sijn [*huys*], en verzorgde haer, als of zy zijne moeder geweest ware, zo lang zy leevde.

Op den middag, volgens onze rekening om XII uur, ontstond 'er eene wonderdadige duisternis, welke drie uuren lang duurde. Omtrent drie uur in den namiddag, riep de Verlosser, met eene grote stem: ELOI ELOI LAMMA SABACHTHANI, dat is, *mijn God, mijn God, waerom* of tot *hoe ver hebt Gy my verlaten?* De Middelaer gevoelde nu al het gewicht van Gods ontzachlyke gramschap, tegen de zonden van het gansche menschelyk geslacht, in alle hare hevigheid; God de Vader verbergde zijn aengezicht voor Hem; en Hem ontbraken alle inwendige vertroostingen, in deze hoogstgaende benauwdheid. Zommigen der omstanderen, dit akelig gekerm van den lijdenden Emanuel horende, waren boosaertig genoeg, om zijne bittere klachten schandelyk te verdraeien, als of Hy hulp zocht by de afgestorven Heiligen. Zy zeiden, ziet hy roept Elias tot hulp, Matth. XXVII: 45-47. Marc. XV: 33-35. Luc. XXIII: 44.

———. *Al dat duldeloos lijden eindigde in den dood van den Middelaer*, *vs.* 28-30.

/. *Vooraf sprak Hy nog eenige merkwaerdige woorden*, *vs.* 28-30ᵃ.

//. *Daerna blies Hy den laetsten adem uit*, *vs.* 30ᵇ.

28. Hier na Jesus wetende dat nu alles volbracht was, uitgenomen dat Hy, volgens de voorzeggingen der Propheten, nog het een en ander zeggen, en als

Borg van zondaren ſterven moest; (*m*) op dat de Schrift ſoude vervult worden, ſeyde, My dorſt. Er was voorſpeld, Pſ. XXII: 16. LXIX: 22, dat de MESSIAS, aen het kruis hangende, over dorst zou klagen. Deze ſchrivt werd nu ook vervuld, toen de Heiland, die zedert den Paeschmaeltijd niet gedronken had, en door duldeloſe ſmerten was afgemat, met luider ſtemme uitriep, my dorst.

29. (*n*) Daer ſtont dan, op den heuvel Golgotha, een vat of ſtenen kruik vol edicks, zijnde ſlechte en zuure wijn. Dit was de gewone drank der Romeinſche Soldaten, die 'er eenen genoegzamen voorraed van mede genomen hadden, om 'er zich, terwijl zy de wacht hielden by de kruiſen, van te bedienen, ende ſy vulden een ſpongie met edick, ende omleydenſe met hyſope, een van de Soldaten liet eenen ſpons vol van dien zuuren wijn trekken, ſtak denzelven op een tak van hyſop, en bracht zo den drank met eenen rietſtok aen 's Heilands mond, om zijne dorstende tong te laven. Deze geringe weldadigheid ergerde zommigen der omſtanderen, die onmededogend genoeg waren om te zeggen, houd op, laten wy eens zien, of Elias komt om Hem te verloſſen, en van het kruis af te nemen, Matth. XXVII: 49. Marc. XV: 36.

30. Doe Jeſus dan den edick genomen, en uit den ſpons gezogen hadde, ſeyde hy, met eene grote ſtemme, ten blijke dat Hy een meer dan menſchelyk vermogen bezat, het welk Hem in zijn lijden onderſteunde, (*o*) Het is volbracht, vermits Hy nu alles gedaen en geleden had, wat door de Propheten van den MESSIAS voorſpeld, en ter verzoening van de zonden nodig was. Kort daerna riep Hy nog eens met eene grote ſtem, om aentetonen, dat Hy zijn leven gewillig afleide, *Vader! in uwe handen*, in uwe lievderijke en machtige voorzorg *beveel ik*, met vertrouwen mijnen menſchelyken *geest*, die nu zo, door den dood, voor drie dagen van mijn lichaem zal afgeſcheiden worden, Luc. XXIII: 46, ende het hooft buygende gaf Hy den geeſt.

Het

(*m*) Pſ. 69: 22. (*n*) Matth. 27: 48. (*o*) Joh. 17: 4.

II. *Het gene op 's Heilands laetste lijden gevolgd is, verhaelt de Euangelist, vs. 31-42. Hy brengt alles tot twee byzonderheden.*

1. *Het doorsteken van 's Heilands zijde, ten blijke dat Hy waerlyk gestorven ware, vs. 31-37.*
2. *Zijne begravenis, vs. 38-42.*

De dood van den Verlosser ging vergezeld met verbasende wonderen, welke zo vele kennelyke bewijzen waren van zijne onschuld en Godlyke heerlykheid. — Het voorhangsel in den Tempel, het welk het Heilige van het Heilige der Heiligen afscheidde, scheurde in tweën van boven tot beneden, ten vertoge dat de weg tot den throon der genade, door 's Heilands verzoenenden dood, geopend ware, en de aerde beevde, als of zy ontroerd ware, over de schreeuwende onrechtvaerdigheid, welke men Hem had aengedaen, die de vlekkelose heiligheid zelve is, en de steenrotsen scheurden, ten blijke van JESUS macht en heerlykheid. Ook werden de graven, in den omtrek van Jerusalem, door het scheuren der steenrotsen geopend, en vele lichamen der Heiligen, die kort te voren geleevd hadden, en nog bekend waren, werden by JESUS opstanding opgewekt; wanneer zy uit de graven uitgegaen, en aen velen te Jerusalem verschenen zijn, Matth. XXVII: 51-53. Marc. XV: 38. Luc. XXIII: 45.

Wanneer nu de Romeinsche Hoofdman over honderd, die met zijne by zich hebbende manschap het kruis bewaekte, deze verbasende wonderen aenschouwden, gav Hy Gode den Allerhoogsten de eer, zeggende, ten aenhoren van alle de omstanderen, waerlyk deze mensch was onschuldig, en Hy moet indedaed Gods Zoon zijn, gelijk Hy zich genoemd heeft Matth. XXVII: 54. Marc. XV: 39. Luc. XXIII: 47. Ook hadden deze zeer merkwaerdige wonderen zo veel invloed op de menigte der aenschouweren, dat zy naer Jerusalem wederkeerden, slaende op hunne borsten, tot een teeken van vrees en van verbaesdheid, Luc. XXIII: 48. Inmiddels stonden alle des Heilands bekenden, die tot Hem

eene nadere betrekking hadden, van verre, dit alles met weenende oogen en ontroerde harten aenschouwende. Onder deze waren ook vele vermogende vrouwen, welke Hem, by gelegenheid van het Paeschfeest, uit Galilea naer Jerusalem gevolgd waren, om Hem in zijne armoede van hunne goederen te ondersteunen, byzonder MARIA MAGDALENA, MARIA de moeder van JACOBUS den jongeren en JOSES, de moeder der Zonen van ZEBEDÆUS en SALOME. Alle de Apostelen waren gevlucht, uitgenomen JOANNES, vergel. vs. 26, 27; maer deze Godvruchtige vrouwen kleevden den Heiland aen, tot het uiterste toe, Matth. XXVII: 55, 56. Marc. XV: 40, 41. Luc. XXIII: 49.

31. De Overheden der Joden dan, in aenmerking nemende, dat de dag naer den avond neigde, waren bevreesd, dat de lichamen van den Heiland, en van de beide moordenaers, den nacht over aen de kruisfen zouden blijven hangen, het welk in hunne wet uitdrukkelyk verboden was, Deut. XXI: 22, 23; op dat derhalven de lichamen niet aen het kruys en souden blijven hangen, op den aennaderenden Sabbath, te minder, dewijle het de Voorbereydinge was tot het Paeschfeest: want die dagh des Sabbaths was groot, en had eene dubbele plechtigheid, vermits het tevens de eerste dag was van het Feest der ongezuurde broden, baden den Stadhouder Pilatum, door hunne afgevaerdigden, dat hare beenen, wanneer zy nog niet gestorven waren, souden gebroken, ende sy wechgenomen worden, voor den avond, wanneer de plechtige Sabbath eenen aenvang nam.

Vermits 'er by het kruicigen gene delen, welke tot het leven noodzakelyk zijn, gekwetst werden, konden de lijders zomtijds eenige dagen hangen, eer zy den geest gaven. Dan het was by de Romeinen de gewoonte, dat de beenders der kruiceilingen werden stuk geslagen, op zoortgelyk eene wijs, als by ons het radbraken geschiedt, niet zo zeer om hunne smerten te vermeerderen, als wel om hunnen dood te verhaesten. Deze beenbreking werd daerom beschouwd, als een zeker zoort van barmhartigheid. — Dit begeerden de Joodsche Opperhoofden van den Stadhouder,
dat

dat aen den Heiland en zijne medekruicelingen geschieden zou, niet uit een beginsel van medelijden, maer uit kracht van de gemelde wet, en zy drongen 'er des te sterker op aen, omdat de Sabbath, die vast met sterke schreden naderde, een grote dag was van zonderlinge plechtigheid.

32. De krijgsknechten dan quamen ende braken wel de beenen des eersten, ende des anderen, die met hem gekruyst was:

33. Maer komende tot Jesum, als sy sagen dat hy nu reeds gestorven was, so en braken sy sijne beenen niet.

34. Maer één der krijgsknechten doorstack sijne zijde met een speere, om te beproeven, of de Heiland zich niet bewegen zou, en derhalven waerlyk gestorven was, ende terstont (*p*) quam daer bloet ende water onder één gemengd uyt de wonde. Deze wonde, die het hart geraekt had, zou volstrekt dodelyk geweest zijn, al was 'er nog leven in den Heiland geweest, en stelde het gevolgelyk buiten allen twijffel, dat Hy waerlyk gestorven was, eer Hy van het kruis werd afgenomen. Trouwens het is eene zaek van het alleruiterste aenbelang, dat wy volkomen verzekerd zijn van 's Heilands dood. Daerdoor moest Hy zijn verzoenend lijden voltooien, Phil. II: 8, en zonder dit had Hy niet van de doden kunnen opstaen. De Euangelist voegt 'er daerom deze verzekerende aentekening by.

35. Ende die het zelvs met zijne eigene oogen gesien heeft, dat den Heiland eene dodelyke wonde in het hart wierd toegebracht, waeruit aenstonds bloed en water onder één gemengd voortvloeide, die heeft het getuygt, ende sijn getuygenisse is waerachtigh en ontwijffelbaer zeker, daer hy schrijvt op de onfeilbare leiding van den Geest der waerheid, ende hy weet dat hy segt 't gene dat waer is, daer hy het zelvs met zijne eigene oogen gezien heeft; op dat oock gy gelooven meugt,

(*p*) 1 Joh. 5: 6.

en volkomen verzekerd wezen, dat JESUS waerlyk gestorven zy.

Maer wat bewoog den Euangelist, om zo plechtig te verzekeren, dat de gemelde zaek werkelyk gebeurd ware? — Het ongeloov zou kunnen zeggen, dat JESUS niet waerlyk zy opgestaen, en daer tegen inbrengen, dat Hy, maer halv gestorven en in flauwte liggende, voor eenen korten tijd in het grav geplaetst ware, te meer daer zijne beenders niet gebroken waren, gelijk die der beide andere kruicelingen. In het Joodsche land zelve kon dit voorgeven genen ingang vinden, daer het genoeg bekend was, dat een der Soldaten den Heiland in het hart eene wonde had toegebracht, welke, wanneer 'er nog leven in Hem geweest was, oogenblikkelyk eenen gewissen dood zou veroorzaekt hebben. Maer het schijnt, dat het gemelde voorgeven naderhand, door eenige buitenlandsche Joden, zy uitgestrooid, en dat zommige Christenen uit de heidenen daerdoor aen het twijffelen gebracht zijn. Nu kon JOANNES, die zijn Euangelie zeer laet geschreven heeft, zich niet beroepen op getuigen, die nog in leven waren. Ook hadden 'er de vòrige Euangelisten gene melding van gemaekt; omdat deze byzonderheid, in hunnen tijd, onder de Joden algemeen bekend was. Om derhalven alle twijffeling wech te nemen, verzekerde hy deze zeer merkwaerdige omstandigheid, met de allerplechtigste bevestiging.

36. Ook was deze byzonderheid, dat de beenders van den gekruisten Verlosser niet zouden gebroken worden, door de Propheten allerduidelykst voorspeld. Want dese zeer merkwaerdige dingen, welke van het uiterste gewicht zijn, om alle twijffeling wech te nemen, of de Heiland wel waerlyk gestorven zy, zijn geschiet, (q) op dat de Schrift vervult worde, in welke met opzicht tot het Paeschlam, het welk een voorbeeld was van den Verlosser, 1 Cor. V: 7, gezegd wordt; Geen been van hem en sal verbroken worden.

37. Ende wederom segt een ander Schrift,

Zach.

(q) Exod. 12: 46. Num. 9: 12.

Zach. XII: 10, van de Joden, die in den MESSIAS geloven zouden, (*r*) Sy sullen sien in welcken sy gesteken hebben, zy zullen den Verlosser, welken zy aen het kruis hebben laten vermoorden, en door eenen Romeinschen Soldaet het hart doorsteken; met oogen van geloov, lievde, en gehoorzaemheid aenschouwen.

38. (*s*) Ende een weinig daer na, wanneer het, volgens de rekening der Joden, de eerste avond geworden was, eenigen tijd na drie uur in den nademiddag, gelijk wy spreken, maekte een zekere Joseph, oorsprongelyk van Arimathea, denkelyk dezelvde Stad met Rama, in het ervdeel van Benjamin, Jos. XVIII: 25, schikkingen, om den Heiland de laetste eer aen te doen. Deze Joseph, een Raedsheer, een deugdzaem man van aenzien, oprecht in zijnen ganschen wandel, (die een discipel en aenhanger van Jesu was, maer bedeckt en in het heimelyke, (*t*) om de vreese voor de vervolgingen der Overheden van de Joden,) badt Pilatum, dat hy mochte het lichaem Jesu van het kruis wechnemen, om het zelve eerlyk te begraven, daer het anders by de lijken der misdadigers zou geworpen zijn, ende Pilatus liet het toe. De Landvoogd bewilligde in dat verzoek. Ondertusschen was hy zeer verwonderd, daer anders de kruicelingen lang hingen, eer zy stierven, zomtijds ettelyke dagen, dat JESUS, zonder dat zijne beenders gebroken wierden, reeds zo spoedig den geest gegeven had. Hy onderzocht daerom de zaek vooraf, en ontbood dien Hoofdman over honderd, die thans de wacht had op Golgotha, by zich. Van den gemelden Hoofdman verstaen hebbende, dat JESUS met een sterk geroep den geest gegeven had, schonk hy het lijk aen Joseph, en gav hem vryheid, om het zelve naer zijn welgevallen te begraven, Marc. XV: 44, 45. Hy dan gingh met zijne bedienden naer Golgotha, ende nam het lichaem Jesu wech van het kruis.

39. Ende een zeker Rabbi, die mede een heimelyk

(*r*) Zach. 12: 10. (*s*) Matth. 27: 57. Marc. 15: 42. Luc. 23: 50.
(*t*) Joh. 12: 42.

aenhanger van JESUS was, met name (v) Nicodemus, moediger geworden dan te voren, wilde ook een blijk geven van zijne grote achting voor JESUS. Deze quam oock op Golgotha, terwijl Joseph van Arimathea bezig was, met het lijk van het kruis te laten nemen. Het was (die zelvde Nicodemus, die des nachts tot Jesum eerst gekomen was,) om heimelyk van Hem onderwezen te worden, uit vrees voor de woede van zijne ongelovige ambtgenoten, vergel. Kap. III. Hy kwam by Joseph, brengende een mengsel van myrrhe ende aloë, zijn het welriekend hout van eenen Indiaenschen boom, ontrent hondert ponden [*gewichts*], of ter waerde van 200 Drachmen.

40. Joseph had fijn lijnwaet gekocht, om het lijk van den Heiland daermede te bewinden, naer de gewoonte van dien tijd, Matth. XXVII: 59. Marc. XV: 46. Sy beide, Joseph en Nicodemus, namen dan het lichaem Jesu, ende bonden dat in linnen doecken met de speceryen, gelijck de Joden de gewoonte hebben van de lijken tot het begraven voor te bereiden. Deze balseming kon, wegens het aennaderen van den Sabbath, niet dan zeer schielyk en overylende geschieden.

41. Ende daer was in de nabuurschap van de plaetse, daer hy gekruyst was, een hof, die den gemelden Joseph toebehoorde, ende in den hof een nieuw graf, in eene steenrots uitgehouwen, in het welck nogh noyt yemant gelegt en was geweest.

42. Aldaer dan leyden sy Jesum by voorraed, om de Voorbereydinge der Joden en het sterk aennaderen van den Sabbath, overmits het graf naeby was, met voornemen om het lijk van den Heiland, wanneer de Sabbath zou verlopen zijn, op eene meer nauwkeurige wijs te balsemen, en naer elders over te brengen.

In het gemelde grav, uit eene steenrots uitgehouwen, was het lijk van den Heiland veilig tegen de doorgraving. JOSEPH liet nog eenen groten steen voor den ingang van den gravkelder wentelen, om het lijk, tegen het roovgedierte,

(v) Joh. 3: 1. ende 7: 50.

dierte, en allen uitwendigen overlast te beveiligen. Nadat hy dit werk verricht had, ging hy ontroerd wech, Matth. XXVII: 60. Marc. XV: 46. De voorheen gemelde vrouwen waren by de balfeming en begraving tegenwoordig, om te zien, hoe en waer het lijk van haren dierbaren Meester gelegd wierd, met oogmerk om het zelve, na het eindigen van den Sabbath, nog eens en met meerdere plechtigheid te zalven, Matth. XXVII: 61. Marc. XV: 47. Luc. XXIII: 55. Ten dien einde kochten zy, zodrae zy binnen Jerusalem waren wedergekeerd, fpeceryen en zalven, zo veel het de kortheid des tijds toeliet, en op den Sabbath, die nu zeer kort op handen was, rustten zy volgens de wet, Luc. XXIII: 56.

Dan 'er hadden nog zeer merkwaerdige omftandigheden plaets, van welke de gemelde vrouwen, welke getuigen geweest waren van 's Heilands begraving, gene kundigheid hadden, Matth. XXVII: 62-66. — Te weten op den Sabbath zelven, die om het invallend Paeschfeest groot was, en eene dubbele heilligheid had, begaven zich de leden van den Groten Raed naer den Romeinfchen Landvoogd, om hem te berichten, dat de Heiland, welken zy fmadelyk eenen verleider noemden, had voorgegeven, dat Hy ten derden dage van de doden zou opftaen, met verzoek, dat 'er eene wacht by zijne begraevplaets mogt gefteld worden, om voor te komen, dat zijne Discipelen zijn lichaem wechnamen, en voorgaven dat Hy was opgeftaen. PILATUS ftond hun dit verzoek toe, en liet hun de zorg en befchikking van deze zaek geheel over. Daerop plaetften zy eene bende Soldaten in den hov van JOSEPH, om 's Heilands grav tot den derden dag te bewaken. Ook zetteden zy hunne eigene zegels, of wel dat van het Sanhedrin, op den groten fteen, die voor den ingang van den gravkelder gewenteld was.

HET XX. KAPITTEL.

β. De geschiedenis van 's Heilands opstanding, of liever eenige verschijningen van den verresen Verlosser, waeruit het onlochenbaer gebleken is, dat Hy waerlyk zy opgestaen, beschrijvt de Euangelist, Kap. XX.

APostel JOANNES geevt eigenlyk geen bericht van 's Heilands opstanding; ook is zijn oogmerk niet, om alle de verschijningen van den opgewekten Heiland te vermelden. Het gene de vorige Euangelisten, omtrent deze allergewichtigste gebeurtenis, hebben aengeteekend, gaet hy met stilzwijgen voorby, of spreekt 'er zeer kortelyk van. Hy wilde alleenlyk eenige byvoegselen geven, of zommige byzonderheden nader uithalen. Voorts bepaelt hy zich tot zulke gebeurtenissen, by welke hy zelvs, als oog- en oorgetuige, is tegenwoordig geweest.

Tot nader verstand van zaken zullen wy daerom het gene door de overige Euangelisten geboekt is, tusschen het verhael van JOANNES kortelyk inlasschen, zodat onze Uitbreiding een beknopt aeneengeschakeld verhael van 's Heilands opstanding en zijne verschijningen behelzen zal. Wy onderscheiden in dit Kapittel drie hoofdbyzonderheden.

a. Een

a. *Een geschiedkundig bericht, niet zo zeer van* JESUS *opstanding, als wel omtrent den gravkelder, die door* MARIA MAGDALENA, PETRUS, *en onzen* JOANNES, *werd ledig gevonden*, *vs.* 1-10.

b. *Een omstandig verhael, aengaende drie verschijningen van den Heiland, tot een onlochenbaer bewijs, dat Hy waerlyk was opgestaen*, *vs.* 11-29.

c. *Eene aenmerking van den Euangelist, omtrent het gewichtig einde, het welk hy in dit geschrivt bedoelde*, *vs.* 30, 31.

a. *In het eerste bericht vs.* 1-10, *wordt*

  𝔞. *Eerst aengeteekend het gene* MARIA MAGDALENA *deswegen heeft waergenomen*, *vs.* 1, 2. *en*

  𝔟. *Dan de bevinding van zaken, door* PETRUS *en onzen Euangelist zelven*, *vs.* 3-10.

Toen MARIA MAGDALENA, en de andere Godvruchtige vrouwen, welke den Heiland uit Galilea gevolgd waren, om Hem in zijne armoede van hare goederen te ondersteunen, den gekruisten Verlosser, des vrydags tegen den avond, hadden zien begraven, kochten zy zalven en specerycn, zo veel haer de kortheid van den tijd, wegens den aennaderenden Sabbath, toeliet, met oogmerk om zijn lijk nog eens nauwkeuriger, en op eene meer plechtige wijs te balsemen, Luc. XXIII: 55, 56. Op den Sabbath rustten zy volgens de Wet. Maer, zodrae de Sabbath zaturdags avonds geëindigd was, deden zy nog meerderen voorraed van specryen op, Marc. XVI: 1. Inmiddels gingen MARIA MAGDALENA, en de andere MARIA, de moeder van JACOBUS den jongeren, buiten de Stad, met oogmerk, om geduurende de schemering, eens naer den hov van JOSEPH te gaen, en te vernemen hoe de zaken by het grav van den Heiland geschapen stonden. Dan evenwel zy bereikten haar oogmerk niet; een stuk wegs gevorderd zijnde, vonden zy het geraden, om terug te keren, Matth. XXVIII: 1. Zy voegden zich weder by het gezelschap der overige vrouwen, en brachten den ganschen nacht door, met het toebereiden van zalven en balsemen.

In dien zelvden nacht is de Verlosser opgestaen. — Zeer vroeg in den morgenstond, als het nog duister was, werd 'er eene geweldige aerdbeving by het grav van den Heiland vernomen. Er daelde een Engel uit den hemel; wentelde den zwaren steen af, en ging op denzelven nederzitten. Hierop trad de opgewekte Heiland ten gravkelder uit, gekleed in een gewaed, het welk Hem zijn Godlyk Alvermogen, of wel de Engel bezorgd had. De kleding van den gemelden Engel was wit en blinkende, en zijn aengezicht was omschenen met eenen glans, zo schitterende, als of 'er geduurig bliksemstralen van afschoten. — Op deze verbasende verschijnselen, werden de Romeinsche Soldaten, die, ten verzoeke der Joodsche Overheden, by het grav geplaetst waren, om het zelve tot den derden dag te bewaken, dermaten verschrikt, dat zy als doden ter aerde nedervielen. Dan, wederom tot zich zelve gekomen zijnde, namen zy ylings de vlucht, Matth. XXVIII: 2-4.

1. (*a*) Ende op den eersten [*dagh*] der weke gingh Maria Magdalene, met verscheidene andere godvruchtige vrouwen, Luc. XXIV: 10, zeer vroegh in den morgenstond, als het nogh duyster was, nae het graf. Het was nog duister, toen zy uit de Stad gingen; onder den weg klaerde de duisternis op, welke, hoe zeer het volle maen was, door eene dikbewolkte lucht aenmerkelyk kan vermeerderd zijn, en, toen zy aan het grav van den Heiland kwamen, ging de Zon op, Marc. XVI: 2. Wanneer zy den hov van Joseph begonden te naderen, herinnerden zy zich eene aenmerkelyke zwarigheid. By 's Heilands begravenis hadden zy gezien, dat Joseph eenen zeer zwaren steen, voor den ingang van den gravkelder, had laten plaetzen; en hare zwakke krachten waren niet toereikende, om dien groten steen af te wentelen. Van de Romeinsche Soldaten spraken zy niet; dezen waren buiten haer weten by het grav geplaetst, en reeds wechgevloden. Dan zodrae zy den hov waren ingetreden, en de gesteldheid van zaken meer van naby beschouwden, zagen

zy

(*a*) Matth. 28: 1. Marc. 16: 1. Luc. 24: 1.

zy, tot hare grote verwondering, dat de steen afgewenteld ware, Marc. XVI: 3, 4. Luc. XXIV: 2. Maria Magdalena, die in haren yver vooruit gelopen was, nam dit het eerste van allen waer, ende zy sagh den steen van het graf wechgenomen.

2. Sy liep dan, zonder de andere vrouwen aftewachten, van schrik wech, toen zy het grav geopend zag, ende langs eenen anderen weg, in verwarring van gedachten gaende, quam zy tot Simon Petrus ende tot den anderen discipel, (b) welcken Jesus lief hadde, den Schrijver van dit Euangelie. Deze twee Apostelen, die zich mede, zeer vroeg in den morgenstond, buiten de Stad begeven hadden, omdat zy nergens duur of blijvende plaets hadden, ontmoetten de ontroerde Maria Magdalena, ende seyde tot haer in grote ontsteltenis, wat zullen wy liefhebbers, vrienden en vriendinnen van den Heer JESUS nu beginnen? Sy hebben den Heere wechgenomen uyt het graf, ende wy en weten niet waer sy hem gelegt hebben, ik weet het niet, gy weet het ook niet, en even zo weinig weten het de overige vrouwen van mijn gezelschap, welke achter na my kwamen, en het nu ook reeds zullen gezien hebben.

Middelerwijl kwamen ook de overige vrouwen in den hov van JOSEPH, en gingen in de geopende gravkelder, om te zien, of het lichaem van den Heiland daerin nog te vinden ware. In de gravkelder gekomen zijnde, zagen zy twee Engelen, die haer bekend maekten, dat JESUS was opgestaen, met bevel om dit heuchlyk nieuws, zonder uitstel, aen zijne Discipelen, en byzonder aen PETRUS te boodschappen, en met verzekering, dat zy den opgewekten Heiland, volgens zijne gedane belovte, in Galilea van naby zien, en gemeenzaem spreken zouden, Matth. XXVIII: 5-7. Marc. XVI: 5-7. Luc. XXIV: 3-8. — MATTHÆUS en MARCUS spreken van éénen Engel, maer volgens LUCAS, stonden 'er twee mannen by de ontroerde vrouwen, in blinkende kleederen. De zaek zal zich op de volgende wijs

(b) Joh. 13: 23. ende 21: 7, 20.

hebben toegedragen: — Toen de Engel den fteen van de gravkelder had afgewenteld, was hy op denzelven gaen zitten. Maer toen de wachters gevlucht waren, is hy van daer opgeftaen: want toen de vrouwen in den hov kwamen, zagen zy wel dat de fteen was afgewenteld, maer zy zagen den Engel niet, op denzelven nederzittende, Marc. XVI: 4. Hy had middelerwijl zijn verblijv in het grav genomen, om de vrouwen op te wachten, en haer de heuchlyke tijding van JESUS opftanding bekend te maken. MATTHÆUS fpreekt maer van éénen Engel, omdat deze het woord voerde, hoewel 'er eigenlyk twee Engelen in de gravkelder waren. — LUCAS zegt, dat zy by de vrouwen *ftonden*; maer het oorfpronglyk woord geevt eenvouwig te kennen, dat de Engelen aen de vrouwen verfchenen zijn; zo nemen ook de LXX deze Griekfche uitdrukking, Gen. XVIII: 1. De Godvruchtige vrouwen gingen ook aenftonds, en met allen fpoed, om het bevel der Engelen te volbrengen, om den Discipelen en vooral PETRUS te boodfchappen, dat zy een gezicht van Engelen gezien hadden, die haer verzekerd hadden, dat JESUS was opgeftaen, zonder 'er aen hare bekenden, welke zy onder den weg ontmoetten, iets van te zeggen, om des te groteren fpoed te maken, Matth. XXVIII: 7. Marc. XVI: 8. Luc. XXIV: 9. Maer de Apostelen geloovden niet, de woorden der vrouwen fchenen hun een ydel geklap, Luc. XXIV: 11.

3. Kort na het vertrek van deze vrouwen, kwamen Petrus en Joannes, met Maria Magdalena, by het grav, om nader te onderzoeken, hoe de zaken in de geopende gravkelder gefchapen ftonden. (c) Petrus dan gingh uyt, ende de ander difcipel, die de fchrijver is van dit Euangelie, ende fy quamen, de een na den anderen, tot het graf.

4. Ende defe twee liepen in het begin te gelijck naer den hov van Jofeph, maer Joannes, die jonger en vlugger ter been was, liep fnelder, ende de gemelde ander difcipel liep voor uyt fnelder dan Petrus, ende quam

(c) Luc. 24: 12.

quam eerst tot het graf. Inmiddels waren de beide Engelen, na het vertrek der overige vrouwen, omdat zy hun gezantschap volbracht hadden, naer den hemel terug gekeerd.

5. Ende als hy, te weten Joannes, nederbuckte, voor de opening van het grav, om 'er dusdoende in te zien, sagh hy (d) de doecken of swagtels liggen, waermede het lijk van den Heiland, volgens de Oostersche wijs, was omwonden geweest; nochtans, offschoon hy het lichaem zelve niet zag, en gingh hy [*daer*] niet in, denkelyk uit vrees en verbaesdheid.

6. Simon Petrus dan quam een weinig daerna, ende volgde Joannes in den hov. Eerst bukte hy ook, gelijk Joannes gedaen had, voor de opening van het grav, om 'er in te zien. Toen zag hy ook de linnen doeken, in welke het lijk van JESUS was gewonden geweest, liggende alleen ordenlyk opgerold, Luc. XXIV: 12. Maer hier mede vergenoegde zich Petrus niet, ende hy gingh in het graf, ende sagh de gemelde doecken van naby liggen.

7. Ende (e) den sweetdoeck, die op sijn hooft geweest, waermede het hoofd en aengezicht van den Heiland gebonden was, [*en sagh hy*] niet by de doecken, waermede het lichaem was omzwagteld geweest, liggen, maer in 't bysonder of geheel afzonderlyk in één [*ander*] plaetse t'samengerolt. Daer nu het doodgewaed in zulk eene geschikte orde was achtergelaten, bleek het allerduidelykst, dat het dierbaer lijk niet by verhaesting was wechgenomen. Het een en ander kwam Petrus zo verwonderlyk voor, dat hy nauwlyks zijne oogen geloven durvde.

8. Doe Petrus met grote verwondering dit bericht omtrent de gesteldheid van het grav gegeven had, gingh dan oock de ander discipel [*daer*] in, die eerst tot het graf gekomen was, namelyk Joannes, ende sagh het, even zo als Petrus gezegd had, ende geloofde.

9. Want sy en wisten nogh (*f*) de Schrift niet, dat hy van den dooden moest opstaen.

(*d*) Joh. 19: 40. (*e*) Joh. 11: 44. (*f*) Ps. 16: 10. Hand. 2: 25, 31. ende 13: 35.

Wat geloovde JOANNES vs. 8b? Hy geloovde het getuigenis van MARIA MAGDALENA, dat men het lichaem van den Heiland had wechgenomen, vergel. vs. 2. — Dat dit de mening zy van onzen Euangelist, blijkt duidelyk uit vs. 9: *want zy*, PETRUS namelyk en JOANNES, de een zo min als de ander, *wisten nog de schrivt niet, dat Hy van de doden moest opstaen.* Dit was door de Propheten voorspeld, en de Heiland had het meermalen verklaerd, met de allerduidelykste woorden, dan de kracht der vooroordeelen was nog zo groot by de Apostelen, en had hun verstand dermaten beneveld, dat zy voor deze gebeurtenis in het geheel niet vatbaer waren. Zy wisten de schrivt nog niet, en daerom hadden zy ook geen denkbeeld, dat JESUS van de doden moest opstaen.

10. De beide discipelen dan verlieten den hov van Joseph, ten uitersten bedroevd en twijffelmoedig, en gingen elk wederom nae zijn huys, of verblijvplaets, alwaer zy zich, zedert het laetste lijden van hunnen groten Meester, onthouden hadden. Zy waren 'er zeer verwonderd over, dat het lichaem van den Heiland uit het grav genomen ware. Aen zijne opstanding dachten zy in het geheel niet, maer evenwel zy wisten zich geen begrip te maken van deze zonderlinge omstandigheden, Luc. XXIV: 12.

b. Vs. 11-29. *beschrijvt de Euangelist drie verschijningen van den opgewekten* CHRISTUS.

a. Met de allereerste werd MARIA MAGDALENA *verwaerdigd, vs.* 11-18.

1. *De aenleiding tot deze verschijning vinden wy vs.* 11-13. *en*

2. *De verschijning zelve, vs.* 14-18.

11. (g) Ende Maria Magdalena, uit welke de Heiland zeven duivelen had uitgeworpen, heeft den opgewekten Verlosser het eerst van allen gezien, Marc. XVI: 9. Nadat Petrus en Joannes vertrokken waren, stont zy nog al

(g) Matth. 28: 1. Marc. 16: 5. Luc. 24: 4.

al buyten by het graf, weenende, zijnde bitterlyk bedroevd en grotelyks verlegen, omdat zy niet wist, wat 'er van 's Heilands lichaem geworden ware. Als sy dan weende, buckte sy voorover, en keek in het graf.

12. Ende by die gelegenheid sagh zy twee Engelen in witte [*kleederen*] sitten, éénen aen het hooft, ende éénen aen de voeten, daer het lichaem Jesu gelegen hadde. Het zy dat dit andere Engelen geweest zijn, het zy liever dezelvde, maer die voor de tweedemael verschenen waren.

13. Ende die Engelen seyden tot haer, in den toon van een hartelyk medelyden, Vrouwe, wat weent gy? wat is de oorzaek van uwe bittere droevheid? Sy seyde tot haer, Om dat sy het lichaem van JESUS mijnen dierbaren Heere, uit deze gravkelder wechgenomen hebben, ende ick en weet' niet, waer sy hem gelegt hebben. Wie weet, waer dat lichaem gebleven zy! misschien vermaken zich zijne vyanden, met het zelve te mishandelen.

14. (*h*) Ende als sy dit gesegt hadde, hoorde zy eenige beweging omtrent haer. Daerom keerde sy haer achterwaerts, ende sagh Jesum selven staen, ende sy en wist niet dat het Jesus was. Trouwens hare oogen schemerden, door den vloed van tranen; zy dacht nergens minder aen, dan aen eene verschijning van den Heiland; ook maekten de verlegenheid, en de verwarring van gedachten, dat zy niet eens lette op de gelaetstrekken van den persoon, die by haer stond.

15. De haer nog onbekende Jesus seyde tot haer, Vrouwe, wat weent gy? wien soeckt gy? Sy meynende dat het de hovenier was, die het lichaem van den Heiland, op het bevel van Joseph, naer elders verplaetst had, vergel. Kap. XIX: 41, 42, seyde tot hem, Heere, so gy hem [*wech*]gedragen hebt, segt my waer gy hem gelegt hebt, ende ick sal hem wech-

(*h*) Matth. 28: 9. Marc. 16: 9.

nemen, om hem nog eens meer nauwkeurig te balfemen, en daerna op eene betamelyke wijs te begraven.

16. Jefus feyde tot haer, op eenen lievderijken toon, met die onderfcheidene ftem, welke Hem gewoon was, Maria. Sy haer omkeerende, en bemerkende, dat het JESUS zelvs ware, feyde tot hem, in eene mengeling van verfchillende hartstochten, Rabbouni, 't welck is gefegt, mijn grote Meefter en Leeraer. Meer kon zy, van wegen hare grote ontroering, niet uitbrengen. Maer zy wierp zich ten eerften aen zijne voeten neder, om dezelve te omarmen.

17. Jefus feyde tot haer, En raeckt my nu niet aen, binnen korten zult gy betere gelegenheid hebben, om my uwe hoogachting en lievde te bewijzen: want ick en ben nogh niet opgevaren tot mijnen Vader. Voor mijne hemelvaert, zal ik nog eenigen tijd op de aerde blijven, en u gelegenheid geven, om met my in Galilea te verkeeren. Nu is het geen tijd, om hier langer te vertoeven, maer gaet henen (*i*) tot mijne Discipelen, welke ik als mijne broeders tederlyk bemin, hoe zeer zy alle my fchandelyk verlaten hebben, ende fegt haer uit mijnen naem, (*k*) Ick ben uit de doden opgeftaen, en vare eerlang op tot mijnen Vader, ende uwen Vader, ende [*tot*] mijnen Godt, ende uwen Godt.

18. (*l*) Maria Magdalene gingh ende boodfchapte den difcipelen, dat fy den Heere levendig gefien hadde, ende [*dat*] hy haer dit gefegt hadde. Maer de Discipelen, die bitterlyk treurden en weenden, geloovden het niet, Marc. XVI: 10, 11.

Kort daerna vertoonde zich de Heiland aen de overige vrouwen, terwijl zy nog onder den weg waren, om zich naer Jerufalem te begeven, en aen de Apostelen te boodfchappen, wat zy in den hov van Jofeph gehoord en gezien hadden. Dit was de tweede verfchijning van den opgewekten JESUS. By die gelegenheid gelastte Hy ook aen

(*i*) Pf. 22: 23. Matth. 28: 10. Hebr. 2: 11. (*k*) Joh. 16: 28.
(*l*) Matth. 28: 8. Marc. 16: 10. Luc. 24: 9.

aen deze vrouwen, om den Discipelen te boodschappen, dat Hy henen ging naer Galilea, en dat zy aldaer eenigen tijd gemeenzaem met Hem verkeeren zouden, Matth. XXVIII: 8-10.

Terwijl nu deze vrouwen gezamenlyk henen gingen, om de heuchlyke tijding van JESUS opstanding aen de Discipelen te boodschappen, begaven zich de Bevelhebbers der Romeinsche Soldaten, die by het grav de wacht gehad hadden, en in de uiterste verwarring gevlucht waren, naer de Stad, om den Overpriesteren bericht te geven van het gene hun in den hov van JOSEPH bejegend was. Aenstonds vergaderde de Grote Raed, op deze ontzettende tijding, en men besloot eene aenzienlyke somme gelds onder de Soldaten uittedeelen, en hen daerdoor om te kopen, om een gerucht uit te strooien, het welk zich zelvs verwoestte, dat de Discipelen van den Heiland, terwijl de wachters sliepen, zijn lichaem gestolen hadden, Matth. XXVIII: 11-15. Vergel. XVIII Deel. p. 533—535.

Voor de derdemael heeft zich de opgewekte CHRISTUS aen PETRUS vertoond, Luc. XXIV: 34. 1 Cor. XV: 5. — Te weten, nadat PETRUS, op het bericht van MARIA MAGDALENA, dat de gravkelder geopend ware, met JOANNES het grav had bezien vs. 1-10, had hy nergens duur of blijvende plaets. In verwarring van gedachten, liep hy gedurig ginds en herwaerds heen en weder, of hy dusdoende iets naders en met meerdere zekerheid vernemen mogt. Onder dit heen en weder lopen, is hem de opgewekte JESUS, op de eene of andere plaets verschenen.

Voor de vierdemael heeft zich de opgewekte CHRISTUS vertoond, aen twee van zijne Discipelen, terwijl zy in het veld wandelden, tusschen Jerusalem en Emmaus, Marc. XVI: 12, 13. Luc. XXIV: 13-32. Deze keerden laet in den avond naer Jerusalem terug, om den Apostelen verslag te doen van hunne ontmoeting. Zy vonden de Elven met de overige vrienden van den Heiland vergaderd. Zodrae zy binnen traden: werden zy door de Apostelen verwelkomd met deze blymaer; de Heer is waerlyk opgestaen, en onder anderen ook van PETRUS gezien. Zy verhaelden wederom

uitvoerig, hoe zy den opgewekten Heiland gezien en gesproken hadden, Luc. XXIV: 33-35. Terwijl zy nu van deze dingen spraken, welke den Emmausgangeren, op den weg ontmoet waren, vertoonde zich de verrezene JESUS zelve in dat gezelschap, Luc. XXIV: 36-45. — Deze verschijning, welke de vijfde was, beschrijvt onze Euangelist, vs. 19-23.

II. *De vijfde verschijning geschiedde aen het gezelschap der Apostelen, des avonds van dien zelvden Zondag, op welken de Heiland is opgestaen, vs. 19-23. Wy onderscheiden 'er in,*

1. *De verschijning zelve, vs. 19. en*
2. *Het lievdérijk verkeer van den Heiland met zijne Discipelen, vs. 20-23.*

Deze verschijning is door LUCAS in het brede beschreven, Kap. XXIV: 36-45, met byvoeging van verscheidene omstandigheden, welke onze Euangelist, als zijnde uit dat bericht genoegzaem bekend, met stilzwijgen voorbygaet.

19. (*m*) Als het dan laet in den avont was op denselven eersten dagh der weke, op welken de Verlosser in den vroegen morgenstond was opgestaen, ende als de deuren gesloten waren, daer de discipelen vergadert waren om de vreese der Joden, quam Jesus ende stont in het midden, ende seyde tot haer, Vrede zy ulieden.

De plaats, alwaer de Apostelen vergaderd waren, was binnen Jerusalem, Luc. XXIV: 33. Evenwel waren alle de Apostelen niet tegenwoordig. Er waren slechts negen. THOMAS was 'er niet by, vergel. vs. 24. Ook was JACOBUS de jongere, door het een of ander beletsel, denkelyk door ziekte, verhinderd, om deze en de volgende verschijningen by te wonen, en daerom vertoonde de Heiland zich naderhand afzonderlyk aan dezen Apostel, 1 Cor. XV: 7. MARCUS spreekt wel van de Elven Kap. XVI: 14; maer niets is

(*m*) Marc. 16: 14. Luc. 24: 36. 1 Cor. 15: 5.

is 'er gewoner, dan dat een zeker genootschap, het welk uit een bepaeld getal van leden bestaet, naer dat getal genoemd worde, schoon zy niet allen tegenwoordig zijn.

De deuren waren gesloten, om de vrees der Joden. — De eerste uitdrukking kan men tweezins opvatten. Wanneer men dezelve betrekkelyk maekt tot het vorige, zal zy dienen ter nadere bepaling van den tijd, en te kennen geven: „ het was zo laet in den avond, dat men de deuren „ al reeds in de Stad gesloten had." Al zo natuurlyk schijnt het evenwel, dat men deze uitdrukking tot het volgende betrekkelyk make, zodat de vrees voor de vervolging der Joden aenleiding gav, dat men de deuren vroeger, dan naer gewoonte gesloten hadde. Trouwens het gerucht van JESUS opstanding had zich reeds verspreid, en zal ook reeds tot de Overheden zijn overgebracht. Dit gerucht was uit 's Heilands Discipelen voortgekomen. Men had derhalven redenen om te vrezen, dat de leden van den Groten Raed de Discipelen zou laten opzoeken.

Kort na de aenkomst der Emmausgangeren, en terwijl men bezig was te spreken, over het gene hun onder den weg ontmoet was, Luc. XXIV: 36, *kwam* JESUS zelvs in dat gezelschap, *en stond* zeer onverwacht *in het midden.* Niet dat de opgewekte Heiland door de geslotene deuren was henen gedrongen. Dit begrip is strijdig met den aert van een menschelyk lichaem, en te gelijk met 's Heilands oogmerk, om namelyk zijne Discipelen te overtuigen, dat hy waerlyk was opgestaen. Hy had de deuren door zijn wonderdoend Alvermogen geopend, en wederom achter zich gesloten, zonder dat het iemand bemerkte; het welk, door hunne ingespannen aendacht, en yver onder de gesprekken, zal veroorzaekt zijn.

De Heiland groette hen minzaem, *en zeide tot hen, vrede zy ulieden.* — Dit was by de Joden de gewone groetenis, waermede zy elkanderen alle heil en zegen toewenschten. Deze groetenis was in dit geval van eenen byzonderen nadruk, naerdien de hoge Persoon, die dezelve uitsprak, den vrede, welken Hy verworven had, in volle kracht konde en wilde deelachtig maken.

Op deze onverwachte verschijning van den opgewekten Verlosser, werden de Discipelen verschrikt en zeer bevreesd, menende dat zy eenen geest zagen, die de gedaente van den Heiland had aengenomen. De Heiland bestrafte hen, op eene minzame wijs, over deze ontsteltenis en ongepaste overleggingen, Luc. XXIV: 37, 38.

20. Ende dit gesegt hebbende, toonde hy haer sijne handen ende voeten, zo als zy aen het kruis doornageld waren, als mede het lidteeken der wonde in [*sijne*] zijde; zeggende ik ben het zelvs, ziet en tast de lidteekenen mijner wonden, een geest immers heeft noch vleesch noch benen, gelijk gy ziet dat ik heb, Luc. XXIV: 39, 40. Dusdoende wilde de Heiland zijne Discipelen ten vollen verzekeren, dat Hy waerlyk, en met het zelvde lichaem was opgestaen. (*n*) De discipelen dan wierden verblijdt, als sy den Heere sagen. Van wegens de overgrote blijdschap, konden en durvden zy het in den beginne niet geloven. Het behaegde daerom den Verlosser eene onlochenbare proev te geven, dat Hy waerlyk van de doden was opgestaen. Hy vraegde, hebt gy hier iets om te eten? Zy gaven Hem een stuk van een gebraden visch, en van honigraten; en Hy nam het en at het voor hare oogen, ten blijke, dat Hy zijn lichaem wederom had aengenomen, Luc. XXIV: 41-43.

21. Jesus dan nam, na een kort gesprek, wederom afscheid van zijne Discipelen. By zijn henen gaen, seyde Hy wederom tot haer, even als by zijne komst vs. 19, Vrede zy ulieden, met allerlei heil en voorspoed. Dan eer Hy hen verliet, wilde Hy hen van zijne byzondere toegenegenheid verzekeren, en hun het gewichtig oogmerk, waertoe Hy hen geroepen en afgezonderd had, bekend maken, zeggende, (*o*) gelijckerwijs my de Vader als zijnen afgevaerdigden in de waereld gesonden heeft, om zijnen wil, tot zaligheid van zondaren, bekend te maken, en daertoe, door mijn lijden en dood, den weg te ba-

(*n*) Joh. 16: 22. (*o*) Jes. 61: 1. Matth. 28: 19. Marc. 16: 15. Luc. 4: 18. Joh. 17: 18.

banen, zo fende ick, die nu alle macht ontvangen heb in hemel en op aerde, oock ulieden, om het Euangelie der verzoening onder alle volken te prediken, en de zaligheid, welke ik verworven heb, aen te bieden.

22. Ende tot dit wichtig werk ftelde Hy zijne Apostelen by aanvang in ftaet: want, als hy dit gefegt hadde, blies hy [*op haer*], ende feyde tot haer, Ontfangt den Heyligen Geeft.

De wind is een gewoon zinbeeld van den Heiligen Geest, en zijne krachtige werkingen. Dit blafen van den Heiland op zijne Apostelen was een uitwendig teeken, niet alleen ter bevestiging van de woorden, welke Hy 'er byvoegde, *ontvangt den Heiligen Geest*, dat is, de buitengewone gaven van den Heiligen Geest, om u tot het Apostelambt bekwaem te maken; maer het diende ook om hen te doen opmerken, dat Hy, nu van de doden opgeftaen, het recht had, om gezanten aen te ftellen, en met de vereischte genade toe te rusten. Ten bewijze daervan fchonk Hy hun reeds de eerftelingen der buitengewone gaven, van welke zy eerlang den vollen oogst ontvangen zouden.

23. Ter nadere verklaring van het gewichtig ambt hunner bediening, voegde 'er de Heiland nog by. (*p*) So gy yemants fonden vergeeft, dien wordenfe vergeven: fo gy yemants [*fonden*] houdt, [*dien*] zijnfe gehouden.

Het komt Gode den Allerhoogften alleen toe de zonden te vergeven. Deze belofte moet derhalven betrekkelyk gemaakt worden tot de verklaring, welke de Apostelen in die hoedanigheid, omtrent het vergeven of houden der zonden, doen zouden. — Maer zou deze merkwaerdige belofte alleen te kennen geven, dat de zonden aen de gelovigen, aen welke de Apostelen aenkondigden, dat hunne misdaden vergeven waren, werkelyk vergeven waren, en dat ook hunne verklaringen, welke zy aen ongelovigen deden, dat zy nog onder de verdoemenis lagen, zouden bevestigd worden? Deze zaek lag reeds in de aenftelling en zending der

(*p*) Matth. 16: 19. ende 18: 18.

Apostelen opgesloten. Dan zou ook deze belovte niets byzonders of uitnemends, ten aenzien van 's Heilands eerste en onmiddelyke gezanten, in zich behelzen. De mening van 's Heilands toezegging schijnt daerom deze te wezen, dat de Apostelen, die ook de gaev der onderscheiding van de geesten bezaten, waerdoor zy het inwendig gemoedsbestaen der menschen kenden, de macht zouden hebben, om in voorkomende gevallen openlyk te verklaren, wien de zonden al of niet vergeven waren, en overeenkomstig deze verklaring te handelen, zonder onderscheid te maken tusschen Joden en Heidenen, door dezelve al of niet in hunne gemeenschap aen te nemen.

Misschien moeten wy hier tevens denken aen dat wonderdoend vermogen, met het welk de Verlosser zijne onmiddelyke gezanten verwaerdigd heeft, om menschen, welke in dien tijd met deze of gene kwalen bezocht waren, tot eene straf van hunne wanbedrijven, daervan te genezen, tot een openbaer bewijs, dat hun de zonden vergeven waren, en om anderen daerentegen, met uitwendige bezoekingen, wonderdadig te straffen, tot een zichtbaer bewijs, dat den zodanigen de zonden gehouden waren. Verg. Hand. XIII: 11. 1 Cor. V: 5.

Althans het verband van deze belovte met vs. 22, leert allerduidelykst, dat wy hier te denken hebben aen zodanig iets, het welk de opgewekte Verlosser aen zijne Apostelen, als een gevolg der buitengewone gaven van den Heiligen Geest toezegt, en waervan zy in het werk der bediening, als zijne onmiddelyke gezanten, gebruik moesten maken.

C. *De zesde verschijning geschiedde acht dagen later, aen het zelvde gezelschap der Apostelen, maer toen was 'er* THOMAS *ook by tegenwoordig, vs.* 24-29.

1. THOMAS *wilde in den beginne niet geloven, dat* JESUS *zich aen zijne Apostelen vertoond had, vs.* 24, 25.

2. *Maer nu werd hy van 's Heilands opstanding volkomen overtuigd vs.* 26-29. *Hier ontmoeten wy*

—. *De verschijning van den opgewekten Verlosser, vs.* 26, *en*

——. *Zijne zamenspraek met* THOMAS, *vs.* 27-29.

24. Ende Thomas, één van de twaelve, in het Grieksch gesegt Didymus, dat is een *Tweeling*, zijnde een eigen naem, die in dezen tijd zeer gewoon was, en ook gegeven werd aen zulke personen, die gene tweelingen van geboorte waren; deze Thomas en was met haer niet doe Jesus, op den avond van denzelvden dag zijner opstanding, in het gezelschap der Apostelen verscheen, en [*daer*] zeer onverwacht by hen quam vs. 19.

Waer was THOMAS op dien tijd, en waerom was hy niet in het gezelschap der Apostelen gekomen? Het een en ander kunnen wy niet met zekerheid bepalen. Maer wanneer wy de kracht van zijn ongeloov, en zijn karakter in aenmerking nemen, zouden wy het misschien gissen kunnen. Hy was zeer ongelovig, en dat hy zeer korsel van humeur geweest zy, en stout in het spreken, weten wy uit andere gevallen. Vergel. Kap. XI: 16. XIV: 5. Wy schijnen 'er uit te mogen besluiten, dat hy in zijn ongeloov, meer dan iemand anders, gewanhoopt hebbe aen de zaek van JESUS, dat het verhael der vrouwen by hem gene aendacht verdiende, en dat hy daerom niet in het gezelschap der Apostelen verschenen zy, denkende by zich zelven, 'er is toch niets op, wy moeten de zaek van JESUS laten varen. — By de vijfde verschijning, had de opgewekte Verlosser op zijne Apostelen geblazen, en hun, onder dat zinbeeldig vertoog, de eerstelingen der gaven van den Heiligen Geest medegedeeld vs. 22. THOMAS was nu, om zijne afwezig-

heid, van dit voorrecht uitgesloten. Omdat hy evenwel tot het lichaem der Apostelen behoorde, was hy in die aenblasing begrepen, en hy ontving even dezelvde gaven, als de overige Apostelen, zodrae hy de opstanding van den Heiland geloovde.

De overige Apostelen gaven, by de eerste gelegenheid, aen THOMAS bericht van het gene zy gehoord en gezien hadden.

25. De andere discipelen dan seyden tot hem, Wy hebben den Heere gesien. Doch hy seyde tot haer, Indien ick in sijne handen niet en sie het teecken der nagelen, ende mijnen vinger en steke in het teecken der nagelen, ende steke mijne hant in sijne zijde, ick en sal geensins gelooven.

De andere Apostelen zeiden tot THOMAS, *wy hebben den HEER gezien.* — Het verhael van den Euangelist is, naer zijne gewoonte, zeer kort. Hy laet de byzondere omstandigheden aen de overdenking van zijne lezeren over. Ook laten zy zich zeer gemakkelyk ontwikkelen. Het kan zijn, dat THOMAS eenen of meer der Apostelen ontmoet hebbe, of dat hy door eene andere aenleiding bewogen zy, zich in hun gezelschap te begeven. Althans de overige Apostelen verhaelden hem, met grote blijdschap; dat zy den Heer levendig gezien hadden, dat zy hem, hoe zeer de deuren zorgvuldig gesloten waren, op het alleronverwachtst hadden zien staen in hun midden, dat zy Hem aenstonds, zodrae Hy hen groette, aen zijne stem gekend hadden; dat Hy hun de lidteekenen der wonden vertoond had, welke Hy aan het kruis bekomen had; dat Hy voor hunne oogen gegeten had, om hen ten vollen te overtuigen, dat Hy zijn lichaem waerlyk wederom had aengenomen; en dat zy, onder het zinbeeldig vertoog van eene aenblazing, de eerstelingen der buitengewone gaven van den Heiligen Geest ontvangen hadden.

Maer welk eenen invloed had dit verhael op THOMAS? Hy was en bleev ongelovig. Hy zeide, *indien ik in zijne handen niet zie het teeken der nagelen, en mijnen vinger steke in het teeken der nagelen, en mijne hand in zijne zijde steke, ik zal*

geenszins geloven. — Hoe moeten deze gezegden van THOMAS begrepen worden? Was hy onbescheiden genoeg, om den overigen Apostelen te verwijten, dat zy leugenaers waren, en hem een verdichtsel zochten wijs te maken? Niets minder dan dit. Hy had zijne Ambtgenoten, door een langduurig verkeer, als oprechte lieden, als mannen van goede trouw leren kennen. Maer hy dacht, dat zy zelve bedrogen waren. Hy verbeeldde zich, naer de bygelovige begrippen, welke de Joden van de Heidenen hadden overgenomen, dat een geest, een spooksel, verschenen was, en dat de Apostelen dit verschijnsel, zonder nader onderzoek, voor den verrezenen JESUS hadden aengezien. — Wy moeten ons hier eene zamenspraek verbeelden van zoortgelyken inhoud. Op het verhael der overige Apostelen, zal THOMAS hoofdzakelyk geantwoord hebben: „ mijne „ waerde vrienden, gy hebt u bedrogen; het is een geest „ geweest." De andere Apostelen verzekerden hem, dat zy JESUS zelven gezien hadden, dat zy Hem hadden horen spreken, dat Hy hun de lidteekenen zijner wonden, in handen, voeten, en zijde getoond, en hun de vryheid gegeven had, om dezelve te betasten. „ En hebt gy dat gedaen?" viel THOMAS in. „ Neen, antwoordden de Apostelen; dit „ oordeelden wy niet nodig; wy meenden reeds zo vele „ bewijzen te hebben, als wy redelyker wijs vorderen kon„ den." Daerop hernam THOMAS, „ het zy dan zo als „ het wezen mag; zien en horen is my niet genoeg; zo „ lang ik met mijne eigene handen de lidteekenen zijner „ wonden niet getast heb, zal ik ook niet geloven."

Het was in THOMAS zekerlyk te prijzen, dat hy eene zaek van zo veel aenbelang, als JESUS opstanding was, niet zonder genoegzame bewijzen geloven wilde, maer het is zeer te veroordeelen, dat hy met genoegzame bewijzen niet te vrede was. — Hy dacht niet aen het gene de Heiland, omtrent zijne opstanding, meermalen en allerduidelykst voorspeld had; hy verdacht wel de oprechtheid der andere Apostelen niet, maer hy verweet hun stilzwijgende, dat zy ligtgelovig en onvoorzichtig waren; hy vorderde overtollige bewijzen; hy wilde op zijne eigene manier overtuigd wor-

worden; hy wilde in de keus der bewijzen zijnen zin hebben, en anders niet geloven. Daerenboven was hy zijnen broederen tot ergernis; zijne redeneringen hadden ook de andere Apostelen aen het twijffelen kunnen brengen, indien zy niet, door de mededeeling der eerstelingen van den Geest, tegen allen aenstoot waren beveiligd geweest.

26. Ende na acht dagen waren sijne discipelen wederom binnen hunne gewone vergaderplaets, alwaer zy ook des zondags te voren by een waren geweest. Zy waren in dien tusschentijd meermalen te zamen geweest. Zy hadden te Jerusalem gene gewone tijdelyke bezigheden; en zouden menschen, die reeds de eerstelingen der gaven van den Heiligen Geest ontvangen hadden, en by voorraed tot het zeer gewichtig Apostelambt ingehuldigd waren, niet van tijd tot tijd met elkanderen gesproken hebben, over de opstanding van hunnen Meester, en over het werk van hunne aenstaende bediening? Maer de opgewekte Verlosser wachtte acht dagen, eer Hy zich weder in het gezelschap der Apostelen vertoonde, om hun geloov en hunne lijdzaemheid te beproeven, ende thans was Thomas met haer. Hoe zeer hy in zijn ongeloov volhardde, zal hy zich hebben laten bewegen, om tot het gezelschap der Apostelen weder te keren, ten einde te zien, wat de tijd van deze zeldzame zaek leren zoude; indien het waer mogt zijn, zal hy gedacht hebben, dat onze Meester levendig verschenen is, zal Hy zich nog wel eens vertonen. De manier van verschijning was dezelvde, als acht dagen te voren; [*ende*] Jesus quam als de deuren gesloten waren, uit vrees voor de woede der Joodsche Overheden, vergel. vs. 19. De Heiland opende de deuren, door zijn wonderdoend Alvermogen, ende stont op het alleronverwachtst in het midden. Hy groette hen op eene zeer minzame wijs, ende seyde wederom naer gewoonte, Vrede zy ulieden.

De overige Apostelen zullen zich hartelyk verblijd hebben, over de aengename tegenwoordigheid van hunnen dierbaren Meester, en Hem op de eerbiedigste wijs verwelkomd hebben. — Maer wat heeft THOMAS gedacht, toen

hy

hy den opgewekten Heiland voor zich zag? Daer is nu dat verschijnsel, zal hy gedacht hebben, van het welk mijne Ambtgenoten gesproken hebben; nu ben ik in het geval van de zaek te kunnen en te moeten onderzoeken; de verschijningen van geesten zijn wel niet ongewoon, maer evenwel dit verschijnsel vertoont dezelvde wezenstrekken, dezelvde gestalte, en houding, als onze Meester had; de stem is volmaekt dezelvde; zal ik my verstouten, om het zelve te betasten?

27. Terwijl 'er deze en dergelyke gedachten in het hart van THOMAS omgingen, richtte de opgewekte Verlosser zijne tael regelrecht tot hem. Daer na seyde hy tot Thomam, Brengt uwen vinger hier, ende siet mijne handen; (q) ende brengt uwe hant, ende steeckt se in mijne zijde: Ende en zijt niet ongeloovigh, maer geloovigh.

„ Wel THOMAS, wilde de Heer JESUS zeggen, zijt gy „ in het ongeloov zo verhard, dat gy mijne opstanding, „ welke ik zo menigmalen voorspeld heb, en waeromtrent „ gy zo vele en ontwijffelbare getuigenissen gehoord hebt, „ niet geloven wilt, ten zy gy zelvs de lidteekenen mijner „ wonden ziet en tast; wel aen nu, kom nader; zie hier „ de lidteekenen der wonden, welke ik aen het kruis, in „ mijne handen, voeten en borst, ontvangen heb. Betast „ my, en leg uwen vinger in mijne lidteekenen. Wees „ niet langer ongelovig. Laet de blijkbaerheid der zaek „ u overtuigen, daer gy nu alle bewijzen hebt, welke gy „ gevorderd hadt."

De Heer JESUS gav hier eene allerkennelykste proev van zijne Alwetendheid. Hy herhaelde dezelvde woorden, welke THOMAS tot de overige Apostelen gesproken had, ten blijke dat Hy, hoe zeer van hem afwezig, de woorden zijner lippen, ja zelvs de gedachten van zijn hart volmaektelyk kende. Hy betoonde hier zijne onbegrensde goedheid; Hy had zonder uitstel in den hemel kunnen ingaen, om aldaer de hulde en aenbidding der Engelen te ontvangen, maer,

(q) 1 Joh. 1: 1.

ten nutte van de zijnen, bleev Hy nog eenigen tijd op de aerde. Hy bezocht zijne Leerlingen meermalen, en, met eene weergalose toegevendheid, schikte Hy zich naer de grillige denkwijs van eenen ongelovigen THOMAS.

Niet minder openbaerde hier de Heiland zijn Godlyk Alvermogen: want de laetste woorden, *zijt niet ongelovig, maer gelovig*, schijnen ons gene vermaning te behelsen, maer met eene Godlyke kracht te zijn vergezeld geweest, om het geloov op dat oogenblik in het hart van THOMAS te werken, op die zelvde wijs, als de Verlosser gewoon was tot de kranken te zeggen, *staet op en wandelt*, met dit gevolg, dat zy, op dat zelvde oogenblik, door zijn wonderdoend Alvermogen genezen wierden. — Dit schijnt ons duidelyk te blijken, uit het antwoord van THOMAS, vs. 28.

28. Ende Thomas antwoordde ende seyde tot hem, Mijn Heere, ende mijn Godt. Eene uitspraek, welke zeer kort en afgebroken is. Zy draegt blijkbare teekenen van veelerlei aandoeningen en gemoedsbewegingen, in het hart van THOMAS.

„ Gy zijt het waerlyk, gezegende JESUS, wil hy zeg-
„ gen. Nu ben ik van de waerheid uwer opstanding ten
„ vollen overtuigd. Nu weet ik, dat wy U, op alle mo-
„ gelyke gronden van zekerheid, erkennen en eerbiedigen,
„ als Gods Zoon, en den Verlosser der waereld." — By het uitspreken van deze woorden, openbaerde THOMAS veelerlei gemoedsbewegingen. 1. Zijne schaemte over de hardnekkigheid van zijn ongeloov, dat hy, in weerwil van 's Heilands duidelyke voorzeggingen, en het onlochenbaer getuigenis der Apostelen, niet had willen geloven, en meer bewijzen gevorderd had, dan hy redelyker wijs had kunnen begeeren. 2. Zijne verbaesdheid, daer hy den genen levendig voor zich zag, van welken hy gedacht had, dat Hy voor altoos gestorven ware. 3. Zijne hartelyke blijdschap. 4. Zijne dankbaerheid, dat de lievderijke JESUS zich naer zijne zwakheid had willen schikken, en hem, als een verloren schaep, wederom opzoeken.

Zou THOMAS, eer hy ten vollen overtuigd werd van JESUS opstanding, de lidteekenen van 's Heilands wonden wer-

werkelyk betast hebben? — Zo denken zommigen, maer dit komt ons niet waerschijnlyk voor, omdat de Euangelist deze merkwaerdige byzonderheid, als eene nieuwe proev van THOMAS ongelovigheid, niet zou verzwegen hebben. — Hoe het wezen moge, THOMAS gav den Heiland een zeer kort en afgebroken antwoord, waeruit het ten duidelykften bleek, dat hy, van de waerheid zijner opstanding, ten vollen overtuigd was.

29. Jesus voegde 'er eene zeer gewichtige aermerking by, omtrent den waren aert van het geloov: Hy seyde tot hem, Om dat gy my gesien hebt, Thoma, so hebt gy geloofc: (r) saligh [*zijnse*] die niet en sullen gesien hebben, ende [*nochtans*] sullen gelooft hebben.

Omdat gy gezien hebt THOMAS, *zo hebt gy geloovd.* — In deze woorden ligt eene minzame bestraffing van THOMAS traegheid in het geloven. Hoe zeer hy alle voldoende bewijzen had voor JESUS opstanding, zo in de voorzeggingen van zijnen Godlyken Meester, als in het geloovwaerdig getuigenis van zijne Medeäpostelen; indien hy JESUS niet van naby gezien, en de lidteekenen zijner wonden nauwkeurig beschouwd had, hy zou niet geloovd hebben. Deze traegheid maekte dat zijn geloov van de minste zoort ware.

Omtrent het geloov der Christenen in volgende tijden, zegt de Heiland: *zalig zijn zy, die niet zullen gezien, en nochtans geloovd hebben.* Hy vordert geenszins, dat men, zonder genoegzame gronden, zonder een behoorlyk onderzoek van zaken, gelove. Dit zou in de daed een onredelyk bygeloov wezen. Maer de Christenen in volgende tijden, zouden de opstanding van den Heiland, en andere gewichtige gebeurtenissen van het Euangelie, geloven moeten, zonder dat zy dezelve gezien hadden of zien konden, alleen op het gezach van Gods woord, en het getuigenis der Apostelen. Te weten, dit is de ware aert van ons geloov, wy moeten de bewijzen voor de waerheid en den Godlyken oorsprong der Heilige Schriften nauwkeurig on-

(r) 1 Petr. 1: 8.

derzoeken, en, nadat wy daervan overtuigd zijn, al het gene in dezelve verklaerd wordt daerom geloven, omdat God het zelvs verklaerd heeft. — Voor het overige moet de uitspraek *zalig zijn zy* enz. niet in eenen uitsluitenden zin genomen worden, als of THOMAS niet ware zalig geworden; maer in eenen vergelykenden zin, zodat zy, die niet zien en evenwel geloven, lovwaerdiger en aengenamer by God zijn; en in de daed dit teekent eenen meer buigzamen geest, eene meerdere geneigdheid, om zich aen God en zijne verklaring te onderwerpen.

De ongelovigheid van THOMAS is een zeer aenmerklyk bewijs, dat de Apostelen geenszins, door eene ydele verbeelding, bedrogen zijn. THOMAS begeerde en verkreeg ook meer bewijzen, dan men redelyker wijs zou hebben kunnen vorderen. Indien derhalven de Heer JESUS op zulk eene wijs werkelyk verschenen is, kan men 'er niet aen twijffelen, of Hy is waerlyk opgestaen.

c. Hierop volgt eene aenmerking van den Euangelist, omtrent het gewichtig einde, het welk hy in dit geschrivt bedoelde, *vs.* 30, 31.

30. Jesus dan heeft, geduurende de 40 dagen, welke Hy na zijne opwekking op de aerde, en byzonder in Galilea heeft doorgebracht, nogh wel (*s*) vele andere teeckenen in de tegenwoordigheyt sijner discipelen gedaen, en hun nog vele andere overtuigende bewijzen voor de waerheid zijner opstanding gegeven, die niet en zijn geschreven in dit Boeck, verg. Hand. I: 3.

Het schijnt ons, uit het gansche beloop van zaken, allerblijkbaerst, dat het woord *teekenen* hier niet in den gewonen zin genomen worde, voor wonderwerken, maer bepaeldelyk voor zulke verrichtingen, welke beslissende bewijzen waren, dat JESUS waerlyk was opgestaen. JOANNES oordeelde het niet nodig, dit alles uitvoeriger aen te teekenen, omdat zijn geschrivt daerdoor al te uitvoerig zou geworden zijn.

31. Maer

(*s*) Joh. 21: 25.

31. Maer dese kenteekenen der waerheid van 's Heilands opstanding, welk ik tot dus ver heb aengeteekend, zijn geschreven, op dat gy, op genoegzame gronden van zekerheid, geloovet dat Jesus niet alleen is de Christus, de beloovde MESSIAS, en de Sone Godts, in den eigenlykften zin, maer ook dat JESUS van CHRISTUS niet onderscheiden zy, zodat JESUS niet alleen by zijnen doop CHRISTUS geweest, maer ook by zijn lijden, en na zijnen dood, gebleven zy: ende op dat gy deze aengelegene waerheden met uw gansche hart geloovende het leven hebbet in sijnen name, en uit kracht van zijne verdiensten.

Den grond van deze verklaring hebben wy, in onze INLEIDING tot dit Euangelie, nader aengewezen.

HET XXI. KAPITTEL.

III. *Dit Kapittel behelst het aenhangsel op* JOANNES *Euangelie.*

Zommigen hebben met GROTIUS, VOSSIUS, en CLERICUS gedacht, dat dit Kapittel niet van den Apostel zelven oorspronglyk, maer, door eene vreemde hand, by dit Euangelie gevoegd zy.

Het voornaemste bewys ontleent men uit de twee laetste verzen van het voorgaende XX^ste Kapittel, alwaer men meent dat de Apostel zijn Geschiedverhael geëindigd hebbe. Maer wy hebben reeds opgemerkt, dat de woorden van Kap. XX: 30, 31 niet betrekkelyk zijn tot dit gansche Geschiedboek, maer alleen en bepaeldelyk tot die teekenen en verrichtingen, welke de opgewekte Verlosser gedaen heeft, voor het oog van zijne Apostelen, om hen daer door van de waerheid zijner opstanding volkomen te verzekeren, en die kenteekenen der waerheid van 's Heilands opstanding, van welke de Apostel spreekt, vs. 31, waren tot het gemelde einde genoegzaem en zeer voldoende.

Het is waer, 'er zijn meer gewijde Geschiedboeken, welke na den dood der schrijveren, door anderen, by wijs van aenhangselen, vervolgd zijn, gelijk DEUTERONOMIUM, en het Boek van JOSUA — Maer dan zijn de bewijzen daervan allerduidelykst, naerdien 'er zaken verhaeld worden, welke na den dood der schrijveren voorgevallen zijn, en door hen zelve onmogelyk hebben kunnen geboekt worden. Nu is het in ons geval met de zaek geheel anders gelegen. Wanneer het gene Kap. XXI. vermeld is gebeurde, leevde de Apostel, hy was by de geschiedenissen zelvs tegenwoordig, en was daerin mede betrokken.

De schrijvstijl Kap. XXI. stemt volkomen overeen, met dien van JOANNES in dit gansche Euangelie, gelijk wy in onze INLEIDING nader hebben aengewezen. Om nu niet eens te zeggen, dat 'er, noch in de alleroudste Afschrivten, noch in de berichten der vroegste Christen schrijveren, eenig blijk te vinden zy van de onechtheid dezer bylage.

Dit Kap. behelst een aenhangsel, het welk de Apostel naderhand by zijn Euangelie gevoegd heeft, met een byzonder oogmerk. — Te weten, in de laetste dagen van JOANNES, begon 'er eene dwaling onder de Christenen verspreid te worden, dat die Apostel, die zo hoog bejaerd was, nimmer sterven zou. Dit besloot men uit zekere gezegden van den Heiland, by gelegenheid dat Hy zich, na zijne opstanding, in Galilea aen zijne Apostelen vertoond had. JOANNES vond het daerom geraden, deze dwaling, by wijs van een aenhangsel tot zijn Euangelie, te wederleggen, door een omstandig verhael te geven van deze gansche verschijning, en de eigene woorden aen te teekenen, welke de Heiland by die gelegenheid gesproken had.

Ondertusschen houden wy het slot vs. 24, 25, voor een byvoegsel van eene andere hand.

Dit laetste Kapittel behelst twee hoofdzaken:

א. *Eene zeer merkwaerdige verschijning van den opgewekten Verlosser, aen zijne Apostelen in Galilea, welke in de omstandigheden zeer uitvoerig beschreven wordt, vs. 1-23.*

ב. *Het slot, vs. 24, 25.*

א. *Het eerste stuk behelst twee hoofdzaken.*

A. *De gemelde verschijning van den verrezenen Heiland, vs. 1-14, en*

B. *Het zeer gewichtig gesprek, het welk de Verlosser, by die gelegenheid, met den Apostel* PETRUS *gehouden heeft, vs. 15-23.*

A. *In het verhael van de gemelde verschijning, vs. 1-14.*

A. Geeft de Euangelist eerst bericht van de personen, aen welke, en de gelegenheid, by welke de opgewekte JESUS *zich openbaerde, vs. 1-2*

1. De Heiland had aen zijne Apostelen beloofd, dat Hy, na zijne opstanding, eenigen tijd met hen in Galilea verkeeren zoude. Deze belofte had Hy na zijne opstanding nog eens herhaald, Matth. XXVIII: 10. De Apostelen begaven zich daarom, nadat de Heiland zich een en andermael aen hun vertoond had, naer Galilea, te meer om dat zy te Jerusalem in geduurige vrees waren, voor de woede der Overheden van de Joden. Kap. XX: 19. Daer ontmoetten zy ook den opgewekten Verlosser. Na desen, na de verschijningen, welke Kap. XX. zijn aengeteekend, openbaerde de opgewekte Jesus hemselven wederom den discipelen aen de zee van Tiberias, anders ook genaemd het meir Gennesareth, of de Galileesche zee. Deze verschijning geschiedde niet aen alle de Apostelen, maer alleen aen zommige, en wel bepaeldelyk aen zeven. Ende hy openbaerde hem aldus:

2. Daer waren te samen zeven van 's Heilands volgelingen, die een genoegzaem getal van geloofwaerdige ooggetuigen uitmaekten, te weten Simon Petrus, die, niettegenstaende zijnen akelige val, evenwel zijn geloov in, en zijne liefde tot den verrezen Heiland niet verloren had, en zich nu naer Galilea begeven had, om met

zijnen Godlyken Meester vry en gemeenzaem te verkeeren, **ende Thomas gesegt Didymus**, of *Tweeling*, die, nu volkomen overtuigd omtrent de waerheid van 's Heilands opstanding, mede zal verlangd hebben, om zijnen gezegenden Meester in Galilea nader te zien, (*a*) **ende Nathanaël**, anders genaemd Bartholomeus, die **van Cana in Galilea** oorsprongelyk **was**, zie boven p. 28. (*b*) **ende de [*sonen*] Zebedei**, zijnde Joannes, de schryver van dit Euangelie, en Jacobus de grotere, die naderhand door Herodes onthoofd is, **ende nog twee andere van sijne discipelen.**

Door die *twee anderen van* JESUS *Discipelen* verstaen sommigen ANDREAS en PHILIPPUS, als die beide waren van Bethsaida, eene Stad in Galilea, niet verre van de zee van Tiberias, Kap I: 44. — Maer waren die beide deze bekende Apostelen geweest, dan is 'er gene reden uit te denken, waerom zy ook niet met hunne namen genoemd worden. Het komt ons daerom meer waerschijnlyk voor, dat zy niet tot het getal van 's Heilands Apostelen, maer tot dat van zijne Discipelen behoord hebben.

Deze zeven personen waren thans te zamen, in een huis, of in eene andere plaets van eene Stad, niet verre van het meir Gennezareth gelegen, omtrent dien berg, alwaer de Heiland hen bescheiden had, Matth. XXVIII: 16, en waeromtrent verscheidene van hun woonachtig waren. — Hier verlangden en hoopten zy hunnen gezegenden Meester nader te zullen ontmoeten; en hier zullen zy elkander, over de belovte van den Heiland, nader onderhouden hebben.

3. Hier by elkander zijnde, werden zy door Petrus opgewekt, om inmiddels tot hun vorig beroep weder te keren. **Want Simon Petrus**, die de voorbaerigste van allen was, **seyde tot haer, Ick gae visschen. Sy seyden tot hem, Wy gaen oock met u.** Trouwens de Apostelen wisten niet wat hun voor als nog te doen stond, daer zy nog gene nadere zending, of byzondere bekwaamheid

(*a*) Joh. I: 46. (*b*) Matth. 4: 21. Marc. 1: 19.

heid tot de uitbreiding van JESUS Koningrijk, ontvangen hadden. Ook eischte de zorg voor hun bestaen, dat zy op een eerlyk onderhoud bedacht waren. Sy brachten zonder verder beraed hun voornemen ter uitvoer: want zy gingen uyt ende traden terstond in het schip, het welk Petrus, of liever Joannes, in eigendom toebehoorde, en geduurende den tijd, dat zy JESUS bestendig gevolgd hadden, aen huurlingen was toevertrouwd geweest. Tegen den avond gingen zy in het schip, ende in dien nacht en vingen sy niets. Dit viel hun wel zeer verdrietig, maer de Heiland bedienende zich van deze gelegenheid, om hen nader in het Apostelampt te bevestigen, en tot visschers der menschen te maken.

B. Hierop volgt de verschijning van den opgewekten Verlosser, vs. 4-14.

α. De Heiland vertoonde zich aen hun, in den vroegen morgen, vs. 4.

4. Ende als het nu morgenstont geworden was, stont Jesus op den oever, zodat zy Hem van verre zagen: doch de discipelen en wisten niet dat het Jesus was, deels wegens den verren afstand, deels wegens de morgenschemering, deels ook misschien om dat hunne oogen, even als voorheen die der Emmausgangeren, in het begin gehouden werden, dat zy JESUS niet kenden.

β. De Heiland openbaerde zich nader, en gav hun gelegenheid tot een meer gemeenzaam onderhoud, vs. 5-14.

γ. Hier ontmoeten wy

a. Eerst de redenwisseling der Discipelen, met de daerop gevolgde wonderdadige vischvangst, vs. 5, 6.

b. Den indruk, welken het een en ander maekte, op het gemoed van PETRUS, vs. 7, 8.

c. Het onthael, het welk de Heiland hun toediende, vs. 9-13. en

d. Eene gepaste aenteekening van den Euangelist, vs. 14.

5. Jesus dan zich trapsgewijs aen deze zijne Volgelin-

gen willende bekend maken, vermits Hy hier tot een zeer gewichtig einde by hen gekomen was, trad met hen in een vriendelyk gesprek. Hy seyde tot haer, Kinderkens, met eene aenspraek, waermede Hy voorbedachtelyk zijne betrekking en toegenegenheid tot hen te kennen gav, hebt gy niet eenige toespijse, het zy visschen of iets anders, het welk men by brood eten kan? Sy antwoordden hem, Neen. Wy hebben niets, immers niets, het welk noemenswaerdig is, en tot een morgenontbijt zou kunnen dienen. Tot nog toe hadden zy geen vermoeden, dat het Jesus was, die tot hen sprak. Zy schijnen den Heiland te hebben aengezien voor iemand, die zich hier aen het strand gevoegd had, om eenige visch van hun te kopen.

6. Ende de Heiland wilde zich thans door een wonderwerk bekend maken; hy seyde tot haer, terwijl zy nog al bezig waren met visschen, (c) Werpt het net aen de rechter zijde van 't schip, ende gy sult vinden. Sy wierpen 't dan, het net, het welk tot dus ver aen de linkerzijde van het schip gelegen had, ende oogenblikkelyk was het net vervuld met een verbasend aental van grote visschen, zelfs en konden zy het selve niet meer trecken, van wegen de menigte der visschen. In het eerste dachten zy nog niets anders, dan dat de tot dus ver onbekende persoon ook iets van de visschery verstond, en dat hy, uit deze of gene teekenen, den loop der visschen beter wist dan zy. Maer nu de vangst oogenblikkelyk, op het bevel van dien onbekenden persoon, zo geheel zeldzaem en ongewoon was, kregen zy aenleiding, om van Hem iets meer te vermoeden.

7. Die discipel dan (d) welcken Jesus by uitnemendheid lief hadde, en die de Schrijver is van dit Euangelie, seyde tot Petrum, Het is de Heere zelvs, die met ons spreekt; dit bemerk ik duidelyk, uit zijn wonderdoend Alvermogen, het welk in dezen ongemenen visch-vangst zo blijkbaer is. De yverige Simon Petrus dan hoorende dat het de Heere was, kon niet langer in het

(c) Luc. 5: 4, 6, 7. (d) Joh. 13: 23. ende 20: 2.

het schip blijven, maer maekte aenstonds toestel, om aen land te komen. Hy omgordde het opperkleet, zijnde een nauwe visschersrok, welken men over het naekte lijv aendeed (want hy was naeckt, immers aen het bovenlijv, voorzover hy zijn opperkleed had afgeleid), ende zonder langer te toeven, wierp hy hemselven in de zee, om aen land te zwemmen, waer zy nu niet verre af waren. Hy had geen geduld genoeg, om zo lang te wachten, tot dat het net opgehaeld, en het schip aen land gebracht was. Hy brandde van verlangen, om aen strand by zijnen gezegenden Meester te wezen.

8. Ende de andere discipelen quamen middelerwijl met het scheepken aen den oever (want sy en waren niet verre van 't lant, maer ontrent twee hondert ellen), slepende het net met de visschen achter aen.

Er waren 153 grote visschen in het net vs. 11. Het is geheel ongegrond, dat 'er in het getal van 153 iets geheimzinnig liggen zou. Het net was geheel met visschen vervuld, en schoon de visschen zeer groot van stuk waren, werden 'er evenwel 153 in geteld. De Euangelist wil ons alleenlyk onder het oog brengen, dat deze vischvangst ten eenemael ongewoon en wonderdadig geweest zy. —— Ondertusschen behoevt men niet te beweren, dat deze visschen thans door een wonderwerk zouden geschapen zijn, en dat 'er één geweest zy van elk der onderscheidene zoorten van visschen, welke juist het getal van 153 belopen zouden. Alle de visschen waren groot, en denkelyk verscheidene van eene en dezelvde hoofdzoort.

Wy vinden hier een kennelyk bewijs, hoe ook de zee, aen 's Heilands wonderdoend Alvermogen, moest gehoorzaem wezen, daer zulk een aental van grote visschen, uit de diepten der zee, zich op de stem van zijn almachtig bevel te zamen voegde, ter plaetse, alwaer Hy dezelve geroepen had. — Er is nog iets, het welk dit wonderwerk vergroot, en ons daerom door den Geschiedschrijver wordt onder het oog gebracht; dat namelyk het net, door die verbasende zwaerte van zo vele grote visschen, niet scheurde,

gelijk men natuurlyker wijs verwachten moest. Door een tweede wonder, gav de Heiland aen het zelve eene buitengewone sterkte, zo dat het niet scheurde vs. 11.

9. Als sy dan aen 't lant gegaen, en met Petrus op den oever gekomen waren, sagen sy een koolvyer liggen, ende visch daer op liggen, ende broot daeromtrent, geschikt om by den gebraden visch te eeten. Dit was eene spijs, welke de Heiland, terwijl de Discipelen nog met den arbeid bezig waren, door zijne wonderkracht bereid had, om hun, die nu moede en hongerig waren, te tonen, dat Hy machtig en genegen was, om voor hun onderhoud te zorgen, en om hun gelegenheid te geven, van met Hem te eten, ten blijke dat Hy, met een waerachtig menschelyk lichaem, uit de doden was opgestaen.

De Heiland betoonde 'er door, dat Hy hun spijs kon bezorgen, offchoon zy zich niet vermoeiden, om dezelve langs den gewonen weg van hun beroep te zoeken. — Dan evenwel liet Hy de visschen aenbrengen, welke zy nu, op het bevel van zijn wonderdoend Alvermogen, gevangen hadden, eendeels om te tonen, dat Hy de vlijt, welken zy in het waernemen van hun beroep hadden aengewend, geenszins afkeurde, anderdeels opdat zy, door het net op te halen, en het getal der visschen op te nemen, de grootheid van het wonderwerk, het welk Hy verricht had, des te meer zouden opmerken; en misschien ook opdat zy zien zouden, dat deze visch op kolen gebraden, door zijn oneindig Alvermogen was daergesteld, eer zy de overige visschen gevangen hadden.

10. Alsdans (e) Jesus seyde tot haer, Brengt van de visschen die gy nu gevangen hebt.

11. Simon Petrus gingh aenstonds op het schip, maekte het net los, ende trock het net op het lant, zijnde vol groote visschen, [tot] hondert drie en vijftigh: ende hoewel 'er soo vele waren, so en scheurde het net niet, zodat al de visch gelukkig aen land kwam. Toen namen zy eenige van de gevangen visschen,

(e) Luc. 24: 41.

ſchen, en brachten dezelve tot den Heiland, om daervan nevens dien visch, die op de kolen gebraden lag, eenen meer genoegzamen maeltijd voor hun allen toe te bereiden.

Er is wel die meent, dat die eene visch, op het buitengewone vuur toebereid met het brood, het welk de Heiland te voren verſchaft had, alleen den maeltijd hebbe uitgemaekt; en dat de Heiland daeraen wonderdadig het vermogen gegeven hebbe, om hen allen te verzadigen. — Maer, door den gegeven last, betoonde de Heer JESUS het recht te hebben op, en beſtelling te kunnen maken, over de andere visſchen, welke zijne Almacht had aengevoerd. Hoe het wezen moge, de Discipelen werden by den Heiland ten maeltijd onthaeld, en dit bevel gav aenleiding, dat zy van het wonderdadige, zo in den vischvangst zelven, als in het ongeſchonden blijven van het net, des te meer verzekerd wierden.

12. Jeſus ſeyde vervolgens tot haer, Komt herwaerts, wijzende met den vinger naer de plaets, alwaer Hy het eten had toebereid, houdt het middagmael. Ende niemant van de diſcipelen en durfde hem vragen, Wie zijt gy? wetende dat het de Heere was.

Houdt het middagmael. — Maer mogt men denken, het was nog vroeg in den morgenſtond vs. 4, hoe kwam dan het middagmael te pas? Men zou kunnen antwoorden, dat 'er, met het overbrengen van het net naer de rechter zijde van het ſchip, het vangen der visſchen, het werken om aen land te komen, het uithalen en tellen van de visſchen, het toebereiden en braden van dezelve, nog al eenige tijd moet verlopen zijn, zodat het al naer den middag kon gelopen hebben. — Dan het oorſprongelyk woord wordt meermalen in het algemeen voor eenen maeltijd genomen, op welken tijd van den dag dezelve ook gehouden worde. Hier hebben wy te denken aen een morgenontbijt.

Niemand der Discipelen durvde Hem vragen, wie zijt gy? wetende dat het de Heer was. — Zy ſchroomden deze vraeg voor te ſtellen, uit eerbied en ontzach, daer zy anderszins ſchijnen mogten, de waerheid der opſtanding, en de heuch-

lyke tegenwoordigheid van hunnen gezegenden Meester eenigzins in twijffel te trekken. De eerbied en bescheidenheid duldden zulk eene vraeg niet, daer zy wisten en ten vollen overtuigd waren, dat de Persoon, die met hen sprak, de HEER was.

13. Jesus dan quam, nadat de Discipelen zich, op zijne nodiging, ter aengewezene plaets vervoegd hadden, ende nam, toen zy nedergezeten waren, het broot, ende gaf het haer, gelijk een huisvader onder de Joden gewoon was te doen, ende den visch desgelijcks, nadat Hy deze spijs al dankende gezegend had.

Ook zegt de Euangelist niet uitdrukkelyk, dat de opgewekte Verlosser mede van de toebereide spijs gegeten hebbe. Dit is evenwel meer dan waerschijnlyk, niet omdat zijn lichaem, het welk nu onsterfelyk was, deze spijs nodig had, maer alleen om der Apostelen wil, ten einde hen des te meer van de waerheid zijner opstanding te overtuigen. — Althans PETRUS verklaert van zich en zijne Medeäpostelen, dat zy na JESUS opstanding met Hem gegeten en gedronken hebben, Hand. X: 41, en LUCAS verhaelt Kap. XXIV: 42, 43, dat Hy, by eene andere gelegenheid, van zijne Discipelen spijs eischte, en dat Hy een stuk van eenen gebraden visch, en van honigraten, voor hunne oogen gegeten hebbe. Dit geschiedde toen ter bevestiging der waerheid van zijne opstanding, en schoon de Discipelen daer van nu volkomen verzekerd waren, zien wy evenwel gene redenen, waerom de Heiland dit nu ook, daer 'er bekwame gelegenheid toe was, niet zou gedaen hebben.

14. Dit was nu de derde mael, dat Jesus sijnen discipelen geopenbaert is, na dat hy van den dooden opgeweckt was.

Gedurende die 40 dagen, dat de Verlosser na zijne opstanding nog op aerde bleev, heeft Hy zich verscheidene malen aen zijne Apostelen levendig vertoond, door vele gewisse kenteekenen, dat is met vele onloochenbare proeven der waerheid van zijne opstanding, Hand. I: 3. — Nu zegt de Euangelist, dat deze openbaring van den verrezenen Heiland, aen zijne Apostelen, de derde geweest zy. Maer,

mag men denken, de Heiland was nu reeds meer dan driemalen aen de Apostelen verschenen. Op denzelvden dag zijner opstanding had Hy zich ten minsten vijfmalen vertoond. Acht dagen later kwam Hy weder in het gezelschap der Apostelen, toen THOMAS ook tegenwoordig was, en de Euangelist zelvs heeft Kap. XX. drie verschijningen aengeteekend.

Dan deze zwarigheid zal ten eenemael verdwijnen, wanneer men in aenmerking neemt, dat JOANNES hier niet spreke van de verschijningen aen de vrouwen, of aen den eenen of anderen der Discipelen in het byzonder, maer aen het gezelschap der Apostelen. De eerste verschijning aen het gezelschap der Apostelen geschiedde op den zelvden dag van JESUS opstanding, toen THOMAS afwezig was; de tweede acht dagen later, in de tegenwoordigheid van THOMAS; en de derde, toen 'er zeven Apostelen byeen waren, aen den oever van de Galileesche zee, wordt ter dezer plaets aengeteekend.

Deze derde verschijning was ook daertoe ingericht, om de Apostelen in hun geloov aen de waerheid van JESUS opstanding nader te bevestigen. Hy vertoonde zich levendig aen zeven Apostelen te gelijk. Hy deed verbazende wonderen, en gav daerin zeer kennelyke blijken van zijn Godlyk Alvermogen. Hy nodigde hen om de spijs te gebruiken, en onthaelde hen daerop. — Dit alles moest hen ten vollen overtuigen, dat het geen gemeen Persoon was, welken zy zagen, en dat zy niet door een verschijnsel bedrogen wierden. — Om deze reden beschrijvt de Euangelist deze verschijning zo uitvoerig, met de merkwaerdige omstandigheden, welke daerby zijn voorgevallen.

Zommigen der Oudvaderen hebben gedacht, dat de Heiland, door deze verschijning aen zijne Apostelen, terwijl zy bezig waren met visschen, en door de wonderen welke Hy by die gelegenheid verricht heeft, hun tevens iets byzonders en geheimzinnigs hebbe willen te verstaen geven. Dan deze en dergelyke speelingen van het vernuft zijn meer geestig dan bondig. — Maer de Heiland had PETRUS

en zijne Medediscipelen voorheen van het vischnet tot zijnen dienst geroepen, en hun aen deze zelvde zee, by zoortgelyken wonderdadigen vischvangst, toegezegd, dat zy voortaen menschen vangen zouden, door het vischnet van het Euangelie, Luc. V. Deze verschijning, en 's Heilands verrichtingen by dezelve, was eene nadere roeping tot het Euangeliewerk, en eene bevestiging van de Discipelen, die nu tot hun vorig beroep wilden wederkeren, in den dienst van het Euangelie, als gezanten van hunnen verhoogden Meester.

Wanneer men de gebeurtenis, hier verhaeld, uit dit oogpunt beschouwt, is zy vol van wijze lessen voor de Apostelen, met betrekking tot hunnen aenstaenden Euangeliedienst, als getrouwe getuigen van hunnen Heer en Meester. — Immers toen de Heiland op zijne Discipelen blies, zeggende *ontvangt den Heiligen Geest*, Kap. XX: 22, was dit eene voorspeiling van de ruime bedeeling der gaven van den Heiligen Geest, op den volgenden Pinxterdag. De tegenwoordige gebeurtenis was recht geschikt, om hun te herinneren, dat de tijd der vervulling van die belovte, welke de Heiland hun gedaen had, Luc. V: 10. in meerderen nadruk was naby gekomen. Dan werden de volgende zeer gewichtige byzonderheden, als door een aengenaem leerbeeld, zeer levendig vertoond.

a. Dat de Apostelen nu eerlang visschers der menschen worden zouden, door het net van het Euangelie.

b. Dat zy wel eens eenigen tijd vruchteloos zouden kunnen arbeiden, zonder merkelyken winst te doen, maer dat zy daerom niet moesten moedeloos worden, of in het werk verflappen.

c. Dat de HEER zomtijds, op het alleronverwachtst, hunnen dienst rijkelyk konde en wilde zegenen.

d. Dat de Heiland hun steeds naby zou zijn, en op hen acht geven.

e. Dat zy, om de meeste vrucht te doen in den Euangeliedienst, zich nauwkeurig schikken moesten naer zijnen last.

f. Dat

f. Dat zy den Heiland alleen de eer van den Euangelie-zegen geven moesten, en de toegebrachten tot zijne gemeenschap aen zijnen dienst opdragen.

g. Eindelyk dat Hy altoos met hen wezen zoude, en zijnen dienaren, schoon Hy nu binnen korten van de aerde stond verhoogd te worden, zeer genegen bleev, en voor hun zorgen zoude.

Zaken, welke, schoon zy alle niet regelrecht mogten bedoeld zijn, echter by wettigen gevolge, als nuttige en bemoedigende leeringen voor de Apostelen, uit deze gebeurtenis kunnen afgeleid worden.

B. *By deze gelegenheid hield de opgewekte Verlosser een zeer merkwaerdig gesprek, met den Apostel* PETRUS *vs.* 15-23.

A. Eerst werd de Apostel PETRUS *hersteld in zijne bediening, en in den hem opgedragen last, om* JESUS *lammeren en schapen te weiden, vs.* 15-17

15. Doe sy dan het middagmael of *het morgenontbijt* gehouden hadden, seyde Jesus, die onder het eeten verscheidene zeer leerzame redenen had uitgesproken, tot Simon Petrus, Simon Jona [*soon*], hebt gy my liever dan dese? Hy seyde tot hem, Ja, Heere, gy weet dat ick u lief hebbe. Hy seyde tot hem, Weydt mijne lammeren.

De Heiland richtte zich nu byzonder tot PETRUS, en bracht hem zijne zwakheid, op eene zachte wijs, onder het oog. Hy wilde hem onder het oog brengen, hoe ydel het vertrouwen geweest was, het welk hy op zich zelven gehad had, en hoe dwaesselyk hy zich boven zijne Medediscipelen had willen verheffen. — De Heer JESUS noemt den Apostel met zijnen oorspronngelyken naem van SIMON, omdat hy den eernaem van PETRUS of *rotssteen* verwerkt had. In de zael van CAJAPHAS had hy zich niets minder, dan als eenen PETRUS gedragen, daer hy zijnen Godlyken Meester, tot drie herhaelde keeren toe, allerschandelykst verloochende. Het moest hem daerom zeer gegrievd hebben,

dat de Heiland hem aensprak, met den ouden naem van SIMON.

Nog meer zal PETRUS getroffen en beschaemd zijn, toen de Heer JESUS hem deze vraeg voorstelde: *hebt gy mijn liever dan deze?* Thans wees Hy met zijnen vinger op de 6 overige Discipelen. PETRUS had voorgegeven, dat zijne lievde en trouw tot den Heiland groter was, om met zijnen Meester te sterven, en dat hy, al wierden alle de andere Apostelen geërgerd, evenwel nimmermeer zou geërgerd worden, Matth. XXVI: 33, 35. — Thans vraegt de Heiland aen PETRUS, of hy nog de man was, die zich beroemen konde, meerder lievde en trouw voor zijnen Meester te hebben, dan alle de overige Apostelen.

Zulk eene vraeg was recht geschikt, om PETRUS te beschamen, en hem onder het oog te brengen, hoe ydel het trotsche vertrouwen ware, het welk hy op zich zelven gehad had. PETRUS antwoordde, denkelyk na eenige oogenblikken zwijgens: *ja* of waerlyk *Heer*, ik bemin U, en *Gy* zelvs, voor welken niets verborgen is, *weet dat ik U liev hebbe.* — Maer moest PETRUS nu gene ootmoedige belijdenis van zijnen schandelyken val gedaen, en om vergeving gebeden hebben? Dan hy wist, dat hy op zijn berouw, het welk aenstonds na zijnen val volgde, vergeving bekomen had. Ook had de Heiland kennelyke blijken gegeven, dat Hy den gevallen PETRUS wederom in lievde aennam, toen Hy aen de Godvruchtige vrouwen gelastte, om zijne opstanding aen de Discipelen, en vooral aen PETRUS te boodschappen. Hy verzoekt daerom zijnen Godlyken Meester alleenlyk, om zijn hart aen te zien; *ja Heer*, zeide hy, *Gy weet dat ik U liev hebbe.*

Hierop vervolgde de Heiland, *weid mijne lammeren.* — PETRUS was een afgedwaeld schaep geweest, maer nu werd hy verheven tot eenen herder, en bevestigd in het Apostelambt. — Hen, die door de prediking van het geloov, tot het geloov en zijne gemeenschap zouden gebracht worden, noemt de Heiland hier zijne *lammeren*, en vs. 16, 17, zijne *schapen.* Beide deze benamingen hebben dezelvde beteekenis, verg. Matth. X: 16. Luc. X: 3. — De Heiland

is de Opperherder, die voor de gelovigen zorgt, met dezelvde lievde en trouw, als een herder voor zijne schapen, Matth. X. Maer PETRUS werd nu aengesteld tot eenen onderherder, om, onder het opperbestuur van den oversten herder der schapen, eene menigte van Joden en Heidenen, door de prediking van het Euangelie, te vergaderen tot de kudde der genen, die in den Heiland geloven.

16. Na verloop van eenigen tijd vatte de Verlosser wederom het woord op, en richtte zijne tael op nieuws tot Petrus. Hy seyde wederom tot hem ten tweeden mael, Simon Jona [*soon*], met zijnen ouden en oorsprongelyken naem, hebt gy my lief? Voor dat ik gevangen genomen werd, hebt gy u ook verbeeld, dat gy my beminde boven uw eigen leven, en evenwel zijt gy zo jammerlyk uitgekomen; wat dunkt 'er u thans van? Hebt gy my waerlyk liev, zodat gy alles om mijnen wil zoudt willen afstaen en verlochenen? Petrus antwoordde wederom met dezelvde woorden. Hy seyde tot hem, Ja waerlyk Heere, gy, die aller harten en nieren beproevt, Gy weet dat ick u lief hebbe. Hy seyde tot hem, Hoedt dan mijne geestelyke schapen. De Heiland deed deze tweede vraeg, om Petrus eene nieuwe verzekering van zijne gunst en genade te geven.

17. Na dat de Heiland het een en ander tot de overige Discipelen gezegd had, wendde Hy het nog eens tot Petrus. Hy seyde tot hem ten derden mael, Simon Jona [*soon*], hebt gy my lief? Is het ook eene enkele verbeelding, een ydel vertrouwen op eigene krachten, het welk u, in de zael van Cajaphas, zo jammerlyk heeft te leur gesteld? Petrus wiert bedroeft, om dat hy ten derden mael tot hem seyde, Hebt gy my lief? ende daerdoor zijne oprechtheid scheen in twijffel te trekken. Daerom seyde hy tot hem, (*f*) Heere, waertoe de herhaling van deze vraeg? Ik beroep my op uwe Godlyke Alwetendheid, voor welke niets verborgen is, gy

(*f*) Joh. 16: 30.

weet alle dingen, Gy ziet tot op den bodem van mijn hart, en gy weet daerom met volkomene zekerheid, dat ick u ongeveinsd lief hebbe. Jesus seyde tot hem, Weydt dan mijne geestelyke schapen.

Drie malen herhaelde de Verlosser dezelvde vraeg, met eenen kennelyken weerslag op de drievouwige verlochening van PETRUS. Daer PETRUS zijnen Godlyken Meester drie herhaelde keren allerschandelykst verlochend had, was het ook voegzaem, dat PETRUS driemalen verklaerde, hy had den Heiland hartelyk liev, en hy zou zich nooit weder aen zulk eene schandelyke lafhartigheid schuldig maken, maer onder de wreedste vervolgingen, en het meest dreigend gevaer, zijne plechtige belijdenis vast houden, dat JESUS de MESSIAS Gods Zoon zy, Kap. VI: 69. Driemalen wilde de Heiland ook den afgewekenen PETRUS verzekeren, dat Hy hem wederom in gunst en lievde had aengenomen.

Voorts kan het ook zijn, dat de Heiland deze vraeg driemalen herhaeld hebbe, omdat Hy met de oogen zijner Alwetendheid zag, dat PETRUS, indien hy aen zich zelven gelaten, en niet door den Geest uit de hoogte op den Pinxterdag bekrachtigd was, gene genoegzame sterkte van geloov zou gehad hebben, en wanneer hy wederom in dergelyk gevaer gekomen was, tot dezelvde lafhartigheid zou vervallen zijn.

Kortom PETRUS had zich de eer van het Apostelambt ten eenemael onwaerdig gemaekt, maer daerin werd hy thans op nieuws en plechtig bevestigd.

B. De Heiland voegde 'er eene Voorzegging by, waerin Hy het lot van PETRUS *ingewikkeld, maer klaer genoeg voorspelt, vs.* 18 - 23.

α. De voorzegging zelve vinden wy vs. 18, 19ᵃ.

a. Zy werd onder duistere en verbloemde uitdrukkingen voorgesteld, vs. 18.

b. Dan de Euangelist voegt 'er eene nadere verklaring by, vs. 19ᵃ.

β. De Heiland voegde 'er een bevel by aen PETRUS, *om Hem te volgen, vs.* 19ᵇ - 23.

a. Het bevel zelve vinden wy vs. 19ᵇ.

b. Hierop volgde een gesprek over JOANNES, *den schrijver van dit Euangelie, vs.* 20 - 23.

𝔄. Dit gesprek wordt voorgesteld, vs. 20 - 22, *en*

𝔅. Daeruit is een aenmerkelyk misverstand voortgesproten, vs. 23.

18. (*g*) Voorwaer, voorwaer segge ick u, en ik verzeker het u allerplechtigst, zo vervolgde de Heiland tot Petrus te spreken, Doe gy jonger waert, in uwe nog jeugdige en mannelyke jaren, gorddet gy u selven, ende wandeldet alwaer gy woldet, als iemand, die in volle vrijheid leeft, en in dit opzicht zijn eigen heer en meester is: maer wanneer gy zult oudt geworden zijn, so sult gy uwe handen uytstrecken, ende een ander sal u gorden, ende brengen waer gy niet en wilt.

De toespeling is ontleend van het gebruik der Oosterlingen, die lange kleederen droegen, welke tot op de voeten nederhingen, en gewoon waren dezelve op te schorten, en om het lijf te gorden, wanneer zy zich tot den arbeid, of tot eene reis schikten, om des te onbelemmerder te wezen. — Mogelyk had de Heiland het oog op de vaerdigheid van PETRUS, en zijne vrijheid, van welke hy zich nog even te voren bediend had, om spoedig zijn opperkleed, het welk

(*h*) Joh. 13: 36. Hand. 12: 3. 2 Petr. 1: 14.

hy had afgelegd, aen te gorden, en zonder naer iemand te wachten, of het aen anderen te vragen, terstond tot JESUS aen den oever te komen.

Altharis jonger zijnde leevde PETRUS, gelijk ook nu nog, in eene volkomen vrijheid. Zelvs wanneer zijn Meester jongsteden geboeid, en hy zelvs binnen het paleis van CAJAPHAS in groot gevaer verkeerde, was PETRUS het nog ontkomen, tot nog toe had hy zijn leven en vrijheid behouden. — Dan evenwel hy moest zich niet verbeelden, dat hy deze vrijheid altoos behouden zou. — *Wanneer gy oud zult geworden zijn*, zegt de Heiland. Daer door geevt Hy vry duidelyk te kennen, dat PETRUS eenen aenmerkelyken ouderdom bereiken, en zijn leven, onder menigvuldige gevaren, nog eenen geruimen tijd behouden zou. — „ *Wanneer gy oud zult geworden zijn, zult gy uwe handen uitstrekken*, als iemand, die zich zelven niet meer kan helpen, noch zijne eigene zaken naer zijn welgevallen bestuuren mag; *een ander zal u gorden*, zodat gy aen het goeddunken van eenen anderen zult overgelaten worden; *die zal u brengen*, en *voeren* tegen uwen wil en dank, *waer gy niet* wezen *wilt*."

Ter nadere verklaring van deze ingewikkelde voorzegging, voegt 'er de Euangelist eene aenteekening by, vs. 19a.

19. (*h*) Ende dit seyde hy, beteeckenende met hoedanigen doot hy Godt verheerlicken soude. Ende dit gesproken hebbende, seyde hy tot hem, Volgt my.

De Heiland *beteekende*, met dat verbloemde voorstel, *met hoedanigen dood* PETRUS *God verheerlyken zoude*. — Hy leert 'er mede, dat PETRUS niet zijnen eigenen natuurlyken dood sterven, maer eenen geweldigen marteldood ondergaen zoude. Hy zou gegord, dat is gebonden en geboeid, tegen zijnen wil en dank, naer de martelplaets heenen gevoerd, en voortgesleept worden. — Volgens de gedachten van sommigen, ligt 'er in dit verbloemde voorstel meer byzon-

(*h*) 2 Petr. 1: 14.

zonder opgesloten, hoedanigen marteldood PETRUS ondergaen zoude, den kruisdood namelyk, waerby zijne handen zouden uitgestrekt, en met touwen aen het kruishout gebonden worden. — Met dezen dood zou hy *God verheerlyken*, dat is de waerheid van JESUS Mesfiasschap openlyk belijden, en Gods Volmaektheden openbaer maken.

JOANNES, die nog eenen geruimen tijd, na den marteldood van PETRUS, geleevd heeft, kon 'er deze aenteekening by voegen.

Ondertusschen geevt de uitdrukking vs. 18, dat een ander PETRUS *voeren zou, waer hy niet wilde*, geenszins te kennen, dat die Apostel den marteldood met weerzin en tegenkanting ondergaen zoude, maer het wil eenvouwig zeggen, dat hy in de noodzake komen zou, om eenen geweldigen dood te ondergaen, waarvan het vleesch natuurlyker wijs altoos afkeerig is.

Ook is deze voorzegging door de uitkomst bevestigd. EUSEBIUS bericht ons *Hist. Eccl.* l. II. c. 25. dat PETRUS, in het 14de jaer der regering van den bloeddorstigen NERO, het 69ste van onze gewone Jaertelling, te Rome in eenen goeden ouderdom gekruicigd, en met den marteldood bekroond zy. De Roomsche Kerk stelt den marteldood van PETRUS en PAULUS op den 29 der maend July. BARONIUS *Annal. ad annum* 69— Gemelde EUSEBIUS verhaelt, dat PETRUS gekruicigd zy, met het hoofd nederwaerds, op zijne eigene begeerte, opdat hy daerin van den Heiland zou onderscheiden wezen, *Hist. Eccl.* l. III. c. 1. Dan aen dit verhael, het welk uit eene overlevering van ORIGENES ontleend is, wordt door zommigen getwijffeld, te meer omdat de Ouden, wanneer zy spreken van PETRUS marteldood, van deze byzonderheid gene melding maken, en vooral omdat TERTULLIANUS *de Præscript.* c. 36, met zo vele woorden zegt, dat PETRUS in zijn lijden den Heiland zy gelijk geweest.

Na het uitspreken van de gemelde Voorzegging, zeide de Heer JESUS tot PETRUS: *volg my*, vs. 19b. — De Heiland, nu opstaende en voortgaende, gelastte PETRUS om Hem te *volgen*, met zijn lichaem namelyk, ter plaetse alwaer Hy hem

voorging. — Dan, vermits de Heiland onbepaeld gesproken heeft, bedoelde Hy zo wel een geestelyk, als een lichamelyk volgen. „ Volg my, wil Hy zeggen, gelijk een „ leerling zijnen Meester, een dienaer zijnen Heer, en een „ goed krijgsknecht zijnen Veldoversten volgt. Volg my, „ in mijne leer, en in mijn voorbeeld. Volg my in „ mijn lijden; betoon u daertoe gewillig, zelvs tot den „ martel- en kruisdood, welke gy eindelyk eens onder„ gaen zult."

Zo neemt dan de lievderijke Heiland den gevallen PETRUS wederom aen, en Hy stelt hem getrouwelyk voor, zonder hem te vleien met eenig uitzicht op waereldsche eer en voordeelen, wat hy, als zijn getrouwe volgeling, eindelyk in zijnen dienst te wachten had. — In de daed eene zeer zware proev voor PETRUS. Nu werd zijn geloov en lievde tot JESUS op eenen naderen toets gesteld. Ook schijnt hy des Heilands mening wel eenigzins begrepen te hebben. Evenwel hy volgde zijnen Meester, en gav zich als Apostel aen zijnen dienst geheel over. In den HEER gesterkt, deed hy de gewichtige keus, om JESUS tot in den dood te volgen.

Te voren verklaerde PETRUS, in een ydel vertrouwen op eigene krachten, dat hy met zijnen Meester in den dood gaen wilde. Zonder byzondere roeping, was hy Hem gevolgd op eene hoogstgevaerlyke plaets, in de zael van CAJAPHAS. Dan hy bezweek al terstonds op de allereerste verzoeking. — Maer nu volgde hy den last van zijnen Heer, in zijne mogendheden, en hy mogt zich in de zwaerste verzoeking veilig verlaten, op de machtige ondersteuning van zijnen Godlyken Meester.

20. Ende Petrus, die JESUS nu gewillig volgde, hem omkeerende sagh (*i*) den discipel volgen, welcken Jesus lief hadde, die oock in het avontmael op sijne borst gevallen was, ende geseght hadde, Heere, wie is 't die u verraden sal? Kap XIII: 23-25, zijnde de schrijver van dit Euangelie.

21. Als

(*i*) Joh. 13: 23. ende 20: 2. ende 21: 7.

21. Als Petrus desen sagh, werd hy zeer begeerig, om het toekomstig lot van dezen Apostel, des Heilands byzonderen lieveling, te weten. Daerom seyde hy tot Jesum, met alle blijken van eerbied en ontzach, Heere, maer wat [*sal*] dese? Wat zal het lot van Joannes wezen? Hoedanigen dood zal hy ondergaen?

22. Jesus seyde tot hem, Indien ick wil dat hy blijve tot dat ick kome, wat gaet het u aen? Volgt gy my maer, en bekommer u niet over het lot van Joannes.

Er schijnt in deze woorden eene ingewikkelde voorspelling te liggen, omtrent het lot van JOANNES, als zullende zeer onderscheiden zijn van dat van PETRUS. Maer allerduidelykst behelzen zy eene berisping, over de ontijdige vraeg en de kwalyk geplaetste nieuwsgierigheid van PETRUS, alsmede een vernieuwd bevel, om den Heiland op de gezegde wijs te volgen.

23. De Discipelen intusschen, dit gezegde van den Heiland omtrent den Apostel Joannes vernomen hebbende, trokken 'er veel meer uit, dan JESUS bedoeld had, of 'er waerlyk in gelegen was. Dit woort dan gingh uyt onder de broederen, dat dese discipel niet en soude sterven. Ende Jesus en hadde tot hem niet gesegt, dat hy niet sterven en soude: maer, Indien ick wil dat hy blijve tot dat ick kome, wat gaet het u aen?

De Heiland had voorwaerdelyk gesproken, *indien ik wil dat hy blijve tot dat ik kome, wat gaet het u aen?* Hy had verondersteld, dat het blijven van JOANNES van zijnen alvermogenden wil, en van zijne vrijmachtige bestelling afhing; maer Hy had niet stellig verklaerd, dat Hy wilde, JOANNES zou zo lang blijven. — Daerenboven de Heiland had van geen sterven, of levendig overblijven tot den laetsten dag der waereld gesproken, maer alleen van een blijven, tot dat Hy kwame.

Ondertusschen hebben de Discipelen, toen zy deze woorden hoorden, gedacht aen 's Heilands laetste toekomst

ten oordeel, en dit zeggen ftellig opgevat. — Aen dit misverftand zijn ook de beufelarijen, omtrent zekeren omzwervenden Joodfchen wandelaer, haren oorfprong verfchuldigd. Dan de Heiland had eenvouwig gefproken, van een blijven tot zijne komst, en dan nog maer voorwaerdelyk.

Maer wat is dan de ware mening van 's Heilands woorden? Hy fchijnt evenwel, met dit ingewikkeld voorftel, een langduurig verblijv van JOANNES tot op zekeren tijd te bedoelen.

De Apostel is te Ephefus in eenen hogen ouderdom geftorven, gelijk wy in de INLEIDING breder hebben aengetoond. Gevolgelyk kan de Heiland niet bedoeld hebben, dat hy, tot den laetften dag des oordeels, in levenden lijve blijven zou. De Euangelist zelvs wederfpreekt hier dit misverftand, verklarende, dat JESUS geenszins gezegd hadde, dat hy niet fterven zou. — Deze onderrichting was noodzakelyk voor de Christenen, toen JOANNES nog leevde; maer, nadat hy geftorven was, heeft de uitkomst niet alleen den Christenen van dien tijd, maer ook alle hunne nakomelingen geleerd, dat de Heiland geenszins van zijne laetfte toekomst tot het algemene oordeel gefproken hebbe.

Zommigen hebben met GROTIUS en anderen gedacht, dat de Heiland fpreke van zijne komst, om JOANNES door den dood van zijnen post of te losfen. Maer daerin had JOANNES niets byzonders boven de andere Discipelen, die, elk op zijnen tijd, door den dood van hunnen post zouden worden afgelost.

De Heer JESUS bedoelt zijne komst ten oordeel over de hardnekkige Joden, door de verwoesting van Jerufalem, en de gehele verdelging van hun Gemenebest, zodat de zin zy: „ Wanneer ik goedvinde dat JOANNES leven zal tot dat „ ik kome, om Jerufalem te verwoesten, en het Joodfche „ land met den ban te flaen, wat gaet het u aen. Gehoor„ zaem flechts mijn bevel en volg my." Dit oordeel over de hardnekkige Joden wordt meermalen een komen van JESUS genoemd, Matth. XVI: 28. Luc. XVIII: 8.

Het

Het is waer, JOANNES heeft nog eenen geruimen tijd na de verwoesting van Jerusalem geleevd. Trouwens de Heiland bepaelt den tijd niet, hoe lang JOANNES leven zoude, maer Hy geevt ingewikkeld te kennen, dat JOANNES den tijd van Jerusalems verwoesting, voor welke PETRUS reeds zou gestorven zijn, beleven zoude.

De Heiland gebood daerom aen PETRUS, dat hy Hem, zonder verder onderzoek te doen naer het lot van JOANNES, volgen zoude, om namelyk opmerkzaem te horen, naer het gene de Godlyke Leeraer tot hem zeggen zoude. — Ondertusschen kunnen wy niet bepalen, werwaerds de Heiland met PETRUS gegaen zy, wat Hy met hem gesproken hebbe, wanneer de Heiland van PETRUS zy afgescheiden, en werwaerds toen de een en ander zich begeven hebbe. Van dit alles maekt de Euangelist gene de minste melding, omdat het niets deed tot zijn oogmerk.

ב. *Na dit alles, volgt het slot van* JOANNES *Euangelie*; *vs.* 24, 25.

Het is ons zo voorgekomen, dat dit slot 'er, door QUADRATUS en andere Opzieneren der Ephesische Gemeente, zy bygevoegd. Het schijnt ons niet zeer voegzaem, dat JOANNES van zich zelven schrijven zou, *wy weten dat zijn getuigenis waerachtig zy*. Nergens spreekt JOANNES van zich zelven, in het meervouwig getal. Waertoe zou ook deze verklaring dienen? Of kan het eenen Schrijver eenig gezach byzetten, wanneer hy zegt, *ik weet dat mijn getuigenis waerachtig is*? Elders beroept zich de Apostel, met veel meer recht, op de verzekering, welke anderen hadden van zijne geloovwaerdigheid, zeggende, *wy getuigen en gy weet dat ons getuigenis waerachtig is*, 3 Joh. vs. 12.

Hiermede schijnt ook EUSEBIUS overeen te stemmen, wanneer hy zegt, dat QUADRATUS en anderen der eerste opvolgeren van de Apostelen, naer andere gewesten getrokken zijn: „ om het werk van Euangelisten te verrichten, „ vol van eene heerlyke begeerte, om CHRISTUS te predi-

„ ken aen de zulken, die van het Woord des geloovs nog
„ niet gehoord hadden, en om hun de schrivten der God-
„ lyke Euangelien te overhandigen."

Hoe het zy, uit deze verklaaing, *wy weten dat zijn getuigenis waerachtig is*, konden de buitenlandsche Christenen zien, dat de gehele Kerk van Ephesus dit Euangelie voor een echt geschrivt van den Apostel JOANNES gehouden hebbe.

A. *Eerst wordt de volkomene geloovwaerdigheid van* JOANNES *Euangelie gemeld vs.* 23, *en dan*

B. *Reden gegeven, waerom de Apostel niet meer byzonderheden hebbe aengetoond, vs.* 25.

24. Dese, omtrent welken Petrus aen den Heiland vraegde, *maer wat zal deze* vs. 21, is de gelievde Discipel van JESUS, die van dese dingen, welke de Verlosser gesproken en verricht heeft, getuygt, ende dese dingen in dit Euangelie geschreven heeft: ende wy weten op genoegzame gronden van zekerheid, dat sijn getuygenisse (*k*) waerachtigh is, vermits hy deze dingen als ooggetuige bygewoond, en alles van zeer naby heeft waergenomen.

25. Ondertusschen zijn niet alle de daden en gesprekken van den Heiland in dit boek beschreven. Het behelst slechts eene zeer korte schets van het geen 'er gebeurd is, in de laetste jaren van den Verlosser. Zelvs het voornaemste en grootste gedeelte van dit Euangelie behelst maer een kort verhael van eenige byzonderheden. Waren alle 's Heilands daden en woorden beschreven, zedert de aenvaerding zijner bediening, en alle de byzondere verrichtingen van zijne kindsheid en jongelingschap, welke grote en uitvoerige werken waren 'er dan nodig geweest? (*l*) Ende daer zijn nogh vele andere dingen, die Jesus gedaen heeft, welcke sose

(*k*) Joh. 19: 35. (*l*) Joh. 20. 30.

fose elck bysonder, en in alle de omstandigheden geschreven wierden, ick achte dat oock de wereelt selve de geschrevene boecken niet en soude vatten. Amen.

De meesten houden de laetste woorden, *ik acht dat ook de waereld de geschreven boeken niet zou vatten*, voor eene *Hyperbole*, of vergrotende manier van spreken, zo veel te kennen gevende. als dat de waereld, wanneer alle de gesprekken en daden van den Heiland, in alle de byzonderheden beschreven wierden, met boeken had moeten overladen worden. — Zulke vergrotende manieren van spreken zijn, vooral by de Oosterlingen, en ook by de Schrijveren van den Bijbel, zeer gewoon. Zo wordt het talrijk geslacht van ABRAHAM vergeleken by het onberekenbaer getal der starren, en der zandkorrels aen den oever der zee, Gen. XXII: 17. De schapen en runderen, welke SALOMO op éénen dag, by de inwijding van den Tempel geofferd heeft, worden gezegd zo vele geweest te zijn, dat zy niet konden geteld worden, 2 Kon. VIII: 5. Zo lezen wy ook van de Koningen der Babyloniers, dat zy over de gehele waereld geheerscht hebben, Dan. II: 38, 39. IV: 19. — Voorts moet men wel in het oog houden, dat JOANNES niet alleen de boeken bedoele, in welke alle de gesprekken en verrichtingen van den Heiland zouden beschreven worden, maer ook alle afschrivten, welke daer van, voor elk eene Gemeente niet slechts, maer ook voor elk een huisgezin onder de Christenen, zouden gemaekt worden.

Anderen evenwel verstaen, door de *waereld*, de menschen in de waereld, en nemen het woord, door *vatten* vertaeld, in eenen zedelyken zin voor bevatten, verstaen, begrijpen. Dan willen de Schrijvers dit zeggen: „ indien alle de daden en verrichtingen van den Heiland, „ in elk eene byzonderheid, uitvoerig beschreven wer- „ den, zouden de menschen zich in die zee van za- „ ken verwarren; niemand in de waereld zou alle die

„ dingen met zijn verſtand bevatten kunnen, of alles
„ naer behoren nagaen en doorgronden; hierom heeft
„ JOANNES zich alleenlyk bepaeld tot eenige van de voor-
„ naemſte byzonderheden, by welke alle Christenen be-
„ lang hebben."

De eerſte opvatting evenwel, welke ook de gemeen-
ſte is, ſchijnt ons het meest verkiesbaer.

EINDE VAN HET EUANGELIE VAN JOANNES.